B 661,516

Digitized by Google

Digitized by Google

N. MEZŐFÖLDI EGYH. M.
KÖNYVTÁRÁNAK
* PECSETJE. *

Digitized by Google

Digitized by Google

BUDAI FERENCZ

POLGÁRI LEXICONA.

II. KIADÁS.

III. RÉSZ.

PEST.
KIADJÁK KHÓR ÉS WEIN.
MDCCCLXVI.

Digitized by Google

DB
922
.B93
1866
v.3

PEST, 1866.

KHÓR ÉS WEIN KÖNYVNYOMDÁJA,

DOROTTYA-UTCZA 14. SZÁM.

Digitized by Google

842130-220

O.

Öcsöb. Velek nevű társával együtt, ezt küldötte volt Árpád Ménmaróthhoz, a bihari herczeghez, akik által ő tőle a Szamos és Nyir közt lévő földet kérte 893. eszt. De igen kedvetlen választ hoztak Árpádnak, aki akkor Szerencsen táborozott; ugyanis Ménmaróth azt izente, hogy sem szeretetből sem ijedtségből semmit is Árpádnak nem enged. Azután 896. eszt. Öse nevű vezértársával együtt, Veszprém ellen küldötte Öcsöböt Árpád; akik oda jó szerencsével is jártak. Minekutána Csepel szigetébe Budáról visszatért Árpád, ismét Ménmaróthhoz küldötte Öcsöböt és Veleket; de már akkor fegyveresen és sokad magokkal. Mihelyt meghallotta Ménmaróth, hogy micsoda készülettel megyen Öcsöb, Bihar várát megrakta ugyan katonákkal, de maga bátorságosabb helyet keresett annál. Magok mellé vették volt már a magyarok utjokban a székelyeket, és azokkal egy kézre dolgoztak a várbeliek ellen. Az ostrom tizenharmadik napján, mikor látnák a várbeliek, hogy már a vár oldalához rakják a magyarok a lajtorjákat, kaput nyitottak, mezitláb Öcsöb és Velek eleibe mentek, életök megmaradásáért esedeztek, magokat megadták, és a magyaroknak a várat általadták. Ezt meghallván Ménmaróth, arra kérte Öcsöböt és Veleket, adjanak neki szabadságot arra, hogy ő követeket küldhessen Árpádhoz, akik által magát Árpádot ugyan minden birtokával, annak fiát Zoltánt pedig egyetlenegy leányával hadd kinálja meg. Elmentek hát a követek a Csepel szigetébe Árpádhoz, ki is azoknak minden kivánságokat helybehagyta. Öcsöb és Velek a menyasszonyt kezökhöz vették, és hazavitték Árpádhoz, de mivel még ekkor mind a leány, mind Zoltán gyengék voltak, azután egynehány esztendővel költek össze Árpád halála után. Öcsöb Veszprém várát, annak vidékével együtt, ajándékba nyerte Árpádtól.

Ödönfi vagy **Edenfi László.** L. **Ödönffy László.**

Oklics Dienes. Palatinus és kunok birája, Kun László király alatt 1274. eszt. Ez épittetett Körmöndön a gvilelmiták számára egy

Digitized by Google

klastromot. Ugy tartják, hogy őtőle származott az Okolicsányi familia.

Okolicsányi Mihály. Ez épitett Líptó vármegyében, Okolicsán nevü faluban, a franciskánusoknak klastromot, Zsigmond király alatt, 1435. eszt.

Oktár vagy Uptár. Bendeguz testvérőcscse. Bendeguz halála után sok ezer hunnal általment a Rajna vizén, és ott a burgundokat pusztitotta, nyomorgatta 431. esztendőben. Egy vacsorán étellel és itallal felettébb megterhelvén magát Oktár, akkor éjjel hirtelen meghalt. Hogy ezt megtudták a burgundok, a fejetlen hunnok táborát megtámadták, felverték, és szélyelszórták.

Oláh Balázs. Együtt átalmazta Both Jánossal és Morgay Jánossal Belgrád várát, Szulejmán török császár ellen 1521. esztendőben. Semmit nem mulattak ők el, amit jó hazafiaktól és okos vezérektől lehetett várni és kivánni. Tovább állották negyven napnál az ostromot, de a kezők alatt lévő rácz katonák hűségtelensége miatt kénytelenek voltak azt 28. aug. feladni. Tuberó azt irja, hogy másokat ugyan mindeneket levágott Szulejmán; de Oláh Balázst és Both Jánost életben meghagyta, és hogy azután csakugyan őket is megölette, magok voltak az okai. Ugyanis egykor némely basák őket vacsorára hitták, és mikor már a bortól jól felmelegedtek volna, a basák önkényt gyalázták ő előttök a magyarokat. A neki hevült Balázs ezt felelte nekik, hogy ha neki huszezer magyarja lett volna, most magát Szulejmánt is elfogta volna, melyet hogy Szulejmánnak bemondottak, mind a kettőjöket megölette.

Oláh István. Mátyás és Ulászló királyok alatt élt Erdélyben. Az oláhországi fejedelmek véréből mondják, hogy származott volna, és hogy Hunyadi János gubernátorhoz atyafisága lett volna. Még gyermekkorában szakadt Hunyadi Mátyás király udvarába. Sokszor akarta őt Mátyás király fegyverrel hazájába visszavinni, és ott vajdává tenni, de ő bátorságosabbnak itélte, Erdélyben maradni, és ott Hunzár vagy Császár Borbálát feleségül vévén, magányosan élni, kitől Miklós, Máté, Orsolya és Ilona gyermekei maradtak. Mikor Ulászló király 1506. esztendőben Tomory Pált, a székelyek ellen küldötte, annak segitségére tizenhat lovast küldött volt ez az István, kik közől a székely-vásári szerencsétlen útközetben hárman elestek, a többiek is jól megszabdalva futottak haza. Orsolya először Császár Kristófhoz ment férjhez, kitől Miklós fia maradt; másodszor pedig Bóna Györgyhöz, kinek Györgyöt szülte. Ilona Olosz Miklós felesége lett.

Oláh Miklós. A közelebb emlitett Istvánnak, Hunzár vagy Csá-

Digitized by Google

szár Borbálától Szebenben 1493. eszt. januáriusban született fia. Pécsi kanonok, komáromi esperest, fehérvári prépost, királyi főkanczellár, Hont vármegyei főispán, királyhelytartója, zágrábi és egri püspök, utoljára esztergomi érsek és primás, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt. Tizenhat esztendős korában ment második Ulászló király udvarába, annak halála után Szakmáry György pécsi püspöknél lakott, és annak két esztendeig volt titoknokja. Ugyanaz tette őt mind pécsi, mind esztergomi kanonokká. A mohácsi veszedelem előtt kevéssel ment a Lajos király udvarába, és akkor lett prépositá. A veszedelem után mindenütt hűséges kisérője és vigasztalója volt a Lajos király özvegyének Máriának. Jelen volt nevezetesen Pozsonban azzal, a Ferdinánd királylyá lett választásakor, és épen azért fogadta őt is Ferdinánd maga ótalma alá Szapolyay János ellen, Bécsben 1526. esztendőben 30. nov. költ levele által. Ő kisérte Máriát Thurzó Elekkel Óvárra Ferdinánd köszöntésére, mikor az bejött az országba királynak. Már 1530. esztendőben levelezett a nagy tudományu Roerdámi Rézmannal (Erasmus Rotterdamus), és annak egy drága kést, villástól, és egy kanalat küldött ajándékba. Elkisérte Máriát Belgiumba is 1531. esztendőben, és ott nyolcz esztendőt töltött mellette. Sok európai tudóssal megösmerkedett ő az idő alatt, vagy levelezés által vagy személyesen is, akik őt a görög és deák nyelvekben való jártasságéért, nagyra becsülték. Kétségkivül semmit sem mulatott ő abban el, hogy az özvegy királynét, a Luther és Calvin tudományára való nyilvánságos hajlástól megtartóztassa; melyre annak különben nagy hajlandósága lett volna. Hazajövetele után, mint okos és tanácsos bölcs embert, szüntelen maga mellett tartotta őt Ferdinánd. Zágrábi püspökké és Magyarország kanczellárjává 1543. esztendőben kisasszonyhavában tette őt a király, Prágában mulattában. A zágrábiak levél által jelentették ezen való örömöket, melyre ő Bécsből felelt 8. szeptemb. megköszönvén azoknak iránta való jó indulatokat, egyszersmind jelentette azt is, hogy ő maga nem jelenhet ugyan meg személyesen, a neki mutatott helyen Zágrábon, az ország közönséges dolgaiban való foglalatoskodásai miatt, mindazáltal igyekezni fog rajta, hogy az ő távolléte miatt a káptalan és anyaszentegyház dolga rövidséget, és hátramaradást ne szenvedjenek. Evégre maga viczéjének Tompa Györgyöt, a törvényes és gazdálkodási dolgokra ügyelőnek pedig Czeglédy Istvánt nevezte ki. Ide czéloznak Istvánffy Miklósnak ezen versei:

Sed jam quindenos orbes sol aureus alto
Volvebat coelo; et toties sua signa remensus,

Digitized by Google

Attulerat longos, aegris mortalibus annos. &c.
Continuo Divum templis sacrisque regendis
Te vetus, et turrita suum Zagrabia coepit
Pontificem, ac placidam cinxit prima infula frontem.

Már ekkor hihető czélba volt téve, a zágrábi káptalan által, Sziszeg várának, régi omladozásaiból való kivétele, és a törökök ellen való megerősitése, melyhez hozzá is fogatott 1544. esztendőben 14. april. Olaszországból hozatott épitőmesterek által. A főmesternek, Majlandi Péternek, holnaponként nyolcz forint, az ő utána valónak hat forint járt, a kőmives legények pedig ötödfél forintot kaptak annyi időre. Bécsből küldött levele által, igen megdicsérte Oláh Miklós, a káptalannak ezt az igen szükséges gondoskodását, és magát annak szándékának előmozditására igérte; fogadta azt is, hogy még azon őszön meg fogja, ha lehet, Zágrábot látogatni. Bizonytalan teljesithette-e igéretét; de az igaz, hogy Sziszegről el nem felejtkezett, és 1545. esztendőben a királytól, annak épitésének folytatására, szép summát nyert. Mennyire becsülte őt Ferdinánd, semmivel azt világosabban meg nem mutathatta volna, mint azzal, hogy őt maga Prágában 1546. esztendőben 24. jan. lett utolsó szülöttjének, Joannának, keresztatyjává választotta, mely időtől fogva, az ő titulusai közt, néha az is megjelen, hogy ő a királynak komja; nevezetesen azon királyi levél aláirásában, melylyel Ferdinánd a beszterce-bányaiaknak, második Lajos király által adott szabadságaikat megerősitette. De kitetszik ebből az is, micsoda tisztelettel volt ő hozzá Anna királyné is. Elkisérte ő Ferdinándot 1547. esztendőben a smalkaldi hadra, és amely beszédet ott Pethő János mondott, ötödik Károly császár előtt magyarul, azt ő tolmácsolta meg a császárnak, nem tudhatni, németül-e, vagy deákul. Az ő sok érdemét, ujra kettős hatalommal koronázta meg a király 1548. esztendőben, t. i. az egri püspökséggel, és az ő nemességének s nemesi czimerének megerősitésével. Esztergomi érsekségre 1553. esztendőben 7. máj. emelte őt Ferdinánd, a soproni diétán, Várday Pál vagy Martinuzzi György helyébe, melyről Istvánffy Miklós igy énekelt:

Post etiam Augustus Caesar, qui sceptra gubernat
Pannoniam, imperioque alios supereminet omnes;
Quique sacer Romana tenet Capitolia Praesul,
Cui Tuscus, Tiberis Tarpeiaque culmina parent,
Et victrix colles submittit Roma latinos;

Digitized by Google

Concordes, junctisque animis, Tibi jura dederunt
Strigonii moderanda soli, ritusque sacrorum
Tractandos, ingens vitreis ubi volvitur undis
Danubius, celeremque suo Granum accipit alveo.
Quae Tibi sceptra tua, insignis prudentia, virtus,
Nobilitas, cultum ingenium, probitasque fidesque
Ac constans pietatis amor, verique cupido
Addidit et magnis longa experientia rebus. s a t.

Érsekségének mindjárt első esztendejében, Nagy-Szombatból egy levelet küldött a szepességi tizenhárom város plébánusaihoz, melyben az anyaszentegyházból való kirekesztés büntetése alatt, azokat megtiltja, hogy noha azon városok, a lengyel királynál vagynak zálogban, de mivel az ott való papság és egyházi rend, még mindeddig az esztergomi érsektől függött, tehát a plébánusok többé semmit is a lublyói és podolini kapitányoknak, magok szabadságának világos megsértésével ne fizessenek, mindaddig, mig arra ő tőle egy uj parancsolatot nem veendenek. Ugyanezen esztendőben, 25. jun., a Ferdinánd leányát Katalint, a mantuai herczeg özvegyét, ő jegyezte el, Zsigmond lengyel királynak Bécsben, a szent Ágoston szerzetesek klastromában. Hogy a Luther tudományának az országban gátat vethetne, egy papi gyülést (synodus) tartott Znió-Várallyán, és ott a szükséges intézeteket megtette. Mivel pedig alkalmatos tanitók nélkül, minden ő igyekezete haszontalan lett volna, Nagy-Szombatba jezsuitákat hozott be Ausztriából, és ott annak az oskolának ő vetette meg első fundamentomát 1561. esztendőben, mely ott idővel oly virágzó és oly sok tudós embert szülő és nevelő trójai állat lett. Az oskola fentarthatására, a széplaki apáturság és a bényi prépostság jövedelmeit rendelte a király hirével. Különös levelével hitta őt a pápa a tridenti gyülésre, ahova ő maga ugyan el nem ment, hanem a magyar papság képében, Kolosváry Jánost és Dudics Andrást küldötte vala el, akiket a nagy-szombati papi gyülésen evégre voksok által választatott vala ki. Ugyanezen esztendőben 12 decz. Prágában költ levele által, Sopron vármegyében, Lánsér várát, minden ahoz tartozó városokkal, falukkal, pusztákkal, s a t. neki ajándékozta Ferdinánd, még pedig olyan különös jussal, hogy azt amikor neki tetszik, annak adhassa, vagy testálhassa, akinek akarja. Közeledvén 1563. esztendőben, a Ferdinánd legelső fiának Maximiliának, Pozsonban esendő koronázásának ideje, másfél száz lovassal, legelőször is ő jelent meg Pozsonban, hogy ott mindenek jó renddel folyjanak. Hogy az emberek és barmok a drágaság miatt ne szenvedjenek, igy határozta meg, a többi urakkal

Digitized by Google

az élelem árát: egy köből tiszta búza liszt 20. pénz, egy köből árpa 15. pénz, egy kappan 5. pénz, egy csirke 3. pénz, marhahus fontja 2. pénz, a legjobb bor pintje 4. pénz, egy hat ökrös szekér széna 60. pénz, ugyanannyi szalma 30 pénz s a t. Pozsonból Köpcsénig ment a többi főrendekkel Maximiliánnak eleibe, és azt ott ilyen örvendező és üdvözlő beszéddel köszöntötte meg az ország képében: „Felséges királyunk és legkegyelmesebb urunk! Talán csudálkozhatnék valaki rajta, hogy ebből a maga eredetitől fogva oly hires neves Magyarországból oly kicsiny számmal jöttünk Felséged eleibe. De senki sem fog ebben megütközni, aki meggondolandja, hogy ami katonáinknak nagyobb részét a várakban kellett hagynunk, országunknak és szentséges hitünknek a törökök ellen való ótalmazására, és oly kicsiny számmal azért jelenheténk itt meg. Azokáért elhitettük magunkkal, hogy mind Felséged, mind mások, inkább ami örömmel teljes és tiszta szivünket fogják tekinteni, és azt jó neven venni, mint seregünk kicsiny voltán álmélkodnának, mely mi szivünknek jó indulatját, nem tudom eléggé, mimódon magyarázzam meg. Nem birok én oly bő beszéddel, hogy azt az örömöt és vigasságot előadhatnám, mely a Felséged hozzánk való szerencsés eljutásával gerjedez mi bennünk. Annál nagyobb a mi örömünk, mennél régebben várjuk Felségedet szivszakadva. Tetézi vigasságunkat Felséged testvéreinek, kedves élete párjának és szerelmes magzatainak, vele együtt lett eljövetele. Szivünknek legbelsőbb indulatjából üdvözöljük hát Felségteket, a nagy Istent alázatosan kérvén, hogy mind Felségteket, mind a velök lévő herczegeket, és a többi főrendeket számos esztendőkig tartsa meg s ótalmazza, különösen Felségedet, minden Isten dicsőségére, az anyaszentegyház javára, ami boldogságunkra, és maga üdvösségére czélozandó dolgaiban segitse és ótalmával fedezgesse. Mi pedig Magyarországnak egyházi és világi főrendei, magunkat, sőt minden magyarokat, ami atyánkfiait, Felségednek alázatosan ajánljuk. És mivel Felséged maga különös kegyessége szerént, édes atyjának mind jelen, mind távollétében, mindenütt, ahol szükséges volt nekünk kedvezni, és minket jóságával megölelni önkényt méltóztatott, ugy ennekutána is ne terheltessék, kérjük, minket, és ami jusainkat édes atyjának kegyelmébe ajánlani, és maga is Felséged a mi jólétünket elömozditani, mely grácziájára Felségednek, magunkat szolgálatunk, engedelmességünk és háládatosságunk által méltókká tenni, teljes erőnkkel igyekezni, legfőbb gondunknak fogjuk tartani. Ezen beszédre, az ifju király nevében, a boroszlói püspök felelt. Más nap magát az öreg királyt is, hasonló beszéddel fogadta. Eljövén a koronázás napja, ő tette hivatalbeli kötelessége szerént, a koronát

Digitized by Google

Maximilián fejébe, más nap, az az. 9. sept. azon koronával ő illette meg az ifju királynénak vállát. Ismét egy papi gyülést parancsolt ő 1564. eszt. Nagy-Szombatba, és ott a szent Miklós templomában a tridenti gyülés végzéseit kihirdette. Különösen is irt a pápa ő hozzá, az iránt, micsoda meghatározásokra vigyázzon, s vigyáztasson másokkal is, a sakramentomban a pohárnak a köznéppel való közlésében, melyet akkor engedett vala meg, Ferdinánd király kérésére, a pápa. Jelen volt ő Bécsben 1565. eszt. az első Ferdinánd császár és király halotti pompája alkalmatosságával, és ott a szent czeremóniát ő végezte el, a szent István templomában. Egy uj papi gyülést tartott 1566. eszt. Nagy-Szombatban. Felolvasták ebben az gyülésben a pápa levelét, melyben az a papságot, pap nevelő házak épitésére nógatta. Hogy jó példával menjen elő az érsek, ott mindjárt tiz nevendék pap tartására s tanitására való fundust igért s rendelt. Minden bizonynyal, nem annyiban állapodott volna meg, az ő tudományokhoz való szeretete, ha az érsekség jószágait s jövedelmeit, a ripsraps kezek nem bitangolták volna. Ugyanezen esztendőben, mikor bejött Maximilián király egynehány ezred magával az országba a törökök ellen, Rajkáig ment annak az érsek eleibe, háromszáz lovassal, s ugyanannyi gyaloggal. Azután együtt táborozott a királylyal Győr mellett. Forgách azt irja: hogy az ő konyhájáról támadt az a nagy tűz, mely ott a magyarok tábori tanyájoknak nagy részét elseperette. Lassanként elfogyatkozván, Nagy-Szombatban halt meg, 14. jan. 1568. esztendőben, hetvenöt esztendőskorában. Teste a szent Miklós templomában nyugszik. Akármicsoda vastag pennával festegeti őt Forgách, de bizonyos az, hogy ő tudósokat s tudományokat szerető ember volt, és maga érdeme által ment nagyra. Miképen haladt előre a tudományokban, maga igy irta meg, Kálnay Imréhez irt levelében:

Imbuit ingenium nostrum, non Itala tellus;
Graecia nec cultas praebuit ipsa Scholas.
Non nostros etiam mores Germania finxit,
Non Urbs, quae Crachi nomine dicta fuit. (Krakó)
Terra Brabanta dedit nullos mihi docta Magistros;
Gallia nec charites igeniosa suas.
Siquid inest nobis; quod multum exile fatemur;
Hoc furtim taciti me ducuere libri.
Nul a igitur causa est, cur Jano conferat abs te
Pannonio; est cujus multus in ore lepor.

Digitized by Google

Nem úgy beszélt az ő eredetéről Istvánffy Miklós, az ő halála után, mint életében, amikor őt a nagy Hunyadi házzal, igy atyafiasitotta össze:

Atque licet tanta ducas ab origine nomen,
Inclyite Maecenas; ut tantum tertius haeres
A magno sis Huniade, (namque illius olim
Dia soror, specie Nymphis aequata, Marina,
Edidit hasce tuum genitorem in luminis auras)
Te tamen, haud veteris laudes, vel gloria, stirpis:
Sed proprii dotes animi, sed fervida virtus,
Maximaque in cunctis semper constantia rebus
Extollant, famamque tuam inter nubila condunt.

Bizonytalan ki irta az ő lábaihoz ezt a pár verset:

Conditur hoc moriens tumulo Nicolaus Oláhi,
Qui Praesul vivens Strigoniensis erat.

Mossóczy Zachariás igy tisztelte őt meg:

Annis et virtute simul jam plenus Oláhus,
Omnibus et regni perfunctus honoribus, ut se
Sedibus ingereret Superum, atque astra videret
Sub se, quo mentem semper direxerat altam,
Omnia cum mundo vana haec mortalia temnens,
Spe verae vitae, hoc posuit sua membra sepulcro.

Amely breviáriumot 1558. eszt. Bécsben nyomtattatott, annak végéhez a maga idejében történt dolgokat is odaragasztotta. Annak elején az ő képét lehetett látni, mely alá Istvánffy Miklós igy irt:

Hos oculos, haec ora, comas, talemque figuram
Praesul Olahus habet, talis imago sua est.
Dii facite, ut tali terras sub imagine multum
Incolat, et sero sidera summa petat.

Oláh Máté. A közelebb irt érsek Miklós testvére, szászvárosi királyi biró, és az erdélyi sóaknákon főtiszt, első Ferdinánd király uralkodása alatt. Nagy diszére s hasznára lett volna hazájának, mind u. m. jó

Digitized by Google

katona, mind annyiban, mint tanult és értelmes polgár, hanemha ifjúkorában meghalt volna 1586. eszt. 4. jun. Sokan irtak verseket az ő emlékezetére, a bátyja Oláh Miklós ezeket irta:

Hoc ego qui jaceo quondam Matthaeus in antro
Olahus, Rector, Praeses et Urbis eram.
Majorum genuit me Transalpinia tellus
Stemmate praeclaro, ast hic velut hospes eram.
Dum Fratris reditus miro producor amore;
Interea vitam mors rapit atra meam.
At te non pigeat properantem dicere: Salve!
Aeternumque vale, molliter atque cuba!

Három gyermeke maradt, Tamás, Mihály és Anna. Mihályból mi lett, nem tudhatni, Anna Budi Mihályhoz ment férjhez, Tamás ifjúságában halt meg Pozsonyban 1559. eszt. 15. jun., egy leányt, Lukréciát hagyván maga után, aki Liszti Jánost gazdagitotta meg az Oláh familia jószágaival.

Ompud vagy **Ampud.** Horvátországi bán, és magyar palatinus volt harmadik István és Béla királyok idejében. Mánuel görög császár, valami okon, hadba elegyedvén, Kis-Ásiában az ikoni törökök fejedelmével Klisistlánnal, Bélától segitséget kért az ellen. El is küldötte ő utána Béla 1176. eszt. ezt az Ompudot a horvátokkal, és Leusták vajdát az erdélyi magyarsággal. Mind a két nemzet megkösönhetetlen jó szolgálatot tett Mánuelnek. Ugyanis amely lest az ikoni törökök Mánuelnek vetettek vala, ő abba belecsett, és abból csak ezeknek magok élete feláldozása által szabadulhatott ki.

Ond vagy **Und.** Egy volt a magyaroknak hét vezérje közől, mikor ők az országba bejöttek 889. esztendőben. Minekutána Árpád 893. eszt. Szalánt meggyőzte, és az országból kiüzte volna, és azon a helyen, melyet ma Puszta-Szernek hivnak, harmincznégy nap alatt, maga magyarjainak eleibe jó törvényeket szabott volna, azt a helyet, a körülbelől való vidékekkel együtt, ennek az Ondnak ajándékozta. Nem messze azon helyhez, idővel az Ond fia Ete, a tótokkal egy erős föld várat csináltatott, melyet azok magok nyelvén Csernigrádnak, vagy magyarul Feketevárnak neveztek, ma pedig mindenek Csongrádnak hijják. Erről a várról neveztetett Csongrád vármegye. Lásd Bétel.

Orbai Miklós. Szapolyay János Zsigmond hive, kit is elkisért török császár Szulejmán sátorába 1566. eszt. A szokott adóval, őt és Balogh Ferenczet küldötte Szapolyay Konstantinápolyba 1568. eszt.

Digitized by Google

Orbán. Egy erdélyi magyar, igen hires ágyúöntő mesterember, ötödik László király idejében. A görög irók úgy tartják, hogy ő igen hathatós eszköz volt abban, hogy török császár Mohammed 1453. eszt. Konstantinápolyt megvehette, és igy a napkeleti keresztyén birodalomnak véget vethetett. Ugyanis azt irják, hogy ő először Konstantinápolyban öntött ágyúkat, de ott a fizetést kicsinyelte, s különbenis igen görögösen fizették, bántak ott vele; azértis Mohammedhez ment, aki őt igen jó szivvel fogadta. Ennek öntött aztán Orbán a többek közt egy olyan ágyút, melynek szája tizenkét arasz volt, és háromszáz fontos követ egy mértföldig elvitt, mely mikor leesett, a földbe egy ölnyi mélységre fúrta le magát.

Ördög. Lásd Eördögh.

Országh. (Gúthi). Azt irják, hogy ez a familia onnan vette volna az Országh nevet, hogy ennek első törzsöke még gyermekkorában 1387. esztendőben, más negyven magához hasonló gyermeket maga mellé szedett, csak játékból, azokat mint valami katonákat rendbe állitotta, maga pedig, aki azok közt legnagyobb volt, mint tiszt, azoknak úgy parancsolt. Mikor ezek a gyermekek a mezőn eképen játszanának, Moson vármegyében előtalálja őket Zsigmond, aki épen akkor azért jött Magyarországra, hogy itt magát királynak koronáztassa, és a kis tiszttől azt kérdi: Ki katonái vagytok? Ez azt feleli: Ország katonái vagyunk. Zsigmond azt kérdi: Kicsoda a ti királytok? Ez azt feleli: Zsigmond a mi királyunk. Ismét azt kérdi Zsigmond: Ha én Zsigmond volnék, szeretnétek-e engem királyotoknak? Erre azt feleli a kis tiszt: szeretnénk az urat. Már minthogy a gyermek feleletének első szava Ország volt, őt Zsigmond, minekutána felnevekedett, Országhnak nevezte, szép jószágokkal megajándékozta, és nagy tisztségekre emelte. Ezt a históriát adják elő ezek a deák versek:

Ille puer de Guth, sibi quadraginta pusillos
Jungit; et in campum ludicra castra movet.
Castra Sigismundus prope vectus, ludicra vidit,
Militiaeque genus quale sit hocce? rogat.
Militiam Regni patrio sermone professus,
Nomen ab hinc, Országh, jussus habere novum.

Országh Mihály. Királyi-kincstartó, főajtónálló és palatinus, Ulászló és Mátyás királyok idejében. Ugy tartják közönségesen, hogy ez lett volna az a gyermek tiszt, akiről közelebb szó volt; mely ha igaz, többnek kellett neki száz esztendősnél lenni, mikor 1481. eszt.

Digitized by Google

meghalt. Bonfin azt irja róla, hogy ő Zsigmond királynak dispensátora volt annak olaszországi utjában, melyen ő kincstartót érte-e, vagy főasztalnokot-e, vagy mást? bizonytalan. A bizonyos, hogy egyik követ ő volt Krakóba Ulászlóhoz 1440. eszt., hogy azt magyar királynak meghija; és hogy ő igen hatalmasan fogta Ulászlónak pártját, onnanis gyaníthatni, mert még azon esztendőben, valamit csak Pozson városa Modoron és Dióson birt, mindazt elvette Ulászló, mint maga ellenségétől, és Erzsébet pártfogójától, és azt Országh Mihálynak, a maga kincstartójának ajándékozta. Julián kardinálnak, ő is ajánlotta volt magát a török ellen való menetelre 1444. esztendőben, és igy talán nem históriai eretnekség úgy gondolkodni, hogy ő is szemmel látott tanuja és szerzője lehetett a várnai veszedelemnek. Egyiket őt küldötte vala Hunyadi János 1447. eszt. Bécsbe, hogy ott Fridrik császárral békességet csináljon; de azt ebben az első útjában végre nem hajthatta, hanem azután Rákelsburgban (Radkersburg) ment az tökéletességre. Ott volt Belgrádban, mikor Hunyadi László Ulrik grófot megölte, és onnan ötödik László királyt Temesvárra is elkisérte. Főajtónálló volt 1458. esztendőben, mikor Mátyás királynak Straznitzig eleibe ment, és ott ő is aláírta maga nevét annak a levélnek, melylyel Mátyás magát arra kötelezte, hogy a cseh gubernátor leányát el fogja feleségül venni. Palatinus volt már 1459. esztendőben, mikor Mátyás király, más főemberekkel együtt, őt is ujra feleskette a maga hüségére, azt észrevevén, hogy némely magyar urak, Fridrik császárt akarják behozni királynak. Minthogy a csehek bejártak az országba prédálni, Mihály palatinus is beütött Morvába 1466. eszt., és ott sok kárt tett, nevezetesen Lippai Henriknek, aki midőn Mátyás királynál levele által panaszt tett volna, azt a választ kapta, hogy Országh palatinus csak a kölcsönt adta vissza. Azután való esztendőben, odajárt a királylyal az erdélyi, moldvai és csehországi hadakra. Sokat munkálkodott benne, hogy Mátyás kezénél megtartsa az országot, mikor azt ő tőle 1471. eszt. Kázmér, a lengyel király fia el akarná venni, és akkor amint Bonfin irja, azt szokta mondani, amit már ő előtte Garai Miklósról is beszélnek, t. i. ha ökör volna is az, akit az ember koronás fővel lát, mégis tisztelni kell azt. Ugyanazon esztendőben a törökök ellen kellett neki menni, akik a Száva tulsó partján Szabács várát kezdették épiteni, hogy onnan a Szerémségre annál jobban futkározhassanak be prédára. Eléggé ágyúztatott Mihály Szabácsra, sőt sokszor a vizen is igen hevesen csatázott a törökökkel; de már ekkor annyira megfészkelték volt magokat a törökök, hogy őket kiverni nem lehetett; azért hát

Digitized by Google

Szabácscsal általellenben, a víznek innenső partján, egy más erősséget épittetett, és azt katonákkal megrakta, hogy azok tartsák zabolán a vizen általjönni akarandó törököket.

Azután két esztendővel, két izben kellett a kalocsai érsekkel s másokkal Siléziába járni, hogy ott a lengyel követekkel frigyet kössön, a pápa követe közbenjárása által. Először Nissa vagy Neisse városában gyültek össze, de ott másfél hónapi vetélkedésnek is csak a lett kimenetele, hogy a pápa követe kérésére, egy más gyülés határoztatott, nagy-boldog asszony napjára. Ez a második gyülés Opólia (Oppeln) városában tartatott, melyen a palatinus ezen kivánságokat tette fel: hogy Csehországot teljes jussal Ulászló csak akkor birhassa, ha Mátyás király mag nélkül találna elhalni, hogy Ulászló Mátyásnak fizesse meg a cseh hadra tett költségének felét, t. i. tizenötszázezer forintot; végezetre hogy a lengyel király, maga leányát Hedviget, adja feleségül Mátyásnak. Minthogy ezekre a lengyel követek nem állottak, annak egy véres had lett következése.

Ott volt Országh Mihály Fehérváron, mikor oda Mátyás király jegyese Beatrix 1476. eszt. elérkezett; ott azt ő is nagy pompával fogadta, és minekutána a templomban, a nagy oltár előtt a királyt megkérdezte volna, akarja-e hogy a koronát Beatrix fejére tegyék? azt másokkal együtt oda tette. Hatalmat adott volt neki Mátyás király arra, hogy éltéig azt teheti nyitrai püspöknek, akit akar. Már felebb emlittetett, hogy 1481. esztendőben költözött az érezhető s tapasztalható világból az érthetőbe. Testvérjei Imre, Sebestyén és János voltak. Lásd Guthy Salamon. Felesége ki volt? bizonytalan, mindazáltal ugy látszik, a Rozgony familiából való volt, kitől két leánya és négy fia maradt. Borbála Podmaniczky Lászlóhoz ment férjhez. Fiai János, Gáspár, Mihály és László.

Országh János. A most emlitett palatinus Mihálynak testvérje. A felebb emlitett modori és diósi jószágokat, szintén ugy ajándékozta Ulászló király ennek a Jánosnak, mint Mihálynak; ahonnan megtetszik, hogy azokban a zajos időkben ő is Ulászló részén volt Bécsben 1452. eszt., mikor ott a magyar főrendek, az ausztriai rendekkel, Fridrik császár ellen összeesküvetkeztek, aki ötödik László magyar királyt nem akarta udvarából kiadni. Felesége halála után magát szent életre adta, és egynehány esztendeig a fehérvári cruciferek preceptora volt, kiknek jószágait, a rosz szomszédok ellen hatalmasan oltalmazta. Ennek leányát vette el a hires Giskra János. Lőrincz nevű fia is maradt, kinek felesége Erzsébet, 1501. eszt. már özvegy volt.

Digitized by Google

Országh János. (Guthi). Mihály palatinusnak fia. Széchenyi Annától, Zsigmond és Imre nevü fiai maradtak.

Országh László. (Gúthi). Ez is Mihály palatinus fia, fölovász mester második Ulászló király alatt, kinek királyságra való meghivására, ő is oda volt 1490. eszt. Majd minden békesség kötések s törvények alatt elő fordul az ő neve, melyek Ulászló alatt készültek, de maga irástudatlan lévén, más irta azt oda ő helyette. A többek közt a Maximilián császárral Pozsonyban 1491. eszt. kötött békességnek Bakacs Tamás püspök irta alá az ő nevét. Maróthy Magdolnától öt leánya s ugyanannyi fia maradt, u. m.: Magdolna, aki Cseh Jánoshoz, és Dorottya, aki Korláthkeöy Péterhez ment férjhez; a többiek Katalin, Borbála és Anna, hová lettek? bizonytalan. Fiai Zsigmond, Mihály, János, Imre és Ferencz.

Országh János. (Guthi). A közelebb irt Lászlónak fia, először 1505. eszt. szerémi, azután 1520. eszt. váczi püspök. Jelen volt 1526. eszt. a mohácsi veszedelemben, és ott Lajos király mellett állott. Még azután tiz esztendeig élt.

Országh Ferencz. Ez is Lajos királynak főkamarása, kivel együtt Mohácsnál esett el 1526. eszt. Bizonytalan kitől maradtak Krisztina és Katalin nevü leányai.

Országh Mihály. Ez is László fia. Bizonytalan kitől László nevü fiat hagyott, kiről alább lesz szó.

Országh Imre. Ez is László fia, második Lajos királynak főkamarása, és Ferdinándnak főkomornyikja, vagy ajtónállója. Egyetlen egy leánya Magdolna, alsó-lindvai Bánffy Istvánhoz ment férjhez.

Országh Zsigmond. Ez is László fia, egy olyan gazdag ember, a ki az 1498. eszt. tartott diétán, azon zászlós urak közé számláltatott, akik bandériumot, az az ezer lovast tartoztak tartani.

Országh László. A felebb emlitett Mihálynak fia, Lászlónak unokája, Nógrád és Heves vármegyék főispánja. Egy csoport lovasságot vezérlett Pest alá 1542. eszt., miker azt Joachim, a brandenburgi márkio, a törököktől, Ferdinánd király számára, vissza akarta foglalni. Azután való esztendőben, a nánai várba szorult Móré László, ő tőle is kért segitséget, de nem kapott. Halála 1544. eszt. történt. Pekry Annától egy fia Kristóf, és két leánya maradt, úgy mint Illona, Perényi Gábor felesége, és Borbála. Ez a Borbála legtovább élt, és háromszor ment férjhez: először Török Ferenczhez, másodszor Salm gróf Eckhez, utoljára Geszty Ferenczhez. Az özvegye Pekry Anna, a Temesvárnál elesendő hires Losonczy Istvánnal lépett második házasságra.

Digitized by Google

Országh Kristóf. (Gúthi). A közelebb irt Lászlónak, Pekry Annától való fia, országbirája és királyi tanácsos első Ferdinánd király idejében. Ő is ott volt abban a válogatott személyekből álló magyar seregben, melyet Ferdinánd király, a maga Spanyolországból, haza Bécs felé utazó fiának, Maximiliánnak, Balassa János vezérlése alatt Olaszországba, Genuáig eleibe küldött 1552. eszt. Ujra megerősitette s beálliitotta Ferdinánd király ezt a Kristófot, Csejte, Tapolcsán, Surány, Jókő, Szomolán, Hollókő, Szécsén és Sirok várai birtokába 1560. eszt. Mikor Maximilián magyar királynak koronáztatott 1563. eszt., annak fogadására, és a pompának fényesitésére, hetvenöt szépen öltözött lovast küldött Kristóf. Harminczkét esztendős korában halt meg 1567. eszt. 19. októb. A csejtei templomban fekszik. Ő benne szakadt magva az Országh familiának. Sok levele által intette őt Ferdinánd király, hogy Calvin tudományát hagyja el, és elei vallására térjen vissza. Felesége a Szigetnél elesett híres Zríny Miklós leánya Ilona volt, ki is özvegységre maradván, Balassa Istvánnal fogott kezet másodszori házasságra.

Országh Ilona. László leánya, Kristóf testvére, Perényi Gábor felesége. Férje halála után, közel két esztendővel halt meg Terebesen, harminczegy esztendős és két hónapos korában 1569. eszt. 2. máj. Méltán kétségbe lehet hát hozni, sőt merő költeménynek tartani, amit Forgách, csak mende-monda hirről irt, hogy t. i. ennek az Ilonának, a férje mérget adatott volna be. A sáros-pataki vár templomában, férje mellé takarittatott, ilyen felirással:

Hic Helena moriens post tristia fata Marito
Jungitur, Országiae stirpis memoranda propago.
Ut quos certus amor vivos tenuisset, eodem
Foedere nec posset mors dissociare sepultos.
Digna erat haec Helene, Gabrieli sola Pereno.
Nam praelustre genus, formae speciosa vetustas,
Dotibus ast animi speciosior, aemula quando
Virtutis solidae laudes cumulavit avitas,
Innumeris exculta bonis, Heroidas inter
Pannonicas, tamquam lux spectatissima fulsit.
Mente pia Christum coluit; sic fida Maritum
Est venerata suum, verecunda modestia pectus
Ornavit, castusque pudor, nec prodiga lingva.
Officiosa inopum nutrix, mens nescia frangi

Digitized by Google

Tristibus aerumnis, quibus est luctata per omnem
Infelix vitam, siquidem nunc illa triumphat,
Et requíes animam fovet immortalis Olympo,
Spes eadem tumulo recubantia sustinet ossa.

Osád vagy **Acsád.** Azon hét kun kapitánynak egyike, akik Álmossal jöttek be az országba, Krisztus urunk születése után 889 esztendőtájban. Ennek ajándékozta Árpád idővel Kassa vidékét.

Ősc. L. Usubu. Ennek fia volt Irkund vagy Urkun.

Ősi Bertók és **Kristóf.** Jószágos nemes emberek voltak elő Ferdinánd király alatt Bihar vármegyében. A többek közt ők birták ott Ósi nevü falut 1552. eszt., amint az akkori beirás mutatja. Ő i Ferencz Ér-Adonyban birt három portát.

Ősi Gáspár. Kerechény Lászlóval együtt ótalmazta Gyula várá', és ugyanott lőtték őt keresztül a törökök legszebb ifjuságában 1566. esztendőben

Ősi Miklós. Békesy Gáspárral együtt hadakozott Báthori István erdélyi vajda ellen, kinek fogságába esvén, Kolosváron fővétellel büntetett 1575. eszt.

Osl Dienes. Péter fia, negyedik vagy Kun László királylyal oda volt a cseh király Ottokár ellen való hadban 1278. eszt., és ott az akkori palatinust, Mátét, ki lováról leesett vala, nagy munkával, és mind maga, mind mások vére ontásával szabaditotta meg.

Osl vagy **Oslép János** és **Imre.** Kőszeg urai. Negyedik László és harmadik András királyok alatt nyughatatlan lármás emberek, kik mind benn az országban, mindazon kivül sok kárt tettek s ragadostak. Rudolf császár 1278. eszt negyedik László királyhoz küldött levelében azt irja, hogy ez a János vagy Iván, ő tőle bocsánatot kér, bosszuság és kártételeiről, s arra instálja, hogy fogadja őt ótalma alá, de a császár azt felelte neki, hogy olyan embert, aki a magyar királyhoz hűségtelen, nem méltóztat arra, hogy azt maga szolgálatjába fogadná. Ebből a levélből megtetszik, hogy János maga királyához is hűségtelen volt, a szomszéd fejedelem birtokira is, pusztitás s ragadozás kedvéért kilátogatott. Ámbár pedig ezek szerént János vagy Iván, Rudolf császárral nem igen jó egyetértésben volt, mindazáltal minekutána Rudolf Ausztriát maga fiának, Abertnek általadta 1282. eszt., ugy betudta fúrni János Albertbez magát, hogy Albert ő vele, László király ellen szövetséget kötött 1286. eszt. De sokkal vadabb természetü volt János, mintsem valakivel húzamos barátságot tarthatott volna. Nem elégedett azzal meg, hogy itt benn az országban háborgott, húzott

Digitized by Google

vont, hanem Ausztriába és Stájerországba prédálni ismet kikapott, melylyel azt a kárt tette, hogy Albert felboszankodván, nemcsak ő rajta, hanem az országon is boszúját állotta, mert 1289. eszt. ide betőtött, és Nagy-Mártont, Pángártont, Németpordánt, Tormafalut, Szent-Margitát, Sopront, Nyéket, Rohonczot, Kőhalmot, Pinkafeldet, Szalonokot, és más mindössze huszonkilencz várost, megvett, s megsacczolt. Ezek eddig aratás előtt történtek a mondott eszt. Aratás után, az édes atyjáról nyert segitő néppel ismét visszajött Albert, és már akkor egyenesen Kőszeg alá szállott, és azt vítta. A városbeliek hatalmasan ótalmazták magokat, annyival inkább, mert János sokaknak gyermekeit zálogul magához vette.

Csakugyan elmentek annyira Albert katonái, hogy valami falrontó eszköz által a kőfalon rést ejtettek, és azon a városba berohantak. A városbeli magyarok akkor is mérgesen viaskodtak azokkal, nyilakkal, fejszékkel, lándzsákkal, kövekkel; aki pedig egyebet nem kaphatott, sárt hajigált azokra. Az asszonyok a forró vizet, égő üszköket, sőt még a méhvel tele méhkasokat is hányták rájok. Minden ellenállás haszontalan volt A vár és város Alberté lett. Mind ezekről tenni László király vagy nem érkezett, vagy nem tudott.

Harmadik Andrással, aki László helyébe lett királylyá 1290. eszt., ugy látszik eleinte békességben volt János, legalább, amint tartják, az ő udvarából vette el András feleségül Fenennát, a kujáviai herczegnek ott számkivetésben lévő leányát. De ha volt is köztök békesség, az nem soká tartott, talán csak addig, mig András 1591. eszt. a felebb emlitett városokat Alberttől visszavette, és ami azelőtt Jánosé volt, azt neki visszaadta. A bizonyos. hogy ő más magyar urakkal együtt csak hamar először ugyan Martell Károlyhoz, azután pedig Robert Károlyhoz állott, kik mindketten Andrást igyekeztek királyságától megfosztani. Ugy látszik, hogy ezen pártos urak közt, legzajosabb és leghatalmasabb volt Osl János, legalább a bizonyos, hogy 1296. eszt. nagy sereggel kellett Andrásnak ő ellene menni, és őt megzabolázni. Az érsekek s püspökök is végbez vitték András mellett, amit vihettek. Különösen Lodomér, az esztergomi érsek, a győri és veszprémi püspökök, mindazokat átok alá rekesztették, valakik Andráshoz hűségtelenek voltak, s a többek közt Osl Jánost, és annak testvérjét Henriket vagy Imrét, és Ujlaki Ugrint. De a pártosok arra sem hunyászkodtak meg, sőt 1299. eszt. magát a pápát is magok részére akarták vonni, és vele azt akarták elhitetni, hogy András hibája miatt, az ország igen nyomorult állapotra jutott; azért szükségesképen más királyt kell tenni. Ezenkivül azt is kérték tőle, hogy

Digitized by Google

őket az átok alól szabaditsa ki. A bölcs és előre néző pápa nem hirtelenkedett, hanem Katupányi Gergelyre, aki már ekkor Lodomér helyébe érseknek volt választva, bizta, hogy a dolognak nyomosan járjon végére, és az átok alá vetteteket, ha azok ártatlanok, oldozza fel.

Hihető, könnyen megkészült az ő felszabadulások, mert Gergely érsek maga is halálos ellensége volt Andrásnak. Még eddig mindég Róbert Károly mellett kardoskodott Osl János és Henrik; azonban mikor már Károly benn volt a Magyarbirodalomban, és minekutána András meghalt 1301. eszt., Károlyt odahagyták, és Csehországból az ifju Venczelt hozták be királynak. Azután ismét Ottóhoz ragaszkodtak, és Károly ellen, annak királyságát ótalmazták, a Károly jóakaróit üldözték, név szerént a zágrábi püspök és esztergomi érsek jószágait feldúlták, az utolsóbbnak, legalább is ötszázezer ezüst márkát érő kárt tettek, százötven jobbágyát megölték, szabadság leveleit megégették, a barátokon kegyetlenkedtek, azokat öldösték, az apáczákon erőszakot tettek s a t. Ezekért s több ilyenekért Tamás, esztergomi érsek, őket újra átok alá rekesztette 1305. esztendőben. Mind a ketten viselték a horvátországi bánságot, nevezetesen 1308. eszt. ők voltak a bánok, mikor Gentilis kardinál, a Rákos mezején, a magyaroknak Károlyt igen hathatósan ajánlotta. Az ő atyjuk Henrik is volt bán. Az ifju Henrik fia, Lőrincz volt a Kanisay familia törzsöke s vezeték neve szerzője.

Osl Péter. Veszprémi püspök, a közelebb emlitett Ivánnak testvérje. Erről sem igen jól beszélnek. Mikor 1289. esztendőben Albert herczeg Ivánt megnyaggatta, az ő segitségére akart menni Péter püspök, és egynehány magyar főembereket magához hivatván, a dolog felől azokkal tanácskozott; de a beszéd közben, valamelyiket szóval meg találta sérteni, melyen az annyira felindult, hogy kardot rántott, és őt azzal, ott helyben mindjárt általverte.

Osl Miklós. Ez is Ivánnak vagy Jánosnak testvére volt, és a pártoskodásban társa. Veszprém vármegyében Sümeg várát elfoglalta, és azt harmadik András ellenére egy ideig birta. Mikor 1296. eszt. András király Iván ellen hadakozott, és tőle Kőszeget elvette, ugyanakkor ettől a Miklóstól is Sümeg várát, kemény ellentállás után visszafoglalta.

Osló Domokos. Első Lajos alatt macsói bán volt 1354. eszt. A ráczok ellen sokat hadakozott, Zemere nevü vice-bánnal együtt. Gara Miklós lett ő helyébe bán 1355. eszt.

Osztopáni Dienes. Ezt küldötték volt a magyar főrendek 1384.

Digitized by Google

eszt. Mária király asszonyhoz követségbe az iránt, hogy a második András alatt költ, és a nemesség szabadságaira czélozó törvényeket, Mária ujra erősitse meg, melyeket már az ő atyja is első Lajos 1351. eszt. megerősitett vala. Meglett a rendek kivánsága. A Dienes követ társa, Padvarsia Pál volt. Ezen kivánságra, ugy látszik, az adott alkalmatosságot, hogy Mária, és az ő édes anyja Erzsébet, a nemzet szabadságait bizgatni kezdették; Mária pedig azért engedett örömest ezen kivánságnak, mert már akkor sejthette, hogy sokan Kis Károlyhoz szitnak a főbb emberek.

Osztrosith Miklós. Első Ferdinánd király hadainak egyik kapitánya. Makovicza várát ő szabaditotta fel a bártfai fegyveresekkel, Nagy László ostroma alól 1536. eszt., ahol magát Lászlót is elfogta. Azután két esztendővel, őt küldötte volt Ferdinánd, Szapolyay János segitségére Nyáry Ferenczczel, és Tallóczy Bóldizsárral a török ellen, de a veszedelem felhője eloszolván, Debreczenből visszafordultak. Ott volt ő Perényi Péterrel s másokkal Pest ostromlásában 1542. eszt. Talán ugyan ott is esett el, legalább már 1544. eszt. nyomtatásban ilyen versek voltak ő felőle:

Dum Patriae contra Turcas, Civesque rebelles
Debita militiae munera solvo, meae:
Adversa nemo vicit me cominus hasta
Eminus a parvo saucior ecce globo
Pro Patria cecidisse juvat, videritis ipsi
Dissidio quorum patria victa perit.

Othmár. Bars vármegyei főispán volt Kálmán és második István királyok idejében. Ez az Othmár nevelte fel második Béla királyt titokban, minekutána annak, és az atyjának Álmosnak szemeit Kálmán kiszuratta volna, és ő jelentette meg második Istvánnak, hogy Béla él, és házasságra is alkalmatos 1129 esztendő tájban. Talán ez az Othmár volt az is, aki vele volt Kálmán királylyal, mikor az a flastrom, melyet a doktor az ő fülére tett volt, agyvelejének is egy részét kiszitta, melyet látván Othmár, a királyt megintette, hogy a más világra készüljön.

Othmár Péter, Fülöp és János nevű testvéreivel, első Károly király idejében, jól viselték magokat, a Csáki Máté ellen való hadban, ezenkivül Visegrád és Komárom megvételében, s azon az okon nyerték Nagy Palugyát a királytól Liptó vármegyében 1317. eszt.

Digitized by Google

Ottó. Azon négy dominikánus magyar barátnak egyike, akik második András uralkodásának vége felé utaztak el napkeletre, hogy ott az Ázsiában maradt magyarokat felkeressék. Három esztendeig, szárazon és vizen tartott veszedelmes utazások után is, semmiuek nyomába ez a négy barát ott nem akadhatott, kivévén ezt az Ottó nevűt, aki kereskedő ruhába öltözvén, egy helyen találkozott magyarul beszélő emberekre, akik meg is mondották neki, merre keresse a magyarokat, de ő tovább nem ment, hanem visszajött oly czéllal, hogy majd több barátot viszen magával, akik az ázsiai pogány magyarokat térítsék, de hazaérkezése után nyolcz nappal meghalt. Csakugyan küldöttek a dominikánusok hamar azután más rendbeli barátokat a magyarok felkeresésére. Lásd Julián.

Ottó. Bajor herczeg, huszonötödik magyar király 1305. esztendőtől fogva. Atyja Henrik, bajor herczeg volt, anyja pedig Erzsébet, negyedik Béla királynak leánya, és épen ezen a fundamentumon választották őt a magyarok királynak, m. u. Venczelt az atyja Csehországba haza vitte 1304. esztendőben. Albert császár ezt az Ottót segitségül kitta volt a cseh király Venczel ellen, de Venczel nagy ajándékokkal mindaddig vesztegette Ottót, hogy azt maga részére vonta, és a maga hadainak eleibe fővezérül állitotta Albert ellen. Azonban kevés idő alatt meghal az öreg Venczel király, és a fia az ifju Venczel áll helyébe, aki a magyar királyságot itt hagyta; Ottót pedig a magyarok elválasztják királynak. Ezek szerént minthogy jó barátság volt Ottó és Venczel közt, könnyen megnyerte azt Ottó az ifju Venczeltől, hogy a magyar koronát, melyet magával elvitt vala, az ő kezébe visszaadja, és Magyarországhoz való jusáról is lemondjon. Mikor pedig már nagy örömmel lovagolna a koronával Magyarország felé, egyker setét éjjel a lóhátról a korona tokostól együtt leódzott és elesett. Virradatkor mihelyt észrevették Ottó és kiséröi a kárt, visszafordultak, és azt az uton szerencsésen megtalálták. Félénien volt az ő útja, mert Albert, császár, akinek barátságától a minap elállott, és annak fia Rudolf, az ausztriai herczeg, neki lest vetettek volt, de ő azt, kereskedő ruhába öltözvén, elkerülte, s békével Fehérvárra érkezett, ahol őt a veszprémi és csanádi püspökök csakhamar megkoronázták. Onnan Budára jött, és ott a koronát fejében hordozván, minden utczákat összejárt, hogy magát rendes királynak kihirdesse, és a magyarok szivét magához édesgesse; mindazáltal akik Róbert Károly részén voltak, ő tőle mindenkor idegenek maradtak. Legnagyobb pártfogói neki Osl Iván, és annak fiacska Osl Henrik voltak. Soha sem állithatta ugyan ő erős lábra a maga királyságát, mindazáltal csak-

Digitized by Google

ugyan akkor kezdett az leginkább ingadozni, m. u. az ifju Venczel cseh királyt Olmüczben megölték. Ugyanis annak birodalmain Rudolf ausztriai, és Henrik karinthiai herczegek villongtak egymás közt. Ottó Henrik részére állott, de Rudolf lett az erősebb, és igy Ottónak is bukni kellett. Hogy tehát magának olyan gyámolt szerezhessen, melyhez bátran támaszkodhassék, mások tanácsára Apor László erdélyi vajda leányát kéri magának feleségül, kit is hogy annál bizonyosabban elnyerhessen, maga is elment Erdélybe, és magával a koronát is elvitte; de nemcsak menyasszonyt nem kapott, hanem őt a vajda, amint irják, Albert császár kérésére, fogságra is tette, melyben m. u. tovább esztendőnél sanyargott volna, olyan feltétel alatt szabadulhatott meg, hogy Bajorországba haza megyen. Kénytelen volt erre Ottó reáállani, annyival inkább, mert a pápa is ő tőle az országot Róbert Károlynak itélte. Mihelyt hát szabad lábra kelhetett, 1308 esztendőben haza ment Bajorországba, és többé vissza sem jött, mindazáltal a királyi titulust ott is megtartotta, mindaddig, mig 1312 esztendőben meghalt életének 52. esztendejében.

Ötvös János. Albert király alatt budai lakos volt. Már abban az időben is, amint Thuróczi irja, kétféle lakosok voltak Budán, t. i. magyarok és németek, kiknek ősi szokások volt az, hogy egyik esztendőben magyar, másikban pedig német birót tettek. Minekutána pedig Albert lett király, a németek ezt a szokást el akarták bontani, és a magyarokat a biróságtól egészen ki akarták rekeszteni. A többi magyarok közt, kiváltképen ez az Ötvös János szegezte azoknak ellenök magát. Némely boszus németek egykor módot találtak benne, hogy őt kézre keritették, nagy kinzások közt megölték, nyakára egy nagy követ kötöttek, és a Dunába vetették. Nyolczad napra leódzott az ő nyakából a kő, és holttestét a viz a partra vetette. Még akkor látszottak testén a kinzásoknak helyei, melyeket a magyarok látván, mindjárt gondolták, kik és mi okon ölték meg őt, azértis nagy dühösséggel a német lakos társaikra rohannak, sokaknak házaikat felprédálják, és közölök némelyeket meg is ölnek. Váltig csendesitette őket egy Jákob nevű kegyes francziskánus barát, keresztet tartván kezében, de ők arra semmit sem hajtottak, hanem inkább Jákobot is öleikbe felvették, egy ideig minden sérelem nélkül ugy hordozták, azután békével elbocsátották. Ez 1438. esztendőben történt, Albert Budán létében.

Őz János. (Szerdahelyi). A budai diéta 1527. esztendőben 17. mart. azt végezte, hogy az országnak minden lakosai, minden kész pénzöknek s marhájoknak tizedét esküvés alatt adják elő Szapolyay

Digitized by Google

János király számára, hogy az magát első Ferdinánd ellen ótalmazhassa. A szepességi városokra, nevezetesen Lőcsére ezt a Jánost küldötte Szapolyay maga levelével, hogy ott ezt az adót vegye fel. Épen pünkösd ünnepében ért ő Lőcsére, és már a lakosok esketéséhez akart fogni. A magistratus a sok hamis esküvéstől tartván, arra kérte őt, hogy valami bizonyos summával elégedjék meg. Eleinte ugyan azt mondotta, hogy nem ugy van elbocsátva, mindazáltal sok untatás után ötszáz forintot kivánt, de utoljára kétszáz nyolczvan forintra szállott, melyeket hogy kifizettek, tovább ment.

Ozoray Fülöp. Zsigmond király idejében, a sókamarák főtisztje, szörényi bán, temesi főispán és a sárkány rendének tagja. Azt mondják, hogy csizmadiaságból ment volna ennyire. Őt küldötte volt Zsigmond 1413. esztendőben Olaszországba a velenczésekre, ahol ő eleinte igen jó szerencsével járt, sok várat és várost elfoglalt, katonái sok prédát nyertek, ugy hogy annak csak tizedrésze, melyet ő magának elvett, hatvanhatezer aranyra ment. De abban hibázta el a dolgot, hogy egyenesen Tarvis (Treviso) városa alá nem szállott, mert az eleinte magát kész lett volna feladni, de mig ő prédálni járt, addig Tarvis magát jó rendbe szedte, és őneki ellentálhatott. Némelyek ugy tartják, hogy ő önkényt kedvezett a velenczéseknek, és önkényt engedett nekik arra időt, hogy magokat ótalmazó állapotba helyheztessék, mivel azok neki a sok pénzzel eszét vették; sőt Bonfin azt is irja, hogy a király az ő csalárdságát megtudván, szájába olvasztott aranyat öntetett, és ugy ölette volna meg őt; de a nem igaz, sőt bizonyos az, hogy ő ezen had után még egynehány esztendeig élt, Zsigmondot a konstancziai (kostniczi) gyülésre is elkisérte, és az ő róla 1417. esztendőben Sztáray Albertnek adott királyi levelében igen jól emlékezett. Bizonyos az is, hogy még 1423. eszt. temesi főispán volt, és akkor a lengyel királylyal kötött békességnek az ő neve is alája iratott. Borbála nevü leánya enyingi Török Imréhez ment férjhez, akivel sok szép jószágot nyert Imre.

P.

Paczot János. L. Patzot János.

Pakos János. Lásd Perneszy Miklós.

Paksy Mihály. Ott volt Szapolyay Jánossal 1515. eszt. Belgrád és Szendrő közt Sarnó vára ostromlásában, és ott senki olyan vitézi bátorságot, mint ő nem mutatott. Mikor a törököktől visszanyert ágyukat kerekekre rakatná, egy kő golyóbis, mely a várból jött, őt

Digitized by Google

megölte. Ugyanott esett el az ő öcscse Gáspár, aki bátyja halála után biztatta és tartóztatta a futásnak indult magyarokat.

Paksy Balázs. Lásd Móré Fülöp. Győri püspök volt, mikor Mohácsnál elesett 1526. eszt.

Paksy Gáspár. Eleinte Szapolyay Jánost követte, azután pedig első Ferdinándhoz állott, és annak lovasait Majláth Istvánnal és Pekry Lajossal együtt vezérlette, mikor Bodó Ferencz Egernél fogságba esett 1527. eszt.

Paksy János. Lásd Alapy János. Száz lovassal segitett Telekesy Imrének, a fehérvári basát megverni 1549. eszt. Komáromi kapitány volt 1552. eszt. Ott fogadta ő igen jó szivvel Zay Ferenczet és Veránesics Antalt, a Ferdinánd király Konstantinápolyba igyekező követeit, és ő küldötte el azokat hajón Ó-Budáig 1553. eszt. Igen megbarátkozott ő akkor ezen követekkel, ugy hogy azok mind Ó-Budáról, mind Konstantinápolyból leveleket küldöztek neki, és őt utazások felől tudósitották. Ó-Budáról azt irták neki 25. jul. vissza, hogy őket az oda való basa illendő emberséggel fogadta, és azt ők arra reávették, hogy parancsoljon a szolnoki, temesvári, lippai szandzsákoknak, ezenkivül Petrovich Péternek és az erdélyi uraknak, hogy Ferdinánd ellenére semmit ne mozditsanak, és a zenebonáskodástól szünjenek meg; de azonban a basa azt kivánta, hogy Ferdinánd is Dobó Istvánt Erdélybe ne küldje, hanem Báthori Bonaventura ott való szolgálatjával elégedjék meg. Továbbá azt is megirták, hogy őket a basa igen csekély övekkel ajándékozta meg, de azt igérte, hogy majd ha Konstantinápolyból visszafordulnak, akkor drágábbakkal fog szolgálni. Busbeck Gislent is ő kisérte el egy darabig tizenhat huszárral Komáromból, akit 1555. eszt. küldött Ferdinánd, Zay és Veráncsics után Konstantinápolyba Busbeck által, aki Ferdinándhoz hazajött, megirta Veráncsics Paksynak, ázsiai követségöknek és fáradozásaiknak hasznát vagy haszontalanságát, mely abból állott, hogy a Szulejmánnal kötendő békességet, már most két dolog hátráltatja, egyik az, hogy már Szulejmán a persákkal, a maga részéről igen kivánatos békességet kötött, másik pedig a franczia király, aki Szulejmánt minden megszünés nélkül élesiti és bujtatja Ferdinánd ellen; azonban más oldalról Izabellát is eszeli és a török segitséggel is kecsegteti. A többi dolgoknak élő nyelvvel való előadását Busbeckre bizta Veráncsics. Ebben a levélben nem egyszer szólitja Veráncsics Paksyt maga komjának, mely komaság ő közöttök talán azalatt állott fel, mig Veráncsics Komáromban mulatott. Maga Paksy is irt olykor Veráncsicshoz, és a többek közt egy levelében a reménységnek néminemű sugarát nyujtotta neki az egri püspökség felől. Igen megköszönte Verán-

Digitized by Google

csics Paksynak, ezt az ő felőle való nagy vélekedését és magas gondolkozását, és azt felelte, hogy ő erre az egész Magyarországon legnagyobb püspökségre, ingyen sem vágyik, mind azért, mert ő még csekély szolgálataival arra magát méltóvá nem tette, mind azért, mert ő nála érdemesebb férfiak is vagynak arra az országban, p. o. Gregoriancz Pál. Ami pedig őt illeti, ő megelégednék most örömest a győri püspökséggel, annyival inkább, hogy azzal szomszédos és határos az ő pornói apátursága. Továbbá jelentette neki Veráncsics azt is, hogy mind ő, mind Zay, többnyire magok pénzén élnek Konstantinápolyban, és a király költségével csak csinosan és gazdálkodóképen bánnak, nehogy könnyen költőséggel vádoltathassanak. Mindezeket a közelebb emlitett 1555. eszt. 1. jul. irta Veráncsics Paksynak Konstantinápolyból Ugyanezen esztendőben Veszprém körül, derekasan megverte Paksy Velicián basát.

Paksy Jób. (Pákosi) Ezt Istvánffy Jakabnak irja, de bizonyos, hogy igaz neve Jób volt. Mint Báthori Bonaventura lovasaink hadnagya, Dobó Istvánnal együtt ótalmazta ő Eger várát 1552. eszt., ahonnan midőn kétszáz derék huszárral a törökökre kicsapott volna, eleinte ugyan emberül szabdalta és fogdosta azokat, de a török spahik reáfelesedvén, azok az ő katonáit nagyobb részt levagdalták, ami megmaradt, azt magával együtt elfogták. Igen kinos halállal vesztette el Ahmed basa az ő társait. Ugyanis azokat olyan helyre vitetvén, ahol azokat a várból könnyen lehetett látni; ott azoknak nagy kalapácsokkal, kezök és lábok szárait, melleiket és minden csontjokat összetörette. Igy veszének el a többek közt Katics Miklós, Tarjáni Ferencz, Jánosy Miklós, Rácz Farkas, Sény Ferencz s a t. Minekutána ezeket kivégeztette Ahmed, azt kiáltotta a várbelieknek, hogy ezek azon seregből valók voltak, amely a várnak segitségére akart menni, most már ő ezt a sereget megvervén és elszélesztvén, legtanácsosabb lesz, ha a segitségnek még csak reménységétől is megfosztatott várbeliek, magokat feladják, mely hazugságra Dobó mély hallgatással feleltetett. Ami Jóbot illeti, minthogy ő felőle megtudta Ahmed, hogy ő a közelebb leirt Jánosnak atyjafia, őt életben megtartotta ugyan, de egynehány zászlókkal Konstantinápolyba küldötte, ahonnan Zay Ferencznek és Veráncsics Antalnak, Ferdinánd nevében való magok közbenvetésökre és kérésökre, szabadulhatott haza 1553. eszt. Felesége Homonnay Gábor leánya, Margit volt. Egyéb jószágai közt Bihar vármegyében Sámsonban egy teleket, Sámson mellett pedig Tamásiban tizenkilencz portát birt, de amely utolsóbb falu már ma puszta.

Pál. Pécsváradi első apátur. Sok szép szabadsággal ajándékozta

Digitized by Google

meg sz. István király ezen apáturságot, ennek a Pálnak idejében. Nevezetesen adott neki kétszáz katonát, hogy ha villongás találna támadni, azok az apáturnak ótalmára legyenek, és mikor a királyhoz megyen, tizenketten kisérjék. Ezen kivül, hogy a pécsváradi apátur, csak az esztergomi érsektől hirdetett gyülésben tartozik megjelenni, püspöki süveget, papucsot és gyürüt viselhet, a klastrombeliek az ekklézsiai dolgokban csak az esztergomi érsek, a külsőkben pedig csak a magok apáturjok törvényszéke alatt legyenek, kivévén a főbenjáró ügyeket.

Pál. Dominicánus barát és ekklézsiai törvényt (jus canonicum) tanitó professor. Jószágos magyar embernek kellett neki lenni, mert ő épitett az országban legelső klastromot Győrben, a sz. Domonkos szerzetén lévő barátoknak, abban az esztendőben, melyben sz. Domonkos meghalt, t. i. 1221. eszt. Azon szerzetesekkel sokat munkálkodott ő a Moldvaországban lakott kunoknak keresztyén hitre való téritésökben. Ugyanott ölték meg őt negyedik Béla idejében, kilenczveneed magával a tatárok 1241. eszt.

Pálffy Pál. Egy a még ma is virágzó Pálffy nagy familiának elei közől. A Pálffy név erre a Pálra ragadt először azon az okon, mert az ő atyját Pálnak hitták, aki őt Illyés Erzsébettől nemzette.

Pálffy Miklós. A most emlitett Pálnak fia. Dercsika és Báró nevü falukról irta magát, melyeket ő birt.

Pálffy Lőrincz. (Cselesztői). A közelebb irt Miklósnak fia, és igy Pálnak unokája. E volt a Pozson vármegyei nemesség kapitánya a mohácsi hadban 1526. eszt., ahol talán el is esett.

Pálffy Pál. (Dercsikai és Rárói). Lőrincz fia. Erdődy Judithtól Péter nevü fiat hagyott. Ennek a Pálnak, az Erdődy familiába való házasodásától fogva irta, amint mondják, magát a Pálffy familia erdődi Pálffynak.

Pálffy Péter. A közelebb emlitett Pálnak, Erdődy Simon püspök testvérhúgától, Judittól való fia. Erről a Simon püspökről maradt ő reá Csábrág vára, melyből az ő embereit 1549. esztendőtájban kiverte volt Balassa Menyhért, és azt magának elfoglalta és tolvajokkal megrakta. Dersffy Zsófiától hét magzatot nemzett és hagyott, ugymint: 1. Tamást, a palotai kapitányt, aki Szécsén alatt esett török fogságba 1562. eszt. Lásd Krusics János. 2. Györgyöt. 3. Jánost, aki tatai kapitány volt. 4. Istvánt, a komáromi kapitányt. 5. a halhatatlan Miklóst, kinek nagy tettei egy igazán iró Homerust, amint várnak, ugy meg is érdemlenek. 6. Katalint, aki először Krusics Jánossal, azután a palatinus Illyésházy Istvánnal élt házasságban. 7. Magdolnát, Balassa Péter házastársát.

Digitized by Google

Pálffy János. Ezt küldötte volt Szapolyay János 1527. esztendőben az olmützi gyülésre, Statilius Jánossal és másokkal, hogy ott a lengyel király Zsigmond küldöttjeinek közbirósága alatt, a Ferdinánd követeivel hányják vessék meg, melyik résznek van igazabb és nagyobb jussa a magyar királysághoz, Ferdinándnak-e, vagy Szapolyaynak? Bizonytalan, volt-e vagy sem atyafisága ennek a Jánosnak az eddig említett Pálffyakhoz.

Pálffy Ferencz. Lásd Túry György. Erről a Ferenczről sem tudhatni, micsoda köze volt a nagy Pálffy familiához.

Palisna János. Auránai perjel volt első Lajos uralkodásának vége felé. Lajos halála után ez a Palisna volt egyik fő ellensége az ő özvegyének Erzsébetnek, és az ő leányának Mária királyasszonynak 1382. eszt. Zala vármegyében, a Kanizsa vize mellett, egy Ujudvar nevü falut zálogba vetett ez a Palisna a Kanisay familiának négyezer arany forintig, azalatt a szin alatt, hogy ő a felvett pénzt, az anyaszentegyház ótalmára fogja forditani, de ugy látszik, hogy ő azt, a Mária királyasszony ellen való pártütésre szánta és költötte; legalább a bizonyos, hogy már 1383. eszt. a nagy gyanuság miatt őt a perjelségből ki kellett tenni. Már akár érdemlette ő meg ezt a kitételt, akár nem, de azért ő eleggé boszut állott Erzsébet és Mária királynékon. Ott volt Palisna, mikor a királynékat Horváth János 1386. eszt. Diakovár körül elfogta, és az ő keze alatt szenvedte Mária a fogságot mindaddig, mig egyfelől a velenczések, másfelől a magyarok az ő szabadon való bocsátására nem kényszeritették Palisnát 1387. eszt. Ámbár pedig meg volt fosztva a perjelségtől Palisna, de ő sem Aurána várát, sem az ahoz tartozó több jószágokat kezei közől ki nem bocsátotta. Laczk Albert volt ő helyébe perjelnek kinevezve, de Albert őt Aurána várából 1389. esztendőben sem verhette ki; sőt őt Horváth János, aki némely bosnyákokkal Palisna segitségére jött, Aurána alól elverte, és annak ostromlását velök félbehagyatta. Mindazáltal azután kevéssel, még azon esztendőben, egy ütközetben olyan sebet kapott Palisna, mely őt három hónap alatt a más világra elkisérte.

Palisna György. Bosnyákországi püspök volt 1526. eszt., és ugyanakkor a mohácsi veszedelemben esett el.

Palócsy Péter és Máté. Az alább irt Petina vagy Pánki Péter fiai. Lásd Petina Péter. Ezek a testverek, atyjok bünétől tisztán voltok, vagy ha valami részök volt abban, azt valami jeles tettök által magokról lemosták. Ugyanis az a Károly király, aki az ő atyjokat Purustyán várától megfosztotta, ezeknek Palócz nevü falut adott Ung

Digitized by Google

vármegyében, melyben minekutána ők várat, vagy kastélyt építtettek volna, a Petina, Petene és Panki nevet elhagyták, és magokat Palóczyaknak nevezték. Ezért a faluért, az a Sinka Péter, akiről alább, a maga helyén szó vagyon, perbe fogta volt ugyan őket 1333. eszt., de a sok per után is ezek lettek minden törvényszéken a nyertesek. Máténak négy fia maradt: 1. Péter, aki familiáját Máté, György és Imre nevü fiakkal szaporitotta, kikről mindjárt lesz szó, leányát Hedviget pedig Perényi Miklóshoz adta férjhez. 2. András, kinek fia Miklós, élt ugyan még 1417. eszt., de magtalanul halt el. 3. Domokos, aki leleszi prépost és egyszersmind Dalmáczióban drivastói (drivesti) püspök volt, és 1403. esztendőben halt meg Leleszen. 4. János, kinek fia Imre 1400 eszt. egri pap ur és szatmári esperes volt.

Palóczy Máté. Péter fia, Máté unokája, diós-győri kapitány, Szabolcs, Borsod és Abauj vármegyék főispánja, országbirája, utoljára pedig palatinus Zsigmond király alatt. Ugy látszik még egyik hivatalt sem viselte 1403. eszt., mikor a leleszi káptalan arról tett panaszt a jászói káptalan előtt, hogy ez a Máté, Imre nevü testvérjével, a most emlitett Domonkos prépost és drivastói püspök halála után, annak leleszi udvarába és házába berontott, onnan második András királynak, a leleszi prépostság fundálásáról szóló levelét, és azon felül nyolczszáz forintot erőszakkal elvitt. Azután egy éjjel ugyan Imrével együtt, a templom sekrestyéjének ajtaját betörték, ott két ártatlan frátert vagy szerzetest meg akartak fejétől fosztani, hanem ha mások azokat az ő kezökből kiszabaditották volna. Egykor pedig fényes nappal a templom tornyából a frátereket lehajtották, közölök sokakat kegyetlenül megkinoztak, ugy hogy egy azok közől, a nagy verés miatt, elméjében is megháborodott. E sem volt elég, hanem a leveles házat is feltörték, az abban lévő leveleket elolvasták, akinek akarták elosztogatták, és magokkal nyolcz ezer forintot vittek el. De talán mind ezen károkat idővel visszapótolták, és épen azért voltak azután Zsigmond király előtt becsületben. Máté 1418. eszt. lett kapitánynyá és főispánná. Országbirája volt 1426. eszt., mikor Ujhelyt és Sárospatakot nyerte Zemplén vármegyében. Palatinusságot 1434. eszt. ért, és azt két vagy három esztendeig viselte. Agota nevü feleségétől négy magzatot hagyott. 1. Veronikát, Bebek Imre hitvesét. 2. Pétert, aki 1436. eszt. Ujhelyen a sz. Imre herczeg templomában pap volt. 3. Simont. 4. Jánost.

Palóczy Imre. A közelebb irt palatinus Máté testvérje, kivel együtt háborgatta ifjuságában a leleszi káptalant. Nagy kedvességben volt Zsigmond király előtt, kinek udvari vitéze volt. Mind azon jó-

Digitized by Google

ságok őt is illették, melyeket Zsigmond Máténak adott. Gyermekei Anna és László.

Palóczy György. Ez is Máté palatinus testvérje, 1408 eszt. szepesi prépost, azután 1419. eszt. erdélyi püspök, utoljára esztergomi érsek 1423. eszt. fogva. Mikor Zsigmond király 1436. eszt. Csehországba szándékozott, de szokása szerént, uti költség nélkül szükölködött, az érseknek vetette zálogba Dechtent és Patakot. Ő koronázta meg Albert királyt 1438. eszt., annak feleségét is akarta, de azt Rozgony Simon veszprémi püspöknek kénytelen volt akkor általengedni; úgy mindazonáltal, hogy ezen egy eset által az esztergomi érseknek királyné koronázására való jusa kétségbe ne hozassék. Albert király, Hont vármegyében, Drégel várát és némely városokat ajándékozott neki. 1439. eszt. sz. Mihály hava elején halt meg Esztergomban. A szepesi templom bővitésére és ujitására ezer arany forintot hagyott, mely summát, hogy az esztergomi káptalan ki is fizetett, arról Karácsonmezey János szepesi kanonok adta kezeirását.

Palóczy Simon. A palatinus Máté fia. Nagy pártfogója volt Ulászlónak, az özvegy Erzsébet ellen, és mihelyt megtudta, hogy Ulászló Budára érkezett, mindjárt odament az ő udvarlására. Főlovászmester volt már 1441. eszt., mikor Szombathelyen aláirta annak a békesség levélnek a maga nevét, melyre ott Ulászló lépett a Cillei grófokkal, Fridrik és Ulrikkal. Ő is kötelezte magát Julián kardinálnak 1444. eszt. a török békesség felbontására, és igy jelenvolt a várnai veszedelemben. Ez a Simon birta Helmecz várát, melyben neki egy Matyucz Péter nevü kapitánya volt. A leleszi káptalan arról tett panaszt 1458 eszt. Mátyás királynak, hogy ez a Péter, Palóczy Simon megegyezésével, a káptalannak Zemplén vármegyében Csernye és Golyán nevü faluira rontott, és onnan hét jobbágyat fogva elvitt, azonkivül sok marhát hajtott el. Az egri káptalanra bizta a király ezen dolognak megvizsgálását, és hogy Palóczyt kapitányestól együtt idézze a király eleibe, ahol mivel ők a rendelt időre meg nem jelentek, a perben megbuktak. István nevü fiut hagyott.

Palóczy István. A közelebb irt Simon fia. Perényi Erzsébettől, kivel 1489. eszt. élt, Antal, Mihály és Katalin nevü gyermekei maradtak, kik alább mind a hárman születésök rendje szerént fognak emlittetni.

Palóczy Imre. A felebb irt palatinus Mátének, János nevü fiától, az Ung vármegyei főispántól való unokája. Főpohárnok és lovászmester. Más főrendekkel együtt ez is kezességet vett magára 1470. eszt. Mátyás király mellett, hogy többé adót nem fog az országra

Digitized by Google

vetni, az ország akaratja ellen. Bizonytalan, mi okon tette volt őt ki Mátyás király a pohárnokságból, de nemsokára visszavette őt maga kegyelmébe, ugy hogy lovászmester volt már 1473. eszt., mikor őt Országh Mihálylyal a palatinussal és másokkal a király Nissa (Neisse) városába küldötte, hogy ott a lengyelekkel békességet kössön, de akkor abból semmi sem lehetett. Rozgony Osvát leányától Dorottyától, Anna leánya maradt, de aki bizonytalan hova lett. Imrének egy Zsigmond nevü testvére szerémi püspök volt 1475. eszt.

Palóczy László. A felebb irt Imrének, Máté palatinus testvérének fia. Valamint az atyja, ugy ő is, udvari vitéze volt Zsigmond királynak, akit elkisért Rómába, aholottis nemcsak magához mutatta a király kegyelmét, hanem még inasát is Gál Imrét megnemesitette, Rómában 1433. eszt. Jakab apostol napján költ levele által. Őt küldötte Albert király 1439. eszt. Berzeviczy Istvánnal a lengyel királyhoz, hogy azzal békességet csináljon. Albert halála után őt küldötték egyiket a magyarok ugyan Lengyelországba, hogy Ulászlót magyar királyságra hija meg, és minekutána az ő társai visszajöttek is, ő ott maradt Ulászló mellett mindaddig, mig Magyarországra elindult, és őt egész Budáig mindég nyomba kisérte. Országbirája volt ez a Palóczy 1446. eszt, amikor a ságí prépost arról tett panaszt ő előtte, micsoda károkat tett Cseh László az oda való klastromnak. Lásd Cseh Péter. Ezen dolog iránt Pestről egy levelet küldött a váczi káptalanhoz, hogy egy embert rendeljen ennek megvizsgálására. Hunyadi János gubernátor 1447. eszt. Gara Lászlóval és más főemberekkel Bécsbe küldötte őt, hogy ott Fridrik császárral békességet kössön; de valamint máskor, ugy ekkor is a követség Fridrikkel nem boldogulhatott; mindazáltal még azon esztendőben Rakelsburgban (Radkersburgban) két esztendeig tartó fegyvernyugvásra vehette társaival együtt Fridriket. Egyik ő békéltette össze Hunyadi Jánost, Brankovich Györgygyel, a rácz despotával 1451. eszt., mely békesség, hogy annál állandóbb legyen, Brankovich a maga unokáját, a Hunyadi fiának Mátyás nak feleségül igérte. Minthogy pedig Fridrik császár mind csak nem akarta kiadni magától Lászlót, a választott magyar királyt, a többi főrendekkel együtt, a bécsiekkel Palóczy is összeszövetkezett ugyan Bécsben a császár ellen. Minekutána ez a László király, a Fridrik udvarából kiszabadult, mindenkor a legfontosabb dolgokat bizta Palóczyra; nevezetesen a felső Magyarországon pusztító csehek megzabolázását, és 1456. eszt. némely parasztok lecsillapitását, utoljára pedig 1457. eszt. Várday Istvánnal, a kalocsai érsekkel Franciaországba küldötte őt, hogy az oda való királynak leányát neki feleségül hozza.

Digitized by Google

Mátyás király előtt is megtartotta mindenkor a maga tekintetét és becsületét; és épen nem hihető amit Bonfin ir, hogy ő is azon pártosok közt lett volna, akik 1459. eszt. Mátyás helyett Fridrik császárt szándékozták magyar királynak tenni, annyival inkább, mivel bizonyos, hogy abban az esztendőben őt Mátyás a felebb emlitett csehek ellen küldötte, ahol ő magát igen jól is viselte, de azokat csakugyan meg nem törhette; sőt azok kapitányainak Pozovay Jakabnak és a többieknek, akik Komlóson egy uj erősséget csináltattak vala, kénytelen volt Homonnay Istvánnal és Bertalannal és Perényi Istvánnal 1460. eszt. 15. apr. négyezer kétszáz és ötven arany forintnak, négy hét alatt, a kassai biró előtt leendő fizetésére kötelezni; amikor ellenben azok azt igérték, hogy ezen summának lefizetése után, ők is le fogják a komlósi erősséget rontani. Ott volt László azon papi és világi urak közt, akiket Mátyás 1463. eszt. Németujhelyre Fridrik császárhoz küldött, hogy attól a magyar koronát váltsák ki, és vele állandó békességet kössenek. Csak Vitéz Jánost, a váradi püspököt bocsátotta be Fridrik a városba, a többi követnek pedig Sopronba kellett visszajöni. Egy hónapig tartott Vitéz Jánosnak a császárral való tanácskozása; akkor pedig közakarattal Palóczyt Sopronból magokhoz hivatták, hogy a koronát nézze meg. Azt mondják, hogy Fridrik más két koronát is csináltatott volt, a magyar korona formájára, de Palóczy a valóságos koronát a többitől egy tekintetre mindjárt kiismerte és kiválasztotta. Még 1470. eszt. is viselte az országbiróságot, mikor Mátyás király mellett, más urakkal együtt, ő is kezességet vállalt, hogy több esztendőben nem fogja kivánni azt a rendkivül való adót, melyet akkor az országra vetett vala; de az esztendő vége felé meghalt, még pedig mag nélkül.

Palóczy Antal. A felebb emlitett Istvánnak, Perényi Erzsébettől való fia, Zemplén vármegyei főispán. Annak a békességnek, melyet 1491. eszt. 20. febr. Kassa alatt csinált Ulászló király a maga testvéröcscsével Albert herczeggel, ez az Antal is aláirta a maga nevét. Jelenvolt a rákosmezei hires diétán 1505. eszt. Ő is egyik áldozatja lett a mohácsi veszedelemnek 1526. eszt., és mivel semmi gyermekei nem maradtak, az ő várát Sárospatakot, az életben maradt Perényi Péter, akkor mindjárt elfoglalta.

Palóczy Mihály. A most emlitett Antalnak testvérje, második Ulászló királynak főpohárnokja és kamarása 1514. eszt. Bátyjával Antallal együtt nyerte volt meg Ulászlótól a leleszi prépostságon való jus-patronatust, 1505. és 1510. esztendők közt valamikor; mindazáltal oly feltétel alatt, hogy kezeiket a prépostság jószágaira soha semmi szin

Digitized by Google

alatt ingyen se vessék. Ez is mag nélkül halt el. Ugy látszik 1519. eszt. halt meg, legalább az az esztendő van metszve, az ő Sárospatakon a nagy templomban lévő veres márvány kövére, melyen ilyen irást is olvashatni:

Hic situs Antoni es, Michaelque Palóczya proles
Quos prius unus amor, nunc habet urna duos.
Iste domi clarus, Regali clarus in aula
Alter; jam supero est clarus uterque polo. 1519.

Az is meglehet, hogy ezt a koporsó követ, még életében készitette el, az akkori szokás szerént, és igy az 1519. csak a koporsó készületének idejét jelenti, mert lám Antalról is ugy van a versekben szó, mint holtról, holott ő azután még hét esztendővel esett el, s nem is feküdt soha a pataki templomban.

Palóczy Katalin. Antal és Mihály testvérjök, kinek első férje Csaholyi Imre, második pedig Raskay György volt. Ez a Katalin, minekelőtte a Palóczy nevet koporsóba vitte volna, Palóczot kastélyostól által engedte s adta örökösen Dobó Ferencznek, mint maga osztályos atyjafiának, Szapolyay János helybehagyásával, hihető a mohácsi veszedelem után csak hamar.

Palugyay. Ennek a familiának ajándékozott Mária király asszony 1385. eszt Veres-Oroszországban némely jószágokat, melyekbe az akkori odavaló kapitány, Bebek Imre állitotta azt be.

Pályi László. Ennek a Lászlónak, a nagy Hunyadi János, Bihar vármegyében, egy Fehér-Csanálos nevü falut ajándékozott vala, de amelyről ugy látszik, semmit nem tudott Hunyadi felesége Szilágyi Erzsébet, mert Hunyadi halála után, vissza akarta a falut foglalni Lászlótól; de m. u. László a Hunyadi levelét megmutatta, nemcsak nem bántotta többé őt Erzsébet, hanem Mátyás király megegyezésével, egy Budán költ uj levél által, őt annak birásában megerősitette 1461. eszt.

Panky Jakab. Ung vármegyei főispán volt 1290. esztendőben amikor egy Fata nevü szolgálót hat márkon vett meg, Imre és Miklós nevü Ung vármegyei emberektől örök áron.

Parlaghy György. Mikor Mátyás király 1463. eszt. Jajcza várát a törököktől Bosnyákországban visszavette, odajárt ő vele a hadra ez a György. Mind azért, hogy magát ott jól viselte, mind pedig azért, mert maga költségén katonáskodott, Kállay Jánossal és Pállal együtt, nekik hármójoknak rendelte, költségök visszapótolására, Mátyás király a kamarának minden nyereségét, mely Szatmár vármegyéből 1464.

Digitized by Google

eszt. fog kerülni. t. i. minden őt portától egy arany forint. A parancsolat, melyet ez iránt küldött Mátyás Szatmár vármegyére, Jajcza városában 1463. esztendőnek utolsó napján költ. Valami Trewtl Miklós nevü ember mag nélkül halván el, Széchy Dienes, az esztergomi érsek, irt Jánus Pannoniusnak, hogy annak jószágait valami módon nyerje meg neki a királytól, de azt irta vissza Jánus Pannonius, hogy minekelőtte az érsek levele hozzá elérkezett volna, már azelőtt hat nappal a szekcsői Herczeg familia, Parlaghy György és Kállay Pál, a mondott magva szakadt jószágot magoknak a királytól megnyerték, és tőle afelől kézirást is kaptak. Ez 1464. eszt. történt. Szabolcs vármegyében Hatház és Sámson közt vagyon most egy Parlag nevü puszta, melyről a Parlaghy familia neveztetett.

Parlaghy Menyhért. Szabolcs vármegye részéről ő volt a rákosmezei diétán Dersy Kelemennel 1505. eszt.

Parlaghy Ferencz. Első Ferdinánd híve volt Szapolyay János ellen. Egyebek közt ezt is elfogta Kun Kocsárd Szatmáron 1536. eszt., és őt Váradra vitte Szapolyayhoz, ki is őt fel akarta akasztatni, de az ő testvéreinek, Parlaghy Lászlónak és Bertalannak kérésére, csak fejét vétette. Lásd Kun Kocsárd.

Pata vagy **Peta.** Edömér unokája. Lásd Edumen. Ez épitett a Mátra hegy alatt egy várat, kétség kivül ott, ahol most Pata nevü város fekszik, Heves vármegyében, Gyöngyöshöz egy mértföldnyire.

Patachich Péter. A hires Zriny Miklós alatt katonáskodott, akivel s Nádasdy Tamással hadakozott 1556. eszt. a törökök ellen. Másuttis ugyan, de kivált Korotna alatt mutatta bátorságát, ahol Tompa Istvánnal ő hágott fel legelőször a sánczra, melyet a németek s magyarok látván, neki utánamentek, és mind a várost, mind a várat megvették. Ugyan Zriny Miklós mellett esett el a szigeti kapuban 1566. eszt.

Pataky Demeter. Ilyen nevü ember első Károly és Lajos alatt élt. Ennek özvegye általlátván azt, a sok perlekedés után, hogy egy Kuthun-nevü falu, a Hernád vize mellett, nem őt illeti, ámbár azt eddig ő birta, hanem a szepesi káptalant, azt a falut, az egri káptalan előtt, a szepesinek általvallotta s adta 1345. eszt.

Patatics Péter. Lásd Patachich Péter.

Patóczy Miklós. Ez temettette el Erdélyben Almáson Czibak Imre vajda holttestét, mint annak közelről való atyjafia, és annak halálért való boszuállásban is részt vett 1534. eszt. Felesége Bethlen Miklós leánya, Erzsébet volt, és annál fogva a férfi ág jusa ellén is elfoglalta Erdélyben Bethlen várát, melyet aztán az ő fiai is, Boldizsár és Ferencz birtak, de amely idővel visszaszállott a Bethlen familiára.

Digitized by Google

Patóczy Ferencz. Miklós fia. Alsó-Eperjesen született Arad vármegyében. A Szapolyay János özvegyének Izabellának legbizottabb titkos tanácsosa volt, Martinuzzi Györgygyel, Petrovich Péterrel és Losonczy Antallal. Nemis csalta ő meg Izabellának hozzá való bizodalmát; sőt azt a Martinuzzi incselkedései ellen, amint lehetett, hiven ótalmazta; nevezetesen 1550. eszt., amikor az eddig hamu alatt lappangott bizodalmatlanság és gyülölség, magát Izabella és Martinuzzi közt kiütötte. Minekutána Kászon a budai basa, aki akkor Izabella segitségére ment vala Martinuzzi ellen Erdélybe, onnan visszatakarodott Budára, a Martinuzzi emberei ezt a Patóczyt elfogták, és Váradra vitték fogva, amint Tinódi Sebestyén ezen verseiből láthatni:

Patócsi Ferencz Gyula várába érte,
Feleségét, gyermekét, ő hamar felkölté,
Az vizre rakodék, Sarkadon kiszála,
Köleserét a föld népe rátalála.
Ott ő mind népével akada fogságba,
Fogva ott bevivék a jó Bihar Váradba.

Ezekből azt lehet kihozni, hogy ő Gyula vára kapitánya volt Békés vármegyében. Nemsokára szabadon bocsáttatott ő ezen fogságból; mert mikor Izabella Erdélyből Kassa felé utazott 1551. eszt., a Tiszához közel várta őt Patóczy, Petrovich Péterrel és Balassa Menyhérttel, s ott vett attól végbucsút. Onnan visszajött Gyulára, és a keze alatt való néppel, ő is elment Lippa ostromlására Martinuzzi Györgygyel sat. Ámbár már akkor Ferdinánd királyhoz mutatott ő hüséget; de sohasem felejthette Izabellát, és annak Erdélybe való visszaköltözését szivszakadva óhajtotta. Kivált 1554. eszt. Petrovich Péterrel egy kézre dolgozván, Erdélyben támadást akart gerjeszteni, sőt valamit már csinált volt is, Boldizsár nevü bátyjával, és Bornemisza Farkassal, de azt Dobó István vajda elnyomta. Ugyanis mind hármójokat Bethlen várába szoritotta Dobó, kinek is, két hónapi ostrom után, olyan feltétellel adták fel a várat, hogy őket minden jószágaikkal s házok népével együtt bocsássa szabadon Petrovichhoz. Megigérte ugyan ezt nekik Dobó, de azonban izent vagy irt Tahy Ferenczhez, hogy őket útjokban fogja el, melyet hogy ők megértettek, magokat Dobónak megadták, és Ferdinánd kegyelmébe ajánlották, ki is megtartotta ugyan őket életben, de minden jószágaikat elfoglalta. Forgách ugy beszél ő róla, mint nagy kincsü emberről. Ugy látszik, nem érte meg Izabellának Erdélybe való visszajövetelét. Talán testvérje lehetett neki az a

Digitized by Google

Patócsy Gáspár is, aki ugyanazon időben, Bihar vármegyében, Nagy-Mihály falván egynehány teleket birt. Ferencz leánya Zsófia, Bebek Györgyhöz ment férjhez.

Patócsy György. Békesy Gáspárral együtt hadakozott Báthori István erdélyi vajda ellen 1575. esztendőben, amikor ő a sz. páli kastélynál, Báthori fogságába esett, ki is őt a kolosvári diétán halálra s minden jószágának elvesztésére ítéltette. Mindazáltal megkegyelmezett neki Báthori, és jószágainak is valami kicsiny részét neki visszaadta, melyből egy napról más napra tengődhessék. Az ő fogoly társai ezek voltak: Kendi János, Harinnai János, Pókay János és Péter, Csanády János, Bogáthy Gáspár, Bártfay Miklós, Kabos Farkas, Horváth Menyhért, Olcsárdy Miklós, Ősi Miklós, Csányi Miklós, Miske György, Székely János, Baladfi Gábor, Gyalakúti György, Szigethy Pál és Csákány Balás. Ezek közől is némelyek grácziát kaptak, némelyek pedig minden jószágukkal s fejökkel lakoltak.

Pattantyús Balás. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt élt. Együtt ótalmazta Lossonczy Istvánnal Temesvárt 1552. eszt., és mikor ott egykor a vizi várnál viaskodnának a törökökkel, a csauzok Kubát nevű hadnagya, neki huzalkodik Balásnak egy nagy karddal, hogy őt agyon vágja, horvát nyelven ezt mondván: Engem hivnak Kubátnak! de jókor észrevette az ő tápászkodását Balás; azértis a kardnak pajzsát eleibe veti, és igy a vágást elkerüli; azonban Kubát nyakát dárdájával általszúrja, s neki azt feleli: Engem meg Balásnak hivnak! Minekutána Lossonczy hitre feladta a várat, de a hitszegő törökök őt és seregét a Prajkó kapu előtt megtámadták, egyebek közt ez a Balás is azoknak fogságokba esett, de mikor őt kötözve vinnék Konstantinápoly felé, egy helyen az uton, Spanyol Istvánnal, Bornemisza Jánossal s másokkal, lánczaikat megoldozták, kisérőiket megölték, Bolgár s Oláhországon s a Dunán keresztül Erdélybe jöttek, s kiki maga lakóhelyére ment. Talán testvérje lehetett neki Pattantyús Tamás, aki a kapu előtt elesett. Élt Balás még 1575. eszt., és akkor ő volt azon székelyeknek egyik hadnagya, akik Békesy Gáspár mellett, Báthori István ellen hadakoztak, melyért őt Báthori a kolosvári diétán fővételre ítéltette; de minthogy Balás kéz közt nem volt, akkor a büntetést elkerülte. Visszanyerte-e idővel jószágait, és Báthori kegyelmét, vagy sem? nem tudhatni. A többi akkori hadnagy társai ezek voltak: Aszú Mátyás, Illyésy Gáspár, Szodoray Ferencz, Apor Miklós, Décsey Tamás, Széky Kálmán, Móré László, Tomory András, Tomory György, Szent-Mihályfalvy Péter.

Patzot János. Nemcsak tehetős, hanem az idegen nyelvekben s

Digitized by Google

tudományokban is jártas embernek kellett lenni ennek a Patzotnak; mert a tudós Veráncsics Antal érsek őt ajánlotta a világi urak közől Maximilán királynak 1572. eszt., akire a török követséget reá lehetne bizni. Ő kivüle Usali Pétert, Hosszútóthy Györgyöt, és Zeleméry Lászlót is emlegette Veráncsics.

Pázmán. Egy derék német vitéz, aki Gejza, sz. István atyja idejében származott országunkba Hunttal együtt. Ezen két vitéz nagy segitségül volt, mind Gejzának, mind sz. Istvánnak, a magyarok keresztyén vallásra való kényszeritésökben. Ezek kötötték föl sz. István oldalára a Garan vizénél a kardot, mikor ő legelőször próbálta a hadakozást Kupa ellen, mely hadakozásban ők voltak testőrzői és vezérjei a többek közt sz. Istvánnak.

Pázmán Kozma. A közelebb emlitett Pázmán maradéki közől való főember, második István király idejében. Mikor 1127. eszt. Istvánt, a kievi orosz fejedelem ellen kihivta Bezen, akit az a fejedelem birtokitól megfosztott vala, a többi főemberek között, elment oda Pázmán Kozma is István királylyal. Kiev vár alatt hamar elesett Bezen, vagy amint mások hivják Jarozló; mindazáltal István mégis ostromoltatni akarta a várat, de ez a Kozma reábeszélte a többi főembereket, sőt Istvánnak is keményen odabeszélt, hogy mivel már meghalt Jarozló, akinek kedvéért eddig hadakoztak, mi szükség volna tovább a vért haszontalanul vesztegetni? Eképen hasonlás támadván István és a főemberek közt, ezek az ő akaratja ellen is reádoboltak a haza jövetelre. Hogy a Pázmány familia, melyről közelebb lesz szó, ezektől a Pázmánoktól származottvolna, nem lehet megmutatni. A hires törvénytudó Kithonich János volt az első, aki ezt először gyanitotta, és csak találnnal mondotta, melyen a titkokat keresők, igen mohón kaptak, és az ő talánját, megállitott igazságnak képzelték.

Pázmány István. Az atyja György volt. István arról lett emlékezetessé, hogy egykor első Károly királylyal állott ki bajvivásra, és a viadal közben, a király neki, akaratja ellen, dárdájával három fogát találta kiütni. Hogy annál könnyebben felejtse István a maga fogait, azok helyett Károly neki három falut adott Bihar vármegyében, u. m. Pósát, Somogyot és Somot 1319. eszt.

Pázmány Péter. Zsigmond király alatt virágzott 1430. esztendő körül. Három fia maradt, Péter, Mihály és András, akiket 1465. eszt. Mátyás király, sok rendbeli érdemeikért, azokhoz járulván az érsek Vitéz János kérése is, minden ősi jószágaik birásában ujra megerősitett. Közölök csak Andrásról tudhatni, hogy György és János nevü fiakat hagyott

Digitized by Google

Pázmány János. (Panasztőteleki). A közelebb emlitett Péternek András nevü fiától való egyik unokája. Felesége Katalin, annak az Ártándy Pálnak testvérhúga volt, akit Gritti Lajos öletett meg Budán 1531. eszt., kitől két fiút nemzett, Gáspárt és Pétert.

Pázmány Gáspár. (Panasztőteleki). Jánosnak Artándy Katalintól való egyik fia. BodaVeronikától két gyermeke lett, u. m. Borbála, a ki a pártát Balogh Ferenczért; a gyászt pedig nagy-mihályi Eödönffy Jánosért tette le, és fia Gergely, kinek leánya Anna, Széchenyi Ferenczet választotta magának férjül.

Pázmány Péter. (Panasztőteleki). Ez is Jánosnak Ártándy Katalintól való fia. Sokat birt Bihar és Szabolcs vármegyékben,amint az 1552. esztendőbeli beirás (conscriptio) mutatja p. o. Mindszenten nyolcz portát, Balkányban kettőt, Okányban tizenegyet, Somogy nevü falut egészen, mely akkor csak három portából állott, Fancsikán, Körtvélyesen s a t. tizet. Panasztőteleket a testvérjével Pázmány Gáspárral birta, aholottis akkor tizenhárom porta volt, Sz. Márton-Ujlakot, ahol tizenhét, Zomajomat, ahol tizenkilencz, Posát, ahol három, és Somot, ahol két portája volt, hasonlóképen együtt birta Gáspárral. Kétszer házasodott. Első felesége bizonytalan ki volt. Attól maradt Farkas nevü fia, ki is Váncsódy Margittól két leányt nemzett, kiknek egyike a Solymosy familiába ment férjhez. Második felesége, a kusali Jaksy János özvegye, Csáky Katalin volt, kitől Miklós nevü fia, és Borbála nevü leánya maradt, kit Toldy Gergelyhez adott férjhez.

Pázmány Miklós. A közelebb irt Péternek Csáky Katalintól való fia. Első felesége Massay Margit volt, kitől nemzette ama nemzete diszét, Pázmány Péter kardinált, kihez hasonló tudóst, az akkori Európa keveset, predikálót pedig talán egyet sem mutathatott. Második feleségétől, Toldy Borbálától, maga nevét hordozó fiát, Miklóst hagyta.

Páznán. Lásd Pázmán.

Pazoni Benedek. Szabolcs vármegye deputátusa volt 1447. eszt. a budai diétára, mikor Buda vára Hunyadi János gubernátor gondja alá adatott. Társai Kállay János, Kertz Mátyás és Temenyei Mihály voltak.

Pechy vagy **Péchy Pál.** Zsigmond király idejében, dalmát, horvát és tótországi bán volt 1404. eszt. A sárkányrendének ő is tagja volt, melyet Zsigmond és Borbála 1408. eszt. állitottak fel.

Péchy Mihály. Mátyás király idejében a vasas lovasoknak egyik hadnagyok volt. Jelenvolt 1476. eszt. Posasin mellett a törökökkel esett szerencsés ütközetben, ahol a magyarok a török tábort elszélesztették, nagy prédát nyertek, harmadfélszáz törököt, öt zászlót, sok aranyos és drága

Digitized by Google

köves kardot, és egyéb drága ritkaságokat küldöttek ajándékba a királynak győzedelmök jeléül.

Péchy Farkas. Bebek Ferenczczel s másokkal, mint előkelő vitéz, egynehány huszárokat vezérlett, a Balassa Menyhért és Basó Mátyás ellen való hadra 1549. eszt. Bizonytalan mikor esett török fogságba melyből 1565. eszt. szabadult ki, együtt Krusich Jánossal, a Csab Ákos közbenjárására.

Péchy Gáspár. Első Ferdinánd alatt élt. Minthogy a pápa, Martinuzzi György megölését törvénytelennek tartotta; azért mind magát Ferdinánd királyt, mind mindeneket, valakik annak halálában valami részt vettek, az anyaszentegyház kebeléből kizárta vala 1552. eszt. Maga mentségére ezt a Gáspárt küldötte Ferdinánd a pápához, ki is oly fundamentomosan és olyan ékesen szólással tudta a dolgot előadni, hogy a megengesztelhetetlennek tartatott pápa, a Martinuzzi erőszakos halálát, megérdemlettnek itélte, s a fenyiték alól mindeneket feloldozott. Talán más Péchy Gáspár lehetett az, akinek és Márton nevü öcscsének 1555. eszt. adott Ferdinánd nemes levelet, melyben Gáspárnak azt az érdemét emlegeti, hogy ezelőtt négy esztendővel Lippa alatt jól viselte magát Ulománbeg ellen, és hogy ott egy testvérje el is esett. Nemesi czimerül egy három részre osztott pajzson, egy kősziklán kiterjesztett szárnyakkal álló hollót adott neki a király.

Pekry János. Vele volt ez Beriszló Péter püspökkel s bánnal, mikor azt a törökök megölték 1521 eszt., és ugyanakkor a törökök őt életben elfogták, török vallásra kényszeritették s megházasitották. Már gyermekei is voltak, mikor 1526. eszt. Szulejmán török császár táborában kijött Lajos király ellen. A mohácsi veszedelem előtt egy, vagy két nappal, általszöktött a Tomory táborába, ahonnan a királyhoz vitték őt. Mikor azt kérdeznék tőle, mit reményl a beállandó ütközetről? azt felelte: hogy ő ugyan a magyarokat rémiteni nem akarja de ha igazat kell mondani, oly sokan vagynak a törökök, hogy ha azoknak kezeiket mind hátra kötöznék is, mégis dolgot adna harmad napig azokat a magyar tábornak levágni. Ugyanazon veszedelemben, mindjárt az ütközet elején elesett, a magyarok mellett hűségesen harczolván 29. aug. 1526. eszt.

Pekry Miklós. Perényi Péter mellett vágták le a törökök Dely Istvánnal együtt 1532. Lásd Dely István.

Pekry Lajos. (Petrovinai). Első Ferdinánd alatt vitézkedett. Úgy látszik jelen volt a mohácsi veszedelemben, de bizonyosabb az, hogy a pozsoni diétán ő választotta egyik Ferdinándot királynak 1526. eszt., kinek is pártját mindenkor hűségesen ótalmasta Szapolyay Já-

Digitized by Google

nos ellen. Lásd Frangepán Kristóf. Ott volt Egernél, mikor Bodó Ferenczet, a Szapolyay fővezérjét, a Ferdinánd emberei elfogták 1527. eszt. Ő vezérlette a könnyű lovasságot, mikor Szapolyay Kassához nem messze, Szina nevű falu mellett megveretett 1528. eszt. Katzianer János vezérsége alatt, ő vette meg Hradek és Likava várait Liptó vármegyében ugyanazon esztendőben; sokat tett Trencsén vára megvételére is. Ugyanakkor Késmárkot, és amár emlitett Hradeket, vagy Liptó-Ujvárt, maga kezénél akarta megtartani, de parancsolt neki Ferdinánd, hogy azokat Batthyány Ferencznek adja által, ugymint akinek ajándékozta azokat Ferdinánd. A következett 1529. eszt. is szerencsésen hadakozott Bánffy János ellen Horvátországban, és kilencz század magával, annak több mint negyedfél ezer főből álló seregét megverte, s belőle két százat elfogott, mely után kénytelen volt Bánffy összeállani Tahy Jánossal s másokkal, hogy ő ellene magát átalmazhassa. Lásd Erdődy Simon. Ő is egy volt azon vezérek közől, akik 1530. eszt. a Szapolyay vezérivel, Horvátországban, Desnicze és Ujudvar alatt fekvő táborjokban fegyvernyugvást kötöttek. Lásd Báthori György. Eddig tett igen sikeres szolgálataiért, a már emlitett Ujvár és Likava várait adta neki Ferdinánd 1533. eszt., minden hozzájok tartozó jövedelmekkel együtt, annyival inkább, mert nem kis summa pénzt vett vala tőle fel azoknak fejekben. Mikor 1535. eszt. Bécsbe igyekeznék, a Fertő tavához közel, elfogta őt a fraknói kapitány, Furst Morica, és Kis-Mártonba vitte fogságra. Elbocsáttatván Ferdinánd parancsolatjára, Móriczot bajvivásra hitta, de Ferdinánd magára vállalta, hogy törvényesen fogja köztök a pert eligazitani. Azon eset volt köztök a viszálkodás, hogy a Pekry katonái Móricznak két lovát eltékitették, de amelyet Pekry nem akart hinni. Minden eddig keresett becsületét elvesztette az 1537. eszt. Ugyanis a Katzianer János fővezérsége alatt, ő vezérlette Bakics Pállal a nyolczezer könnyű lovast Eszék alá a törökök ellen, mely had szerencsétlen kimenetelének okául ő is tartatván, Ferdinánd őt Gréczben és Innsbruckban hét egész esztendeig tartetta fogságban, és akkoris nehezen bocsátotta szabadon a magyar urak sürgető kérésére. Hogy ilyen keményen bánt ő vele Ferdinánd, azt mondják másik okának, hogy ő egy bizonyos vendégségben, sok német hallatára, Ferdinándot fitos pelbártnak nevezte, s csúfolta volna. Minekutána szabadon bocsáttatott, akkoris megtartotta Ferdinánd maga kezénél Likava várát, melyet ő tőle elvett vala. A nagyszombati diéta instált ő mellette 1545. eszt. a királynál, hogy neki azt adja vissza, annyival inkább, mivel ő magát a királyi udvarban teendő s minden lehető szolgálatokra ajánlja. Megigérte Ferdinánd,

Digitized by Google

hogy mihelyt szorgosabb dolgai engedendik, meg fog ő róla emlékezni. Első feleségének a sánta Báthori István palatinus özvegyét Zsófiát irják, de azt méltán kétségbe lehet hozni; másodiknak pedig Báthori Erzsébetet, aki az ő halála után Kerechény Lászlóhoz ment férjhez.

Pemflinger Márk. Erdélyben a szász nemzet főispánja, szebeni királybiró, második Lajos és első Ferdinánd királyok alatt. Elei Svábországból szakadtak Magyarországra, és itt Budán telepedtek meg. Márk atyja budai biró volt. Első felesége halála után, 1521. eszt. költözött Szebenbe, ott a Lulay János özvegyét, Tóbiásy Klárát feleségül vette, és a mondott hivatalokat nyerte. Halála 1536. eszt. történt. Első feleségétől maradt leányát, aki Mária királyné udvarában lakott, a hires enyingi Török Bálint vette el; második feleségétől valót pedig Orsolyát, Forgách Simon.

Peregi Albert. Pécsi prépost. Jelen volt Pozsonban 1526. eszt. az első Ferdinánd királylyá lett választásakor. Ott volt Bécsben Ferdinánd jobb keze felől 1538. eszt., mikor az a török követet nagy pompával meghalgatta. Királyi kincstartó volt ő 1541. eszt., mikor azt bizta ő reá Ferdinánd, hogy a mag nélkül elhalt Hampó Gáspár özvegyét, ami azt illeti, fizesse ki, és a Hampó jószágait, a Mura közt, stb. az ország törvénye szerént, a király számára foglalja el. Nehezen boldogult ebben a dologban, az özvegy édes atyja Keglevich Péter miatt. Őt küldötte Ferdinánd 1549. eszt. Váradra Martinuzzi György püspök kérésére, avégre, hogy ő Martinuzzival ő felőle végezzen, miképen lehetne a Szapolyay János özvegyétől Izabellától Magyarország részeit és Erdélyt Ferdinándhoz keriteni. Albert azt a választ hozta, hogy Martinuzzi mindeneket magára vállal, csakhogy Ferdinánd Izabellának, és annak fiának más fejedelemséget adjon. Hogy visszajött Albert ezzel a válaszszal Pozsonba, ágyba esett, és nem sokára ugyanott meghalt. Bél Mátyás hibásan bérmálta őt Bereginek.

Perényi. Ez a familia, Abauj vármegyében, egy Perén nevű falutól vette a maga nevét, Kassától két ezer lépésnyire, ahol egy régi várnak nyomai még most is látszanak. Ezt a várat s falut, második András király ajándékozta volt a familia törzsökének, Dobos Jánosnak.

Perényi Miklós. Orbán fia, első Károly és Nagy Lajos királyok alatt élt. Nádasdy Laczk Domokostól 1321. eszt. vette meg az egri káptalan előtt Szent-Kereszt nevű falut hatvan márkon. Az egri káptalan tagjai akkor a többek közt ezek voltak: Ujváry Domokos, Zem-

Digitized by Google

plényi Péter, Borsody Benedek, Sombory Jakab, Hevesy István, Unghy Benedek, Keményi Lőrincz, Szabolcsy Dávid stb. Sáros vármegyében, egy Harapkó nevű jószágában, a sz. Ágoston remetéinek egy klastromot építtetett 1383. esztendőtájában, és azt az egész jószágot is azoknak adta; de azok azt nem soká birhatták, mivel a Vitéz László fia Lőrincz megmutatta, hogy Perényi Miklós a nevezett szerzeteseknek nem adhatóját adta, mert Harapkó az ő tulajdona, azért azt el is foglalta 1351. eszt. Ezt a dolgot a palatinus ugy igazitotta el, hogy Harapkó maradjon a Vitéz Lőrincz kezénél, Perényi Miklós pedig a maga, és fiai Miklós és Péter nevében, Harapkó helyébe adja a szerzeteseknek Mochnya nevű faluját. Buzgóságának más jelét 1340. eszt. mutatta, amikor a pápa tudtával s engedelmével, sz. Kereszten Abauj vármegyében, a minoritáknak klastromot épített. Miképen igazitott el egy bizonyos pert, alább a Sinka Péter név alatt meg lehet látni. Amely pere magának volt Perényi Miklósnak Vitéz Lőrinczczel, az iránt István herczeg, a Lajos király testvérje, 1352. eszt. idéztette őt maga eleibe, a szepesi káptalan által. Akik az idéző-levelet (citatoria) elvitték hozzá, őt fiaival együtt Jordánvágásán találták. Egy más —

Perényi Miklós. Zsigmond király alatt viselt főpohárnokságot és lovászmesterséget.

Perényi Imre. Zsigmond királynak főpohárnokja, titkos-kanczellárja, és a sárkány rendnek tagja volt, aki neki 1410. eszt., Sáros vármegyében, Ujvár nevű várat ajándékozott, de azonban megparancsolta Rozgony Simonnak, az ország akkori birájának, hogy addig Perényinek a várat által ne adja, mig Perényi a szebenieknek a Fekete erdő határait Ujvár felől ki nem mutogatja, mely erdőtől Perényi a szebenieket egészen el akarta tiltani, és azt magának foglalni. Annak a zálogos contractusnak, ez az Imre is aláirta a maga nevét, melylyel Zsigmond a szepességi tizenhárom várost a lengyel királynak eladta 1412. eszt.

Perényi Péter. Simon fia. Ez is Zsigmond alatt élt. Maróthi Jánossal együtt volt macsói bán 1397. eszt., és ugyanazzal küldötte volt őt 1404. eszt. Zsigmond Erdélybe, annak a lármának elnyomására, melyet ott Ludán Tamás és Debrő István csináltak vala. Volt ez a Péter székelyek főispánja is. 1408. eszt. pedig mármarosi főispán, mikor őt Zsigmond a sárkány rendébe bevette. Zemplén és Ung vármegyei főispán 1411. eszt. volt, mikor Abauj vármegyében Nagyida, Kamarócz, Csécs, Magrancz, Bodoló és más helyeket adta neki Zsigmond, ki is királyi levelében ezen érdemeit emlegeti Péternek, hogy a királylyal ott volt Ráczországban Galambócz vára alatt, mikor azt

Digitized by Google

a törököktől vissza akarta venni, ott vitézül harczolt, és a fején nagy sebet kapott. Oláhországban is derekasan viselte magát a törökök ellen, azoknak zászlójokat elvette, tőlök sok rabot kiszabaditott, és egyik lábán ott nagy seb esett. Más alkalmatossággal, mikor maga Zsigmond is elment volt a pártos oláhok megszeliditésére, hasonló bátorsággal viselte magát Péter, s nevezetesen mikor visszajövet az oláhok a magyar tábornak lest vetettek, a hegyekről s barlangokból azt nyilazták, s maga Zsigmond is nagy veszedelemben forgott, nagy részént ennek a Péternek köszönte élete megmaradását, aki az ő átalmazása közben jobb karján megsebesedett. A Szerémségen sokszor hadakozott a törökökkel, azoknak elébbjövetelöket meggátolta, tőlök sok sebet kapott, de kivált egyet a bal karján, mely felől azt mondja Zsigmond a levélben, hogy azt holtig fogja viselni. Továbbá arról dicséri őt, hogy mig maga Zsigmond Csehországban járt, itthon pedig némely pártosok, Debrő István és egyebek az országot Nápolyi László számára akarták elfoglalni, azoknak magát Péter hathatósan ellenök szegezte, Debrővel Abauj vármegyében Nagy-Pataknál megütközött, emberei közől maga kezével sokakat a földre nyujtóztatott, mindaddig, mig egy valaki egy buzgánynyal ugy a fejére ütött, hogy azon a sisak összetört. Ezen ütés miatt sok ideig betegeskedett. Mindazáltal, miután Zsigmond Csehországból haza jött, és Tálya várát a Debrő István feleségétől s fiaitól visszavette, aki maga már akkor Erdélyben zenebonáskodott, akkoris megjelent Péter a vár ostromlására. Országbirája volt Péter 1417. eszt., amikor a kostancziai (kostniczi) gyülésről levelet küldött neki, és Gara Miklós palatinusnak a király, melyben azt parancsolja nekik, hogy a szepességi huszonnégy város főispánját, a késmárki lakosok szabadságainak s jusaiknak háborgatásától keményen tiltsák el. Hihető nem első, hanem második felesége volt neki szekcsői Herczeg Anna, Széchenyi László özvegye.

Perényi János. Péter fia. Szepesi főispán volt Zsigmond uralkodásának vége felé. Sokat hadakozott az országban pusztitó husziták ellen. Széchy Dienes és Rozgony Simon püspökökkel őt küldötte volt Albert király 1439. eszt. Lublyóba, hogy ott a lengyel követekkel kössön békességet, de azt tökéletességre nem vihette, hanem mind a két rész abban egyezett meg, hogy a két országnak királyai személy szerént beszéljenek egymással a békességről. Albert halála után, ő volt egyik követ Lengyelországba, az Ulászló királyságra való hivására, ahonnan mikor visszajött Thallóczy Matkóval és Marczaly Imrével, azokkal nem ment el Komáromba az Albert özvegyéhez Erzsébethez, és ezzel kerülte el, hogy őt Erzsébet, társai mellé fogságra nem té-

Digitized by Google

tette. Azután nem sokkal, a csehek elfoglalták ő tőle Sáros várát. Terebesről küldött 1448. eszt. a bártfaiakhoz egy levelet, melyben arra kéri őket, hogy őt a csehek ellen segitsék, akik ő tőle akkortájban vették volt el Ujvárt. Ott volt ő is Bécsben 1452. eszt., mikor Hunyadi János és más magyarok Fridrik császár ellen a bécsiekkel összeszövetkeztek, aki ötödik Lászlót nem akarta magától tartományai igazgatására elbocsátani. A következett 1453. eszt. őt is kirendelte volt a király az ifju Hunyadi László mellé, Axamit nevü cseh lator ellen. Ugyan a csehek ellen segitette 1456. eszt. Palóczy Lászlót. Talán az ő fia lehetett az az ifju Perényi János, aki itt következik.

Perényi János. Ez vendégelte meg Ulászló királyt Csicsva várában, mikor az az országba bejött a királyságra 1440. eszt. Lásd Bebek Péter.

Perényi Miklós. Mikor első Ulászló 1440. eszt bejött királynak Lengyelországból, útjában ezt a Miklóst tette késmárki kapitánynak, mely város felett ő azután sokat veszekedett s hadakozott Giskra Jánossal. Ulászló a maga magyar királylyá való választásakor, a többek közt azt igérte vala, hogy amely tizenhárom várost Zsigmond király a lengyeleknek zálogba vetett vala, ő azokat a magyar koronához vissza fogja ragasztani, aminthogy mihelyt az országba bejött, Budáról nem sokára egy parancsolatot küldött a szepességi huszonhárom városhoz az iránt, hogy ámbár eddig a zálogos tizenhárom városnak külön főispánjok volt a többi szepességi városokétól, mindazáltal ettől fogva, mind a huszonhárom város egy közös főispányt válasszon magának. Hogy pedig ebben valami hátramaradás ne legyen, erre a Perényi Miklósra, és Perényi Pálra, a késmárki kapitányokra bízta Ulászló, hogy amely városok illyen közös főispányt nem akarnak választani, azokat arra erőszakkal is kényszerítsék. Ezek szerént Ulászló ígéretét teljesitette, csuda tehát, hogy mehettek azon városok vissza a lengyelek kezei közé azután való időkben. A következett 1441. eszt. egy lakos elárulta Késmárkot Giskra Jánosnak, és akkor maga ugyan Miklós elszaladhatott, de sok magyar és lengyel katona esett Giskrához fogságba. Talán más Perényi Miklós volt már az, aki Mátyás király idejében Sztropkó várát birta Zemplén vármegyében, és azon vár körül az utazást félelmessé tette vala, mind a külföldi, mind az országbeli kereskedőknek; melyről való panasz Mátyás királynak fülébe menvén, az a várat ő tőle erővel elvétette 1483. esztendőtájban.

Perényi István. Mátyás király idejében élt. Lásd Palóczy László. Ő is helybehagyta keze irásával azt a békességet, melyet Mátyás

Digitized by Google

Fridrik császárral csinált 1464. eszt. Vitéz János érsekkel együtt hitta vala be Kázmért Lengyelországból 1471. eszt. Minekutána pedig a közelebb emlitett Perényi Miklóstól Sztropkó várát elvétette Mátyás király, onnan a maga seregét Nógrád vármegyébe Fülek vára alá küldötte, hogy azt is vegye meg. Mig ez a sereg odajárt, az alatt Perényi István Sztropkó várát visszafoglalta, és azon igyekezett, hogy Ujvár és Sáros várait külföldi katonasággal, talán husszita csehekkel rakja meg. Ezen az okon 1483. eszt. Lábatlan Andrást rendelte ki ő ellene Mátyás király, hogy mind a mondott várakat, mind Terebest ő tőle vegye vissza. Kétség kivül más Perényi István volt Ulászlónak az a főkamarás mestere, akit 1514. eszt. a vármegyékhez és szabad városokhoz küldött, hogy azokat a kuruczok ellen sietve ültesse fel, és aki azután való esztendőben Ulászlót Bécsbe elkisérte.

Perényi Imre. Főasztalnok, Abauj vármegyének örökös főispánja, utoljára palatinus és kunok birája 1504. esztendőtől fogva, Geréb Péter helyébe, kinek nemcsak hivatalát, hanem özvegyét is, Kanisay Dorottyát, és azzal együtt Valpó vagy Valkó várát is elnyerte. A közelebb irt Perényi Istvánnak fia volt ő, akit Mátyás király, az érsek Vitéz Jánossal való pártoskodásért, 1471. eszt. minden jószágától megfosztott vala; ennek az Imrének pedig, mint atyja bűnétől ártatlanak, idővel mindenét visszaadta. Palatinusságának mindjárt első esztendejében, Moldvába akarta őt második Ulászló király küldeni, az István vajda halála miatt ott történhető zenebonáknak elnyomására, de ugy látszik a szükség nem kivánta, hogy oda elmenjen. Az ő idejében tartatott 1505. eszt. az a hires, de minden jó vagy rosz következés nélkül maradt rákosmezei országgyülése, melyben azt végezték vala a magyarok, hogy soha többé idegen nemzetből magoknak királyt nem fognak választani. Révay Péter azt irja, hogy Imre palatinus ennek a végezésnek magát általán fogva elleneszegezte, és minthogy köszvényes volt, magát Pest utczáin fel s alá hordoztatta, s felszóval protestált azon ártalmas végezés ellen, azt állitván, hogy igy az országnak választásbeli szabadsága megsértetik. Mindazáltal utoljára kénytelenségből aláirta maga is a maga nevét azon végezésnek, de nem ugy mint palatinus, hanem csak mint magános személy, tehát csak ezen okból is a végzés törvénytelen marada.

Esztendő mulva, zálogba vetette neki Ulászló, bizonyos summa pénzért Kis-Szeben városát. Jelenvolt 1508. eszt. Fehérváron, az Ulászló kisdedének Lajosnak koronázásán; és hivatalbeli kötelessége szerént, ő kérdezte meg az összegyült népet, akarja-e, parancsolja-e annak megkoronázását. A következett esztendőnek elején, kénytelen

Digitized by Google

volt az országból Prágába kimenni a király, az itt hatalmazó dög halál miatt, mely közel három esztendeig pusztitotta az országot. Ez idő alatt Imrét hagyta Ulászló itthon maga helytartójának és az ország igazgatójának, Bakacs Tamás érsekkel. Sáros vármegyében, Ujvárt, Ujfalut, Tarczay Miklóssal felcserélte 1512. eszt., melyekért neki Tarczay Tolcsvát és Vámost adta. Ezt a cserét maga a király is megerősitette Érden, vagy amint ma hiják Hamsabégen költ levelével. Ugyanazon esztendőben horvátországi bánná tette őt Ulászló, Beriszló Péterrel, a veszprémi püspökkel, de ugy látszik, hogy arról nem sokára lemondott. Kiütvén magát 1514. eszt. a kurucz háboru Székely vagy Dósa György vezérsége alatt, sokan Imre palatinust akarták az ellen fővezérül kiállitani, de mivel már akkor a köszvény őt igen elgyengitette, a kuruczok elnyomása Szapolyay Jánosra bizatott.

Istvánffy azt beszéli, hogy mikor 1515. eszt. Ulászló Bécsbe ment, hogy ott a maga gyermekeit a császári familiával összeházasitsa, elindult volt oda ő vele Imre palatinus is, de nyavalyája miatt kénytelen volt Pozsonban maradni. „Itt midőn meghallotta volna, hogy Bécsben a koronás fejek, a többek közt abban egyeztek meg, hogy ha az Ulászló fia Lajos, mag és örökös nélkül találna elhalni, tehát abban az esetben Maximilián császárnak azon unokájára, és annak maradékira szálljon a magyar királyság, aki az Ulászló leányát Annát fogja elvenni. Hogy ezt az egyezést Pozsonban meghallotta Imre palatinus, a járásra alkalmatlan lévén, magát szekérre tétette, és Pozson piaczán s utczáin fel s alá hordoztatta, és ennek az alkunak felszóval ellene mondott hivatalbeli kötelességéből, azután pedig Budára lejött. Nem kis szeget ütött ezen cselekedetével az alkudozó fejedelmek fejébe. Minekutána tehát Ulászló haza jött, őt mindjárt magához hivatta, és hogy az egyezést hagyja helyben, arra kérte; melyre hogy annál könnyebben reávegye magát, Sáros várát herczegi titulussal, és Eperjest neki ajánlotta; a császár nevével pedig római sz. birodalombeli grófságot igért neki. Mind ezekkel annyira hajlott Imre, hogy az emlitett egyezésnek, a maga nevének, de csak mint magános személynek, és nem mint palatinusnak, aláirására magát kötelezné. Már kezéhez is vette vala Sáros várát, de minekelőtte a császártól a grófság felől való levél elérkezett volna, Imre Budán hirtelen nagy betegségbe esett, és meghalt, amár emlitett 1515. eszt. Hogy Istvánffynak ezen előadása, és Révay Péter felebb előhozott szavai közt, kevés különbség van, az szembetünő dolog. Katona úr ugy tartja, hogy itt inkább kell Révaynak hinnünk, mint Istvánffynak, ilyen okokon, mert a császár és Ulászló között költ szövetség levél, nem emlékezik erről

Digitized by Google

a pontról, hogy ha Ulászló maradéka kifogyna, akkor a Maximilián unokáira szálljon az ország; ezenkivül azt mondja, hogy Imre nem az emlitett esztendőben, hanem még Ulászló után, két esztendővel halt meg; utoljára Imre nem volt sárosi herczeg, hanem Ulászló halála után 1517. eszt. tette őt a császár siklósi herczeggé, Badenben költ levele által. Ezekből azt hozza ki Katona ur, hogy hihetőbb, hogy Imre, a rákosmezei diéta végezése ellen protestált, mint az Istvánffy által képzelt pont ellen. De a Révay beszédében is vagyon kivető, t. i. az, hogy Imre a rákosmezei végezésnek, csak ugy irta volna alá magát, mint magános személy; holott bizonyos, hogy annak mint abaujvári főispán, palatinus és kunok birája, irta ő alá a maga nevét. Tagadhatatlan dolog az is, hogy Maximilián mindenképen igyekezett, a maga házának a magyar királysághoz just szerezni, aminthogy idővel a Maximilián unokája Ferdinánd, aki Ulászló leányát Annát elvette, csakugyan magyar király lett. Akármint volt pedig a dolog, a bizonyos, hogy Istvánffy az Imre halálának esztendejében hibázott, mert ő palatinus volt még 1518 eszt., mikor ő a bácsi diéta végezése szerént, Kis-Szebent Lajos királynak visszaadta ugyan, de más részről, mivel Jajcza vára veszedelemben forgott, bizonyos summáért Eperjest Lajos király neki zálogba vetette, és hihetőbb amit mások irnak, hogy t. i. ő 1519. eszt. 5. febr. halt meg. Felesége Báthori András leánya, Borbála volt.

Perényi Gábor. Ugocsai, mármarosi főispán, és főkamarás mester volt Ulászló és Lajos idejökben. Ott volt Ulászlóval Lőcsén 1494. eszt., mikor ott Ulászló a maga testvéreivel bizonyos dolgok eligazitása végett összejött. Itt midőn némely nemes magyarok, a fejedelmek mulattatása kedvéért, a lengyelekkel játékbeli viaskodást tartottak volna, a többek közt ez a Gábor és Báthori György igen megkülönböztették magokat mások felett, melyért mindketten a királytól nagy ajándékokat kaptak. Amely viszálkodások és perlekedések a határban lakó magyar és lengyel jobbágyok közt támadtak vala 1510. eszt., azoknak eligazitására a magyarok részéről ez a Gábor volt kirendelve. A mohácsi veszedelem őt is megemésztette 1526. eszt. Frangepán Katalintól János nevű fia maradt.

Perényi Ferencz. Imre palatinus fia, váradi püspök, s egyszersmind az akkori szokás szerént Bihar vármegyei főispán lett 1513. eszt. A paraszt kuruczoknak egy csopertját derekasan megverte, Váradhoz közel 1514. eszt. Czibak Imrével, Ártándy Pállal, Bajoni Benedekkel és Glesán Miklóssal. Akik megmaradtak a kuruczok közül, azok részszerént Székely Györgyhöz szaladtak, részszerént Lengyelor-

Digitized by Google

szágba vették magokat. Igen ifjunak kelletett neki lenni, mikor püspökké lett, és ezen az okon őt a pápa egy darabig meg nem erősitette a püspökségben, még atyja kérésére is. Abban a levélben, melyet az ő atyjához 1515. eszt. aprilis első napján intézett a pápa, még csak igéretet teszen róla, hogy ámbár még Ferencz gyenge azon tehernek hordozására, mindazáltal minél előbb, és minél jobb móddal lehet, eleget fog tenni a palatinus kivánságának. Lásd Homonnay Ferencz. Együtt indult ki Ferencz püspök Tolnáról, a mohácsi szerencsétlen hadra 1526. eszt. Lajos királylyal. Mikor Tomory Pál a törökökkel való megütközést felettébb sürgetné, Ferencz püspök azt mondotta: „Amely napon, ugymond, meg fogunk ütközni, azt a napot a Tomory Pál vezérlése alatt a hadban elesendő huszezer magyar mártirnak emlékezetére kell szentelni, és azoknak a szentek közé leendő számláltatásokért, Brodarich István kanczellárt kell Rómába küldeni, ha életben találna maradni, mivel ő már, mind a pápa, mind a kardinálok előtt ismeretes.“ Betölt az ő szomoru jövendölése, és maga is Mohács alatt elesett. Ő is azon hét főember közől való volt, akiknek fejöket Budára a győzedelmes Szulejmán török császárhoz elvitték. Mikor az ő fejét meglátta Szulejmán, őt okosságáért igen megdicsérte, mivel meghallotta felőle, hogy ő az ütközetet ellenzette.

Perényi Péter. Ez is Imre palatinus fia, temesi főispány és kapitány, a palatinussá lett Báthori István helyébe, egyszersmind atyja halála után, Szapolyay Jánossal koronaőrző, aztán ugyan Szapolyay helyett erdélyi vajda, utoljára Abauj vármegyei főispán, első Ferdinánd kanczellárja és a magyar hadak főkapitánya. Lásd Homonnay Ferencz. Ott volt a mohácsi szerencsétlen hadban, és a veszedelem előtt Tomory Pállal együtt fáradozott a tábor rendbeszedésében, amikor még csak valami huszonöt esztendős ifju volt. Ő vezérlette ott az első seregnek bal szárnyát, minthogy el nem érkezett Szapolyay János, aki annak vezérlésére vala kinevezve. A veszedelem után, Szapolyay János a magyar királyságra vágyakozván, egynek nézte Perényi Pétert azon főemberek közől, akikre ő neki czélja elérhetésére nagy szüksége vagyon, azértis őt magához hivta Tokajba, és az ő pártfogását annyival könnyebben megnyerte, mivel épen akkor foglalta volt el Péter, a Mohácsnál elesett Palóczy Antal várát és városát Sárospatakot, melynek birtokában őt Szapolyay mindjárt megerősitette, és őt maga helyébe vajdává is tette; a fehérvári koronázás után pedig a korona őrzését továbbra is ő nála meghagyta. Amely ezer forintot Szapolyay Bártfa, Lőcse és Kis-Szeben városaira vetett vala, a temesvári vár épitésére való segedelemül, azokat a Perényi kezébe paran-

Digitized by Google

csolta fizetni 1526. eszt., Kelemen pápa napján Budán költ levele által. A következett 1527. eszt. némely kóborló latrok ellen küldötte őt Szapolyay, akikkel szerencsétlenül ütközött meg Szegednél. Lásd Fekete János.

Még el sem mult az esztendő, hogy első Ferdinánd Budáról Szapolyayt kifüstölte, és oda gyülést hirdetett a magyar rendeknek szeptember első napjára. Már ekkor Ferdinándhoz hajlott vala Perényi Szapolyaytól, azértis ezen a gyülésen, azután pedig kevéssel Fehérváron is megjelent. Innen küldötték őt el a rendek egynehány száz lovassal a koronáért, melyet ő a rendelt időre elő is hozott. A koronázás után meghagyta őt Ferdinánd mind a vajdaságban, mind Sárospatak birtokában; azonban a korona őrzését továbbra is reá bizta, ő pedig azt Siklósra vitte. Bizonytalan micsoda dolog felett veszett ő Budán össze, épen a Ferdinánd szobája előtt, Révay Istvánnal 1528. eszt., akit ő mivel hazugságba hagyott, Révay sem akart neki adós maradni. A koczódás már sokra is ment volna, ha azt Ferdinánd közbejövetele ketté nem vágta volna, addig pedig Perényit, a mellette lévők erővel nem tartóztatták volna. Hogy a király mindkettőjök panaszát meghallgatta, további igazitásig megparancsolta, hogy egyik is a másikon semmi erőszakot tenni ne merészeljen. Perényi azt felelte, hogy ő ugyan maga nem fogja bántani Révayt, de az ő szolgáit attól nem lehet megtartóztatni; a nemesek felől sem felelhet, akik neki jó akarói. Erre Ferdinánd azt mondotta, hogy aki szolgáinak nem tud parancsolni, maga fog azokért lakolni.

Siklós várában mulatott ő 1529. eszt., mikor meghallotta, hogy Szulejmán török császár, egy roppant táborral Ferdinánd ellen jő, és már a Szerémségen jár. Hogy tehát annak kezét elkerülhetné, feleségét, gyermekeit és minden kincsét, ezenkivül a királyi koronát és az országnak egyéb drágaságait szekerekre rakván, elindult Sárospatak felé, és hálásra, a Sárvize mellett, egy Kajdács nevü faluba fordult. Hogy ezt megtudta Szerecsen János, nagy hirtelenséggel összeszed egynehány lovas és gyalogokat, azokkal Perényit minden kisérőivel meglepi, megnyomja, elfogja és Bánffy Jánoshoz küldi, aki őt Kapronczа vagy Stupenicza várában őrizet alá tette, mihelyt pedig Szulejmán Mohácshoz érkezett, ő a koronával, és az országnak egyéb clenodiumaival, feleségével és gyermekeivel együtt, ott annak általadta, Szulejmán ismét mindenestől Szapolyay Jánosnak adta őt, ki is egy kis lágy feddés után, őt háza népével együtt szabadon bocsátotta, minden jószágait nála meghagyván, annyival inkább, mivel maga Szulejmán szólott ő mellette. Mondotta ugyan Szapolyay azután Budán Szulejmánnak, hogy

Digitized by Google

mind Perényi, mind Várday Pál, akit ugyanakkor vett, Szulejmán ajánlására, maga kegyelmébe, ujra el fognak ő tőle pártolni, de Szulejmán azt felelte Szapolyaynak, „Valjon, úgy mond, gondolod-e, hogy e világon eshetnék rajtad szebb dolog, mint az, ha ezek az emberek előtt, magokat a gyalázatos háládatlansággal bélyegeznék meg, holott ellenben te rajtad a jámborságnak és kegyelmességnek örökös dicsősége maradna."

Megunván az ország népe a sok viszálkodást, abban egyezett meg egymással, hogy 1531. eszt. 18. máj. legyen egy gyülés Veszprémben, mely határozza meg, kit keljen ezután királynak ismerni, hogy többé a török, a Szapolyay és Ferdinánd népe, ne vetekedhessék azon egymással, melyik okozhat annak nagyobb romlást, és ne hányhassa azt egymás kezébe. Legtöbben voltak olyan gondolattal, hogy sem Ferdinándot, sem Szapolyayt, hanem Perényi Pétert kellene királynak tenni, ki alatt az egész Magyarbirodalom egyesüljön. Mi lett ebből a gyülésből? nem tudhatni, annyi bizonyos, hogy Ferdinánd mindenfelé parancsolatokat küldözött az országban, hogy arra senki ne menjen; hihető Szapolyay is mindent elkövetett maga részéről, hogy abból semmi se legyen. Az is bizonyos, hogy a lőcseiek és más felső városok, minekelőtte Ferdinánd tilalmát vették volna, magok küldöttjeiket oda elinditották. Hogy ebből semmi sem lett, még azon esztendőben Bika János és Zriny Miklós követei által, azt kérte Perényi a török császártól, hogy az őt vegye ki, mind a Szapolyay, mind a Ferdinánd hatalma alól, és őt fogadja maga ótalma alá, tökéletes engedelmességet igérvén annak, de ez a követség is, minden következés nélkül maradt. Ezzel meg nem elégedett Perényi, hanem mikor 1532. eszt. Szulejmán ujra Mohács alá jött, oda neki ajándékokat küldött, azután maga is elment hétszáz lovassal a Szulejmán táborába Valpó várából, aki neki mindjárt helyet mutatott, ahol a maga katonáival sátort vonjon. Itt ismét azt akarta személyesen sürgetni, mit már Bika János által kért vala. Azonban Ibraim fővezér másnap reggel magához hivatta őt, akihez midőn egynehányad magával, a jancsárok közt vezetnék őt, a jancsárok hirtelen megfogták őt, társait pedig levágták. Ugy válthatta ki magát Perényi ebből a fogságból, hogy Ferencz nevű fiát adta maga helyett kezesül és zálogba, akit ő soha többé nem láthatott Sárospatakot 1534. eszt. kezdette kőfallal és árokkal körülkeriteni, mely munkát hét esztendő alatt végezett el, és akkor a Bodrog felől való kapu felibe, ezeket a szókat vésette: Felix civitas in qua Verbum DEI praedicatur et observatur illud. MDXXXXI. Aprilis XVIII. Ezt az erősséget, mint sok nyughatatlanságoknak mű-

Digitized by Google

helyét, első Leopold császár és király rontotta le idővel, mineku-tána az százhatvanegy esztendeig fennállott volna.

Azonban hogy Ferdinánd Szapolyayt erőtelenithesse, először ugyan Ebersdorfot, azután pedig nagyobb erővel Vels vagy Fels nevű vezérjét küldötte felső Magyarországra 1537. eszt., ki is pünkösd tájban Regécz várát megvette, ugyanakkor nap elfogott harminczkét szekeret is, melyek mind apró gyermekekkel és szép gyenge menyecskékkel voltak megrakva, kiket mindnyájokat Kassán és annak környékén fogatott vala el Perényi; és azokat most először ugyan Váradra, onnan pedig a török császárhoz szándékozott a maga Ferencz fiának váltságául szállitani. Az emlitett Fels ellen, Perényi Pétert, Bebek Ferenczet és Martinuzzi György püspököt állitotta Szapolyay. Fels 25. sept. vette meg Sáros várát, nyolczad fél hétig tartott ostrom után, melyet akkor Perényi birt vala. Onnan Eperjes alá szállott Fels, és ott magát derekasan besánczolta, és szekerekkel bekeritette. Ide jöttek ő hozzá Perényi és társai jó erővel, de sok próba és kisértgetés után is őt fészkéből ki nem csalhatták; azértis őt egy darab idő mulva odahagyták. Felnyilt ezzel a Fels szeme, és nekiek utánok lopakodott, Tokajnál utolérte, és valakik közölök még akkor a Tiszán által nem szállottak, azokat vagy levágta, vagy a Tiszába vesztette, mely után Tokaj, Sóvár, Sebes, Kapi, Tállya, Boldogkő és Makovicza váraít könnyen elfoglalta. Ami Perényit illeti, Szapolyay mellett volt ő még 1539. eszt. Ugyanis ő volt egyik követ Krakóba, a Szapolyay feleségének Izabellának először ugyan megkérésére, azután pedig hazahozására, de Székes-Fehérváron a lakadalomban, Serédy Gáspárral összebeszélt, és Ferdinándhoz visszaigérkezett, ha az őt maga kanczellárjává tenné; melyet Serédy bevitt Ferdinándnak, az arra örömest reállott. Mindazáltal mig Szapolyay élt, ezt a maga eszének változását titokban tartotta, hanem mihelyt 1540. eszt. annak halálát meghallotta, amint a szele fujt, Sárospatakon minden harangot megvonatott ugyan, de azonban nagy vendégséget adott, tele hordókat hozatott fel a pinczékből, és teljes örömet mutatott.

Ha ez csak hir lett volna is, de bizonyos az, hogy ő Szapolyay halála után mindjárt Ferdinándot ismerte királynak, és a gyöngyösi diétán azon tanácskozott Frangepán Ferencz püspökkel, Bebek Ferenczczel, Balassa Zsigmonddal és másokkal, miképen lehetne az egész országot Ferdinánd alá adni. Már ezt ő akkor minden Szapolyayhoz való hűségtelenség és háládatlanság nélkül mivelhette, mert ezelőtt két esztendővel maga is ott volt a váradi békesség csinálásában, melynek erejével Szapolyay halála után, az egész Magyarországnak Ferdinándra

Digitized by Google

kellett szállani. Azután kevés napokkal, hogy Ferdinánd amár említett Felset Buda megszállására küldötte, Perényi is megjelent egy jó csoport huszársággal annak táborában, ugyanazzal Buda alól elment Visegrádhoz, és annak megvételében vele együtt fáradozott; Fehérvár főképen az ő szavára adta fel magát, és az ő huszárjai üzték el onnan leginkább Török Bálintot, aki Budáról oda jött vala Fehérvár visszavételére. Fehérvárról mind Fels, mind Perényi, abban egyeztek meg, hogy a katonákat vigyék vissza Esztergomba. Ugyanis a mult napokban a magyarok a németekkel igen rútul összevesztek vala, kiket midőn Perényi és Fels egymástól el akartak volna választani, Perényi ugyan egy kemény kővel való ütést, Fels pedig a lába szárán sebet kapott. Ámbár pedig ekkor Buda kézre nem kerülhetett mindazáltal mivel a Szapolyay özvegye Izabella, a török segitséghez oly bizonyos számot nem tarthatott, mint azt először reménylette vala, legalább az időhuzás és halasztás kedvéért, békességes alkudozásokba akart bocsátkozni Ferdinánddal. Evégre Bebek Imre által Perényit és Révay Ferenczet kereste meg, hogy ők Ferdinándtól, az ő küldendő követeinek, menedék-levelet munkálkodjának ki. A kivánt levelet elkészitette Ferdinánd, de ugy látszik, hogy vagy nem akarta annak hasznát venni Izabella, és követeit Ferdinándhoz el nem inditotta, vagy ha elinditotta is, azok semmit sem kötöttek.

Már akár mint volt a dolog, 1541. eszt. ismét egy alkalmas tábort küldött Ferdinánd Buda ostromlására, Roggendorf Wilhelm fővezérsége alatt. Ebben a táborban, kötelessége szerént, megjelent egynehány ezer magyarral Perényi is. Maga Roggendorf a németekkel a királyi kertek felől lövette Budát, Perényire pedig, aki a magyaroknak és cseheknek parancsolt, annak az oldalának ágyuztatását bizta, mely az Országh familia nagy épülete táján, a szombati kapuhoz közel esett. Erős volt az ostrom mind a két oldalról, de hatalmasabb volt az ellentállás, mely mind Roggendorfot, mind Perényit visszanyomta. Mindezzel, mind pedig azzal még inkább felnyilt az ostromlottak szeme, hogy Szulejmán török császár, nemcsak segitséget küldött nekik, mely a Csepel szigetét elfoglalta, melynek elfoglalását azelőtt csak hijába sürgette Perényi Roggendorfnál; hanem maga is utban volt Szulejmán egy roppant táborral az ő felszabaditásokra. Sok összecsapás esett a törökök és Ferdinánd emberei között, melyekben többször voltak nyertesek a törökök, és az Izabella részén lévő budaiak. Kivált Török Bálint magát igen különösen viselte, és Perényit nem egyszer tolta meg; de egyszersmind azt is tudtára adta neki, hogy maga Szulejmán is utban van Buda felé; azértis mind magát, mind

Digitized by Google

a kezo alatt lévő magyarokat annak dühösségétől szabaditsa meg. Megmondotta ezt Perényi Roggendorfnak, de az azt felelte, hogy Buda alól el nem indul, mig Ferdinándtól parancsolatja nem érkezik az iránt; azértis Salm Miklós grófot Bécsbe küldi a rendelésért. Naponként és óránként terhesedvén a környülállások, nem lehetett a választ Bécsből megvárni, hanem Roggendorf is egyszer aztán, noha későn, megegyezett benne, hogy Pestre költözzenek által. Egy éjjel holdvilágnál fogtak hozzá a költözéshez, melyet némely szökevények Török Bálintnak hirül adtak, e pedig a törököknek. A törökök a budai magyarokkal egyesült erővel megtámadják Roggendorf szaladó félben lévő táborát, és abban annál nagyobb dulást tehettek, mert annak csak hajókon lehetett szabadulását keresni, mivel Roggendorf, Perényi sokszori kérésére is, időnek javában a hidat a Dunán el nem készittette, mostanában pedig már az őszi szelek miatt lehetetlen volt azt megcsináltatni. Kevésben mult ezen zürzavaros hátrálásban, hogy Perényi fogságba nem esett, mindazáltal egynehány szaladó társait elvesztvén, Egerbe, a maga Karthágójába verekedett; az okosságra nem hallgató és helytelen gyanuságokkal küszködő Roggendorf pedig Komárom felé Bécsbe igyekezvén, Samarján, a Csallóközben, mind sebében, mind kivált bujában halt meg. Mintegy huszezer főre teszik az ebben a hadban szenvedett veszteséget, A fogságba esett magyarok közől sokakat kiváltottak a törököktől, részszerént a budaiak, részszerént Török Bálint. Ezen veszedelem után csak kevés napokkal, maga Szulejmán császár is elérkezett Buda alá, és Izabellát abból Erdélybe utasitván, mind a várat, mind a várost maga számára elfoglalta, azzal haza fordult.

Budának török kézre lett jutását, a pápa és a német rendek meghallván, könnyebben hajlottak a törökök ellen segitséget kérő Ferdinánd kivánságára, küldöttek is Bécs alá 1542. eszt. annyi katonát, hogy az összegyült egész tábor, az oda gyülekezett magyarsággal, nyolczvanezer főre telnék. Perényi maga részéről több mint kétezer próbált huszárt vezérelt oda. Vezetéken háromszáz nyerges paripát vitetett minden esetre, melyeken sok szép arany és ezüst czafrang ragyogott. A többi odagyült magyar urak, önkényt általadták Perényinek a magyar huszárok vezérlését, kiknek számok, a gyalogokat oda nem számlálva, mintegy tizenötezer főre ment. De Ferdinándnak a hadi fővezérekhez való szerencsétlen fátuma, azt hozta magával, hogy a német rendek, az egész tábor fővezérének, még egy boldogtalanabb embert neveztek ki, mint amilyen a mult esztendőben Roggendorf vala, t. i. Joachimot, a brandenburgi márkiót, akivel még több nyüglődései lettek Perényinek, mint Roggendorffal. Hogy Bécs alól, az ott

Digitized by Google

való hosszas és egyszersmind szükségtelen, sőt káros mulatás után Esztergomhoz jött az egész tábor, Perényi azt tanácsolta Joachimnak, hogy minden haszontalan időtöltés nélkül menjenek Budának, és annak a török kézből való kitekerésére, minél hamarább tegyenek, különben is a lévén a király hagyása, próbát, míg a vitézi tűz a katonákban lángol, és a törököknek segítségök nem érkezik. Hihető szolgált volna is a szerencse, ha Perényi tanácsa megállott volna; de mivel azt hallotta Joachim, hogy Szulejmán igen nagy erővel közelget Buda óltalmára, arra nem hajlott, Perényi ezen hírre azt mondotta, hogy az a hitelre nem méltó, mert Szulejmán két esztendőben egymás után soha sem szokott hadakozni; minthogy tehát a mult esztendőben volt Buda alatt, az idén otthon fog maga pihenni. Míg ez a szóbeli cserebere tart, a kémek meghozzák, hogy Szulejmán jövetelében semmi nincs, hanem valami ezer jancsár és mintegy két annyi spahi vagy lovas török érkezett Budára. Már akkor késő volt általlátni, hogy jobb lett volna azoknak oda lett érkezésök előtt szerencsét próbálni Perényi tanácsa szerént; mindazáltal ekkor is azon volt Perényi, hogy jó lesz Budával próbát tenni, de Joachim helyesebbnek tartotta előbb Pestet foglalni el, és azután próbálni Budát. Elindulnak hát Esztergomból, útjokban Váczot elfoglalják, és hogy a budai ágyu golyóbisoknak kitéve ne legyenek, jól kikerülve telepednek meg Pest kőfalaihoz közel. Mikor itt azon vizsgálódnának, hol válasszanak az ostromra legalkalmatosabb helyet, Vitelli Sándor, a pápa katonáinak vezére, egynehány század magával, közelebb talált menni Pesthez, a kémlelés és szemlelődés közben, mint kellett volna, melyből a lett, hogy a pesti törökök neki lest vetettek, és az ő embereit derekasan megzilálták. A derék és bosszuállást szomjuhozó olasz ohajtotta azt visszaadni a törököknek, melyet hogy annál inkább végrehajthasson, Perényivel összebeszél: Vitelli a kőfallal keritett királyi kertben szállott meg, mely Pest városa és a nagy tábor közt, középben, mind a kettőtől egy formán ezer lépésnyire volt. Innen tizenkét zászlóalja gyaloggal, Perényivel egyetértőleg lévén, kimegyen jó reggel Vitelli, és a Duna alsó partja felé ballag. A tegnapi győzelemmel kevély törökök őt meglátván, Pestről a napkeleti és a vizi kapukon, egyszerre nagy sikoltással Vitellire rohannak. Mindkét részről sokan hullanak el. Hogy a törököknek Budáról hajókon segitségök érkezett, Vitelli mintha megijedt volna, vissza kezdi magát vonni, de katonáit nem engedi elszéledni, hanem azokat, egymást érve, és mintegy szorosan élőkre verve, parancsolja csak halkal hátrálni. Ezen még inkább vér szemet kapnak a törökök, és ő utána nagy orditással

Digitized by Google

nyomulnak. A lesben álló Perényi, mikor látná, hogy a Vitelli után nyomakodó törökök Pest falaitól s kapuitól, már alkalmas távolságra vagynak, hirtelen előötlik buvóhelyéből, és Pest s a törökök közt magának helyet foglal. Utána megy oda neki egynehány száz derék német lovas, kikkel, és a magyarokkal Perényi a törököket lövetni kezdi, azonban Vitelli is azokra visszafordul. Ekkor kezdenek eszmélkedni a törökök, és hanyatt-homlok, amerre lehetett, futásnak eredni, kik közől akik megmaradhattak is, és Pest kapujához visszaszaladhattak, ott a tolongás közt egymást, akaratjok ellen is, kezökben lévő fegyvereikkel megsebesitették, elgázolták s tapodták, és igy a hátul maradtaknak a bemenetelt, a holtak és sebesek halma, némelyeknek ugyan lehetetlenné, némelyeknek pedig igen nehézzé tette. A Dunába majd szintén annyin vesztek közölök, mint amennyin fegyver által estek el. Vitelli után, mindenek Perényinek tulaj donitották ezt a győzelmet.

Ezután a város falait kezdette Joachim ágyúztatni. A veszedelemmel nem gondoló bátor Vitelli vállalta magára, hogy a falakon esendő résen, ő fogja a magá olaszaival először megpróbálni a városba való bemenetelt, ha a Hess németjei, és a Perényi magyarjai neki segitségül lesznek. Mind ezek, mind amazok igértek magokat. Azonban rés esik Pest kőfalán. Négy olasz zászlótartó mindjárt felmegy a falra, a zászlót arra felütik, azoknak utánok mennek a hozzájok tartozó olaszok, de csak elbámulnak, micsoda erősségeket készitettek a falakon belől a törökök, és micsoda sürüséggel repülnek ő reájok az ágyú és egyéb golyóbisok, melyek miatt mikor visszakészülnének, Vitelli nagy bátorsággal biztatja őket, ujabb meg ujabb erőt küld segitségökre, Hesset sürgeti, hogy ő is a német gyalogokkal mozditson valamit, de Hess szája tátva a dolgon bámulván csak áll, a magyarok is, akik nagy tűzzel oda mentek vala, minden haszontétel nélkül visszafordulnak a golyóbisok, nyilak és kövek elől, amikor aztán a vitéz olaszok is hátat fordítnak. A nekibátorodott törökök a falakra felmásznak, és onnan lövöldözik, nyilazzák, kövekkel hajigálják a mieinket, és kivált a falhoz közel álló, és onnan, bizonytalan mi okon, távozni nem akaró Hesset, melyből a lett, hogy jóllehet ő mind eddig csak nézője volt a szomorú játéknak, és abban semmi személyt nem viselt, s nem játszott, mindazáltal a munkátlanság mellett is szintén annyi embert vesztett, mint akik legvakmerőbb megtámadók voltak. Mikor aztán a törökök a kapukon is bátorkodtak kirohanni; akkor Hess helyéből kimozdult, és katonáit a veszedelemből bátorságosabb helyre vitte, legutoljára hagyta ott a csata helyet Vitelli a maga derék olaszaival, kiknek közel hétszáz hijok esett. Tadaghatatlan dolog, hogy ebben a

Digitized by Google

megtámadásban, csak Vitelli érdemlette meg a jó vezér, és az ő olaszai a jó katona nevet; hanem ha valaki szükségtelen vakmerőséggel akarná midnyájokat vádolni.

A gyalázatos viszaveretés után, még az nap estvéjén összegyüjti Joachim, aki mind eddig csak messziről nézte a verekedők feje fűstit, a vezéreket, és arról tanácskozik velök, folytassák e tovább az ostromot, vagy csak oda kellene azt hagyni. Ezt az utolsót igen ellenzette Vitelli, és már sokan is kezdettek az ő értelmére állani; de épen akkor érkezett az a talán hazug, de a csak heverésben is már ellankadtak előtt kedves hir, hogy Ahmed basa Belgrádnál a Száván nagy erővel általjött, és már három vagy négy nap alatt Budán fog lenni; és ez a hir a vezéreket mindjárt arra határozta, hogy haladék nélkül Bécs felé forduljanak vissza. Mind a német, mind a magyar közkatonák, felettébb szégyenlették ezt a visszafordulást, és a németek ugyan zúgással, a magyarok pedig tele torokkal való kiáltozással kárhoztatták a vezérek félénkségét, és siratták a magyar nemzetnek török járom alatt való nyögését, s továbbis ott leendő maradását. Hogy megtudta a pesti basa a keresztyén tábor készülését, mind jancsárokat, mind lovasokat számosan küldött annak hábergatására, akik főképen a Perényi magyarjaival viaskodtak. Különös volt pedig az, hogy utoljára ugy összebarátkoztak a viaskodó magyarok s törökök, hogy egymáshoz minden tartózkodás nélkül általjártak s társalkodtak, és a német s olasz főtisztek s katonák előtt, csak magányos bajvivásokban gyakorlották magokat, melyet a többi nemzetek gyönyörködve néztek. Mintegy ötszázra ment a bajvivó magyarok s törökök száma, kik közől némelyek meghaltak, némelyek nagyobb vagy kisebb sebet kaptak. Más nap Vácz és Esztergom felé indult el a keresztyén tábor. A pesti basa Segemen, akinek segítségére már akkor Ulomán basa is általjött volt Budáról, sok törököt küldött annak üzésére, akik vitézül szabdalták a keresztyéneket, mindaddig, mig Vitelli a Perényi huszárjait és a német vasasokat azoknak nem forditotta, akik aztán azokat nagy vérontással visszaüzték ugyan; de annak elejét nem vehették, hogy a törökök azután visszalopakodván, közel hétszáz beteges németet levágtak, akiket idejében a hajókra nem lehetett szállitani.

Az egész tábornak gyalázatos volt ugyan a visszamenetel, de gyalázatos volt az kiváltképen a tehetetlen Joachimnak, kinek kezében, ez a különben erős férfiakból álló tábor, csak olyan volt, mint a Herkules buzgánya valamely gyermeknek kezében. Hogy tehát az embereknek elméjöket magáról más tárgyra fordithassa, és a maga neve helyett azoknak szájokba nagyobb matérját adhasson, Perényit Ferdi-

Digitized by Google

nánd előtt királyságra való vágyódással, és még ki tudja mivel, hihető azzal is, hogy a had szerencsétlen kimenetelének is ő lett volna az oka, bevádolja. Nagy lévén a vád, a különben igen engedelmes Ferdinánd, az ő elfogása iránt parancsol. Esztergomban volt Perényi, mikor az oda való kapitány, Liszkán Márton, spanyol születés, őt fogságra tette, és hajón Bécsbe küldötte. Igen nehezen szenvedték ezt az ott lévő magyar katonák, úgy hogy több mint tizenkétezer huszár onnan, nagy káromkodások és szitkozódások közt mindjárt széleloszlott. A megfogás alkalmatosságával igen embertelenül bánt ő vele a spanyol kapitány, és épen nem ugy, amint a neki parancsolva vala. Ugyanis nemcsak az arany lánczot ragadozta le az ő nyakából, hanem az ő igen drága mentéjétől is megfosztotta őt. Alig őrülhetett Márton kapitány a hamis ragadománynak esztendeig. Ugyanis mikor a törökök Esztergomot megvették, az ő egyéb kincsei közt, a Perényi arany láncát is, Ali basa magához vette. Sokkal tisztességesebben bánt Perényivel Medices, aki őt Bécsbe felkisérte. Ugyanis mikor már Bécsnél a hajóból kiszállottak volna, és ott a rendelés szerént Perényit, egy befedett kocsiba ültették volna, értésére esik neki, hogy egy Torniell Fülöp nevü főtiszt, akivel neki régi ismeretsége volt, a kocsival szemközbe jő, arra kérte Medicest, hogy a kocsit állittassa meg, és azt nyittassa fel, mig ő Torniellel egyet vagy kettőt szól. Megcselekedte ez Medices, amikor aztán mind Medicesnek, mind Torniellnek keservesen kezdett panaszkodni Perényi, és a többek között azt mondotta, hogy ő nemcsak maga sorsát keserüli, hanem az irigyek által megcsalattatott Ferdinándot is sajnálja, mivel az ő elfogatásáért, nagyot fog tőle a magyar nemzet idegenedni. Továbbá azt mondotta, hogyha ő valaha királyságra vágyakozott volna, ő arra Szapolyay János halálakor, a török császár segitsége által reámehetett volna, de akkor se mondhatta senki, hogy ő arra vágyna; azóta pedig mindég hűségesen hadakozott a törökök ellen, s ezutánis fog hadakozni, ha őt Ferdinánd, a hamis vádak alól felszabaditandja. Utoljára arra kérte őket, hogy mindezeket mondják meg Ferdinándnak, és az előtt vessék közbe magokat ő mellette. Szólottak is azok ő mellette, s nevezetesen Torniell egykor a vadászat közben találván Ferdinándot, kérte, hogy Perényivel keményen ne bánjon. De többen voltak Perényinek rosz, mint jó akarói, kik annyira tudták vinni a szelid Ferdinándot, hogy az őt maga eleibe sem bocsátotta, hanem Németujhelyre azon tömlöcz be küldötte, melyből ezelőtt kevés esztendőkkel halt ki Bodó Ferencz. Mikor ő fogságba esett, épen akkortájban szökött ki a török fogságból az ő Ferencz fia, akit ezelőtt tiz esztendő

Digitized by Google

vel adott vala maga helyett kezesül Szulejmánnak. Amely gyönyörűséget ő ezen fiának látásából vett volna, attól is megfosztották őt az ő ellenségei, és azt ő hozzá a fogságba be nem bocsátották, azt költvén felőle, hogy azt Szulejmán önként küldötte volna haza, hogy atyjának magyar vice-királyságot igérjen az ő nevében, csak hogy az Magyarországot hajtsa Szulejmán hatalma alá. Hihető az sem kevéssé nevelte az ő bánatjait, hogy 1543. eszt. két várát vette el neki, ugymint Valpót és Siklóst. Mind magános személyek, mind Heves, Abauj, Ung és Zemplén vármegyék, mind nevezetesen 1545. eszt. a nagyszombati diéta közbevetette magát Perényi mellett Ferdinándnál, és ő mellette az egész ország nevében kezességet vállalt magára, csak hogy szabadon bocsáttassék. Az utolsónak azt felelte Ferdinánd, hogy mihelyt Perényi Egert visszaadatja, melyet ő a püspökségtől már régen elfoglalt, nem fog ő róla elfelejtkezni. Istvánffy azt irja, hogy mivel Perényi Egert sokideig minden igaz jus nélkül birta, és annak jövedelmét húzta, negyvenezer aranyat kivánt Ferdinánd büntetésül ő tőle. Ezt a summát nem elébb, hanem 1547. eszt. küldötték fel Bécsbe, még pedig úgy látszik az esztendő vége felé. Azután való esztendőben vitette őt Ferdinánd Németujhelyről Bécsbe, hogy őt igérete szerént szabadon bocsássa, aholottis minekelőtte elbocsáttathatott volna, már régi betegsége rajta erőt vett, és őt életétől megfosztotta, vagy márcziusban, vagy azelőtt valamelyik hónapban, mintegy hatodfél esztendeig tartott fogsága után, negyvenhét esztendős korában.

Ugy látszik, hogy az ő ügyét az is terhesitette, hogy amint Istvánffy irja, ő volt a magyar mágnások közt az első, aki először Luther, azután Calvin tudományát, nemcsak maga szitta be, hanem azt az ország törvényei és a sok királyi parancsolat ellen, a maga jószágaiban is Siklóson, Sátoraljaújhelyen, Terebesen, Sároson, Eperjesen, Szalánkeményen, Péterváradján, Valpó vidékén, s másuttis terjesztette; sőt Sáros-Patakon a reformátusok számára oskolát is fundált, mely ott még ma is megvagyon. Az ő udvari papjai Siklósy Mihály és Sztáray Mihály iselitették meg ő vele a Luther tudományát. A Páduában is tanult Sztáray kapatta őt az olasz izlésre és ékességre, melybe ő annyira bele szeretett, hogy azután mindég tartott maga mellett olasz-izlésü férfiat. A tömlöcz unalmait azzal édesitette, hogy az ó és új testamentomi jelesebb históriákat összeszedegette, azokat egy olasz festővel lefestette, maga pedig azoknak alájok verseket irogatott, melyekbe a históriákat foglalta be. Testamentomában arra intette Gábort, a maga fiát, hogy az új tudományt ő is minden erejével ótalmazza és előmozditsa. Az ő özvegye Székely Klára, haza hozatván az ő holt

Digitized by Google

testét, azt a sáros-pataki várban, abba a templomba temettette, mely ott még ma is fenáll. Bizonytalan ki koholta először azt a csak első hallásra is nevetséges hirt, hogy ő a terebesi templomban temettetett volna, és hogy ott az ő holttestét, minden esztendőben egyszer, tiszta időben, a menykő, épen a szive táján megütötte volna, mindaddig, mig azt onnan kivették.

Perényi Gábor. A közelebb leirt Péternek Székely Klárától való fia, Abaúj vármegyei főispány, a Tisza jobb partján fekvő vármegyék hadainak főkapitánya, királyi tanácsos, tárnokmester és országbirája, első Ferdinánd és Maximilián királyok idejében. Atyját követte a Calvin tudományának terjesztésében s ápolgatásában. Soha le nem törölhető mocskot ejtett azzal a maga nevén, ha igaz felőle az, amit Bethlen ir, hogy t. i. ő a maga testvérjének Ferencznek, akit az atyjok, Szulejmán török császárnak vetett vala zálogba, és aki onnan kiszabadulván, ő vele a jószágban osztozni kivánt, vagy mérget adott be, vagy amint mások hintegették a hirt, azt a Bodrogba fulasztotta. De talán csak oda mehet ez, ahova az ő alább emlitendő gyilkossága. Nehéz gondolni, hogy megbocsáthatóbb bűnöket is szó nélkül nem hagyó Ferdinánd, ezt az atyafi gyilkosságot, nemcsak büntetés nélkül nézte volna el, hanem annak szerzőjét s okát, oly nagy hivatalokkal is tetézte volna meg. A bizonyosabb ő felőle, hogy Eger várát, nem egyszeri sürgetés után 1549. eszt. adta vissza Ferdinánd számára, Báthori Bonaventurának. Talán ekkor vetett Báthorival bővebb ismeretséget, akivel azután 1551. eszt. egyesült erővel ment Lippa megvételére. Egy ideig mulatott Lossonczy Istvánnal, és azzal együtt verte meg a törököket Becse alatt. Balassa Jánossal ő is elment Genuába 1552. eszt. Együtt próbálta 1554. eszt. Bebek Ferenczczel Fülek várát felszabaditani a török ostrom alól, de abban nem boldogulhatott.

Bizonytalan mi okon pártolt ő 1556. eszt. Ferdinándtól Izabellához, a Szapolyay János özvegyéhez. Talán csak azért, hogy a Ferdinándhoz hüséges Dobó Istvánon boszuját állhassa, aki akkortájban őt Sáros-Patak iránt perbe fogta vala, és közel járt hozzá, hogy azt ő tőle elnyerje. Ha az volt czélja, azt elérte, mert ő Dobót elfogta, és Izabellával tömlöczbe tétette. Az elpártolásért, még azon esztendőben elfoglaltatta Ferdinánd ő tőle, Telekesy Imre által, Zemplén és Palócz várait, melyeknek visszavételekre, midőn ő Erdélyből egy jó sereggel kijött volna, Varanónál őt Telekesy igen megverte. Azután valami esztendővel, Leleszt foglalta el ő tőle Telekesy. Mindezek arra határozták őt, hogy Ferdinándhoz visszaálljon. Aminthogy 1558. eszt. el is küldötte Barkóczy Lászlót, Oláh Miklós érsekhez, és Báthori Bo-

Digitized by Google

naventúrához, arra kérvén azokat, hogy azok Ferdinándot ő hozzá engeszteljék meg. Minekutána kegyelmet nyert, többé nem tétovázott.

Négyszáz katonát küldött 1562. eszt. a Hadad alá sietö Zay Ferencz és Balassa Menyhért kezök alá. Száz tizennyolcz katonával ment el maga 1563. eszt. a Maximilián koronázása pompájának diszesitésére Pozsonba. Ugyanakkor az odavaló diéta öt rendelte ki Thúrzó Ferenczczel, Révay Mihálylyal, és a királyi fiskussal az ország határainak Lengyelország felöl való megtekintésére s igazitására. Forgách azt irja, hogy Diósgyört hatszázezer forinton zálogositotta el Maximilián királytól 1565 eszt. Mindezt a summát Gábortól, mind a többeket másoktól, azon hadnak folytatására vette fel Maximilián, melyet abban az esztendőben inditott Szapolyay János Zsigmond ellen, Schwendi Lázár és Balassa Menyhért vezérségök alatt. Jelenvolt ebben a hadban Gábor is, a király táborához Kereszturba négyszáz lovassal, két annnyi gyaloggal és négy ágyúval menvén Sáros-Patakról Azután egy oldalról ő lötte Tokajt, melyet ak kor Némethy Ferencztől el is vettek. Nagy hárt vallott Gábor maga is 1567. eszt. Ugyanis akkor a temesvári beg Haszán, akit Szapolyay hivott vala ki Maximilián, és az ahoz hüségesek ellen, Dédes várát ötöle elfoglalta. Egynéhány napig állották ugyan az ő katonái az ostromot; de mikor látnák, hogy azt nem soká birhatják, egy éjjel a várból kiszöktek. Azonban a toronyban hagyott egynehány kád puskapornak, olyan kanóczot vetettek, melyet ugy alkalmaztattak, hogy az egynehány órákig emésztödvén, annak tüze akkor érjen a porhoz, és akkor lobbantsa azt fel, amikortájban ök gondolták, hogy majd reggel be fognak a törökök a várba menni. A czél eléretett. Ugyanis, hogy reggel a nagy hallgatást észrevették a törökök, a vár falain bemásztak, a kapukat megnyitották, és mikor már legtöbben sereglenének a torony körül, a por hirtelen felvetödik, s egy szempillantás alatt mintegy négyszázat közölök megöl. Ezt látván Haszánbeg nagy szitkozódások s átkozódások közt, a várnak megmaradt részét is leromatta, és onnan Putnok vára ellen ment. Azoltától fogva Dédes vára mind a mai napig a maga omladozásaiban hever. Ami pedig Gábort illeti ő ugyanazon esztendőben a pozsoni diétára ment, és ott vérhasban 28. jun. meghalt, harminczöt esztendős korában. Egy hónap mulva a sáros-pataki templomba temettetett, melyet ő a maga költségén épittetett. Amely halottibeszédet ő felette Szikszai Fabriczius Balás, a pataki professor mondott, Vitebergában (Wittenberg) nyomtatott ki, a következett 1568. eszt. Felesége az Országh Kristóf, országbirája testvérje, Ilona volt, kitől semmi gyermekei nem maradtak.

Digitized by Google

Igen különös ember lett volna Gábor, ha igazak volnának azok, melyeket Forgách beszél ő felőle. Ugyanis azt irja Forgách, hogy ő annyira féltette ezt az Ilonát, a maga feleségét, hogy annak semmi férfira nem szabad volt nézni, annyival inkább beszélni, és mikor vendége volt, akkor a felesége az asztalhoz nem ülhetett, mikor pedig Gábor onnan hazul valahová ment, az ablakokat bepecsételte, hogy azokon a felesége ki ne kandikálhasson. Továbbá azt mondja Forgách, hogy mikor egyszer Gábor körül betegségében Ilona serényen járna s forgolódnék, történetből egy Semsey István nevü ifjúhoz talált érni valami ruhája. Ezen annyira megboszankodott Gábor, hogy Ilonát éhséggel akarta megöletni, az ifju Semseynek pedig valóban mérget adatott be. De azt is mondogatta, hogy az ő halála után sem illik az ő feleségét senkinek is illetni. Ezen az okon, kevéssel halála előtt, arra kérte Ilonát, hogy az ő halála után második házasságra ne adja magát, melyre midőn Ilona azt felelte volna, hogy ő a maga férjének hosszabb életet kiván, egyébiránt a jövendőkről nem felelhet, annyira megharagudott Gábor, hogy a maga udvari orvosát, Balsarati Vitus Jánost, mezitelen karddal kényszeritette reá, hogy Ilonának mérget adjon, mely miatt Ilona, férje után kevéssel meghalt. A meglehet, hogy mindezeket Forgách, nem maga költötte, hanem igy hallotta; hogy pedig könnyen hitelt adott minden Gábor felől való rosz hirnek, annak okát könnyü kitalálni; de sok és tagadhatatlan bizonysági vagynak a Gábor és Ilona jó házassági életöknek, és az Ilona férje halálán rendkivül való epekedéseinek és sirásinak, melyeket csak az ő 1569. eszt. 2. máj. történt halála hagyathatott el ő vele. A Gábor márvány koporsó kövére, ezek a Szikszay Balás által irt versek metszettek:

Pannoniae Proceres inter clarissimus Heros,
Unica Spes Stirpis, lux, gloria sola Pereniae,
Religionis honos, Patriae Pater (heu breve Regni
Solamen) populi dubiis in rebus asylum;
Pacis amans almae, bellis civilibus hostis,
Imperioque bonis clemens, ut sontibus asper.
Se curam solitus requiem praestare colonis,
Musarum portus, tuus, o Ecclesia! vindex;
Quo Duce Pannonicis Spes fulsit laetior arvis,
Quo moriente labant, et squallent cuncta, videmus;
Hic jacet ad luctum Regni Patriaeque perennem
Illustris Gabriel procerum decus ille Perenius,
In templo, sibi quod pridem fundaverat ipse.

Digitized by Google

Qui licet hic summis perfunctus honoribus amplum
Jam nomen meruit, cui funera nulla nocebunt:
Stemmatis ecce tamen fatalia stamina prisci
Quod per sexcentos nunquam defecerat annos
Finiit, et patriis obdormiit ipse ruinis.
Hunc Petrus in tumulum sua clauserat ante Perenius
Ossa parens, hanc qui vallavit moenibus Urbem (Patak)
Clara dehinc mater Székelyini sangvinis, atque
Barbara dicta soror, rapuit quam Parca priorem.
Ultimus his Gabriel jungit se nominis haeres,
Quae nunc tota domus cantat super aethera Christum.

Perényi Ferencz és **Mihály**. Egy pár testvérek, ezek is első Ferdinánd király alatt éltek. Izabellát, a Szapolyay János özvegyét, Ferencz elkisérte Kassáról Opoliába (Oppeln) 1152. eszt. Ugyanazon esztendőben Nagy Barabás hadnagysága alatt, huszonöt katonát küldöttek ők Egerbe, Dobó István segitségére. Mihály azutánis megmaradt Ferdinánd hűségében, de Ferencz 1556. eszt. az Erdélybe visszajött Izabellához pártolt, melyért Ferdinánd, Puchaim nevű vezére által ő tőle elvette Abauj vármegyében Nagyida várát husznapi ostrom után. Azt irják, hogy mivel alkalmatosabb vitézeket nem kapott, czigányokkal ótalmaztatta a várat, kik is minden reménységen s hitelen kivül viselték magokat, úgy hogy Puchaim már elment volna a vár alól, ha a vitéz czigányok, mint a haris, magokat el nem árulták volna. De ezek nagy kevélyen azt kiabálták Puchaim után, hogy annak köszönje, hogy az ő puskaporok már elfogyott, mert különben az ő táborának utánaereszkednének, és azt összetörnék. Ezerént Puchaim kitanulván erőtlenségöket, visszafordult, a várat megvette, földig lerontotta, a czigányokat is mind lenyakaztatta. A következett 1557. eszt. Telekesy Imrével, együtt hadakozott Mihály a pártosok ellen, és Munkács alatt, egy a várból kijött ágyúgolyóbis ölte meg őt, feleségének Székely Katalinnak, kivel csak öt esztendeig élt, és neveletlen árváinak szomoruságokra.

Azután kevés napokkal, Ferencz ellen ment Munkács alól Telekesy, aki akkor nagy-szőllősi kastélyába rekeszkedett vala. Előre izente ki szép szóval Telekesy, hogy magát adja meg, és bizza Ferdinánd kegyelmességére, de erővel kellett a kastélyba berontani, aholottis az ő katonáit, részszerént levágták, részszerént elfogták; magát pedig Ferenczet, háza népével együtt, a sárosi várba küldötte fogságra Telekesy, Istvánffy azt irja: hogy 1563. eszt. bocsátotta őt Ferdinánd király szabadon, és neki minden jószágát visszaadta, azt amit Szikszón birt ki-

Digitized by Google

véve, mivel már azt akkor Macedoniai Péternek, a maga főkamarásának ajándékozta vala. De az is megcselekedte azt az emberséget ő vele, hogy háromezer forintért azt neki visszaadta. Ugyanazon eszt jelenvolt Pozsonban a Maximilián koronázásán Bebek Ferencz leánya, Katalin volt a felesége.

Perényi György. (Nagy-Idai) A kassai lovasságnak hadnagya volt 1575. eszt., mikor Békesy Gáspárt Erdélybe kisérte, a Báthori István vajda ellen való hadra. Mennyire óhajtotta volna ő ezen hadnak Békesy részére való jó kimenetelét, onnan tetszik meg, hogy ő minden készpénzét arra költötte, sőt egy arany s ezüst edényekkel rakott drága pohárszékjét is eladta, és annak árát is oda forditotta, de mind költsége, mind fáradsága füstbe ment.

Perényi János. Jelenvolt a pozsoni diétán 1576. eszt., és ott ő rendeltetett ki az eperjesi nyolczados törvényszékre, az ország bárói közől, Bidi Mihálylyal, Pankotay Ferenczczel s másokkal.

Peres András. Bodrog vármegye küldöttje volt Doroszlóy Jánossal a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Perneszy Miklós. A bácsi diéta ezt rendelte volt második Lajos király mellé tanácsosnak, Derencsényi Györgygyel, Pakos Jánossal Ártándy Pállal s másokkal 1518. eszt.

Perneszy Farkas. Jelenvolt Csanádnál 1550. eszt. a Cserepovics Miklós megverésében, és ott a térdén olyan sebet kapott a rácoktól, mely miatt teljes életében sántikált. Babocsai kapitány volt 1562. eszt., mikor Zriny Miklóssal s Tahy Ferenczczel a törököket igen megverte Monoszlónál.

Perneszy András. A pozsonyi diéta ezt rendelte ki Pethő Jánossal, Rajky Gáborral s másokkal az ország határának Ausztria felől való megigazitására 1569. eszt.

Perusith Gáspár. Skardonából szakadt Magyarországra, Szapolyay János idejében. Sok szép jószágot szerzett ennek Martinuzzi, György püspök, az ő sógora, a két hazában. Ő birta nevezetesen Bihar vármegyében Hosszu-Pályit nagyobb részént, mely abban az időben negyvenhárom portából állott. Jelenvolt ő 1551. eszt. Martinuzzival Lippa megvételében, és ugy volt a hire, hogy alattomban őt küldötte volna be Martinuzzi Ulomán basához, azzal az izenettel, hogy magát erősen tartsa és meg ne ijedjen. Őt küldötte Balassa Menyhért, Dacó Tamással, Bebek Ferencz megölésére Gyulafehérváron 1558. eszt. Lásd még Batthyány Orbán, Cserepovics Miklós.

Pesthényi vagy Pösthényi Gergely. (Martonosi). Csongrád vármegye küldöttje volt 1505. eszt. a rákosmezei diétára Dóczy Gergely-

Digitized by Google

lyel és Sövényházy Istvánnal. Ott volt Tokajban 1526. észt. a Szapolyay János királylyá lett választásakor, kihez való hűségét attól fogva mind végig hűségesen megtartotta, nevezetesen Budát 1530. eszt. Ferdinánd serege ellen derekasan ótalmazta. Mennyire bizott ő hozzá Szapolyay, abból megtetszik, hogy mikor Budáról valahová ment, Buda várát többnyire ő reá bizta. Ő reá hagyta ott nevezetesen 1540. eszt. a maga feleségét is, mikor magának Erdélybe kellett menni, a zenebona csendesitésére. Istvánffy egy Pesthényi György nevü főembert emleget, aki a Szapolyay kis árváját, Török Bálinttal s másokkal, a Szulejmán sátorába 1541. eszt. Ó-Buda alá kikisérte, de ugy látszik, hogy vagy maga Istvánffy, vagy a könyvnyomtató, ennek a Gergelynek nevét bérmálta Györgyre.

Pesthényi János. Frangepán Ferencz érseknek s püspöknek kedves embere, ki is neki Pozsonban 1543. észt. tett testamentoma szerént, nyolczvan aranyat, négy hordó bort, és egynehány lovakat hagyott. Jelenvolt Dobó Istvánnal Eger ótalmazásában 1552. eszt.

Péter. Oláhországból származott, 1019. esztendőtől fogva szalai első apátúr. Sz. Istvánnál nagy kegyelemben volt, kitől a klastromnak sok szép szabadságokat nyert.

Péter. A magyarok második királya, sz. István után 1038. eszt. Lásd Gizela. Nagyon megcsalatkoztak a magyarok a Péter iránt való reménységben, mert mihelyt elnyerte a koronát, a magyarok hűségéhez nem bizván, őket a tisztségekből lehányta, helyökbe idegen nemzeteket tett, csak azokkal társalkodott, mind maga, mind udvari emberei, a magyaroknál akkor ismeretlen vétekre, a fajtalan élet és erőszakos fertelmeskedésre adták magokat, az egész nemzetet csúfos szókkal illette, mely hibákról mikor megintették, csak olajat öntöttek a tűzre. A neki búsult magyarok országgyülést tartanak, őt méltóságától megfosztják 1041. eszt., és helyébe Abát választják. De mivel ő benne is keveset, vagy semmit sem nyertek, három esztendő múlva ismét visszahivták Pétert Henrik császártól, és a királyságba visszaállitották. Semmit sem tanult Péter előbbeni kárán s gyalázatján, másodizben is csak ugy bánt a magyarokkal mint először, sőt annyival többre ment, hogy az országot 1045. eszt. pünkösd ünnepén egy Abától nyert aranyos láncsával Henrik császárnak, egynehány fő magyar jelenlétében általadta, ugy mindazáltal, hogy mig ő él, addig ő lesz a király, és Henrik őt méltóságában ótalmazni tartozzék. Mihelyt ennek az országban hire lett, nem szivelhették tovább a főrendek az ő törvénytelenségeit, hanem Csanádon összegyülvén, elvégezték, hogy Pétert ujonan leteszik, és az Oroszországban mulató, Árpád véréből származott

Digitized by Google

herczeget, Andrást hiják a királyságra. Megtudta Péter ezt az összeesküvést, és minthogy Henrik rajta segiteni nem érkezett, Ausztria felé kezdett szaladni, de Mosonnál kézre került, szemei világától embertelenül megfosztatott, nem sokára meghalt 1046. eszt., és Pécsen abban a dicső templomban temettetett el, s most is abban fekszik, melyet maga ott nagy költséggel épittetett volt. Azt irják, hogy Fehérvárhoz közel, Zámor nevü faluban ölték volna meg őt.

Péter. Salamon király idejében főispány volt, talán Szolnok vármegyében. Ő állitotta fel a Tisza mellett a zazti apáturságot, Salamon engedelmével 1067. eszt. Némelyek ugy gyanakodnak, hogy ez a Péter az Aba familiából származott volna, és hogy az a Zazt, ahol klastromot épittetett, talán az a Sas nevü falu volna, mely most is a Tisza mellett van.

Péter. Jó magyar vitéz sz. László és Kálmán királyok idejében. Mikor a fiatal király Kálmán, az oroszok fejedelme Volodár ellen ment 1094. eszt., és azt egy Premisla (Przmysl) nevü városban megszállotta, de őt Volodár a kunok segitségével igen nagyon megverte, jelenvolt abban a szerencsétlen ütközetben ez a Péter is, és bátorságát s erejét a többek közt egy Monok nevü erős és vakmerő kún vitézen mutatta meg. Ez a Monok igen sok kárt tett a magyarokban, melyet hogy megboszúljon rajta egy Máté nevü magyar, neki hajt Monoknak, hogy őt vagy levágja, vagy elfogja, ha szembe mer vele szállani, de Monok, Máté előtt megszaladt, és futtában hátra lő egy nyilat, mely olyan veszedelmesen találta a Máté lábát, hogy Monok visszafordulván, őt minden bizonynyal megölte volna, ha mások meg nem mentették volna. Azután ez a Péter rugtatott Monoknak. Másodszor is előveszi Monok a maga hadi mesterségét, megszalad Péter előtt és hátra lő, de most a czélt elhibázván, mig másodszor lőhetne, Péter mellé ereszkedik, őt oldalba döfi, és fülénél fogva a királyhoz viszszaviszi. Talán e volt az a Péter, aki sz. Lászlónak udvari embere (minister) volt, és egy diplomában van róla emlékezet, melyben a kalocsai és pécsi püspökök közt támadt pert a király eligazitotta 1093. esztendőben.

Péterffy Miklós. Zsigmond király idejében hadi vezér volt. Kétszer ütközött meg a Temesközön a törökökkel, és mind a kétszer nyertes volt, de nem lehet egyiket is meghatározni, hanyadik esztendőben. Mikor másodszor hadakozott velök, sötét éjjel igen váratlen támadta meg őket. Hogy pedig az ő katonái egymást a setétben a törököktől megkülönböztethessék, azt parancsolta katonáinak, hogy a hadakozásban szüntelen ezt kiabálják: „Isten szent Mihály!“ melyet

Digitized by Google

a törökök hallván, azt ők is meg akarták tanulni, hogy a magyarok kardjától megmenekedhessenek, de csak ezt az utolsó szót Mihály tanulhatták meg, azt eléggé kiáltozták is, de épen az lett nekik a megölő sibbolet. Bir. 12. 6.

Pete. Főispány volt Salamon király idejében, de hol? bizonytalan. A zazti apátúrság diplomájának aláirta a maga nevét 1067. eszt. Abbanis van róla emlékezet, melyet sz. László Istvánnak, a pécsi püspöknek adott 1083. eszt.

Pete Imre. (Hetesi). Itélő mester és királyi-fiskus Maximilián király idejében. A pozsoni diéta 1569. eszt. őt rendelte ki Kapitányffy Istvánnal s másokkal az országhatárainak Stiria s Karniolia felől való megvizsgálására. Azután öt esztendővel ujra holmi peres dolgok eligazitására neveztetett ki a diétán.

Petes. Sz. László királynak udvari embere volt, amint mutatja az a királyi levél, melyben sz. László eligazitja azt a pert, mely támadt volt a kalocsai és pécsi püspökök közt, az ő megyéjöknek határa iránt 1093. eszt., és amelyben a pécsi püspök ügye itéltetik igazabbnak.

Petina Péter. Negyedik Béla idejében élt. István, a Béla fia, aki atyja életében erdélyi herczeg, és Magyarország némely részeinek, s nevezetesen Zemplén vármegyének ura volt, ennek a Péternek adott ugyan Zemplén vármegyében 1263. eszt. valami Szomothor nevü magva szakadt jószágot, sok rendbeli szolgálatjáért, és a pataki plébánusra Jánosra bizta, hogy azon földnek határait ujitsa meg, és ugy adja által Petina Péter mesternek. A mester titulus abban az időben nagy embereké volt.

Petina Péter. A közelebb irt Péternek fia. Átkozott emlékezetü hűségtelen embernek nevezi őt első Károly király, egy 1321. eszt. költ levelében, melyben őt minden jószágaitól, nevezetesen Purustyán vagy Borostyán várától Zemplén vármegyében megfosztja, ezeken az okokon, mert Galicziából egy herczeget hozott volt be az országba, és azt Károly helyébe királylyá akarta tenni; ezenkivül mikor Dósát, az erdélyi vajdát, egy Moys vagy Móses nevü pártos ellen küldötte volna Erdélybe, ez a Péter sok embert maga mellé szedett, és azokkal együtt a pártos Móses mellett hadakozott, a király népe ellen. Más vezetékneve Pánky volt ennek a Péternek. Két fia maradt, Péter és Mátó, és ezek lettek a Palóczy familia törzsökei. Lásd Palóczy.

Pethő János és Tamás. (Gersei). Az oda felebb irt Nádasdy László és Dienes édes atyjoknak, Andrásnak, egy Lőrincz nevü testvérje volt.

Digitized by Google

Ennek a Lőrinczuek Márk nevű fiától, Péter nevű unokája lett. Ezt a Pétert nevezték először magyarosan Pethőnek. Ennek a Péternek, vagy Pethőnek fiai voltak János és Tamás. Innen látni való, hogy a Pethő familia egy törzsökből származott a Nádasdy familiával Azokban a zürzavaros időkben, melyekben némely nyughatatlan magyarok a Kis Károly fiát Lászlót, a nápolyi királyt akarták az országba behozni, és Zsigmond helyébe királynak tenni, ez a két testvér, igen hűségesen hadakozott Zsigmond király mellett. János ugyan a Zsigmond oldala mellett mindenkor jelenvolt, Tamás pedig a Garai Miklós zászlója alatt vitézkedett a László pártfogói ellen. Ezen ő hűségök jutalmául, amely Kemend nevű várat, Zala vármegyében, András és János nevű pártosoktól elvett Zsigmond, azt Pethő Jánosnak és Tamásnak adta 1406. esst. Jánosnak három fia maradt, Dienes, László és Péter.

Pethő László és Péter. Mindketten a közelebb emlitett Jánosnak fiai, Zsigmond, Albert és Ulászló királyok alatt, Zala és Vás vármegyei főispányok. Mindketten hűségesen hadakoztak Zsigmond alatt Csehországban a husszíták ellen. Péter mindenütt követte Zsigmondot oláhországi s más utazásaiban. Albert király Vasvárt ajándékozta nekik 1438. esst. Sokat munkálódtak benne 1449. esst., hogy első Ulászló a királyságban erős lábra állhasson, és épen azért ajándékozott nekik Ulászló Budán egy kőházat, melyet egy Farkas nevű, ő ellene járó embertől vett vala el, mint felség ellen vétőtől. Miuekutána a jószágon egymással megosztoztak, Péternek a magyar, Lászlónak pedig a tótországi birtokok jutottak. László fiai István, Miklós és György. Péter gyermekei Dorottya, Rozgony János felesége, György és János.

Pethő György. (Gersei). Péter fia, János unokája. 1506. esztendő körül virágzott. Feleségétől, Butkai Katalintól, Buzlay Balás özvegyétől, négy gyermeke maradt, u. m. Péter, János, Antal és Dorottya.

Pethő János. (Gersei). György testvérje, Péter unokája, második Ulászló király feleségének Annának udvarnokja, annak halála után pedig, annak két királyi herczegecskéinek, u. m. Lajosnak és Annának hopmestere. Egy királyi levelet adott ennek Ulászló 1507. esst. Sztropkó várában, melyben az ő familiáját arról dicséri, hogy abban csak egy embert sem lehet találni, aki valaha királyához való hűségtelenséggel bélyegezte volna meg magát, ha szinte a magyar királyokról való minden könyveket felhányja is az ember, melyek a királyi leveles tárban vagynak. Talán ide czélozott hát az a valaki, aki a Pethő familia dicséretére ezt a verset irta:

Digitized by Google

Acta licet bellis; titulis, et honoribus aucta,
Non habuit maculam laus Pethöana suam.

Továbbá azt magasztalja Ulászló Jánosban, hogy miolta az ő néhai felesége Anna Magyarországra jött, attól fogva, annak haláláig, mindég példás hűséggel viselte ő a körül a maga hivatalát, és épen a vette arra Ulászlót, hogy Anna halála után, mikor másokra az ország jövedelmeire s a maga kincseire való vigyázást bizta, akkor azokat, akik ő előtte minden kincsnél drágabbak, t. i. a maga gyermekeit, a János gondviselése alá adta, s minthogy ő azt mindaddig oly fedhetetlenül viselte, hogy már különben kivánni sem lehet, tehát ezt a hivatalt, e napságtól fogva, örökösé teszi ő nála, és soha társat sem fog ő melléje temni. Hogy pedig ez a királyi szeretet s az ő szolgálatjával való teljes megelégedés, az ő familiájára is kiterjedjen, és annak diszére legyen, annak eddig való czimeréhez (mely eddig koronás oroszlánból, egy viaskodásra felágaskodó szárnyas sárkányból, egy zsombokról fűvet csipkedő ruczából, és a holdnak két szarva közt csillámló, két csillagból állott) hozzáadja Ulászló a maga, aranyos királyi székben ülő, melléhez felemélt jobb kezében kereszttel diszeskedő almáját; bal kezében pedig királyi pálczát tartó, lebocsátott üstökű, koronás képét, mely felett a levegőben ismét egy másik korona lebeg; a királyi széknek jobb oldala felől a kis Lajos, bal felől pedig a kis Anna herczegasszony álló koronás képeiket. Elkisérte volt Pethő ezeket a herczegeket 1515. eszt. Bécsbe Maximilián császárhoz, mikor azokat Ulászló oda azoknak házasságok dolgában elvitte. Ennek a Jánosnak Ferencz nevű fia maradt.

Pethő Péter. (Gersei). Györgynek Buthkai Katalintól való fia. Ez a Péter az 1542. eszt. februariusban Beszterczebányán tartott dietán arról panaszolkodott s protestált maga s testvérei nevében, hogy Kecsethy Márton a veszprémi püspök, ő tőlök a felebb való esztendőkben erőhatalommal elvette Tadika vagy Tátika nevű várukat, az abban lévő ágyukkal s levelekkel együtt, és azt a hozzá tartozó jusokkal s jövedelmekkel együtt mai napig maga kezénél tartja. Más oldalról azt sem tagadta Péter, hogy ő is a maga testvéreivel a veszprémi püspökséghez tartozó Egerszeget és Novát elvette volna, de azt mondotta, hogy mikor ő azokra tette a maga kezét, már akkor azok nem a püspök, hanem más hatalma alatt voltak. Azonban olyan kinyilatkoztatást tett Péter, maga s testvérei felől, hogy már ők kibocsátják kezökből a püspöknek Egerszeget és Novát, ha szinte a püspököt reáviszi is a lélek, hogy Tátikát nekik vissza ne adja.

Digitized by Google

Pethő János. (Gersei). Györgynek Buthkai Katalintól való fia. Öt fiút nemzett 1. Gáspárt, aki Dobó Istvánnal igen vitézül ótalmazta Egert 1552. eszt., melyért a királytól egynehány falut kapott. 2. Mihályt, aki Simontornyánál esett török fogságba 1578. eszt. 3. Balást. 4. Pétert. 5. Pált.

Pethő Antal. (Gersei). Ez is Györgynek Buthkai Katalintól való fia, két fiút hagyott, Ambrust és Pált. Ambrusnak két leánya volt: Éva és Zsuzsanna.

Pethő Ferenez. (Gersei). A hopmester János fia. Raskay Balás leányától Margittól ezek a gyermekei lettek. 1. Boldizsár, aki 1544. esztendőtájban mag nélkül halt el. 2. Gáspár. 3. Orsolya, Forgách Péter házastársa, 4. Anna, aki először Csáky Ferenczhez, másodszor Fancsy Györgyhöz ment férjhez. 5. János, a szentelt vitéz.

Pethő János. (Gersei). Ferencz fia, János unokája, szentelt vitéz, főpohárnok, kamarás, tamácsos, kassai, soproni, komáromi, zólyomi kapitány, a Duna melléki hadak főkapitánya, első Ferdinánd, Maximilián és Rudolf királyok alatt. Első Ferdinánd udvarában nevekedett. Első ifjúságában ötödik Károly császár seregében tanulta a katonaságot Flandriában. Azon magyar seregben, melyet először ugyan Nyáry Ferencz, azután pedig Bakics Péter vezérlett 1547. eszt. a németországi ugy nevezett smalkaldi hadra, ezé a Jánosé és Horváth Bertóké volt kétszázötven ember. Az ő és Bertók hadnagysága alatt maradtak azok mindaddig, mig aztán mindnyájan győzedelmesen jöttek onnan vissza. Minekutána a magyarok Mühlbergnél a szász választó fejedelmet nemcsak megverni segitettek volna, hanem azt el is fogták, ötödik Károly császár, az ott lévő főbb magyarokkal oly lebocsátkozva beszélgetett, hogy azoknak kezeiket is megfogta, és őket arany láncokkal megajándékozta, mint cselekedett p. o. ezzel a Jánossal is. Minekelőtte pedig a győzelem helyéről a magyarok Csehország felé visszaindultak volna, szabadságot nyert magának ez a János, a Károly császár előtt való szólhatásra, amikor aztán ő magyar nyelven egy beszédet mondott el, minden magyarok nevében, a császár előtt, melynek veleje, amint Istvánffy irja, e volt: „Győzhetetlen császár! nálunk nélkül is bölcsen tudod, mely sebes lépéseket teszen a mi magyar hazánk a maga utolsó veszedelme felé, ugy hogy hacsak Isten után Te nem sietsz a mi ótalmunkra, nemcsak mi leszünk oda, hanem a Te örökséged Ausztria is, sőt az egész keresztyén világot és vallást veszedelem fogja fenyegetni. Nem egyszer látogatta már meg a mi fene ellenségünk a török Ausztriát is, és ha a Te jöveteledtnek s nevednek dicsőséges hire őt abból ki nem rettentette volna, azt semmivé tette

Digitized by Google

volna. Az alatt, hogy te Afrikába vitted által győzedelmes fegyveredet, felnyilt a mi ellenségünk szeme, és királyaink dicső lakóhelyét Budát, nem fegyverrel, hanem csalárdsággal elfoglalta (1541. esst.) Azután a franczia király ösztökélésére ismét elvette három derék városunkat, sokakat rabszijra kötözött nemzetünkből, és már ugy látszik, hogy Németország meghódoltatásához is nem kis reménységet lehet olvasni Szulejmán szemeiből. Annak a mi hazánknak, amely ezelőtt való időkben oly virágzó, nagy cselekedeteiről oly hires neves volt, és dicsőségével az egeket látszott verdesni, de amely már most ugy össze van szaggatva, és eltapodva, hogy az őt nézőknek egész főcsóválásává és könnyhullatások árasztójává lett, egyedül csak Te benned maradt utolsó reménysége. Te aki a félelmet nem ismered, Te aki a mások előtt lehetetlenek tetsző dolgok végrehajtásában olyan gyakorlottságot szerzettél magadnak, melyet mások csak bámulni, de megfogni nem tudnak. Te vagy csak egyedül hatalmas minket ebből a nyomorúságok örvényéből, és ama rémitő bestiáknak a törökőknek fogaik közől kiragadni. Ezt kivánja Te tőled az egész keresztyénség, ezt óhajtja s kéri tőled, az ime itten jelenlévő Ferdinánd, a Te öcséd, ami királyunk, ezért esdeklünk s könyörgünk mi is szegény magyarok Tenéked, kegyelmes térdeidhez borulva. Hassa meg és inditsa fel erre a Te szivedet, az a sok keserves sóhajtozás s könnyhullatás, melyek Te hozzád, az őket kitekerőkön való boszáállásért minden felől kiáltoznak. Reá fog erre Téged segiteni az Isten, és minden ő szentei, akik mindeddig oly hűséges segédeid voltak stb." Hogy ezt az ő beszédét Oláh Miklós megtolmácsolta a császárnak, az annak summáját megértvén, ugyan Oláh Miklós által, summásan azt felelte Pethőnek s a többi előtte álló magyaroknak: hogy az ő keresztyén világ csendessége körül való munkásságának s fáradozásinak nyilván való tanui, az ő Görögországban, Pelloponesusban, Illyriában, Ausztriában s Afrikában viselt dolgai; de mindeddig őt jó czélja elérhetésétől a franczia király galibái visszarántották, mindazáltal teljes erővel azon lesz, hogy minden akadályokat elhárithasson, és a maga jóltévőségének első tárgyaivá a magyarokat tehesse.

Minekutána Izabella általadta Erdélyt Ferdinándnak, Báthori Bonaventúra Lippa várát ennek a Jánosnak gondviselésére bizta 1551. eszt., de amelyet ő nem sokáig tarthatott Ferdinánd hatalmában. Ugyanis Izabella állapotját megértvén Szulejmán török császár, Mohammed beglerbeget hatvanezer emberrel inditotta Erdély felé, ki is minek utána Csanádot stb. megvette volna, a lippai lakosok annyira megfélemlettek, hogy Jánost magok fenyegették, ha a várat a törökök

Digitized by Google

elérkezése előtt oda nem hagyná. Minthogy kicsiny erővel volt János, kénytelen volt onnan kiköltözni. Jó idején eleibe küldötték a lippai lakosok, magok főbiráját a beglerbégnek a vár kulcsaival, melylyel azt nyerték, hogy az őket a prédálástól megkimellette, de azonban Ulomán basát ötezer törökkel a várba beszállitotta.

A pápa követe Jánost is megkérdezte egyebek közt Sopronban, a Martinuzzi György halála iránt 1552. eszt. Őt küldötte volt Ferdinánd Erdélybe 1556. esztendőnek elején, hogy ott az Izabellához hajló urakat tartóztassa amint lehet Ferdinánd hűségében, de fáradtsága hijába esett. Ugyanazon esztendőben Nádasdy Tamással együtt hadakozott a törökök ellen Babocsánál s másutt. Dersffy István helyébe kassai kapitánynyá tette őt Ferdinánd 1558. eszt., Telekesy Imre mellé, kivel még azon esztendőben, derekasan megverte a törököket, Kaza nevű faluhoz közel. Szerencsétlen volt 1559. eszt. Bebek Györggyel Szerencs ostromlásában. Ugyanis a tokaji kapitány, Némethy Ferencz, igen véletlen ütött setét éjjel reájok, őket megszalasztotta, maga Pethő is kapott egy kis sebet, melylyel Gönczre futott. Ugy látszik nem kassai, hanem komáromi kapitány volt már 1562. eszt., mikor négyszáz válogatott és igen csinosan öltözött magyar huszárt vezérlett Prágába, a Maximilián cseh királylyá való koronázása pompájának fényesbitésére. Ugyanazon esztendőben az Izbugyay familia jószágait, Kassa körül, neki és Forgách Simonnak ajándékozta Ferdinánd, melyek mostanában szállottak vala a királyi fiskusra. Negyven katonával ment 1563. eszt. Pozsonba, a Maximilián koronázására, ahonnan őt küldötték a rendek Zay Ferenczczel, az ország bárói közől Bécsbe, Veráncsics Antal és Bornemisza Gergely püspökökkel. Az akkori pozsoni diéta, őt rendelte ki Forgách Ferencz püspökkel, és Hasághy Imrével, az ország határának Ausztria felől való megtekintésére s igazitására.

Még kassai kapitány korában, valami izetlenség történt vala ő közötte, és a Maximilián udvarában mulató spanyol főember, Perejra Menyhért között. Az emlitett diéta alatt Pozsonban a piaczon összetalálkozván ez a spanyol Pethővel, a ruhája alá rejtett bottal, Pethőt a jobb fülén felül, orozva megsebesitette, s azzal hevenyében útat vesztett, és sok bujdoklási után, Olaszországba verekedett. Onnan irt Pethőnek, hogy Majlandban meg fogja várni a Pethő levelét, melyben ha őt bajvivásra hivná, tehát nem fogna annak elbontója lenni. De könnyű volt már oly meszsziről, akar pennával, akar karddal veszekedni. Azonban Ferdinánd, minden maga birodalmaiból számkivet-

Digitized by Google

tette a spanyolt, ki is azután nem sokára Málta szigete ostromában esett el.

Mig Maximilián király 1566. eszt. Győr alatt táborozott, az alatt Pethő, mint a komáromi hajós seregnek kapitánya, szüntelen a Dunán állott harmincz hajóval, és az esztergomi törökök hajós seregét szemmel tartotta. Valamint ezelőtt, ugy ezutánis jelen szokott lenni az országgyülésein, és ott, hol az ország határainak megtekintésére, hol pedig a nyolczados törvényszékekre rendeltetett ki. Minekutána a sztropkói uradalmat maga s maradéki számára több jószágihoz megszerzette s ragasztotta, Bécsben ötvenhárom esztendőskorában meghalt 1578. eszt. 22. jan., és ugyanott a sz. Ágoston szerzeteseinél takarittatott el. Feleségétől Zinzendorf Erzsébettől három fia maradt, u. m. Ferencz, aki jászói prépost lett, Gáspár és István.

Pethő Gáspár. (Gersei). A közelebb irt szentelt vitéz János testvérje, és igy Ferencznek Raskay Margittól való fia. Devecseri Csoron Annától három gyermeke maradt u. m. Margit, Kristóf és Mihály.

Pethő Kristóf. (Gersei). A közelebb irt Gáspár fia. Egy nagy vitéz, aki kétszer vivott bajt török bajnokkal, és mind a kétszer győzedelmes volt. Utoljára csakugyan törökök által kellett neki meghalni 1600. eszt., mikor Murát basa Bolondvárát megvette. Bezerédj Katalintól két leánya maradt, ugy mint Katalin, aki Bakacs Sándorhoz, és Sára, aki Darabos Jánoshoz ment férjhez.

Pethő Mihály. (Gersei). Ez is Gáspár fia, Kristóf testvérje, akivel együtt birta a tátikai, kemendi és razi uradalmakat. Sitkey Annától, István nevű fiat hagyott, de aki mag nélkül halt meg.

Pethő Miklós. Annak a Lászlónak fia, akiről felebb iratott, hogy mikor Péterrel a maga testvérjével megosztozott, neki a tótországi birtokok jutottak. Öt fia maradt, u. m. Péter, aki 1497. eszt. virágzott, Tamás, akinek 1502 eszt. Sulyok Gábor leánya volt a felesége. Miklós, István, Ferencz.

Pethő Miklós. A közelebb irt Miklós fia. Hét gyermeke maradt u. m. György, Tamás, Benedek, Gábor, Kristina, Herczeg Miklós felesége, Ferencz és László.

Pethő György. Az épen most emlitett Miklósnak első fia. Hat gyermeket hagyott maga után 1. Zsuzsannát, Alaghy Gáspár feleségét. 2. Katalint, Bánffy Gáspár élete párját. 3. Tamást. 4. Gábort. 5. Magdolnát, Keglevics Simon házastársát. 6. Miklóst.

Pethő László. A közelebb irt Györgynek testvére, Miklósnak utolsó fia. Ennek három fia maradt, u. m. Gergely, aki a magyar

Digitized by Google

krónikát irta; Kristóf és János, akinek Bedekovics Dorottya volt a felesége.

Petrovich Péter. (Suráklini). Posega vármegyéből származott, atyafisága volt a Szapolyay familiával. Hibáznak akik az ő nevét Vics Péternek irják. Ő volt az a szerencsés vitéz a Szapolyay János táborában, aki a paraszt kuruczoknak fővezérjét, Székely Györgyöt, Temesvárnál lováról letaszitotta és elfogta 1514. eszt. Ott volt Tokajban, mikor Szapolyay Jánost királynak választották 1526. eszt., kihez való hűségében mind végig meg is maradt. Szemmel látó tanúja volt ő annak a rettentő pusztitásnak, melyet Mehmedbeg török basa 1531. eszt. tett Budához nem messze, aki pedig olyan színnel jött vala az országba, huszonöt vagy harminczezered magával, hogy Szapolyayt akarja segiteni s ótalmazni. Eleve tudta Szapolyay a Mehmedbeg czélját, azértis személyesen kérte őt, hogy az ő jobbágyainak kedvezzen; azonban mellé adta ezt a Petrovichot, hogy ez vezesse el őt Morva és Ausztria felé, ahol több prédát reménylhet, de a basa, noha esküvéssel fogadta, az országból ki nem ment, hanem heted napra, legalábbis nyolczvanezer fogoly rabbal jött vissza Budához, kiket azután magával az országból ki is vitt.

Megérezvén Szapolyay 1540. eszt. a maga halálát, Petrovichot tette a maga fia tutorának, Martinuzzi György püspökkel és Török Bálinttal. Ő reá különösen a temesvári bánságot bizta. Nagy hűséggel is ótalmazta ő a Szapolyay özvegyének, Izabellának, és annak árvájának pártját, nevezetesen 1541. eszt., mikor Roggendorf Budát ostromlotta. Ő is elkisérte volt ugyanazon esztendőben a kis árvát a Szulejmán sátorába; minekutána pedig Szulejmán Budát elfoglalta, Izabellával együtt Erdélybe ment. Sokat ellenkezett ő ott, az Izabellát orránál fogva hurczoló Martinuzzival, mindaddig, mig az mind őt, mind Izabellát onnan kiolvasta 1551. eszt. Minekutána Kolosváron maga Izabella általadta Ferdinándnak Erdélyt, ugyan maga irt Petrovichnak is Temesvárra, hogy mind azt, mind Lippát, Karánsebest s Lugost adja a Ferdinánd biztosainak. Megcselekedte azt, ha mind bánatos szivvel is Petrovich; de mikor Lippáról kijött, azt mondotta, hogy ő kész lesz annak az embernek lovásza lenni, aki a mondott várakat, csak két esztendeig is a török császártól meg tudja ótalmazni. Mindenütt hűséges bujdosó társa volt ő Izabellának. A mondott várak helyett Munkácsot adta neki Ferdinánd. Bethlen azt irja: hogy őt Izabella 1553. eszt. Erdélyen keresztül Konstantinápolyba akarta küldeni, ahova ő el is indult, de meghallván, hogy Ferdinánd Tahy Ferencz által őt

Digitized by Google

el akarja fogatni, visszament Lengyelországba. A bizonyos, hogy ő ebben az esztendőben lármát akart inditni, mind magyar, mind Erdélyországban, de nem boldogulhatott benne.

Csakugyan küldött ő Izabella és maga nevében, három követet Szulejmán török császárhoz, kiknek egyike lengyel, ketteje pedig magyar volt. Ezek 1554. eszt. 8. jan. érkeztek Konstantinápolyba. Minthogy a császár Ázsiában hadakozott, öt nap mulva oda indultak a követek utána. Nyolczszáz aranyat érő selymet és posztót vittek annak ajándékba. Kivánságok ezekből állott: hogy Szulejmán békességet ne kössön Ferdinánddal, se annak Erdélyt oda ne engedje; annak követeinek se hidjen, mert azok csalárdságban járnak; parancsoljon a budai és temesvári basáknak, hogy azok Petrovichnak segitséget küldjenek, melylyel Erdélyt visszavehesse; hogy Szulejmán a Ferdinánd követeit, Veráncsics Antalt és Zay Ferenczet Konstantinápolyból sehova se bocsássa; hogy Szulejmán adja vissza Izabellának Lippát, Solymost, Csanádot, Csállyát, Fellakot, Nagylakot, Szolnokot, hogy igy mind a magyarországiak, mind az erdélyiek, annál nagyobb bizodalommal állhassanak Izabellához Ferdinándtól. Épen akkor érkezett volt oda a franczia követ is, még pedig ami különös, magyar ruhában, és ez is elment a Petrovich követeivel Ázsiába. Erre a volt bizva, hogy az Izabella ügyét Szulejmán előtt előmozditsa; továbbá hogy az Izabella fia Zsigmond ne a Ferdinánd leányát Joannát, hanem a franczia királynak egy hugát vegye feleségül s a t. Aleppóban találták a követek Szulejmánt, ki is Lugost és Karansebest Petrovichnak általengedte, még pedig azt a háromezer aranyat is neki odahagyván, melyeket azoktól igért, hogy fog Szulejmánnak esztendőnként fizetni. Ezenkivül parancsolt a budai és más basáknak, hogy Petrovichot segitsék.

A basákhoz való biztában, be is jött Petrovich az országba, és a Tiszához nem messze, Szeghalom nevü falunál szállott meg; de mivel a budai basa késett, Tahy Ferencz pedig nagyobb erővel ment ő ellene, mint az övé volt, különben is az idő ősz felé lévén, jobbnak itélte Petrovich Lengyelországba visszamenni. Onnan azután a maga ujonan nyert jószágaiba, Lugosra és Karansebesre ment Oláhország felé Petrovich, és ott ráczokat és törököket, s hihető a közelebb lévő vármegyékből magyarokat is szedvén össze, azokkal 1556. eszt. tavasz felé Erdélybe indul, seregének egy részét Déva megvételére küldi; maga pedig a más részszel Szászsebest elfoglalja, és ugyanoda márt. 8. napjára az erdélyi rendeket diétára hivja, akikkel azt végezi, hogy a Ferdinándnoz járó követeknek visszajövetelét meg sem kell várni, hanem hogy a Szulejmán fegyverét el lehessen kerülni, Izabellát az or-

Digitized by Google

szágba vissza kell hivni. Ugyanezen gyülés Petrovichot királyi helytartónak tette, mig Izabella visszaérkeznék. A többek közt azt is reábizta ez a gyülés Petrovichra, hogy aminémü dézma, buzák, borok és egyebek vágynak ebben az országban — püspök uram számára, ezeket is foglaltassa el locumtenens uram. Többnyire minden várakat elfoglaltatott volt már akkor Petrovich, mikor aztán oktoberben Izabella bement Erdélybe, kinek ő Désig ment eleibe. Alig örülhetett esztendeig Petrovich Izabella szerencséjének, mert 1557. eszt. 13. oktob., több mint hetven esztendős korában, Kolosváron meghalt, és ugyanott el is temettetett. Holtáig nőtelenkedett. A Luther tudományának nagy kedvelője és előmozditója volt, melyet Lippay Kristóf és szegedi Kis István, Vitembergában (Wittenberg) tanult emberek által terjesztetett Temesváron, mind a templomban, mind az oda való oskolában. Forgách azt irja, hogy mikor Izabella Bebek Ferenczet megölette, akkor Petrovichot is minden bizonynyal megölette volna, ha élt volna, mivel ő is sürgette, hogy Izabella a maga fiát keze közől bocsássa ki, hogy szokjék a nagy világhoz és az uralkodás nehéz mesterségéhez.

Pilátus András. Semsey-Farkas udvarában lakott. Valami dologban épen Velika vára környékén járt ő, mikor az ott koválygó törököktől való féltében, több vidékbeli falusi emberekkel együtt, ő is Velika várába vette magát 1544. eszt. Mikor aztán a törökök Velikát ostrom alá fogták, ez a Pilátus reábeszélte az oda szaladt parasztokat, hogy az őrző katonák akaratja ellen is a várat adják fel, aminthogy fel is adták. Mikor már jutalmat várnának a parasztok az árulásért, őket a törökök mind lemészárlották, és Pilátust is, az őrző sereget pedig jó váltságért szabadon bocsátották.

Piros Péter. Ama nagy vitéz Miczbán György mellett katonáskodott és vitézkedett negyedik László király idejében, és neki sokszor nagy segitségül volt. Jelenvolt nevezetesen a kunok és cseh király Ottokár ellen való hadban, ahonnan sok sebet, mint bátorságának meg annyi pecséteit, hozott haza. Az ő hüségét ezzel kivánta visszapótolni Miczbán György, hogy Enyiczke nevü jószágának egyrészét örökösen neki adta 1288. eszt.

Podjebrád Katalin vagy **Kunigunda.** Mátyás király első felesége, György, cseh királynak, Sternberg Katalintól való leánya. Még királynak sem választatott Mátyás, mikor Podjebrád György, a cseh gubernátor, ezt a maga leányát neki ajánlotta feleségül, Mátyás pedig ebbeli háládatosságból, hogy fogságában a gubernátor ő vele nagy emberséggel bánt, magát annak magához vételére örömest igérte. Mi-

Digitized by Google

kor aztán 1458. eszt. Mátyás királynak választatván, Magyarországra haza jött, a gubernátor őt Straznitz városáig elkisérte, és ott levelet vett Mátyástól afelől, hogy fogadását meg nem másolja, hanem esztendő alatt Katalint haza hozatja, és magyar királynénak fogja koronáztatni; ha hogy pedig igéretétől elállana, akkor százezer arany forintot tartozik fizetni a gubernátornak. Ezen levélnek mind az ő édes anyja Szilágyi Erzsébet, mind annak testvérje Szilágyi Mihály, mind más főemberek aláírták magok nevét. Hasonlóképen a gubernátor is azt igérte, hogy ha esztendő alatt a maga leányát Pozsonba nem hozza, a százezer aranyat megfizeti. Mindazáltal ezen házasság 1461. eszt. ment tökéletességre, minekutána Mátyás Trencsénben költ levelével magát arra kötelezte, hogy az összeesküvés után is két esztendeig Kunigundával egy ágyban nem fog hálni, hanem ha az ő édes anyja Szilágyi Erzsébet és a főrendek azt az időt megelőzni szükségesnek itélendik. Ezenkivül Ó-Budát, Diós-Győrt, Csepel szigetét, és esztendőnként hétezer aranyat igért Mátyás jegyesének az emlitett esztendőben, Pálfordulása napján. Azután május első napján jött Kunigunda Trencsénbe, onnan Budára Mátyáshoz, ahol három egész esztendőt sem töltvén házasságban, meghalt 1464. eszt. száraz betegségben, semmi gyermeket maga után nem hagyván.

Podmaniczky Balás. Mátyás király idejében derék magyar vitéz volt. Ő átalmazta meg 1565. eszt. Nagy-Szombatot, mikor azt Svela meg akarná venni. Lásd Svela. Aztán való időkben sokszor becsapkodott Morvaországba, és a morváknak visszaadta a kölcsönt, akik Magyarországra jártak pusztitani és prédálni, egy morva főember, Sternberg Máté vezérjök alatt.

Podmaniczky László. Felesége Országh Mihály palatinus leánya Ilona volt, kit 1494. eszt. hagyott özvegyen.

Podmaniczky János. (Podmanini). Főkamarás mester fővel irta maga nevét alá, az 1505. eszt. a rákosmezején tartott diéta végzésének. Az ő felesége is Borbála, az Országh Mihály leánya volt.

Podmaniczky Mihály. A Tolnán 1518. eszt. költ törvényeknek hetedik czikkelyében, ez a Mihály rendeltetett ki a mindjárt emlitendő István püspökkel, a bolondóczi Bánffyakkal, az Országhokkal, és más felsőbb vármegyei urakkal, némely Morvaországban pártoskodóknak megzabolázására, de micsoda kimenetellel, nem tudhatni. Idejében elment ez a Mihály a mohácsi szerencsétlen hadra 1526. eszt. Tomory Pálhoz. Őt küldötték Tomory Pál és a többi ütközetet óhajtó magyarok Mohács alól egy éjjel, amár különbenis oda közelitő, Mohács és Bátaszék körül járó Lajos királyhoz, azzal az ismerettel, hogy

Digitized by Google

már Szulejmán török császár a Dráván seregének nagyobb részét általszállitotta, azértis az ütközetet elkerülni nem lehet; siessen tehát a király ő hozzájok, a jobb móddal esbető ütközet felett való tanácskozására. Amely órában a királyhoz érkezett Mihály, ugyanazon órában mindjárt küldötte a maga kanczellárját Brodarics Istvánt Tomoryhoz és a többiekhez, hogy az ütközetet halasszák, de mind haszontalan. Elesett Mihály is ebben a veszedelemben. Feleségétől Tarczay Katalintól Rafael nevü fia, talán János is, és Sára leánya maradt.

Podmaniczky István. (Podmanini). Nyitrai püspök lett 1505. eszt. Thurzó Zsigmond helyébe. Ő koronázta fel Szapolyay Jánost királyságra, de csak kénytelenségből 1526. eszt.; alattomban pedig első Ferdinándhoz vonzott, kitől ezen cselekedetéről engedelmet is kért. Ferdinánd Bécsben 1527. eszt. 29. jul. költ levele által engedett meg neki. Hogy ő igy vadászta Ferdinánd grácziáját, abban semmit sem tudott Szapolyay, még áldozó-csütörtökön való szombaton. Ugyanis akkor küldött neki Budáról egy levelet, melyben őt, mint még maga hivét, ugy inti, hogy a nyitraiak szabadságát ne bizgassa, és azokat régi szokása szerént ne rongálja. Azonban Ferdinánd 20. aug. Budára jött, és september első napjára ugyanoda diétát hirdetett; amikorra István püspök is ott megjelent, azután pedig 3. nov. Ferdinánd fejébe is ő tette Fehérváron a koronát. A régi szokás szerént háromszor kérdezte meg Báthori István palatinus a rendeket, tetszik-e nekik Ferdinánd királynak? István püspök amint jó magasan tartotta annak feje felett a koronát, azt minden kérdésre alább-alább bocsátotta, mindaddig, mig aztán az utolsó kérdésre azt annak fejébe nyomta, a királyi pálczát jobb, az arany almát bal kezébe adta, a sz. István kardját oldalára felkötötte, és a több czeremóniák után az urnak testével táplálta. Másnap ugyanaz ő szerencséje volt Annát is, a Ferdinánd feleségét egy más koronával magyar királynévá tenni. A szalkai apátúrságon való jus patronatust, melyet csakugyan 1223. esztendőtájban, Jakab nevü nyitrai püspök állitott vala fel, ennek az István püspöknek és minden ő utána következendőknek örökösen általadta Ferdinánd 1528. eszt. Pozsonban 29. nov. költ királyi levele által. Ezek után több más nagy magyarokkal együtt, ő is a Luther Márton tudományát beszitta, megházasodott, és már 1534. eszt. Thurzó Ferencz viselte ő helyette a püspökséget. Első felesége Koczka Miklós leánya Borbála, második a Zriny Miklósé, Katalin volt. Árvai főispán volt 1564. eszt., még azután ötödik esztendőben halt meg, igen meggaggott vénségben.

Podmaniczky János és Rafael. Eleinte Szapolyayt követték

Digitized by Google

első Ferdinánd ellen, és épen azért adta nekiek Szapolyay Palota várát 1531. eszt., melyet Móré Lászlótól vett vala el. De azután való időkben, ugy látszik, hogy ők egyik részhez sem adták magokat, hanem csak a zavarosban halásztak, Fehérvár, Győr, Esztergom vidékén a Vág vizéig, Morvában, Sziléziában és másutt is elébb-tovább fosztogattak és prédáltak. Még ma is meg van nevezetesen az a levél, melyet Thurzó Elek az országbirája, a Bars vármegyei nemességhez küldött 1536. eszt., melyben annak azt parancsolja, hogy mivel Podmaniczky János egy éjjel Zsámbokrét várát elfoglalta, és onnan pusztitja a környéket, tehát ő ellene a nemesség minél hamarabb üljön fel, minden jószága vesztesége alatt. Micsoda foganatja és következése lett ennek a parancsolatnak, nem tudhatni. A bizonyos, hogy az ő szarva meg nem tört, sőt azután is magát hatalmasan viselte, és az akkori boldogtalan zenebonás időknek közönséges szokása szerént, melyekben ki-ki azt cselekedte a magyar Izraelban, ami jó volt az ő szemei előtt, és amelyekben mindenkor csak az erősebbé volt az igazság. János és Rafael is egyesült erővel foglalgatták a várakat és kastélyokat, mind a világi, mind a pap uraktól, egyebektől pedig marháikat erővel is elszedték és azokat Morvába és Sziléziába kihajtották, és ott jó pénzen eladták. Minden felőlről sok panasz lévén ő reájok, a pozsoni diéta-1542. eszt. nekik mind kettőjöknek számkivetést itélt, ha két hónap alatt, minden erőszakkal keresett jószágokat kezeik közől ki nem bocsátandanak azoknak igaz uraiknak. Istvánffy azt irja, hogy ők Ferdinándtól kegyelmet kértek és nyertek, és a megkárosodottakat kielégitették 1543. eszt. A nagy-szombati diéta is felszabaditotta őket a büntetés alól 1545. eszt., megparancsolván nekiek, hogy a szerdahelyi kastélyt, Várday Pál érseknek, a király-helytartójának adják által, és Trencsén vármegyét, melyet ők két részre szakasztottak, ismét egyesitsék. Ugy látszik, hogy János ugyanazon esztendőben halt meg. Nőtelen ember lévén, minden jószágait Rafaelre hagyta.

Már 1546. eszt. ismét sok panasz volt Rafael ellen, és az akkori pozsoni diéta arra kérte a királyt, hogy a szerdahelyi kastélyt Nyitrában, a bakony-ujvárit Veszprémben, az ordóit pedig Somogy vármegyében, melyeket a felebb való esztendőkben Rafael épittetett, és amelyekből ott körülbelől igen sok kárt tesznek a bennök lakók, rontassa le, és a ragadományt a szegény károsoknak adassa vissza. A szerdahelyi lerontott kastély helyett, a kolosi klastromban csináltatott Rafael egy uj erősséget, melyre szintén annyi panasz volt, mint az előbbiekre; azért az 1547. esztendőbeli nagy-szombati diéta, erre nézve is hasonló kivánságát a királynál megujitotta, ugy mindazáltal,

Digitized by Google

hogy ha az erősség lerontatik is, a templom a maga épségében meghagyassék, és az apáturságba törvényes apátur rendeltessék. Micsoda ember lehetett Rafael, onnan is gondolhatni, hogy ő a maga édes anyját, Tarczay Katalint, maga házából kiűzte, melyért őt az anyja az örökségből kitagadta 1551. eszt., és mindenét Sára nevű leányának, a Szunyogh Mózes feleségének hagyta, aki őt magához befogadta; mindazáltal a Rafael gyermekeinek is hagyott valamit, de ő mag nélkül halt el Ő birta Fehérvárhoz közel Palota várát, ő birta Lednicz várát is, melyet az ő halála után a király Telekesy Imrének ajándékozott. Maga Rafael rendszerént Beszterczén lakott.

Pogány Mihály. Erzsébet királynét, a Nagy Lajos édes anyját, elkisérte volt 1376. eszt. Lengyelországba, ahol a krakói lármában ezt a Mihályt is a lengyelek megölték, több más magyarokkal együtt. Lásd Erzsébet.

Pogány Péter. (Csebi). Pozsoni főispán volt 1500. eszt., mikor a rákosmezején költ törvényeknek a maga nevét aláirta.

Pogány Zsigmond. (Csebi). Királyi táblabiró volt 1507. eszt., mikor Ulászló a hét bánya város szabadságait megerősitette. A gyermek király, második Lajos mellé, egyiket őt rendelte a tolnai diéta tanácsosának és az ország dolgai igazgatójának 1518. eszt. Verbőczy Istvánnal együtt járt a norimbergai (nürnbergi) német diétára 1522. eszt. Több jó magyarokkal együtt őt is a mohácsi veszedelem emésztette meg 1526. eszt.

Pogány Menyhért. (Csebi). Mármarosi viceispán és egyszersmind a Szapolyay János Zsigmond lovasainak egyik hadnagya volt, mikor Debreczen és Balmaz-Ujváros közt, a tatárokkal tartott véres csatában vitézül elesett 1566. eszt.

Pohárnok István. Lásd Berzeviczy István.

Pohárnok Antal. Lajos király alatt élt. Azt parancsolta volt a király 1516. eszt. a lőcseieknek, hogy ennek az Antalnak kezébe fizessenek ezer forintot, melyeket Deák Pál kincstartó kezéhez fog szolgáltatni. Elment Antal azért a pénzért Lőcsére, de Thurzó Elek kérésére megelégedett háromszáz forinttal, mely engedelmességéért két forintot ajándékoztak neki a lőcseiek, és öt ezüst kanalat, melyek hat forintba kerültek.

Pohárnok Miklós. Együtt ótalmazta Léva várát Dacsó Tamással, Balassa Menyhért számára, és ugyanott ölték meg őt a spanyolok 1549. eszt.

Pohános Péter. Ezt küldötte volt Lajos a maga sógorának. Kázmér lengyel királynak segitségére Krakó alá, a cseh király ellen,

Digitized by Google

Széchy Miklóssal együtt 1345. eszt., akivel ott magát emberül viselte, az ellenséget elüzte, és győzelemmel jött haza.

Poháros Osvát. (Kapi). Zsigmond király bizonyos summa pénzt kért volt ettől az Osváttól, és mig azt megadhatná, Eperjes városát vetette vala neki zálogba. Egynehányszor igyekezett Zsigmond Eperjest ő tőle kiváltani, nevezetesen Ozoray Fülöpnek, a sókamarák főtisztjének parancsolt, hogy őt fizesse ki; de Zsigmondnak mindenkor nagy szüksége lévén, a kiváltás elhaladt 1404. esztendeig; amikor aztán Beszterczéről egy parancsolatot küldött Zsigmond Osváthoz, Remete Antal napján, melyben őt megtiltja, hogy többé az eperjesieket, semmi taxa vagy akárminémü adó fizetésre ne szoritsa, azt az ötven egész forintot érő paripát is, melyet tőlök elvitt, vagy adja vissza, vagy az árát fizesse meg, (in colore aut in valore), mert már rendelést tett felőle, hogy Norimbergai Márk, a harminczados főtiszt, őt kifizesse. Ugy látszik, hogy kevés napok alatt ki is fizettetett Osvát, legalább ugyanazon esztendőben febr. 12. napján, Lőcsén költ levelével, Zsigmond az eperjesieket mindenféle adó alól felszabaditotta tizenkét esztendeig, csak hogy a várost két esztendő alatt kőfallal jól bekeritsék. Ez az Osvát birta volt Sáros vármegyében Kapi várát, melyet minthogy ő mag nélkül halt el, Zsigmond Tétényi Andrásnak adott. Lásd Kapy András.

Pók Móricz. (Medgyesallyai). Ennek leánya Anna, Báthori Lászlóhoz ment feleségül, aki 1351. eszt. volt Szabolcs vármegyei főispán. Ezzel az Annával nyerte Báthori László Somlyót, és ugy lett a somlyói Báthoriak törzsöke.

Pók Péter. Ezt az ifju Hunyadi János Bajmócz vára kapitányává tette vala 1491. eszt. Győrhöz közel a Mérges familiából származott. Roszul fizetett Hunyadinak, iránta mutatott jó indulatjáért. Sombor várát árulás által játszotta ő tőle Szapolyay István kezére. Ezzel meg nem elégedett, hanem annak élete után is leselkedett. Mindezeket Gyulay János, Szerecsen Lajos és Perneszy György bemondották Hunyadinak, aki a dolgot Ulászló királynak bejelentette. Egyéb tettei is voltak, p. o. a maga testvérjét, akivel az örökség felett nem egyezhetett, a vizbe vetette, ahonnan midőn az ki akart volna szabadulni, azt maga kezével szigonnyal általverte. Mindezek reábizonyosodván, halálra itéltetett, és Budán a Sz. György piaczán négy felé vágták. Mondják, hogy kevéssel halála előtt tizenhárom rendbeli tolvajságát vallotta ki 1495. eszt.

Pókai Jakab. Lásd Gyerőffy Mihály. Szapolyay János Zsigmondot elkisérte Zimonyhoz Szulejmán udvarlására 1566. eszt.

Digitized by Google

Pókai János és Péter. Talán Jakab fiai. Békesy Gáspárral együtt hadakoztak 1575. eszt. Báthori István erdélyi vajda ellen, aki a sz. páli kastélynál való ütközetben, őket mindkettőjöket elfogta, és a kolosvári diétán halálra ítélte. Mindazáltal az ő édes anyjoknak sok kéréseire, annyira vette magát Báthori, hogy annak szabaddá hagyta, hogy két fia közől valamelyiket válassza ki, aki életben maradjon. A kesergő anya, aki mindenikhez egyforma indulattal vonzódott, hogy ne láttasson egyiket is a hóhér keze alá adni, a választást barátira bizta, kiknek ítélete szerént János ment a vesztőhelyre, Péter pedig megszabadult. Ez a Péter 1589. eszt. halt meg természeti halállal, amikor Sombory László is elment az ő utolsó tisztességének megadására. Bihar vármegyében Sámson mellett vagyon egy Póka nevű puszta, melyet most a nemes Kulcsár familia bir, talán attól vehette ez a familia a maga vezeték-nevét.

Pongrácz. Annak a magyarokból, csehekből, morvákból és lengyelekből álló seregnek, mely 1437. eszt. Szerbiában megütközött, és azok közől negyvenezeret leapritott, ez a Pongrácz nevű magyar ember volt fővezére. Négy fogoly török vezért küldött Prágába Zsigmond királyhoz, győzelmének néminemű jeléül. Nagy segitségül volt neki ezen győzelem nyerésében a hires Hunyadi János. Talán ugyanez lehetett az a sz.-miklósi Pongrácz, aki Ulászló és Mátyás idejében szakolczai kapitányságot és Liptó vármegyei főispánságot viselt, és aki Hunyadi Jánossal, azután pedig annak özvegyével, és Szilágyi Mihállyal barátkozván, a Mátyás királylyá való választását előmozditotta.

Pongrácz János. (Dengeleghi). Vajdaságot viselt Mátyás király idejében. Nagyon megverte a székelyekkel a törököket Temesvárnál, akik már másodszor igyekeztek Ali vezérjök alatt Erdély pusztitására 1460. eszt. Azután négy esztendővel Budán költ levele által, Csongrád vármegyében egy Szabadka nevű falut adott néki Mátyás, melyet azelőtt a hires Szilágyi Mihály birt vala. Jelen volt Mátyással a moldvai hadban 1467. eszt Elment volt 1476. eszt. a Mátyás és Beatrix lakadalmára Budára, és a maga ott történt halálával mindeneknek oly nagy szomoruságot okozott, hogy maga a király egy ideig minden játékot és mulatságot megtiltana. Onnan Gyulafehérvárra vitték temetni az ő holttestét.

Pongrácz Kristóf. Gáspár fia, egy nagyra menendő ifju, Kerechény László alatt katonáskodott Gyula várában, és ugyanott Gyulához közel, azon magános bajvivásokban ütötték őt által láncsával, melyekben ott gyakorlották magokat, a Szatmár alól, haza Temesvárra igyekező törökök, a Kerechény magyarjaival 1502. eszt.

Digitized by Google

Pongrácz Fridrik. A szathmári magyar katonák hadnagya volt 1575. eszt., mikor Békesy Gáspárral Erdélybe ment a Báthori István ellen való hadra.

Ponith vagy Ponics Jakab. Negyedik László király idejében élt. Mind magához a királyhoz, mind annak anyjához Erzsébethez, közeljáró embernek kellett neki lenni, mert egy 1286. eszt. költ levelében arról panaszkodik az özvegy királyné, hogy ez a Jakab ő közte és a fia László közt, nem kis egyenetlenséget okozott, mely hűségtelenségeért, midőn egy Kálmán-Király-Csehi nevű jószágot Pál nevű tárnokmestere által vissza akarna tőle foglalni Erzsébet, melyet ő adott volt Jakabnak, Jakab a tárnokmesternek fejét vette. Azelőtt 1277. eszt. Segusd vármegyében, Dubcza nevű két falut adott volt neki Erzsébet királyné. A Bánffy vagy Buzad familiából való volt.

Poor Gergely, Imre és **Márton.** (Napkori). Mindhárman Mátyás király idejében éltek. Lásd Ramocsay.

Porch vagy Porcs Domonkos. Harmadik András király idejében tárnokmester volt, az ő halála után pedig első Károlynak ellensége, és Venczelnek nagy pártfogója lett. Oda volt a többi főemberekkel Venczel hivására 1301. eszt.

Porkoláb Péter. Zemplén vármegye részéről ez volt jelen 1447. eszt. a budai diétán, mikor a rendek Buda várát Hunyadi János gubernátor gondviselésére bizták. Társai Nagytárkányi Péter, Boka István és Sztancz Miklós voltak.

Porkoláb Dienes. Birtokos nemes ember volt Bihar vármegyében, aholottis p. o. Sz. János-Ugrán két portát, Mező-Gyánban egyet s a t. birt 1552. eszt. E volt annak a Toldy Miklósnak tutora, akinek Zaberdin Mátyás, a váradi püspök 1554. eszt. fejét vétette. Dienes Talpas vára ostroma alatt esett el. Ugyanakkor éltek Bihar vármegyében Porkoláb Péter és András is.

Pose István. (Zeeri). Ötödik László király idejében és azután élt. Őt is okul vetették abban, hogy ötödik László, az ifju Hunyadi Lászlót megölette 1457. eszt., és e volt az oka, hogy Szilágyi Mihály ő reá is fenekedett, és rajta boszut állani igyekezett; de megengedett neki Szilágyi akkor, mikor a palatinussal Gara Lászlóval megbékélt, olyan feltétel alatt, hogy mind a palatinus, mind Pose István, a Hunyadi Mátyás királylyá való választását, teljes erővel fogja előmozditani. A levél, melyet aziránt Posenak adott Szilágyi, Pesten 1458. eszt. jan 23. napján, még ma is megvagyon Az a Zeer, ahonnan ez a Pose István neveztetett, és ahol lehető lakott, kétségkivül csak az,

Digitized by Google

amit ma Csongrád vármegyében, Szegedhez nem messze, a Tisza mellett Puszta-Szernek hivnak, ahol hajdan, amint tartják, Árpád is harmincznégy napig mulatott.

Posgai vagy **Posegai Péter.** Lásd Keglevics Péter.

Posgai Tamás. Talán a közelebb emlitett Péternek fia. Alapy Gáspár alatt katonáskodott Kanisán, mikor a szigeti törökök 1573. eszt. épen hamvazó-szeredára virradólag, oda a városba berontottak, és onnan sok zsákmánynyal mentek haza. A nagy lárma és prédálás közben, mikor ez a Tamás abban foglalatoskodnék, hogy pénzét valahová elretjse, őt a törökök elfogták, és a sok fiu s leány gyermek rabbal Konstantinápolyba küldötték, aholottis őt Dóczy Gergelylyel a tengerbe vesztették. Fő oka a volt az ő elvesztésének, hogy a törökök jól tudták felőle, hogy ő igen szemes ember, az utat s járást mindenfelé jól tudja, az ilyen embert pedig a törökök soha sem szokták életben megtartani.

Pottornyay István. Szepességi viceispán, első Ferdinánd király idejében, ki is ő neki Dunavecz várát ajándékozta vala. Lásd Koczka Péter és Miklós.

Poturnyay István. Lásd Pottornyay István.

Pozova Jakab. Egy volt az országban pusztitó csehek kapitányai közől. E birta Komlós várát, ahol ámbár őt Palóczy László keményen ostromlotta, mindazáltal annak feladására, és szélyelhányására különben reá nem állott, hanem Palóczy kénytelen volt neki először négyezerkétszázötven arany forintot igérni 1460. eszt.

Prépostváry Bálint. Királyi tanácsos, kállai, egri, kassai kapitány, első Ferdinánd, Maximilián és Rudolf királyok alatt. Huszonegy esztendős ifjú volt, mikor Székely Antallal Moldvába ment, Basilius vagy Heraklides Jakabnak, ott a vajdaságba való beállitására 1561. eszt. Mikor aztán Székely Antal Moldvából haza jött Magyarországra 1562. eszt., Dévay Péter kapitánysága alatt, ezt a Bálintot is Szucsaván hagyta az uj vajda mellett, annak a történhető megtámadtatások ellen való ótalmazására. Talán esztendő sem tölt bele, mikor az oláhok az uj vajdára Jakabra reáuntak, magoknak más vajdát választottak, és Szucsaván Jakabot, és igy az azzal lévő magyarokat is megtámadták, s ostrom alá fogták. Jól látván Jakab a maga veszedelmét, ezt a Prépostváry Bálintot Szucsaváról kiszöktette, s őt Ferdinánd királyhoz küldötte, hogy neki attól segitséget kérjen s hozzon. Azt is megparancsolta neki, hogy Zay Ferenczet és Székely Antalt is felkeresse és azokat segitségre kérje; de minekelőtte valami segitséget lehetett volna küldeni, Jakab az ő vérét szomjuhozóknak kezére került.

Digitized by Google

A kassai várban hadnagykodott 1574. esztendőtájban, mikor a szikszai vásárnak feldúlására igyekező fülcki törökőket, a szendrői kapitánynyal, Rákóczy Zsigmonddal megtámadta, Fülekig visszaűzte, közölök sokakat levágott, sokakat elfogott. Szabolcs vármegyében kállai kapitány volt már 1575. eszt., mikor tanult vitézeivel, Békesy Gáspárt Erdélybe bekisérte, a Báthori István ellen viselendő hadra. Ő volt azon magyaroknak is vezérjök, akik Maximilián herczeg mellett, a lengyel koronáért Lengyelország és Szilézia határában oly nagy szivvel, de kicsiny erővel viaskodtak Biczin városánál 1588. eszt. 22. jan. Mikor már nem lehetett tovább ellenállani a lengyel erőnek, és mind a németeknek, mind a magyaroknak hanyatlani, s bátorságos helyet kellett keresni, sokat kérte Bálint Maximilián herczeget, hogy magát bizza ő reá, és őt minden veszedelemből ki fogja ragadni, de a herczeg inkább hallgatván némely német urak tanácsára, Biczin városába ment be, ahol aztán a lengyelek fogságába esett.

Talán egri kapitány volt már 1594. eszt., amikor meghallván, erdélyi fejedelem Báthori Zsigmond, miképen ölette meg Báthori Boldizsárt, Kendi Sándort, s más erdélyi főurakat, szabadságot vett magának, egy dorgálódzó levelet irni Báthori Zsigmondhoz, melynek csak némely darabjai foglalhatnak itt helyet. Azt irja tehát a többek közt Bálint Zsigmondhoz: „Sok helyről sokféle ujságok érkeznek ugyan ide mi hozzánk a világnak különb különbféle szegeleteiből; de még olyanokat soha se hallottunk, amilyeneket most Erdélyből hoztak hozzánk. Amit cselekedtél, vajha soha eszedbe se jutott volna az, és vajha azt, necsak az emberek szeme, de a nap se látta volna. Mi dolog az, hogy amely kardot nagy fittyre a törökök ellen köszörültél, azon derék férfiak nyakán próbáltad meg, akiknek csontjokból való csont, és vérökből való vér vagy; azoknak a férfiaknak nyakán, akik, amint halljuk tégéd, atyád s atyádfiai akaratjok ellen emeltek vajdaságra, akik téged árvaságodban neveltek, akik teneked, mihelyt kivántad, az országlást, minden magok vonakodása nélkül általadták, és abban téged örömmel erősitettek meg. Hát mind ezeket, azért cselekedték-e ezek, hogy magokat életöktől, maradékaikat pedig minden boldogságtól megfosszad; csak azon az okon, mert töled egy dologban különbözőképen itéltek. Bizony ha minden fejedelmek igy cselekednének azon tanácsosaikkal, akik ötölök néha más értelemben vagynak, rövid időn csak a parasztokkal maradnának. Mire valók e tanácsosok? miért kérdik tőlök mit itélnek? ha csak azt kell nekik felelni, amit a fejedelem heves idulatja nekik parancsol, nem pedig azt, amit a közjóra hasznosnak tartanak. Oh ha a te szelid atyád most feltámadna

Digitized by Google

és a maga hazáját s téged ily érdemes férfiaknak vérével befestve látna, avagy nem sietne-e vissza, egy ilyen gyilkostól a maga koporsójába? Oh! ha ama jó erkölcsöknek tiszta tüköre, a te édes anyád, a koporsóból kijöhetne? s látná a sok ő vele rokonság siránkozó asszonyságot, akiket özvegyen hagytál, azt a sok árvát, akiket földön futókká tettél, azt az országot, melyet gyászba boritottál, avagy nem igy kiáltana-e fel: Ah! mely boldogtalan asszony vagyok, aki ily természet csudáját szültem, aki hazafiainak nem megtartásában, hanem elvesztésében gyönyörködik! átkozott méh az, amely ily sok inségek szerzőjét hordozott és szült; aki minekelőtte született, bár veszett volna el. Ha a te édes atyádnak testvérje, a lengyel király, Báthori István, most a sirból felkelne, és oda Erdélybe menvén azt kérdezné: mit csinál most az én kedves Zsigmond öcsém, akinek hazája hasznára, familiája diszére, és az Isten dicsőségének előmozditására való nevelésében, oly szivem s lelkem szerént igyekeztem? és ő nekie megmondanák azt, hogy te most az ártatlanul megölettetteknek sebeit számlálod, azoknak aranynyal, ezüsttel tele erszényeit kincses-házadba hordatod; avagy nem vádolná-e magát, hogy talán ő ezen gonoszoknak oka, mivel mikor festett képedet látta, semmi jót abból felőled nem reménylett, mégis tégedet vajdaságra emelt. Ha azt kérdené Báthori István király: hol vagyon Báthori Boldizsár az én másik öcsém, aki virtusainak hirével a külföldeket is betöltötte? és neki tudtára adnák, hogy te küldötted őt, maga vérével bekevert ruhában az ő atyjainak koporsójába; mit gondolsz, miképen köszönné ő azt meg tenéked? neked, aki csak azt is oly nehezen szenvedted, mikor Boldizsár csak egy hitvány szolgádat megöklözte, s a t. Mivel pedig ami már elmult, azért csak feddözni lehet, de azt jóra hozni s megigazitani lehetetlen, és ami már megtörtént, nem lehet azt nem letté tenni, én is mindeneket az egész világnak birájára bizok, s a t. Erre az egyre kérlek, hogy a megölteknek nyomorult maradékait nyomorultabbakká ne tegyed, és ha azt akarod, hogy az Isten tenéked atyád legyen, légy te is az árváknak atyjok.

Kétség kivül nem egri, hanem kassai kapitány volt Bálint 1596. eszt., amikor Zsigmond fejedelem, a törököktől Temesvárt akarván visszavenni, irt ő hozzá, hogy Rudolf király igérete szerént, küldjön segitséget neki Erdélybe; de ugy látszik, hogy valami akadályok miatt semmit sem küldhetett. Hogy pedig ő már akkor nem Egerben lakott, onnan tetszik meg, mert hogy ugyanazon esztendőben Mohammed török császár Egert megszállotta, s el is foglalta, amint annak históriáját Istvánffy leirja, Bálintról nem emlékezik, sőt azt irja, hogy

Digitized by Google

Egert, mig lehetett, Nyáry Pál ótalmazta. Ötvenhét esztendős volt Bálint, hogy 1597. eszt. 10. apr. meghalt. Felesége Csáky Anna őt a bélteki templomba temettette, ilyen koporsói felülirással ;

Anna Valentino locat haec monumenta marito,
Non leve Csákiadum sangvinis ante decus.
Ossa quibus tantum gelidosque recondidit artus,
Cetera namque Viri non potuere tegi.
Aetherios ultra servatur Spiritus orbes
Nomen, honosque super qua patet orbis erunt.
Praestitit officium vivus Patriaeque Deoque,
Consiliis Patriae, Religione Deo.
Cum petiisset opem duris Ecclesia rebus :
Quam potuit semper ferre paratus erat,
Publica res operam moto si forte duello
Posceret, auspiciis induit arma bonis.
Pax foret ipsa Viri quoque mox Respublica gratae
Usa Ministeriis tempore pacis erat.
Testis Kallovia est, testis Kassovia, testis.
Agria, quas ductu rexerat ille suo.
Strenuus et prudens fortis, pius, acer ubique
Ille dabat magni munia fida Ducis.
Et nisi morborum quassatus mole fuisset;
Inferior nullo milite miles erat.
Non tamen est animus tenuato corpore fractus,
Quippe fuit cunctis altior ille malis.
Dotibus his titulos, magnos et adeptus honores,
Pars Procerum turbae conspicienda fuit.
Nec fuit opprobrio gradui virtute parato,
Vix magis hoc quisquam dignus honore fuit.
Praestiterat multis generis splendore superbis.
Virtus quippe genus vincere clara solet
Virtutem ergo cole o! quivis clarescere; virtus
Nomen, opes, genus, et regna, Polumque dabit.

Pribék Imre. (Temesvári). Dobó Istvánnal együtt ótalmazta Eger várát 1552. eszt., és minekutána ott Hegedüs Istvánnak csalárdsága kisült volna, annak helyébe tették Imrét a gyalogok egyik hadnagyává, mely hivatalját mind az ostrom végéig nagy hűséggel viselte. Ugyanott vitézkedtek akkor Pribék József és János is, akik

Digitized by Google

talán testvérjei lehettek Imrének. Mikor Bebek Ferencztől 1514. eszt. a törökök elvették Fülek várát, a várnak megótalmazására s visszavételére, ezt az Imrét küldötte volt oda segitségül Balassa János, a bánya-városok kapitánya, száz lovassal, de már akkor nagyobb erőt vettek volt a törökök, mint sem a dolgon forditást lehetett volna tenni. A dévéni várban esett el 1575. eszt. Lásd Balassa János.

Pribék István. A közelebb irtak közől talán valamelyiknek fia. Balassa Bálinttal együtt sietett 1575. eszt. Erdélybe, Békesy Gáspár segitségére. Mikor őket utjokban Kornis Gáspár a huszti kapitány megtámadta, ha szintén gyengébb erővel voltak is ők, mint Kornis, mindazáltal úgy látszik, hogyha minden katonák úgy forgatták volna magokat, mint Pribék, őket Kornis meg nem verhette volna. Ugyanis Pribék magával Kornissal is szembeszállott, és annnk nyakán olyan sebet ejtett, mely miatt aztán az Báthori István táborához idejében el nem juthatott.

Pruis János. Váradi egyszersmind olmüczi püspök 1477. esztendőtől fogva. Morvában, Prosznitz nevü faluból származott. Kétség kivül, több lekötelezett hivei között, ezt is megeskette Mátyás király, hogy az ő halála után, az ő fiát, az ifju Hunyadi Jánost fogja királylyá választani. Aminthogy Mátyásnak hallomása történvén, ezt küldötte Bakacs Tamással a pesti diétára az ifju Hunyadi, hogy ott az ő királylyá való választását sürgesse 1490. eszt. A többi fejedelmek követei között, akik mindnyájan a magyar koronát kerülgették s vadászták, Pruis és Bakacs bocsáttattak be legelőször a rendek eleibe. Könnyhullatások között emlegette Pruis, Mátyás király érdemeit, és hasonlót igért annak fia János felől. Őt küldötték egyiket a rendek Szapolyay Jánoshoz, hogy bizza annak itélettételére, ki legyen magyar király. Mihelyt megértette Pruis, hogy Szapolyay Ulászlóhoz hajlik, mindjárt ment Morvába, ahol akkor a Mátyás király hires fekete regementje nyaralt, és a közt kétszázezer aranyat felosztván, azt az ország és Ulászló hüségére feleskette; melylyel a többi fejedelmek követei reménységének egészen nyakát szakasztotta. Ő volt egyik követ Ulászló meghivására Prágába, és a koronázás czeremóniáinak elintézése ő reá volt Fehérváron bizva. Még a koronázás előtt, Albert az Ulászló testvér öcscse, Pest alá jött nyolczezer lengyellel, hogy a magyarkirályságot bátyja elől erőszakoson elkapja. Budáról Pruist küldötte által Ulászló, hogy Albertet vegye reá a szép szerént s békével való visszamenetelre. Annyira is ment azzal Pruis, hogy Albert minden kártétel nélkül Pest alól mindjárt másnap visszaindult. Mikor valami öt mértföldnyire járna már Albert, utána küldött neki Ulászló, hogy állapodjék meg, és szemben ketten beszéljenek együtt.

Digitized by Google

Megvárta Albert Ulászlót, de semmit nem végezhettek. Ismét Pruist küldötte hát Ulászló Alberthez két vagy három izben is, Báthori István vajdával, akik a békességet ezen versengő atyafiak közt meg is kötötték, de amelynek feltételeiről semmit nem tudhatni. Még el sem mult ez az esztendő, mikor Pruis, bizonytalan mi okon, a püspökséget önkényt letette, Olmüczbe ment, ott esztendő mulva a Serafikus sz. Ferenez szerzetesei ruhájába öltözött, és azok közé ment Boroszlóba. Mindazáltal azután is nagy dolgokra alkalmaztatta őt Ulászló. Nevezetesen 1506. eszt. Maximilián császárhoz küldötte őt követségbe, a két fejedelem gyermekei között esendő házasság dolgában. Azután pedig 1509. eszt. az olmüczi püspökkel, Thurzó Szaniszlóval Csehországba küldötte őt Ulászló, hogy ott a zenebonát csendesitsék le, melyet minekutána ők lecsíllapitottak, Ulászló utánok ment és a magª fiát Lajost Prágában megkoronáztatta. Azután való esztendőben 17. jun. halt meg Pruis, és a hradisti franeziskánusok templomába temettetett, ahol az ő koporsóját Ulászló meglátogatta 1511. eszt.

Pukur Klára. Erzsébet királynénak, a nagy Lajos király édes anyjának, hogy igen kedves asszonya lehetett, onnan tetszik meg, mert mikor Erzsébet 1380. eszt. Budán testamentomot tett, neki egy Derse nevü falut hagyott Verőczéhez közel; ezenkivül egy szekeret hat lóval és minden ahoz tartozó szerszámmal. Hagyott még neki negyven márkát érő ezüstöt is, és egy breviáriumot, hogy azt mig él, a rendes órákon olvassa, halála után pedig szálljon a breviárium az ó-budai klastromra. Sőt Klárát rendelte ki Erzsébet egyiket arra is, hogy az ő testamentomát végrehajtsa, és akinek mit rendelt, azt annak kezéhez szolgáltassa.

R.

Rácz Péter. Báthori István erdélyi fejedelem hiv embere. Ezt küldötte volt Báthori segitségért a budai basához 1575. eszt. Vitézül viselte magát Báthori mellett Poloczkó (Polotzk) ostromlásakor 1579. eszt.

Rácz Mihály. Ez is Báthori István fejedelem hive. Ezt küldötte Báthori 1574. eszt. a török császár kivánságára, Daczó Györgygyel Moldvába, hogy ott az addig való vajdát, Jánost, hivatalától fosszák meg, és annak helyébe Sándort tegyék, melyet ők véghez is vittek.

Radák László. Az ifju Szapolyay János Zsigmondnak hűséges embere és hadivezérje. Őt küldötte Szapolyay két ezered magával a feltámadt székelyek ellen, ki is azokat Majláth Gáborral a Nyárád

Digitized by Google

vize és Marosvásárhely közt derekasan meg is verte, és a támadás fejeit elfogta 1562. eszt. Ugyan kétezer katonával ment ő Szapolyay parancsolatjából Moldvába az ellen a Jakab vajda ellen 1563. eszt, akit oda Székely Antal iktatott vala be, és akit ott mostanában Dévay Péter ótalmazott, az ellene pártot ütött Tomsa István ellen. Mindaddig szorongatta Radák Szucsava várát Tomsával, hogy Jakabnak fel kelle magát adni, kit is Tomsa megöletett. Szapolyay halála után, mikor Báthori István és Békesy Gáspár vetélkednének egymással az erdélyi vajdaságon, ez a László Békesy pártjára állott, és minekutána Békesy 1573. eszt. Erdélyből kiszökött, akkor is kiváltképen ezzel a Lászlóval levelezett, és a többi urakat ő általa ingerlette Báthorira. Imre nevü fiával együtt hadakozott Békesy mellett Báthori ellen a sz. páli kastélynál, és onnan azzal együtt is szaladt ki Magyarországra 1575. eszt. Három esztendővel azután életének grácziát és jószágainak némely részét visszanyerte Báthoritól.

Radi. Annak a Venczellinnek fia, aki sz. István idejében 998. eszt. Kupát megölte. Ezt a Radit közönségesen egynek tartják Radó palatinussal, de ugy látszik, hogy meg kell őket egymástól különböztetni. Radinak egy fia maradt, t. i. Miska, Miskának két fia volt, u. m. Kupa és Márton. Ennek a Mártonnak fiának tartják a hires Bátor Opost, aki már 1069. eszt. erős vitéz volt. Ugyde ha Miska, a Radó palatinus fia lett volna, és igy Bátor Opos a Radó unokájának fia, nehéz elgondolni miképen hiresedhetett el Bátor Opos már 1069. eszt., holott az ő nagyatyjának atyja, Radó palatinus, azelőtt még tizenhárom esztendővel, t. i. 1056. eszt. fegyver viselhető ember és hadivezér volt, sőt még 1061. esztendőben is, és igy nyolcz esztendővel az Opos elhiresedése előtt, első Andrással ott volt a Béla ellen való szerencsétlen hadban.

Radó. Első András király alatt palatinus volt 1057 esztendőtől fogva. Péter és Aba királyok alatt, minthogy az országot szüntelen a belső és külső háboru vesztegette, sőt András uralkodásának elején is, Crescimir Péter a horvátok királya, a zavaros vizben való halászáshoz jól értvén, azon háborus időkben, a Száva melléki Pannoniát elfoglalta. András az országban erősebb lábra állván 1056. eszt., ezt a Radót küldötte azon tartománynak visszavételére, aki azt vissza is foglalta, és a győzelem után, a Száva vize mellett a tájon, ahol a régi Sirmium feküdt, a sz. Demeter tiszteletére egy klastromot épittetett. Ma azon a helyen fekszik Dimitrovicz vagy rövidebben Mitrovicz városa. Ezt a klastromot sok szép jószággal megajándékozta 1057. eszt., és azt a pécsi püspökök gondviselése és igazgatása alá adta, mely rendeléseit neki András király is a fehérvári diétán hely-

Digitized by Google

behagyta és megerősitette. Ott volt Radó Andrással, mikor ő Bélával 1061. eszt. a Tisza mellett szerencsétlenül ütközött meg, de mi esett ott rajta, nem tudhatni. A feleségének neve Lucza volt.

Radoán vagy **Radován.** Bugár vagy Bolgár fia, Salamon király alatt palatinus volt, mikor a zazti apátnrság felállittatott 1067. eszt. és annak diplomájának, mint palatinus, ugy irta alá a maga nevét. A Belgrádnál kapott nyereséget, egyik ő osztotta fel 1072. eszt. Lásd Vid.

Radványi vagy **Radványszky.** Némelyek azt mesélik, hogy ennek a familiának első tudható törzsöke, valami Iván, vagy János nevü pakulár, vagy juhász lett volna, kinek Hunyadi Mátyás király valami örvendetes hirnek mondásáért, annyi földet ajándékozott, amennyit egy nap maga kecskéivel körüljárhatott. De bizonyosabb az, hogy ezen familiának elei Lengyelországból származtak ide, és itt már jóval Mátyás király előtt virágzottak, amint a következendőkből kitetszik.

Radványi Dienes. Zólyomi főispán negyedik vagy Kun László király alatt, kitől az Ottokár és a kunok ellen a Hód vizénél mutatott vitézségéért, Radván nevü falut nyert Zólyom vármegyében 1287. esztendőben.

Radványi Boldizsár. A tizenötödik század elején virágzott Mind ő, mind az ő édes atyja György, szép hirt szerzettek magoknak hadi viselt dolgaikkal. Talán még ma is lehet látni a radványi templomban, az ő koporsó kövükön, az ő győzelmet ábrázoló képeiken kivül, melyeket lánczokkal terhelt rabok tisztelnek, a következő verseket:

Mortales quid fama juvat? quid gloria? census?
Quid genus? et magni roboris umbra brevis?
Omnes fata manent, mortis fortuna nec una,
Adde, quod incerta est hora suprema necis.

Radványi László. Komárom vármegye követje volt a budai diétára 1447. eszt., mikor Hunyadi János gubernátornak Buda várát a rendek általadták. Társai Vágközy János, Némay Kolos és Deák Imre voltak.

Rajcsányi Péter. Drag fia, első Károly király alatt virágzott, kinek halálos ellenségének, Trencséni Máténak elnyomásában igen so kat szolgált. Lásd Kuros.

Rajcsányi György. A közelebb emlitett Péternek, Hippolit nevü fiától való unokája, nyitrai alispán. Öt fiut hagyott maga után, u. m.

Digitized by Google

Györgyöt, Dienest, aki vice-palatinusságot viselt, Jánost, Salamont és Mátyást.

Rajcsányi István. A most emlitett Györgynek harmadik fiától, Jánostól való unokája. György nevü fiával Mohácsnál esett el 1526. eszt. Boldizsár nevü fia maradt, ki Péter nevü fia által szaporitotta familiáját.

Rajcsányi Benedek. A felebb emlitett Györgynek utolsó fiától, Mátyástól való unokája. Ez a Benedek irta magát legelőször Nemes-Kosztolányról. Fia György, unokái pedig Mihály és János voltak.

Rajky Gábor. Lásd Szászy András és Sághi Imre.

Rajnold. Először váradi prépost, azután erdélyi püspök 1222. eszt. fogva. Mind tudománya, mind erkölcse, mind familiája méltóvá tette őt azon hivatalra; mindazáltal a kalocsai érsek, Ugrin, nem itélte tanácsosnak őt maga fejétől hivatalában megerősiteni, ezen az okon, mert egyik szemén valami kis termés vagy hályog volt; azért is őt Rómába a pápához küldötte, hogy magát annak mutassa meg. A pápa visszairt Ugrinhoz, hogyha különben alkalmatos a püspökségre, szemének hibája miatt attól el ne maradjon. Viselte is Rajnold hivatalát mindaddig, mig a tatárok ellen való szerencsétlen hadban 1241. eszt. a Sajó vizénél elesett, negyedik Béla idejében.

Rákóczy. Ez a familia, minekelőtte a Rákóczy nevet öltözte volna magára, Bukatradván vagy Bugadpadván (h. Bogáth-Radván) név alatt virágzott Zemplén vármegyében. Ebből egy Pál nevü, a Gopol vagy lágyabb kimondással Gyapoly fia, örökösei magának nem lévén, azt kérte Kun László királytól, hogy szabad legyen neki a maga fekvő jószágait, ezenkivül szolgáit és szolgálóit annak adni, akinek ő akarja, melyet meg is engedett neki a király, Morvaországban Laa vára mellett 1278. eszt. költ királyi levele által. Azután négy esztendővel a maga édes atyja, Gyapoly testvérjének, Ilyésnek két fiát, Lászlót és Istvánt, az egri káptalan eleibe vitte Pál, és ott azoknak a maga faluit, Körtvélyest s a t. és minden szolgáit örökösen általvallotta. Ez a Pál állitotta fel a szerencsi apáturságot, melynek jövedelmül, Szerencset és Ujört adta. Az emlitett Illyés fiai, László és István közől valamelyiknek, egy Pál nevü fia lett, akit másképen Csiznek is hivtak. Már ez a második Pál, a Pazdics Péter hugától, egy Gyapoly nevü fiat nemzett. Ennek az ifju Gyapolynak három fia maradt, u. m. András, János és László, amint azt az egri káptalannak egy 1392. eszt. költ levele bizonyitja. Ettől a három fiutól származott a Rákóczy, Morvay, Körtvélyesy, Izsépy, Czekey és Monoky familia. Azok birtak ilyen falukat: Mora, Körtvélyes, Rákócz, Aracs, Kelőszeg, Szenk, Soszkocz és Mirk.

Digitized by Google

Rákóczy László. Ennek három fia, Benedek pap, Mihály és Gábor, Hunyadi Mátyás király alatt 1464. eszt. virágzottak.

Rákóczy István. Ennek deregnyői Bessenyey Annától való négy fia: András, Pál, Gáspár és Menyhért, hasonlóképen Hunyadi Mátyás király alatt élt.

Rákóczy Zsigmond. Ferencz nevü testvérjével, második Ulászló és Lajos királyok alatt élt. Minekutána ez a Zsigmond 1517. eszt. Abauj vármegyében Felső-Vadász nevü helyet és Zelep (Selyeb) nevü falut magáévá tett volna, magát Felső-Vadászról szokta irni. Két fia maradt, ugymint György és János.

Rákóczy György. (Felső-Vadászi). A közelebb irt Zsigmond fia. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett. Egy ideig a Bebek György hadnagya volt, akivel és Telekesy Imrével együtt hadakozott Szikszóhoz nem messze, egy Kaza nevü falunál, a füleki beg Velizán (Velicsánbeg) ellen, ahol a vállán sebet is kapott 1559. eszt. Bebek mellett hadnagykodott még 1562. eszt., amikor mind Bebek, mind Rákóczy, Haszán basa fogságába estek Balog váránál, Rákóczyt ezer tallérért bocsátotta el a basa. Hogy 1567. eszt. Szapolyay János Zsigmond, a temesvári basát, Haszánt kihítta, és azt túl a Tiszára küldötte, ott a basa egyebek közt, a Rákóczy felső-vadászi kastélyát is megtámadta. Mindaddig vitézül ótalmazták azt az ő katonái, mig azt a basa meggyujtotta. Akkor aztán kénytelenek voltak a kastélyt odahagyni; mindazáltal meg nem adták magokat, hanem mindaddig vagdalkoztak a törökökkel, mig egyen vagy kettőn kivül, akik elszaladtak, mind elhullottak. Lásd Deregnyei Pál. Fiai Imre, László és Lajos

Rákóczy János. (Felső-Vadászi). György testvérje, Zsigmond fia. Likavai kapitány volt 1588. eszt. Két fia maradt, ugymint Ferencz és Zsigmond, az erdélyi fejedelem.

Rakovszky. Ez a familia Turócz vármegyében egy Nagy-Rákó vagy Rakovó nevü falutól, mint maga birtokától vette maga nevét. Ezt a falut még negyedik Béla király ajándékozta vala ezen familia elei közől egy Márton nevü papnak, és annak öcscsének Lászlónak 1242. eszt. Egy Loránd nevü hatalmas ur kizárta vala ugyan ezt a familiát azon falunak birásából, de negyedik vagy Kun László király azt annak ujra visszaadta.

Rakovszky György. Turócz vármegyében vice-ispán volt, első Ferdinánd idejében. Lásd Kecsethy Márton. Hogy Révay Ferenczet a pozsoni diéta 1542. eszt. vice-palatinusnak tette; az ezt a Györgyöt választotta maga mellé, mint igen tanult embert, egyik itélőmes-

Digitized by Google

ternek. Ő tőle és Werner Györgytől küldötte meg Ferdinánd, a Szapolyay János özvegyének Izabellának, a száz vagy száznegyvenezer aranyat Kassára 1552. eszt. Ugy látszik, hogy ugyanakkor őket küldötté Ferdinánd a lengyel királyhoz, Szulejmán ellen való segitségért.

Egy igen nevezetes dologban ujra Lengyelországba küldötte őt Ferdinánd 1555. eszt. A dolog ebből állott: egész Európát az a költött hir töltötte vala be, hogy Ferdinánd király amár emlitett Izabella fiának, az ifju Szapolyay János Zsigmondnak megölésére, valami titkos gyilkost fogadott volna, és gyanuságra Izabella egy magyar embert el is fogatott, kit a violuni tömlöczben őriztetett. Hogy ezen hirnek hamisságát Ferdinánd világosságra hozhatná, Rakovszkyt küldötte Lengyelországba, hogy a gyanuságra elfogott embert vonja kérdőre, ki fogadta meg őt gyilkosságra. Más felől a lengyel királyhoz is levelet küldött, hogy az is rendeljen Rakovszky mellé szavahihető férfiakat, akik előtt a fogoly rámára huzassék. Rakovszky egyenesen a Visniczában tartózkodott Izabellához ment, és minthogy oda még a lengyel királytól kért férfiak akkor el nem érkeztek vala, azt kérte Izabellától, hogy mig azok elérkeznének, szabad legyen neki, egynehány lengyel urak előtt a fogolyt megtudakozni. Izabella először tétovázni látszott beszédében, azután pedig kanczellárja által azt felelte, hogy ő sokkal felségesebben gondolkodik Ferdinánd nagy lelkűségéről, mintsem egy semmirekellő embernek szavára, oly nagy álnokságot tenne fel felőle; különben pedig ő a maga édes atyjának, a lengyel királynak hire nélkül, ezen dologban semmit sem mozdithat; egyébaránt pedig neki ugy látszik, hogy ennek a dolognak tüzését fokozását jobb volna abba hagyni; annyival inkább, mert azt még a különben könnyen hivő köz nép közől is kevesen hiszik. Mindazáltal nem nyugodt Rakovszky, mig engedelmet nem nyert, a Violunba való utazásra Hogy Violunba ért, ott a tisztet, akinek keze alatt a fogoly volt, otthon nem találta. Annak képétől kivánta tehát, hogy engedje meg neki a magyar fogolylyal szólani; de az azzal mentette magát, hogy neki aziránt Izabellától semmi parancsolatja nincsen; a királytól rendelendő férfiak felől sem tud, sem hallott semmit. Látván tehát Rakovszky, hogy ő vele önkényt töltetik az időt, az emlitett tiszt után levelet küldött, de attól is egész hatod napig hijába várta a feleletet. Akkor aztán összehitta a violuni előljárókat, és azok előtt protestált, hogy ő semmit sem mulatott el, hogy a magyar fogolytól végére járhatna, kicsoda fogadta őt meg a gyilkosságra, de arra amiatt nem mehetett, mivel a lengyel király ő mellé semmi követet sem küldött; a violuni tiszt is, csak azért ment messze utra, hogy

Digitized by Google

őt czéljában megakadályoztassa. Haza jövén Rakovszky Ferdinándhoz, egyéb bizonyos hirt annál nem hozhatott, hogy ő ugy hallotta, hogy mikor a magyar foglyot kemény kinzás alá fogták, kinjában azt vallotta, hogy őt Nádasdy Tamás fogadta volna meg; de mihelyt kinjai tágultak, azt mindjárt tagadta, és most is állhatatosan tagadja. Mindezekből kitetszett, hogy a hir csak hamis költemény volt. Ami Rakovszkyt nézi, ő Munkácshoz nem messze, Kászon nevü faluban halt meg 1564. eszt., ahova püspök Bornemisza Gergelylyel és Alaghy Jánossal avégre küldetett vala, hogy Balassa Menyhértnek ott körülbelől tett erőszakoskodásairól értekezzék.

Raksányi. Ezen familiának elei, Miklós, Orbán s a t. Kun László királytól nyertek Turócz vármegyében, Raksa nevü falut, 1280. eszt.. melytől az ő maradékaik neveztettek. Ezeknek fiait ujra megerősitette első Károly király azon falunak birásában 1340. eszt.

Ramocsay Mihály. (Ramocsaházi). Mátyás király alatt élt. A Geréb László, erdélyi püspök vikáriusa, Budán 1486. eszt. költ levele által, azt engedte meg ennek a Mihálynak, és még ő rajta kivül Poor Gergelynek, Imrének és Mártonnak, hogy akit akarnak, azt választhatják magok gyontatójának, aki őket minden büneiktől a gyónás és megbánás után feloldozhatja, az olyanokat kivévén, melyektől való feláldozás iránt, magát az apostoli sz. széket szokás megkeresni.

Rangoni Gábor. Először erdélyi, azután egri püspök 1474. esztendőtől fogva. Olaszországban házasságon kivül származott, egy Rangoni Miklós nevü főembertől és egy szép paraszt leánytól. Felnevelkedvén, a sz. Ferencz szerzetébe állott. Capistrán Jánosnak mindenütt hüséges utitársa volt Német- és más országokban, mindaddig, mig mindketten Magyarországra kerültek. Ő is ott volt 1456. eszt. Belgrádon Hunyadi Jánossal és Capistránnal, és a törökökön ott nyert győzelemnek egy része, ő reá is szintén ugy tartozik, mint Capistránra, mivel ott a keresztes katonákat ő is hathatósan buzditotta a bátor csatázásra. Azután való esztendőkben, a pápa hagyásából, Cseh és Morva országokban, élete veszedelmével is irtogatta a Husz János tudományát, mind tanitási, mind irásai, mind pedig büntetések által. Mátyás királynak ismeretségébe jutván, az őt nagy dolgokra kezdette mindjárt alkalmaztatni. Szapolyay Istvánnal őt küldötte egyiket Mátyás 1471. eszt. a regensburgi német diétára, hogy a német rendekkel és Fridrik császárral hagyassa helybe, a Mátyás cseh királylyá való választását, ellenben az Ulászlóét tétessе semmivé; de abban nem boldogulhatott, jóllehet afelől Fridrik Mátyásnak reménységet nyujtott vala. Erdélyi püspök volt még 1473. esztendőben, mikor

Digitized by Google

Országh Mihály palatinussal és másokkal Nissa (Neisse) és Opólia (Oppeln) városaiba járt, hogy a lengyel követekkel békességet csináljon, de ez az utja is hijába esett.

Egri püspök volt már 1474. eszt., mikor Hunyadi Mátyás királyt elkisérte Sziléziába Boroszló városához, melynek megvételére a lengyelek törekedtek, és ott a lengyelek megszégyenitésére Mátyásnak igen munkás eszközül szolgált. Minekutána ott a békesség megkészült, és Mátyás a lengyeleknek nyolczezer foglyát visszaadta, azokat igen szuros versekkel kisérte haza Gábor püspök, melyek igy kezdődnek:

Bruma venit, nix alta ruit, migrate Poloni,
O! fugite ad proprios, algida turba, lares.

De mondják, hogy a lembergi érsek neki a kölcsönt visszaadta. Mikor Beatrix királyné Mátyáshoz hazajött 1476. eszt., ő fogadta a királynét, és ő szerencséltette annak megérkezését olasz nyelven a Mátyás nevében. Maga Mátyás sürgette nem egyszer a pápánál az ő számára a kardináli veres palástot; de amely okon a magyarok görbe szemmel nézték az ő püspökké tétetését, a pápa is eleinte azon a fundamentomon nem akarta neki adni a kardinálságot, mert illetlennek itélte, hogy egy kötelet hordozó és mezitlábos barátból lett ember, olyan méltóságu emberek társaságába bocsáttassék. Mindazáltal meglett a Mátyás kivánsága 1477. eszt. Ugyanabban az esztendőben felső Ausztriába küldötte őt Mátyás király Szapolyay Imrével és másokkal, hogy Fridrik császárral békességre lépjen, melyet ő lábra is állitott akkor Korneoburgban (Korneuburg) deczember első napján. Ellenben Dlugoss, egy lengyel iró, arról panaszkodik ő reá, hogy amely békességre lépett volt Mátyás a lengyel királylyal, azt Gábor ő vele felbontotta 1478. eszt.

A bizonyosabb, hogy ebben az esztendőben Gábor Rómába indult, hogy ott a maga uj méltóságának jelét a pápa kezeiből elvegye. Bononiában (Bologna) egy Bentivoglio János nevü igen előkelő emberhez szállott, akinek vejét Rangoni Miklóst épen ott találta. Mihelyt ennek nevét megtudta, azt mindjárt megölelte és háromszor maga atyjafiának szólitotta, és akkor jelentette ki a maga eredetét, mely még addig homályban volt. Deczember elején ért Rómába, ahol harmad napra a kardinálok gyülésében az ő száját megnyitották, azaz hatalmat adtak neki arra, hogy ott ezután ő is szóljon és voksát adja. Ezekután igen keveset lakott Gábor Magyarországban, hanem életének hátra lévő részét többnyire Olaszországban töltötte, melylyel

Digitized by Google

az egri püspökségnek nem kis galyibát okozott, melyet igy tettek ki azok, akik azt nehezen szenvedték:

Gábriel Antistes, non curat Clerus, ubi stes.

Rómában halt meg 1486. eszt.

Rasdi. Leghiresebb ördögi mesterséget üző boszorkányasszony, első András és Béla idejökben, a Vata János udvarában, aki az effélékkel dicsekedő személyeket mindenfelől magához keritette. Ezt a Rasdit első Béla tömlöczre vettette, ahol sok ideig nyomorogván, karjáról és lábairól a hust, amennyire elérte, leette, és ugy veszett el. Bonfin is emliti ezt a boldogtalan asszonyt, de azt mondja, hogy a neve Varázsló lett volna; ahonnan némelyek ugy vélekednek, hogy ő róla nevezték a magyarok varázslóknak az olyanokat, akik valami titkos mesterséggel hánytatják magokat.

Raskay. L. Ráskay.

Ráskay. Ezen familia eredetéről lásd Butkay Pál.

Ráskay Demeter. Második András király idejében élt, aki neki 1209. eszt. Sáros vármegyében, általadta az uj-kocsmai, vagy más névvel az ujfalusi vámot, olyan feltétel alatt, hogy ő abból az ujvári várat mindenkor épittesse, és azt jó állapotban tartsa. Már az ő elei is birták ezt a vámot, melyen minden embertől egy pénzt, (solidus), minden szekértől, minden kötet, csomó vagy láda portékától egy prágai garast kellett fizetni. Aki a vámot elkerülte, minden eladó portékája utána veszett. Ebben a levélben arról dicséri őt a király, hogy az országnak sokat szolgált, mind a pápához, mind más fejedelmekhez sokat járt élete veszedelmeztetésével követségbe. Akkor a királyné főpohárnokja volt, és annak s a förendeknek közbenjárására erősitette meg őt a király a mondott vám birásában.

Ráskay Balázs. A budai várnak kapitánya, kamarás és tárnokmester Mátyás és Ulászló királyok alatt. Még életében megeskette volt Mátyás ezt a Balázst arra, hogy Buda várát senkinek másnak nem fogja általadni az ő halála után, hanem csak a Mátyás fiának, az ifju Hunyadi Jánosnak. Meg is állotta fogadását, és mikor 1490. eszt. Mátyás halála után ez a János Budára lejött, Balázs az ő hűségére feleskűdt, a várat és mindent, valami csak az ő kezén volt, annak általadta, János pedig a vár gondviselését továbbra is ő reá bizta. Ott maradt ő Buda várában akkor is, mikor onnan János Ujlaky Lőrinczczel és egyebekkel Pécs felé elindult. Minekutána pedig Jánost a csonthegyi csatában megverték, maga általlátta Balázs, hogy

Digitized by Google

már a magyar királysághoz számot nem tarthat; azért a Dóczy Orbán és Bakacs Tamás püspökök kérésére, ő is Jánost arra sarkalta, hogy a rendekkel békeljen meg, melyre hogy János reáállott, ő is a várat Ulászlónak általadta aug. 9. napján. Azután is mind végig hűséges volt Ulászlóhoz. Egyiket őt hagyta Ulászló Budán 1494. eszt., hogy mig maga Lőcsére jár, addig a törvényes dolgokat igazitsa. Azután három esztendővel Várday Péter érseknek arról panaszkodott Balás, hogy az ő jobbágyait a kalocsai kapitányok háborgatják. Erre azt irta neki vissza az érsek, hogy ő meg fogja inteni a maga jobbágyait, de Balázs is fenyitse meg a magáéit, mert azok neki a minap egy emberét elfogták, kalodába tették, még pedig arczczal a föld felé és ilyen állapotjában annak egyik lábát a hideg annyira elrontotta, hogy azon többé soha sem járhat; azonkivül tizennyolcz forintot vontak rajta, egy másik jobbágyától pedig három forintot csikartak. Minden nagy dolgokban, p. o. békesség csinálásokban és diétákon jelen volt Balázs, melyek Ulászló alatt estek. Ott volt a rákosmezei gyülésen is 1505. eszt. Azután 1514. eszt. az ő neve is aláiratott annak a királyi levélnek, melylyel Ulászló a Verbőczy Tripartitumát helybehagyta. Lásd Szalkay László. Dorottya nevü leánya, Bebek Ferenczhez, Anna pedig Pethő Ferenczhez ment férjhez. Ő birta Fülek várát.

Ráskay Gáspár. Talán Balázs fia, tárnok és főkamarás mester és temesi főispán, második Lajos király idejében. Lásd Homonnay Ferencz. Ő neki volt gondja a hadi költségekre 1524. eszt., és a pénz verésre. Verbőczy István palatinussal őt küldötte volt a király 1526. eszt. a bányavárosokra, s nevezetesen Beszterczebányára, a Luther tudományára állottaknak megbüntetésére. Ott volt ugyanazon esztendőben a mohácsi szerencsétlen hadban, és ott ő reá, Török Bálintra és Kállay Jánosra volt bizva a király személye, hogy ha veszedelmesek találnának lenni a környülállások, azt akkor bátorságosabb helyre vigyék el. Már majd egész nap ott állott a magyar tábor a csatapiaczon, mikor még a törökök semmi jelét nem mutatták, hogy ütközni akarnának. Egyszer már délután meglátja Tomory Pál a fővezér, jobb kéz felé egy völgyben, hogy egy sereg törökség megindult, melynek csak lándzsája hegye látszott ki a völgyből. Mindjárt gondolkodóba esett Tomory, valjon nem a magyar tábort akarja-e ez a sereg megkerülni; hirtelen tehát hátra nyargal, és Ráskaynak és emlitett két társainak parancsolja, hogy kémleljék meg, mi szándékjok legyen azon törököknek, és azokat nyomják vissza. Amennyire lehetett, mentegette Gáspár mind magát, mind társait azzal, hogy nekiek a királyra kell gondot viselni, de midőn látná, hogy Tomory kivánságá-

Digitized by Google

tól el nem áll; azonban a király is annak ellene nem mond, hogy félénknek ne tartassék, lovát neki sarkantyúzza, és társaival s a kezo alatt lévő lovassággal, a parancsolt hely felé megyen, oly reménység alatt, hogy addig vizszajőhet, mig ő reá szüksége lenne a királynak. Hét ezerből állott a törökség, melyet Balibeg, a belgrádi basa vezérlett. Egyenesen a magyar tábor tanyájának tartott a basa, ahova minekelőtte elért vólna, Ráskay összecsapott ő vele, de kevesed magával lévén, könnyen megveretett, és a basa a magyarok tanyáját szabadon feldúlta, minden tábori butoraikat elfoglalta, az őrizőket mind megölte. Mikor vissza akart volna Ráskay a derék táborhoz menni, már akkor az is zavarodásban volt, és a király is, akit neki őrizni kell vala, nem vala többbé a viaskodók között.

Ráskay István. Hihető Gáspár fia, Nógrád vármegyei főispány volt 1540. eszt., mikor 12. apr. Budán Szalánczy János, a kükülővári, Hunyadi Péter, a dévai, Nagy Kristóf, a csicsói, Jároki Pál, a solymosi és lippai, Kornis János a tokaji várak kapitányai, a Szapolyay János király felesége, Izabella hűségére, ő előtte feleskűdtek, mivel ezen várakat Szapolyay annak móringolta vala. Még ugyanazon esztendőben halála történvén Szapolyaynak, Perényi Péter egynehányad magával a gyöngyösi diétán arról tanakodott, miképen lehetne legjobb s könnyebb móddal Ferdinándot a királyságban erős lábra állitani, Szapolyay özvegyét s árváját pedig Budáról kitolni. Hogy megtudhassa az özvegy Izabella, micsoda követ fujnak ezen a diétán, ezt az Istvánt küldötte oda el annak kitapogatására, és egyszersmind az ő ellene támadható zenebonának csillapitására. Elment István Gyöngyösre, de soha vissza nem jött Izabellához, hanem maga is Ferdinándhoz állott, melyre kivált az ő ipja, Bebek Ferencz vette őt. Jelenvolt 1542. eszt. Perényi Péterrel és másokkal Pest ostromlásában. Ugyanazon esztendőben a beszterczebányai diéta, végezéseinek tizedik czikkelyében azt rendelte, hogy Vigles (h. Végles) vára Zólyom vármegyében neki adassék vissza; melyet a Mohácsnál elesett Lajos király özvegyének Zólyomon lakó kapitánya, a Stiriából ideszakadt Turny Kristóf foglalt vala el igazságtalanul ő tőle, olyan szin alatt, hogy ő azt az özvegy királyné Mária számára foglalja el, holott ő magának tartotta azt meg.

Ratold. Nápolyországnak Kaserta nevü városából szakadt Magyarországra, Kálmán király idejében, hihető akkor, mikor Kálmán a sicziliai herczeg, Roger Buzila nevü leányát elvette, és haza hozatta 1097. eszt. Ettől származott az a Ratold, aki 1175. eszt. harmadik Béla királynak hadvezére volt, és aki a Ráday familiának törzsöke

Digitized by Google

lett. Ugyan ebből a törzsökből ágadzott ki a Hasznosy és Pásztlıói régi familia is. Egy más Ratold hasonlóképen nagy ember volt második András király idejében, akivel a sz. földre is odajárt 1217. eszt.

Ratold vagy Rátóti Kakas. Istvánnak fia, igen munkás eszköz volt benne, hogy Venczel magyar király legyen. E volt az oka, hogy még Venczel meg sem koronáztatott, mikor az atyja, a csehországi király, maga és fia nevében, már neki ajándékozta a Tisza mellett Várkonyt 1301. eszt. aug. 12. napján. Igaz ugyan, hogy Várkonynak akkor is volt ura, mert azt a tituli (titeli) pap urak birták; de magára vállalta az ifju Venczel, hogy mihelyt őt megkoronázzák, más ugyanannyit érő jószágot fog ahelyett adni a pap uraknak; ha pedig hirtelenében nem adhatna is, de Várkony csakugyan a Kakas keze közt marad mindaddig, mig neki Venczel mást, azzal felérőt adhat. Ettől szarmazott a Kazay familia.

Ratold vagy **Rátóti Dósa** vagy **Domonkos** (Hasznosi). Palatinus, erdélyi vajda, és egyszersmind szatmári és szabolcsi főispány, első Károly idejében. Már Ottó király alatt is nagy embernek kellett neki lenni, mert ő attól 1307. eszt. egy Elek nevü falut kapott. Azután első Károlynak is kedves embere volt. Jelenvolt sőt ugy látszik elől-ülő volt a szalacsi gyüléseu, ahol a Bihar, Szabolcs, Szatmár, Szolnok és Kraszna vármegyei uraság és nemesség 1317. eszt. semjéni Ubúl Istvánnak visszaitélte Semjén, Szent-Mihály, Gút, és Napkor nevü faluit, melyeket azelőtt Amade palatinus erőszakosan elfoglalt vala az Ubul familiától. A gyülés végzésének helybehagyását maga Dósa ajánlotta a királynak; de még ő akkor palatinus nem volt, hanem hogy már 1322. eszt. palatinusságot ért, megtetszik egy palatinus fővel irt leveléből, mely azon esztendőben Debreczenben költ; és a Szatmár vármegye akkori négy szolgabirájának leveléből, melyben azt jelentik neki, hogy az ő parancsolatja szerént Belenics Pált és Benedeket mindenfelé kikiáltatták az utczákon, hogy a következő negyvennapi böjtnek közepén tartoznak megjelenni a palatinus Dósa előtt, semjéni Ubul István ellen. Ez a levél Darab nevü faluban költ.

Rattkay Benedek. Az ifju Hunyadi Jánosnak igen kedves és hüséges fókapitánya volt. Kevéssel halála előtt, ennek ajándékozott volt az ifju Hunyadi, Varasdhoz nem messze Urbocz, vagy másképen Nagy-Tábor nevü várat, és Jukertin nevü kastélyt. Meghagyta Benedek, hogy az ő holttestét Lepoglaván az ifju Hunyadi lábaihoz temessék.

Rattkay Zsigmond. Pozsegai küldött volt Szelnatácsy Miklóssal a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Rattkay Pál. Első Ferdinánd király alatt élt. Hogy a törökök

Digitized by Google

1542. eszt. Varasd környékén pusztitottak, a zágrábi püspök, Erdődy Simon, arra kérte ezt a Pált, hogy az ő biskupeczi, cserneczi s a t. jobbágyai, hadd hordják be Varasdra a törökök ragadozásai elől kevés vagyonkáikat. Megengedte azt Pál, de minekutána a törököktől való félelem elenyészett, akkor aztán nem akarta azokat kiadni a szegény jobbágyoknak, melyért őt Simon püspök perbe fogta, de mi lett belőle, bizonytalan. Pápai kapitány volt ő már 1543. eszt., mikor a tatárokat segitette megverni Zriny Miklósnak Veszprém vármegyében, közel a Somlyó hegyhez. Együtt volt Zriny Miklóssal 1544. eszt. is, mikor azt a törökök Varasd vármegyében megverték, és ha akkor Zriny az ő szavát megfogadta volna, oly nagy kárt embereiben nem vallott volna. Sokat tett ő azon győzelemre, melyet Telekesy Imre, Veszprémhez közel, a törökökön nyert 1549. eszt. Ott volt ő 1552. eszt. az Eördögh Mátyás táborában, és őt küldötte volt Mátyás a bányavárosokra ágyuért. Még vissza sem érkezett Pál az ágyúkkal, már akkor a csata megesett. Bozókon hallotta ő meg a veszedelmet, és onnan visszavontatta az ágyúkat Zólyomba. Elindult volt Nádasdy Tamással 1556. eszt. a babocsai hadra, kivel midőn Perlakon megszállottak volna, valami haszontalan kurva felett a német katonák közt lárma esett, melyre midőn Pál is a maga szállásáról kijött volna, egy, bizonytalan honnan jött golyóbis, őt megölte.

Ravazdy Péter. Arad vármegyei küldött volt a rákosmezei híres diétára 1505. eszt. Társai kecskeméti Patóczy Bertalan, keszi Ákos Miklós, és ivánházi Kenter István voltak.

Recsky Pál. Harmadik András király alatt derék, vitézi bátorságát s erejét mutatta 1291. eszt., az ausztriai herczeg Albert ellen való hadban Bécs alatt, ahol egy ellenséges katonát egészen a kapuig kergetett, ott utolérvén, azt hátulról dárdájával általütötte, és lováról levetette. Igaz ugyan hogy magának is kiütötték jobb szemét, és alóla a lovat kiöltek, de csakugyan győzedelmesen ment vissza a magyar táborhoz. Még negyedik László ajándékozta volt a Recskyeknek Tót-Prónát; Bécs alatt való vitézségökért pedig 1293. eszt. újra megerősitette őket annak birtokában harmadik András.

Recsky Miklós. Hevesi deputatus volt Dormán Jánossal a budai diétára, mikor Hunyadi Jánosra bizatott Buda vára 1447. eszt.

Recsky István, Borsodi deputatus volt a rákosmezei diétára, kazai Gyulaffy Ferenczczel 1505. eszt.

Rembald. A Magyarbirodalomban lévő templariusoknak, vagy veres barátoknak nagy mesterök volt, második András és negyedik

Digitized by Google

Béla idejében. Mikor Robert, az esztergomi érsek, az egész országban az istenitiszteletet félbeszakasztatta, egyiket ezt a Rembaldot küldötte el András király a pápához, azon dolog iránt levéllel 1283. eszt. Lásd Róbert. Jelesen viselte magát 1241. eszt. a tatárok ellen való hadban. Lásd Ugrin. A Frangepánokkal ő kisérte haza negyedik Bélát Dalmáczióból, a tatárok elmenetele után 1242. eszt. Magának s szerzetének igen sok jószágot adott Béla a Szörényi-Bánátban, Oláh és Moldvaországban 1247. eszt.

Rétel. Lásd Ketel.

Rétházy Pál. Ezt küldötte volt Mátyás király 1488. eszt. Ródus szigetébe, az oda való vitézek nagy-mesteréhez aziránt követségbe, hogy mivel ő Bajazet török császár ellen, élete veszedelmével is szándékozik hadakozni, küldjön a nagy-mester ő hozzá egynehány hadakozás mesterségét jól értő ródusi vitézeket segitségül. De kivált azt kérte volt Mátyás király Rétházy által, hogy a nagy- mester Zizimet a Bajazet testvér öcscsét küldje el ő hozzá, aki ez előtt való időközben, Bajazettel a császárság felett sokat versengett és hadakozott, de mindenkor szerencsétlen lévén, most Franciaországnak Auvergne nevű tartományában, a ródusi vitézek jószágaiban tartózkodott; t. i. azt reménylette Mátyás, hogy ha Zizim az ő táborában lenne, úgy Bajazetnek sok embere ő mellé állana, és igy a Törökbirodalmat inkább felforgathatná. A nagy-mester jun. 26. napján azt felelte Rétházynak, hogy már Zizim felől a római pápának tett igéretet, hogy ahoz fogja küldeni, mely meg is lett.

Révay István. László fia Eszteleky Annától. A Révayak első tudható törzsök atyjok Jakab 1163. eszt. élt. A Révay nevet a Szerémségen lévő Réva nevű vártól vették, melyet az István elei, már ő előtte egynehány száz esztendőtől fogva birtak. Ujlaki kapitány volt István 1521. eszt., mikor második Lajos, az ő familiájának régi nemesi czimerét nemcsak ujra megerősitette, hanem ahoz némely uj toldalékokat is adott Budán költ királyi-levele által, ezen levélben Istvánnak azt az érdemét emliti Lajos, hogy ő a zvorniki hires vitéz basát, Osembeget, aki az előtt való időkben Mátyás királyhoz épen akkor járt vala követségbe, mikor Mátyás Ausztriában Németujhelyt ostromlaná, kevesed magával igen nagyon megverte Zvornik körül, annak igen sok emberét levágta, sőt maga a basa is elesett. Emliti Lajos Istvánnak egy János nevü testvérjét is, aki a törökök ellen nem egyszer hüségesen harczolt, és ugyanazok ellen való hadban vitézül is esett el. A czimer melyet neki adott, egy ég szin mezőn lévő drága kövekkel kirakott korona, melynek közepéből egy farkas nyulik fel,

Digitized by Google

mely körmei közt, egy száron nőtt három rózsát tart. Az éhes, és nagy étű farkas, a Révayak dicsőség kivánását köszönségesen; a három rózsa közől a két piros, a János és István vérökkel való szolgálatjokat, az egy fehér rózsa pedig, az István testvérőcsese, Ferencz, nőtelenségét s ártatlan életét jelenti, amint maga Lajos király magyarázza. Kétségkivül jelenvolt a mohácsi veszedelemben 1526. eszt., de onnan a haza szerencséjére kiszabadult.

A veszedelem után ő egy darabig, Perényi Péterrel, aki őt siklósi kapitánynyá tette vala, Szapolyay Jánost ismerte királynak Ferdinánd ellen. Minthogy a szárazon is ugyan, de kivált a vizen való hadakozásban, ő hozzá hasonló tudományú s tapasztalásu ember az országban nem volt, a Lajos király özvegye Mária, minden mesterségét megvetette, hogy őt Szapolyaytól elvonja, és Ferdinándnak megnyerje, annyival inkább, mivel Szapolyay a csajkák és naszádok által a Dunán való hajókázást félelmessé tette vala. Kétszer tett ő vele Mária igazgatásából igen nehéz próbát az ő testvérőcsese Ferencz, és nagy nehezen ugy hajthatta őt Ferdinándhoz. Hogy Ferdinánd az ő eszének megváltozását megtudta, mindjárt parancsolt neki, hogy keritsen a vizi katonáskedáshoz jól értő ezer embert, és száz lovagot, akik a hajók mellett a Duna partján lovagoljanak. Minekelőtte asután Ferdinánd Ausztriából a maga seregét Magyarországra beküldötte volna 1527. eszt., levelet irt Istvánhoz, hogy minél több csajkát és naszádát a Dunán inditson fel Esztergom felé, melyet ő vévén, a Baranyában Veresmart nevü városban hagyván bátorságnak okáért némely katonákat, maga harminczhárom hajóval a Dunán felindult, és szerencsésen a Csepel szigetéhez érkezett. Hogy ezt Budán megtudta Szapolyay, mindjárt Ferge Bálintot küldötte ő hozzá s társaihoz, a felebb való tiszteknek várakat, az aláhb valóknak falukat, a közlegényeknek pedig dupla hópénzt igérvén általa, ha ő hozzá állanának. De István üres kosárral bocsátotta viszsza Fergét, és általa egyebek közt azt is izente, hogy az ország akkori veszedelmének Szapolyay, és annak atyja az oka. Hogy szép szóval nem boldogulhatott, tizenkét ráczfejet küldött ő hozzá Szapolyay, melyeket épen akkortájban küldött vala neki Török Bálint Budára, és azt izente, hogy ha magát meg nem adja, hasonló sorsra fogna jutni. István azt felelte, hogy ő már olyat máskor is látott, a haláltól félni csak asszonyok dolga, ő pedig álhatatosan feltette magában, hogy ő vagy elvesz, vagy a Dunán egyenesen Ferdinándhoz megyen. Az alatt elérkezett Török Bálinttól, az Iván czár feje is. Szapolyayhoz, melyen való örömét, ő csak azértis nagy ágyú dörgések által, mutatta, hogy Istvánba s társaiba félelmet öntsön. Lásd Fekete János. Megértvén Ist-

Digitized by Google

ván Iván czár halálát, annak életben maradt kapitányához, Neste Lukácshoz, mindjárt egy emberét küldötte, azt izen vén általa, hogy az Iván czár megmaradt seregét ne engedje eloszolni, hanem azzal továbbra is Ferdinánd mellett vitézkedjék, Szapolyay barátságát pedig kerülje. Ujra igéretekkel kezdette Istvánt környékezni Szapolyay, és négy várral kinálta őt, ha hozzája állana, de minthogy most sem hajlott, ezer arany jutalmat tett fel annak, aki István fejét őhozzá vinné. Azonban István három hajót előre küldött, hogy azok az akadályokat mindenütt háritsák el, azoknak a többiekkel maga is utánok indult Nagy orditással és ágyúropogásokkal támadták őt meg a Duna két partjáról Budánál a Szapolyay emberei, sőt Istvánffy azt irja, hogy Szapolyay egy vastag vas lánczczal a Dunát is általrekesztette, de István mindezeket az akadályokat meggyőzte, és mikor a Sz. Margit szigeténél a maga embereit számba vette, csak három holtat, és nyolcz sebest talált közöttök, a többek mind épen maradtak. A holtak Bogda vagy amint ma hiják Sz.-András szigetében temettettek el, a többiekkel pedig István a Dunán felfelé evezett. Mindenütt nyomba követték őt a Szapolyay részén lévők, és embereit nyilakkal s ágyúkkal vesztegették. Hogy Esztergomhoz közel jutott, látta, hogy a Dunát előtte egészen keresztülállották s rekesztették, azonban emberei, a szüntelen való evezésben elbádjattak, hajóit visszaforditotta, és a Dunán lefelé indult. Elébb elment Budára az ő hire mint maga, azért is Szapolyay a Dunának mind a két partján tette a rendeléseket, hogy őt mindenestől fogva elfoghatná; de István mindeneket megelőzött, Szapolyayt csúfos szókkal is bátorkodott illetni, és oda, ahonnan jött vala, visszament a Baranyaságra, és ott egy hajós mesternek fejét vétette, akinek hűségtelenségének tulajdonitotta, hogy Ferdinánd táborával nem egyesülhetett, melyhez pedig már közel vala. Lásd Perényi Péter. Azonban nem sok idő mulva kiijesztette Ferdinánd Szapolyayt nem csak Budáról, hanem az egész országból is, ugy hogy neki Lengyelországban kelle egy ideig tartózkodni. Mikor onnan 1528. eszt. ősz felé visszaindult volna, és Athinai Simon nevü vezérjét, egynehány század magával, az országba előre szerencse próbálni beküldötte volna, ezt az Istvánt állitotta ki egyik vezérül Ferdinánd ő ellene. Sáros-Patakhoz, vagy amint többen irják, Kassához közel ütközött meg István 25. sept. Simonnal, de igen mostoha szerencsével. Lásd Athinai Simon. Ettőlfogva nincs több emlékezet Istvánról, Sövényházy Dorottyától Miklós nevü fia maradt.

Hévay Ferencz. Ez is László fia, és a közelebb leirt Istvánnak testvérje. 1521. eszt. Báthori István palatinus titoknokja volt. Ez az

Digitized by Google

a Ferencz, akinek nőtelenségét s ártatlan életét jelenti az az egy fehér rózsa, mely második Lajos királytól, a Révayaknak adott nemesi czimerben vagyon. A mohácsi veszedelem után, ő soha Szapolyayval nem tartott, sőt a pozsoni diétán, melyen Ferdinánd királynak választtatott, ő dolgozott leghathatósabban Szapolyay ellen, és mint a haza törvényeiben igen jártas férfiú, ő bizgatta legnyomósabban a Szapolyay királylyá lett választatásának helyes voltát, ugyhogy őt lehet annak a diétának mintegy lelkének gondolni, mely annak tagjait elevenitette, mozgatta, észszel s tanáccsal tartotta. Kétszeri próbatétel után, ő hajtotta a bátyját Istvánt is a Ferdinánd részére. Őt küldötte Ferdinánd 1527. eszt. Iván czárhoz, hogy azt ő hozzá édesitse. Jó szivvel látszott ugyan őt Iván fogadni, őt asztalához ültette; de azonban a fanyársat elkészittette, melybe őt akarta vonatni; csakugyan a sok szép szó, és sok ajándék, s pénz, ezt a vad embert megjuhádztatták, és Ferdinándnak megnyerték, Ferencz életét is megtartották. Eddig való szolgálatiért, a koronázás után, a királyi tábla elölülőjének tette őt Ferdinánd. Őt küldötte volt Ferdinánd 1531. eszt. Visegrádra, varjasi Nagy Imrével, hogy ott a Szapolyay János követeivel, Váraljay Szaniszlóval és Baksay Bernáttal, azon peres dolgokat igazitsák el, melyek a közelebbi fegyvernyugvás alatt adták elő magokat a két király jobbágyai közt. Ott volt Bécsben 1533. eszt., mikor Ferdinánd a török követet nagy pompával meghallgatta. Ujra őt küldötte ki Ferdinánd 1539. eszt. paghi Károlyi Pállal, és asszonyfalvai Ostfy Lászlóval, hogy Esztergomban a Szapolyay követeivel igazitsák el a két rész jobbágyainak pereit.

Szapolyay halála után egész erővel igyekezett ő, az egész Magyarbirodalmat egy fő, az az Ferdinánd alá hajtani. Legjobb útnak tartotta ezen czélnak elérhetésére, ha legelőször is Budát kerithetné kézre; és épen azért jókor kezdett alkudozni az oda való bíróval Acsády Jánossal, ezenkivül Pálczán Péter, Bornemisza Tamás, és György, Bácsy Benedek nevű senátorokkal s másokkal. Maga Izabella is, a Szapolyay özvegye, Bebek Imrét elküldötte ő hozzá s Perényi Péterhez, ki által azt jelentette nekiek, hogy követeket fog küldeni Ferdinándhoz, ha azoknak előre menedéklevelök lesz. Megirta Révay Izabellának ezen kinálkozását Ferdinándhoz, a Turócz vármegyei (ahol Révay maga már akkor főispány volt) viceispány Rakovszky György által 1541. eszt. 15. jan., és azt is igérte, hogy maga is el fog a királyhoz menni az Izabella követeivel. De megirta azt is, micsoda alkudozásokba bocsátkozott némely előkelő budai emberekkel. Németujhelyen találta meg Rakovszky Ferdinándot, és ami a levélen kivül

Digitized by Google

szájába volt adva, azt is elmondotta. Ferdinánd 23. január azt felelte Révaynak, hogy az Izabella követeinek való menedéklevélről már a parancsolatot megtette, és azokkal együtt, magát is őt, igérete szerént, el fogja mulhatatlanul várni. Ami pedig Buda iránt való iparkodásait nézi, azok a király előtt a legkedvesebbek, azértis akarmit fog igérni Buda általadóinak, azt Ferdinánd fogja teljesiteni. Semmit nem rótt a hűséges Révay a király rovására, hanem a maga Sklabinya nevű várát igérte oda az emlitett személyeknek, minden ahoz tartozó jószágokkal s jövedelmekkel együtt. Azonban az idő megmutatta, hogy Izabellának az alkura semmi igaz kedve nincsen, azértis Ferdinánd még ugyanezen esztendőben Roggendorf Vilhelmet Buda megvételére küldi. Ott volt annak táborában az Acsádyval s a többekkel egy kézre játszó Révay is. A fejes Roggendorf nem akart eleinte az ő szolgálatjával élni, hanem maga próbálta a budaiakat, először szép szóval, azután erővel. Mikor azután látná, hogy nem boldogulhat, akkor hajlott az ő tanácsára, de azonban szavát visszaszopta. Ugyanis Révay abban egyezett meg a legmunkásabb kiadóval Bornemisza Tamással, hogy egy kis régi, s nagyobbára feledékenységbe ment kaput, a boldogságos szűz német templománál, Tamás egy éjjel ki fog nyitni, melyen Révay ezer magyarral lopódzék be a városba, és annak többi kapuját is foglalja el, s azokon Roggendorf egész táborát bocsássa be. Ezt a könnyen végrehajtható rendelést, Roggendorf is helybehagyta először, és azt igérte, hogy maga fogja Perényi Péterrel ezen czélra a legalkalmatosabb ezer magyart kiválogatni. Hogy pedig az ő nálánál sokkal hűségesebb Révay hűsége felől semmi gyanusága ne maradjon, annak fiát Mihályt, zálogúl magához kivánja. Édes örömest odaadta Révay a maga fiát; de Roggendorf egy kis eszmélkedés után, mint visszafordult és éktelen dolgot, ugy képzelte azt magának, ha a kiesinált ut s mód szerént, magyarok vennék által magyaroktól, a magyar várost; azértis a kirendelt éjszakai, talán tiz órakor, a kinevezett kis kapuhoz, az ezer magyar helyett, négy csoport németet küld, a nagy kapuhoz pedig a vasas lovas németeket állitja, hogy majd miker amazok már belőlről a kaput kinyitandják, a vasasok rohanhassanak be, és amazokkal egy kézre dolgozhassanak. Azonban a parolás Bornemisza Tamás, a mondott kis kaput megnyitja, melyen mikor a németek takarodnának befelé lábúj hegyen a városba, csak elámul Bornemisza, hogy nem magyar, hanem német ruhás katonákat lát, akiktől midőn suttogva kérdené hol és merre van Révay? senki őt nem érti, és az ő kérdésére egy, ő előtte ismeretlen dörmögés hangzik vissza, mely őt egészen magán kivül ragadja. Amely németek

Digitized by Google

elől jöttek be, és már a városban, mint fejetlen lábak, magok sem tudván hova? jól előrehaladtak, egyszer villogóba esnek, és vezetőjök s tanácsadójok nem lévén, mi tevők legyenek, magokat fel nem találhatják. Észrevette a kelletlen s váratlan vendégeket Batthyány Orbán, aki a városban épen akkor fel s alá lovaglott, azt szemlélgetvén, ha valjon az őrizők s vigyázok, magok helyén vagynak-e? Még szövevényesebb zürzavarba jöttek a németek, mikor Batthyány ő reájok hirtelen összegyüjtött osztályával tüzet adott. Nyakrafőre kezdenek hát az úton visszatolakodni, melyen jöttek. Legboldogabbak voltak, akik legutól mentek be, mert most elsők lehettek a kifutásban. Ezekkel együtt szaladt ki s tünt el Bornemisza is. Leirhatatlan lett az elsőbbekből utolsókká vált hátrább maradtaknak kétségbe eséssel való küszködésök, és állapotjoknak keserves volta, még inkább is, minekutána a magában is elég kárt tehető Batthyánynak, segitségül érkezett az öldöklésre Petrovich Péter. A különben sem tágas kapu, melyen szabadulni kellett volna, még szorosabbá s keskenyebbé, és igy a szabadulás is lehetetlenebbé lett, az elsőbbeknek ott elszórt fegyvereik által. Egy szóval igen keveset tartott meg ő közölök életben s fogságban a magyarok boszúálló kardja. Révay kivül a városon könnyes szemekkel hallgatta a puskák ropogását, és kardok s lándzsák csattogását, s kárhoztatta, ha mind késő volt is, a Roggendorf agyafürtségát, aki azáltal magát az egész tábor előtt gyülölségessé tette. Bethlen Farkas junius tizenharmadik éjszakájára teszi ezt a veszedelmet. Ekképen elszalasztván Roggendorf a magával unszolódó szerencsét, azután is mindaddig tévesztgette minden ugrásait, mig huszezer keresztyén vére kiomlásának s elpazarlásának, harminczhat nagyobb és másfélszáz kisebb ágyú török kézre lett jutásának tette magát bünös okává. Ezen szörnyü veszteségben, hogy maga Ferdinánd is Révayt, legkisebbé is nem vádolta, azzal mutatta meg, hogy őt 1542. eszt. a pozsoni diétán palatinus helytartójává tette, mely hivatalban tiz esztendeig forgolódott.

Egy levelet küldött ő hozzá a király Prágából 1544. eszt. 1. jul., melyben neki igen kemény kifejezésekkel parancsolja, hogy a Luther és Calvin tudománya követőit keresse, és érdemök szerént büntesse. Semmi nyoma nincsen, hogy ő, különben a leghűségesebb jobbágy létére is, ebben valamit mozditott volna, s nevezetesen hogy a bányavárosokon lévő tanulók száját bedugta volna, akik előbb tovább nyilván ezt szokták volt énekelni: Vive! vive mi Luthere, cuncti tibi dicant Χαιρε. Veritatis Speculum. Nem is indithatott ebben ő semmit, ha magával ellenkezésbe nem akart jönni, és másokat azért bün

Digitized by Google

tetni, amiben maga is léledzett. Ugyanis bizonyos dolog az, hogy az ő maga gondolkozásai is a vallás dolgában igen nagy változást szenvedtek, és ő már ezen királyi parancsolat vétele előtt öt esztendővel, magával Luther Mártonnal levelezett, és azzal disputált, megirván neki, micsoda meggyőződésbeli fundamentomokon kénytelen ő tőle az urvacsorája felett való tudományban elállani, és ahoz ragaszkodni, melyet Zvingli tanit. Mindenre kérte őt Luther, ami szent, hogy Zvinglinek ne hidjen, de ő megmaradt a maga meghatározása s győződése mellett. Hogy a parancsolat után is állhatatos volt ő a maga értelmében, onnan tetszik meg, hogy annak vétele után való időkben küldötte el Olaszországba, tanulás kedvéért, a maga két fiát, annak a tordai Gelous Zsigmondnak vigyázása alatt, aki torkig volt a tilalmazott uj tudománynyal. Mint igen nagy ritkaságot, ugy kérte az ő könyves és kézirásos gyüjteményéből ő tőle, a tudós Veráncsics Antal 1550. eszt. 5. mart. Bécsből küldött levele által a Bonfin magyarországi históriájának még akkor csak kézirásban lévő negyedik és ötödik tizedjeit. Jelenvolt 1552. eszt. a pozsoni diétán, és ott amennyire lehetett, a Forgách familia ügyén könnyitett a király előtt. Halála 1553. eszt. 1. nov. történt Pozsonban. Teste a sz. mártoni templomban temettetett el Túrócz vármegyében, ahol veres márványból való képét is felemelték. Hibáznak, akik Homonnay Klárát tartják az ő feleségének. Ugyanis az ő házastársa Gyulay Borbála volt, kitől négy fia maradt: Ferencz, Mihály, Lőrincz, János. Egy leánya Forgách Lászlónál volt férjnél. Borbála előbb meghalt férjénél, mert már 1544. eszt. ezek a versek jöttek ki Krakóban az ő emlékezetére:

Cedo cuique suam quam jactet femina laudem,
Nominis est etiam gloria certa mei.
Virtutis merito, atque illustri clara marito,
Unde mihi soboles plurima spes patriae.
His dici poteram donis fortasse beata,
Restabant coelo sed meliora mihi.
His fruor, aeternum valeant quae possidet orbis,
Aethereo vere vivo beata polo.

Ezeket Eck Bálint irta vala, a következőket pedig Werner György:

Si cujus tumulus hic sit requiris:
Hic matrona quiescit illa avito
Clara stemmate, clarior marito

Digitized by Google

Francisco, et pueris beata natis,
Non tantum domui Revae, sed ingens
Toti Pannoniae decus futuris.

Révay Mihály. Ferencz fia. Első Ferdinánd király 1561. eszt. 17. febr. költ levele által, ennek s testvéreinek és mindnyájok maradékaiknak, örökösen általadta a Túrócz vármegyei főispányságot, oly feltétel alatt, hogy aki közölök Szklabinya várát birandja, ugyanaz viselje a főispányságot is. Harminczhat katonával ment Mihály Pozsonba, a Maximilián koronázására 1563. eszt. Ugyanazon esztendőben a pozsoni diéta őt rendelte ki, Perényi Gáborral és Thúrzó Ferencz préposital, az ország határának Lengyelország felől való megnézésére s igazitására. Azután is mindenkor jelenvolt a diétákon, és ott, hol amár emlitett végre, hol a pozsoni, hol az eperjesi nyolczados törvényszékekre, hol a királyi helytartó mellé neveztetett ki, az ügyes bajos dolgok megitélésére s eligazitására. Ugy látszik 1583. esztendőtájban halt meg, a túróczi főispányságot és főkomornyikságot Ferencz öcscsére hagyván, Bakics Annától, Péter, Ferencz, Lőrincz, András és István nevű fiai maradtak.

Révay Ferencz. A közelebb irt testvér bátyja helyébe lett túróczi főispány és főkomornyik. Ez is a szelid múzsákkal és Thémissel tartott inkább, mint Marssal. A diétákon ugyanazon dolgokra neveztetett ki sok izben, melyekre a bátyja Mihály. Lásd Berzeviczy Márton. Homonnay Klárától, Gábor nevű fia maradt.

Révay Lőrincz. Mihály és Ferencz testvérje. Kendi Annától István és János fiait nemzette, de akik mindketten mag nélkül haltak el.

Révay László. Az oda felebb irt Istvánnak Sövényházy Dorottyától való fia. Két felesége volt, első Pálffy Erzsébet, második Dersffy Margit, kiktől születtek neki Miklós, Márton, István és Gáspár.

Rhédey Sándor. Nógrádi deputátus volt a budai diétára 1447. eszt., ahol Buda vára Hunyadi Jánosnak gondjára bizatott. Társai ezek voltak: Székely György, Daróczy Jakab és Lengyel Mihály.

Rhédey Ferencz. Dobó Istvánnal együtt ótalmazta Egert 1552. eszt., és a várták elosztásakor, mintegy kilenczvened magával bizták ő reá, a csabi bástyától fogva, a szegelet toronyig való várat.

Robert. Először veszprémi püspök tizennyolcz esztendeig, azután esztergomi érsek 1226. eszt. fogva. Német nemzet volt, a lütiki (lüttichi) püspökségből származott. Még püspök korában 1212. eszt. Rómába küldötte őt a pápához, második András király, hogy amely

Digitized by Google

egyezségre léptek a kalocsai és esztergomi érseknek, némely perben lévő jusaik, p. o. a király koronázás iránt, azt erősittesse meg a pápával; ezenkivül kérjen engedelmet arra is tőle, hogy András Erdélyben, a szebeni prépostságot püspökséggé tehesse, mely a kalocsai érsek vigyázása alatt legyen. Ezt a szebeni püspökséget, hihető, hogy a felesége Gertrud kedvéért, és ösztönözésére akarta András felállitani, s kivált ha felállithatott volna, a kalocsai érsek alá adni, mivel akkor a Gertrud testvérje, Berthold volt oda való érsek; de a pápa sem egyik, sem másik kérését Andrásnak ez uttal meg nem adta, igen helyes okokon. Ugyanezen utjában panaszt tett Róbert maga részéről a pápánál Uriás sz. mártoni apátúr ellen, melyet Uriás megtudván, ő is Rómába ment, és a Róbert utját még jobban bevágta, nevezetesen azzal vádolta, hogy némely embereket ki akar az alól venni, hogy Uriásnak dézmáljanak. Három esztendőre lett egészen vége ennek a pernek, melynek kimenetele kedvezőbb volt Uriásnak.

Szerencsésebben perelt Róbert az esztergomi érsek ellen 1216. eszt., aki ő tőle a királynék koronázására való jusát el akarta venni. Ez a per hihető akkor támadt volt köztök, mikor Jolánta, az András második felesége, megkoronáztatott; hogyha a király és királyné együtt koronáztatnak, akkor az esztergomi érsek koronázza a királyt, a veszprémi püspök pedig a királynét. Ha csak magát kell a királynét felkenni és megkoronázni, a kenés az érsek kötelessége, a koronázás a veszprémi püspöké; ha pedig olyankor az érsek ott nem találna lenni, a püspök mind a kettőt vigye véghez.

János esztergomi érsek halála után, minthogy nem tudtak a voksolók rajta megegyezni, kit tegyenek helyébe, Honorius pápa az esztergomi pap urak közől négyet Rómába hivott, és maga nevezte ki azoknak Róbertet azon méltóságra 1226. eszt. Azután való esztendőben a sz. földre igyekezett Róbert, de mikor oda már induló félben volna, a Moldvaországban lakott kunok fejedelme Borics, a maga fiát követségbe küldötte ő hozzá, és általa arra kérte, hogy menjen a kunokhoz, és azokat, akik már Pál, és más sz. domonkos szerzetén lévő magyaroknak szorgalmatossága által a keresztyén hithez édesedtek, keresztelje meg. Nem merészelt Róbert e sz. földre való útról maga fejétől letenni, hanem a pápától kért engedelmet a kunokhoz való menetelre. Nagy örömmel reáállott a pápa az ő szándéka és utja változtatására; Róbert azért a kunokhoz vévén utját, csak hamar tizenöt ezeret keresztelt meg közölök. Annyira nevekedett pedig köztök naponként a keresztyének száma, hogy már 1228. eszt. a milkóviai püspökséget kellett köztök felállitani, vagy inkább megujitani,

Digitized by Google

amely egy Milkó nevű várostól vette nevét, mely város ugyan Milkó nevű viz mellett épült volt, és abban Theodorikot tette püspökké. Ugy tartják, hogy ez a püspökség először az ötödik században állott fel, és nemcsak Oláh, hanem Erdélyországba is kihatott a székelyek és szászok földére. A vallás mellett tett sok jó szolgálatiert, kilenczedik Gergely pápa Róbertet, hozzá küldött levelében, igen megdicsérte, és az érsekségnek minden régi jusait az ő kezei közt ujra megerősitette 1231. esz.

Az időtájban igen elhatalmasodtak, és erőt vettek volt az országban az ismaeliták, vagy más névvel szaraczénusok vagy szerecsenek, akik török vallason voltak, és a zsidók, ugyhogy a kövér hivatalok s tisztségek, a királyi kamara, a pénzverőházak, sóaknák, és egyéb efélék az ő kezeiknél voltak. Különben is mivel a kereskedést mindenütt ők üzték, igen meggazdagodtak, és az uzorázás által sok keresztyént elnyomtak s magok szolgáivá tettek. Az ismaeliták keresztyén asszonyokat vettek feleségül, és azokat a keresztyén vallástól elidegenitették, az elszegényedett keresztyéneknek gyermekeiket pénzen megvették, és azokat a magok vallásában nevelték. A magok keresztyén szolgáiknak gyermekeiket megkereszteltetni nem engedték stb. Ezenkivül a palatinus Hederváry Dienes, és más világi urak, a papságot némely jusaitól, sőt jószágaitól is és jövedelmeitől fosztogatni kezdették. Mind ezek miheiyt fülébe mentek az akkori pápának kilenczedik Gergelynek, mindjárt levelet irt Róbertnek, hogy Andrást mind ezen hibáknak orvoslására serkentse, ha pedig András abban restelkedni találna, tehát az egész országban az isteni tiszteletet szakasztassa félbe; akik pedig okai a király udvarában az efféle rendetlenségeknek, azokat az eklézsia kebeléből zárja ki. Minthogy keveset fogott Andráson a pápa intése, Róbert magát a pápa parancsolatjához tartotta, és az 1232. esztendőnek végén az egész országbán lévő papságnak irt, hogy mivel sok sürgetés után is, sem az ismaeliták dolga nem igazittatott el, sem a papság sérelmei nem orvosoltattak; tehát a templomokat mindenfelé zárják be, isteni tiszteletet még a király udvarában se tartsanak, sakramentomokat ne szolgáltassanak, azt kivévén, hogy a kisdedeket megkereszteltethetik, a haldoklóknak az úr testét és az utolsó kenetetet feladhatják, de csak ugyan senkit el nem temethetnek. Voltak ugyan némelyek, akik ezen büntetés alól ki voltak véve, de azoknak is meg volt parancsolva, hogy mikor az isteni tiszteletre egybegyülnek, ne harangozzanak, az ajtókat bezárják, és másokat magok közől kirekesszenek. Maga András iránt pedig semmi különös végezést nem tett Róbert, várakozván ő megjobbulása iránt. Értésére esvén

Digitized by Google

Andrásnak, micsoda gyümölcse lett az ő restelkedésének és halogatásának, a következett 1233. esz. egy belső megilletődéssel teljes levelet küldött a pápának, melyben először is fiúi szeretetének édességét, és lábainak csókolását ajánlja ő neki. Azután előbeszéli, hogy ő a fejedelmek közt, a római anyaszentegyház iránt való szeretetben soha hátul nem maradt, sőt isten segedelme által annak határait szüntelen terjeszteni igyekezett, mindazáltal, mikor azon sz. anyának szeretetéhez és kegyelméhez mások felett számot tartana, épen ellenkező jutalmat veszen; olyan vétkeken kell neki keseregni, melyeket ő soha se próbált cselekedni; és olyan fájdalmakat kell szenvedni, amilyeneket soha többször nem tapasztalt. Továbbá panaszolja, hogy mikor a negyven napi bőjtnek elején, mind maga, mind az országnak több lakosai templomba akarnának menni, Róbert a pápa nevével mindnyájokat megtiltotta, sőt némely belsőbb embereit, mint a palatinust s másokat, az eklésiából kirekesztette. Nem fejezheti ki, micsoda szomorúság érte őt, mikor látta, hogy mind neki, mind az ország lakosinak, az anyaszentegyház mézzel folyó emlőitől, mint elfajult, nemtelen és hitvány fiaknak ki kell rekedni, és neki a világnak többi fejedelmei előtt gyalázatos vázzá lenni; mely szomorúság annál kegyetlenebbül sebheti az ő szivének belső részeit, mennél kevesebbé tette ő magát arra érdemessé. Ámbár pedig ő arra a kemény, és nem érdemlett sentencziára ügyelni sem tartozott volna, mindazáltal azt szelíd együgyűséggel türte, és a maga fiát Bélát, az ország nagyjaival, három izben is elküldötte Róberthez, de mégis nehezen tudta tőle kinyerni, hogy egynehány napig istenitiszteletnek gyakorlását engedjen. Ezt a levelet a palatinusnak, a győri főispány Simonnak, és a hospitalariusok nagy mesterének Rembaldnak kezökbe adta András, hogy vigyék Rómába, és annak végére azt irta, hogy ezeknek ugy hidjen a pápa, mintha magával Andrással beszélne, és velök ugy végezzen ezen dologban. Mit felelt a pápa ezen követek által Andrásnak, az még eddig setétségben maradt, hanem még azon esztendőben, egy Jakab nevű kardinált Magyarországra küldött, hogy minden rendetlenségeket hozzon helyre. Ezen kardinál előtt esküvéssel kötelezte magát András arra, hogy az ismaelitákat és zsidókat, minden közönséges hivataloktól el fogja rekeszteni; minden eddig gyakorlott törvénytelenségeiket meg fogja zabolázni; és velök valami jelt, vagy czimert viseltet, mely által meg lehessen őket a keresztyénektől ismerni s különböztetni. A papságnak jusait s jövedelmeit is visszaigérte, és igy az eklézsiai fenyitők alól esuttal mindenek felszabadultak.

Mind a harmadszori házasság, mind a hadi gond, mind a mások

Digitized by Google

tanácsa, félrébb vonták az András elméjét, mintsem ő azt egyenesen a tett igéreteknek teljesitésökre függeszthette volna; azértis a pápa 1234. eszt. a bosnyákországi püspökre bizta, hogy Andrásnak adja hirül, hogy mivel szavának s esküvésének nem állott, mind maga mind az ország, a minapi egyezés szerént, ismét ekklésiai fenyiték alá esett. De már ekkor Róbert teljes erővel ellenállott, hogy a pápának ezen akaratja, valahol az országban kihirdettessék, melylyel azt nyerte, hogy a pápa neki egy feddődző levelet küldött, melyben őt négy hónap alatt maga eleibe idézi, és azt hányja szemére, hogy ő az evangéliomi gazdának szőllőjébe már régen küldetett ki, és abban kilencz óráig dicséretesen is munkálódott; de tizenegy órakor is ugy kellett volna magát viselni, ha jutalmat akar venni, és ha ifjabb korában olyan hasznos élőfa volt, mely jó gyümölcsöket hozott, életének estvéjén még jobbakat kell vala teremni. Finis non pugna coronat. s a t. Megjelent Róbert a pápa előtt, és magát, amint lehetett, igazitotta volna, de a pápa az ő mentségivel meg nem elégedett; mindazáltal őt 1235. eszt. hozzá küldött levelében, minden büntetés alól, melyet érdemlett volna, felszabaditotta. Ugyanakkor irt a pápa Andrásnak is, és arra kérte, hogy akik másod izben keményebben akartak vele bánni, mint Róbert, azoknak engedjen meg. Zsémbes öregnek kellett lenni ennek a Róbertnek, mert a közelebb emlitett esztendőben, az aradi prépostot az eklézsiából azért rekesztette ki, hogy azt maga hatalma és igazgatása alá akarta Róbert hajtani, ámbár soha azelőtt ott nem volt, és a prépost ezen az okon azt ellenzette, és a pápára apellált. A pápa igazat tett köztök, és a prépostot az átok alól felszabaditotta, mig a dolgot jobban megvizsgáltatná. Ötödik Istvánt, negyedik Béla fiát, Róbert keresztelte meg 1239. eszt., és ugyanazon esztendőben halt meg.

Rof. Lásd Rua.

Roger. (Rogerius). Olaszországból Apuliából származott, és igy hibáztak, akik eddig őt magyarnak irták. Először váradi kanonok, azután spalatrói érsek lett, negyedik Béla király idejében. Minekelőtte Magyarországra szakadt volna, Rómában sok ideig lakott Toletán János kardinál mellett káplán képen; aki őt holmi ekklesiai dolgokban sok izben küldözte Magyarországra, és itt a lakást megszeretvén, váradi káptalanbeli kanonok lett. Nem csak látta, hanem érzette és szenvedte is ő a tatároknak kegyetlenkedéseiket, melyeket azok 1241. és azután való esztendőben követtek el az országban. Mikor Kádán, vagy Kajdán, a tatárok egyik nevezetes vezére Váradot megszállotta, benne volt a városban Roger is, de valami nyilást találván, magát az erdőre vette, és ott lappangott. A város csakhamar a tatá-

Digitized by Google

rok kezére került, akik abban mind a lakosokat, mind a másunnan odaszaladt sok népet, minden különbség nélkül levágták. Azután a várat is kemény ellentállás után megvették, ott a káptalan templomába mint hogy be nem mehettek, azt meggyujtották, melyben sok oda rekeszkedett ember odaégett. A többi templomokban a tömjénezőket, kereszteket, arany és ezüst szent edényeket, lábaikkal tapodták, a fehérnépeken ugyanott, először erőszakot tettek, azután megölték. Éjszakánként behajtotta Rogert, az elpusztult és elégetett városba az éhség, és a holttestek közt kereste élelmét, ami ott maradt. Magok közt a magyarok közt is találkoztak abban az időben olyan gonoszok, akik magokat a tatárokhoz adták, és velök együtt öltek, vágtak, pusztitottak, legalább Roger azt irja, hogy ő egy ilyen tatárrá lett magyarhoz szegődött szolgának, aki nagy kegyelemnek tartotta azt, hogy őt magához fogadta. Közel másfél esztendeig szenvedett Roger a tatárok közt, mikor aztán azok reávették magokat, hogy az országot ide hagyják, melyben már különben is semmi pusztitani valót nem kaptak, és hazafelé indultak. Vitték magokkal Rogert is, és már Moldvaországban jártak, mikor Roger egy erdőben tettetvén, hogy félrevaló dolgára megyen, az utról kitért, és egy inasával együtt a sürűben utat vesztett, és szerencsésen elszökött. Az inassal magára ágakat és faleveleket hányatott, és az alatt lappangottak két egész nap, minden ital és étel nélkül, úgy hogy fejöket sem merték felemelni, mivel a tatárok fel s alá szüntelen lovagoltak körülöttük, akik a szökevény magyarokat keresték s kiáltozták. Egyszer valami kis tágulást kapván, négy kézláb nagy félve közelebb mász az inashoz, aki hozzá távolka feküdt, azt magához hivja, és mikor egymásnak éhségekről s egyéb nyomorúságokról panaszkodnának, egy ember bökken reájok, akitől ők szinte úgy megrettentek először, mint az ötölök, de mivel mind hárman egy járatbeli emberek voltak, összeszövetkeztek, és egy társaságban haza felé indultak. Utjokban az elpusztult kertekben kereskedtek, és ha egy vagy két veres, vagy foghagymát találhatott Roger, már az ugyan válogatott, és ritka csemegének tetszett; a két társa pedig mályvával és gyökerekkel élt. Nyolczad napra nagy nehezen Gyulafehérvárra verekedtek, de ott egyebet nem találtak embercsontoknál és koponyáknál, a templomoknak s palotáknak puszta falainál és düledékinél, melyek vérrel voltak befestve. Azután egy nagy kősziklát találtak, melynek tetejére sok ember vonta fel magát a tatárok elől. Ezek mikor megtudták honnan jö Roger, nagy örőm sirással fogadták őt, és olyan kenyérrel kinálták, mely lisztből és apróra tört cser s tölgyfa kéregből volt sütve; de azt irja maga Róger, hogy akkor neki az a kenyér sokkal jobb izú-

Digitized by Google

nek tetszett minden zsemlyénél, melyet ő valaha evett. Itt lakott egy hónapig ezekkel az emberekkel, és onnan küldöztek ki kémeket, akik vizsgálnák, ha kitakarodtak-e mindnyájan a tatárok, vagy pedig vagynak még lesben közölök?

Béla királynak Dalmácziából való hazajövetele, és az országnak valamennyire való lecsendesedése után, visszament Roger Olaszországba, nevezetesen Rómába, ahol őt jó kedvvel fogadta, az ő régi pártfogója János kardinál, és a pápának is esmeretségébe juttatta. Abban az időben, már egynehány esztendőktől fogva, szüntelen tartó visszavonás és egyenetlenség uralkodott a pápák közt, és Fridrik császár közt. Mikor Róger visszament, negyedik Incze ült a pápa székében. E sem volt egyetértésben Fridrikkel, sőt Fridrik olyan mozdulásokat és lépéseket tett, hogy a pápa Rómában való maradását bátorságosnak nem itélhette, hanem ő előle Francziaországnak Lion nevü városába ment 1244. eszt., ott egy nagy gyülést tartott, azután való esztendőben, melyben Fridriket az anyaszentegyháznak kebeléből kirekesztette, és a császári széket is üresnek hirdette ki. János kardinállal, Roger is elkisérte volt a pápát Lionba, és vele mindaddig ott mulatott, mig Ugrin helyébe őt a pápa 1249. eszt. spalatrói érsekké tette. Egy János nevü magyart elválasztottak volt ugyan már a spalatróiak érseknek, és két követet küldöttek a pápához Lionba, hogy azt erősitse meg méltóságában, de azt a pápa, a mellette lévő Rogernek szánta és adta. A pápa ajánló levelével, először is Béla királyhoz sietett Roger, de nem igen kapott fel vele előtte, mert nehezen szenvedte a király, hogy az ő tudta és megegyezése nélkül adatott neki az érsekség; mindazáltal neheztelését nem mutatta, és őt békével elbocsátotta Spalatróba. Oda elérkezvén Roger, az érseki palotát mindjárt más szebb formára vette, toldatta, csinositotta. Szerette a gazdálkodást, a Salona vizén malmokat épittetett, lovakat szerzett, szántatott, vettetett, szép házbeli butort, drága ruhákat, gazdag asztalt tartott, melyből a lett hogy jövedelmével be nem érte, és a klastromokhoz is hozzányúlt. A maga jóltévője a pápa iránt, abban is igyekezett háládatosságát megmutatni, hogy mikor Konrád császár, a felebb emlitett Fridrik fia (aki csak olyan egyetértésben volt a pápával, mint az atyja) némely pártosoknak leültetésére, hajókon igyekezett Nápolyországba 1251. eszt., kiszállott volt egy kevés ideig Spalatróba, de őt, mint Incze pápa ellenségét, Roger be nem várta, hanem a templomokat bezáratta, maga pedig némely pap urakkal a vidéki falukra ment, és ott töltötte az időt, mig Konrád Spalatróban, még pedig az érseki épületben mulatott. Igen ízén esett Konrádnak ez a bárdolatlanság, melyért is őt

Digitized by Google

fenyegette, ládáit, papirosait felhányta, ha azokból valami Felség ellen való hűségtelenséget tapogathatna ki; de szerencsére semmit se talált, és Apuliába általevezett, Roger pedig haza ment Spalatróba. Mikor Mária királyné, a negyedik Béla felesége 1265. eszt. a spalatróbeliekre megharagudott volt, Roger is elment annak megengesztelésére, de a királyné szónak sem állott; sőt még inkább neki tüzesedett, és ha Rogert némely jó baráti el nem iktatták volna, igen váratlan veszedelem esett volna rajta. Lásd Mária. 1266. eszt. halt meg podagrában. A tatároknak az országban tett dúlásaikat irásban hagyta, ilyen czim alatt „Miserabile Carmen." Amely czim az ő irása eleibe valósággal annak nemcsak mátériájára, hanem formájára és stilusára nézve is ugy illik, mint az arany alma az ezüst rostélyba. Annyiban mindazáltal megbecsülhetlen ez az ő kis irása, hogy anélkül csak annyit sem lehetne tudni a tatároknak akkori pusztitásaikról, s az ország állapotjáról, mint amennyit abból kitapogathatni.

Román Zsigmond. Szapolyay János pártját fogta első Ferdinánd ellen. Bajoni Benedekkel, Verbőczy Istvánnal, Frangepán Ferenczczel és Brodarics Istvánnal, ő járt 1535. eszt. Bécsbe Ferdinándhoz, a fegyvernyugvás hosszabbitásáért, melyet meg is kötött a többek közt ilyen feltétel alatt, hogy Majláth István Erdélyben Szeben ostromlását hagyja félbe, vagy ha már azt megvette volna, Szapolyay azt Ferdinándnak adassa vissza. A fegyvernyugvás 21. aug. iratott alá, és a következett 1536. eszt. febr. utolsó napjáig igértetett.

Roskoványi Márton. Második Ulászló király ezt tette Erdélyben gyula-fehérvári esperessé és kanonokká, a meghalt Dékány Máté helyébe, Budán 1501. eszt. költ. levele által.

Rozgony vagy **Rozgonyi Rajnold.** Negyedik Béla és ötödik István királyok alatt vitézkedett. Az ő familiája, Abauj vármegyében, a Tarcza vize mellett fekvő, Rozgon vagy Rozgony nevü falutól vette a maga nevét. Amely 1270. eszt. költ levelével, ötödik István király, ennek a Rajnoldnak ajándékozza Abauj, Szabolcs és Zemplén vármegyékben azon jószágokat, melyeket ott azelőtt Ratisló birt vala, abban ilyen érdemeit hozza elő Rajnoldnak: hogy mikor még István király Stajerországi herczeg volna, már akkoris neki minden hadakozásaiban, melyeket Német, Karinthia és Csehországokban viselt, mindenütt jelenvolt Rajnold, és magát vitézül viselte. Azután, hogy 1262. eszt. István erdélyi herczeggé lett, akkor is hűséges volt Istvánhoz. Elment annak seregével, s maga embereivel Görögország pusztitására, honnan szép győzelemmel jött vissza. Őt izben járt a bolgárországi hadakra is, kétszer ugyan magával Istvánnal, háromszor pedig annak

Digitized by Google

báróival, és mind az ötször megkülönböztette magát mások felett. Mikor István a maga édes atyja ellen hadakozott Ilsvaszegnél, (ma Isaszeg) a Duna körül, ott is nagy vitézséget mutatott Rajnold, és az István szemei láttára, az ellenséges tábor fővezérjét Henriket, lándzsájával lovárol letaszitotta s elfogta, amikor maga Rajnold is a bal szeménél nagy sebet kapott. Ebben a levélben szabolcsi főispánynak, maga fölovászmesterének, és a maga fia László herczeg főtálnokjának nevezi István Rajnoldot.

Rozgony László. A közelebb irt Rajnoldnak fia. Klára nevü leányán kivül, akit Oltományi Csamazhoz adott férjhez, János, Péter, és Miklós nevü fiakat hagyott, kik három ágat formáltak a Rozgony familiában, azért külön czikkelyt is érdemelnek.

Rozgony János. László fia. Ennek a Jánosnak fia:

Rozgony László. Első Lajos királyt elkisérte a nápolyi hadra, ahol miképen viselte magát, onnan gondolhatni, hogy ott Aversa vára alatt költ királyi levelében, Lajos ő neki s familiájának, jus-gladii-t adott 1350. eszt. Három fia maradt, ugymint:

Rozgony Osvald, Lőrincz és János. Ezek mind a hárman jelenvoltak 1396. eszt. Zsigmond királylyal a nagy-nikápolyi szerencsétlen hadban, és ugyanott ő mellette mind a hárman vitézül elesvén, s magok után semmi magzatot nem hagyván, ő bennök a János ágának vége szakadt.

Rozgony Péter. László fia, Rajnold unokája, 1334. eszt. virágzott. Lőrincz nevü fiától, János és Sebestyén nevü unokái maradtak. Jánosról következik valami:

Rozgony János. Péternek Lőrincztől való egyik unokája. Ez a János azokkal tartott, akik Zsigmond királyt fogságra tették, és akik aztán Nápolyi Lászlót akarták ő helyébe behozni királynak. De azután, minthogy mind ez a János, mind a többi Rozgonyak magok eszét megváltoztatták, és Zsigmondnak jó szolgálatokat tettek, Zsigmond is mind Jánosnak, mind a többi Rozgonyaknak, akik ő vele egy uton futhattak, 1410. eszt. költ levele által bocsánatot adott Az ő szolgálatjok ebből állott, hogy Eger várát, Ludán Tamástól elvenni segitették; Bártfát a lengyelektől négyszáz lovasaikkal visszavették; Bosnyákországban Zsigmondot az odavaló pártosoktól megszabaditották, akik őt ott el akarták fogni; mind a törökök, mind mások ellen, magok pénzén hűségesen hadakoztak s a t. Igy aztán János olyan kedvességben volt Zsigmond király előtt, hogy az őt szepesi főispányból s kapitányból, kincstartóságra, tárnokmesterségre, s utoljára erdélyi vajdaságra is emelte, de amely hivatalától 1458. eszt.

Digitized by Google

öregsége miatt önkényt bucsát vett. Azt sem tudhatni mikor halt meg, és hogy feleségétől, Tarcray Apolloniától hagyott-e, vagy sem? valami örököst. Lásd Zudar Benedek.

Rozgony Miklós. Lászlónak fia, a törzsök Rajnoldnak unokája. Szinnyei Merse Annától három fiút hagyott, Simont, Lászlót és Istvánt, Simonról és Lászlóról mindjárt lesz szó, Istvánról pedig minden irás és könyv hallgat.

Rozgony Simon és **László**. Mindketten Miklós fiai, első Lajos és Zsigmond alatt éltek. Abban a levélben, melyet ezek a testvérek Zsigmondtól nyertek, arról dicsérte őket a király, hogy első Lajos idejében Olaszországban Tarvis (Treviso) városa ostromlásában magokat különös hűséggel s bátorsággal viselték, és ott sok sebet kaptak, amely úgy látszik 1357. eszt. történhetett.

Ami különösen Simont illeti, ő Zsigmond mellett is sok hadakozásban hűségesen szolgált. Nevezetesen mikor 1383. eszt. a lengyelek Szemovitot a maszovi herczeget akarnák magok királyának választani, és hogy Zsigmond ezt meggátolhassa, tizenkétezer magyarral a maszovi herczegségbe beütött; ott volt a többi magyarok közt Simon is, és akkor ismét nagy sebet kapott, egy várnak ostromlása közben. Ott volt a nagy-nikápolyi szerencsétlen hadban is 1396. eszt., és hogy életét minden szükség s haszontétel nélkül el ne vesztegesse, jobbnak itélte az ellenségnek hátat fordítani. A morva márkio Prokop, egy Nagyvár nevü várat elvett volt Zsigmondtól, melyet mikor vissza akarna Zsigmond venni, annak ostromlása közben ismét olyan veszedelmes sebet kapott, hogy amiatt sok ideig betegeskedett, és élete megmaradása igen kétséges volt. Nemcsak vitézségével, hanem ékesen szólásával is szép hirt szerzett magának. Nevezetesen nagy hasznot tett azzal 1408. eszt. Eger váránál, melynek a pártos Ludán Tamástól, vagy inkább annak kapitányától, Debrő Istvántól való visszavételét bizta vala a király ő reá. Csak négyszáz lovassal kellett neki a vár ellen menni, abban pedig sokkal nagyobb volt az ellentálló erő. Szép szóval fogott tehát a dologhoz, melylyel a várbeli katonáknak szivöket annyira megtudta venni, hogy azok mind magokat, mind a várat önkényt a király kegyelmébe ajánlanák, Debrőnek pedig Erdélybe kelle szaladni. Mindezért, mind más érdemeiért Zsigmond, nemcsak országbáróssággal, hanem jószágokkal is megajándékozta. Dobó Hedvigot 1414. eszt. hagyta özvegyen, kitől három fia maradt, ugymint: a püspök Simon, István és György. Ami Lászlót illeti, neki csak két fia, Péter püspök és István ért emberkort, kik már most következnek.

Rozgony Péter. László fia, demesi prépost, veszprémi kanonok,

Digitized by Google

fedhetetlen életére, nagy familiájára, szép tudományára nézve, nyugan veszprémi püspöknek választatott 1417. eszt. Már egynehány esztendő óta üres volt a püspöki szék, és a püspökséget a pápának egy Branda nevű követe igazgatta; most pedig mivel ez a Branda Zsigmonddal a konstanczi (kostniczi) gyülésre járt, a veszprémi kanonokok kaptak az alkalmatosságokon, és csak magok fejétől választották Pétert püspöknek. Nehezen szivelte ezt Zsigmond király, annyira, hogy Rozgonyra reáirt Konstanczából, hogy a választást el ne fogadja, és a püspökséget fel ne vállalja; mindazáltal mind familiája, mind az ő maga személyes érdemei, arra birták kevés idő multva a királyt, hogy az ő választását helybehagyta. Azután mindenkor nagy kedvességben volt Péter a király előtt. 1425. eszt. királyi levelét adta neki Zsigmond afelől, hogy a veszprémi püspökök jusa legyen mindenkor, a királynékat megkoronázni, és azon szolgálatjokért esztendőnként ötszáz márkát, akar a győri harminczadról, akar másunnan jutalomul felvenni. Ugyanazon esztendőben Egerbe jött püspöknek, ott egy prépostságot állitott fel, és a nagy templomhoz egy uj kápolnát rendeztatott 1429. eszt. Mindezért, mind pedig a törökök és husziták ellen tett hasznos fáradozásiért, Solymos, Leutpataka és más falukat ajándékozott neki a király 1430. eszt. Amely levelet Sáros vármegyére 1436. eszt. eziránt irt, hogy a gabonabeli dézsmát neki küldjék be, melyet az ország neki azért rendelt, hogy a husziták ellen annál könnyebben hadakozhassék, még ma is megvan.

Rozgony István, László fia, Péter püspök testvérje, temesi főispán. Az oda felebb irt Jánossal együtt értett egyet ifjuságában azon pártoskákkal, akik Zsigmond királyt fogságra tették, és helyébe Nápolyból Lászlót akarták királynak hozni. De aztán hibáját megjobbitotta, Zsigmondhoz való hűségét sok tettével megbizonyitotta, azért Zsigmond is őt 1410. eszt. Jánossal együtt kegyelmébe vette.

Péter püspökkel együtt jelen volt Rácországban Galambócz vára alatt, mikor azt Zsigmond király a törököktől vissza akarta vinni 1428. eszt. Ő volt ott a fővezér, a legnagyobb ágyura magának volt gondja, és azzal a vár tornyaiban sok kárt tett. Mindazáltal a várat megvenni nem lehetett, hanem kénytelen volt Zsigmond a törökök fejedelmével Amuráttal fegyvernyugvásra lépni, és Galambócz alól seregét visszahozni. Mikor már a seregnek nagyobb részét a Dunán Zsigmond általszállitotta, akkor eredtek neki a kötés ellen, utána a törökök, a vele maradt magyarokat nagy részént levagdalták, és magát Zsigmondot is minden bizonnyal elfogták volna, ha Rozgony István őt, különös vitézséggel nem oltalmazta és hajóra nem

Digitized by Google

áltette volna. A király életének ily hűséges óvalmazása közben, kevésbé, hogy a maga életét István el nem veszítette. Ugyanis midőn az ellankadt Zsigmondot a hajóra vinné, maga a Dunába esett, és mások őt igen nehezen kaphatták ki a vízből.

Nagy kedvességben volt Borbála királyné előtt is. Az ajándékozta neki azt a hatvan ezer arany forintot 1431. eszt., melyeken ő a maga férjétől Zsigmondtól Diós-Győrt, Földvárt és Dedest, Borsod vármegyében magának elzálogosíttatta vala. Albert király és annak felesége Erzsébet 1438. eszt. Tata, Vithan, Gesztes és Eszegvár várait, ezen kívül Gerencsér nevű falut neki zálogba vetették kilencz ezer arany forintban, mely jószágok iránt, az ő fia János 1458. eszt. egy uj levelet nyert Mátyás királytól, hogy ő azokat mindaddig birhatja azután is, míg vagy maga Mátyás, vagy az ő utána leendő királyok, a kilenczezer forintot ki nem fizetendik. Ennek felesége volt az a derék magyar amazon, Szent-Györgyi Czeczilia, kitől amár említett Jánoson kívül István, Lőrincz, Rajnold és Osvald nevű fiai maradtak.

Rozgony Simon. A felebb leirt Simonnak Doby Hedvigtől való fia. Esztergomi kanonok, szebeni prépost, azután veszprémi, utoljára egri püspök. Még veszprémi püspök volt 1437. eszt., amidőn kérdésbe jött ő közötte és az esztergomi érsek közt, melyiknek jusa és kötelessége legyen Erzsébetet, az Albert király feleségét megkoronázni? További igazitásig és erre az egy esetre, akkor általengedte neki az érsek Palóczy György a koronázást, olyan feltétel alatt, hogy a koronázás után, ha több és világosabb jusait bizonyithatja be Simon mint ő, akkor aztán államtóképen legyen a veszprémi püspökök jusa a királynék koronázása; ha pedig az érsek hozhat elő erősebb bizonyságokat, a veszprémi püspökök többé kérdésbe se hozzák az érsekek jusát. Ezt a Simont küldötte Albert 1439. eszt. máj. 24. napjára Lublyóba, Szécsy Dienesszel, az egri püspökkel, Perényi Jánossal és Schlick Gáspárral, hogy ott a lengyel követekkel a békeség dolgában végezzen, de azt akkor végrehajtani nem lehetett, és mindakét részen lévő követek azt végezték, hogy maga a két király személy szerint beszéljen arról. De az is elmaradt, mert Albert még ugyanazon esztendőben meghalt, de meghalt Palóczy György is, az esztergomi érsek.

Ketten voltak, akik a Palóczy üres helyére vágytak, ugymint Szécsy Dienes, az egri püspök és Rozgony Simon. Az Albert özvegye, Erzsébet királyné, Szécsy Dienesnek kedvezett, és azt mondotta: hogy míg ugyan ő uralkodik Magyarországon, addig soha Rozgony Simon érsek nem lesz. Ezt Rozgony meghallván, azt mondotta reá: hogy míg ő él, soha addig Erzsébet nem fog uralkodni. Mindkettőn

Digitized by Google

megálleották szavokat, mert az érsekséget Dienes nyerte el, Simon pedig annak helyébe ment egri püspöknek 1440. esztendőben. Simon is a maga részéről semmit el nem mulasztott, hogy Erzsébet az országlástól elmaradjon, és ő helyébe Ulászló nyerje el a királyságot. Amely követeket intézett volt Ulászló Erzsébethez Komáromba ajándékokkal, azokat Simon oda nem bocsátotta, ámbár azokat Erzsébet menedéklevéllel (salvus-conductus) kinálta. Mihelyt pedig meghallotta Simon, hogy már Ulászló az országba beérkezett, eleibe indult neki, és útjában Eperjest megvévén, mely Erzsébethez akart hűséges lenni, onnan Ulászlóhoz Késmárkra ment, és azt a maga palotájába Egerbe kisérte. Egerből őt küldötte el előre Ulászló, hogy Budát az ő számára foglalja el. Eljárt Simon a dologban, és az Erzsébet pártfogóit ahol lehetett üldözte. Nevezetesen Budán egy magyar embert, aki lován ülvén az Ulászló választását ócsárolta, a Simon emberei megragadták, és azt lovastól együtt összeapritották. Budáról visszajött Egerbe Simon Ulászlóhoz, és m. u. a dolognak mivoltát neki tudtára adta, azt Budára nagy pompával bekisérte. Azonban Erzsébet királyné a győri püspököt Benedeket szép szóval és ígéretekkel reávette, hogy neki Győr várát adja által, melyet aztán Erzsébet zsoldon szolgáló cseh katonákkal megrakott, és azokkal körülbelől az Ulászlóhoz hajlókat nyomorgatta. Simont küldötte el Ulászló, hogy Győrt vegye vissza Erzsébettől. Simon oly derekasan szorongatta Győr várát, hogy az abban lévő gróf Cillei Ulrik abból titkon el akara szökni Pozsonba Erzsébethez, de azt Simon észrevette, őt kézre keritette, és fogva Ulászlóhoz vitte. Jelenvolt Simon Fehérváron az Ulászló koronázásán, és ott az ő gondviselése alá bizták volt a magyarok Gara Lászlót, akit azért tettek vala fogságra, mert Erzsébetnek Visegrádról el engedte vinni a magyar koronát. A koronázás után Simont tette Ulászló az ország kancellárjává.

Minekutána elég erős lábon gondolta magát állani Ulászló, a vele lévő lengyeleket 1442. esztendőben hazájokba visszabocsátotta. Ezeket maga Simon elkisérte Budáról Egerig, és ott őket igazdagon fogadta. Mikor azok Egerben mulatnának, és egykor aludnának, Telefus egy cseh vezér, sok Erzsébet részén lévő csehhel és némettel véletlen Egerre üt, a várost pusztitja, a lengyeleknek sok lovát, szekerét elviteti. Rendbeszedvén magokat a lengyelek és magyarok, utánaeredtek Telefusnak, embereit nagy részént levágják, a prédát tőle visszaveszik, magát is Egerbe fogva visszahozzák. Megörült Simon ennek a győzedelemnek, de azzal nem elégedett meg, hanem négyezer magyarral és lengyellel Selmeczbányára megyen és azt felégeti és prédálja, mivel

Digitized by Google

az ott való lakosok Erzsébet részén voltak. Onnan Giskra János ellen mozditja seregét, akihez mikor elért, egyik résznek sem volt kedve a másikat megtámadni; békességre léptek hát ekkor egymással, és Simon Giskrát nemcsak barátjának fogadta, hanem Rozgony György leányát is annak feleségül adta; ezenkivül Telefust szabadon bocsátotta; Giskra is a nála lévő fogoly magyarokat eleresztette. Ez a békesség és összesógorodás ellent nem állván, 1443. eszt. augusztus közepetáján ismét haddal ment Simon Giskra ellen a Szepességre, de mi haszonnal, bizonytalan.

Simon is megegyezett volt abban, hogy a törökkel való békesség felbontassék, és elment azok ellen Várna alá 1444. eszt. Bonfin azt irja, hogy Simon abban az értelemben volt, hogy ne csapjon össze a magyar tábor a törökökkel, mig a segitő seregek el nem érkeznek, hanem addig csak ótalmazólag tartsa magát, és keritse be magát szekerekkel és ágyukkal. Hunyadi János ellenkezőt tanácsolt, és Simont puhasággal vádolta, melyből egy kedvetlen összeszólalkozás esett köztök. Hunyadi szava állott meg. Simon, Tallóczy Ferencz bánnal igazgatta a csatázó sereg jobb szárnyát. Mikor látta, hogy az ellenség magát a halmokon mutogatja, egy kevéssé hátrált, hogy onnan azt lecsalhassa; mely m. u. a síkra letakarodott, azt igen hevesen megtámadta, és a halmokra visszanyomta. De annak számos segitsége érkezvén, a második összecsapásban Simon a többiekkel együtt hátat forditott, és midőn Galata felé akarna futni, a törökök őt elfogták és megölték. Továbbá azt irja Bonfin, hogy voltak olyanok, akik azzal tartottak, hogy Simon el nem esett, hanem a török fogságában holtig juhokat őrzött, de ő azt maga is, minden maga könnyen hivősége mellett is, hihetetlen dolognak itéli. Az ő szakállal diszeskedő képe, még ma is meg van a pozsoni várban.

Rozgony István és György. Mindketten Simon püspök testvérei. István volt köztök a legöregebb, Simon pedig a legifjabb. Még ifjuságában igen szép jelét mutatta István a maga vitézségének 1392. eszt. Zsigmond király láttára Bosnyákországban Dobor vára ostromlásakor, ahol ő a várhoz sokszor közel ment, sőt annak erősségére is felhágott, ellent nem állván a nyilak és kövek, melyeket ő reá szórtak, és a nagy sebek, melyek mindkét karján estek. Ugyanakkor a dobori kapitányt a király láttára a földre leverte és megölte.

Györgygyel együtt mindenütt hüséges kisérője volt Zsigmond királynak, a konstanczíai (kostniczi) gyülésnek alkalmatosságával, közel hat esztendő alatt, Német, Olasz, Franczia, Arragonia és Angol országokba tett utazásaiban. Magok költségén tartották és ruházták

Digitized by Google

akkor ezek a testvérek, mind magokat, mind a kezök alatt lévő vitézeket. Onnan hazaérkezvén, pozsoni főispánokká tette őket a király. Azután kiváltképen Csehországban a husziták ellen viselt nehéz hadban mutatták vitézségöket, ahol Neuburg alatt István az orczáján valami dárda által igen nehéz sebet kapott. Mindazáltal 1424. esztendőben ismét elkisérték Zsigmondot a cseh és morva husziták ellen, és akkor ők voltak a fővezérek. Sok várat megvettek, nevezetesen pedig Devicska városánál Csehországban sokat veszedelmeztették magok életét, míg azt megvehették, azután pedig azt földig lerontották, felégették, a kiket találtak huszitákat levágták.

Minekutána maga Zsigmond hazajött Csehországból, István azután is ott maradt, két várat megvett, az azokban lévő huszitákat egy részét levagdaltatta, másikát megégettette; azután is Hradiss városába vette magát, és onnan járt ki a Zsigmond ellenségeinek öldöklésére, a többek közt Ostró városánál azokat igen megverte; úgy hogy amint maga Zsigmond kiteszi, valamint az arany más érczek felett, úgy István is abban a hadakozásban mások felett magát megkülönböztette. Annyival nagyobb volt pedig az ő érdeme, hogy mindenkor maga költségén hadakozott. Mindazáltal úgy látszik, hogy a fenirt 1424. esztendő, legalább annak vége felé, hazajött István Magyarországra, mert Lukács napján egy levelet intézett ő hozzá Zsigmond, melyben neki, mint akkor az egri püspökség gondviselőjének jelenti, hogy az egri prépost és káptalan ő nála panaszt tettek arról, hogy ámbár Egernek Almagyari nevű utczájában a Zsigmondtól nyert szabadság mellett, minden héten szombaton vásárnak kellene lenni, de azt némelyek nem akarják megengedni; azért is megparancsolja neki Zsigmond, hogy a káptalant és prépostot, és az Almagyari utczát ezen szabadságában ótalmazza, és azokat fenyítse meg, akik ott vásárt tartani nem engednének.

Zsigmond halála után, mely 1437. esztendőben történt, hűséges volt István annak vejéhez Alberthez is. Mikor Albert Pozsonhoz közelített a Zsigmond holttestével, István előre levelet küldött Czisterdorfból a pozsoniaknak, hogy mindenféle élelemre valóról idejében gondoskodjanak, hogy Albertet és annak feleségét illendőképen fogadhassák. Kétségkivül sokba került akkor a pozsoniaknak az Albert vendégeskedése, mert a következett 1438. esztendő Dorottya napján egy levelet küldött Albert Budáról Istvánnak és Györgynek, melyben azt parancsolja nekik, hogy a Csallóközieket kényszeritsék arra, hogy a pozsoniaknak akkor tett költségeit, valamely részben forditsák meg; mivel nem lehet kivánni, hogy az a teher csak a pozsoniakon maradjon. Sokat se-

Digitized by Google

gitette István Albertet, mind a magyar, mind a cseh koronának elnyerésére, amint ezt maga Albert megvallja, neki adott királyi levelében. Elkisérte Albertet Prágába, onnan Sziléziába; onnan haza sem jött, hanem ment a Szepességre, hogy azt a beütő lengyelektől ótalmazza. Mig István Késmárkon megállapodott, a lengyelek Saffranecz nevü vezérjök alatt 1439. eszt. a Szepességre bejöttek, és Podolin városának sok kárt tettek. Az apró csatázásokat oda nem számlálva, háromszor ütközött meg István a lengyelekkel, akiket ámbár többen voltak, mindannyiszor meggyőzött, és azokat ugy megrettente, hogy soha többször ő előtte megállani nem merészeltek, hanem a hegyeken, völgyeken, berkeken bujdoklottak, ahol, ha az István katonái reájok bökkentek, két három annyin is azokkal szembeállani nem bátorkodtak, hanem Lengyelországba haza takarodtak. Sok jószágot ajándékozott ezen érdemekért Albert a Rozgony familiának Pozson és Nyitra vármegyékben, u. m. Sempte, Soperna, Keresztúr, Farkashida, Szent-Ábrán, Sz. Lőrinczur, Taxon, Kürt, Baka, Nyék, Nagysur és sok más falukat.

Albert halála után ingadozott Rozgony István, és hol Erzsébethez, az Albert özvegyéhez, hol pedig Ulászlóhoz állott; ha ugyan igaz amit Dlugoss ir, hogy t. i. jelenvolt a kis László koronázásán, azután pedig csakhamar Budára jött Ulászló tiszteletére. A bizonyos, hogy 1440. eszt. hatalmasan ótalmazta Pozson várát Erzsébet ellen, de azonban alattomban alkudozott Erzsébettel, okt. 18. napján, hogy azt neki által fogja a következő szent György napján adni, ha Erzsébet is neki adja akkora vagy Vereskő, vagy Komárom várát. Kétség kivül ebben az alkudozásban Ulászló semmit nem tudott, mert 1441. eszt. is meghagyta Istvánt a pozsoni kapitányságban. De akkor már István mást gondolt, talán azért, mert Erzsébet is igéretének nem állott, azért ő is Erzsébetnek Pozson várát által nem adta; sőt mikor az őt ott keményen ostromoltatná, maga Budára jött Ulászlóhoz, hogy attól segedelmet vigyen. Mig ő Budára járt, sokat szenvedtek azalatt a pozsoni várban az ő felesége és gyermekei. Elküldötte aztán Ulászló ő vele Tanczin Andrást, kivel ő Nagy-Szombatba szállván, onnan a pozsoniaknak, akik ámbár a vár Ulászló hatalmában volt, mindazáltal magok Erzsébethez hajlottak, sok kárt tett, marhájokat elhajtotta, a külső várost felégette, az ostromlókat pedig onnan elűzte. Azonban nov. 9. napján Rozgony Györgyöt elküldötte Ulászló Erzsébethez, hogy azzal állandó békességre lépjen, de semmi sikere nem lett az ő fáradozásának.

Ezekután ugy látszik nem sokára meghalt István, legalább az ő

Digitized by Google

neve nincsen azok közt, akik magokat 1444. esztendőben a törökök ellen való menetelre Julián kardinálnak kötelezték, jóllehet oda, mind György, mind Simon eligérkeztek, amikor már György a pozsoni főispányság mellett, országbirája is volt. Maga György is, jelenvolt-e vagy sem, a várnai veszedelemben, nem tudhatni, de ha ott volt is, ő onnan megszabadult, mert a veszedelem után 1445. esztendőben a többi főrendek közt, ő hozzá is intézett Károly, a franczia király, egy levelet, melyben azt irja neki, hogy a magyar nemzet kivánságát, a törökök ellen való segitség adásban, nem teljesitheti, mivel a maga országának dolgai is megkivánják, az ő fegyveres népének otthon maradását, mindazáltal, ha a békességet a maga tartományiban helyreállithatja, akorra segedelmét igéri a magyaroknak. Még 1452. esztendőben is életben volt György, és akkor a bécsiekkel ő is szövetségre lépett Fridrik császár ellen, aki a Kis Lászlót, az Albert király fiát, sem a magyaroknak, sem Ausztriának nem akarta visszaadni. Györgynek az irók, csak egy Ilona nevű leányát emlitnek, aki Szent-Györgyi Imréhez ment férjhez. Istvánnak is csak két gyermekéről vagyon emlékezet, u. m. Sebestyénről, akiről mindjárt lesz szó, és Margitról, aki először dengelegbi Pongrácz Mátyáshoz, másodszor Ujlaky Miklóshoz ment férjhez.

Rozgony Sebestyén. A közelebb irt István fia, Simon unokája, ötödik László és Mátyás királyok idejében élt. Nagy barátja és pártfogója volt a Hunyadi háznak, és e volt az oka, hogy mikor 1457. esztendőben ötödik László, az ifju Hunyadi Lászlót elfogatta, ugyanakkor annak több jóakarói közt, ezt a Sebestyént is Budán tömlöczbe tétette, de ő annak ablakából, két lepedőt összetoldozván, leboczátkozott, és jun. 17. napján szerencsésen megszabadult. Hathatósan segitette Szilágyi Mihályt azután való esztendőben Pesten abban, hogy Hunyadi Mátyás választassék királynak, akinek, választása után, eleibe ment Streminicz városáig, és ott ő is, mint fölovászmester, kezességet vállalt magára Mátyás mellett aziránt, hogy el fogja venni a cseh guberniátor leányát. Még ugyanezen esztendőben, az igéretét felbontó hires Giskra János, és több csehek ellen küldötte őt Mátyás király. Egyet felé vette Sebestyén a maga utját, és ott Hedervári Lászlót, a püspökét, maga mellé vette. Amellett kevéssel épitettek volt a csehek két várat, melyeknek egyikét Galgóeznak, másikát Vadvának nevezték. Sebestyén először is Vadvát szállotta meg, egy magas hegynek tetején, amelyet nem épitettek volt még egészen fel; a püspökét pedig a tőrségre állitotta, hogy ha a csehek a várból el akarnának futni, azokat fogdosva el. Három órai estrom után, hetet életvén meg a csehek közül, a többiek megadták magokat, akiket Sebestyén a királyhoz uta-

Digitized by Google

sitott. Az ostrom alatt, a csehek vezére Valgata, módot talált benne, hogy a várból kiszökjék, és a másik várba Galgóczba szaladt, és azt Kemeróczyval, a másik cseh vezérrel együtt akarta ótalmazni. Utánament oda neki Sebestyén, de a csehek nem merték ott őt bevárni, hanem a várból kijövén, Szécsre akartak szaladni, Egerhez nem mesze. Készen várta őket a püspök a térségen, őket megtámadta, az erdőbe kergette, és ott is közölök sokat levágatott. Azután való nap a parasztokat is magok mellé vették a püspök katonái, azokkal a cseheket mindenfelé keresték, öldösték, Valgata, a vezér is másfél század magával kézre került, és őt is Sebestyén a királyhoz küldötte. Ezek sz. György nap tájban történtek 1458. eszt. Azután kevés hetekkel, ismét Kassa felé küldötte őt a király a püspökkel, és Magyar Balással a csehek ellen. Kassához közel egy Mislie nevű várat szállottak meg először, melyben az őrizö négyszáz csehet mind egy lábig levágták, és csak egy asszonyt mentett meg az ő neme a haláltól. Hogy katonáiknak hevességök meg ne hüljön, Gálszécs nevű erősségnek vitték azokat, azon hevenyében, és azt is megvették. Onnan Sáros-Patakhoz mentek, ott Axamit és Telefus, vagy Thalafuz két cseh vezérrel ütköztek meg. Kétezeren voltak a csehek, azok közöl hatszázat csakhamar leapritottak, Axamit elesett, a többiek megfutamodtak, azokat a parasztok vették üzőbe. Utoljára csak két százan maradtak a csehek életben. Telefus tizennegyed magával szaladhatott el Sáros-Patakra, de azt is megvették a magyarok; azután pedig nem sokkal Berzevicze várát is. Kevés idő alatt kellett véghezmenni ezen győzelmeknek, mert ezeket Mátyás király, ugyanezen esztendőben, september első napján Szegeden költ levelében már emlegeti, melylyel Sebestyénnek eddig tett szolgálatiért, Borsod vármegyében Cserép, vagy más névvel Földes nevű várat és falut ajándékozott.

Ámbár pedig Mátyás soha sem kételkedett a Sebestyén hűségéről, mindazáltal a következett 1459. eszt. észrevévén azt, hogy Gara László és mások Fridrik császárt akarják ő helyébe királynak hozni, több főemberekkel együtt, őt is Budán a maga hűségére feleskette. Ugyanezen esztendőben, ismét a csehek ellen küldötte őt Mátyás király, amikor ő azoknak a Mátra hegye alatt egy Pata nevű várukat vette ostrom alá. Első nap az esőzés miatt kellett félbehagyni az ostromot. Más nap ismét ahoz fogott, de a csehek igen derekasan ótalmazták magokat, a vár falára mászó magyaroknak részszerént fejsékkel hasogatták fejöket, részszerént kövekkel verdesték azokat agyon, részszerént pedig nyilakkal s másképen öldösték őket. Hogy tehát hasznon nélkül ne vesztegesse Sebestyén a maga embereit, visszaindult a

Digitized by Google

királyhoz nagyobb erőért. Épen akkor ment Mátyás a Tisza mellé Várkonyhoz, hogy ott Szilágyi Mihálylyal megbékéljen. Utánament annak Sebestyén, ott volt, mig a békesség megkészült; azután mindnyájan Egerbe jöttek, és ott a hadnak további folytatása felől tanácskoztak. Onnan maga Mátyás is elment Sebestyénnel Pata alá, és azt mindenfelől szorongatja. Negyed napi fegyvernyugvást kértek a csehek a királytól, mely eltelvén, a várat feladták. Ezen sorsok lett azután Balogvár, Osgyán, Derencs, és más váraknak is.

Azonban naponként félelmesebbekké kezdették azok magokat tenni, akik Fridrik császárhoz pártolának. Hogy tehát Mátyás azok ellen magát annál ótalmazhatóbb állapotba helyheztethesse, a cseh hadat abbanhagyta, és Budán némely főemberekkel szövetkezett. Első volt azok közt Sebestyén, aki már akkor erdélyi vajda volt. Mind neki, mind a többieknek, kántoronként négyezer aranyforintot igért Mátyás, mig Fridrik ellen hadakozandanak. Uj bizonyságát s jelét mutatta Mátyás 1460. eszt. Sebestyén iránt való jó indulatjának, neki adván akkor királyi levelével Balogvárát. Ebben a levélben, mely Kassán költ, egyéb érdemei közt, azt is emliti, hogy ő már Hunyadi János mellett is igen hasznos szolgálatokat tett. Valami dolognak elvégezéseért Erdélybe küldötte 1461. eszt. őt a király, amikor egyszersmind Szikszóról egy levelet küldött a király Mikola Istvánnak, a nagy-szebeni pénzverő kamara gondviselőjének, aziránt, hogy mindaddig, mig Sebestyén Erdélyben jár a király dolgában, neki honaponként, száz arany forintot fizessen. Ez időtől fogva hallgatnak ő róla az irók László nevű fia maradt.

Rozgony Lőrincz. A felebb irt Istvánnak Szent-Györgyi Czecziliától való fia. Erről a Lőrinczről azt mondja ötödik László király 1453. eszt. költ királyi levelében, hogy ő Hunyadi János gubernátor mellett kapitánykodott, és Szécs alatt esett el, midőn a cseheknek ott épült erősségét ostromlaná. Ámbár pedig ő elesett, de már akkor annyira vitte vala a dolgot, hogy halála után az erősséget könnyű volt megvenni.

Rozgony János. Lőrincz testvérje, és igy ez is Istvánnak Szent-Györgyi Czecziliától való fia, erdélyi vajda, tárnokmester és országbirája. Székesfehérvármegyében Csókakő, vagy amint ma hivják, Csókahegy nevű várat ajándékozott neki, és Rajnald s Osvát nevű testvéreinek, némely falukkal együtt ötödik László király 1450. eszt. költ királyi levele által. Ezen levélben, arról dicséri az emlitett három testvért László király, hogy Hunyadi Jánossal, mind kivül az országon a törökök, mind pedig benn, a csehek ellen viselt minden

Digitized by Google

hadakozásokban jelenvoltak, vagy mindnyájan, vagy legalább egy vagy kettő közülök. Tárnokmester volt János 1560. esztendőben, mikor őt Vetésy Alberttel a veszprémi püspökkel, Mátyás király Olmüczbe küldötte, hogy ott a cseh király közbirósága alatt, a Fridrik császár követeivel békességet kössön. Már ekkor volt ugyan neki a cseh királytól menedék levele; de midőn Trencsénnél járna, észrevette, hogy Sternberg Máté, egy morva főember, Magyarországra igyekszik betörni: azértis Trencsénből irt Podjebrádhoz, a cseh királyhoz, hogy neki küldjön egy uj menedék-levelet; azonban Sternbergnek parancsolja meg, hogy akarhol találandja Rozgony Jánost, és követ társát, őt szabadon, és minden bántódás nélkül bocsássa el. Meglett az ő kívánsága, és Olmüczbe békével érkezett, de ott közel nyolcz egész napi beszélgetés után is, a Fridrik követeivel semmit nem köthetett, annyival inkább, mivel amint némelyek irják, Podjebárd alattomban önkényt hintegette Fridrik és Mátyás közt a gyülölség konkolyát, azért a békesség tökéletességre való vitelét, most is más terminusra halasztotta. A következett 1461. esst. ismét Olmüczbe küldötte Mátyás Rozgony Jánost Csáky Ferenczczel, hogy ott Podjebráddal, a Mátyás jegyesének haza hozásáról, és annak rendelendő móringról végezzen. Ugyanebben az esztendőben, ennek a Jánosnak, és Rajnald nevű testvérjének adta Mátyás király, Bihar vármegyében, Sz.-Péterszeg nevű falut, és Szent-Miklós teleke nevű pusztát, melyeket azelőtt a mag nélkül elhalt boroghszeghi Szilágyi Mihály birt vala.

Ezt a Jánost küldötte volt el Mátyás, Czezinge Jánossal, a pécsi püspökkel 1465. esst. a római pápához, hogy attól a törökök ellen segitséget kérjen, amikor egyszersmind a velenczésekhez is elfordult. Követségének az a haszna lett, hogy a pápa Mátyásnak esztendőnként százezer aranyat igért, mig a török ellen hadakozand. Mikor Mátyás 1468. esst. a csehek ellen hadakozván, kénytelen volna az országra uj adót vetni, egyik ez a János vállalt aziránt magára kezességet, hogy a király több esztendőben nem fog ilyen adót kivánni az országtól. Azután két esztendővel látván az ország Mátyásnak a hadakozásra tett sok költségeit, önkényt ajánlott neki minden portától egy arany forintot; de ekkor is megkivánta, hogy több főrendekkel együtt Rozgony János ismét kezes legyen, hogy a király, az ország akaratja ellen, ezt a adót nem fogja többször felvetni. Országbirájává 1471. esst. tette őt Mátyás, mely hivatalát esztendő mulva Báthori Istvánra hagyta; ugyanakkor özvegyen hagyván, bizonytalan kicsoda Borbálát, kitől István, György, János, Czecziliа és Jób nevű gyermekei maradtak, de azok közül csak Jánosnak volt gyümölcsös házassága.

Digitized by Google

Rozgony Rajnold. A közelebb irt Lőrincz és János testvérje, és igy István fia, Nógrádi és hevesi főispány s tárnokmester. Erre a Rajnoldra is tartoztak azon királyi ajándékok, melyekkel Rozgony Jánost 1453. eszt. ötödik László király Székesfehérvármegyében; Mátyás király pedig 1461. eszt. Bihar vármegyében megajándékozta. Igen hűségesen fogta ő Erzsébetnek, az Albert özvegyének pártját, és érette raboskodott is; de azután 1442. eszt., amikor már nógrádi és hevesi főispány volt, Ulászlóhoz állott, és kezeirását adta róla, hogy őt törvényes királynak fogja tartani. Jelenvolt Hunyadi Jánossal a rigómezei szerencsétlen ütközetben. Kétszer esküdt ő fel a Mátyás király hűségére, mindazáltal ő volt abban egyik fő eszköz 1471. eszt., hogy Lengyelországból Kázmér bejöjjön, és a magyar királyságot elfoglalni igyekezzék. Tárnokmester fővel halt meg azután nem sokkal, Anna nevű leányt hagyván, aki Lossonczy Istvánhoz ment férjhez.

Rozgony Osvát. Ez is a Lőrincz, János és Rajnald testvérje, és igy ő is az István fia. Székelyek főispánja volt 1453. eszt., amikor ötödik László király neki, és János s Rajnald nevű testvérjeinek ajándékozta Csókakő várát, némely falukkal együtt. Ez az Osvát is elment volt 1445. eszt. Bécsbe Fridrik császárhoz, mikor ahoz a magyarok követeket küldöttek, hogy tőle László királyt visszakérjék. Őt küldötte el Mátyás király 1458. eszt. a világi rendek közől Ujlaky Miklóssal Prágába, a Podjebrád György cseh királyságra való koronázásának pompájára. Azután való esztendőben pedig Brünnbe küldötte őt a király, hogy ott a Podjebrád vigyázása alatt, a Fridrik császár követeivel békességet csináljon, de azt akkor tökéletességre nem hajthatta. Főlovászmester 1446. eszt. lett, mely hivatalt bizonytalan meddig viselte. István, Osvát és Dorottya nevű gyermekei maradtak. Ez az ifjú Osvát 1483. eszt. halt meg, kinek Dorottya nevű leánya Gyulaffy Istvánhoz ment férjhez.

Rozgony Dorottya. A közelebb leirt Osvátnak leánya, Istvánnak unokája. Palóczy Imre felesége volt, egy buzgó asszonyság, aki Zemplén vármegyében fekvő Csernabó nevű falnját 1503. eszt. a sárospataki apáczáknak ajándékozta.

Rozgony László. A felebb irt Sebestyén fia. Belgrádi kapitány volt 1481. eszt., mikor azt parancsolta neki Mátyás király, hogy Kinisy Pált, aki Temesvárról táborával a Dunához fog érkezni, azon szállitsa által Szerbiába, és végre a hajókat készen tartsa. November elején érkezett Kinisy a Dunához, akihez midőn a hajókkal menne Rozgony, őt a szendrői basa a vizen megtámadta; de az ő embereinek nagyobb részét Rozgony levágta, őt Szendrőbe visszakergette, és Kinisyt általszállitotta. Azután kevés na-

Digitized by Google

pokkal, ujonan megütközött a Dunán a törökkel, még nagyobb szerencsével, mert akkor azokat mind egy lábig levágta, huszonnégy hajójokat elfogta, amint ezt maga Mátyás király, Belgrádból, az egri püspöknek küldött levelében irja. Mátyás halála után, őt küldötték a magyarok egyiket, Ulászló meghivására Prágába, aki is midőn Buda felé utaznék, Nyitra vármegyében, Sempte (Schintau, Sentavia) nevű falujába, őt László vacsorára hitta, és igen gazdagon s királyi módon megvendégelte 1490. eszt. Hogy ő irást nem tudott, onnan tetszik meg, mert a Maximilián császárral kötött szövetségnek, Bakacs Tamás püspök irta alá az ő nevét 1491. eszt. Hihető mag nélkül halt el.

Rozgony István. (Mogyorósi). A felebb leirt országbirájának Jánosnak, bizonytalan micsoda Borbálától való első fia, és igy annak az Istvánnak unokája, kinek felesége Szent-Györgyi Czeczilia volt. Mikor második Ulászló bejött királynak, ez az István, annak öcscse Albert mellé állott volt, aki a bátyját Ulászlót ki akarta tolni a magyar királyságból 1490. eszt., de azután való időkben hűséges volt Ulászlóhoz. Jelen volt a rákosmezei hires, de sikeretlen diétán 1505. eszt. Maximilián császár valami jusát tartván az országhoz, egyébkor is ugyan, de nevezetesen 1506. eszt. betört az országba, ki ellen Szapolyay János volt kirendelve. A többi főemberek közt, ehez az Istvánhoz is egy levelet irt Szapolyay, melyben arra inti őt, hogy minél több fegyvereseket szerezzen, és azokkal induljon Hatvan felé, a nemzetet kiirtani akaró Maximilián ellen; de Szapolyayt Egerhez közel, Homokkövesdnél várja meg, és onnan induljanak aztán együtt elébb.

Rozgony János. A most emlitett mogyorósi Rozgony Istvánnak testvérje. Két Dorottya nevű felesége volt, az első a lindvai Bánffy, a második pedig a Pethő házból. Az elsőtől nemzette Jánost, Klárát, aki először Kanisay Györgygyel, másodszor Egerváry Lászlóval lakadalmazott; Apollóniát, aki Csáky Benedekhez; és Borbálát, aki Frangepán Mihályhoz ment férjhez; a másodiktól pedig Osváldot, vagy magyarosabban Osvátot, aki mag nélkül halt el, és Istvánt, aki következik.

Rozgony István. A közelebb emlitett János fia. A többi Rozgonyak vagy általjában, vagy legalább férfi mag nélkül hagyván itt a világot, rólok igen sok jószág szállott erre az Istvánra, ugy hogy jószágosabb úr, talán nemis volt nála akkori időben. Kétszer házasodott, először Hedervéry Katalinnal, másodszor meztegnyői Szerecsen Krisztinával fogott kezet. Első házassága három magzattal lett ugyan gyümölcsös, de azok közől, csak az egy Katalin ért annyi időt, hogy ecsedi Báthori Andráshoz mehetett férjhez. Második felesége Krisztina is tette vala ugyan őt egy leányka atyjává, de az is élete első virágában elhervadt. Igy aztán azon

Digitized by Google

kezdett gondolkodni, miképen szállithassa birtokait maga leányára s vejére Báthori Andrásra, melyek az ő halála után az ország tö[illegible]re szerént a királyi fiskusra volnának maradandók. Addig esdekl[illegible]t második Lajos király előtt, mig az neki 1519. eszt. megengedte, hogy leányára s vejére hat várat hagyjon. A budai káptalan előtt Sáros vármegyében fekvő Kajata nevü faluját Nyársy Demeternek vallotta által, ezerkétszáz forintban 1522. eszt., minden ellentmondhatóknak való ellentállást s feleletet (evictio) magára vállalván, mely után esztendővel vitte a Rozgony familiát sirba. Lásd Homonnay Ferencz.

Rua, Roa, Roás, Ruás. Vagy amint némelyek magyarosan akarják nevezni Ruhás. Nem látom, miért ne lehetne a Rovás nevet is szintén ugy reáfogni. Már akármelyik az igaz neve, elég a hozzá, hogy ő Bendeguznak, az Attila atyjának testvérje volt. Bendeguz után ő lett volt Oktárral együtt a hunok fejedelme, és Attila tútora. Oktár előbb elhalt. A fekete tenger felé némely nemzetek a hunoktól elpártoltak, ezeken boszut akarván állani Roás, ellenök fegyvert kötött, de a hadat vele a halál 434. eszt. félbeszakasztatta, melyet azután Attila hajtott végre.

Rugácsi l. Rugács.

Rugács. Ott volt 1241. eszt. negyedik Bélával a Sajó vizénél a tatárok ellen való szerencsétlen hadban, és mikor a király alól a lova kifáradt, Rugács a maga lovát odaadta, maga pedig a holttestek közé rejtezett, és ott maradt meg sok másokkal együtt. Ezen érdemeért adott neki Béla egy Fái nevü földet, és a Fáy familia, melynek Rugács volt törzsöke, attól a földtől vette a maga nevét. Lásd Forgách.

Rugila. Más neve **Ruga** vagy **Roiló.** Ezt nagy sereggel küldötte volt Bendeguz, a hunok királya Konstantinápoly alá, Theodosius császár ellen 426. eszt. De nem sok kárt tehetett Theodosiusnak, mert Rugilát a menykő megütötte, a vezér nélkül maradt seregnek nagy részét pedig a döghalál emésztette meg.

S.

Sághy Imre. Ez volt a palatinus mellett egyik táblabiró (assessor) 1559. eszt. Társai Miletinczky Mihály, kápolnai Pálffy Lőrinçz és Deák András voltak. Hogy pedig valami rövidség ne legyen a peres dolgok folytatásában s eldöntésében amiatt, ha ezek közől valamelyik a törvényszéken vagy betegség, vagy más elhárithatatlan s győzhetetlen akadály miatt meg nem jelenhetne, ugyanazon esztendőben a pozsoni diéta, más négy uj táblabirát is rendelt ő mellé jök, Ivánczy Jánost, Sámbokréty

Digitized by Google

Györgyöt, a nyitrai alispányt, Simándy Pétert és Géczy Józsefet. Az esztergomi érsek Pozsonban levő házának gondviselője volt Sághy 1569. eszt., amikor decz. 9. egy levelet küldött neki Veráncsics Antal érsek Bécsből, melyben azt írja, hogy jól cselekedte Sághy, hogy neki azt tudtára adta, hogy Pozson vármegye gyülést akar tartani a gróf Salm Ecknek fizetendő huszonöt pénz dolgában. Ugyanis már Veráncsics szólott a gróffal, hogy az a gyülés halasztassék mindaddig, mig Veráncsics az érsekségbe általánfogva beállittatik. Ugyanazon esztendőben a nemesek közől ő volt jelen Usali Péterrel, Babindali Gergelylyel és Rajky Gáspárral, a Pozsonba gyült rendeknek azon ülésében, melyben az végeztetett, hogy Balassa János és Dobó István fogságra tétessenek. Egy más levelet is küldött ő hozzá Veráncsics érsek 1571. eszt. jan. 6. Németujhelyből, melyben azt bizza reá, hogy Érsekujvár átalmázására, kétszáz gyalog katonát fogadjon, mert félő, hogy a folyó vizek átfagynak, a törökök mindjárt könnyebben incselkedhetnek és oroszhoz fognak, ha szinte most fülleiket nem látszanak is mozgatni.

Salamon. Hatodik magyar király, első András király fia. Mielőtte megszületett volna, az atyja Bélát, a maga testvéröcscsét olyan biztatással hivta vala haza Lengyelországból, hogy a királyságot ő reá fogja hagyni, de mihelyt Salamon született, mindjárt másképen gondolkodott, és őt hat esztendős gyermek korában megkoronáztatta 1048. eszt. Nehezen esett ez Bélának, azértis mindennap inkább-inkább gerjedett köste és András között az egyenetlenkedés mindaddig, mig Béla a lengyel fejedelem segitségével Andrást megtámadja, meggyőzi, országától megfosztja, s magát királylyá koronáztatja 1061. eszt. Ezen hadakozás előtt Németországra küldötte volt András a maga fiát Salamont bátorságnak okáért; nemis merészelt addig onnan hazajőni, mig első Béla uralkodott De Béla halála után, mely 1063. eszt. történt, magok a Béla fiai Géjza, László és Lambert sürgették a magyarokat, hogy nem ő közölök valamelyiket, hanem amár megkoronázott Salamont hozzák haza Henrik császártól. El is hozták őt a magyarok, és minekutána azt igérte volna az emlitett három herczegnek, hogy az országnak harmadrészét nekik fogja adni, hogy abból rangjokhoz képest élhessenek, koronázása pompája másodszor is végbement Székesfehérváron Henrik császár jelenlétében 1064. eszt.

Nem viseltetett Salamon olyan háladatossággal a három herczeg iránt, akiknek a királyságot köszönhette, amilyet azok érdemlettek volna; sőt egy Vid nevü gonosz tanácsosának sugalmára, az igért tartományt is nekik által nem adta, kik is méltó haragra gerjedvén, a lengyelországi fejedelem Bőleszlávtól segitséget kérnek, és azzal az országba betőrnek. Megretten a próbálatlan ifjú Salamon és Moson várába szalad,

Digitized by Google

némely kegyes püspökök pedig, és más jó gondolkodású főemberek Gejzát körülveszik, és arra kérik, hogy a vérontást nemzete közt kerülje, és Salamonnal lépjen békességre. Minthogy Gejza, László és Lambert nem valami rosz czélból, hanem csak a magok jusa mellett keltek fegyverre, könnyen reáállottak a békességre, ha Salamon igéretét teljesiti; melyet mihelyt ő ujra megigért, Boleszláv seregével együtt visszament Lengyelországba, a herczegek pedig Salamont Pécsre lekisérték, hogy ott megmutassák, hogy ők a koronára nem vágynak, és Salamont törvényes királynak ismerik, maga Gejza husvét ünnepén 1065. eszt. nagy sokaság előtt a koronát Salamon fejébe teszi, és igy ő már ekkor harmadszor koronáztatott meg. Mindaddig szerencsés volt az ő uralkodása, mig a herczegekkel egynehány esztendeig békességben élt. Azalatt a cseheket megverte 1070. eszt.; a kunokat Erdélyben Dobokánál elszélesztette 1072. eszt., és ott maga is különös vitézi erejét s bátorságát kimutatta; a bosnyákokkal is szerencsésen hadakozott 1073. eszt., ugyanakkor Belgrádot megvette, és mindezeket a herczegek segitségével cselekedte.

A Belgrádnál nyert prédát olyan veszekedésnek almájává tette a gonosz Vid Salamon és a herczegek között, mely magának Vidnek is halálosan torkára akadt ugyan, de ami sokkal sajnálhatóbb, Salamonnak is holtig tartott boldogtalanságot okozott. Mert a prédát ugy osztotta fel Vid, hogy a reájok esett részszel a herczegek meg nem elégedhettek. Mindaddig hatalmazott azután a hasonlás Vid eszközlése által a király és a herczegek közt, hogy egyszer fegyverrel kellett a pernek végét szakasztani próbálni, mely Salamonnak veszedelmére ment ki. Ugyanis Mogyoródnál, Pest és Vácz között, Salamon a herczegekkel megütközvén, az ő serege csakhamar hátat forditott, sok erős főembere s vitéze elesett, maga is Szigetfőnél, a Dunán által Moson várába szaladt az édes anyjához és feleségéhez 1074. eszt. Ugyanazon esztendőben Gejza herczeg királynak választatott, Salamon pedig a királyságtól örökre elmaradt, ámbár azt egynehányszor visszanyerni próbálta. Henrik császár bejött ugyan az ő segitségére, és Nyitrát ostromolta is, de minden haszon nélkül.

Gejza király halála után, László herczeg lett királylyá 1077. eszt. Ezzel eleinte békességben élt Salamon, melylyel azt nyerte, hogy neki annyi fizetést rendelt László, melyből királyi módon élhetett volna, de mivel egykor Mosonnál Lászlót szép szin alatt kézre akarta keriteni 1082. eszt., László őt megelőzte, elfogta és a visegrádi tömlöczbe záratta, ahonnan 1083. eszt. bocsáttatta ki, hogy jelen lehessen azon ünnepi pompán, melyen szent István, Imre herczeg és sz. Gellért koporsóikat megnyitották, és ereklyéiket a közönséges tiszteletre kitették, a pápa rendelése szerént. Azután elment Regensburgba a feleségéhez, akit ott a bátyja, ne-

Digitized by Google

gyedik Henrik császár tartott; de az őt hideg vérrel látta, sőt magához sem fogadta. Ezen megboszankodván Salamon, barát ruhába öltözik, Magyarországra visszajő 1085. eszt., és Székesfehérváron a szüz Mária templomában a koldusok közé áll, ahol neki maga László király is alamizsnát adott; czélzott is reá László, hogy talán Salamon lehet, azután csakhamar kerestette is őt, de Salamon hirtelen eltünt onnan, és senkitől meg nem ismertetvén, a fekete tenger felé, a kunok herczegéhez Kuteskhez megyen, annak azt igéri, hogy ha őt a királyságba visszateszi, Erdélyt neki adja és leányát elveszi. El is jött vele Kutesk Ungvárig, és ott körülbelől mindeneket nagy félelembe ejtett; de László király csakhamar ugy hazaijesztette őt, hogy többé semmit sem mert ellene próbálni. Egy Czelgu nevü kun vezérrel 1087. eszt. a bolgárokra ütött Salamon, de ott sem volt jobb szerencséje, sőt azt irják, hogy abban a harczban sok kunnal együtt ő is elvesztette nyughatatlan életét, melyet a felesége meghallván, egy lengyel herczeghez férjhez ment 1088. eszt. Némelyek pedig azzal tartják, hogy még azután sokáig élt, de életét remetéskedésben és a szent dolgokról való elmélkedésben töltötte, és Isztriának Póla nevü városában halt s temettetett el, mely városbeliek őt mint szentet tisztelték is halála után. Még messzebb tévednek azok az igazságtól, akik azt irják, hogy ő Austriában huszonnégy esztendeig disznópásztor volt, azután a sz. kereszti klastromba ment, és mikor már halálához közelitett, csak akkor jelentette ki magát az apáturnak, ki legyen.

Salamon. Negyedik Béla tanitója volt akkor, mikor az ő anyját Gertrudot Bánk a palatinus megölte 1213. eszt., és Béla ennek köszönhette, hogy akkor élete megmaradt, mely érdemeért második András a Salamon atyjának Miskának egy Zelelge nevü falut ajándékozott. Ugyan második András idejében egy Salamon nevü ember Bács vármegyei főispány és egyszersmind tárnokmester volt 1214. eszt., bán pedig 1223. eszt.

Salán l. Szalán.

Sámbokréty. Ez a familia Nyitra vármegyében fekvő Sámbokrét nevü falutól vette a maga nevét. Hiteles irók irják, hogy ennek első tudható törzsöke, de akinek keresztneve homályban van, első Károly király alatt élt, és a Trencséni Mátén nyert győzelemnek hirét ő vitte meg Károlyhoz legelőször, tölgyfa-ágakkal felczifrázva kezében tartván azon két kaszát, melyekkel akkor ő is viaskodott. Ez időtől fogva emlékezetnek okáért, két kaszát tett a király a familia nemesi czimerébe.

Sámbokréty György. Lásd Sághy Imre.

Sámson. Egy volt azon pártos főemberek közől, kik második Bélának magukat ellene szegezték, és Boricsot akarták helyébe királynak tenni 1132. eszt. Mikor már mind a Béla, mind a Borics tábora a Sajó

Digitized by Google

vize körül volna, ez az agyafúrt Sámson olyan vakmerőségre vetemedett, hogy mikor épen Béla a maga sátorában ülne némely főemberekkel, oda bement Bélához, és elfelejtkezvén annak személyéhez tartozó tiszteletről, Bélát igen mocskos szókkal kisebbítette füle hallatára, és azt mondotta neki, hogy jobb lesz ha önkényt általadja az országot Boricsnak, maga pedig, minthogy különben is nyomorult, menjen valamely klastromba, és mint az atyja Álmos ott éljen. Ezen szemtelen szókra lárma esik a főemberek között, és el akarják Sámsont fogni; de ő hirtelen lóra kapott, ezek pedig gyalog lévén, utána nem ereszkedhettek, hanem egy Buda nevü főembernek szolgája nyereg nélkül, csak szőrire egy lóra felfordul, egy lándzsával utána esik Sámsonnak, őt a Sajó vizébe belekergeti, és ott a lándzsával általveri. Talán ettől a Sámsontól vette Nógrád vármegyében Sámson vára a maga nevét, melyet másképen Fehérkőnek is hivnak, de amelynek már ma csak düledékei is alig látszanak.

Sándor Ferencz. Egyik hadnagy volt az Eördögh Mátyás táborában a palásti mezőn, és ugyanott török fogságba esett 1552. eszt.

Sándor Mihály. A székely nemzet ezt küldötte volt Ferdinánd királyhoz 1554. eszt. Bernát Balázs nevü társával Bécsbe, azzal a kérelemmel, hogy a király a székelyek szabadságait erősitse meg. Teljesitette is a király az ő kivánságukat apr. 26. kelt levele által, de olyan feltétel alatt, hogy a székelyek azután is megfizessék az egy ökröt minden háztól a királynak, annak házasságakor, koronázásakor, és mikor annak első gyermeke születik. Egyikkel ezzel a Sándor Mihálylyal kisértette ki Erdélyből Magyarországra Bornemisza Pál püspököt Izabella 1556. eszt.

Sárándy Mihály, Boldizsár és **Imre.** Bihar vármegyében Sárándon huszonhat portát birtak első Ferdinánd alatt 1552. eszt.

Sárfi Ferencz. Győri kapitány volt 1526. eszt., mikor a mohácsi veszedelem után az özvegy királyné Mária, Czetricz Udalriktól egy levelet küldött ő hozzá, melyben neki azt parancsolja, hogy Czetricz mellé adjon tizenkét lovast, az elesett Lajos király holtteste fölkeresésére. Nemcsak lovasokat adott Sárfi, hanem maga is elment. Ez a Czetricz tudta, mely tájon veszett el Lajos, mivel annak futótársa és kisérője volt. Már messziről ujjával mutatta Czetricz a helyet, mikor pedig oda elértek, bement a mocsárba, de sok keresés után is csak a fegyverét találta meg Lajosnak. A mocsárhoz közel láttak egy uj földhányást vagy temetést. Mindjárt gyanuba estek, nem oda temette-e valaki Lajost. Mindnyájan körmeikkel estek a földnek, és azt ugy vájkálták. Egyszer ráakad Czetricz a Lajos jobb lábára, azt két süveg vizzel megmossa, és egy bizonyos jegyről megismeri, magát elkiáltja, és a Lajos lábát megcsókolja. Azután az egész testet kiásták, egy gyékényen szépen megmosták, és akkor mind

Digitized by Google

ábrázatjáról, mind fogairól, kié legyen, még bizonyosabban megismerték, tiszta lepedőbe takargatták és koporsóba tették, melyet Győrből vittek volt magukkal, azután Fehérváron a prépost pinczéjében Horváth Márton gondviselése alá adták, amint mindezeket Czetricz által Brodarics Istvánhoz oct. 19. Győrből irt levelében bizonyitja Sárfi.

Sarkady Ferencz. Első Ferdinánd király alatt élt. Sokat birt Békés és Bihar vármegyékben 1552. eszt., a többek közt Tarjánt egészen, Sarkadon harminczöt portát, Sarkad-Ősiben kettőt, Kötegyánban tizenhatot, Köte-Tarcsán negyedfelet, Mező-Panaszon tizenötöt s a t.

Sárkándy Pál. Egy volt azon előkelő magyarok közől, akik első Ferdinánddal a smalkaldi hadra jártak Németországba 1547. eszt. Jelenvolt a palásti mezőn történt szerencsétlen hadban is Eördögh Mátyással, akinek száz lovassal ment vala segitségül Léváról 1552 eszt. Azután Bornemisza Gergelylyel viselte az egri kapitányságot, akivel kevésbe mult, hogy ő is a hatvani beg fogságába nem esett 1554. eszt. Ennek bizonytalan micsoda nevü leányát vette el a hires Békesy Gáspár 1575. vagy azután való esztendőben.

Sárkány Ambrus (Ákosházi). Pozsoni kapitány és főispány, egyik tagja volt a rákosmezei hires diétának 1505. eszt. Lásd Beriszló Péter. Elkisérte Szapolyay Borbálát Krakóba, és annak koronázásán jelenvolt. Lásd Szapolyay Borbála. Zala vármegyei főispány és Ónodnak örökös ura volt ő 1520. és azután való esztendőben, mikor Insbruckba és Koloniába járt, az ifju második Lajos királynak és annak testvérének házassága dolgában. Mikor aztán Pozsonból hozta haza Budára Lajos király Máriát a maga feleségét, Pozson és Komárom közt egy faluban ez az Ambrus vendégelte meg az uj házasokat egy pénteken, és igy bőjti napon. Nem győzte a menyasszony eléggé csudálni a sokféle és drága halakat, melyeket az asztalra felvittek. Ősz vitéz volt már, mikor Mohácsnál ő is elveszett 1526. eszt. Egy volt ő azok közől, akiknek fejöket a veszedelem után Budára Szulejmán császárhoz elhozták, ha ugyan igaz az, hogy valakiét oda hozták. Több jószágai közt ő birta Hamzsabéget.

Sárközy János. Torontál vármegyei deputátus volt a budai diétára 1447. eszt., mikor Buda vára Hunyadi Jánosra bizatott. Társai voltak Szent-Györgyi Zsigmond, Macsa István és Osvald.

Sárközy Mihály. Hajnácskői kapitány volt első Ferdinánd idejében. Bebek Györgygyel együtt esett török fogságba Balogváránál 1562. eszt. Leginkább örült az ő kézre lett kerülésén Hasán vagy Haszán a füleki beg. Ugyanis Sárközy azelőtt nem sokkal két Konstantinápolyba igyekező előkelő törököt fogott vala el, még pedig fogadása

Digitized by Google

ellen, és azokat Boldogkő váráért Bebek Györgynek adta. Legelőször is őt kereste fel tehát a beg, őt szidta, mocskolta, árulónak, hitszegőnek nevezte, buzgányával agybafőbe verte, azután sok kinzások közt megölette, amint Istvánffy irja. Forgách pedig azt mondja, hogy Bebekkel együtt Konstantinápolyba küldötte. Akármint volt sorsa, többé nem fordul elő az ő neve az iróknál. Forgách azt irja felőle, hogy ő Hajnácskő várát a Telegdi Eusták örököseitől erővel elfoglalta maga számára, és azt az ő fogságba lett esése után is, az ő felesége a király ellenére, maga kezénél tartotta mindaddig, mig azt attól a törökök elvették 1566. eszt.

Sarmasághy Miklós. Közép-Szolnok vármegye küldöttje volt Benyey Tamással a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Sarmasághy László. Egyebek között Bihar vármegyében Álmosdon is birt első Ferdinánd király alatt.

Sarmasághy Miklós. Békesy Gáspárral együtt szorult volt a fogarasi várba 1573. eszt.

Sarolta. Első Gyulának, az erdélyi fejedelemnek leánya, Gejza magyar fejedelemnek felesége, szent István királynak édes anyja. Igen meg tudta venni a férjének szivét, azt a keresztyénekhez hajtotta, sőt arra is yette, hogy Gejza maga is megkeresztelkedett. Ditmár azt irja felőle, hogy ő egy igen különös szépségü asszony volt, és a lovagláshoz olyan jól értett, hogy a leggyakorlottabb hadi emberrel is versenyt mert futtatni. Az talán nem hihető, hogy felettébb ivott, és egykor haragjában karddal egy embert agyonvágott volna. Gejza halála után ezt akarta elvenni Kupa somogysági gróf olyan czéllal, hogy ő lehessen a magyarok feje. Lásd Kupa.

Sarolta. Szent István első magyar király testvérhuga, Aba király felesége. Mikor Péter visszanyerte az országot Abától, ezt a Saroltát is elfogatta volt, de őt életben hagyta. Bizonytalan, voltak-e gyermekei Abától vagy sem, de ha voltak is, azok talán emberkort nem értek. Saroltának az ő második férjétől, de akinek nevét nem tudhatni, egy Marhard nevü fia lett. Ennek a Marhardnak maradékitól származtak a Bethlen és Apaffy nagy familiák Erdélyben. Ide czéloz még ma is a Bethlen familia czimerében a Magyarország czimerét, t. i. az arany almát harapó kigyó, melyet legelőször a Bethlen Olivér édes atyja választott maga czimereül familiájának a magyar királyokkal való vérségének bizonyságaul, ugy látszik harmadik László király idejében.

Sárosy László. Zaránd vármegye követje volt a budai diétára 1447. eszt., ahol Buda várát általadták a rendek a világcsudálta.

Digitized by Google

Hunyadi Jánosnak. Társai Ispán Pál, Septelj János és Sárközy Bereczk voltak.

Sáry András. A fehérvári beg, Arszlán vagy Oroszlán, erővel vitte volt ezt el magával Eger ostromlására 1552. eszt., és ő tőle küldött be a várba levelet, melyben azt felkérte. Micsoda haszonnal járt Sáry, felebb Dobó István alatt le van irva.

Sasa János. Szapolyay János, Zsigmond és Báthori István fejedelmek alatt vitézkedett. Mikor Szapolyay 1567. eszt. Kővárt ostromolta, ez a Sasa volt az ő gyalogjainak egyik kapitánya, ki is midőn a keze alatt levő csoporttal a várba egy vakmerő berohanást próbált volna, ott nagy sebet kapott. Mint olyan vitézt, akitől sokat lehetett várni, nagy igéretekkel igyekezett őt és Vadász Mihályt Békesy Gáspár, Báthori István részéről magáéra vonni 1571. eszt., de mivel ők azt vették észre, hogy valami titkos gyilkosságot akar Békesy ő reájok bizni, és azáltal fejedelemséget vadászni, neki azt feleltek, hogy ők semmi magános emberhez nem adják magokat, hanemha az a közjót munkálja. Haraggal bocsátotta el őket akkor magától Békesy, de más éjjel ismét magához hivatta őket; mivel pedig megsajditották, hogy őket meg akarja öletni, nem mentek. Igy aztán állhatatosan Báthori mellett maradván, ők voltak a gyalogság kapitányai 1573. eszt. abban a seregben, melyet Báthori a fogarasi várhoz küldött annak elfoglalására és Békesy elfogására.

Saul. Bihar vármegyei főispány volt Kálmán király alatt, és azon diplomának aláirta a nevét, melyet Kálmán 1106. eszt. a Zobor hegyén való apátúrságnak adott volt.

Saul. A második István király testvérjének Zsófiának fia. Ki volt az atyja, nincs megirva. Mig a magyarok azt nem tudták, hogy vak Béla az Álmos fia él, ennek a Saulnak szánták volt a magyar koronát, ha második István meg találna halni, mivel senkit se tudtak már mást, aki Árpádtól származott volna. Hova lett azután ez a Saul, felőle semmit se tudhatni, ha nem ő volt az a Saul nevü szerzetes, akiről azt irja Thúróczi, hogy vak Béla részeg észszel őt rószakaróinak kezeibe adta, és azoknak meg engedte ölni.

Sebesy László. Miklós és János nevü atyjafiaival arról tett panaszt 1475. eszt. az akkori országbirájának Báthori Istvánnak, hogy az eperjesi lakosok az ő Sebes nevü falujokra fegyveresen reáütöttek, tőlök némely szánté- és kaszálóföldeket erős zakkal elfoglaltak, amit pedig kezöknél meghagytak, azt a magok barmaikkal eltapodtatták és haszonvehetetlenné tették, mely dologért az ország birája az eperjesieket mindjárt törvénybe idézte. Lásd Sinka Péter.

Digitized by Google

Sebesy Ferencz. Első Ferdinánd alatt élt. Lásd Bornemisza Gergely.

Sebestyén. Ez volt az esztergami legelső érsek és vice-kanczellár, mely méltóságra őt szent István, mindjárt királyságának elején emelte sz. mártoni barátból. Némelyek ugyan Domokos nevűt tartanak első esztergomi érseknek, de ugy látszik, hogy a Domokos és Sebestyén név csak azon emberé volt, valamint hogy Astrikus és Anastasius csak egy embernek neve. Mikor szent István a szentmártoni apáturságot 1001. eszt fundálta, annak levelét ez a Domokos vagy Sebestyén subscribálta, és az annak ajándékozott jószágokat ő nevezte s mutogatta ki Cebával a palatinussal. 1005. eszt. szemei meghomályosodtak, ugy hogy hivatalát nem folytathatta, és egy darabig Astrikus a kalocsai püspök viselte az esztergomi érsekséget, de három esztendő mulva szerencsésen megjött szeme világa, és hivatalához ismét maga látott, még pedig sok ideig, mert még 1037. eszt. is vice-kanczellár volt, mikor szent István a bakonybéli klastromnak királyi levelét kiadta. Ez a bakonybéli klastrom második József császár rendelése szerént 1787. eszt. január 9. napján ürült ki, minekutána nyolczadfélszáz esztendeig teljes lett volna. Jövedelme a religió fundusához tétetett. Utolsó apátura a tudós Novák Chrizosztóm volt.

Sebös. Buda fia. Lásd Vazul. Nagy utálatban volt a magyarok előtt Péter király idejében, ki helyett, mihelyt Aba lett királylyá, Seböst a magyarok mindjárt megfogták, kezét lábát összetörték s megölték, két testvérének szemeit pedig kitolták.

Sebus. Lásd Sebös.

Selyp István. Babocsai kapitány volt ő első Ferdinánd idejében, amikor Babocsát Báthori András birta. Ebben a várban is olyan ragadozó madarak laktak, mint amilyenekről oda felebb Dersffy Farkas alatt volt szó. Ezen az okon ezt is ostrom alá fogta Tojgon basa 1555 eszt. Egynéhány napig ótalmazta Selyp magát, de mikor a vár falai omladozni kezdettek, ő is alkuba bocsátkozott. Tojgon minden lovaikkal, szekereikkel, czeleczulájokkal szabadon való bocsáttatást igért mind Selypnek, mind a többi vele levőknek, de olyan feltétel alatt hogy azokat a hajdúkat, akik Korotnáról és Kaposvárról azon váraknak megvételekor oda szaladtak, és a szökevényeket, akik valaha török szolgálatban voltak, adják ki Tojgonnak. Ezen szökevények közől kivált egy Demeter nevű ráczot nevezett ki Tojgon különösen, aki ez előtt való esztendőkben, mikor Szulejmán török császár Budát elfoglalta, ott volt a Szulejmán táborában; de egyszer lóra kapott, és nyilván kikiáltotta, hogy ő a keresztyénekhez akar általmenni. A

Digitized by Google

legjobb, több mint ezer török lovas iramodott neki utána, és olyan nagy igyekezettel kergették őt, hogy száznál több ló kidöglött alólok, még is őt utól nem érhették, és ő békével Esztergomba ment. Selyp azt felelte a Tojgon kívánságára, hogy ő mellette egy korotnai vagy kaposvári hajdu sincsen, a szökevények a beállandó ostrom szagát megérezvén, elillantottak. Egy egész napi vetélkedés után, abban állapodott meg a dolog, hogy mikor Selyp és katonái a várból kiköltöznek, az arra kirendelendő törökök minden katonát meg fognak nézni, nem szökevény-e? Reá kellett állani Selypnek, ki is Demetert, harmad magával a szekerekre fektette, felül reájok szalonnákat és egyéb sertés aprólékot rakatott, melyektől a törökök, vallások törvényei szerént irtódznak, melynek az a haszna lett, hogy az ilyen szekereket a törökök nem bizgatván, mind Demeter, mind társai megszabadultak, Selyp is a török szokás ellen, katonáival együtt épen bocsáttatott el.

Semsey Tamás. Ferencz fia, szepesi viceispán és kapitány volt 1318. eszt. első Károly alatt.

Semsey János és László. Demeter fiai, mindketten Zsigmond királynak hiv emberei. László Nagy-Nikápolynál esett el a törökök ellen való szerencsétlen hadban 1396. eszt. királyi főpohárnok fővel. János életben maradt, és 1397. eszt. apostolok oszlása napján, Késmárkon a királytól jus gladiit nyert, azután pedig 1401. eszt. Budán költ levelével erősitette meg Zsigmond, az ő már különben is régi törzsökös nemességét.

Semsey Ferencz. János fia, Demeter unokája, ugyan Zsigmond alatt vitézül hadakozott Csehországban, a Husz János követői ellen, és annak jutalmául adta neki által Zsigmond Csirke Péternek minden jószágát 1426. eszt. Visegrádon költ levelével. Talán ugyanez a Semsey Ferencz volt az, aki László és Rudolf nevü fiainak segitségével, Gálszéchy Miklóst a csehek fogságából kiszabaditotta; melyért Gálszéchy neki és az ő fiainak Sáros vármegyében, Girált és Mátévágása nevü faluinak felét oda ajándékozta 1449. eszt.

Semsey János és Vilhelm. Mindketten László fiai. Sok rendbeli hüséges szolgálatjaikért Mátyás király 1461. eszt. Zemplén vármegyében, Pazdics, Szuha, Ujfalu, Mocsár, Kraszna, Somogy és Szalok nevü faluknak fele részét, minden királyi jusaival együtt nekik ajándékozta.

Semsey Ferencz. Fókamarásmester volt 1503. eszt., mikor Ulászló király a maga leányának Annának születését ő általa adta hirül a bácsiaknak. A mohácsi veszedelem után első Ferdinándot ismerte maga királyának, Szapolyay János ellenére. János és Kris-

Digitized by Google

tóf nevü testvérei, vagy legalább vér szerént való atyjafiaival, ezenkivül Kegievich Péterrel, Pekri Miklóssal, Székely Ferenczczel, ő volt Ferdinánd vezére Horvátországban, Szapolyay követői ellen, akikkel fegyvernyugvásra lépett 1530. eszt. Desnicze és Ujudvar nevü falukhoz közel fekvő táborjokban.

Semsey Mihály. Ettől a törökök elvették volt a Száva mellett Jeszenovicz várát, melyet minthogy azoktól maga erejével vissza nem vehetett, Nádasdy Tamást vette maga mellé, azzal az igérettel, hogy ami prédát abban fognak találni, azt magok közt egyaránt fogják felosztani. Visszavették a várat 1538. eszt., de azután panaszkodott Mihály, hogy őt Nádasdy nem jól elégitette ki.

Semsey János. Egyiket ezt rendelte volt ki első Ferdinánd király 1553. eszt., Gréczben költ levele által, hogy Bornemisza Gergelyt Bartos nevü falu birtokába állitsa be.

Semsey Ferencz. Draskovich György püspökkel, és Thurjék Tamással, ezt a Semseyt tette volt Ferdinánd király Horváth Márk fia tutorának 1561. eszt. 14. sept. Bécsben költ levele által. Lásd Horváth Márk.

Semis Péter. Első Károly királynak ötvöse, de egyszersmind a szepesi várnak kapitánya, és Szepes vármegyei viceispán volt. Mind egyéb érdemeiért, mind azért, hogy a királynak egy pecsétnyomót készitett és metszett, minekutána szokott pecsétnyomóját a Bazarád Sándor, oláhországi vajda ellen való szerencsétlen hadban elvesztette volna, neki Károly a Szepességen egy Jemnik nevü magva szakadt jószágot ajándékozott 1331. eszt. Igy volt ez abban az időben, amikor még a mesteremberek és a tudósok kevés számmal voltak. Hasonló példa ehez az, hogy második Ulászló király nemességet adott egy embernek, aki először a Bonfin historiáját leirta. Harmadik pecsétnyomója volt már ez Károlynak, és ezzel kellett minden leveleket ujra megerősiteni, melyeken az elsőbb két rendbeli pecsétek voltak, mert különben a leveleknek semmi erejök és becsök nem volt. Arról lehet pedig ezt a harmadik pecsétet megismerni, hogy azon kettős kereszt van, és két sárkány a K betüvel.

Sennyey Zsigmond. A Sáros vármegyei katonaság hadnagya volt 1559. eszt., mikor Bebek Györgygyel és Pethő Jánossal Szerencset akarta elfoglalni, és ott mind Bebek, mind Pethő az ő alatta való katonáknak köszönhették megmaradásokat. Odajárt Zay Ferenczczel és Balassa Menyhérttel a hadadi és szatmári hadakra 1562. eszt. Azután három esztendővel ismét elment Schwendi Lázárral és Balassa Menyhárttal a szatmári hadra, melynek végével őt Schwendi jenői kapitánynyá tette, melyet akkor vétetett vissza Schwendi Szapolyay Já-

Digitized by Google

nos Zsigmondtól. Minekutána Pertaf basa Gyulát elfoglalta, Jenő alá szállott, és azt huszonhárom napig ágyuztatta. Mikor már látná Zsigmond, hogy tovább nem lehet az ostromot állani, Kerechény példáján tanulván, Pertaffal alkuba nem bocsátkozott, hanem egy éjjel nagy csendesen a várat odahagyta 1566. eszt. Bizonytalan hol esett ő a Szapolyay emberei fogságába.

Hogy Schwendi Lázár 1567. eszt. Munkács várát ostromlotta és meg is vette, ezt a Zsigmondot küldötte Szapolyay Schwendihez, olyan izenettel, hogy a hadakozást hagyja félbe, annyival inkább, hogy most a békesség munkában van, különben kénytelen lesz Szapolyay török segitséghez folyamodni. Schwendi azt felelte, hogy ő a fegyvert mindaddig le nem teszi, mig a békesség meg nem köttetik. Esküvése szerént visszament Zsigmond a felelettel Szapolyayhoz, ki is őt ujra fogságba tette, és a had végével bocsátotta el.

Serédy Gáspár. Pozson vármegyében Seréden született. Királyi titoknok és az ország felsőbb részeinek kapitánya, második Lajos és első Ferdinánd királyok alatt. Őt küldötte volt Lajos 1526. eszt. a váradi püspökségbe Csáky Mihálylyal, hogy ott a templomokból és a klastromokból minden aranynak és ezüstnek felerészét, a pápa engedelméből szedjék össze, a török hadra teendő költségre, azzal a biztatással, hogy a had után ezen arany és ezüst, mindenüvé vissza fog fordittatni, ahonnan most elvitetik. A mohácsi veszedelem után mindenkor hüséges ótalmazója volt az első Ferdinánd ügyének Szapolyay János ellen, melyért őt Ferdinánd az ország felsőbb részei kapitányává tette. Jelen volt 1526. eszt. a pozsoni diétán, melyen Ferdinánd királynak választatott. Katziáner Jánossal együtt vitta és vette meg Likava és Trencsén várait 1528. eszt. Ugyanazon esztendőben együtt dolgozott Révay Istvánnal a Szepességen, a lengyelországi számkivetésből visszaérkezett Szapolyay János pusztitó emberei ellen. Most is meg van az a levél, melyet 3. szept. Kassáról küldött az iránt a bártfaiaknak, hogy a reájok esett katonákat minél hamarabb küldjék be ő hozzá. Ő vette el Egert 1530. eszt. Szapolyaytól Ferdinánd számára. Boldogkő várát is hat hétig vitta Bebek Ferenczczel, de ezzel nem boldogulhatott, hanem olyan alkura lépett annak kapitányával, hogy ha Ferdinándot fogja az országnak nagyobb része királynak ismerni, akkor minden erőszak nélkül tartozik annak a várat feladni, ha pedig Szapolyay lesz a hatalmasabb, az ő kezénél maradjon. Hogy Koczka Miklós Késmárkot Szapolyay számára egy izben el nem foglalhatta, Serédynek lehetett köszönni, mivel ő ment száz huszárral a lakosoknak segitségökre.

Digitized by Google

Nem lehet leirni, mennyit szenvedtek ekkor az országnak minden részei, mind a Szapolyay, mind a Ferdinánd embereitől. A felső városoknak Kassának, Lőcsének s a t. ótalmazása, Serédyre lett volna bizva, mint az ország felső részeinek kapitányára; de azokon mind ő maga, mind kivált az ő huszárjai igen sok huza-vonát tettek. Csititotta ugyan néha katonáit, de azok az ő szavára keveset hajtottak, hanem városokon, falukon egyre prédáltak. A Szapolyay emberei is ártottak, ahol árthattak a Ferdinánd követőinek. Ezen az okon 1531. eszt. a felső városok Kassán gyülést tartottak, melyben azt végezték, hogy Ferdinándhoz követeket küldjenek, kik által tőle valódi és hathatós ótalmat és segitséget kérjenek, de Ferdinánd jó szónál, biztatásnál és igéretnél egyebet nem adhatott nekiek. A sok vád után 1533. eszt. Bécsbe idézte Ferdinánd Serédyt. Ez hogy magát menthesse, az emlitett városoktól kért maga mellett jó bizonyságot, de azok semmit sem adtak, attól tartván, hogy ha visszajőne, még inkább sanyargatná őket. Mindazáltal csakugyan megigazitotta ő magát a király előtt és régi hivatalát megtartotta, és 1534. eszt. Csehországba hitta őt Ferdinánd, valami eretnekek elnyomására.

Míg ő Nagyidára a feleségéhez járt 1536 eszt., addig foglalta el Berzeviczy Gáspár Kassát Szapolyay számára, holottis az ellenség az ő házát felverte, és minden kincsébe és jószágába zsákmányt vetett. Ezen kárvallása után, amint Istvánffy irja, követet küldött Szapolyay ő hozzá Nagyidára, ki által azt igérte neki, hogy minden kincsét és marháját visszaadja, ha Ferdinándtól ő hozzá pártol. Más napig gondolkozásra való időt kért Serédy magának. Az alatt a várnak egy különös zugolyába egynehány ládákat árpával, korpával s a t. megtöltött, arra felől vékonyan arany, ezüst pénzt hintett, a rendelt időn a Szapolyay követét oda bevitte, annak a ládákat megmutogatta, és azt izente vissza, hogy ne gondolja Szapolyay, mintha ő kassai kára miatt már koldussá maradt volna, mert még kincsének nagyobb része megvan.

Őt küldötte volt Ferdinánd maga képében Szapolyay lakadalmába 1539. eszt. Fehérvárra, és ott ő hajtotta Perényi Pétert Ferdinándhoz Szapolyaytól. Ugyanezen Perényivel jelenvolt 1542. eszt. a Joachim márkió fővezérsége alatt Pest ostromlásában. Még el sem mult ez az esztendő, mikor ő Ferdinánd nevében a Szapolyay özvegyének Izabellának követeivel, Martinuzzi György, Statilius János püspökkel és Petrovich Péterrel alkudozni kezdett; azután való esztendőben pedig meg is egyezett azokkal a békességes pontok felett, melyeket aztán maga is Izabella Gyula-Fehérváron 26. jul. költ levele által megerő-

Digitized by Google

sitett ugyan, de azoktól ismét elállott. Halála 1550. eszt. 1. mart. történt. Teste Pozson vármegyében a szent-györgyi templomba temettett, aholott is az ő koporsó kövére feje felől ezen szókat metszették: Georgius Serédy fieri fecit. Lába felől: Joannes Alagy nepos procuravit. A kő két oldalán ilyen versek voltak.

Me Szeredina tulit tellus Ferdinandus habendas
Rex donavit opes, dum fera bella domat.
Rara fides rebus dubiis, operosaque virtus
Acceptum Régi me fecit esse meo.

Halála előtt kevés esztendővel azokat a horvát familiákat, melyek Kosztanicza török kézre lett jutása után, egy ideig fel és alá hujdoklottak az országban, ő telepitette meg a maga jószágaiban, Bazinban, Senkviczen és Récsén Pozson vármegyében.

Serédy György. Gáspár testvérje, kassai kapitány és sárosi főispán első Ferdinánd idejében. Ifjuságában a Várdai Pál érsek zsoldján katonáskodott, Hathalmy Györgygyel, Boros Tamással és másokkal. Elkisérte volt az érseket a Szulejmán török császár táborába Bécs alá 1529. eszt. Mikor aztán onnan Szulejmán nagy gyalázattal visszatért, nem jött azzal György vissza, hanem emlitett társaival és huszonnyolcz más magyar huszárral Bécsbe bekéredzett; de az ott lévő vezéreknek, a Szulejmán további szándékáról semmi hirt nem mondhatott; hanem ezt, hogy Ibraim fővezér maradt ott a tábornak nagyobb részével. Azonban másnap az is Szulejmánt követte. A sztropkói kastélylyal általellenbe épittetett volt ő egy erősséget; de arról a beszterczebányai diéta azt végezte 1543. eszt., hogy az, mint latrok barlangja, rontassék le. Lásd Hagymássy Kristóf.

Minekutána a Szapolyay János özvegye Izabella a magyar koronát, és azzal együtt az arany almát, királyi pálczát, palástot, papucsot, övet, nyakba és mellrevalót s a t. általadta Nádasdy Tamásnak és egyebeknek, és azok az országnak ezen drágaságait Báthori András, Dobó Domokos és Nyáry Lőrincz által Erdélyből Pozson felé inditották, ezektől Tokajnál ez a György vette kezéhez a drágaságokat, és azokat ő vitte Ferdinándhoz, melyeket, hogy ő épen és minden hijok nélkül általadott a királynak, arról 1552. eszt. 25. márt. vett attól György bizonyság levelet Pozsonban. Ettől fogva többnyire Bécsben tartatott a magyar korona, mindaddig, mig ötvenhat esztendő mulva Pozson vára rendeltetett annak helyéül.

Ugyanezen esztendőben száz lovast küldött ő Temesvárra, Los-

Digitized by Google

sonczy István keze alá, Dobó Istyánnak pedig Egerbe, Kendi Bálint hadnagysága alatt ötven drabantot. Mindössze kétszázat inditott volt ugyan ő Dobóhoz, de az utból másfél százan visszamentek, melyet igy ad elő Tinódi:

A jó Szeredy György hamar bocsáta
Kétszáz drabantot jó Eger várába;
Kiknek egész hó pénzt ada Kassába
Holtig lönnének hiv szolgálatba.
A rosz népek hallák hirét töröknek,
Nagy féltekbe bémenni nem merének;
Megtérének; Kassába hogy lépének
Másfél százan mind vasba veretének.
A jó Szeredy György nagy haragjában
Egynehány hónapig kénzatá vasban.
Ő kezdettől fogva volt hiv voltában
Ferdinandus mellett minden dolgában.

Halála 1557. eszt. történt Györgynek. Teste Bártfán a sz. Egyed templomába temettetett, ahol talán még most is meg van az ő márványképe, legalább meg volt ezelőtt még hatvan esztendővel. Ő birta Tokajt Ferdinánd ajándékozásából, aholottis Némethy Ferenczet tette a király hirével kapitánynyá. Halálakor ennek a Némethynek tutorsága alá bizta ő a maga kis fiát és Tokaj várát. Mindkettőnek gondját felvállalta ugyan Némethy, de hogy Tokajt magáévá tehesse, Ferdinándtól Izabellához, a Szapolyay János özvegyéhez pártolt, még ugyanazon esztendőben. Élt még ez az árva 1565. eszt., mikor Némethyt Tokajban meglőtték, de ugy látszik nem ért emberkort. A György özvegye, Businczky Katalin, Laszky Alberthez ment másodszor feleségül.

Serédy Gáspár. Talán a felebb irt Gáspár fia, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt élt, és mind a kettő előtt hűséges szolgálataival, nagy tekintetet szerzett magának. Huszonhat huszárral jelent meg Pozsonban Maximilián koronázásán 1563. eszt. Egyéb sok jószága közt Trencsén vármegyében Beszterczét, Sárosban pedig Makoviczát bárói vagy zászlósur titulussal birta. Mérey Annától két leánya maradt, Borbála és Zsuzsanna. Bizonytalan mikor halt meg. Annyi bizonyos, hogy már 1571. eszt. az ő özvegye Mérey Anna, Maximilián király akaratjából Balassa András Nógrád vármegyei főispán felesége volt.

Digitized by Google

Serényi Imre. Némelyek ugy tartják, hogy ilyen nevü magyar ember közbenjárására szabadulhatott ki Ottó király 1308. eszt. Apor László erdélyi vajda fogságából, olyan feltétel alatt, hogy többé az országban nem fog maradni, hanem Bajorországba haza megyen.

Serényi András. Mikor 1345. eszt. első Lajos, Istvánt a bosnyákországi, és Bánffy Miklóst, a horvátországi bánt húszezer emberrel elküldötte Dalmáciába, hogy Zádor alól a velenczések seregét üznék el, mely egy darab idő óta a várost igen keményen szorongatta, ott volt a segitő magyar seregben ez a Serényi András is, és Zádor alatt elesett. Hogy nem utolsó embernek kellett lennie, onnan lehet gondolni, mert őt maga Lajos temette el Székes-Fehérváron, amint az ő ott talált epitáfiumából kitetszik, mely igy vagyon:

D. T. O. M.
Hoc jacet in tumulo clara de stirpe Serényi
Andreas Bellidux non sine laude perenni;
Qui patriae ad Jadram cecidit sublatus amore;
Rex Ludovicus eum digno hic tumulavit honore.
Anno M. CCC. XLV.

Serényi Miklós. Lásd Zichy György.

Sibrik László. (Szarvaskendi). Vas vármegye küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505. eszt. Sitkey Györgygyel.

Sibrik Gergely. (Szarvaskendi). Talán a most emlitett Lászlónak fia, hires törvénytudó első Ferdinánd király alatt. Thúrzó Elek 1542. eszt. testamentomot tévén, abban ezt a Gergelyt, s ő rajta kivül Mérey Mihályt és Dolgos Ambrust arra kérte, hogy az ő illendő temetségére gondjok legyen, özvegyét, s gyermekeit, legalább esztendeig tanácscsal értessék, s mikor azok ő hozzájok folyamodnak, szolgálatjokat tőlök meg ne tagadják s tiltsák. Hogy pedig annál inkább lekötelezze Thúrzó ezt a Gergelyt árvái pártfogására, négyszáz forintot hagyott neki testamentomban. Amely helytartótanácsot első Ferdinánd Pozsonban állitott vala fel 1549. eszt., annak egyik tagjává ezt a Gergelyt tette. Társai a belső rendből a győri, veszprémi, nyitrai, váczi püspök, és a budai prépost Bornemisza Pál; a külsőből pedig Révay Ferencz, Balassa Imre, Mérey Mihály és Istvánffy Pál voltak. Előlülővé az esztergomi érsek rendeltetett, aki abban az időben egyszersmind király helytartója is volt az országban. A tanács tagjai vasárnapon kivül minden nap kétszer tartoztak az érsek, vagy királyi helytartó szállásán megjelenni, ahol rendszerént, reggel ugyan a nyári hosszabb napokban hat órától fogva kilenczig, tél-

Digitized by Google

ben héttől tizig, délután pedig télen nyáron egyaránt három órától hatig tartott a gyülés s tanácskozás. Ki mennyi időt mulatott el közölök, annyi időről fizetésétől fosztatott meg, p. o. aki félnap nem jelent meg a gyülésben, fél napi zsoldját elvesztette, s a t. Az elölülő egy két hónapig tartó engedelmet adhatott akárkinek házi dolgainak megtekintésére, mely idő alatt hiányosság nélkül kijárt az engedelemmel távollevőnek fizetése, aki pedig hir nélkül ment el, zsoldot nem kapott. Az elölülőnek fizetése harmadfél ezer, a királyi kamara prefektusáé nyolczszáz, a tanács uraké p. o. Sibrik Gergelyé négyszáz, az első titoknoké kétszáz, a másodiké száz hatvan, a királyi fiskusé pedig háromszáznyolczvannégy forintból állott. Voltak ennek a tanácsnak más tagjai is, akik nem tartoztak mindenkor Pozsonban tartózkodni, de mikor, akar hiva, akar hivatlan odamentek, az ülésekben mindég rangjokhoz illő helyök és székjök volt. Ilyenek voltak Nádasdy Tamás, Batthyány Ferencz, Báthori Bonaventura s mások.

A pozsoni diéta ezt a Gergelyt rendelte ki 1550. eszt. veszprémi püspök Bornemisza Pállal, Serédy Gáspárral, Csernel Ambrussal, Kamoray Tamással s másokkal Szakolczára, hogy az ország határait vizsgálják meg, és ott egyéb törvényes dolgokat is igazitsanak el. A most emlitett Kamorayval, Méreyvel s másokkal, együtt dolgozott ő az úgynevezett Quadripartitumon 1551. eszt. Némely helyeken Györgynek van irva az ő keresztneve, de bizonyosabb, hogy igaz neve Gergely volt. Nagy-Szombatban halt meg. 1553. eszt. 31. jul.

Sigfrid. A Gara vize mellett lévő sz. Benedek klastromának apátura első Lajos idejében. Ezt küldötte el Lajos 1346. eszt. Edvardhoz az angol királyhoz egy szomorú levéllel, melyben az ő öcscsén Andráson Nápolyban véghezvitt gyilkosságról keservesen panaszkodik. Felváltotta Edvard a magáéval a Lajos levelét, és azt a Sigfrid kezébe ádta, melyben igen érzékenyen jelenti, mely nagy megillettődéssel olvasta ő az András nem érdemlett halálát, és micsoda következései lehetnek annak, ha a hosztállás nélkül maradna; azértis igéri Lajosnak mind tanácsát, mind segedelmét, a gyilkosok ellen. Ugyanakkor küldött Sigfridtől levelet Edvard a Lajos anyjának Erzsébetnek is, melyben tudtára adja neki, mely nagy részt vett az ő szomoruságában. Ezenkivül, mikor visszajött Sigfrid, utitársul mellé adott neki Edvard egy Móra Valter nevü dominikánus barátot, hogy az élő levél legyen, és az ő gondolkozásait Lajosnak bővebben magyarázza meg.

Sigray János. Negyedik vagy Kún László király alatt élt. Szepeshez közel birt egy Sigra nevü falut. Mutmertől, a szepesi prépositól, azt instálta ő 1275. eszt., hogy hadd épithessen ő Sigrán, a maga örökségében egy templomot, melynek szükségére ő egy vizimalmot, és egy rétet

Digitized by Google

akar ajándékozni. Ezenkivül arra is kérte a prépostot, hogy azon templomnak szükségére maga is adjon valamit. Mindenik kivánságát teljesitette a prépost, és amely dézma Sigrától őt illeté, annak felét a templom szükségeire odaengedte.

Simády vagy talán **Simándy Tódor.** Azon pártosoknak fejök volt, akik második Béla király idejében ő ellene Boricsot behivták az országba, és mellé állottak. Azon harczban, melyben Béla Boricsot megverte, egy Miksa nevü derék magyar ezt a Tódort elfogta, s elevenen Bélához vitte 1133. eszt.

Sinka. Miczbán Simonnak, akinek feleségétől egy hassal hét fia született, ezen hét fián kivül volt még egy leánya, aki valami Tamás nevü emberhez ment férjhez. Ennek a Simon leányának lett aztán Tamástól, ez a Sinka nevü fia, aki egynehány esztendeig a nagy Miczbán György mellett katonáskodott, harmadik András király idejében. Nevezetesen jól viselte magát a király láttára Bécs alatt 1291. esztendőben, mikor András Albertet az ausztriai herczeget megtámadta volna azért, hogy az Magyarországot maga kezére akarta keriteni. Sinkának itt kapott sebeit, azzal kivánta ő vele Miczbán György felejtetni, hogy neki Sóváron a maga jószágából esztendőnként való jövedelmet rendelt. De maga a király sem felejtkezett el Sinkának hüségéről, annyival inkább, hogy azt uj érdemeivel tetézte. Rorand az erdélyi vajda pártot ütött volt András király ellen, kinek midőn Adorján nevü várát ostromoltatná András, az ő láttára ott is derekasan viselte Sinka magát, és nagy sebeket is kapott. Elküldötte volt őt András **László**nak, a lengyel herczegnek segitségére, a glogaviai (glogaui) herczeg ellen, több magyar nemesekkel együtt, és ott való magaviseletéről, maga a herczeg tett jó bizonyságot a király előtt, de hogy veszedelmes helyeken forgott, megmutatták azt a testén lévő sebek is. Erdemeit ezzel jutalmazta meg András király, hogy 1300. eszt. Sáros vármegyében neki egy Ásgúth nevü erdőt ajándékozott, melyet ő 1307. eszt Amade palatinusnak egy Felsebes nevü jószágért elcserélt.

Sinka Péter. A közelebb irt Sinkának fia. Egy Ethele nevü ember Sáros vármegyében ennek a Péternek valami sz. Péter nevü jószágában egynehány szolgáit s jobbágyait, s azok között egy aszszonyt, igen megverte és meg is sebesitette. Ezért a tilalmas hatalmasságért, az akkori szokás szerént, őt Péter egy szál kardra hitta egy bizonyos napra, de mivel Márton a kirendelt napon és helyen sem maga meg nem jelent, sem más bajvivót maga helyett nem állitott, Perényi Péter és négy Sáros vármegyei szolgabiró őt büntetésre méltónak itéltek, és jószágát tőle elvették 1333. eszt. első Károly ide-

Digitized by Google

jében. Ugyanezen esztendőben hosszas perbe fogta Petina, vagy Pánky Pétert és Mátét, kiktől Palócz nevü falut akart elvenni. Egy volt ez a Péter a Sebessy familia elei közől, mely Sáros vármegyében sok ideig virágzott.

Sirokay Pál és **Péter.** Zsigmond király uralkodásának elején nyughatatlan pártos emberek voltak, melyért őket Zsigmond számkivetésre büntette vala, de Vitéz János nevü hivének kérésére, őket 1393. eszt. kegyelmébe vette, nemcsak életőket megtartotta, hanem jószágaikat is visszaadta, mindazáltal azalatt a feltétel alatt, hogy akinek mi kárt azelőtt való időkben tettek, azt megfizessék.

Sitkey Kocsárd vagy **Gothárd.** A pápai és somlyói várak kapitánya 1514. eszt., melyeket akkor Szapolyay János birt. Minekutána ez a Szapolyay a nevezett esztendőben, a paraszt kuruczokat Temesvárnál megverte volna, meghallotta, hogy Veszprém és Fehérvár közt a Bakony körül, némely kuruczok, Soós Domokos nevü vezérjök alatt, mind a nemeseket, mind a templomokat fosztogatják, parancsolt tehát ennek a Sitkeynek, hogy mivel csak Pápáról is kiállithat ötszáz lovast, minden erejét szedje össze, és azzal a kuruczokat verje szélyel. A fehérvári lakosokkal, és a győri püspök, Gosztonyi János katonáival egyesitvén Sitkey a maga erejét, egynehány nagy ágyúkat is vitt magával, és mivel eleve tudta, hogy a kuruczokat az ágyúknak csak durrogása is meg fogja rettenteni, azokba golyóbisok helyett csak zöld füvet, és holmi rongyokat tétetett, és ugy lobbantotta azokat a kuruczokra, és igy is elérte a maga czélját; mert mihelyt reájuk süttette az ágyukat, azok mindjárt megfutamodtak, és Soós Domokost is eltapodták. E volt a kurucz háborunak utolsó felhúzása.

Sitkey György. Lásd Sibrik László.

Smaragd. Először fehérvári prépost, azután kalocsai érsek lett 1257. eszt. A maga szolgái ölték meg 1266. eszt., melyet ilyen versekkel s deáksággal ir le egy akkortáji krónika;

Post haec Ungaria malum perpetratur
Facinus in Julio, Smaragdus necatur
Archipraesul inclitus dire trucidatur,
Colocensis proh dolor! Patre viduatur
Ecclesia, quo reliquis male hoc minatur,
Cleri flos, et inclitus doctor secretorum
Impiorum manibus cecidit servorum.
Lugeat Ecclesia. etc.

Salamán vagy magyarosan **Salamon.** Lásd Szulejmán.

Digitized by Google

Solt. Egy Ezop macskájához hasonló álnok ember, második István király idejében. Valami tetteért Morvaországba küldetett számkivetésbe. Mikor 1116. esztendőben István király, és a morva herczeg László, a két ország határánál összejöttek, hogy ott személy szerént egymással némely dolgokról végezzenek, ez a Solt is eljött a herczeggel. Minekelőtte pedig a király a herczeggel szembe lett volna, Solt egy embert küld Istvánhoz, aki által azt izeni neki, hogy magára vigyázzon, mert a herczeg el akarja fogatni. Azonban más felől a herczeget is elhiteti, hogy a királyhoz el ne menjen, hanem inkább szüntelen fegyverben tartsa a vele lévő sereget. Istvánhoz ismét egy más követet küld, hogy siessen megelőzni a megtámadásban a cseheket, melyet a hirtelen indulatu István meg is fogadott, a két kisérő sereg között igen véres csata esett, és a két fejedelem minden végezés nélkül vált el egymástól. Észrevették mindketten, de későn, a Solt ravaszságát, aki nem sokára Istvánnak kezére is akadt, és azzal büntettetett, hogy kezeit lábait négy lóhoz kötözték, és ugy szaggattatták szélyel.

Solyagi János és **Miklós.** Tolna vármegyei deputátusok voltak a budai dietára 1447. eszt., melyen Buda vára Hunyadi Jánosra bizatott.

Sombory László. (Nagy-Sombori). Báthori István, Kristóf és Zsigmond fejedelmek alatt élt Erdélyben. Lásd Sulyok Imre. István fejedelem fiskusa volt 1575. eszt., mikor a kolosvári diétán a rendek, azon harmincz urat, akik Békesy Gáspárral István ellen támadtak vala, halálra itélték. Őt küldötte Kristóf Kendi Sándorral Lengyelországba István királyhoz, azzal a kérelemmel, hogy a király egyezzen meg a Kristóf fiának Zsigmondnak, fejedelemmé való választásában. Az erdélyi dézmák arendátora, vagy kibérlője volt ő 1583. eszt., mikor Báthori István lengyel király, azt a parancsolatot küldötte ő reá, hogy a kolozsvári jezsuitáknál tanuló szegény sorsu ifjak számára, esztendőnként ezer aranyat fizessen, a szász papok dézmájából. Ugyanazon esztendőben tette őt István király a gyermek Zsigmond fejedelem nevelőjévé, s az ország igazgatójává, Kendi Sándorral és Kovacsóczy Farkassal. Mig 1589. eszt. Pókay Péter temetésére járt, Zsigmond fejedelem a meggyesi diéta végezésein változásokat tett magát már senkitől nem függő vajdává tette, és mikor Sombory a temetésről hazajött, azt magához be nem bocsátotta. Ezután ugy látszik csakhamar meghalt László. Felesége Valkay Zsuzsanna volt, kitől Sándor nevü fia maradt, kit is Német és Olaszországokban nagy költséggel minden tudományokra tanittatott, s nagy dolgokra készittetett.

Somi Jósa vagy **József.** Mátyás és Ulászló királyok idejében vi-

Digitized by Google

tézkedett. A nagy Kinisy Pál alatt tanulta a katonaságot, ugyanannak helyébe lett temesi bán 1494. eszt. Ugyanakkor a Bihar és Bács vármegyei főispányságot is neki adta volt Ulászló, de mivel megtudta, hogy a bihari főispányság, a váradi püspöké, a bácsi pedig a kalocsai érseké szokott lenni, azt tőle ismét visszavette. Őt küldötte Ulászló 1495. eszt. Németujvár alá Ujlaky Lőrincz ellen, akit ott annyira is megszoritott, hogy kénytelen volt fegyvernyugvást koldulni, melyet meg is nyert, de olyan feltétel alatt, hogy Somival együtt menjen a királyhoz, aki akkor Pécsen mulatott. Ugyanőtt Pécsen, az auránai perjelt, Beriszló Pétert ő vele fogatta el, és az ő gondviselése alá bizta a király. Szapolyay István palatinus őt tette a maga-gyermekei tutorának, Raskay Balással s egyebekkel. Szerencsésen hadakozott 1502. eszt. az ifju Hunyadi Jánossal a török ellen. Többnyire minden békesség szerzésekben részesült, és minden országgyülésein jelenvolt melyek Ulászló idejében tartattak, nevezetesen ott volt a rákosmezei diétán 1505. eszt. Azután három esztendővel ismét a törökök ellen táborozott a Bárcza vize mellett, de összecsapott-e velök, s micsoda szerencsével? bizonytalan.

Somi Gáspár. József fia. Ennek leánya volt Balassa Imre vajda felesége, kinél fogva birta aztán a vajda Erdélyben Almás várát, és talán az a Borbála is, aki bolondóczi Bánffy László komornyik második felesége volt.

Somkereki János. Miklós fia, Zsigmond királynak nagy ellensége. Azok a pártos fő rendek, akik Zsigmond helyébe Nápolyi Lászlót, a kis Károly fiát akarták királynak az országba behozni, és akik 1403. eszt. Pozsega várához közel táboroztak, ennek a Jánosnak Erdélyben Ujlakot, és még más két falut ajándékoztak a magok tábori gyülésökben, az ő László mellett tett hűséges iparkodásiért. János azt mondotta a gyülésnek, hogy már Nápolyi László azokat a falukat, ezer arany forintért különbenis neki adta; azért a gyülés azt igérte neki, hogy mihelyt László megkoronáztatik, őt kérni fogják, hogy Jánost azoknak birásában erősitse meg. Laczk Jakab és Tamásy János, akik együtt voltak erdélyi vajdák és szolnoki főispányok, azt hallották volt felőle, hogy ő Budaych Imrét megölte 1407. eszt., de micsoda rendelést tettek a dolog iránt, nem bizonyos.

Somlyay Mihály. Ezt küldötte Szapolyay János 1530. eszt. a szemendriai basához, azzal a kérelemmel, hogy az ő segitségére jöjjön Ferdinánd király ellen.

Somogyi András. Dobó Istvánnal együtt ótalmazta Egert 1552. eszt. Minekutána a törökök nagy szégyennel mentek el Eger alól,

Digitized by Google

ezt küldötte Dobó Bécsbe a győzelem hirével Ferdinánd királyhoz, Vajda Jánossal, Iváni Györgygyel és Kőszeghy Alberttel. Mindeniket ezen jó hir vivői közől száz aranynyal és egy öltöző ruhával ajándékozta meg a király, a szász herczeg, Moricz pedig, száz-száz tallérral, Oláh Miklós püspök egy-egy arany pohárral. Baispriak János, a kinél akkor pénz nem volt, kivette maga nyakából az arany lánczot, azt négy felé vágta, és ugy osztotta fel közöttök.

Somosy. Ez a familia az Aba familiának egyik ága volt, és a Somosy nevet egy Sáros vármegyében, Kassa és Eperjes közt, a Tarcsa vagy Torissa vize mellett fekvő Somos nevű városkától vette. Ezt a Somost negyedik Béla idejében az Aba familiából való Péter birta, kinek is öt fia volt, u. m. György, Miklós, Tamás, János, Mihály. Ezek közől Mihály pappá és egri kanonokká lett; Tamás mag nélkül halt el, János a Budamér familiának; György pedig a Somosynak törzsöke lett. Ennek a Somosy Györgynek Péter és János nevű fiai maradtak, akik következnek.

Somosy Péter. György fia, nevezetes vitéz volt negyedik László idejében, aki öt egy királyi levelében arról dicséri meg, hogy 1278. eszt. az Ottokár cseh király ellen viselt hadban, az ő szeme láttára, nagy bátorságot és vitézséget mutatott, azután pedig mikor a tatárok 1285. eszt. az országban, s nevezetesen Sáros vármegyében öldöklőlnének, ott Somosy Péter, a maga testvérjével Ivánkával velők összecsapott, közölök sokakat levágott, és kezek közől minden foglyokat s rabokat kiszabaditott, de Ivánkát a tatárok levágták. Ez a Somosy Péter 1300. eszt. Abauj vármegyei főispány volt.

Somosy János. Somosy György fia, első Károly király idejében élt. Abauj vármegyében birt egy Zsidópatak nevű falut, melynek hogy ugyanazon szabadságai legyenek, melyek akkor Kassa és Gölniczbánya városainak voltak, azt kérte Károlytól nevezetesen, hogy ott minden harmadnap hetivásár lehessen, és azt meg is nyerte 1317. eszt. De ennél nagyobb dologban is fordul elő az ő neve Bereg vármegyében is birt vala ő valami Kerálpopa nevű jószágot, de holmi erkölcstelenségeiért azt ő tőle a király elvette volt. Ennek visszaadásáért esdeklett ő a király előtt 1319. eszt., és nyertes is lett, mert a király egy pecsétes levele által azt neki visszaadta, és azon levélben az ő régi érdemeit megemliti, p. o. hogy mikor Venczelt, a cseh király fiát némely pártos magyarok Károly nyakára s ellenére királynak az országba behozták, akkor ez a Somosy, Károly részére állott, vele együtt Csehországba is beütött, és ott dicséretesen hadakozott ő mellette. Hasonlóképen viselte magát Somosy Komárom váránál is, mikor azt

Digitized by Google

Károly Trencséni Mátétól visszavette, és ott sok kővel való ütést kapott. Egy másik —

Somosy János ugyanezen familiából a terebesi várnak kapitánya volt 1388. A tizenötödik századnak közepetáján az egész familia kialudt.

Soós István. Ott volt a budai diétán, mikor Buda várát a rendek Hunyadi János gubernátornak általadták 1447. eszt.

Soós Domokos. Lásd Sitkey.

Soós Albert és **Ferencz.** Első Ferdinánd alatt éltek. Ezek birták Sáros vármegyében Sóvárt, de kétség kivül azért, mert ők Szapolyayhoz hajlottak, azt ő tőlök elfoglalta a Ferdinánd vezérje báró Vels vagy Fels 1538. eszt., és azt Ferdinánd Eperjes városának vetette zálogba, bizonyos summa adósságba. Idő jártatva a városnak, és annak nyomás és szántó földjeinek egy részét, Albert visszakapta, a pozsoni és beszterczebányai diétán költ törvények erejével, más részét pedig Ferencz foglalta vissza, a kassai kapitány Czéczey Lénárt segitségével, ugy hogy az eperjesiek kezében csak a puszta vár maradt. Hogy ezt megtudta Ferdinánd, egy 1544. eszt. 7. jan. Prágában költ királyi levele által, csak magát a várat maga kezéhez vette, egyszersmind azt is igérte, hogy mivel már az eperjesieknek, el kell lenni Sóvár nélkül, tehát ujra magára vállalja a király, hogy a régi adósságot meg fogja nekik fizetni.

Sövényházy István. Felesége Telegdy Lászlónak, Drugeth Annától született leánya, Katalin volt, kitől, amennyire még eddig tudni lehet, két gyermeke maradt, ugymint Ferencz és Dorottya, Révay István felesége.

Sövényházy Ferencz. István fia. Erről oda felebb Lossonczy István alatt, Tinódi verseiben vagyon egy szó, melyen kivül, nem igen lehet felőle annál egyebet tudni, hanem azt, hogy 1549. eszt. a Telegdy, Veseni és Czibak familiák ellen pert inditott, Bihar vármegyében Telegd városa iránt.

Spanyol István. Neve ugyan spanyol, de maga magyar volt, és Mártonoson született. Forgách Simon alatt hadnagykodott 1552. eszt., és akkor azzal s Lossonczy Istvánnal együtt ótalmazta Temesvárt. Ugyanott a Prajkó kapu előtt, azokkal együtt török fogságba esett. Mikor pedig Pattantyús Balással s másokkal kisérnék őt Konstantinápoly felé, egykor tettette, mintha a csizmájába kövecs esett volna, és ahoz olyan erővel hajlott, hogy szerencsére kezein a bilincs megtágult, melyet hogy onnan lefeszegethetett, a hozzá közelebb lévő töröknek kardját elkapja, azt azzal megöli, rab társainak egy kést oda

Digitized by Google

vet, hogy azzal magokat azok is szabaditsák, azalatt maga a törökökkel viaskodik, kik is látván, hogy a többi rabok is apródonként szabadulgatnak, elszaladtak, a rabok pedig Magyarországra hazajöttek. Spanyol azt beszélte maga felől, hogy ő haza felé való bujdostában, nappal az erdőkben lappangott, és ott vad almával élt, éjjel pedig a göncző szekerére vigyázott, és arról tudta meg, merre kelljen neki hazáját keresni.

Statilius János. Beriszló Péter testvér nénjének fia. Budai prépost, azután erdélyi püspök, Lajos, Szapolyay, és első Ferdinánd királyok idejében. Erdélyi püspök lett 1536. eszt. Már azelőtt sok nagy dologban forgott. Nevezetesen 1521. eszt., mikor a törökök Belgrádot igen keményen ostromlanák, a velenczésekhez küldötte őt Lajos király segitségért. Oly hathatósan beszélt ő a velenczei tanácsban, hogy az mindjárt harminczezer aranyat számlálna ki neki segitségül; de ugy látszik, hogy mikor visszaérkezett, már akkor oda volt Belgrád. Mohács felé való utjában, Földvárról őt küldötte volt Lajos király 1526. eszt. Szapolyay János vajda eleibe, azzal a parancsolattal, hogy minél hamarabb siessen a királyhoz seregével. Szapolyay azt izente tőle vissza, hogy a király őt várja meg, és az ő elérkezéséig a törökökkel meg ne ütközzék, mert ő olyan sereget fog vezérlni, melynél fogva a győzelmet reménylhetni.

A mohácsi veszedelem után, midőn Szapolyay János, és első Ferdinánd tusakodnának egymással a magyar királyság felett, Statilius állhatatosan Szapolyayhoz ragaszkodott. Őt küldötte Szapolyay 1527. eszt. Pálffy Jánossal s másokkal az olmüczi gyülésre, hogy ott a lengyel király követeinek közbiróságok alatt, a Ferdinánd küldöttjeivel, hányja, vesse és disputálja meg, melyiknek van igazabb jusa a magyar koronához, Szapolyaynak-e vagy Ferdinándnak? aholottis ő mint ékesenszóló, és a haza törvényeiben s históriájában igen jártas ember, a Ferdinánd küldöttjeinek erősségeikre s okaikra igen nyomosan felelgetett, és azoknak ellenvetéseiket, azoknak nyakokba igen elmésen visszahányta. A Ferdinánd követei ilyen okokat emlegettek. I. Hunyadi Mátyás király 1464. eszt. abban egyezett vala meg Fridrik császárral, hogy ha ő örökös nélkül haland el, Magyarország Fridrikre, vagy annak gyermekeire szálljon. Maximilián császár is igy kötött második Ulászlóval 1491. eszt. II. A mult esztendőben a pozsoni diéta Ferdinándot választotta királynak. III. A Ferdinánd felesége Anna, a Mohácsnál elesett Lajos királynak testvérje. Az elsőre azt felelté Statilius, hogy Hunyadi Mátyás király, Fridrik császárt fegyverrel lemondatta minden jusairól; ami Maximiliánt illeti, annak a kötésnek, a magyarok leg-

Digitized by Google

nagyobb része ellentmondott. A másodikra azt mondotta, hogy arra semmi szükség nem volt, hogy a pozsoni kevés fejekből állott diéta királyt válasszon, holott már akkor Szapolyay meg is volt koronázva. A harmadikat azzal próbálta erőteleniteni, hogy a magyarokuak szokások ellen van a királyságot leány ágra bocsátani. Azután azt igérték a Ferdinánd követei, hogy ha Szapolyay a magyar királyságról lemond, neki fogja Ferdinánd Bosnyákországot királyi titulussal adni, azonban minden magános birtokait, várait s a t. meg fogja kezénél hagyni, ezenkivül negyvenezer forintot fog neki fizetni; ellenben Statilius Szapolyay nevében azt igérte, hogy csak Ferdinánd ne esdekeljen tovább a magyar korona után, Szapolyay le fog mondani a magyar koronának Morvához, Sziléziához és Lusáczióhoz való jusairól. Igy aztán a gyülés minden haszon nélkül eloszlott.

Együtt útazott Szapolyayval Eger, Tokaj és Várad felé Erdélybe, mikor azt Ferdinánd ugyanazon esztendőben Budáról kizavarta. Egy volt ő azok közől, akik a hires Gritti Lajosnak magyarországi gubernátorrá való lételét Szapolyaynál igen ellenzették 1531. eszt., amikor ő már püspök volt. Ott volt a váradi békesség csinálásban is, Frangepán Ferenczczel, Perényi Péterrel, Martinuzzi Györgygyel s másokkal, mely aztán végre is hajtatott Szapolyay és Ferdinánd közt 1538. eszt. 24. febr. Két izben küldötte őt Szapolyay, első Ferencz franczia királyhoz követségbe, először a közelebb nevezett, másodszor pedig 1540. eszt., és akkor 25. maj. küldött ő utána egy levelet Gyula-Fehérvárról Szapolyay, melyben egyebek közt azt irja neki ujságul, hogy ő Balassa és Majláth pártos vajdákat Fogaras várába szoritotta. Hihető vissza nem érkezett volt még ezen követségből, mikor Szapolyay meghalt. Annak halála után, annak özvegyéhez Izabellához bizonyitotta meg hűségét, annak nevében alkudozott a Ferdinánd küldöttjével Serédy Gáspárral 1542. eszt., melyben ő 8. apr. meg is halt. Nagy ellensége volt a Luther és Calvin tudományának, még azt is irják felőle, hogy ő egyet, annak terjesztői közől, az ebekkel tépetett volna szélyel.

Stefel vagy **Steffing.** Második István király alatt élt. Mikor István a görög császárral, Comnén Jánossal, akinek felesége Piroska, az ő atyjának testvérje volt, hadba elegyedett volt 1128. esztendőben vagy azért, hogy a császár Álmost és más szökevény magyarokat befogadott, akik az ő üldözése előtt Görögországba szaladtak; vagy más valami okon, ezt a Stefelt küldötte volt el a császár ellen nagy sereggel, s kiváltképen azt a parancsolatot adta neki, hogy a a görögöket a Dunán által ne bocsássa De megcsalta Stefelt a császár, mert ugy tettette, mintha a tájon akarna által költözni a

Digitized by Google

Dunán, ahol most Ujpalánka fekszik, melylyel Stefelnek minden figyelmetességét és erejét oda vonta; azonban seregének nagyobb részét épen másutt alattomba náltalszállittatta a Temesi-Bánátba. Ezen általszállott görögökkel Stefel a Krassó vizénél ütközött meg, még pedig olyan szerencsétlenül, hogy amint Thúróczi irja, a görögök csak ugy verték le a magyarokat, mint a marhákat, a Krassó a sok vértől megveresedett, és oly sok magyar veszett a vizbe, hogy rajtok, mint valami hidon, keresztül kasul járhatott mind a vert had, mind a győzedelmes.

Stibor. (Stiboriczi). Lengyel születés, az Ostoia házból való. Zsigmond király idejében szakadt az országba, és itt már 1389. eszt. pozsoni főispány volt, azután pedig 1397. eszt. erdélyi vajda lett. Jelenvolt Zsigmond mellett a nagy-nikápolyi veszedelemben, és abból, amint némelyek irják, ugy szabadulhatott meg, hogy a Dunát fegyverével együtt általuszta. Ő vette vissza 1403. eszt. Makra Benedektől Buda várát, aki azt a Nápolyi László számára foglalta vala el, és magát Benedeket tömlöczbe tétette. Őt küldötte volt el Zsigmond 1410. eszt. Poroszországba a krucziferekhez, Gara Miklóssal, hogy azok közt, és a lengyel király közt békességet csináljon. Ő épittette Trencsén vármegyében 1412. eszt. a Vág vize mellett Beczkó várát, amint mondják, egy udvari bolondjának Buczkónak kedvéért, és azt akkor Bolondok várának nevezte. A mulatságban s vendégeskedésben igen gyönyörködő embernek kellett neki lenni, mert amint irják, mikor a fiát megházasitotta, a lakadalmat egész esztendeig tartatta, ugyhogy abba a legtorkosabb emberek is utoljára beléuntak. Azzal jobb emlékezetét hagyta, hogy Szakolczán egy ispotályt épittetett maga költségén.

Stibor. (Bolondóczi). A közelebb emlitettnek fia. Amely ispotályt az atyja épitett vala Szakolczán, ő abban tizenkét szegénynek számára egy falut ajándékozott; ezenkivül a papnak is, aki az ispotályban fog szolgálni, a maga szakolczai jövedelméből szép fizetést rendelt. Ezen jótéteményeinek emlékezetére, a szegények az ispotály falára az ő czimerét lefestették, és annak alá ezeket a verseket irták:

Haec tulit illustris praeclara insignia Stibor,
Cujus fundata est haec pietate domus.
Candida sincerae crux Religionis amorem
Signat, et in miserum dona profecta gregem.
Prosperitas gemina crescentis imagine Lunae.
Pingitur; hac magnae significantur opes.

Digitized by Google

Hydra fovens flammas, raptoribus indicat ignes,
Qui bona pauperibus diripuisse student.
Quantus erat Stibor Christi pro nomine miles?
Frons, galea invicti Martis operta, docet.
Heu mihi! Stiborios generant haec tempora paucos,
Cura quibus fervens, pauper inopsque forent.
d. 13. Nov. 1431.

Basileából (Bazel) küldött levelében, őt tette volt Zsigmond 1434. eszt. a husziták ellen kirendelt seregnek egyik vezérévé, de alig irta le a levelet, mikor értésére esett, hogy Stibor meghalt, azértis ő helyébe Hederváry Lőrinczet nevezte ki vezérnek. Katalin nevű leányát Bánffy Pál vette el. Férfi gyermeke nem maradt.

Stiborius. L. Stibor.

Stock János. Szepesi prépost, Sziléziában, Glogau városában született. Orvosi tudományáról elhiresedvén, Zsigmond király őt maga udvari orvosának hitta, 1432. eszt. pedig, Basileában költ levele által szepesi prépostnak tette. Albert király előtt is nagy kedvességben s becsületben volt. Némely ellenségei, p. o. Szepesy Benedek, Máriássy György, neki némely jószágait csipdesni kezdették, melyről midőn Albertnél panaszt tett volna, a király mindjárt parancsolt Perényi Jánosnak, a tárnok mesternek, hogy az ő háborgatóit hathatosan intse és tiltsa meg 1439. eszt. Egy papi zsinatot tartott ez a Stock Lőcsén 1460. eszt., melyben a többek közt ilyen végzések tétettek: a pap egy gyermeknek keresztelésekor ne engedjen három kománál többet hivatni; a házasokat, az esketés előtt három nappal, a templomban ki kell hirdetni; a templom keritésében nem szabad sem vásárt ütni, sem pedig törvényt tenni, és pert igazitani; a templomból s annak keritéséből az éjszakai tolvajokon kivül, semmiféle gonosztévőket nem szabad kivinni, tiz márk büntetés alatt; aki csapszéken koczkázik vagy a koczkázónak kölcsön pénzt ad, egy hónapig a templomtól eltiltatik, ezenkivül hat arany forintot fizet; a papoknak nem szabad ágyasokat tartani, különben cselekedvén hivatalok nélkül ellesznek; az iskolai tanulók hosszú ruhát viseljenek, arany vagy ezüst gyűrűt ne hordozzanak, veres vagy zöld nadrágban ne járjanak s a t. Stock Budán halt meg 1464. esztendőben, és ott a sz. Péter templomába temettetett.

Subith vagy Subich. Horvátországban régi és előkelő familia. Mikor a horvátok 1102. eszt. nyakaskodnának, Kálmán király jó készülettel ment ellenök, de ök is serényen készültek. Kálmán először

Digitized by Google

a gyengébb eszközt próbálván meg, követeket küldött hozzájok, és őket csendességre s békességre intette. Helyt adtak a horvátok a Kálmán intésének, és a magok tizenkét legfőbb emberét ő hozzá elküldötték, akik ő vele ilyen egyességre léptek, hogy ők Kálmánnak semmi adót ne fizessenek, hanem a király mellett tartoznak katonáskodni magok költségén a Dráva vizéig, azon erről pedig Magyarországra ha ki jőnek, a király zsoldján lesznek. Ezen tizenkét főember közt egyik a Subich familiából való volt, Marmognia nevű. Ez a Subich familia, a régi római Sulpitiusok maradékának tartatik, a pedig bizonyos dolog, hogy a Zrinyek abból származtak. Negyedik Béla királynak sokat szolgált ez a familia, mikor ő 1241. eszt. a tatárok előtt Illyriába futott, és azok ellen őt hathatósan ótalmazta; ezen az okon 1251. eszt. Breber vármegyét egészen annak ajándékozta. Ez időtől fogva neveztettek aztán a Subichok breberi grófoknak. Ezek közől egy István nevűt tett volt negyedik Béla 1254. eszt. egész Tótország herczegének, Stajerország kapitányának, mely hivatalokat ez a Breberi István az ifju Bélának képében viselt, mivel a még akkor azoknak hordozásokra gyenge lett volna.

Subich Pál és **Miklós.** Horvát- és dalmátországi bánok voltak, negyedik László és harmadik András idejökben. Mondják hogy Mária, a nápolyi királyné, mikor a maga fiát Martell Károlyt akarta magyar királynak beszuszakolni, ezt a Pált hajtotta először szép szóval, ajándékkal és igéretekkel maga részére, és ő hozzá szállitotta által Dalmácziába 1292. eszt. Martell Károlyt, aki Zágrábnál harmadik Andrással megütközött, de vesztett, és Nápolyba visszament. Mások pedig azt állitják, hogy Martell Károly soha se Dalmácziában, se Zágrábnál nem volt, és Andrással sem ütközött meg, hanem mind holtig otthon maradt. Mindazáltal bizonyos, hogyha Martell Károly ide nem jött is, de Pál az ő pártjára állott. A Martell fiának Róbert Károlynak is igen hűséges embere volt. Harmadik András kitette volt ugyan őt a bánságból, de Róbert Károly alatt ismét bán volt, és Bosniának ura, mikor 1311. eszt. Jádra városa a velenczésektől elszakadván, magát ő hozzá, és igy a magyar koronához kapcsolta. Az ő halála után a fia Mladin lett bán 1312. eszt.

Subich Mladin, Pál és **György.** Mind hárman Pál fiai. Mladin atyja helyébe lett bán 1312. eszt. Nehezen szenvedték a velenczések, hogy Zádor, vagy Jádra városa ő tőlök a mult esztendőben a magyar korona alállott, azértis Bellet Justinián vezérsége alatt egy hajós sereget küldöttek annak magok hatalmok alá vissza való hajtására. De minthogy Bellet egy szunyáta és beteges ember volt, aki többnyire csak

Digitized by Google

aludt a maga hajóján, az ő alatta lévő seregnek könnyen ellene állhattak Mladin és a zádori lakosok. Sőt annyira neki bátorodtak a zádoriak, hogy egy éjjel a Bellet hajójához eveztek, és minekelőtte valaki segitségére ment volna, őt meg fogták, haza vitték, tömlöczbe tették, ahol kevés idő mulva bújában meghalt Csakugyan nem hagyták félbe a hadakozást a velenczések, hanem uj vezért és sereget küldöttek Zádor ellen. De ezzel is könnyen bánt Mladin, mert a perbe fogadott segitő katonákat, ötezer arany forinttal a velenczésektől maga és a zádoriak részére hóditotta; azonban csakugyan ugy igazgatta a dolgokat, hogy Zádor a velenczésekkel békességre lépett, mely szerént többé nem jobbágyaik, hanem szövetséges társaik lettek a zádori lakosok a velenczéseknek. A békességet Mladinnak köszönték s köszönhették is a velenczések, azért őt és testvéreit a velenczei patriczusok közé bevették. Nagy szüksége is volt neki arra, hogy a velenczések neki barátjai legyenek, mert ő egész Horvát- és Dalmátországokat el akarta nyomni, és a magyar királytól nem akart függeni. Különb-különbféle szinek alatt kezdett a tehetősebb városokba kötölözködni, és azokra rend kivül való adót vetni. Nevezetesen 1315. eszt Tragur városát, mind a szárazról, mind a tengerről megtámadta, és onnan addig el nem ment, mig a lakosoktól tizezer font pénzt ki nem sajtolt. Az ő udvari emberei és tisztjei is sok erőszakoskodást vittek véghez, a fehér népekkel illetlenül bántak, akiknél pénzt sejtettek, azokat fosztogatták, a nemeseket is öldösték, de senki nem volt aki ellenök mert volna állani. A sok kegyetlenkedés után a Sibenik (Sebenico) és Tragur (Trau) városbeliek ütötték fel ő ellene magokat, és hogy annál könnyebben bánhassanak vele, az ő testvérjét Pált is magok részére vonták 1322 eszt. Maga első Károly király is elment az ő megalázására. Már akkor az ő ellene feltámadt horvátok és dalmaták megverték Mladint, Babonig János vezérlése alatt, mikor Károly oda ért, és neki egyéb dolgot nem hagytak, hanem azt, hogy ő Mladint Knin (Tinin) várában fogságra tétette, és Magyarországra hozta, helyébe bánságra Babonig Jánost emelte. Kevés ideig viselte jól magát Babonig az uj hivatalban, sőt Subich Györgygyel ő is pártoskodott. Amade Miklóst, a soproni főispányt küldötte ellenök Károly, aki őket meg is győzte, és Subich Györgyöt fogságra hozta.

Subich György. A közelebbi czikkelyben emlitett Pálnak fia, Busán és Ostrovicza örökös ura. Micsoda katona s micsoda érdemű lehetett ez a György, onnan gondolhatni, hogy első Lajos királytól mindössze hatvanöt várat nyert annak jutalmául s bizonyságául. A többek közt Zrin várát adta neki Lajos király 1347. esztendőben,

Digitized by Google

mely időtől fogva, arról szokta magát nevezni s irni. Ez volt hát a Zriny familia törzsöke, és ennek fia volt Zriny Pál, kiről alább maga helyén szó vagyon.

Subich Mihály, Jakab és **János.** Bizonytalan melyik ágból valók. Zsigmondhoz hüséges emberek voltak, Palisna János ellen ő érette sokszor hadakeztak, attól jószágaikban sok kár vallottak, és sok sebet kaptak. Ostrovicza várát ők vették vissza a velenczésektől. Ezekért azt igérte nekik Zsigmond 1412. esztendöben Budán költ királyi levelében, hogy akármi jószágot birtak ők, és az ő eleik valaha Zádor és Sibenik (Sebenico) határán és Ostrovicza környékén, mindazt visszafogja nekik adni, ha szinte ők azokat pénzen adták is el; mihelyt az emlitett vidéket s városokat a velenczésektől visszaveheti, akikhez azok akkor pártoltak volt.

Sukur Pál. Ezt kunok birájának nevezi Erzsébet királyné, az első Lajos édes anyja, azon testamentom levelében, melyet 1380. eszt. Budán készittetett, és abban a levélben ezt a Pált teszi a maga rendelései végrehajtójának, hogy akinek mit testált, azt annak kezéhez adja.

Sulyok György. Bács vármegyei deputatus volt a budai diétára, ahol Hunyadi Jánosnak Buda vára általadatott 1447. eszt.; társai voltak Szalánczy János, Félegyházy Gáspár és Tordas János.

Sulyok György. Pécsi püspökké tette ezt első Ferdinánd király 1528. esztendö első napján.

Sulyok Balás. Második Lajos király alatt élt. Atyafisága volt a török és Hederváry familiákhoz. Ő tanácsolta volt 1521. eszt. Török Bálintnak és Hederváry Ferencznek, hogy Belgrádot magok keze közől ki ne bocsássák. Lásd Báthori András. Ezen az okon a király öt is számkivetésre büntette volt, de az alól már 1522. eszt. felszabadult. István nevü testvérjével együtt. Hihető mindketten ott voltak a mohácsi veszedelemben. Onnan kiszabadulván, Szapolyay Jánost ismerték magok királyának. Ők is összeesküdtek Berzencze várában 1531. eszt. Nádasdy ótalmazására. Lásd Nádasdy Tamás. Talán testvérjök volt ezeknek Sulyok György is, a pécsi püspök. Ami Balást illeti, neki három leánya után, három nevezetes veje volt a házában, ugymint a hires Dobó István, Balassa János és Bocskay György.

Sulyok István. Temesvárt együtt ótalmazta Lossonczy Istvánnal, és ott a törökökre való első kiütéskor mindjárt elesett 1552. eszt. igen ifjukorában. Egy más Sulyok Istvánról, oda felebb Geszty Ferencz alatt vagyon egy szó.

Sulyok György. A régi Sulyok familiából való jeles ifju, első

Digitized by Google

Ferdinánd idejében. A Jaksy Boldizsár özvegyét vette vala feleségül, kinél fogva, hogy Hadadot annál könnyebben megtarthatná maga kezénél, az ifju Szapolyay János Zsigmondtól, Balassa Menyhért ösztönözésére Ferdinánd királyhoz állott. Ezen az okon Szapolyay Némethy Ferenczet, és somlyói Báthori Istvánt küldötte ő ellene, kik is nem nagy munkával, elvették ő tőle Hadad várát s városát, magát pedig holmi ingóbingó jószágával Szatmárra költözni engedték 1562. eszt. Kevés napok mulva Zay Ferencz és Balassa Menyhért visszavették ugyan Némethytől és Báthoritól Hadadot, mindazáltal Sulyok oda vissza nem költözött. A halmi kastélyban esett el 1564. eszt. Lásd Balassa Menyhért.

Sulyok István. Tüzes ifju volt, mikor Békesy Gáspár hadával Erdélybe ment Báthori István ellen 1575. eszt.

Sulyok Imre. Erdélyországi kanczellár. Ezt küldötte Báthori István vajda Bécsbe Maximilián királyhoz, Sombory Lászlóval követségbe 1574. esztendőben, általa megköszönvén a királynak, hogy ő közötte és Békesy Gáspár közt békességet kiván eszközleni. Esztendő mulva, ú. m. 1575. eszt., a varsói diétára is őt küldötte Báthori István, hogy ott a lengyel koronát az ő számára sürgesse. Báthori Kristóf és Zsigmond fejedelmek alatt viselte a kanczellárságot. Kevessel haladta meg a harmincz esztendőt, mikor 1583. esztendőtájban meghalt. Kassai Dávid Zsigmond igy irt az ő temető helye felibe:

Hic tegor ingenio praestans Emericus et arte
Sulyokiae quondam Nobilitatis honos.
Teutona me Juvenem florentibus ora Lycaeis;
Artibus erudiit, docta Minerva tuis.
Fovit et Eridanus mea mollibus otia ripis
Littora quae Phaebus, Pierides que tenent.
Plurima Sarmaticus secreta negotia Princeps
Tradidit ingenio conficienda meo,
Austriacas etiam nuper legatus ad oras
Somborio missus me comitante fui.
Quin et supplicibus sum respondere libellis
Jussus, et arcani consulis esse loco.
Julia Romanas qua prospicit Alba ruinas,
Lapsaquae longaevo tempore tecta videt.
Vix egressus eram decimae triēteridos annos:
Haec tumuli quando me monumeta tegunt.

Digitized by Google

Szabolcs. Vagy a régi irás módja szerint Zabolch. Mikor Árpád Szerencsen táborozott 892. eszt., ezt a Szabolcsot küldötte Tas és Töhötöm nevü vezérekkel együtt, a bihari herczeg Ménmarót ellen. Mihelyt ezen három vezér a Tiszán általérkezett, minden ott lakó népek meghódoltak nekiek. Ott közakaratból egy nagy földvárat hányatott Szabolcs a Tisza mellett, melyet a maga nevéről Szabolcsnak nevezett. Azután kétfelé osztotta a három vezér a sereget. Egyik részszel Szabolcs és Tas a Szamos felé vették utjokat és Szatmárt megvették, a Ménmarót katonáit, akik benne voltak, láncra és tömlöczre hányták. Töhötömmel a meszesi kapunál ismét összeakadtak. Onnan Töhötöm Erdély elfoglalására, Szabolcs és Tas pedig ismét Ménmarót ellen mentek. De mivel Szeghalomnál a Körösön által nem mehettek, megelégedtek az addig elfoglalt földdel, és a Tisza felé Árpádhoz visszaindultak, aki is őket nagy vendégségre várta, és megajándékozta.

Nagy dologban forgó ember volt Szabolcs nemcsak Árpád, hanem Zoltán idejében is; és kétségkivül sokszor jelenvolt azon hadakozásokban s pusztitásokban, melyeket a magyarok a külső nemzeteken vittek véghez, de minthogy az akkori időbeli irók nem igen emlitik a magyar vezéreknek neveit, egyéb bizonyost nemigen lehet felőle tudni, hanem hogy mikor Zoltán 937. eszt. Ottó császár ellen nagy sereget küldött, annak egyik vezérévé ezt a Szabolcsot tette. Lásd Zoltán. Hol s mikor halt meg, bizonytalan. Az ő atyja Előd volt. Ő tőle s a felebb emlitett vártól vette Szabolcs vármegye maga nevét. Ezt a szabolcsi várat sokszor meglátogatták hajdan a királyok, és az országnak főrendei. Sz. László király ott tartott 1092. eszt. egy diétát vagy zsinatot, melyben sok eklézsiai és külső rendelést tétetett. Már ma egészen elpusztult, a város helyére pedig egy nyomorult kis falu ült. Ettől a Szabolcstól származott a Csáky nagy familia, mely hazánkban az ő idejétől fogva szakadatlanul virágzó állapotban van a mai napig mind érdemeire, mind gazdagságára nézve.

Szakadáty Tamás. Ötödik László király idejében élt. Atyja János, nagyatyja Jakab, nagyatyjának atyja György volt. Jelenvolt a nagy Hunyadi Jánossal 1448. eszt. a rigómezei hadban Bolgárországban, és ott vitéz magaviselete mellett is a törököknek kezökbe esett, akiktől esztendőnél tovább tartott keserves rabsága után szabadulhatott ki. Mind azelőtt mind azután mutatott hűségeiért a király őt királyi levelével ujra megerősitette Szakadát és egyéb jószágainak birásában 1455. eszt.

Szakmáry György. Második Ulászló kanczellárja, pécsi püspök,

Digitized by Google

utoljára esztergami érsek 1521. esztendőtől fogva. Ugy látszik, mintha ez előtt való időkben veszprémi és váradi püspök is lett volna. Születése földe Abauj vármegyében Kassa városa. Pécsen lakott már 1506. eszt., amikor kalocsai érsek Frangepán Gergelylyel, erdélyi vajda Szent-Györgyi Péterrel és Buzlay Mózessel Maximilián császárhoz küldötte őt Ulászló király követségbe, melyre ez adott alkalmatosságot: Ulászló abban egyezett vala meg Maximiliánnal, hogyha ő előbb találna férfi-mag nélkül meghalni, tehát a magyar királyság Maximilián császárra szálljon. Mivel pedig ennek az egyezésnek sok magyar ur ellene mondott, Maximilián az országba beütött, és Vasvár mellett táborozott. Azonban megszületik Lajos, az Ulászló fia, amikor aztán Maximilián szükségtelennek itélte, a maga jusát ezuttal fegyverrel tovább sürgetni. Ulászló tehát Szakmáry Györgyöt negyedmagával Bécsbe küldötte Maximiliánhoz a tökéletes barátság visszaállitására, ki is ezen pontokban egyezett meg Maximiliánnal: hogy mind Ulászló mind Maximilián az ország határairól hivják yissza seregeiket, az eddig való boszuságot mind a két rész felejtse el, ezenkivül Pozson és Sopron városai, eddig Maximiliánhoz való ragaszkodásukért meg ne büntettessenek, ha Ulászlónak most született fia meghal, Maximiliánnak Magyarországhoz való jusa fenmaradjon Ezen pontoknak a mondott esztendőben Maximilián ugyan Bécsben jul. 19., Ulászló pedig Budán aug. 5. irták alá magok neveiket. Odajárt Szakmáry ujra Bécsbe magával Ulászló királylyal 1515. eszt. annak gyermekeinek házassága dolgában.

Az akkori időnek néminémü kis ismeretségére szolgálhat az, amit Sperfogel ir ő felőle, hogy t. i. 1516. eszt. valamit akarván épittetni, a lőcseiektől egy épitőmestert vagy ácsot kért, akik küldöttek is neki egy Greyer nevűt, de mivel ez a Greyer magyarul nem tudott, Brendorf Pált adták mellé tolmácsul, uti költségül három egész forintot adván kettőjök számára. Minden forint száz pénzből állott. De mivel Greyer elfelejtett magával furó, faragó szerszámot vinni, a püspök minden hazon nélkül, nagy boszankodással bocsátotta őt haza magától. Ulászló halála után a tolnai diéta egyiket őt rendelte az ifju Lajos király mellé tanácsosnak 1518. eszt. Halála 1524. eszt. april 7. Budán történt. Istvánffy azt irja, hogy azon váraknak kiváltására, melyeket még Fridrik császárnak a magyar koronáért zálogba vetettek vala a magyarok, Szakmáry György érsek hatvanezer aranyat hagyott testamentomban, melyeken mindnyájokon a Hunyadi Mátyás magyar király czimere, az errában gyürüt tartó holló látszott; de az ifju Lajos király ezt a summát más végekre forditotta, a törökökkel való háború

Digitized by Google

közeledvén. Ő ujittatta s bővittette meg Kassán a sz. Mihály templomát maga költségén. Két márvány-követ találtak 1783. eszt., melyeken az ő nemesi czimere volt kimetszve, ilyen irással:

Georgius Szakmár.
Lilia bina rosis totidem conjuncta gerebam;
Rex dedit auratum Corvinus et ipse Leonem.
MCDLXXXXVIII.

Tarinus István az ő dicséreteit akképen énekli:

— — — Insignis Praesul Quinque Ecclesiarum,
Sed male in Hexametro quadrant haec nomina versu,
Integer, et purus sceleris, cui maxima Regni
Res curae est, et cui sua Cancellaria curae est,
Vir probitate ingens, huic non consultior alter
Rebus in ambiguis, fandi gnarissimus, illo
Praesule nil usquam videas studiosius, illo
Nemo minus solus, quam solus, quique diei
Noctem operose addit multam, furatur et horas,
Queis veterum evolvit, volvit monumenta novorum etc.

Szalaházy Tamás. Először veszprémi, aztán egri püspök, egyszersmind ország kanczellárja, Lajos és Ferdinánd királyok idejében. Már beregszászi plébános korában 1519. eszt. Lajos király titoknokja volt; ugyanakkor a pápa őt a sz. szék nótáriusa és főesperesti titulussal tisztelte meg. Veszprémi püspök volt már 1526. eszt., mikor Lajos király a mohácsi szerencsétlen hadra menvén, őt Mária királynéval Budán hagyta, akit ő, meghallván a veszedelem hirét, mindjárt kincseivel együtt felkisért Pozsonba.

Ettől fogva igen fáradhatatlanul munkálódott abban, hogy nem Szapolyay, hanem első Ferdinánd legyen magyar király, ki is mikor aztán 1527. eszt. bejött az országba, Báthori István palatinussal s másokkal, annak az ország határáig eleibe ment, és mihelyt belépett Ferdinánd a magyar határba s ott lováról leugrott, Tamás őt mindjárt feleskette az ország szabadságainak ótalmazására, onnan Óvárra, s belebb is az országba egész Budára elkisérte., és mikor ott okt. 7. Ferdinánd a vár előtt egy arra készült magas helyen székében ülve, az összegyülekezett magyarsághoz egy beszédet tartott, azt Tamás magyarázta meg a sokaságnak. Ebben a beszédben igérte Ferdinánd, hogy nem fogják megbánni a magyarok, hogy őt magok királyának

Digitized by Google

választották, kérte őket, hogy tőle azért ne idegenkedjenek, hogy ő más nemzetből való, holott már ezelőtt is voltak a magyaroknak idegen királyaik s a t. Lásd Bessenyey István. Végbemenvén Fehérváron Ferdinánd koronázása, ott nov. 10. tette Tamást kanczellárrá, és egri püspökké.

A következett 1528. eszt. őt hagyta egyiket Ferdinánd az ország kormányán, mig maga regensburgi diétára járna. Lőcsén volt ő 1531. eszt. decz. 15. Nyáry Ferenczczel, és magával vitte Basó Mátyást fogva, Hradek, vagy magyarul Liptó-Ujvár felé, ahol Pekry Lajos három vagy négyszáz huszárral várta őt. Minthogy pedig utjában tartott a murányiaktól, százötvennégy muskatérost adtak neki kisérőül a lőcseiek. Kért tőlök kétszáz forintot is, de hogy azok szegénységökkel mentették magukat, a dolgot abbahagyta. Lásd Basó Mátyás. Sok levelet küldött ő szélyel az országba Pozsonból az urakhoz 1532. eszt. jun. 12., melyekben arra intette azokat is, akik Szapolyay részén voltak, hogy álljanak Ferdinándhoz, mind a két király részén valóknak pedig parancsolta, hogy a törökre készüljenek, azt igérvén, hogy aki száz lovast állit, azoknak tartására minden hónapra száz magyar forintot fog a királyi kasszából kapni. Ugyanazon esztendőben, mikor Gritti Lajos Esztergomot szorongatná, a várbeliek ő hozzá izentek Pozsonba a segitségért, ő pedig Bécsbe a hires Katzianer Jánosnak adott hirt. 1537. eszt. halt meg. Az akkor időben élt versirók sok görög és deák verssel tisztelték őt meg halála után. Az utolsóbb neműek közől itt következik egynehány: Ama hires tudós olasz, páduai professor Bonamico Lázár ezeket irta:

Thomae Zallazae cordi pietasque fidesque
Dum vixit, fuit, hac qui tumulatur humo.
Agria quo poterat jactare Antistite se se,
Et tota auriferi Pannonis ora jugis
Pontificum, civile, Dei jus hauserat, uti
Et lingva dederat Phoebus utraque pari.
Exstinctum Latiae, Graecae hunc flevere Camoenae
Et moestis fluxit langvidus Ister aquis.

Lóg György ezekkel dicsérte őt:

Post miseras patriae clades, et rege perempto
Pannoniae, in Turcas qui tulit arma truces.
Foedera cum Turcis dum jungit foeda Tyrannus

Digitized by Google

Regnandi insanis concitus a furiis:
Legitimum usque pius regem, piaque arma secutus,
Constanti huic haesi sedulus usque fide.
Doctrina insignis, lingvarum quinque peritus,
Romanae ante alios, Cecropiacque fui.
Utilis huic regi, et regno, charusque ferebar
Eloquio, scriptis, pectore, et ore, manu.
Agria gaudebat me principe, Vesprimiumque
Ista meum texit infula sancta caput.

Werner György igy irt;

Qui situs hocce loco est Praesul, seu stemmata spectes,
Seu merita, eximios inter habendus erit.
Quidquid opum ingenio quaesivit, id omne juvandam
Ornandamque simul contulit in patriam.
Sollicitae imprimis quo tempore Pannoniae res
In pejus dira seditione ruunt.
Non hoc virtutis fideique tenacior alter,
Non lingva et calamo dexterioie fuit.
Jure domus tanto Zalabazia gaudet alumno,
Ereptumque omnis regia jure dolet.

Lang János igy beszél felőle:

Thomas regendis interesset Pannonum
Quum rebus Antistes pius:
Aptus profanis, et sacris negotiis
Adhuc vigebat patria.
Non Turca dirus hostis, et domesticus,
Oppressit armis impiis.
Tantum sed illa mortuum moerens Virum
Suum requirit Nestora:
Retroque res plerasque plorat cedere,
Sedesque vastari suas,
Aulaeque Turcas incubare regiae
Cives per ipsos perditae.
Sed quando Thomas non potest ultra malum,
Tu Christe quaeso tollito.

Kár, hogy ilyen sok versből is, csak azt sem lehet kitanulni, hol tör-

Digitized by Google

tént halála. A bizonyos, hogy ő Egerben soha sem lakott, mert azt akkor Perényi Péter bitorolta. Pozsonban legtöbbet mulatott, talán ott is halt meg.

Szalai Bálint Deák. A mohácsi veszedelem előtt kevés hetekkel, ettől küldött Lajos király levelet Nógrád és Bars vármegyékhez, a váczi püspökhöz s káptalanhoz, ezenkivül Révay Zsigmondhoz, Horváth Ferenczhez, Lossonczy Antalhoz, és Balassa Ferenczhez, hogy fegyvereseikkel mennél hamarább menjenek Tolnára a törökök ellen 1526. eszt. Utiköltségül 16 forintot kapott.

Szalán. Mikor a magyarok bejöttek az országba, ez a Szalán birta akkor a Duna, Tisza és Garan vize közét. Miképen fosztották meg őt apródonként birtokától a magyarok, meglehet látni oda felebb Árpád alatt.

Szalánczy János. Szapolyay Jánosnak és annak özvegyének Izabellának hiv embere, kiknek nevökben igen sokszor járt Konstantinápolyba követségbe. Nevezetesen pedig ő vitte oda Szulejmán császárhoz, a tiz ezer aranyból álló legelső erdélyi adó pénzt Fekete Jánossal julius első napján 1543. eszt. Őt küldötte Izabella 1550. eszt. először ugyan Szulejmánhoz, azután annak engedelmével a budai basához Kászonhoz Gyula-Fehérvárról, hogy neki minél hamarább segitségére siessen, az őt elnyomni akaró Martinuzzi György püspök ellen Erdélybe. Elment Kászon, annyival inkább, mivel a maga császárjától, más uton is volt az iránt parancsolatja. Azonban alig állapodik meg Kászon Erdélyben Tótváradján, mikor nála toppan az Izabella követe, aki őt arra kéri, hogy csak forduljon vissza Budára, mert már szent a békesség Izabella és Martinuzzi között. De az is fülébe ment Kászonnak, hogy Martinuzzi már a moldva és oláh vajdákat megverette, akik a török császár parancsolatjából rontottak vala be Erdélybe, sőt ha belebb nyomul Kászon Erdélybe, ő vele is kész összeágaskodni. Ezt Kászon arra magyarázta, hogy őt most nyilván önkényt vitte Szalánczy a kelepczébe, azértis őt, akit mindeddig maga mellett tartott, kemény kérdőre vonja és vallatja. Minthogy Szalánczy mindenben ártatlan volt, semmit sem lehetett kivenni belőle, mindazáltal Kászon őt gombolyagba kötöztette, és keményen megpálczáztatta, sőt örökös rabszolgaságra is vitte volna, ha magát két fián ki nem váltotta volna. Azután való időkben is mindenkor hüséges volt Szalánczy Izabellához. Minekutána Izabella Lengyelországból Erdélybe visszajött, ezt a Szalánczyt küldötte Kemény Jánossal 1557. eszt. Konstantinápolyba azzal a kivánsággal, hogy a török császár Szulejmán, engedje által neki Magyarországnak mindazon részeit, melyek Oláhország és a Tisza közt feküsznek. Hogy

Digitized by Google

a nagyvezér Rustán az ő követségének czélját megtudta, annyira megboszankodott, hogy őket Szulejmán eleibe sem bocsátotta, hanem haza küldötte azzal a válaszszal, hogy Izabella birtokának határai, a Maros forrásától fogva, Déváig fognak terjedni, a többi tartományok mind török kéznél maradnak. Ő általa adta Izabella okait a fehérvári gyülésen, melyekért a Kendieket és Bebek Ferenczet megölette 1558. eszt. Az okok ezek voltak: hogy Bebek és a Kendiek a török császártól magoknak kérték Erdély igazgatását; és hogy azok Izabellát és annak fiát, vagy Erdélyből kihajtani, vagy méreg által elveszteni akarták, melyet egy Tarcsy György nevü emberrel bizonyitott. Ezenkivül három pixist is mutatott elő Izabella, melyet azok Konstantinápolyból hozattak. Ezek közől egyikben olyan méreg volt, mely hirtelen, a másikban, amely sok időre ölte meg az embert, a harmadikban pedig, amely ugyis megemésztett valakit, ha ruháját kenték meg azzal. Izabella halála után, egy volt Szalánczy annak fiának, az ifju Szapolyay János Zsigmondnak is legtitkosabb s meghittebb tanácsosi közől.

Szalay János. Pozson vármegyei főispány lett 1527. eszt. az első Ferdinánd koronázásakor. Lásd Bornemisza János és Nádasdy Tamás. Ő volt Ferdinánd részéről 1532. eszt. egyik követ a Csallóközben, Megyer nevü faluban, ahol a Szapolyay János küldöttjeivel, Verbőczy Istvánnal s másokkal fegyvernyugvást kötött 30. dec.

Szalay Benedek. Nádasdy Tamás alatt igen vitézül hadakozott ez a ritka termetü és szépségü ifju a törökök ellen Babocsánál 1556. eszt., és ugyanott el is esett Czobor Jánossal és Nádasdy Jakabbal.

Szalkay László. Tiz esztendeig váczi püspök, azután esztergomi érsek 1524. eszt. Ezelőtt öt esztendővel a tárnokmester Ráskay Balással Csehországba küldötte volt őt Lajos király, hogy ott a rendeket engedelmességre s csendességre serkentsék; a morva latrokat is nyomják el, akik Magyarországon is sok kárt tettek, akiket ha magok erejével meg nem törhetnek, a felsőbb vármegyékből segiteni fogják őket Országh László, Szent-Györgyi Kristóf, Podmaniczky István és Mihály s mások. Minelyt érsekké lett, nagy buzgósággal igyekezte elnyomni a Luther tudományát, mely már akkor másutt is az országban, de nevezetesen Szeben és Brassó vidékén kezdett terjedni. A rákosmezei és a hatvani lármás diétákra elkisérte a királyt 1525. eszt., és az ott zenebonáskodó rendektől, sok szemrehányást kellett neki kiállani, melyek alól, mikor menteni akarná magát, őt szólani sem hagyták, az ország kincsei pazarlójának kiáltották őt, és mint vargának fiát, méltatlannak mondották az érseki méltóságra. Mindazáltal voltak olyanok, akik azt állitották, hogy Verbőczy Istvánnal, s a többi nyug-

Digitized by Google

hatalmasokkal ő is titkos egyetértésben van, aminthogy azután sokkal lágyabban is bántak ő vele a gyülésekben a lármázók. Lásd Frangepán Kristóf. A mohácsi szerencsétlen hadban a király jobb keze felől állott mig állhatott, és ugyanott esett el 1526. eszt.

Szalkay Márton. Hüségesen ótalmazta Egervárát 1527. eszt. Bodó Ferencz ellen, aki azt Szapolyay János számára akarta elfoglalni. Nevezetesebb vitéz társai Keszi Ferencz, Izdenczy Miklós, Márkffy István az egri kapitány, Furkó Bálint s a t. voltak, kik mindnyájan jószágot kaptak azért Ferdinándtól.

Szalkay Balás. Szarvaskői kapitány volt első Ferdinánd alatt. Mikor Dobó Istvánt 1552. eszt. a törökök Egerben szorongatnák, ő hozzá küldötte Dobó, Vas Miklóst, azzal a kéréssel, hogy levele által az urakat, vármegyéket és szabad városokat az ő segitségére serkentse, melyet Balás meg is cselekedett, de minden jó következés nélkül. Nem egyszer csatázott szerencsésen a törökökkel.

Szántay Osvát. Nógrád vármegyei alispány volt 1575. eszt. Abból a familiából származott, mely ugyanott Szántó nevü falut birt.

Szapolyay. Ez a nagy familia Pozsega vármegyében, egy Horvátországgal határos Zapolye (Szapolya) nevü falutól vette a maga nevét, mely falu már ma egészen elpusztult, és csak egy templomnak falai állanak fel belőle. A körülötte lévő faluk lakosinál még ma is megvan az a szájról-szájra adott hir, hogy Szapolyay magyar királynak elei onnan származtak. De a szóbeszédnél arra erősebb bizonyságok is vagynak. Mikor Ibraim basa Kőszeg alól Szulejmán török császár hadának egy részével hazafelé ment 1502. eszt, ennek a falunak a Szapolyay János nevéért annyira kedvezett, hogy annak legkisebb kárt sem engedett okozni. Ami a Szapolyay familiát illeti, amennyire eddig tudni lehet, annak első törzsöke Benedek volt, aki első Károly és Lajos alatt élt.

Ennek fia volt, aki következik.

Szapolyay Tamás. Először csanádi püspök 1350. eszt., azután kalocsai 1359., utoljára esztergomi érsek 1367. esztendőtől fogva. Minekelőtte ezen hivatalokra lépett volna, szép tudományával magának dekretomok doktora titulust keresett. Igen különös szabadságot nyert az esztergomi érsekségnek Lajos királytól 1369. eszt., hogy ha akármely odavaló érsek valamely jószágot harminczkét esztendeig bir, azután nem tartozik akármi törvényszék előtt levelét előmutatni, melynél fogva azt birja. Az ő tanácsából épittetett Lajos Achenben Német országon, a b. szüz tisztességére egy igen szép templomot, és az abban szolgáló két papnak alkalmas fizetést rendelt 1370. eszt. Őt kül-

Digitized by Google

dötte volt el Lajos 1372. eszt. negyedik Károly császárhoz, László palatinussal, hogy az ő leányát Máriát Zsigmonddal, a császár fiával, mátkásitsa össze; de holmi akadályok miatt, az akkorról továbbra haladt. Ugyanazon esztendőben, amely régi pere neki Benedek apáturral volt, Szőlős, Berzencze és más faluk felett, ő azt az akkor Magyarországon mulató pápa követe eleibe vitte, aki szoros vizsgálódás után, magát Berzenczét ugyan az apáturnak, de a többieket mind az érseknek itélte. Azután való esztendőben azt parancsolta neki a pápa, hogy Lajos királyt a törökök ellen való hadra serkentse; de sok felé való kapásai és foglalatosságai miatt, ennek a kivánságnak Lajos helyt nem adhatott. Ugy látszik hogy 1375. eszt. vége felé halt meg.

Szapolyay János. Az érsek testvérje. Minekutána László, aki magyar palatinusból gács- és lodomérországi herczeggé lett vala, de ott is a litvánoktól csendességben nem nyughatván, 1377. eszt. méltóságát letette; Czudar Imrét és Pétert, Bebek Imrét és ezt a Szapolyay Jánost tette egymás után Lajos király ő helyébe, az oroszok vajdáivá, akik azon tartományokat derekasan is védelmezték, és a magyar korona árnyéka alatt megtartották. Zsigmond alatt is nagy hivatalokban forgott Szapolyay János. Nevezetesen 1391. eszt. ország birája volt, amint megtetszik azon levélből, melyben a király Frangepán Jánosnak megengedi, hogy a maga jószágaiban, akármi érczet, aranyat, ezüstöt, s a t. ásathat, és miveltethet. De ezt a hivatalt nemcsak akkor, hanem azelőtt is, azutánis sok esztendeig viselte. Ugy tartják, hogy a nikápolyi szerencsétlen hadban esett él 1396. eszt. Három fia maradt u. m. Loránd, Péter, Leusták.

Szapolyay Dezső. Ez is tesvérje volt az érseknek, Jánossal együtt nyertek Zsigmond királytól 1387. eszt. egy Somogy nevü falut Abaujvármegyében. Többet nem igen lehet felőle tudni, hanem hogy a királynénak főlovászmestere volt.

Szapolyay Loránd, Péter és **Leusták.** Mind hárman János fiai. Zsigmond király alatt éltek, aki midőn arról törvényt csinált volna, hogy amely leveleket Lajos király, Erzsébet és Mária királynék adtak, minden erő nélkül valók lesznek, hanemha azokat maga Zsigmond ujra megerősitendi, ezek a testvérek ő tőle uj levelet kértek s kaptak 1406. eszt. Somogy nevü falujokról. Leusták felesége Dorottya volt, kitől Imre és István fiai maradtak, kikről mindjárt lesz a szó.

Szapolyay Imre. Királyi kincstartó, szepességi örökös főispán, bosnyákországi gubernátor, horvát, dalmát és tótországi bán, auránai perjel, és utoljára palatinus, Mátyás király idejében. Gyengébb ifjuságát oly hasznosan és szembetünő előmenetellel forditotta a tisztes-

Digitized by Google

séges tudományokra, hogy őt az akkori magyarok deáknak (litteratus) neveznék, mely titulus abban az időben, csak a tanult embereknek adatott. Azután pedig a nagy Hunyadi János alatt tanulta a fegyver forgatást. Mátyás uralkodásának elején a nagy-bányai kamarának elöülője volt, amikor a nagybányai lakosok azt instálták ő tőle, hogy bocsássa vissza Nagy-Bányára a birót és curátort, akik még ötödik László idejében, valami lárma alkalmatosságával kénytelenek voltak lakóhelyöket elhagyni, életöket féltvén. Sokat hadakozott az országban ragadozásokkal élő cseh husszitak ellen, és azok ellen mutatott vitézségéért adta Késmárkot a király neki. Azoktól vette el 1461. eszt. Sáros várát. Odajárt azután két esztendővel Németujhelyre a koronáért, és Péterváradjára, lásd Vitéz János. Gubernátor és bán volt már 1464. eszt., mikor valami adósságért perelt. Lásd Kállay János. Ugyanazon esztendőben, midőn a törökök Jajcza várát keményen ostromlanák, Imrét küldötte a király azon várnak az ostrom alól való feloldozására, melyben olyan szerencsés volt, hogy a törökök öt Jajcza alatt be sem merték várni, hanem ágyuikat s más készületeiket ott hagyván, nyakra főre Maczedóniába vonták vissza magokat. Ugyanakkortájban beszéli Bonfin, hogy midőn maga Mátyás Zojnikot ostromlaná, Imrét Strébernek megvételére küldötte volna. Hogy azt megvévén, Zojnik alá visszament Mátyáshoz, ott a szeménél igen veszedelmes sebet kapott, és hogy az ő javallásából hagyta volna oda Mátyás Zojnikot, minthogy annak szabaditására, maga a török császár nyomult előre. Hogy pedig annál nagyobb ereje legyen Imrének, Bosnyákországnak a törökök ellen való ótalmazására, 1465. eszt. az auránai perjelséget is hozzájok adta Mátyás eddig viselt hivataljaihoz. Ezek után valami hidegség kezdett uralkodni a király és Imre közt, ugyhogy Imrétől mind a gubernátorság mind a bánság elvétetett. De leginkább 1467. eszt. ütötte ki magát az ő közöttök való viszálkodás, amikor Imre Mátyást, és az ő Erdély- és Moldvaország felé sietö táborát odahagyta, a keze alatt lévö sok katonasággal együtt. Maga Mátyás mindjárt általlátta, mely szükséges embere ő neki Imre, azértis Vitéz Jánost utána küldötte, hogy őt juhádztassa meg, és minden rosz gyanuságot fejéből verjen ki. Annyira boldogult Vitéz, hogy mikor Moldvából visszafelé jönne a király, egy válogatott tagokból álló sereggel Imre neki, ugy látszik Debreczen, vagy Nádudvar körül eleibe ment, tőle grácziát kért, melyet Mátyás igen vidám ábrázattal igért meg neki. Ehez épen hasonló dolgokban fáradozott azután egynehány esztendőkkel Imre, Mátyás között, és a maga mostani békesség szerzője Vitéz János közt. Hogy Mátyásnak ezen

Digitized by Google

mostani békesség után bizodalma volt Imréhez, azzal mutatta meg a többek közt, mert 1498. eszt. ő reá bizta Kapi várát, hogy azt a lengyelektől, vagy talán csehektől vegye vissza, amint megtetszik Mátyásnak azon leveléből, melylyel a kassaiaknak, bártfaiaknak, eperjesieknek azt parancsolja, hogy Imrét mind puskákkal s ágyúkkal, mind másképen segitsék. Ugyanazon esztendőben odajárt Mátyással a cseh király ellen való hadra, akit télre ismét haza kisért onnan. Miker Lengyelországból Kázmér bejött 1471. eszt., és Mátyást a királyságból ki akarná tudni, Kassát együtt ótalmazta ő ellene Imre, Csupor Pál vajdával, és oda Kázmért be nem bocsátották. Őt rendulte ki 1472. eszt. a pápa követe, hogy a magyar és lengyel királyok közt, békességet eszközöljön; azután pedig két esztendővel, maga Mátyás küldötte őt el teljes hatalommal, dengeleghi Pongrácz Jánossal s másokkal, hogy a lengyelekkel csináljon békességet. Ő volt egyik követ 1477. eszt. Fridrik császárhoz a békesség végrehajtása iránt. Palatinusnak a váczi diétán tették őt 1485. eszt., mely hivatált Pápán történt halála miatt, csak két esztendeig viselhetett. Elesége a Rigó mezőn elesett ifju Bebek Imre leánya Orsolya volt, akitől vagy nem voltak gyermekei, vagy legalább emberkort nem értek. Ő vitte be Tokajba a remete szent Pál szerzeteseit, és azoknak Szabolcs vármegyében egy Tardos nevü falut ajándékozott. Pápáról Szepesre hozták holttestét, és ott takaritották el.

Szapolyay István. Imre testvérje, szepesi örökös főispány, az ország éjszaki részeinek kapitánya, ausztriai gubernátor, és utoljára palatinus, Mátyás és Ulászló idejében. Ugy irják, hogy először az esztergomi vár kapitánya lett volna; de onnan a bátyja Imre tanácsából Mátyás király udvarába ment; ahol minekutána elméséségéről és vitézségéről magát megismertette volna, a király őt, Imre helyébe, a felső vármegyék kapitányává tette, hogy ott az izgága csehek ellen kőfal gyanánt lenne. Nemis lehet megmondani, hányszor küszködött ő azokkal. Csak 1461. eszt. sokszor kellett neki azokkal megverekedni, nevezetesen akkor vette el azoktól Sáros várát, Imrével a bátyjával együtt; ugyanakkor vett a királytól parancsolatot, hogy Murány ellenében egy más erősséget épitsen, mivel abból különben nem lehetett kivenni a kártékonykodó cseheket. Azután való esztendőben a Liptó, Zólyom és Turócz vármegyében elhatalmasodott csehek igyekeztek a Szepességre, és Sáros vármegyébe, hogy ott magokat megfészkelhessék, azok ellen is Istvánt állitotta ki Mátyás király, s nevezetesen a bártfaiaknak parancsolt, hogy ő mellé száz lovast, és ugyan annyi gyalogot adjanak segitségül. Nemcsak erőszakkal, hanem szép

Digitized by Google

szóval is igyekezett ő a csehektől visszavenni a városokat; nevezetesen Gölniczet, Vágendrüselt, Savnikot, Csötörtökhelyt s más kilencz várpet, tizenhatezer forinton váltotta vissza tőlök. A lengyelekkel is sokszor össze kellett nekie csapni, kivált ugy látszik azokkal, akik a Poprád vize mellett, Busso nevü várban voltak, és onnan tettek sok kárt a magyar jobbágyoknak. Hogy ezeknek a kölcsönt visszaadhassa, 1464. eszt. ő is azon tizenhárom szepességi várostól, melyek a lengyeleknél voltak zálogban, hét ezer forintot facsart ki. Azután való esztendőkben magával Mátyással is odajárt Morvába a csehek ellen. A regensburgi diétára ő volt egyik követ. Lásd Rangoni Gábor. Mig maga Mátyás király Boroszló alatt a lengyelekkel birkozott 1474. eszt., azalatt István, Kinisy Pállal, más oldalról benyomult Lengyelországba, a király parancsolatjából, aki azt a rendelést adta elejükbe, hogy a várak ostromlásával az időt ne töltsék, hanem csak duljanak az országban minden felé. Ahoz szabták magokat István és Kinisy, és egész Krakó alá mentek a prédálás közben; melyen a lengyel királyné megrettenvén, hirtelen izent Boroszló alá férjének s fiának, hogy a Mátyással való békességet siettessék, mely csakhamar meg is készült az ellenkező felek közt. Eddig tett fáradságainak jutalmául Trencsén várát adta neki Mátyás király, a környékén lévő falukkal együtt. Fridrik császár ellen ezer vassasal, és ötszáz könnyü szerü katonával kisérte el Mátyást Austriába 1477. eszt., és az ott nyert győzelmeknek nagy előmozditója volt. Minthogy pedig azon százötvenezer aranynak megfizetésével igen késett Fridrik, melyekeu akkor a békességet Mátyástól megvásárlotta vala, két esztendő mulva ujra Stájerországba küldötte Mátyás őt Geréb Péterrel, Rackelspurg (Radkersburg vagy Regede), Pettau és Fürstenfeld ostromlására, de mivel a törökök beütöttek a Magyarbirodalomba, onnan visszahivta Mátyás őket, hogy vele együtt Jajcza alá menjenek. Hogy a törökökről haza jött István, Korczin városába küldötte őt Mátyás, hogy ott a porosz vitézi rend és a lengyel király közt békességet csináljon; melyet ő véghez is vitt, minekutána a vitéz rend követeinek tudtokra adta volna, hogy Mátyás a törökökkel való bajai miatt, többé őket nem segithetí. Amár emlitett summa pénz iránt ismét elborittatta Mátyás Stiriát 1480. eszt Istvánra Rakelspurg megvételét bizta, melyet ő, ha mind ravaszsággal is végrehajtott. Ugyan is azt kérte a városbeliektől, hogy őt a város alatt bocsássák el a törökök üzésére, melyet midőn azok megengedtek volna, setét éjjel mind a várat, mind a várost ágyuztatni kezdi. Készületlenek lévén a várbeliek, magokat feladták, akiket követtek mind a várbeliek, mind a körül-be-

Digitized by Google

ből lévő faluk és városok. A következett esztendőben, mikor Márpurgot (Marburg) ostromlaná együtt Mátyással, a pápa követe érkezett a magyar táborhoz, kinek czélja a lett volna, hogy Mátyás és Fridrik közt békességet csináljon. Hajlott Mátyás a követ szavára, és azzal együtt visszament Rakelsburgba, mindazáltal Marburg alatt ott hagyta Istvánt egy csoport katonasággal, ahol micsoda szerencsétlenség érte őt. Lásd Háns János. Ujra Marburg felé indult ő 1482. eszt. a királylyal, aki őt Pozsonból előre elküldötte. A Mura vize mellett Pruckhoz (Bruck) közel találkozott Fridrik császárnak három ezer emberével, akikkel megütközött, ámbár ő sokkal kevesebb magával volt. Kénytelen volt a magyar sereg, egy igen véres csata után, hátat fordítani, melyet midőn István bátoritana, és meg akarna állitani, a németek fogságába esett, akik őt két kisérőre bizták, hogy Pruckba kisérjék be, mig ők a többi magyarokat kergetik. Az uton elkapja István egyik kisérőnek fegyverét, és azzal mind a kettőt hirtelen megöli, maga pedig minden út nélkül a király táborához visszabujdoklott, és azzal együtt sokkal nagyobb készülettel Marburg alá ment, melynek elfoglalásában igen sikeres szolgálatot tett. Bécs megvétele dicsőségének is egy nagy része őt illette. Ugyan 1484. esztendőnek vége felé, őt küldötte Mátyás annak megszállására; azután való esztendőnek elején pedig, maga is utána ment neki, amikor aztán egyesült erővel ugy körülfogták Bécset, hogy az kénytelen volt magát az éhség miatt feladni. Minekutána Mátyás Bécset nagy pompával elfoglalta, ezt az Istvánt, Székely Jakabbal és Kanisay Lászlóval, Németujhely alá küldötte, melyet ő sok ideig tartott ostrom után meg is vett Mátyás ott létében 1487. eszt. Azelőtt kevéssel Ebenfurt nevü várossal ajándékozta meg őt a király Austriában; azután pedig két esztendővel Bécs városa kapitányává, és Austria gubernátorává tette őt, hogy ott katonákat szedjen és tartson, akikkel Fridrik ellen mindenkor készen álljon. Szemmel látott tanuja volt Mátyás halálának, ugyanis mihelyt a nyavalya érte őt, mindjárt hivatták Szapolyayt, aki mindaddig mellette forgolódott szerette királyának, mig abból a lélek kiszakadt. Mikor aztán a Mátyás özvegye Beatrix férje holttestét Fehérvárra haza kisérte, a főrendek helybehagyásával Bécset s egész Ausztriát Szapolyayra bizta, Eszerént csak messziről kellett neki nézni egy darabig miképen háborognak itthon egymásközött a magyarok az uj király választásban, de utoljára csakugyan ő döntötte el az egész dolgot. Őt rendbeli követ kérte akkor a magyar királyságot, akik közül két rendbeli talált a rendek között hatalmasabb pártfogókra, ugymint az Ulászló cseh király, és a Mátyás király fia, Corvin János követei. Ezeknek párt-

Digitized by Google

fogói vetélkedtek tehát legtüzesebben egymással. Utoljára abban egyeztek meg, hogy küldjenek Bécsbe Szapolyayhoz követséget, és akit ő fog királynak javasolni, minden további versengés nélkül azé legyen a korona. Talán csak Beatrix kedvéért voksolt Szapolyay Ulászlóra, a kin aztán a magyarok is nagy részént megnyugodtak, és hivására követeiket elküldötték. Elment a többiekkel együtt Szapolyay is Ulászlóhoz, de ugy látszik visszajövet Bécsben maradt, legalább Bonfin nem emliti őt azok közt, akik a koronázáson megjelentek. Valósággal nagy szükség is lett volna Bécsben az ő jelenlétére, ha neki, annak tovább való ótalmazására elegendő ereje, s maga meghatározottsága lett volna. Ugyanis Maximilián, a Fridrik császár fia, mihelyt meghallotta Mátyás király halálát, mindenfelől katonákat gyüjtött, hogy a magyaroktól mind Bécset, mind egész Ausztriát azokkal vissza vegye, sőt egész Magyarországot is elfoglalja. Jól tudták Maximiliánnak ezen szándékát mind a bécsiek, mind a többi németek, nem is titkolhatták a magok nemzetökbeli uralkodóhoz vonzó hajlandóságokat, noha a magyar uralkodás semmi méltó, vagy méltatlan panaszra nekik okot nem adott. Észrevévén Szapolyay a bécsieknek a magyaroktól való idegenségét, magához hivatta a bécsi birót Ibermann Jánost és az egész tanácsot, és annak háládatlanságát keményen szemére hányta s fenyegette. Azután lóháton, fegyveresen a várba ment, az ott lévő négyszáz emberből álló magyar őrizetnek hópénzét kifizette, azt a várnak serény őrzésére intette, nem sokára érkezendő segitséggel biztatta, azután a Dunán hajóra ült, és Budára leindult, ahová már egész háza népét előre elküldötte vala. Derekasan viselte magát a kis őrző sereg tiz napig; de mivel segitsége sehonnan nem érkezett, magát kénytelen volt feladni september első napjaiban 1490. esztendőben. Igy aztán apródonként mind Bécs, mind egész Ausztria könnyen kivonta magát a magyar hatalom alól, mind Szapolyaynak, mind a többi förendeknek tunyasága miatt.

Ugyanis hogy 1491. eszt. Ulászló Kassa felé ment, a maga öcscse Albert ellen, aki Lengyelországból ütött vala be; egy jó falka lovassággal és gyalogsággal segitségére ment neki Szapolyay; akinek jövetelét mikor a király meghallotta volna, két mértföldig eleibe ment neki, már messziről felszóval köszöntötte őt; mikor pedig közel érkezett hozzá, nem engedte őt lováról leszállani, hanem kezét megfogván, vele beszélgetett, azután bekisérte őt a táborba. Minekelőtte vérontásra került volna a dolog, Albert békességért könyörgött, melyre Ulászló örömest reáállott, és annak Szapolyay is aláirta a maga nevét Kassa mellett. Innen Székesfehérvárhoz kellett menni Ulászlónak,

Digitized by Google

melyet Maximilián császár elfoglalt vala. Ide is elment Szapolyay, több mint háromezer emberből álló sereggel és hathatósan siettette a városban lévő németeknek magok feladását. Mivel pedig Albert ismét berontott, Kassa környékén pusztitott, s a többi préda közt kétezer hordó bort onnan hazaküldött, soknak fenekét bevagdaltatta, sokat pedig további szükségére megtartott; Ulászló Szapolyayt küldötte ő ellene. Szép szóval próbálta ő először Alberttel a békességet, de mivel arra nem hajlott, vele megütközik, és egy vakmerő ellentállás után, táborát szaladásra kényszeriti. Maga Albert husz lovassal maradt, és azokkal Eperjesre vonta be magát. Utánament oda neki Szapolyay, és onnan olyan feltétel alatt engedett neki szabad hazamenetelt, ha Sárost, Szebent, Eperjest s a t. visszaadja, és soha többé a magyaroknak nem alkalmatlankodik; azután a szepesi várban gazdagon megvendégelte Albertet, és békével honába bocsátotta; azoknak pedig, akik eddig Alberthez ragaszkodtak volt az országban, grácziát hirdetett. Ez az érdeme kétség kivül sokat tett arra, hogy ő 1492. esztendőben palatinusnak tétessék, a budai diétán: amikor egyszersmind ő neki, hétezer és nyolczszáz forint fizetés rendeltetett esztendőnként, egyrészről ugyan a palatinusságért, másrészről pedig Sáros és Visegrád váraira, és a koronára való gondviseléséért. Ezen summából kétezer forint, nem kész pénzül, hanem sóul fizettetett, melyért mely sokra ment a só, onnan könnyü felvetni, hogy abban az időben egy mázsa só, négy garason felül nem költ. Ezután két esztendővel Lőcsére hitta Ulászló Albertet, a maga öcscsét, aki már akkor lengyel király volt, hogy ott vele a magyarok és lengyelek közt fenforgó némely dolgokról végezzen. Mikor Ulászló Lőcsére utazott, mindenütt nagy szivességgel fogadta őt Szapolyay a maga jószágaiban és városaiban. Azután Lőcsére kétszáz hordó bort, sokféle halakat, ökröket, borjukat, és minden élelemre valót küldött ő utána. A vele lévő pap uraknak is száz hordó bort ajándékozott, maga is kevés idő mulva oda elment. A sok esőzések miatt nem jöhetett el Albert épen a rendelt időre, mikor pedig már közelgett Lőcséhez, Szapolyay az Ulászló engedelmével onnan elment, ugy gondolkodván, hogy Albert ő vele, mint nem régi viaskodó társával, nem örömest mulatna egy városnak kőfalai közt. Azonban mivel olyan dolgok adták elő magokat, melyeket palatinus nélkül nem lehetett igazitani, közönséges megegyezésből hitták magokhoz a királyok Szapolyayt, de ő nem akart először menni, Albert menedéklevele nélkül; mindazáltal mind a két királynak erős fogadására utoljára oda visszament és minden kétséges dolgokban őt tette a két király közbirónak. Nagy vigassággal töltötték ezek a testvér királyok

Digitized by Google

ezt a magok összejövetelét. A velök lévők játékokkal és bajvivásokkal mulattatták őket, akiktől pedig nemesebb virtus nem tölt, gazdagságukkal negédeskedtek, és a pompát drága ruhájokkal fényesitették. A többek közt egy lengyel ur egy olyan ruhában fitogtatta magát egyszer, mely drága gyöngyökkel nem annyira kirakva, mint megterhelve volt. Szapolyay ezt arra magyarázta, mintha a lengyel ő rajta akarna kifogni, holott az ő öltözetét is becsülték háromezer aranyra; elő veszen hát egy olyan drága követ, melynek látása a lengyelt annyira megigézte, hogy amint Bonfin irja, ruháját szégyenletében mindjárt levetette, és azt Lőcsén többé fel sem öltötte. Ott volt akkor Lőcsén Zsigmond is, az Ulászló kisebb öcscse, aki idővel lengyel királylyá lett, és 1512. eszt. a Szapolyay árváját, Borbálát vette el. Valami kalandozó lengyelek ütöttek volt be 1496. eszt. az országba, ezeknek kiirtását is Szapolyayra bizta Ulászló, melyben ő nagy haszonnal el is járt. Azután három esztendővel meghalt Pápán. Két felesége volt, első a Homonnay Simon leánya, akitől Margit és Veronika leányi lettek. Második Hedvig, a tesseni herczeg leánya, kitől maradtak János, György, Magdolna és Borbála. Bonfin azt beszéli, hogy a Szapolyay István palatinusságában és az ő gondviselése és vigyázása alatt lévő városban Nagy-Szombatban, 1494. eszt. a zsidók egy keresztyén ifjat megfojtottak, annak erét megnyitották, vérét részszerént kiszopták, részszerént megtartották mások számára. A gonoszság kitudatott, és akik abban részesek voltak, azokat Szapolyay István a piaczon megégette. Azok közől az öregebbeket először tortura alá fogatta Szapolyay, és azok azt vallották, hogy ők azt négy okon cselekedték, először mert eleiktől ugy hallották, hogy a keresztyén vér leghamarabb elállitja a körülmetszett kisdednek vérét; másodszor, hogy akinek ők azt ételben beadják, azt a magok szeretetére felindithatják; harmadszor hogy mivel ő közöttök a férfiak is szenvedik a havi tisztulást, a keresztyén vér nagy orvosság mind a férfiaknak mind az asszonyoknak azon állapotjokban; negyedszer mert valahol a világon mindennap kell a zsidóknak keresztyén vért az Istennek áldozni; és akkor nap a nagy-szombati zsidókra került volt az áldozat sora. Helyes és méltó vád volt-e ez a zsidók ellen, és amit vallottak az ő öregeik, azt nem csupán csak a kinok tekerték-e ki belőlök? itt nincs helye meghatározni. A bizonyos, hogy akkor minden zsidókat kivertek Nagy-Szombatból, és ők onnan közel háromszáz esztendeig tartott számkivetést szenvedtek, t. i. néhai Mária Therezia haláláig; a Jerusálem és Jerikó utczákban hagyván ott fel magok em-

Digitized by Google

lékezetét. Ami pedig Szapolyayt illeti, az ő teste Szepesen temettetett el, ahol e volt egyik epitáfiuma:

Qui duxit sine honore suos inglorius annos,
Ille sibi mortem sentiat esse gravem
Ast ego qui fastos implevi ingentibus actis
Quive Palatineo culmine clarus, eram
Laetus eo, quo fas animas virtute superbas
Scandere: magnanimos quo decet ire viros
Nam licet hic Stephani jaceat sub marmore virtus
Attamen Hungarico clara sub axe viget 1499.

Bizonytalan kicsoda költötte azt a hamis hirt, hogy Mátyás királyt ő ölte volna meg Bécsben, melynek elhivésében sokan annálfogva is megerősödtek, hogy az ő fiánál, Szapolyay Jánosnál, Mátyás királynak sok arany és ezüst edényeit látták, melyeken hollóczimer volt, mintha ugyanazok szebb uton-módon is nem kerülhettek volna ő hozzá. Ezt hitte és irta Forgách Ferencz püspök is a maga históriájában, sőt Báthori Istvánt is társul adja Szapolyay mellé a gonoszságban. Azt is irja, hogy Szapolyay mindössze hetvenkét várat birt Magyarországban és Illyriában.

Szapolyay Borbála. A közelebb leirt István palatinus leánya, Zsigmond lengyel király felesége 1512. esztendőtől fogva. Maga Ulászló magyar király komendálta, ezt a jó erkölcseiről és kegyességéről hires magyar dámát, a maga testvéröcscsének Zsigmond királynak. Lubráncz János, a posnani (poseni) püspök, némely más világi főemberekkel jött ő érette Trencsénbe, februárius elején, igen nagy hidegben indult el ezekkel a menyasszony az emlitett esztendőben. Mind az édes anyja, mind a testvérje Szapolyay János, elkisérték őt nyolczszáz lovassal Krakóba. Lobsóvig jött ő elejökbe Zsigmond, ott egy posztóval beteritett mezőn várta, és ott a maga szekerébe vette Borbálát. Febr. 8. napján koronázta meg őt Krakóban, a Venczel templomában a gnesnai (gnieznoi) érsek a királynéságra. Első gyermeke Hedvig, 1513. eszt. 25. mart. született. Ez idővel a brandenburgi márkióhoz, Joachimhoz ment férjhez. Amely nevezetes győzelmet az oroszoktól Orsa mellett nyertek a lengyelek 1514. eszt., azt sokan a Borbála imádságinak és böjtöléseinek tulajdonitották. Második gyermeke Anna 1515. eszt. 2. jul. született, azalatt mig az ő férje Ulászlóval Bécsbe járt a császárhoz. Nem tartván meg a gyermekágyasoknak reguláját, soha egészen fel nem épült, hanem a szülés után három hónappal meg-

Digitized by Google

halt. Csak nem asszonyi jajgatásokkal siratta őt Zsigmond, ki is azután Sfortia Bónát, a majlandi herczeg leányát vette el. Ettől született Izabella, Szapolyay János király felesége.

Szapolyay János. Harminczhetedik magyar király 1526. eszt. Nem egyeznek meg a régi irók benne mikor született. Némelyek azt mesélik, hogy ő 1490. eszt. lett volna a világra, és mikor az ő születését Bécsben hirül adták volna az ő atyjának Szapolyay Istvánnak, akkor épen együtt volt Mátyás királylyal, és Mátyás, aki az égi jelekből való jövendöléshez értett, azt meghallván, mindjárt azt mondotta volna: Ma született Magyarországnak egy királya! De bizonyosabb és hihetőbb az, hogy ő 1487. esztendőben született Szepes várában, ahol még talán ma is mutogatják a nyoszolyát, melyben őt Hedvig a világra hozta. Irják azt is, hogy mikor Mátyás király halála után azon vetélkednének a magyar főrendek, kit válasszanak királynak, Szapolyay István, ezt a maga, még akkor mintegy három esztendős fiát megölelte és jobb kezét feje felibe tartván, azt mondotta: Ha most — ugymond — ennyivel nagyobb volnál fiam, magyar királylyá lennél. Ezt ha mondotta Szapolyay István, hihető, akkor mondotta, mikor egyedül az ő itéletére bizták vala, ki legyen magyar király. Minekelőtte királylyá lett volna, Zemplén és sok más vármegyében főispán, erdélyi vajda és koronaőrző sok esztendeig volt. Ifjusága ellent nem állván, jelenvolt ő 1505. eszt. a rákosmezei diétán, és ott mindjárt az országbirája után foglalt helyet. Azután való esztendőben Rozgony Istvánnal és másokkal Maximilián császár ellen indult, aki nagy dulást tett vala az országban, és ellene jó szerencsével hadakozott. Mikor 1510. eszt. Ulászló király Prágából haza Magyarországra szándékoznék, és Kremsir várában Thurzó Szaniszlónál az olmüczi püspöknél megszállott volna, minthogy Magyarországon döghalál uralkodott, a püspök kérésére ott akarta hagyni Ulászló a maga két gyermekét, de amint Dubráv irja, Szapolyay János kétszáz lovassal oda neki eleibe ment, és azzal fenyegette őt, hogyha gyermekeit magával el nem hozza, nem fogják őt a magyarok Budára bebocsátani. E volt hát talán az oka, hogy maga is Ulászló haza nem jött, hanem a pestis elmulását megvárta 1511. eszt., amikor aztán haza érkezvén, Szapolyayt erdélyi vajdának tette. Azután két esztendővel a király akaratja és parancsolatja ellen, beütött a török földre, de bizonytalan merre járt. Amivel ő legérdemesebbé tette magát a hazáról, ez az, hogy a kurucz háborut, melyet Székely György támasztott vala, ő csendesitette le 1514. eszt. Maga a király is őt rendelte volt ugyan ki ezen dologra, Bornemisza János tanácsából; de

Digitized by Google

minekelőtte ő a király parancsolatját vette volna is, már derekasan készült a paraszt kuruczok ellen. A vaskapunál gyültek ő hozzá s Várday Ferencz katonái, és a nemesek, ahol néha napján a nagy Hunyadi János a törököket megverte vala. Innen ment Temesvárhoz Báthori István szabaditására és segitségére, akit már a kuruczok nagyon megszoritottak vala, és ott verte meg azokat. Azután Bánffy Jakab és Sitkay által egészen eloltotta ezt a veszedelmes háborut.

Ezen győzelmének ragyogását, nem kevéssé homályositotta a következett 1515. eszt. vallott vesztesége. Az a hir ütötte vala az ő fülét, hogy a törökök nagyobb részént Ázsiába általszálloltak; élni akart tehát az alkalmatossággal, és tizezered magával Belgrád és Szendrő közt, azt a Sarnó várat megszállja, melybe hajdan Hunyadi János Belgrád alól kergette vala Mohammed török császárt, Konstantinápoly megvevőjét. Már annyira megrontotta volt Szapolyay a vár falait, hogy az abban lévők magok is kétségbe estek annak megtarthatása felől, mikor a szendrői basa annak veszedelmét megtudta, és azt a csalárdságot gondolta, hogy némely ráczokat mint szökevényeket általküldött a Szapolyay táborába, és azt hizta reájok, hogy ott a szendrői basa erejét igen nagyitsák és szörnyitsék, melylyel a Szapolyay ellen indul. Ezen hamis hirre annyira megrettent Szapolyay, hogy mindjárt visszavonta volna Sarnó alól seregét, ha Paksy Mihály ellent nem állott volna. Azonban egy éjjel eljő a szendrői basa, és kevés számmal lévő gyalogságának kezébe gyujtott fáklyákat ad, hajnal előtt kevéssel a sánczokra rohan, melyen a Szapolyay ágyui voltak kiszegezve, azokat elfoglalja, és az egész magyar tábort szélyelveri kicsiny erővel. Uiászló halála után annak fiát Lajost sokan gyengélvén az igazgatásra, Szapolyayt gubernátornak akarták amellé adni, de reá nem mehettek, hanem több főemberekkel együtt 1518. eszt. a bácsi diéta tanácsosnak rendelte őt Lajos mellé. Hatszáz lovassal jelent volt meg 1519. eszt. a rákosmezei diétán, ahol Báthori István ütötte el az ő kezéről a palatinusságot. Sokan görbe szemekkel nézték az ő nagy gazdagságát, tekintetét és hatalmát. E volt az oka, hogy némely urak összeszövetkeztek ő ellene, még pedig Budán a Lajos király megegyezésével, mely szövetségnek „Kalandos" nevet adtak. Azonban lassanként eljött a megsirathatatlan 1526. esztendő, melyben naponként mind inkább-inkább hallott a török császárnak háromszáz ezered magával Magyarország felé való nyomakodása. Némelyek azt javasolták a királynak, hogy Szapolyaynak és a havasföldi vajdának parancsolja meg, hogy az ország felé közelendő török tábort hátulról támadják meg; vagy pedig, minekutána az Ráczországból kitakarodik,

Digitized by Google

üssenek be Ráczországba. Sokaknak nem tetszett ugyan ez a tanács, mindazáltal, hogy azt Szalkay László érsek is helybehagyta, Batthyány Orbán által az izente a király Szapolyaynak, hogy amit legjobbnak ítél, azt cselekedje, és ha azt tartja tanácsosabbnak, Ráczország felé induljon.

Azonban más esze jött Lajosnak, és minekelőtte Budáról 24. jul. kimozdult volna, somlyói Báthori Istvánt azzal a parancsolattal indítja Szapolyayhoz, hogy már nem más felé, hanem egyenesen Tolnára tartson a királyhoz. Eszerént nem tudta Szapolyay magát meghatározni mi tévő legyen, annyival inkább, mert már egyszer, még Batthyány előtt, izente volt már a király Horváth Gáspár által, hogy a királyhoz jöjjön, és azt a parancsolatját is visszaventa. Hogy tehát tudja magát mihez tartani, Bácsy Istvánt küldötte el a királyhoz, hogy azáltal megtudhassa a király utolsó szándékát. A király azt izente vissza, hogy minden haladék nélkül jöjjön a királyhoz Tolnára. Még el sem jutott a király Mohácshoz, mikor visszaérkezett a követ Szapolyaytól, azzal a kérelemmel, hogy Lajos addig meg ne ütközzék, mig ő el nem érkezik, mivel ő alkalmas sereggel fog segitségére jöni, aminthogy negyvenezer főből álló sereggel, ámint lehetett, sietett is Tolnára; de mikor épen Szegednél járna az ő serege, a mohácsi ütközet megesett, és a király is elveszett. Elindult volt ugyan Szapolyay Szegedről előre egynehányad magával, hogyha az ő serege nem érkeznék is el az ütközet előtt, maga legalább ott lehessen abban; de minekelőtte odaérkezett volna, a veszedelem megtörtént, melyet ő meghallván, visszament Szegedre a maga táborához. Ez időtől fogva meg kell vallani, hogy ő nem viselte ugy magát, mint illett volna egy erős és bátorszivű hazafihoz. Ugyanis ámbár negyvenezer főnek parancsolt, mindazáltal a törökök pusztitásainak legkisebb gátot is sehol nem vetett, hanem azokat csak Szegedről nézte, noha más jószivü hazafiak is segitségöket neki ajánlanák. Mikor aztán októberben Szulejmán török császár Budát pusztán önkényt odahagyta, akkor Szapolyay is Buda felé mozdult seregével együtt; de utjában más esze jött és Tokajba ment, ott a körül-belől lévő urakkal magát királynak választatta, azután Budát, Komáromot s a t. elfoglalta, és minekutána Fehérvárott a Mohácsnál elesett Lajos királyt 10. nov. eltemettette volna, ugyanott mindjárt másnap Podmaniczky István püspökkel magát megkoronáztatta. Ezen koronázás után két héttel, a pozsoni diétán ecsedi Báthori István a palatinus, némely más urakkal Ferdinánd ausztriai herczeget, az elesett Lajos király testvérhugának Annának férjét, választák Szapolyay ellenére magyar királynak. Hogy ezt Fran-

Digitized by Google

gepán Kristóf meghallotta, azt javasolta Szapolyaynak, hogy Ferdinándot be ne várja az országba, hanem előzze meg; Ausztriát, Stiriát dulja fel, egynehány várait foglalja el, hogy igy otthon is dolgot találván, ő reá ne jöhessen. Sokszor meg kellett idővel azt siratni Szapolyaynak, hogy ekkor ezt a tanácsot nem fogadta; de akkor azt felelte Frangepánnak: hogy ő keresztyén lévén, maga is keresztyén vérben mozsdani nem akar; az az Isten, aki őt ezen méltóságra emelte, ha akarja, kegyetlenkedés nélkül is megtarthatja őt abban; ha pedig nem akarja, legyen ő Felsége tetszése. Hogy meghallotta Ferdinándnak 1527. eszt. 24. febr. cseh királyságra lett koronáztatását, mindjárt követeket küldött ahoz, kik által azon való örömét megbizonyitotta, azonban a maga királyságát is jelentette. Nem jó kedvvel fogadta Ferdinánd az ő követeit, és azokat magától eligazitotta. Azonban a gyengébb eszközöket elővette Szapolyay, maga megfészkelésére Horvátországba, a dombrói diétára, elküldötte azt a végzést, melyet ezelőtt huszonkét esztendővel a rákosmezei diétán 1505. eszt. tett vala, melylyel azt nyerte, hogy a tót- és horvátországi urak, nagy részént ő hozzá hajlottak, főként Frangepán Kristóf és Erdődy Simon szavokra. Sokat tett az is az ő bátoritására, hogy az ausztriai háznak akkori halálos ellensége, a franczia király követjét küldötte ő hozzá Budára, és neki hónaponként harminczezer tallért igérvén, vele szövetséget kötött, melybe a pápa és a velenczések is oda voltak foglalva Ferdinánd ellen. Zsigmond, a lengyel király jó móddal akarván őt Ferdinánddal összeszerkeztetni, mindkettőjöket arra vette, hogy junius első napjára küldjék követjeiket Olmüczbe, hogy ott a lengyel küldöttek közbirósága alatt gyalulódjanak össze. Megjelentek a követek, de sok vetélkedés után is, minden alku nélkül oszlottak el, mivel egyik rész sem akarta a magyar királyságot elbocsátani. Mind a két fél szükségesnek itélte maga jusait fegyverrel ótalmazni és kikeresni. Szapolyay a papoktól, nemesektől és szabad városoktól minden jövedelmeknek tizedét kivánta, a had folytatására. Elébb hozzá látott ő nála a dologhoz Ferdinánd. Ugyan is augusztus elején olyan erővel nyomult be az országba, hogy őt Szapolyay nem meré Budán bevárni, hanem a Dunán általjövén, Pesten alól, Gubacs nevü pusztára szállott, onnan pedig hatod napig ott való mulatása után, Hatvan és Gyöngyös felé Eger alá ment. Innen küldözött 24. aug. leveleket minden felé az országba, melyekben megtiltotta, hogy senki Ferdinánd leveleit, melyeket az országban elszélesztett sem maga ne olvassa, se másoknak ne magyarázza. Hogy Budára elérkezett Ferdinánd, gróf Salm Miklóst, Szapolyay üzésére küldötte, ki is a Tisza mellett érte

Digitized by Google

utól az ő táborát, mikor Egertől már két napi járó földre lett volna, a Szapolyay emberei támadták meg setét éjjel nagy orditással a grófot, ki is azokat, ha mind igen nehezen is, csakugyan megfutamtatta. Onnan Tokajhoz közelebb szállott Szapolyay, ahova nyomba követte őt a gróf. Itt is éjjel küldötte Szapolyay a grófra, táborának egyik részét, olyan igérettel, hogy annak hajnal felé, a másik részszel segitségére fog menni. Ez az első osztály oly derekasan viselte magát eleinte, hogy már a gróf ágyuit is, a gróf ellen forgatta; mindazáltal sok vérontás után, a gróf lett most is a nyertes, melyet Szapolyay megértvén, a magáéinak nem ment segitségökre az igéret szerént, hanem még nap feljötte előtt, a Tisza hidján által, Debreczen felé, Váradra és onnan Erdélybe szaladt. Sokakat levágott, s a Tiszába fulasztott a kergető gróf az ő embereiből, Tokaj várát is megvette. Váradról küldözött Szapolyay szerteszélyel az országban leveleket, azokban tokaji veszteségét kicsinyiti, és mindeneket az ő hűségében való megmaradásra int 4. oktob. Tizenkét nap mulva Kolosvárról küldözött hasonló leveleket, azokban egyszersmind jelentvén, hogy ő nem sokára ki fog jöni Ferdinánd ellen, és a hűségteleneket igen példásképen fogja megbüntetni. Próbált is ő valamit nem sokára, de semmit se nyert. Lásd Bodó Ferencz. Erdélyben mulattában, egy lengyel nagy ember, Laszky Hieronim jött ő hozzá, ki is azt javasolta neki, hogy a török császártól, Szulejmántól vagy magyarosabban Salamontól, kérjen magának segitséget Ferdinánd ellen, attól a Szulejmántól, aki a mult esztendőben Mohácsnál Lajos királyt és a magyar tábort eltörlötte.

Magára vette Laszky a Szulejmánhoz való terhes szövetséget is. Megborzadt maga is először Szapolyay ezen tanácsra, és magának gondolkodásra való időt tett. Mondják, hogy azalatt Zsigmond lengyel királylyal is közlötte volna a dolgot. Utoljára ezen szókat mondván: Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo, és reáállott Laszky tanácsára, és őt Konstantinápolyba elküldötte, ki is ott az ő dolgát bámulásra méltó okossággal és bátorsággal folytatta. Azonközben Ferdinánd először Budán, azután Székes-Fehérváron diétát tart, magát 3. nov. megkoronáztatja, és mind azokat proscribálja, valakik Katalin napjára Szapolyaytól ő hozzá nem állanának. A budai diéta alkalmatosságával, leveleket küldözött Szapolyay az ott levő urakhoz, melyben maga jusait ótalmazta. Ferdinándot pedig kisebbitette. Azon levelek közől némelyeket, az ő titkos pártfogói, a templom falára felraggatták, mások pedig azt onnan letépték, és Ferdinándhoz vitték. Hasonló leveleket küldött Fehérvárra is, de azokat is mind elfogatta

Digitized by Google

Ferdinánd, és ott magát Szapolyayt is, Verbőczy Istvánnal együtt, haza ellenségének hirdette ki. Azt irta vala Laszky Konstantinápolyból Szapolyaynak, hogy mig ő haza nem jő, addig minden hadakozást kerüljön, de minekelőtte ezt a levelet vette volna Szapolyay, Kassához két mértföldnyire, a Hernád vize mellett, egy Szina nevü falunál, melyet akkor Báthori István palatinus birt, megütközött Katziáner Jánossal, a Ferdinánd vezérjével. Valami ezer lépésnyire állott Szapolyay, háromszáz lovassal, az ütközet helyétől, két ezer könnyü lovast, háromszáz vasast, ötszáz tatárt, ezer gyalog lengyelt, ugyan annyi hajdut, azonkivül valami két ezer hamarjában gyült katonát állitott szembe Katziáner Jánossal, kinek noha kevesebb népe volt, az igen kemény ellentállás után Szapolyay seregét szélyelszórta, mintegy hatszáz embert vesztvén el abból. Ez 1528. eszt: márczius elején történt. Ezen kár után nem bátorkodott Szapolyay az országban megmaradni, hanem Tarnóczy Jánosnál, a krakói kapitánynál, és a lengyel hadak fővezérénél keresett magának menedékhelyet, ki is őt igén nagy emberséggel fogadta, és neki Tarnócz várában mutatott lakhelyet. Innen küldött ő levelet a Németbirodalom fejeihez 12. april., melyben maga környülállásit, jusait leirta, azoknak közbiróságokat kérte, és Ferdinándot a többek közt ellőttök azzal vádolta, hogy a török császárnak esztendőnként való adót igért, ha Magyarországnak az ő kezénél való maradásában megegyeznek. A vádak többnyire meg nem mutathatók voltak. Panaszolta azt is, hogy Kelemen pápa őt átok alá vetette, mely ha ugy volt, bizonyos, hogy az őt az alól csak hamar feloldozta; mert az ő hozzá 30. aug. egy szeretetet mutató levelet irt Viterbó városából, ahol maga is akkor számkivetésben volt; Róma, a Bourbon katonái által, el lévén foglalva, hogy a minap a német rendekhez irt vala Szapolyay, már akkor haza érkezett volt ő hozzá Laszky Konstantinápolyból, azzal a kedves válaszszal, hogy őt Szulejmán maga hiv barátjának ismeri, és öt kész minden ellenségei ellen ótalmazni és segiteni. Mindjárt izent tehát Szapolyay itthon maradt barátinak Czibak Imrének, somlyói Báthori Istvánnak s másoknak, hogy minél több katonákat szedjenek, azokkal ő neki Lengyelország felé eleibe nyomuljanak, és neki az országot visszavenni segitsenek. De különben is oda kellett neki hagyni Lengyelországot, mivel Zsigmond király azt igérte akkortájban Ferdinánd követeinek, hogy öt nem fogja tovább szenvedni országában. Összekelve, előre elküldötte Szapolyay Lengyelországból Athinai Simont, mintegy hétszáz emberrel, kihez némely magyar urak segitségül érkezvén, bátorkodott a Ferdinánd seregével Kassához közel megverekedni, és azt derekasan

Digitized by Google

meg is verte 25. sept. A győzelem hirére maga is felkerekedett Szapolyay Lengyelországból, és onnan egyenesen Lippára jött, ahová sok régi barátja forrott ő hozzá. Ugy látszik, hogy hazajövetele után csakhamar küldötte ő Ferdinándhoz azt a vastag pennával irt levelet, amelynek párja még ma is megvan. Ebben ő azt hánytorgatja, hogy Ferdinánd régi elei is csak grófok voltak, mint az övéi, ezenkivül, hogy ő hamarébb elérte a magyar, mind Ferdinánd a Csehkirályságot; utoljára, hogy a vér megkiméltessék, nagy indulattal magános bajvivásra hivja Ferdinándot.

Azonban Szulejmán igérete szerint 1529. eszt. nagy haddal az országba bejön, és a maga minapi helyére Mohács alá száll. Odament annak udvarlására Szapolyay, kit is az nagy szeretettel fogadott s vigasztalt, és neki a fogoly Perényi Péterrel együtt a magyar koronát is átaladta. Onnan augusztus vége felé Buda alá jött Szulejmán, azt megvette, Szapolyayt abba beszállitotta, maga pedig Bécs ostromlására ment, ahonnan huszonhárom napig tartott haszontalan ostrom után, 15. oktob. visszaindult, és öt nap alatt Budára jött Szapolyayhoz. Zermeg azt irja, hogy ott Szulejmán a magyar koronát és az országnak több drágaságait az asztalra tétette, és azok felett a török és magyar urak előtt, ilyen formán beszélt Szapolyaynak: „Barátom és öcsém! Minthogy nyomoruságodban hozzám folyamodtál, én a te igaz ügyed mellett felkeltem. Ime tenéked adom Budát, és az egész Magyarországot, és téged magyar királynak nevezlek. Ti fő magyarok! ezen ti királytokhoz engedelmességet mutassatok, különben az én kardom meg fog emészteni titeket. Te pedig király barátom! emlékezzél meg az istennek jótéteményeiről, és az enyimekről. Itt van a korona, és a többi királyi ékességek, azokkal fogsz te, és a te maradékid diszeskedni.“

Azután általadta Szulejmán Szapolyaynak a maga császári levelét, abban megesküszik neki, az istennek szentségére, jóságára, az égnek erősségére, napra, holdra, csillagokra, a földre, és annak felületére, a sz. Mohammedre, a maga ősére, nagyatyjára, édesatyjára, anyja tejére, maga kenyerére, kardjára, lelkére, minden körülmetszett bozermannok idvességére, hogy őt soha semmi szükségben el nem hagyja, ha szinte minden országaitól és császárságától el kellene is neki esni, és hacsak egyetlen egy környülmetélt bozermann, (vagy török) maradna is ő mellette; mely igéretének ha állani nem akarna, akkor a nagy istennek haragja, és igazsága szálljon az ő fejére, és őt általán fogva veszesse el, és valamit az ő teste megilletend, mind az kővé változzék, a föld öt maga hátán meg ne szenvedje, hanem nyiljon meg,

Digitized by Google

és őt testestől lelkestől együtt nyelje el. Ezzel Gritti Lajost Szapolyay mellett hagyta, maga pedig táborával hazaindult. Ez a törökkel való nagy barátkozás okozta azt, hogy sok keresztyén baráti, mint a pápa és a velenczések Szapolyayt odahagyták, és Ferdinánddal szövetkeztek össze, sőt a pápa őt és mindeneket valakik ő hozzá ragaszkodtak, az anyaszentegyházból kizárta. Hogy ezt megtudta Szapolyay, mindjárt irt Budáról 1530. eszt. a pápának egy kemény kifejezésekkel hangzó levelet, melyben azt tőle kikéri, hogy őt olyan csuffá ne tegye, és hogy neki szabad legyen azon átoktól nem félni. Azonban Ferdinánd, Roggendorf nevü vezérjét, november elején tizezer főből álló táborral Bécsből Buda alá inditja, ki is Szapolyayt véletlen ott szoritja, de Szapolyaynak segitsége érkezvén, Roggendorf az ostromot ötven napig tartott hasztalan próba után, 19. decemb. félbe hagyta, és éhező katonáit Esztergomba visszavonta. Mikor már eltávozott Roggendorf Buda alól, Mohammed, a belgrádi basa, aki Szapolyaynak segitségére jött vala, hogy fáradtsága árát megvegye, a Vág vize két partján lévő tartományokat, s kivált a Mátyus földét feldulta, és egyéb ragadományok közt tizezer rabbal jött vissza, kiket Szapolyay az ablakon látván, azokat keservesen megsiratta, és azok veszedelmének okául, nem magát, hanem Ferdinándot tette. Ezen ostrom alatt, egyebek közt derekasan viselte magát Budán amár emlitett Gritti Lajos, kinek hogy sok rendbeli szolgálatjait megjutalmaztatná Szapolyay, őt Magyarország gubernátorává, Laszkyt pedig erdélyi vajdává teszi 1531. eszt., melylyel sok nagy magyar urat elidegenitett magától, akik csak akkor tartották szükségesnek a gubernátort, ha a király gyermek volna. Azonközben minduntalan folytak s tartottak a Szapolyay és Ferdinánd emberei közt az ellenségeskedések, vérontások és pusztitások, melyeket még az olykor-olykor kötött fegyvernyugvások is tökéletesen félbe nem szakaszthattak. A Szapolyay részén levők, a Ferdinándhoz állott magyarokat pór németeknek, ezek pedig amazokat törökőknek csúfolták. Magok is a királyok penna által harczoltak egymás ellen. Mind Szapolyay mind Ferdinánd, ötödik Károly császárnál, leveleik által ótalmazták magok jusait s igazságát. Szapolyay 1532. eszt., 15. jan. intézett Szászvárosról a császárhoz egy irást, melyben annak közbiróságát kéri. Ezt a levelet Zsigmond engyel király küldötte el a császárhoz, ki is Pozsont rendelte az alkudozások helyéül. El is mentek oda az ellenkező felek küldöttjei, de onnan kötés nélkül oszlottak el. Pennáról kardra kelt tehát Szapolyay, és Grittit Esztergomnak Ferdinándtól való visszavételére küldötte, amint mondják Szulejmán hagyásából. Már kevés napok alatt feladta

Digitized by Google

volna magát Esztergom; de Gritti megtudván, hogy Szulejmán török császár ismét Mohácshoz, onnan pedig Kőszeg alá szállott; annak vivását félbehagyta, és Szulejmánhoz ment. Kőszegről Grécz alá költözött Szulejmán, és onnan fenyegette Bécset, de ahoz közelebb menni nem bátorkodott, mivel ötödik Károly császár oly alkalmas táborral jött annak átalmára, hogy attól Szulejmán megrémülvén, szégyen fére visszafordult Konstantinápolyba. Sokat kérte Ferdinánd Károly császárt, Szulejmán eltávozása után, hogy ezen nagy erejét forditná Szapolyay ellen: de bizonyos okokon jobbnak itélte a császár, spanyol és német katonáit Olaszországba visszaküldeni. Mindazáltal az olaszokat kész lett volna Bécsben hagyni, hogy azokkal és az ausztriaiakkal Ferdinánd Szapolyay ellen dolgozhassék, ha az olaszoknak ott maradni kedvök lett volna, és mind a császárt mind Ferdinándot mozsdatlan szókkal nem illették volna. Igy aztán kénytelen volt a császár minden erejét Bécs alól visszavonni; az esztendő végén pedig a Csallóközben, Megyer nevü faluban, a két koronás fej négy hónapig tartandó fegyvernyugvásra lépett követei által; a többek közt ilyen pontok alatt, hogy mindenik rész a maga katonáinak zsoldját kiadja, hogy azok ne kénytelenittessenek a másik fél jobbágyait fosztogatni; hogy a kereskedők mindenik rész birtokában bátorsággal járhassanak, kelhessenek, hogy minden vármegyék azt tartsák magok királyának, akit a főispány annak ismer, hogy egyik király jobbágyának se legyen szabad a másikhoz pártolni, hogy a következő 1533. eszt. 7. febr. mind a két fél követei, a fegyvernyugvás meghoszabitása végett Óváron összejőjjenek stb. Össze is gyültek a mondott napra és helyre a biztosok, és ott a fegyvernyugvást továbbra is nyujtották, mely után Szapolyay, Buda városának minden lakosait, és azoknak maradékait, az országnak valódi nemesei közé számlálta, eddig ő hozzá mutatott hűségökért; de azok attól nem sokára elmaradtak. Ekkortájban, vagy azelőtt nem sokkal ment vala Gritti Lajos gubernátor Konstantinápolyba, abonnan 1534. eszt. jött vissza, mintegy hétezer törökkel Erdélybe, aholott is őt az erdélyiek Meggyesnél megölték. Modják hogy mig Meggyesen beszoritva tartották őt, irt volna Szulejmán Szapolyaynak, hogy annak életét átalmazza meg; de Szapolyay annak veszedelmét örömest csak ujjai közt nézte, annyival inkább, mivel úgy esett vala értésére, hogy Gritti az ő megrontására jött vissza, azértis azzal mentette magát Szulejmán előtt, hogy a Czibak haláláért, Gritti ellen felzendült erdélyiek dühösségének ellene nem állhat. Nemcsak fegyvernyugvást kötött, hanem békességet is próbált Szapolyay Ferdinánddal 1535. eszt. Ugyanis Frangepán Ferencz által megnyerte Ká-

Digitized by Google

roly császártól, hogy az a lüttichi püspököt és Scepper Kornélt Bécsbe, azután Pozsonba küldötte, hogy azok ott ő közötte és Ferdinánd közt állandó békességet csinálni próbáljanak; melyen azok dolgoztak is, de nem boldogúlhattak. Nagy kárt vallott Szapolyay akkor abban is, hogy két hatalmas ember állott ő tőle Ferdinándhoz, ugymint Laszky, akit a minap fogságba tétetett vala, és Péter a moldvai vajda; melyért ez Ferdinándtól Csicsó, Kükűllő és Bálványos várait, és Besztercze városát nyerte ajándékba. Váradon mulatott Szapolyay 1536. eszt., mikor Ferdinánd tallóczi Bánffy Boldizsárt Erdély elfoglalására küldötte, melyet Szapolyay megértvén, annak seregét Szatmárnál Kun Kocsárd által nagy részént vagy levágatta, vagy elfogatta. Ugyanakkor került Kassa is az ő kezére. Hasonló sorsa lett Tokajnak is 1537. eszt. 3. máj. Két rendbeli vezért küldött volt ekkor Ferdinánd ő ellene; először ugyan Ebersdorfot és Serédy Gáspárt, azután pedig Vels vagy Fels Lenártot. Ez az utolsó, minthogy jobb erővel jött, mint az elsőbbek, szerencsésebb is volt; mert nemcsak Tokajt vette vissza Szapolyaytól, hanem Sóvárt, Sebest, Sárost, Regéczet, Tályát, Kapit, Boldogkőt és Makoviczát is elfoglalta ő tőle. Mindezen fegyverzörgések között is, szüntelen folytak a két rész biztosai között a békességes alkudozások, hol Körmöczbányán, hol pedig egyébütt, mindaddig, mig aztán 1538. eszt. 24. febr. azok Váradon a békesség negyvenkét pontjait megkészitették, és magok neve aláirásával s pecsétjével meg is erősitették, melyek közől ezek voltak a nevezetesebbek: hogy mind ötödik Károly császár, mind Ferdinánd Szapolyayt magok atyjafiává fogadják, és őt magyar és dalmátországi királynak nevezik; mindenik rész bátorságban birja Magyarországnak azon részét, mely most kezénél van; Tót, Horvát és Dalmátországok maradjanak Ferdinánd hatalma alatt. Erdély Szapolyaynál; az ő halála után pedig az egész Magyarország száljon Ferdinándra, vagy annak örököseire; ha Szapolyaynak fia lesz, az elégedjék meg azon örökségekkel, melyeket Szapolyay királysága előtt birt és szepesi herczeg névvel; lemond Szapolyay minden szövetségről, melyet akárkivel kötött volna a császár és Ferdinánd ellen; mindakét fél donáczioi megtartják magok erejét; az országban csak egy palatinus legyen, mind a két király igéri maga erejét az ország ótalmazására, s a t. Ezen pontoknak megtartását Károly császár részéről a lüttichi érsek, Ferdinándéről Vels Lénárt, Szapolyayéról pedig Frangepán Ferencz, Statilius János, Martinuzzi György, Brodarics István, Perényi Péter és Verbőczy István igérték, kezekirásával s pecsétjével. Zermeg és mások azt irják, hogy ezen alkuban Ferdinánd a Szapolyay fiának az egész Erdélyt odaigérte

Digitized by Google

volna; de arról semmi szó nincsen annak pontjai közt, legalább amint azokat Bethlen Farkas előadja. Mivel pedig a békességnél fogva Szapolyay a török barátságról tartozott lemondani, ő annak pontjait nem bátorkodott kihirdetni, és közönségessé tenni, ne hogy az ő régi frigyese Szulejmán őt eltapodja. De haszontalan minden titkolódzás, Szulejmán mindeneket megtudott, és hire futamodott nem sokára, hogy Szulejmán ismét Magyarországra készül, mely annyival hihetőbbnek látszott, mivel azt is lehetett gondolni, hogy Szulejmán, a Gritti Lajos, és az ő vele együtt megöletett törökök halálát sem fogja boszúállás nélkül hagyni.

Mindenek nagy rebegésben voltak, mikor meghallották, hogy Szulejmán már meg is indult a maga táborával. Egyedül Szapolyay volt aki meg nem felhődzött, sőt Kolosvárra az urakat összegyüjtötte, és egy fontos beszéddel azokat a Szulejmán ellen való felkelésre s állásra oly foganatosan ébresztette, hogy azokba is, mint egy uj lélek szállott, és magokat a haza mellett szenvedendő diesőséges halálra, melyre Szapolyay is magát elszánta vala, nagy szivvel meghatározták. Azonban Ibraim a nagyvezir titkon megizente Szapolyaynak, hogy Szulejmán nem máshová, hanem Péter moldvai vajda ellen szándékozik. Mindazáltal nagyobb bátorságnak okáért, Szapolyay nyolczvanezer embert állitott talpra arra az esetre, ha Szulejmán Moldvából Erdélyt is meg akarná látogatni; azonban mind Ferdinándnak, mind Péter moldvai vajdának tudtára adta Szulejmán szándékát. Ferdinánd a németbirodalom részéről, negyvennyolczezer katonát igért neki, de azok oda maradtak, hanem maga részéről inditott aztán négyezer spanyolt s magyart ő hozzá, de azok idejében el nem jöttek. E volt az oka, hogy soha többé Szapolyay, nyilván le nem mert mondani a török barátságról, sem a váradi békességet kihirdetni. Jóllehet pedig Péter vajda is gondolkodott magáról, és amint irják, hatvanezer embert gyüjtött össze; de annak semmi hasznát nem vehette, mert mihelyt Szulejmán Moldvához közelitett, az oláhok megrémültek, és őt elevenen Szulejmán kezébe adták volna, ha azt Péter megsajditván, idejében utat nem vesztett volna, és Erdélyhe Csicsó várába nem zárkódzott volna. Hogy Szulejmán Szucsavát, a Péter vajda lakó városát és minden kincsét elfoglalta, és Szapolyay készületeit meghallotta, egy csaust küldött Szapolyayhoz; ki által neki igen kemény szókkal hányta szemére hálátlanságát. Szapolyay azt felelte, hogy ő nem Szulejmán, hanem Péter vajda ellen tette a készületeket, ki is minthogy már most Csicsó várában vagyon, azt ostromolja, és mihelyt elfoglalhatja, mindjárt elevenen küldi Szulejmánhoz. Ezen ravasz feleletre lecsilla-

Digitized by Google

podott Szulejmán, annyival inkább, hogy Ibraim nagyvezir is szólott Szapolyay mellett, azértis Moldvából békével haza ment Konstantinápolyba. Hogy pedig őt Szulejmán egészen utol ne érje a ravaszságban, annyit megcselekedett, hogy Szulejmánnak ajándékot-küldött, és a vajdát el is fogta, de annak alattomban megsúgta, hogy noha őt Konstantinápolyba fogja küldeni, de semmi gonosztól ne tartson, mert ő ugy végezett Ibraimmal, hogy dolgai jól üssenek ki, aminthogy esztendei fogsága után, Péter a vajdaságot vissza is nyerte. Eloszolván Szapolyay feje felől a fenyegetődző fellegek, házasságról kezdett gondolkodni, melyen még eddig mindég kivül élt. Még ifjúságában kérte volt ugyan ő magának feleségül Annát, a második Ulászló magyar király leányát; de azt Ferdinánd az ő vetélkedő társa nyerte el. Most tehát öregségére, Izabellát, a Zsigmond lengyel király leányát vette el 1539. eszt. Csakhamar megzavarta az ő házassági örömét, az erdélyi vajdáknak, Majláth Istvánnak és Balassa Imrének, ő ellene való pártütése, kik ellen midőn 1540. eszt. márcziusban Budáról sietve elindult volna Erdélybe, és ott Balassa várait, Almást és Diódot megvette volna; hirtelen változása történvén, a további hadakozást Török Bálintra bizta, maga pedig Gyulafehérvárra ment, aholottis őt nem sokára gutaütés érte. Onnan a levegő ég változtatása kedvéért Szászsebesre vitette magát. Ott ujra nemcsak gutaütés, hanem nyavalyatörés is jött reája, mely őt egynehány napokon gyötrötte. Hogy egy kevéssé szünt a nyavalya, épen akkor jött Budáról az örvendetes hír, hogy neki Izabella 7. jul egy fiú gyermeket szült. Mind Szászsebesen, mind másutt nagy volt Erdélyben a vigasság, és az örömöt jelentő ágyúzás. Maga is annyira vette magát Szapolyay, hogy a mezőre kilovagolt, de onnan igen betegen jött vissza, és az ágyú dörgések, olyan zavarodást okoztak ő neki, hogy attólfogva szüntelen arról panaszkodott, hogy fejében olyan zengést, bongást és zörgést érez, mintha abban két ellenséges tábor ütközetet tartana. Más nap végképen ágyba esett, Verbőczy István, Petrovich Péter, Török Bálint, Martinuzzi György és Eszéky János előtt testamentomát megtette, azután meggyónt, és a sákramentommal élt. Az emlitett uraknak maga feleségét s fiát ajánlotta, és hogy inkább magyart, mint idegent tiszteljenek magok királyának, arra kérte. Meghagyta azt is, hogy az ő halála után mindjárt küldjék el Szulejmánnak az ajándékot, melyet már ő azelőtt annak elszánt s kirendelt vala, és annak kegyelmébe az ő özvegyét s árváját ajánlják. Közölök Martinuzzi püspökőt tette fia s felesége főtutorának. A többiekhez igy szólott: Urak! Atyámfiai! akiket mindenkor szintén ugy szerettelek, s mások felett felmagasztalta-

Digitized by Google

lak, mint Martinuzzit; ha nem sajnáljátok, halálom után is azt a háládatosságot, melyet mind eddig hozzám álhatatosan megbizonyitottatok, az atyai kötelességet s hivatalt, vegyétek magatokra, feleségem s fiam iránt. Egyetértéstek s tanácsotok által segitsétek Martinuzzit, hogy hivatalában annál könnyebben eljárhasson. A gyülölséget s belső háborgást győzze meg okosságtok, magatok mérséklése s igaz lelkűségtek, ne hogy egymásba, mint valamely köszíklába ütközvén, fiamat is rólam reászállandó méltóságától megfosszátok, feleségemet is szomorúbb viszontagságokba s keservesebb inségbe taszitsátok. Ezekután nyolcz egész napon alig szólott egyet, és szüntelen a halállal küszködött. Életének jul. 22. napja, reggeli nyolcz órakor vetett véget, ötvenhárom esztendős korában. Veráncsics Antal azt irja, hogy akkor nap egész Erdély földindulást érzett. A mondott urak, egynehány nap titkolták az ő halálát, és ő hozzá a szokás szerént mindennap elmentek az udvari orvossal háromszor négyszer is, mely idő alatt, az ő fia s özvegye hűségére egymást erősen lekötelezték. Először ugyan Gyulafehérváron akarták őt a földbe takaritani; de azután szándékjokat megváltoztatták, és az ő testével, s királyi kincsével, Déva felé Magyarországra indultak Szászsebesről. Déván egy hónapig mulattak. Valamerre vitték a koporsót, mindenütt keserves fajgatásokkal fogadták azt az ő hajdani jobbágyai, és egy igen szomorú jövendőnek ábrándozásával epesztették magokat. Hogy Dévától elindultak a koporsóval, egy erdőben, egynehány száz oláhból s rácból álló haramia csorda támadta meg a leghátul menő társzekereket, az ott lenni gondolt kincsért, melynek lármáját a testet kisérő huszárok meghallván, visszanyargaltak, és a tolvajokat, közülök sokakat megölvén, elüzték. Ezen akadály meggyőzése után, a tutorok a testet Budára, az özvegy Izabellához, onnan Székesfehérvárra vitték, és azt ott a többi magyar királyok hamvai közé tették Rendkivül való szárazság uralkodott ebben az esztendőben Magyarországban, ugy hogy a kútak kiszáradtak, ami kevés árpa kikelhetett, annak kalásza hosszabb volt a száránál, és a takarmány szük volta miatt, tizenegy darab marhát tiz forinton lehetett venni. Nem soká nyughatott Szapolyay teste első temetsége helyén. Ugyanis hogy 1543. eszt. a törökök Fehérvárt elfoglalták, egy basa azt koporsójából kivetette, és a város birájának ilyen szókkal adta által: Ez egy a ti Isteneitek közül! ki is azt a külső városon a szent Mihály templomában tiszteségesen eltakaríttotta. Lang János ezen verseket irta az ő emlékezetére:

Rex oculos moriens cum clausit morte Joannes;
Sic fertur summos ore dedisse sonos:

Digitized by Google

Tempora dura mihi vivo, patriaeque, fuere,
Posteritas habeat fata secunda precor.
Dixit; sed saevae rapuerunt verba procellae,
Secula Pannoniam, deteriora premunt.

Szapolyay György. János király testvérőcscse. Odajárt Ulászló királylyal Bécsbe 1515. eszt. Az ott összegyült koronás fejek mulattatásokra, azoknak embereik aprilis XI. napján lovaikkal verset futtattak. Harminczkilenczen állottak ki a futásra. Azok közt volt Szapolyay György is, és az ő lova a többiekét mind megelőzte, és maga után hagyta. Azután tiz esztendővel, mikor némely hussárok és hajduk Budán a zsidók s némely más emberek házát felverték s prédálták volna, Györgynek lehetett köszöni azon lármának lecsendesedését, mivel azokat a fosztogatókat ő üzte ki a városból, lásd Szerencsés Imre. A mohácsi szerencsétlen hadra ezer kétszáz gyaloggal, és háromszáz vagy valamivel több lovassal ment el, Tolnán érte el Lajos királyt. Onnan mentek együtt Bátára. Ott nevezte ki őt a király, az egész magyar tábor egyik vezérjének. Sok ideig vonogatta ugyan magát, de azután ilyen feltétel alatt, ha Pál Fráter (igy hitta Tomory Pált) lesz az ő vezértársa, és hogyha az ő bátyja, János vajda elérkezik, az vegye el ő róla a vezérséget, azt felvállalta; de minthogy János el nem érkezett, Tomoryval együtt vezérlette a magyar tábort. Bizonytalan az ütközetben esett-e el, vagy a futás közben. Némelyek az irják, hogy mikor a Dunán lovával egy hajóba akart volna ugratni, a vizbe esett, és odaveszett. Hogy felesége s gyermekei lettek volna, semmi nyoma nincsen. Ősz hajáról öreg embernek kelletett volna őt gondolni. Mikor 1528. esztendőben Szapolyay János dolgában Laszky Hieronim Konstantinápolyban járt, a többek közt erről a Györgyről is tudakozódott Laszkytól az Aga basa, és azt mondotta, hogy ő Mohács körül sokat kerestette annak holttestét, de nem találták meg.

Szapolyay János Zsigmond. Szapolyay János királynak Izabellától 1540. eszt. 7. jul. Budán született fia. Erdélyi herczeg vagy fejedelem, Magyarország részeinek ura. Magyar, Dalmát, Horvát és Tótországok választott királyának is szokta volt magát irni s mondatni. Mig az ő édes anyja élt Izabella, semmi részt nem vett az uralkodásban, halála előtt kevéssel, által akarta ugyan neki önkényt adni az országlást Izabella, maga pedig Munkácsra s Husztra, Lengyelországhoz közelebb akart vonulni, de abban őt a halál meggátolta. Lásd Izabella. Anyja halála után maga János is próbálta Ferdinánd

Digitized by Google

királylyal a békességet 1560. eszt. követei által, de nem köthetett. Lásd Hagymásy Kristóf. Nagy kárt vallott azáltal 1562. eszt., hogy Balassa Menyhért és Sulyok György ő tőle Ferdinándhoz állottak. Ugyanis azokkal együtt Hadad, Szatmár, Nagy-Bánya, s némely más városok is Ferdinánd birtokába estek. Nemcsak Ferdinándnál, hanem Szulejmán török császárnál is panaszkodott erről az ifjú Szapolyay, de sehonnan nem jött vigasztalása, maga nyult tehát fegyverhez mindjárt az esztendő elején. Gyeröffy Mihályt és Pókay Jakabot küldötte Szebenbe ágyúkért, és más segitségért. A falukon minden harmadik ember tartozott felkelni s fegyverbe öltözni. Először is Szászsebest foglalta el, és ott Orbay Miklóst és Keserű Istvánt hagyta egynehányszázad magokkal. Azután maga a seregnek több részével Diód és Léta ellen indult, melyeket Balassa birt, Diódot Nagy Ágoston, Szegedy Miklós és Horváth Boldizsár 4. febr. feladták. Léta is az őrző katonaságnak hasonlása által 12. febr. könnyeden kézre került, de ötven katonát, akik legelől mentek oda be, a történetből meggyuladt puskapor megölt. Kevés napok mulva, Hadad várát s városát is elfoglalta Sulyok Györgytől, somlyói Báthori István, és Némethy Ferencz által, de a kiktől azt Balassa, Zay Ferenczczel ismét visszavette 4. mart. Annyira megrettent akkor Szapolyay, hogy téltében örökösen Lengyelországba akart költözni. Aprilisben a székelyek támadtak fel Szapolyay ellen, kik is Udvarhelyen gyülést tartván, arra esküdtek, hogy magokat és szabadságokat ő ellene fegyverrel is fogják ótalmazni. Azután a vajai mezőn, a Nyárád vize mellett gyülekeztek Nagy György vezérlése alá. Oda küldött hozzájok Szapolyay 14. máj. követeket, kik által az ő támadásoknak okát, és azt tudakozta, miért nem mentek neki Balassa ellen segitségül. Tizenegyed napig magoknál tartották a székelyek Szapolyay követeit, akkor pedig azt felelték általok, hogy ők magok ősi szabadságai mellett fogtak fegyvert. Először Majláth Gábort, aztán Radák Lászlót küldötte Szapolyay ő ellenök, kik is azokat megverték, és közölök sokakat elfogtak. Maga Szapolyay is más oldalról mindenfelé vadásztatta őket, közölök egynehányat megöletett, némelyeknek pedig orrokat s füleiket vagdaltatta el, melylyel a zenebonának vége lett. A támadás emlékezetére Udvarhelyen két kastélyt épittetett. Egyiknek Székelytámadt nevet adott, másiknak pedig Székelybánja. Forgách azt irja, hogy ekkor minden szabadságaiktól megfosztotta Szapolyay a székelyeknek hat széket, és csak a hetedik ugymint Aranyosszék tartotta meg szabadságát, mivel az csendesen maradt, mikor a többiek háborgottak. Amely kastélyt vagy várat akkor épittetett Szapolyay Udvarhely városának északi szélén, annak kőfalának

Digitized by Google

némely maradványain, még ma is meglátszanak a Szapolyay familia s Magyarország kimetszett czimerei és a következő versek:

Haec quicunque vides electi insignia Ducis,
Pro Patria grates Hungare laetus agas.
Cur vagus extremis terrarum finibus erras?
En prope, quem multo sangvine quaeris, habes.
Quippe peregrini quam sit damnosa potestas
Principis: accepta discere clade potes.
Flecte genu Domino, felicibus utere fatis,
Sangvine sublato sicca manebit humus.

Alig csillapodtak le a székelyek, mikor Heraklides Jakab, a moldvai vajda kezdett Szapolyayba bojtorjánkozni, ki is azt kivánta ő tőle, hogy Csicsó és Kükűllő várait neki adja vissza, melyeket néha napján még Hunyadi Mátyás király ajándékozott vala a moldvai vajdának, ha pedig azokat vissza nem akarná adni, azzal fenyegetődzött a vajda, hogy azokat Szapolyay melléből is ki fogja czibálni s vájni. Minthogy ezt a vajdát Kréta szigetéből származottnak tartották (lásd Székely Antal), Szapolyay ennél egyéb választ nem adott neki: A krétabéliek mindenkor hazugok. Azonban a moldvaiak Jakab vajda ellen pártot ütnek 1563. eszt., kiknek segitségére Szapolyay, amár emlitett Radák Lászlót elküldvén, a pártosok győztek, Jakabot elfogták s megölték. Az ilyen fegyverzörgések közt sem hagyta félbe Szapolyay a Ferdinánddal való békességes szerződéseket; sőt azok alatt somlyói Báthori Istvánt Bécsbe küldötte az alkudozásra. Mikből állottak az ő és Ferdinánd kivánságai, Ferdinánd feleletéből könnyű általlátni, melynek summája e volt: hogy Szapolyay ne várja Szulejmán császár halálát, hanem még azelőtt tegye le a magyarországi választott király titulust, és annak helyébe akar herczegit, akar fejedelmit ruházzon s ruháztasson magára, annyival inkább, mivel István, a negyedik Béla fia is megelégedett erdélyi herczeg titulussal; továbbá, hogy Szapolyay bocsássa ki maga keze közől, nemcsak Tokajt, Szerencset, Munkácsot s Husztot, a körülöttök lévő vármegyékkel, hanem Magyarországnak Erdély és a Tisza közt fekvő részeit is, és érje be magával Erdélylyel; ami pedig Szapolyay házasságát illeti, már neki Ferdinánd egyik leányával sem szolgálhat; mert az ő leányai, vagy már férjhez mentek, vagy el vagynak igérve; vagy pedig örökösen házasság nélkül akarnak maradni. Minekutána ezeket Bécsből közlötte Báthori Szapolyayval, ez azt irta amannak vissza, hogy mivel a dologra való választ

Digitized by Google

egynehány honapokat, és a magyarországi s erdélyi urakkal való közöltetést kivánja, tehát térjen haza Erdélybe. Mindent elkövetett Báthori, hogy Ferdinánddal valamit elengedtessen kivánságaiból. A többek közt azt mondotta, hogy ő semmit egyebet Ferdinándtól nem kér, hanem csak azt, aminek már most különbenis birtokában van Szapolyay; továbbá előbeszélte, hogy a keresztyéneknek egymással való hadakozásaik által, miképen gyarapodik s nevekedik a török hatalom, és hogy akarmennyiszer meggyőzi Ferdinánd Szapolyayt, s akármint eltapodja; de még is mindenkor fenmarad egy hatalmas vetélkedő társa, t. i. a török császár, ki miatt soká azt békével nem birhatná, amit Szapolyaytól elvenne s a t. Mikor visszaindult Báthori Bécsből, ott hagyta Bécsben Szénásy Serestélyt, azzal a rendeléssel, hogyha Ferdinánd reáállana a Szapolyay kivánságira, mig Báthori Szathmárra vagy Váradra érkeznék, tehát a hírrel Szénásy, nagy sebességgel ő utána siessen. A Tiszán sem ment által Báthori, mikor őt Szénásy azzal a válaszszal utolérte, hogy minden szóban s kérdésben forgó tartományokat s várakat, meghagy Ferdinánd Szapolyay kezénél, Kisváradot és Ecsedet kivévén. Ugy látszik leányát is odaigérte Ferdinánd. Mindenek örültek a Szapolyay udvarában, mikor oda a kellemetes válaszszal Báthori megérkezett, és akkor mindjárt azt határozták, hogy őt kevés idő mulva visszaküldjék Ferdinándhoz, a szövetségnek tökéletességre való hajtására. Báthori, aki házi dolgainak igazitására fordult vala, minekutána egy darabig otthon hijába várta volna az indulásra való parancsolatot, hivatlan is elment Szapolyay udvarába, és őt kérte, hogy tovább Ferdinándot függőben ne tartsa; de már akkor Csáky Mihály, Szalánczy János, Békesy Gáspár s mások, akik Szapolyayt magok tetszése szerént hordozták, őt az alkutól általán fogva elidegenitették; azértis Báthorit, holmi szines okokkal, maga nyakáról elhányta-vetette, sőt alattomban hadhoz készült; mely szándékában még inkább is megerősödött Ferdinánd királynak 1564. eszt. 25. jul. történt halála által. Mintegy tizenhatezer főből állott az ő tábora, mely Váradon gyült össze. Ezen tábornak fővezerévé Báthori Istvánt tette, de maga is jelen kivánt lenni a hadban, hogy az ő személye is a katonákat lelkesitse. Ősz felé igen nagy sárban s esőzésekben indult el Váradról Hadadra, melyet nem sok idő alatt meg is vett, és annak kapitányát is, Szennyesy Mátyást elfogta. Azután Bátor városát foglalta el. Onnan Ecsed alá szállott. Azt is oda igérte neki Báthori Miklós, olyan feltétellel, ha hatvan nap alatt Maximilián királytól segitséget nem kaphatna. Igy alkudt meg Kis-Várda iránt is Várday Istvánnal 19. oktob. Tokajnál ment által a Tiszán, de a temesvári

Digitized by Google

beget Málkust, annak törökjeivel együtt a Tisza bal partján hagyta, ne hogy azok pusztitásaik által, a Tisza jobb partja lakosait ő tőle elidegenitsék. Először Kovászó, azután Atyavárát vette meg, s mind a kettőt földig lerontotta. Bethlen azt irja, hogy Szinyért, Halmit, Rosályt, Szent-Mártont, és az eszenyi kastélyt is elfoglalta, melyet akkor Csapy Ferencz birt. Onnan Kassára szándékozott volna Zay Ferencz és Balassa Menyhért ellen; de minthogy az esős idő annyira ellene támadt, hogy katonáinak térdig, a szekereknek pedig kerék agyig érő pocsolyában kellett gázolni, tanácsosabbnak itélte megunatkozott táborát Váradra visszavezetni, és sem Báthori Miklóst, sem Várday Istvánt, a tett igéret iránt meg nem büsitani. Maximilián királynak tudtára esvén Szapolyay erőszakoskodásai, a pozseni diétán ő el lene hadat határoz, és magyar vezérjei mellé Alsácziából (Elsász) kihivja Schwendit, vagy amint az akkori magyarok nevezték Schwenda Lázárt, ki is 1565. esztendőnek mindjárt az elején, Balassával s másokkal, Szerencset, Tokajt Szatmárt stb. kevés hetek alatt elfoglalja.

Ezt Szapolyay megtudván, Báthori Istvánt, az Erdőd és Szatmár közt táborozó Schwendihez küldi, általa őt a következő békességes pontokkal unszolván: 1. Hogy Szapolyaynak a választott magyar királyi titulust szabad legyen megtartani, magára ruházni, legalább a török udvarhoz intézendő leveleiben, 2. hogy amely erősségeket Szapolyay a Tisza és Erdély közt, a törököktől visszanyerhet, azokat Maximilián segitségével is magának megtarthassa, 3. hogy nemcsak egész Erdély, hanem egész Magyarország is Tiszáig Huszt várával, és Máramaros vármegyével Szapolyayé, és maradékaié legyen, 4. hogy Szapolyay a maga birtokaiban, minden felebb való appellálás nélkül, tökéletes törvénytevő hatalommal birjon, jószágokat ajándékozhasson, pereket igazithasson, stb. 5. hogy minden tiszteségeket Szapolyay osztogathasson maga birtokaiban, és amit kinek vagy eddig adott, vagy ezután fog adni, az annak kezénél megmaradjon; 6. hogy Maximilián király, Szapolyayt ellenségei ellen tartozzék segiteni, és mikor Maximilián személye szerént a törökök ellen viselendő hadban jelen lesz, akkor személyesen tartozzék Szapolyay is megjelenni; 7. ha a török valami módon Szapolyayt ki találná Erdélyből szoritani, abban az esetben Maximilián adja neki Szilézsiában az opoli (oppelni) és ratibóri herczegségeket; 8. hogy a bajor herczegnek valamelyik lányát nyerje ki Maximilián feleségül Szapolyaynak. Schwendi válasza s kivánsága ide ment ki: hogy Szapolyay a magyar király titulust egyébkor soha sem, hanem csak a nagy-urhoz szóló leveleiben öltözhetni magára; hogy Szapolyay Erdélyt és Magyarországnak azon ré-

Digitized by Google

szeit, melyeknek most birtokában vagyon, herczegi vagy fejedelmi névvel tovább is birhatja, mind maga, mind férfi ágon leendő maradéki; a törvényes dolgokat megitélheti és eldöntheti; de Erdély, mint Magyarországnak egyik része, a magyar koronától el nem szakadhat, hanem mind Szapolyay, mind férfi maradéki, a magyar király jobbágyai lesznek; ha Szapolyaynak csak leányi maradnának, azoknak illendő s tisztességes kiházasitásokról Maximilián fog gondoskodni; amit a törököktől Szapolyay visszanyerhet, azt békével birhatja, s abban őt Maximilián is ótalmazni fogja, és Szapolyayval kész lesz a törökök ellen a harcz piaczára személy szerént kiállani; ha Szapolyay Erdélyből kiszorulna, az opoli és ratibóri herczegségekhez számot tarthat, de Maximilián tudta s akaratja nélkül, Szapolyay a törököket ne bizgassa, s fel ne lázassza, mert akkor mind segitség, mind herczegség nélkül fog maradni; igyekezni fog ugyan benne Maximilián, hogy egy bajor herczeg kisasszonyt nyerhessen Szapolyaynak, de ha ott üres kosarat találna kapni, a jülichi herczegnél, maga vér szerént való atyjafiánál fog kereskedni. Végezetre a szökevényeket egyik rész se fogadja be, hanem azt az igaz urának küldje vissza. Minthogy pedig ez a szerződés Maximilián helybehagyása nélkül erőtelen, s foganatlan lett volna; tehát annak czikkelyeit Szapolyay, Bécsbe küldötte, meghatalmazott követe Báthori István által; kinek is Gyulafehérvárón 21. április költ levelében, ilyen parancsolatot s rendelést szabott eleibe, melyhez magát tartsa: hogy Maximiliánt arra kérje, hogy a megállitandó békesség pontjait hallgatásban s titokban tartsa; továbbá, mivel Szulejmán török császár egy csauz által, Szapolyaynak kemény büntetés alatt megparancsolta, hogy amely várakat s városokat mostanában Schwendi elfoglalt tőle, azokat akármi uton módon visszakeritse, tehát instáljon Báthori Maximilián előtt, hogy azokat adassa vissza, ha pedig azt nem akarná, tehát az országba berohanandó török erőnek állitson Maximilián olyan tábort eleibe, mely azt innen hatalmas legyen visszatolni; ha pedig nem állithat, rendeljen Szapolyaynak olyan bátorságos menedékhelyet, ahova magát elvonhassa; uteljára esedezzék Báthori azértis, hogy a Tisza és Erdély közt fekvő tartományt engedje által Maximilián Szapolyaynak egészen, ha örökösen nemis, legalább éltéig, hogy annálfogva Szulejmán gyanuságát s beszüállását elkerülhesse; igy aztán Szapolyay is azt fogja cselekedni, hogy nemcsak a magyar választott király névről le fog mondani, hanem Husztot, Munkácsot, s minden vármegyéket, túl a Tiszán, Maximiliánnak által fog engedni, s őt magánál felebbvalónak s maga fejének fogja ismerni, sőt mind maga, mind az erdélyi urak

Digitized by Google

s várak kapitányai meg fognak esküdni, hogy ha Szapolyay férfi mag nélkül fog elhalni, tehát Erdély is Maximiliánra, vagy örököseire fog szállani; úgy mindazáltal, hogy hasonló esküvéssel kötelezze magát Maximilián is arra, hogy idejében fog segitséget a török ellen adni. Ezekből megtetszik, hogy legalább ez idő szerént Szapolyay örömest bucsut vett volna a török barátságtól, és az ő szivében valóságos békességes indulatok buzgottak. Elindul tehát Bécsbe Báthori, de oda talán el sem ért, mikor egy fellengősebb parancsolatot, s intézeteire egy uj szinor mértéket kap, mely világos bizonysága lett annak, hogy a néhai hajlandóságok s gondolatok Szapolyay fejéből már kigőzölögtek, és azoknak helyét a szántszándékos kötekedéseknek találgatása foglalta el. Ugyanis alig hült meg Báthori helye a Szapolyay udvarában, mikor Békesy Gáspár és Bebek György Konstantinápolyból odatoppannak, Szapolyayt eszéből kiverik, neki arany hegyeket igérnek; Szulejmánnak már megnyert hatalmas segitségével, s annálfogva a magyar koronával kecsegtetik, s birodalmának egész a Dunáig leendő terjesztésével ábrándoztatják. Uj rendelést s pontokat küld tehát Szapolyay Báthori után, melyekben már a választott királyi titulusnak letételéről, a Maximiliántól való függésről, semmi szó, s igéret nem volt. Munkács, Huszt, stb. Maximiliánnak való adásáról mélységes hallgatás uralkodott; azonban Szapolyaynak azon való megütközése s botránkozása jelentetett, hogy Schwendi erősségeket állittat s épittet, ezenkivül Szapolyay a Tiszát kivánta maga birodalma határának, melyet ha Maximilián nem akarna megengedni, parancsolt Báthorinak, hogy a Bécsben levő minden európai követek előtt protestáljon, hogy a törököktől Magyarországra következhető inségeknek nem ő, hanem Maximilián tartassék okának. Odamentek ki nagyobb részént s lengyel követ javallásai is, aki közbenjáró volt az egyező felek közt. Maximilián, aki az ilyen habozást s csél-csapságot gyülölte, a lengyel követet ugyan mint ártalmas vigasztalót hazabocsátotta, Báthorit pedig, mint csak szines békesség eszközét, a maga szállásán, negyven katona gondjára bizta, kinek sorsát Szapolyay megtudván, mind annak szabaditására, mind elébbi kivánságainak megujitására Kendi Sándort Bécsbe küldötte, kit is Maximilián Báthori mellé ültetett. Szapolyay magát megsértettnek tartván, azt a Haszánbeget, aki a fellebb való időkben, Balassa János Szécsén alatt megverte, Mágocsy Gáspárt s Bebek Györgyöt pedig Balogváránál elfogta, most pedig Temesváron lakott, segitségül hitta; ki is Debreczen felé való utjában Pankota várát megvette, maga Szapolyay is Erdélyből hadával megindulván, Jenőt, Dezsnát, Világosvárt elfoglalja, onnan Debreczennek

Digitized by Google

tartott, és ott egyesitette táborát a Haszánbegével, és a Budáról érkezett törökökkel, kikkel együtt Szatmárhoz ment, az ott magokat besánczolt Schwendi és Balassa Menyhért ellen, ahonnan is egy sikeretlen próbát tévén, Erdődöt fogta ostrom alá, azt negyvennégy napig tartott igen erős ellentállás után, amint Bethlen irja 2. aug. vette meg, és azt földig lerontotta.

Ez idő alatt Schwendi, Kis-Ár nevű faluhoz vonta magát vissza. Ott kereste őt fel Haszánbeg, a maga huszonötezer törökével, és őt egy darabig háborgatta. Szapolyay pedig az alatt Nagybányát elfoglalta, Kővárt is próbálta, de azzal nem boldogulhatván, Haszánbeghez visszajött. Azonban Szulejmán Maximiliánnak fegyvernyugvást igér, oly feltételek alatt, hogy Szapolyaynak adja vissza, amit tőle mostanában elvett; hogy Schwendivel a további hadakozást szakasztassa félbe; Szapolyayt Erdélyben hagyja békével nyugodni, az esztendőnkint való adót küldje meg Konstantinápolyba stb. Mindezekre Maximilián reáállott, és a Szulejmán levelét követe által Kis-Arhoz küldi, hogy azt látván mind Schwendi, mind a törökök egymás üstökét bocsássák el, és oszoljanak honjokba. De nagy kérdés támadt a törökök és Schwendi és Szapolyay közt aziránt, melyik tábor mozduljon előbb haza, mindenik utolsó akarván lenni. Sok vetélkedés után a törökök indultak először el, annyival inkább, hogy Demeter napja közelgetett, amelyen ők a Janus templomának ajtaját be szokták zárni. Szapolyay is Várad felé hadát visszavezette. Schwendi az alkalmatossággal élvén, s Maximiliánnak aziránt hirt sem adván, Balassa Menyhértet Nagybányára, egy más hadnagyot Jenő visszavételére küldi, maga pedig Szendrőt szállja meg, melyet akkor Bebek György bírt vala. Mind a három helyen szolgált a szerencse, Nagybánya, Jenő, Szendrő Maximiliáné lettek, mely dologról Szapolyay a nagy urnál panaszt tett, de Maximilián sem mulatott semmit is el, amivel Szapolyaynak a török udvarnál árthatna. A többek közt azzal akarta Szulejmánt attól elidegeniteni, hogy azon békességes pontokat, melyeket Báthori hozott vala Bécsbe Szapolyaytól, de amelyek a bordában hozzon nélkül maradtak vala, még talán az eredeti kézirásban Szulejmánhoz elküldötte, és őt arra kérte, hogy többé Szapolyaynak pártját ne fogja, hanem őt a kötendő békességből egészen zárja ki. Egy csudálatos szerencséje volt az akkor Szapolyaynak, hogy az emlitett irások, olyan órában jutottak Szulejmánhoz, melyben annak elméjét olyan idétlen itélet foglalta vala el, melynél fogva a legszembetűnőbb, s világosabb igazságot is el nem hitte, ha egyszer a Maximiliántól származott; annyira hogy Szapolyayt, a hűségtelenség s viz-

Digitized by Google

esztség vétkéből a basák előtt, még maga tisztogatta; miadazáltal Maximilián levelét, egy csausz által Szapolyayhoz elküldetni parancsolta. Megdöbbent s egészen elámult Szapolyay a levél látására, és alig tudott róla eszmélni mi tévő legyen. Utoljára abban állott meg, hogy maga személyében Konstantinápolyba menjen, a gyanuság megelőzésére, vagy ha már éledt volna, annak eloltására; mely maga meghatározását a kolosvári diétán jelentvén a rendeknek, azok ő neki megköszönték, hogy a haza megmaradásáért s javáért magát veszedelmezteti, és ő mellé utitársakat válogattak magok közől. De előre visszabocsátotta, ajándékokkal megrakva a csauszt, s azzal együtt maga is követeket küldött, kik által Szulejmánnak megizente, hogy maga is rövid időn annak lábaihoz borulva kivánja magát menteni. Igen jó vérrel találták a követek Szulejmánt, ki is általok azt a választ adta, hogy most maradjon veszteg otthon, hanem majd jövő esztendőben, mikor Szulejmán Magyarországra jövend Maximilián ellen, akkor látogassa meg őt, most pedig országa határit erősitse stb. Igy aztán Szapolyay csendességben otthon maradt, és a vallás dolgába való elegyedésre magának időt talált és szakasztott. A felebb való időkben, először ugyan Luther, azután pedig Calvin tudományára tanitotta őt Madár Dienes, az ő udvari papja; de mostanában a szentháromság tagadó Soczin eretnekségével fujta tele őt a hires Blandrata György, aki mind neki mind hajdan az ő édesanyjának Izabellának, udvari orvosa volt. Ennek ösztökéléséből Madár Dienest hivatalából elbocsátotta, és annak helyébe Dávid Ferenczet Soczin buzgó követőjét állitotta. Ez nem volt elég, hanem 1566. eszt. 15. mart. a tordai gyülésen azt a végezést csinálta, hogy a románó-katholika vallás on levő egyházi személyek, valakik régi vallásokról le nem mondanak, az ő birtokából kimenjenek. Kiváltképen a váradi káptalanbeli urak lettek ennek a szomorú törvénynek kevés napok mulva virágvasárnapján boldogtalan áldozatjai. Azonközben egy athnáme, vagy parancsolat érkezik Konstantinápolyból, a nagy-urtól Szapolyayhoz, melyben a nagy-ur, valamint hajdan az ő atyjának, ugy neki is most, erős esküvéssel azt igéri, hogy sem őt, sem Erdélyt, s Magyarországnak most ahoz kapcsolt részeit, soha is el nem fogja hagyni, azt is hozzáadván, hogy Erdélyt maga szabadságaiban örökre megtartja. Szapolyay történhető halála után, a fejedelem választását az ország rendeinek szabad akaratjára bizza, azt megerősiti, hivatalába való beavatásakor annak egy szépen felkészült paripát, királyi pálcsát, zászlót, kardot, fejedelmi bokrétás sisakot küld, csak hogy mind Szapolyay, mind az ő utána való s következendők, a szokott adót, az ő

Digitized by Google

kincstárjába esztendőnként beküldjék. Szapolyay ennek a maga édes atyja helyett való atyjának biztatását vévén, a Maximiliánhoz hűséges urakhoz, és annak birtokában levő magyarországi minden vármegyékhez, mindjárt ilyen summájú leveleket küldöz: hogy ha magok s hazájok megmaradása szivökön fekszik, Szulejmánt a maga mostani nyugodalmából engedetlenségek által a boszuállásra fel ne költsék, hanem magokat Szapolyay alá bocsássák, melyre való készségöknek nagyobb bizonyságára, minden magyar vármegyék négy követet intézzenek a most emlitett tordai gyülésre, hogy azokkal a szükséges dolgok felől értekezhessék. Sok vármegye mihelyt vette az ő irását, azt mindjárt elküldötte az Ungvár-körül táborozó Schwendihez, ki is azt látván, ő is azonnal leveleket repitett marczius elején az országban szélyel, s mindeneket arra intett, hogy Szapolyay lázasztó szavai által magokat elcsábittatni ne engedjék, és Tordára kemény büntetés alatt követeket ne küldjenek. Ugy látszik, hogy nagy foganatja is lett az ő tilalmának. Mártius hó utolsó napján ujra egy csauzt indit Szulejmán Szapolyayhoz, egy jó vérü paripával, egy aranynyal szőttes felső ruhával, egy arany övvel, egy drága kövekkel s gyöngyökkel boglározott, tiszta arany markolatu s hüvelyü pallossal, és azzal az izenettel, hogy ő minden órán indulni fog egész erővel a magyar király Maximilián ellen; azért Szapolyay is magát készen tartsa, mert eljött már valahára a németeken való boszúállásnak, és az általok elvett várak, s tartományok tőlök való visszafoglalásának ideje. A basák pedig azt irták neki a csauz által, hogy mihelyt meghallandja ő fönségének, Szulejmánnak a Dunához való közelitését, azonnal siessen annak udvarlására, igérvén, hogy az neki hasznára s becsületére fogna válni.

Megköszönő levelekkel s ajándékokkal megtisztelve bocsátotta vissza a csauzt Szapolyay, maga pedig minden fegyver nélkül, csak szóval való foglaláshoz fogott. Nevezetesen Gyulavárát kérte Kerechény Lászlótól fel, Báthori Kristóf által, de aki neki igen nyers tagadó feleletet adott. Azonban Szulejmán a maga ázsiai seregét Drinápolyba előre küldi, a macedoniai, peloponésusi és ráczországi akanczgyákat Zsófia városához, a prékopi, vagy krimi tatárokat pedig a szilistriai mezőkre parancsolja gyülekezni, hogy azok ott várják meg őt. Maga Szulejmán junius elején indult el a testőrző sereggel s a jancsárokkal, egy fehér lovon Konstantinápolyból, és azon épület előtt, melyben Maximilián követei voltak, igen nagy pompával lovagolt el, hogy azok ő fényességét láthassák. Az ő elindulását Szapolyay meghallván, ő is a nemességből válogatott ötszáz lovassal, kétszáz gyaloggal egynehány főurral és háromszáz kocsival s társzekérrel 16. junius

Digitized by Google

Gyulafehérvárról kimozdul, és Déva Lugosfelé tiz nap alatt Pancsovához érkezik. Már akkor Szulejmán Belgrádnál pihent az emlitett akanczgyákkal, tatárokkal s jancsárokkal. Mindjárt jöttek-mentek csauszok és szandzsákok Szapolyayhoz, kik neki minden jót igértek Szulejmántól. Más nap ugymint 27. jun. egy igen szép hajót küldött Szulejmán a Dunán Szapolyayért. Szulejmán a Zimonyi vár mellett egy magas helyen vonatott sátort, hogy onnan szemlélje a Szapolyay menetelének pompáját. Négyszáz lovassal ült hajóra Szapolyay, kikkel hogy a Duna másik partjára ért, Belgrádban sok ágyu szólalt meg az ő köszöntésére. A viz partjától fogva a Szapolyaynak rendelt szállásig mindenütt két sorjával állottak a török lovasok, kik közt, a szokás szerént, a leggondolhatóbb mélységes halgatás s csendesség uralkodott. Sok szandzsák és csausz volt Szapolyay kisérője. Midőn a Szulejmán sátorához közelitének, a czeremónia mestere előre megmondotta Szapolyaynak, hogy mikor a kinyilt sátor előtt, melyben Szulejmán mulat, ellovagol, Szulejmánt, aki őt abból nézni fogja, a földfelé hajtott fővel tisztelje meg. A Szapolyay főhajtásakor az ott lévő törökség, háromszor kiállott Allát. Minekutána elhaladt a sátor előtt Szapolyay, mondják, hogy sokat beszélt Szulejmán a mellette lévő basáknak ő felőle. A többek közt azt mondotta, hogy nem nyugszik, mig őt magyar királynak nem koronáztatja. Mihelyt a neki rendelt igen drága és czifra sátorba elérkezett Szapolyay, török kisérőit mindjárt elbocsátotta magától köszönettel. Ugyanabban az órában egy basa jött ő hozzá Szulejmántól azzal a rendeléssel, hogy holnap a török vallás törvényei szerént ünnepelni fognak; azért is Szapolyay otthon veszteg maradjon, holnapután pedig Szulejmánt meglátogathatja. Az ünnepre felvirradván, a szokott istenitisztelet után, Szulejmán a Szapolyay elérkezésén való örömének bizonyságául, a táborban lévő minden kisebb s nagyobb ágyúkat, s puskákat kisütögettet, azonkivül minden közkatonának ezer ásprát vagy krajczárt, a beglerbegeknek ötvenezeret, a szandzsákoknak s más begeknek harminczezret, minden inasoknak, lovászoknak, főzőknek, mosóknak s egyéb tábori cselédeknek és szolgáknak pedig ötszázat osztogattat ajándékba. Ünnep után való nap reggeli hét órára adatott szabadság Szapolyaynak a Szulejmánhoz való bemenetelre. A rendelt időt ilyen öltözetben várta Szapolyay, nyusztos selyem kalpagot tett maga fejébe, melyen egy szokatlan nagyságu karbunkulus ragyogott, nyakába egy drága kövekkel, s gyöngyökkel kirakott arany lánczot vetett, melyről egy kilencz gyémánttal és négy karbunkulussal ékeskedő finom aranykereszt függött, mely a néhai Zsigmond magyar király drágaságai közől maradt eleiről ő reá; derekán az a

Digitized by Google

pallos tündöklött, melyet a mínap Szulejmán küldött vala neki; paripája kantárját s nyeregszerszámát husszonnégyezer aranyra tették. Nyolcz óra tájban jött elő a czeremónia mester, aki őt Szulejmánhoz meghivta. Már akkor száz jancsárt rakott volt meg Szapolyay az ajándékokkal. Most hát maga is elindul ilyen készülettel: mind előtte, mind utána ötven-ötven csauz ment, körülötte voltak a jancsár aga és más előkelő törökök s a főbb magyar urak; mind lova zaboláját, mind kengyelét kétfelől, kengyelfutók fogták. Csak egyedül ő ült lovon, mások mindenek gyalogoltak. Hogy elértek a nagy úr sátorához, Szapolyay annak pitvara előtt megállapodott, és oda előre a jancsárokat küldötte be az ajándékokkal; kik először is egy arany tányért és azon egy nyakbeli ékességet mutattak be a nagy urnak, melyet az ahoz értők, ötvenezer aranyra vetettek. A több sok ajándékok közt, nevezetes volt az az igen kicsiny ütőóra, melynek igen apró kerekeit csak az éles látásu ember szem láthatta, és amelyet Egyed nevü magyar órás készitett Enyeden. Maga Szulejmán ezt az órát százezer arany forintra becsülte. A többi ajándékokat elhallgatván, harminez szelid és madarászatra jól megtanitott sólymot vittek be a jancsárok. Az ajándékok megtekintése után, beszóllitotta magához Szapolyayt Szulejmán. Kilencz vagy tiz magyar urral ment be Szapolyay az aranyos és drága kövekkel gazdagon kirakott székben ülő nagyurhoz, kit is midőn térdhajtással tisztelne, és annak kezét meg akarná csókolni, a nagy-ur maga jobb kezét oda nyujtja neki, s az kezét megfogván igy szólott hozzá: Isten hozott édes fiam! ülj le! melyet midőn Szapolyay nem akarna cselekedni, ujra kétszer s háromszor is azt mondotta Szulejmán: ülj le édes fiam. Miolta még csecsemő korában Buda alatt fiává fogadta vala őt Szulejmán, ezolta mindenkor s most is minden szavában fiának szólitotta s nevezte őt. Leült hát Szapolyay az egynehányszor megujitott szorgalmazatás után a Szulejmán jobb keze felől lévő székre, ugyminti amely helyet a török szokás alábbvalónak határozott, a bal kéz felől valónál. Azután a magyar urakat, Csáky Mihályt s a t. vitték a csauzok, a szokás szerént, karjokat erősen megragadva, a Szulejmán ruhája megcsókolására, mely után ezek az urak más sátorba mentek. Igy maga maradván Szulejmánnal Szapolyay, igen nagy szeretettel, nyájassággal s lebocsátkozással beszélgetett vele. A többek között ezeket mondotta neki. Semmit sem kivántam inkább, mint azt, hogy téged lássalak, akinek atyját néha napján óvalmam alá fogadtam vala; és igen okosan cselekedted, hogy minekelőtte meghaltam volna, hozzám jöttél, hidd el hasznát fogod venni ezen fáradtságodnak. Akkor Sza-

Digitized by Google

polyay az ő lábaihoz borult, és jó indulatját köszönte. Szulejmán pedig őt onnan felemelvén, megölelte, és ilyen szókat intézett hozzája: Legyen jó kedved, az egész világnak meg fogom mutatni, hogy az Isten, az alkalmatos eszközök által, eleitől fogva segitőjök volt az árvákuak. Továbbá arról értekezett ő tőle, ván-e jó ereje Maximilián ellen, s a t. melyre, midőn Szapolyay megfelelt volna, Szulejmán a basákhoz fordult, és arról beszélt, mennyire hasonlit a Szapolyay kinézése s ábrázatja néhai édes atyjáéhoz, kinek is hüségét, erkölcsét, nagy lelkűségét nem győzte eléggé magasztalni. Élni akarván Szapolyay a kedvező környülállásokkal, egy előre elkészitett esdeklő levelet nyujtott Szulejmánnak, ki is annak vélejét és summáját meg sem tudakozván, azt Mohammednek, a nagy-vezérnek általadta, olyan parancsolattal, hogy akármi kérés vagyon abban, azt Mohammed teljesitse. Mi volt az ő kivánsága, bizonytalan. Istvánffy azt mondja, hogy Budát kérte volna vissza. Forgách pedig azt irja, hogy a maga birtokai határainak kimutogatásáért esdeklett volna, de akármi volt az ő kérésének tárgya és czélja, a bizonyos, hogy semmit is nem nyert, egy részről ugyan Szulejmán csakhamar történt halála, más részről pedig Mohammednek ő reá lett megboszankodása miatt. Ezek után elbucsúzott Szapolyay, és ugyanazon pompás czeremoniával ment vissza maga sátorába, melylyel Szulejmánhoz jött vala, ki is akkor ő utána egy szablya szijat, egy tenyérnyi szélességű handzsárt, és egy kardot küldött neki ajándékba, melyekről Forgách azt irja, hogy azok minden becsűt meghaladtak, és hogy ő azoknál soha semmit is drágábbat nem látott. Ezenkivül négy derék lovat is küldött, melyek az aranytól és drága gyöngyöktől alig látszottak. Ami pedig Mohammed nagyvezér ő tőle való elidegenedésének okát s alkalmatosságát illeti, az ebből állott. Minekutána Szapolyay visszatért maga szállására, Mohammed egy agát küldött vala ő hozzá, ki által azt izente neki, hogy Mohammednek nagy kivánsága volna ugyan őt meglátogatni, de attól egy részről sok foglalatossága fogja el, más részről pedig vallásának törvényei tiltják el; minthogy pedig őt Szapolyay apjának szólitotta, ne terheltetnék hát, mint fiu apjához, az ő sátorába elmenni, s őt meglátogatni, mely tisztesség tételét soha nem fogná megbánni. Ingyen sem gondolván Mohammed, hogy Szapolyay a szives hivatalt megvetné, már ékesitette a maga sátorát, herdatta elő a neki szánt ajándékokat, hivatta magához a főbb törököket, állitotta rendbe sátora előtt a jancsárokat, hogy őt annál fényesebb pompával fogadhassa, és őt igen nyughatatlan óhajtással várta. Sem maga Szapolyay, sem a mellette lévő magyar urak nem voltak idegenek ettől a tisztesség adástól; az egy-

Digitized by Google

Békesy Gáspár szegezte annak magát ellene, illetlen dolognak álitván, hogy egy király egy idegen hatalmasság szolgájához oly különös tiszteletet mutasson. Minthogy tehát Szapolyay, minden más tanácsosi felett az előtt is különösen szokott hajlani Békesy szavára, most is annak a helyhez s időhöz épen nem illő tanácsa állotta ki a próbát, melynél fogva Szapolyay azt a választ adta Mohammednek, hogy ő is óhajtja a nagy-vezérrel való együttlételt, de hogy a beszélgetés annál jobb s alkalmatosabb móddal eshessék, szükségesnek ítéli, hogy mindketten a mezőre lovagoljának ki, és ott jöjjenek össze. Leirhatlan, mennyire neki busult Mohammed, ezen váratlan izenetre, mindazáltal magát megtürtőztette, és csak azt felelte, hogy bokros foglalatosságai miatt mostanában sátorától nem távozhatik el. Azonban ettől fogva alattomban meg nem szünt Szapolyay kedvességét Szulejmán előtt, mikor annak módját ejthette, alább-alább szállitani. Egy izben a tisztességnek legmagasabb polczára s grádusára is, tudniillik a maga ebédjére is akarta Szulejmán Szapolyayt méltóztatni, de arról, ezzel a keresett okkal verte őt le Mohammed, hogy ha a különbenis változó egészségü, és a török ételekhez szokatlan gyomru Szapolyay, mostanában valami nyavalyát kapna, mely neki halált okozna, a keresztyének minden bizonynyal arra vetnének, hogy a nagy-ur asztalánál mérget adtak be neki. E nem volt elég, hanem Mohammed halogatása miatt, Szapolyaynak minapi kérése, s annak teljesitése felől való reménysége is füstbe ment. Azt tette hát fel magában, hogy Temesvárt és Lippát fogja kérni vissza Szulejmántól, de némely basák neki tudtára adták, hogy azt haszontalan próbálná, mivel már mind a két helyen török templomok vagynak épitve, és igy a törökök nagy prófétája törvénye ellen, Szulejmán azokat senkinek nem adhatja. Azértis egy uj esdeklő levelet iratott Szapolyay, melyben a Körös vize, és Erdély, a Szolnok és Debreczen közt fekvő tartományt, ezenkivül háromszáz kinevezett rabot kért vissza Szulejmántól. Maga vitte el Szapolyay ezt a levelet a Szulejmán sátorába, más ruhába öltözködve ugyan, de hasonló pompás czeremóniák közt, mint amilyennel a minap vezették vala őt oda. Ekkor is nagy szeretettel fogadta őt Szulejmán, a levelet tőle elvették, és a többek közt azt mondotta: Ime ilyen vénségemben, hadaimat a te kedvedért hoztam ide, s meg is határoztam magamban, hogy vissza sem indulok mig számodra mindent vissza nem szerzek, valamit Maximilián elvett tőled; ha szinte Bécs kőfalai alatt kell is meghalnom, kérjed hát az Istent, hogy nekem adjon diadalmat ellenségimen, mert álhatatosan feltettem, hogy téged háromszorta nagyobb méltóságra emeljelek, mint amilyenben most vagy. Azután az esdeklő

Digitized by Google

levelet a nagy-vezérnek általadta, megparancsolván, hogy az abba foglalt kérést haladék nélkül teljesitse. Szapolyaynak pedig meghagyta, hogy Erdélybe irja meg, micsoda kedvességet talált ő előtte, és mindeneket a csendességre intsen, ezenkivül azt is javasolta neki, hogy haza siessen, nehogy sokáig való távolléte valami zendülésre szolgáltasson alkalmatosságot. Ezzel Szapolyay felkölt ülő helyéből, Szulejmánnak ily tiszta indulatját megköszönte, s tőle elbúcsúzott. Szulejmán is felállott, Szapolyayt egynehányszor édesdeden megölelte, sok izben maga kedves fiának nevezte, és sok jó kivánással magától elbocsátotta. Mihelyt Szapolyay kiment az ő sátorából, mindjárt leveleket iratott Szulejmán a magyar urakhoz; és azokat az országban azokhoz mindenfelé elküldözte, arra kérvén őket, hogy Szapolyayhoz álljanak Maximiliántól. Azalatt odaérkezett Szulejmán táborába a franczia király követe is, aki ura nevével Szapolyayt megköszöntötte, és neki királya szolgálatját minden lehetőkben ajánlotta. Szapolyay megköszönte a királynak róla való megemlékezését, s ő is tőle telhetőképen késznek igérte magát a király kedve töltésére. Ezekután elküldötte ő hozzá Mohammed a kivánt válaszszal az ecdeklő levelet, visszaadott neki egynehány foglyokat is, kikkel Szapolyay, amicsoda pompával Zimonyhoz jött vala, hasonlóval küld által a Dunán Pancsovához, onnan előbbi utján Erdélybe Kolosvár alá sietett, ott fekvő hadához; Szulejmán pedig Szigetre indult a hires Zrinyi Miklós ellen. Kolosvárról Váradra jött Szapolyay, onnan pedig Tokaj felé igyekezett. Útjába ejtette a zsákai várat, és azt Bay Andrástól elvette, azután Bajon várát is elfoglalta, hogy Tokajhoz érkezett, sok ezer tatár és török ment oda, csak kevés idő mulva, Szulejmán rendeléséből, az ő segitségére, akik a Mád és Tálya felől való mezőn telepedtek meg, maga pedig Szapolyay, a Tiszán most készült hidnak két végén, és igy a Tisza két partján szállitotta meg táborát. Mig Kapitány György az ő egyik igen derék hadnagya el nem esett, igen vitézül ostromolották Tokajt a katonák, de annak esete után, nagyot csihadt azoknak tüze. Azonban Szulejmán Sziget ostroma közben 4. sept. meghal, akiről Bethlen a következőket jegyzi meg, hogy t. i. ő adott az erdélyi követeknek Konstantinápolyban, még pedig ingyen, és minden adózástól szabad házat, melynek azonkivül azt a szabadságot adta, hogyha valamely rab a törökök kezéből kiszabadul, és azon épületbe szaladhat, az erdélyi követ akaratja nélkül, azt onnan ne legyen szabad kihozni, továbbá, hogy ő az erdélyi követek táplálására, bizonyos summa pénzt rendelt; utoljára, hogy halála előtt kevéssel, Sziget alatt lett testamentomában az ő utána következendő császároknak meghagyta,

Digitized by Google

hogy Erdélyt (melyet ő maga veteményes kertjének szokott vala nevezni) jusaiban és szabadságaiban tartsák meg. Ebben a házban szoktak tartózkodni az erdélyi követek mindaddig, mig aztán Erdély a felséges ausztriai ház kezére került. Továbbá azt is irja Bethlen, hogy mihelyt Szulejmánból a lélek kiszakadt, annak halálát mindjárt megirta a nagy-vezér Szapolyaynak Tokajhoz, megparancsolván, hogy azt jó lakat alatt s titokban tartsa, azonban magáról viseljen gondot. Megértvén Szapolyay Szulejmán halálát, mindjárt félbehagyta Tokaj ostromát, és még akkor éjjel, első álomkor seregét a Tiszán által költöztette, s tábori eszközeit előre Debreczenbe, onnan Váradra elküldötte, a hidat pedig elbontatta; hogy pedig katonái azt ne gondolhassák, hogy valami igen közel lévő ellenség elől kell nekik nyomulni, és igy azokat valami szokatlan rémülés ne foglalhassa el; tehát maga egy válogatott csoporttal leghátul ballagott utánok. A tatárok, akik Szapolyay segitségére valának küldve, nemcsak az, hogy neki semmi hasznára nem voltak, hanem valamint a Maximilián, ugy az ő jobbágyait is vagy öldösték, vagy rabszijra kötözték. Keserves dolog volt látni a Tisza és Szamos mellékén az általok felgyujtogatott városoknak s faluknak, éjjel ugyan lángjait, nappal pedig az égre emelkedő füstjeit. Schwendi Lázár lett volna Maximiliántól azoknak megzabolázására kirendelve, de ő hol Kassáról, hol Ungvárról nézte a nyomorúságot s inséget, és a falkánként kobozó tatárokkal csak egyszer sem bátorkodott szembeállani. Az egy ifju báró Homonnai István vállalkozott, aki egynehány katonákkal s parasztokkal azoknak egy kis szárnyát Kápus nevü városkánál meg merte támadni, melyet ugyan ott emberül össze is tört. Egy másik kis szárnyok Beregszászra csapott, aholott is a lakosok a templomhoz gyülvén, azzal egy ideig ott viaskodtak, de annak erejét nem sokáig állhatván, a templomba vették magokat, és ami kevés arany, ezüst s drága ruha volt nálok, azzal engesztelték meg, s rázták le nyakokról a dühös tatárokat. Mikor Szapolyay Tokaj alól Debreczen felé utaznék, Debreczen és Balmaz-Ujváros közt mintegy tizenötezer ilyen tatárt talált elő prédával rakva. Ezektől követei által kérte vissza a keresztyén rabokat, kiket mikor azok nem akarnának visszaadni, azokkal oly szerencsés csatába elegyedett, hogy azok nemcsak a rabokat voltak kénytelenek ott hagyni, hanem kéziveket, nyilaikat, tegzeiket is a futás közben elhányták, és egyik része Moldva, másik pedig Podolia felé vette utját. Szapolyay pedig a nyert győzelemmel haza Erdélybe tartott, de ahol csak a következett 1567. esztendő elejéig maradhatott csendességben. Ugyanis akkor az ő egyik hivének s hadai

Digitized by Google

főkapitányának, Bebek Györgynek jószágát, Szádvárát, Borsod vármegyében, Schwendi Lázár elfoglalta, azután Munkácsot is, melyet mindeddig Szapolyay birt vala 17. febr. megszállotta, s nem sokára megvette; a huszti várat is próbálta, de azzal nem birt. Először csak követ és penna által feddődzött Szapolyay Schwendivel, de azután a temesvári beget, akiről már felebb is volt szó, Haszánt ötezer törökkel maga segitségére hitta. A beget a Tiszán általküldötte, ki is ott Dédes, Putnok, Finke, Vadász, Monokvárait és másokot is ostrommal megvette, azután Torna, Regécz, Kassa, Eger és Szendrő vidékét tűzzel, vassal pusztitotta, és onnan mintegy tizenkétezer foglyot vitt el rab szájjon. Azalatt innen a Tiszán Kővárt és Nagy-Bányát foglalta el maga Szapolyay, aki ekkor a maga győzelmeit kétség kivül tovább is folytatta volna, hanemha egy hirtelen nyavalya őt Nagy-Bányáról haza Gyulafehérvárra utasitotta és kisérte volna. Azonban minduntalan folytatta a Maximilián követe Veráncsics Antal, a török udvarnál a békesség felett való alkut, melyet 1568. eszt. végre is hajtott Drinápolyban. Ugyanakkor érkeztek oda a szokott adóval 10. márt. a Szapolyay követei, Orbay Miklós és Balogh Ferencz, kik által meghagyta a főbasa Szapolyaynak, hogy magát a Maximiliánnal kötött békességhez tartsa, csendesen maradjon Erdélyben, s Maximilián birtokiban ne duljon, sem maga sem más által, és ha különben cselekednék, azt a fényes kapu el nem fogná nézni. Továbbá az is parancsoltatott neki, hogy a moldvai vajdának minden mellőzgetés nélkül adja vissza Csicsó és Kükülló várait. Ezenkivül megengedtetett az erdélyieknek, hogyha Szapolyay mag nélkül találna elhalni, magoknak más fejedelmet válasszanak; Szapolyaynak pedig, hogy a török udvar hirével jószágokat cserélhessen Maximiliánnal. Nem is mozditott Szapolyay semmit is 1569. eszt. Maximilián ellen, noha eléggé sarkalta őt arra Békesy Gáspár, melyet hogy a török megtudott, Békesynek megizente, hogy őt zajos tanácsáért, rövid időn rámára fogja huzni. Ettől fogva annyira elidegenedett a török barátságtól Békesy, hogy Szapolyayt szüntelen a Maximiliánnal való szövetkezésre tanácsolta, s őt arra reá is vette, aminthogy Szapolyay 1570. eszt. januárius első napjára Meggyesre, mind a három nemzetnek gyülést hirdetett, és mind ott a közönséges, mind azután Fehérváron, a csak harmincz személyből álló kis gyülésen, a rendeknek maga szándékát elejőkbe adta.

Voltak akik a Szelim ezen fellobbanható haragjának emlitésével próbálták ezen feltételéről Szapolyayt elállitani, de a szokás szerént most is Békesy szava állott meg. Magát Békesyt választotta Szapolyay ezen követségre, ki is 12. apr. indult Maximiliánhoz Prágába. A

Digitized by Google

dolognak annál jobb móddal lehető végrehajtására, a lengyel király ugyan oda küldötte a posnáni (poseni) püspököt, Koránszky Ádámot, aholott is a két rendbeli követek, az alkut ugyan elkezdették, de mivel Maximiliánnak a spirai (speyeri) német diétára kellett menni, oda is elkisérték őt a követek, és ott ilyen pontokban egyeztek meg: Szapolyay a királyi titulus helyet, serenissimus nevet öltöz magára, Erdélyt, Bihar, Közép-Szolnok, Kraszna és Mármaros vármegyéket örökösen és egészen birhatja; Maximiliánt magyar királynak ismeri; amit a törököktől Magyarország napkeleti részeiben visszafoglalhat, mindazt maga kezénél megtarthatja, ha őt a török Erdélyből kiűzné, Maximilián az opoli (oppelni) és ratibori herczegséget fogja neki adni, kivel is közösök lesznek mind baráti mind ellenségei; Maximilián Szapolyaynak három hónap alatt vagy bajor vagy jülichi herczeg kisasszonyt fog feleségül keriteni; a következő esztendő első napja előtt, ezen pontokat meg fogja erősiteni. Ezen pontokra ott mindjárt mind Maximilián, mind pedig a két követ Békesy és Koránszky megesküdtek. Ámbár pedig a titkok szönyege alatt kivánta volna, mind a két rész tartani ezt az egyezést, mindazáltal kiszabadult az onnan, és Szelim füleibe repült. Mindjárt két csauzt indit Szelim, egyiket ugyan a lengyel királyhoz, másikat pedig Szapolyayhoz, mely utolsó igy szólott ő hozzá: „Két dologért küldött engem Szelim császár te hozzád, először azért, hogy tőled megtudakozzam, mi okon intéztél a német császárhoz követséget, holott ezelőtt Szulejmán mint atyád, most pedig Szelim mint bátyád szeretettel voltak te hozzád, jobban cselekedted volna, ha valami szükséged lévén, Szelimhez, nem máshoz folyamodtál volna; második parancsolatum, téged meginteni, hogy Németországban feleséget magadnak ne keress, az én uram vagy Franczia-országból vagy Dániából vagy Svécziából (Svédországból) már a honnan néked tetszik, fog neked házastársról gondolkodni." Szapolyay egy kis tekervényes habozással azt felelte a csauznak, hogy ő hálódatos szivvel megismeri hozzá való jóvoltát, mind Szulejmánnak mind Szelimnek. Ami a követséget illeti, ő azt nem egyébért, hanem csak azért küldötte Maximiliánhoz, hogy attól katonáinak a fegyverszünés törvényei ellen tett erőszakoskodásaikért büntetést kivánjon, azt pedig azért cselekedte, hogy azzal Szelim minapi parancsolatjához való engedelmességét megmutassa, melynél fogva ő Maximiliánnal békességben tartozik élni. A Lengyelországba ment csauz, ott a királyt arra kérte, hogy Szapolyayt szólitsa meg a két felé való sántikálástól, különben magának köszönje, ha valami, nem gondoltam volna, csak rajta. Amely követet a nagyur Franczia-országba indított, utjában valami

Digitized by Google

okon fogságba esvén, Veronából irt levelet Szapolyayhoz, melyben azt jelenti neki, hogy ő egyikért azért utazik most a franczia királyhoz, hogy annak hugát neki kérje meg. Magához Maximiliánhoz is izent a nagyur, hogy Szapolyayval semmi olyan alkuba ne bocsátkozzék, amely a kötött békesség csimbóinak erőszakos megbizonyitására okot adhatna. De parancsolt a budai és temesvári basáknak is, hogy az erdélyi dolgokat szemmel tartsák. Azonban Békesy mind ajándékokkal, mind különösen maga személyére tartozó igéretekkel megrakodva, september közepetáján hasa érkezik Fehérvárra Maximiliántól, a szövetség pontjaival. Mindjárt összehija Szapolyay, maga felsőbb huszonnyolcz emberét, és mivel Békesyt a kólika, melyet magával hozott, oly keményen fogta, hogy az őt házától sehova sem bocsátotta, a Békesy házánál nézte és hallgatta meg Szapolyay a kötést, az emlitett férfiakkal. Csáky Mihály minden hosszas rágódás és kérődzés nélkül, mindjárt reájok esküdt a kötés pontjaira. A többiek is többnyire őt követték. De olyanok is voltak, akiket belől a Szelim haragjának képzelése gyötrött. Szapolyay, aki semmivel kevesbé nem függött Békesytől, mint a szóhalló szolga szokott függeni maga urától, ezekkel nem gondolt; hanem csak suttomban a várak kapitányait felesketteti, maga és Maximilián hűségére. Már tehát csak a volt hátra, hogy a rendelt időre egy követet küldjön Maximiliánhoz, a frigy megerősitésére. De abban kellett fenakadni, ki legyen az a követ. Békesyn a kólika nem tágitott. Mások, akiket unszolt Szapolyay a követséggel, magokat vonogatták, mert tudták, hogy ha Szapolyaynak eleget találnának is tenni, de Békesynek kedvét nem tölthetnék; ami pedig neki nem inye szerént van, az a Szapolyay gyomrát is felvakarja, ha szinte legjobb volna is az; Békesyre szorult tehát ujra Szapolyay, és őt mindenre kérte, hogy a kötés tökéletességre hajtásának dicsőségét másnak ne engedje. Mindenre protestált Békesy és főképen nyavalyájával mentette magát. Mindazáltal, mivel Szapolyay egész napokat töltött az ő házánál, és különben is kólikája szünni kezdett, utoljára könyhullatások között reávette magát az elmenetelre, azt a kegyelmet Szapolyaytól kikérvén, hogy mig ő oda jár, azalatt senkinek jószágot vagy tisztséget ne adjon, továbbá arról is panaszkodott, hogy neki igazságáért és hűségéért sok ellensége van, azértis attól tart, hogy távollétében, valaki vermet talál ásni alája. Evégre azt is kivánta, hogy az alatt senkivel ne barátkozzék és senkinek ő rajta kivül ne hidjen; különösen kinevezte a két Báthorit, Istvánt és Kristófot, Forgách Ferenczet, Bánffy Pált, Gyulai Mihályt, hogy azokat magától rekessze ki. Mindenekre kézbeadással kötelezte magát Szapolyay, de ahoz sem mert tá-

Digitized by Google

maszkodni átaljában Békésy, hanem a maga testvérőcscsére bizta, hogy a fejedelem ajtajának nyilásira vigyázzon. Igy elrendelvén dolgait, amennyi pénzt, lovat, nyuszt bőröket s a t. akart, kezéhez vett, és azzal 27. decz. utnak indult, Kassa és Krakó felé Prágába ért Maximiliánhoz 1571. eszt. boldogasszony havának végén. A frigy megerősitése 10. mart. ment véghez. Mig odajárt Békesy, addig Csáky Mihály és Blandrata György hordozták magok kénye szerént Szapolyayt, akiket maga Békesy sem tiltott vala el ő tőle elmeneteleskor. A közelebb irt esztendőnek első napján, amint Forgách irja, ezekkel ment Szapolyay egy Székely nevü városba az oda hirdetett diétára. A város nevében ugy látszik hiba van, elég a hozzá, hogy onnan a diétán egyéb polgári dolog nem fordult elő, a szokott adó meghatározásánál; de a vallás felett nem kis lárma volt. Szapolyay büntetésre kivánta azokat, akik a szent-háromságot tagadó tudományról nem jól szólanak, de a rendek azon kivánságának ellene mondottak. A diéta végével a közelebb lévő várak környékére lovagolt Szapolyay, egy vadászatra alkalmatos havas időben reggel maga mulatságára. Még semmi vadat sem kaptak az ő kisérői, mikor a lovaglásbeli erős mozgás, neki olyan főszédelgést okozott, mely miatt kénytelen lett lováról leszállani és az utána ment hintóra ülni. Déltájban Vécs várához értek, aholott is ebédelni akart, de ételbeli kivánsága elveszvén, ágyra dült, a vele lévő uraknak pedig parancsolt, hogy az ő szobájából nyiló házban egyenek, s jó kedvet inditsanak. Azok setét éjszakáig mulattak és iszogattak. Negyed napi heverés után magát jobban érezvén, Görgény vára felé idult lóháton vadászni. Sok elébb-tovább való nyargalódzás után is prédát nem kapott. Azonban ismét változása esvén, néminemü szomorusággal és mély hallgatással Görgény várába léptetett, és ott egy kevés sétálgás és holmi felől való tudakozódás után lenyugodt. Akkor éjjel olyan kólika jött ő reá, mely nyavalya töréssel végződött, és az ő reá való nézést irtóztatóvá tette. Csáky és Blandrata senkit sem bocsátottak be ő hozzá; a következett napokon azonban csak azt hirlelték felőle, hogy lábfájással vesződik. Egynehány hetek mulva Görgényből hazament Fehérvárra. Ott első és második nap jobban látszott lenni, ugy hogy a szobában fel és alá sétált, és reménység volt hosszabb életéhez. Harmadnap egészen felöltözött, megmosdott, szokása szerént a tűzhelynél soká állott, esdeklő leveleket olvasott, azokra feleletet adott, hát egyszer az előbbi nyavalyák véletlen ujra sziven szoritják, melyeknek sulya alatt, nyelvét ugy összerágta, hogy tizennégy napig érthetőképen nem szólhatott. Csak szemeiben látszott valami elevenség. Mindaddig nevekedtek nyavalyái, mig egyszer márczius tizenne-

Digitized by Google

gyedik napjára virradólag, reggeli három órakor életét örökösen elaltották. Ugy látszik az is sietette halálát, hogy azelőtt kevés nappal Békesytől olyan levél jött, hogy házassága dolga még a legnagyobb bizonytalanságok között lebeg. Ugyanis a bajor herczegtől az a válasz jött, hogy az készebb a maga leányát halálnak, mint Socin vallásán lévő embernek adni. Ami pedig a jülichi herczegkisasszonyt illeti, onnan biztató szóval jött ugyan vissza Maximilián követe, de a kisasszony igen formátlan, és a német nyelven kivül mást beszélni nem tud. Halála előtt kevés nappal testamentomot tett, melyben Maximiliánnak egynehány paripákat, arany és ezüst régi pénzeket; a lengyel királynak egy drága filegrán munkával készült sátort és egyéb tábori készületeket és nagy summa pénzt; Szelimnek aranyos és drága gyöngyös nyeregszerszámot; Erdélynek pedig azt az arany keresztet hagyta, mely a minap Szulejmán megköszöntésekor Zimonynál nyakából függött vala. Forgách nem igen szép szinekkel festegeti őt. Brutus ellenben ártatlan tréfáiról, kegyelmességéről, mértékletességéről, a muzsikához és épités mesterségéhez való értéséről dicséri, és hogy Szászsebesen akadémiát szándékozott állitani és fundálni. A Socin tudományát Blandrata György, az ő udvari orvosa futja heléje, és azt hitette el vele, hogy a minap Kővár és Nagy-Bánya elfoglalására, ezen tudományhoz való ragaszkodásáért segélte őt a gondviselés. Forgách kicsiny homlokunak, apró szeműnek, ritka és veres szakállúnak, pipaszár lábunak irja őt. Bizonyos ideig szükségesnek tartották a rendek az ő halálát titokban tartani, a Szelimtől való félelem miatt. Azonban április első napjára Fehérvárra gyűlnek, ott a diétán az ő halálát kihirdetik, utolsó rendeléseit felolvassák, helyébe Báthori Istvánt fejedelemnek választják, ki is az ő testét illendő pompával édes anyja Izabella mellé takaritotta a fehérvári nagy templomban. Hogy felesen voltak olyanok, akik ő felőle halála után roszul szólottak, onnan tetszik meg, mert ugyanazon 1571. eszt. az Erzsébet napján Kolozsváron tartatott diéta azt végezte, hogy akik az ő hirét, nevét ócsárolták, beidéztessenek és kétszáz forintra büntettessenek. Ő benne aludt el végképen a Szapolyay nagy familia. Sommer János mondott ő felette deák nyelven egy halotti beszédet, mely nyomtatásban is kijött. A versek, melyeket ugyan Sommer irt az ő dicséretére, im következnek:

Pannoniae Princeps, et Regni divitis Haeres,
Dacus Jazygii qua colit arva soli;
Ultimus existens antiqui stemmatis Heros,
Cui Deus Hungariae sceptra ferenda dedit,

Digitized by Google

Hic posuit corpus: morbis superatus acerbis,
Intulit ut saevam ferrea Parca necem.
Cujus nunc servat cineres moestissima virtus,
Et lachrymas fundit Calliopea suas.
Nullus enim Regum quos noster viderit orbis
Virtutum tantas coelitus hausit opes.
Si decus et laudem mortalibus arma pararunt;
Sanguinei Martis filius ille fuit.
Si Jove nata bonos Reges Astraea coronat:
Justitiae cultor sedulus ille fuit.
Si peperit stabilem musas coluisse favorem:
Mecaenas studiis unicus ille fuit.
Si meruit laudem quaerendae cura salutis:
Illius hic ingens sollicitudo fuit.
Hinc alios tantum Reges supereminet omnes,
Vincere quam Titan aureus astra solet.
Primus erat Regum, fortassis et ultimus idem
Cujus sinceram lingva professa fidem est.
Felix cui tantos licuit vitare tumultus,
Non jam cura animum membrave morbus edit
Liquisti nobis gemitus, lacrimosaque vota,
Ante oculos quorum possidet hostis agros.
Hostis Threicius, cujus sub pectore ferrum
Stridet, in immiti visque superba manu est.
Cui jocus est Christi coetus mactare fideles,
Et captos ferro stringere posse pedes.
Sed frustra querimur, ferulam Deus extulit ultor
Ut crimen nostrum praemia justa ferat.
Si mentem admoveat pietas melioribus ausis,
Et faciat nullum dextera justa scelus.
Annus, dies, et mensis mortis:
Ut bIs proDIerat septeno Mart IVs orbe,
FLeVIt egens regIs pannona terra bonI.

Szarka Pál. Pekry Lajos alatt katonáskodott, első Ferdinánd király idejében. Vele volt Pekryvel 1535. eszt., mikor azt a fraknói és kis-mártoni német kapitány, Furst Moricz, a Fertő tavához közel, egy Purpak nevü faluban, éjjel elfogta, és akkor nemcsak sebet kapott, hanem Pekryvel együtt fogságra is vitetett Kis Mártonba.

Szászy András. Csáky Imrével hollókői porkoláb volt 1552.

Digitized by Google

esztendőben, mikor azt ő tőlök Ali, a budai basa elvette A dolgot igy irja le Tinódi.

Kiszálla a basa a Hollókő felé,
Táborát jártatá közel a vár mellé,
A porkoláboktól a várat kéreté,
Két porkoláb vala akkor az Hollókőbe.
Az Imre porkoláb Szászy András vala.
Imre megijedett; András vitéz vala.
Imre a basának ott választ tött vala,
Jó Hollókő várát ő megigérte vala.
András hogy ezt hallá, ottan ellent monda,
Pártos drabantokkal Imre rátámada
Hegyes tőrrel társát általveri vala,
Ha akkor ő kezét meg nem ragadják vala,
Sietséggel várat basának megadá,
Basa békével őket elbocsáttatá,
Imre magát evvel gyülölségbe hozá,
Őt addig kergeték, szökék Törökországba,
Táborával basa Buják alá szálla s a t.

Ez időtől fogva inkább a polgári, mint a hadi rendben szolgált András a hazának. Itélőmester volt 1569. eszt., mikor őt a pozsoni diéta, az ország határainak Ausztria felől való megtekintésére rendelte ki, Pethő Jánossal, Perneszy Andrással, Rajky Gáborral és a királyi fiskussal. A királyi táblának elölülője volt pedig 1578. eszt., mikor a pozsoni diéta végzéseinek huszonnegyedik czikkelyében azt a rendelést tette, hogy ha Thurzó Elek Laszkár nevü falut, ezenkivül Felső-Lelocz nevü falunak egy részét, és a Kebenkai pusztát, mely jószágokat Szászy Andrástól foglalt vala el erővel, annak önkényt vissza nem adná, tehát a Duna melléki főkapitány, Forgách Simon tegyen Szászy Andrásnak igazságot.

Széchenyi. Ez a familia Nógrád vármegyében Szécsen vagy Szécsény nevü várostól vette maga nevét. Ennek első tudható törzsöke Farkas, harmadik Béla király alatt palatinus volt, 1175. eszt. Ennek a Farkas palatinusnak, Farkas mester nevü maradéka virágzott Kun László és Velenczei András királyok idejében. Ennek a Farkas mesternek fia volt már Széchenyi Farkas Tamás, aki következik.

Széchenyi Farkas Tamás. Orodi vagy amint már ma hiják aradi, barsi, szerémi főispán, kunok birája, hasznosi, zolyomi és lublyói kapitány, utoljára pedig erdélyi vajda és szolnoki főispány volt első Ká-

Digitized by Google

roly király idejében, akinek mind boldog, mind boldogtalan állapotjában hűséges embere és hathatós védelmezője volt. Mihelyt bejött első Károly az országba, mindjárt mellé állott neki ez a Tamás, és ámbár sok kárt, nyomoruságot és szegénységet kellett neki amiatt szenvedni, mindazáltal, (amint Károly maga teszen arról tanubizonyságot), Tamás mind magát, mind minden jószágát és atyjafiait megtagadta és őt követte. A Trencséni Máté ellen való hadban is sok vérét kiontotta Tamás Károly mellett 1312. eszt. Abban az időben egy Mikus nevü ember birta Nógrád vármegyében Hollókő várát, de minthogy Mikus Trecséni Mátéhoz állott, azt Károly ő tőle elvette, és minden hozzá tartozó jószágokkal és jövedelmekkel együtt Tamásnak adta, eddig mutatott hűségeiért 1313. eszt. Azután sem szünt meg Tamás magát Károly iránt érdemessé tenni, Károly pedig ő reá fontos dolgokat bizni, és azokban való hűséges eljárásáért őt jutalmakkal tetézni. Bizonytalan hanyadik esztendőben, de igen munkás eszköz volt Visegrád várának Trencséni Mátétól való visszavételében.

Hogy 1317. eszt. Károly második izben is özvegyen maradt, Tamást választotta arra, hogy a cseh királynak Jánosnak hugát Beatrixet, hetedik Henrik császár leányát neki feleségül megkérje és jegyezze. Simon nevü főembert és István nevü tolmácsot adott melléje. Elment Tamás 1318. eszt. ezen társaival és egyéb kisérőivel nagy pompával Jánoshoz a cseh királyhoz, ki is mihelyt az ő követségének czélját megértette, elküldött a maga hugaiért Máriáért és Beatrixért Németországra Luczelburgba, és azokat magához Prágába hozatta, kik közől még egyik sem haladta volt meg a tizennegyedik esztendőt. Szabad választást hagyott János király, a maga két huga közt Tamásnak, ki is hogy azokat szemczirkalomra vette, közölök a kisebb idejüt, Beatrixet, tetszhetősebbnek irányozta. Meglévén a választás, azt János király is helybehagyja, Beatrixet templomba viszik, ott Tamás őt Károly számára eljegyzi, a harangok megkondulnak, az ott jelenlévő barátok Te Deum Laudamust énekelnek, Tamás pedig a királyi menyasszonyt nem sok idő mulva haza hozza. Aki ezt a czeremóniát szemeivel látta, és le is irta, annak leirása után ezt az akkori időhez illő pár verset vetette:

Da Deus, ut crescant, feliciter ambo senescant:
Quos conjunxisti, conserves ab omine tristi.

Ezt a költséges utat és követséget, egészen maga pénzén vitte Tamás véghez, mely költségnek és fáradságának visszapótolásául, mind

Digitized by Google

azokat a jószágokat neki adta Károly 1319. eszt., melyeket azelőtt egy mag nélkül elhalt Pilin Péter nevű ember birt vala, másutt is ugyan, de főképen Nógrád vármegyében.

Az ő vajdaságában az erdélyi szászok egy Heneng, vagy Henning nevű főember vezérlése alatt, a király ellen pártot ütöttek. Hogy ezeket a vajda megzabolázhassa, Károly az ő segitségére a kunokat rendelte, akikkel ő a Henning pártos szászait megverte, és a harczban maga Henning is elesett. A törvény szerént Henningnek, mint felség ellen vétőnek, minden jószága a királyra szállott, a király pedig azt egészen Tamásnak adta; de mivel Henningnek atyjafiai a királyhoz, s a vajdához való hűségben megmaradtak, Tamás azoknak érdemeikre való tekintetből, és a Henning gyámoltalanságra maradt árvái iránt való szánakozásból, Henning minden jószágait, az ő árváinak, kétszáz finom ezüst márkért visszaadta Déván 1325. eszt. költ levele által.

Ez a Tamás vajda volt annak leghuzósabb rúgója, amint Thúróczi irja, hogy Károly, az oláhországi vajda, Bazarád Sándor ellen menjen, és igy ő volt annak is fő oka, hogy abban a hadban sok derék ősz és ifju magyar vitéz, minden ereje s virtusa kimutathatása nélkül hullott ott el, és maga Károly is, csak mint valami tűzből kiragadott üszög, ugy maradhatott meg 1330. eszt. Kétség kivül azért akarta ő Bazarádot az oláh vajdaságból kivettetni, hogy azután Oláhország is az ő vajdai pálczája alá adassék. A sári klastromon való jus patronatust, az országbirája Pál előtt, Kompolthy Imrének adta Sadány nevű faluért 1339. eszt. Még 1342. eszt. jelenvolt az első Lajos koronázásán Székes-Fehérváron, és ugyanazon esztendőben a vajdaságot letette, mely időtől fogva csendes magánosságban élt, és mikor halt meg bizonytalan. Két fia maradt, Mihály és Miklós, kikről mindjárt lesz szó.

Szécheny Mihály. A közelebb irt Tamás fia, először pozsoni prépost, azután 1342 eszt. váczi püspök, utoljára pedig 1363. esztendőtől fogva egri püspök. Egri püspökségének mindjárt első esztendejében, az ott való kanonokoktól, magához váltotta az Eger vizén való vizi malmot, és Heves vármegyében Demjén nevü falut, melyek helyett azoknak a gönczi must dézmát, és a ruszkai gabona, méh, gödölye, bárány stb. dézmát adta örökösen által. Egyéb dolgai setétségben vagynak, ha ezt az egyet kivesszük, hogy 1371. esztendőre zsinatot hirdetett Egerbe. Azután hat esztendővel halt meg.

Szécheny Miklós. Ez is Tamás fia, Mihály püspök testvérje. Bizonytalan mi okon hitták ezt másképen Konya Jánosnak. Sárosi

Digitized by Google

viceporkoláb volt ő 1344. eszt.; szepesi, sárosi és nógrádi főispány 1350. eszt, amikor első Lajos királylyal odajárt Olaszországba. Az ország zászlós urai, vagy bárói közé 1361. eszt, vétetett be, amikor már pozsoni kapitány s egyszersmind főispány volt. Azután hat esztendővel Dalmát és Horvátország bánjává lett. Három fiút hagyott, Ferenczet, Miklóst és Simont.

Széchenyi Ferencz. A közelebb emlitett Konya János, vagy Miklós fia, Vas és Sopron vármegyék főispányja, erdélyi vajda és országbirája, első Lajos és Zsigmond királyok alatt. Annak a segitő seregnek, melyet Lajos király 1373. eszt. a páduai herczegnek, carrarai Ferencznek küldött Olaszországba a velenczések ellen, ez a Ferencz volt fővezérje, ahol ő nagy hirt s nevet szerzett magának. Ezen jó hirnek szerzésében, igen nagyot segitett ő rajta, Herbordi Miklós, a borsvai esperest, kinek aztán Ferencz 1374. eszt. két testvérének s a felebb irt egri püspök Széchenyi Mihálynak megegyezésével, egy Sáp nevü falut ajándékozott s vallott által örökösen, az egri káptalan előtt. Zsigmond király 1395. eszt. tette őt vajdává. Azután való esztendőben jelenvolt a nikápolyi szerencsétlen hadban, melyből kiszabadulván, az országbiróságot 1409. eszt. tétette le ő vele a senkit sem tekintő halál. Czimere két fejü sas volt. László fia maradt.

Széchenyi Simon. Ez is Konya János fia, 1388. eszt. Trencsén vármegyei főispány. Soha sem tétovázott Zsigmond király iránt való hüségében, ki is őt azért főkomornyikká, és posegai főispánnyá tette 1405. eszt., mely hivatalait épen azon esztendőig viselte, amelyig a bátyja Ferencz az országbiróságot.

Széchenyi László. A felebb irt Ferencz fia. Konya János unokája. Annak a szövetségnek, melyet Zsigmond király 1412. eszt. a lengyel királylyal kötött, ez a László is aláirta maga nevét. Minekutána szekcsői Herczeg Annától, egy maga nevét viselő fiat nemzett volna, bizonytalan hanyadik esztendőben, de ifjukorában halt meg. Az özvegy Annát, az országbiró Perényi Péter vetkeztette ki a gyász ruhából.

Széchenyi László. A közelebb emlitett Lászlónak, Herczeg Annától való fia. Nagy ostora volt ez Giskra Jánosnak, és a többi cseheknek, akik ötödik László és Mátyás királyok alatt az országban izgágálkodtak, de csak két jeles tettének emlékezete kerülhette el a feledség örvényét, egyik az, hogy Giskrától 1446. eszt. vette vissza a tapolcsáni várat, másik az, amit országbiró Czudar Simon irt 1460. eszt. a bártfaiaknak, hogy t. i. Széchenyi László, a szondai vár mellett, a cseheket ugy összerontotta, hogy közölök igen kevesen futhat-

Digitized by Google

tak el, a többiek vagy halva estek, vagy fogva. Sok fegyvert s más prédát is nyert tőlök. De győzelmeit ugyanazon esztendőben félbeszakasztatta vele, a mindeneken győzedelmeskedő bajnok a halál. Egy fiat s három leányt nemzett. 1. Katalint, kiről 1437. esztendőn erről nincs többé emlékezet. 2. Jánost, aki 1474. eszt. szent-benedeki apátúr lett a Garan vize mellett. 3. Adjugát, vagy Hedviget, akit Lossonczy Albert jegyzett el. 4. Annát, aki Országh János felesége volt 1460. eszt. Igy tehát az a Széchenyi familia örökösen elaludt.

Széchenyi Mihály. Eck gróffal, Török Ferenczczel s másokkal, együtt vette vissza Veszprémet a törököktől, és akkor mindjárt őt tette oda való kapitánynyá a gróf 1566. eszt.

Széchy. Ez a familia attól a Balogh nevű familiától származott, mely a legrégibb időkben, Gömör vármegyében Balogvárát birta, melynek düledékei ma is látszanak. Negyedik Béla király alatt élt Balogh János, kinek Miklós nevű fiától, két unokája lett, u. m. Péter, aki 1333. eszt. nógrádi főispány, és szondai kapitány volt, és Dienes. Hogy ez a Péter és Dienes atyjok halála után megosztoztak, Péternek egyéb jószágai között Vas vármegyében Felső-Lindva jutott, melyről szokták aztán magokat az ő maradékai nevezni; Dienes maradéki pedig, a Rima-Széchi nevet tartották meg. Péternek két fia maradt, u. m. János, aki 1347. eszt. főasztalnok volt, de hamar elhalt; és Miklós, akiről mindjárt lesz szó. Ami Dienest illeti, ő róla s maradékiról, majd oda alább lesz emlékezet.

Széchy Miklós. (Felső-Lindvai). A most emlitett Péter fia, ifjantan szepesi, sárosi és nógrádi főispány, azután egynehány rostban horvát, dalmátországi és szörényi bán, országbirája, utoljára pedig nádorispány, első Lajos király alatt. Luczelburgi János a cseh király, olyan különös gyülölséggel viseltetett Lengyelország iránt, hogy amint Dlugoss irja, örömest meghalt volna, csak hogy valami pusztitást tehetne Lengyelországban, és Krakó kőfalait, ha mind sötétben és vakon is megtapogathatná. El is érte János a maga óhajtott kivánságát, mert 1345. eszt. Lengyelországnak Szilézia felől való részét felprédálta, és Krakó alá szállott. Lajos magyar király, a maga kedves bátyjának Kasimir vagy Kázmér lengyel királynak segitségére, aki az ő édes anyjának Erzsébetnek testvérje volt, elküldötte Poháros Péterrel együtt, ezt a Széchy Miklóst, és ezek űzték el Krakó alól János cseh királyt. Odajárt Széchy Miklós Lajossal 1350. eszt. az olaszországi hadba is, és ott tett szolgálataiért erősitette őt meg a király Balogvára birásában. 1353. eszt. országbirája volt.

Egy Jakab nevű traguri esperest 1357. eszt. sz. Miklós napja

Digitized by Google

éjszakáján, igen nagy lármát és zenebonát gerjesztett némely nyughatatlan eszű lakosokkal, és azokkal sok nemesnek házait felverte Tragur (Trau) városában. Reárontott a fárai püspök házára is, annak minden jószágában zsákmányt vetett, magát a püspököt is Cigis Istvánt megverette, félholtan hagyatta, s nevezetesen fejét ugy összetörette, hogy a borbélyoknak, a gyógyitás közben, az ő koponyájából egynehány apró csontokat kellett kivenni. Ezen hallatlan dolognak megvizsgálására és megitélésére Lajos király, Zuus Jánost, a tót és dalmátországi bánt, és ezt a Széchy Miklóst rendelte s küldötte ki 1358. eszt. Ezek azt a gonosztévőt, akivel Jakab esperes a püspököt megverette vala, megfogatták, vallatták, és a traguri piaczon kezét elvágatták. Magát Jakabot is tömlöczbe vetették, de az onnan kiszökött.

Országbirája volt Miklós 1370. eszt., amikor, bizonytalan mi okon, Rómába járt követségbe Orbán pápához, némely pap urakkal, Megnyerte ott a pápától, hogy neki és társainak, azt a keszkenőt megmutassák, melyen a Krisztus valóságos képe látszik, a sz. Péter templomában. Ott volt Miklós Kis Károly mellett 1379. eszt. Olaszországban, mikor ő a velenczéseket a békességgel, a többek közt ilyen feltételek alatt kinálta: hogy Velencze városában, a sz. Márk piaczán, minden ünnepen szurják fel a magyar király zászlóját; a hadra tett költségért fizessenek a velenczések ötezer aranyat, mikor dógét választanak, azt a magyar király erősitse meg hivatalában; esztendőnként pedig ötvenezer arany adót fizessenek. Még 1386. eszt. élt Miklós, és akkor palatinus volt. Négy fia maradt, u. m. János, Ferencz, Miklós és Péter. Ezek közől Jánosról s Ferenczről semmit sem, Péterről pedig csak annyit tudhatni, hogy az ő felesége, bizonytalan kicsoda Sára, Abauj vármegyében, Ujvár és Közép-Németi nevű faluit 1393. eszt. Zsigmond királynak adta, a Vas vármegyei Körmöndért. Miklósról mindjárt lesz szó.

Széchy Miklós. (Felső-Lindvai). A közelebb irt palatinus Miklós fia. Ennek s testvéreinek adta volt Zsigmond király 1391. eszt. Vas vármegyében a sz. gróti apáturságon való jus patronatust, melyben őket, azután tiz esztendővel, Bonifácz pápa is megerősitette. Egy ideig ez a Miklós vigyázott, s viselt gondot a veszprémi püspökség jövedelmeire, abban az időben egynehány esztendeig nem lévén püspök Veszprémben. Tárnokmester volt Miklós 1409. eszt. A palatinus Gara Miklós leányától Ilonától négy fiút hagyott: Dienest, Tamást, Jánost és Miklóst.

Széchy Dienes. (Felső Lindvai). A most emlitett tárnokmes-

Digitized by Google

ter Miklós fia, először nyitrai, azután egri püspök, és egyszersmind kardinál, utoljára pedig esztergomi érsek 1440. esztendőtől fogva. Ifjukorában Bécsben folytatta itthon kezdett tanulását. Egri püspök volt még 1439. eszt., mikor Albert király őt Lublyóba küldötte, hogy ott a lengyel követekkel békességet csináljon. Lásd Rozgony Simon. Erzsébet, az Albert király özvegye emelte őt érsekségre, melyet annak azzal köszönt meg, hogy annak kisdedét Lászlót, magyar királynak felkoronázta Ulászló ellenére. Lásd Erzsébet. Mindazáltal azután elment Budára Ulászlóhoz is a diétára, menedéklevél mellett; de a magyarok a levélre, és tett igéretekre semmit nem hajtván, őt Gara Lászlóval együtt fogságra tették, és mindaddig szabadon nem bocsátották, mig magát arra nem igérte, hogy Ulászlót meg fogja koronázni, melyet ő azután meg is cselekedett Fehérváron, és igy kevés hetek alatt két királyt koronázott az országnak. Mindazáltal azutánis mindenkor nagyobb hűséggel volt ő a Kis Lászlóhoz, mint Ulászlóhoz.

A várnai veszedelem után, sokat munkálódott benne, hogy ezt a Kis Lászlót válasszák a magyarok királynak, mely minekutána meglett, egyiket őt küldötték a magyarok Fridrik császárhoz, hogy attól a Kis Lászlót kérje ki 1445. eszt. Azután két esztendővel, ismét a császárhoz járt ő Bécsbe követségbe Gara Lászlóval és másokkal, Hunyadi János gubernátor parancsolatjából, hogy ott békességet kössön, de azt akkor végre nem hajthatta, hanem azután egynehány hetekkel csakugyan megkészült az Rakelsburgban (Radkersburg), a következő két esztendőre. Egy papi gyülést, vagy zsinatot tartott Dienes 1450. eszt. Esztergomban, melyben micsoda rendeléseket tett, nem tudhatni, ez egyen kivül, hogy az esztergomi templomnak megujitására, magának elegendő költsége nem lévén, a püspöktől és egyéb gazdagabb papoktól arra pénzbeli segitséget kért, melyet az akkori pápa megtudván, maga is segéllette elő ennyiben az ő szándékát, hogy keményen parancsolt az ő alatta lévő papságnak, a neki adandó segedelem iránt. Nem csak a papok, hanem a világi urak is segitették őt ezen dologban, nevezetesen Hunyadi János a gubernátor. Négy esztendő alatt ment ez a templom tökéletességre. Mondják, hogy annak egy márvány kapuja, még ma is mutatja annak régi fényességét. A többi magyar fő rendekkel együtt ő is összeszövetkezett volt Bécsben 1452. eszt. a bécsiekkel Fridrik császár ellen, aki sem szép szóra, sem fenyegetődzésekre nem akarta kiadni a Kis Lászlót. Mindazáltal mivel még akkor egészen el nem tölt volt a minap két esztendőre kö-

Digitized by Google

tött békesség, a magyarok Fridrik ellen haddal nem mentek, hanem az ausztriaiak Németujhelyen mindaddig ostromlották Fridriket, hogy még ezen esztendőben Lászlót kiadta, amikor aztán ismét elment Dienes Bécsbe a kis király udvarlására; a következett 1453. eszt. pedig Simon Juda napján ugyan ő koronázta fel ezt a Lászlót Prágában cseh királyságra. Lásd Vitéz János.

Ennek a Lászlónak halála után, Mátyás királynak főkanczellárja volt. Őt is ujra feleskette Mátyás 1459. eszt. a maga hűségére, azt megtudván, hogy némely magyarok Fridrik császárt akarják ő helyébe királynak behozni. Ott volt Mátyással 1461. eszt. Trencsénben, és azon igéreteknek és feltételeknek, ő is aláirta nevét, melyek alatt Mátyás a cseh király leányát magának feleségül vette. Azt bizta volt ő reá és a palatinusra Országh Mihályra Mátyás 1465. eszt., hogy az országban régtől fogva pusztitó cseheknek, egy Komorovszky nevü vezérjével alkura és békességre lépjen. Amely levelet ezen dologban vissza Mátyáshoz irt Dienes, még ma is megvagyon. Ebben azt irja, hogy Komorovszkynak olyan méltó panaszai vagynak, melyekre semmit nem lehet felelni, p. o. Mátyásnak tulajdon leveleiből megmutatta, hogy neki Mátyás adós, mely adósságot ámbár sokszor kért Komorovszky, mégis a király meg sem adta s a t. Mindazáltal sok beszéd után, arra vette Dienes Komorovszkyt, hogy ne kivánjon többet kétezer és huszonnyolcz forintnál. Minthogy pedig annak kifizetésére Komorovszky semmi igéretnek és halogatásnak nem állott, kénytelen volt az érsek a maga Thurócz, Árva, Liptó és Zólyom vármegyei dézmáját neki általengedni. Negyedszer is volt Dienesnek szerencséje a király koronázáshoz. Ugyanis ő tette 1464. eszt. a magyar koronát Mátyás király fejébe, mely czeremóniának azért kellett mindeddig haladni, mert a korona Fridrik császár kezei közt hevert zálogban.

Ámbár pedig semmi nyoma nincsen annak, hogy ez a Dienes Mátyás királyhoz hűségtelen lett volna, mindazáltal bizonyos, hogy nem volt ő benne Mátyásnak teljes megelégedése. Még ma is megvan a pápához irt egy levele Mátyásnak, melyben megvallja ugyan, hogy Dienes papnak jó, de utána veti, hogy a politikai dologban nem eléggé jártas. Még el sem mult a Mátyás koronázásának esztendeje, mikor egy indulattal teljes levelet küldött Dienesre, melyben azt az országos panaszt veti neki szemére, hogy messze földről, sokszor csak egy, vagy másfél aranyban forgó dologért is, maga eleibe idézi az embereket, ámbár már arról őt mind a király, mind az országgyülése megintette. Nevezetesen magát ezt a levelet is, olyan embertől küldötte ő hozzá Mátyás király, akit Dienes túl a Száva

Digitized by Google

vizéről idézett magához, még pedig koránt sem lelki, vagy eklésiai dologban. Nem soká volt ezután életben Dienes, mert meghalt 1465. eszt. 1. febr. Azt mondják, hogy három pápa választásában jelent meg és vett részt Rómában, kik közől második Pius, vagy amint azelőtt hitták Aeneas Sylvius volt az utolsó, aki ő vele az előtt való időkben, az ötödik László király dolgában levelezett. Nyolczezer aranyat hagyott volt egy templomnak épitésére, de azt Mátyás király hadköltségre fordította.

Széchy Tamás. (Felső-Lindvai). Ez is Miklós fia és Dienes testvérje, Komárom vármegye főispánja, és Komárom várának kapitánya, király kincstartója, különös szép ábrázatu és testállásu ember. Jelen volt 1440. eszt. Fehérváron a kisded ötödik László koronázásán, akinek pártját fegyverrel is hatalmasan ótalmazta Ulászló ellen. Esztergomból sokszor kicsapott a keze alatt lévő katonasággal, és azokat akik Ulászlóhez hajlottak, fosztotta, perzselte, sőt egész Buda alá merészlett jönni, és ott a Bányavárost felégette. Ott volt az érsekkel Rakelsburgban (Radkersburg) a két esztendeig tartandó békesség csinálásában 1447. eszt. A Rigó mezején esett mag nélkül el 1448. esztendőben.

Széchy János. (Felső-Lindvai). Ez is Miklós fia. Dienes és Tamás testvérje. Ez is ellensége volt eleinte Ulászlónak. Először Komárom, azután pedig 1459. eszt. Zala vármegyében főispány volt, mikor Mátyás király hűségétől elállván, Gara Lászlóval s másokkal Fridrik császárt iparkodott magyar királynak tenni, aki ellen azelőtt hét esztendővel Dienes érsekkel együtt szövetkezett volt a bécsiekkel.

Széchy Miklós. (Felső-Lindvai). Ez is. Miklósnak Gara Ilonától való fia, lovászmester 1469. eszt. lett Mátyás király alatt, akinek Kanisay Lászlóval arról tett panaszt 1476. eszt., hogy a Fridrik császár emberei, az ő öt faluját, Szakolczát és egyebeket felprédáltak, sok nemest fogva elvittek, Kőszeget is elfoglalták s a t. Ugyanakkor másfelől az a hir jött Mátyás fülébe, hogy olyan háromszáz nagytekintetü emberét fogták el sok ezer aranynyal a Fridrik jobbágyai, akiket Mátyás pénzt szedni küldött vala szélyel az országba. Mindezeket egész emberséggel megirta Mátyás Fridriknek, és egyszersmind azt is jelentette neki, hogyha az efféléket nem orvosolja, kénytelen lesz a dolgot másképen igazitani; aminthogy azután való esztendőben be is ütött Ausztriába, és ott a kölcsönt visszaadta.

Mátyás halála után, Maximilián császárhoz állott volt Miklós, Kanisayval együtt, és azt igyekezett Ulászló ellen behozni. Ott volt Maximiliánnal, mikor az Székes-Fehérvárt megvette és oda azt be is

Digitized by Google

kisérte 1490. eszt. Mindazáltal azon békességnek erejével, melyet azután való esztendőben kötött Maximilián Ulászlóval, ettől grácziát nyert, és azután mindenkor hüséges volt hozzá. Ott volt Pécsen 1495. eszt., mikor Ujlaky Lőrincz odament Németujvárról, és ő kisérte azt be Ulászlóhoz. Minthogy testvérei mag nélkül halván el, azoknak minden jószágai ő reá szállottak 1498. eszt., a budai diéta őt is azon urak közé számlálta, akik egy zászló alja katonaságot tartoztak tartani. Alsó-Lindvai Bánffy Borbálától két fiut nemzett, Jánost, aki hamar elhalt, és Tamást, aki következik.

Széchy Tamás. (Felső-Lindvai). A közelebb irt Miklósnak Bánffy Borbálától való fia. Ott volt 1505. eszt. a rákosmezei diétán. Sok panasz volt reá, hogy visszaélt a sz. gróti apáturságon való jus patronatussal. Vas vármegyei főispán volt, mikor 1526. eszt. Mohácsnál elesett. Ormosdi Székely Magdolna egy fiat és egy leányt szült őneki, u. m. Istvánt, akiről mindjárt lesz szó, és Margitot, aki először gróf Salm Miklóshoz, másodszor Árkói Pyrhushoz ment férjhez.

Széchy István. Tamásnak Székely Magdolnától való fia. Atyja nyomdokit követte, a sz. gróti apáturságon való erőszakoskodásban, ezen az okon 1528. eszt. nemcsak az azon való jus patronatustól fosztatott meg, hanem minthogy már atyjával együtt mindössze husz esztendőtől fogva, sok jövedelmét huzták az apáturságnak, negyvenezer forintra is büntettetett. Ő benne szakadt magva a felső-lindvai Széchy familiának 1535. eszt. Az ő hugának Margitnak, két férjétől maradt gyermekei, soká, de haszontalan pereltek az ő jószágaiért, ugyanis azok a rimaszéchi Széchy ágnak ítéltettek, melyről következik már a szó.

Széchy Dienes. (Rimaszéchi). Az oda felebb emlitett Balogh Jánosnak, Miklós nevü fiától való egyik unokája, Péter testvérje, szörényi bán és főtálnok első Károly király alatt, kinek nagy kárt tett azzal, hogy azt a Bazarád ellen való hadakozásra reáverte 1330. eszt. Akkor tette volt őt Károly szörényi bánná, mig Mars kedvezett. Balás nevü fia után két unokja lett, u. m. Dienes és Péter, akit másképen Bánszéchynek neveztek. Ennek a Péternek két fia maradt, t. i. János, aki pap urrá lett, és Zsigmond, aki ugy látszik magtalanul halt el. Egy 1414. eszt. költ levél, arról emlegeti Jánost és Zsigmondot, hogy ők akkor a remete sz. Pál szerzetesei klastromának, melyet az ő eleik Hangon völgyén épittettek, sok földet és jószágot ajándékoztak, Hangon és sz. Simon nevü faluk közt.

Széchy Dienes. (Rimaszéchi). A közelebb emlitett Dienesnek, Balás nevü fiától való egyik unokája, Péter testvérje. Prokop és Fe-

Digitized by Google

rencz nevü fiakat hagyott. Ennek a Ferencznek és atyjafiainak Zsigmond király 1415. eszt. Pest és Nógrád vármegyékben sok falut adott; ő ellenben Gömör vármegyében sok jószágát zálogba vetette Ott Andrásnak 1429. eszt. Három fia maradt Ferencznek 1. Miklós, aki Katalin nevü leányát Buzlay Miklóshoz adta férjhez, 2. Péter, 3. László.

Széchy Péter és **László.** (Rimaszéchi). A most emlitett Dienesnek, Ferencz fiától való unokái. Ezek birták Balogvárát Gömör vármegyében, melyet ők az akkor az országban garázdálkodó cseheknek általadtak, melyből aztán azok ott körülbelől sok pusztitást tettek. Visszavette ugyan Mátyás király Balog várát a csehektől, de azt többé a Széchyeknek vissza nem adta, sőt amit Rimaszéchen birtak, tőlök azt is elvette, s több más jószágaikkal együtt Rozgony Sebestyénnek ajándékozta 1460. eszt. 19. nov. Kassán költ levele által. Péter leányát Justinát 1507. eszt. hagyta özvegyen Jánosy László. Ami Lászlót illeti, ő Enyiczke nevü falut nyert Abauj vármegyében, annak vidékivel együtt második Ulászló királytól, melynek birásába 1500. eszt. vitetett és állittatott be. Serkei Lorántffy Anna, nyolcz gyermek atyjává tette Lászlót, kik közől 1. János, kinek felesége Forgách Frusina volt, akinek Lajos király adta 1524. eszt. mindazokat a jószágokat, melyeket azelőtt kápolnai Orros András és Csenteházy Péter birtak Gömör és Borsod vármegyékben 2. Ferencz, kinek felesége Derencsényi Katalin 1525. eszt. már gyászolt. Ennek és az ő bátyjának Jánosnak leányi lehettek azok a Katalinok, kik közől egyik nagykárolyi Károly Péterhez, a másik pedig Bornemisza Boldizsárhoz ment férjhez. 3. Bálint. 4. Mihály. 5. Demeter, kinek Serényi Petronellától való leánya volt az az Anna, aki 1572. eszt. Basó Farkas felesége, 1578. eszt. pedig Rédey Ferencz özvegye volt. 6. László, aki Tibay Orsolyával élt házasságban, és aki a derencsényi és kápolnai kastélyokat nyerte első Ferdinánd királytól 1545. eszt. 7. Péter, talán ennek fia volt az a Széchy András, aki bedeghi Nyáry Margittal élt 1580. eszt. 8. Péter, kit másképen Doboczaynak is hittak. Mindent megpróbált ez a Péter Demeterrel, a maga testvérjével, hogy a felebb irt, és mag nélkül elhalt felső-lindvai Széchy István jószágait magáévá tehetné, de arra csak az ő maradékai mehettek. Az ő felesége albisi Zólyomi Anna, özvegy volt már 1550. eszt., kitől egy leányt Annát, a Liptay Gergely hites társát, és két fiut nemzett, u. m. Györgyöt, aki Rédey Magdolnától született leányát, Csetneky Ferenczhez adta férjhez, és Tamást.

Szecsödy Máté. Zriny Miklóssal együtt ótalmazta Szigetet 1566. eszt. Mindaddig vitézül forgolódott, mig az ellenség golyóbisa mind

Digitized by Google

a két térdét összetörte. Mikor aztán a külső várat elfoglalta az ellenség, az ágyban fekvő Máténak fejét vette, a feleségét pedig kilencz gyermekével örökös fogságra vitte.

Szegedy Antal. Második Lajos udvari papja, a sz. Ferencz szerzetéből való. Elment ezzel a maga koronás hallgatójával a mohácsi szerencsétlen hadra 1526. eszt., és mikor ott a belgrádi basa a magyar táhor tanyáját felverte és prédálta, ott soká védelmezte magát, utoljára történetből egy lóra akadván, arra felkapott és életben megszabadult. Sok esztendeig viselte arczán a törököktől kapott igen nagy sebnek helyét.

Székely Péter. Moson vármegyében óvári kereskedő volt Zsigmond idejében. Eljárt Ausztriába is hivatala üzésére, és ott némely lakosok neki egykor tetemes károkat tettek. Hogy ő erről Zsigmondnál panaszt tett, Zsigmond neki szabadságot adott arra, hogy valamenyi bécsi, vagy akármely Ausztriából Magyarországra jövő kereskedőket talál, azokat portékájokkal együtt arestálja. Már egynehányat el is fogott volt azok közől Székely Péter, és az ő többi káros társai. De 1388. eszt. Budán költ parancsolatjával megtiltotta őket Zsigmond, hogy többeket ne bántsanak, mert ő Albert ausztriai herczeggel rendelést tett aziránt, hogy mind a két fejedelem részéről, Ausztria határiban főemberek tartsanak egy gyülést, melyben el fogják igazitani, mind a két fél jobbágyainak bajait és panaszait.

Székely János. A nagy Hunyadi Jánosnak vérszerént való atyjafia, (Thuróczi ait consangvineus), akivel elment a törökök ellen a rigómezei ütközetre, és ott el is esett 1448. eszt. Ugy tartják, hogy ő dalmát, horvát és tótországi bán és egyszersmind auránai perjel lett volna 1445. eszt. Ugy lászik, hogy annak a hadvezérnek is, akit Hunyadi János 1449. eszt. küldött volt Giskra ellen, és akinek Dlugoss lengyeliró Czakló vagy Czakiel nevet ad, valóságos neve Székely volt. Erről Dlugoss azt irja, hogy Hunyadi János nénjének fia volt, és hogy abban a hadban Kassához közel, Somogy nevü falunál elesett.

Székely Jakab. A közelebb emlitett János bán fia. Mátyás és Ulászló királyok alatt vitézkedett. Ő vette el Fridrik császártól 1480. eszt. Pettau és Rakelspurg (Radkersburg) várait, melylyel azt érdemlette, hogy Mátyás őt egész Stajerország-igazgatójává tette. Szapolyay Istvánnal és Kanisay Lászlóval együtt ostromlotta Németujhelyt, mely minekutána feladta magát, nagy pompával kisérte be abba a királyt 1487. eszt. Mátyás király halála után, annak fiának, az ifju Hunyadi Jánosnak részére állott, és azt igyekezett a magyar királyi szék-

Digitized by Google

be ültetni. Vele volt evvel az ifju Hunyadival, a csonthegyi verekedésben, és hogy a győzelmet annyival könnyebben és hamarább a Hunyadi részére vonhatná, azt tette fel magában, hogy az ellenséges seregnek vezérjét, Báthori István vajdát megöli. Neki sarkantyuzza tehát paripáját, és nagy sebesen Báthori felé nyargal, de midőn látná, hogy az öreg vitéz bátrabban várja őt mint ő gondolta volna, hirtelen visszaforditja lova száját, és talán ez adott arra alkalmatosságot, hogy a szerencsétlen ütközet után, Pécsen, Hunyadival összeveszett, talán annak szemre való hányásait nem szenvedhetvén, azért is Hunyadit odahagyta és Stiriába visszament. Ez időtől fogva Maximilián császár részére állott, és azt igyekezte királynak behozni az országba. Sokat kisértette Hunyadit is, hogy hajoljon ahoz, de mire azt nem vehette, reávette arra a veszprémi püspököt. Ott volt Székes-Fehérvárnál, mikor azt a Maximilián katonái megvették, és abba bekisérte a császárt. Mindezek 1490. eszt. történtek.

Azonban Hunyadi a tótországi bánságot felvállalván, azon váraknak visszavételéhez fogott a következett esztendőben, melyeket Maximilián elfoglalt vala. Nevezetesen Zágráb alatt ostromlott egy erősséget, melyet hatszáz német igen emberül ótalmazott ő ellene. Eljött Székely a németek segitségére, de Hunyadi őt igen nagyon megverte s visszaüzte. Abban a békességben, melyre ebben az esztendőben léptek Maximilián és Ulászló, bele volt kötve, hogy amely várakat még Mátyás király bízott volt Stiriában Székelyre, azokat ő tartozzék mind visszadni a császárnak, ezenkivül, hogy Székelynek Ulászló grácziát adjon a császárhoz való pártolásért. Mindazáltal ugy látszik, hogy ő ennek a grácziának hasznát venni nem akarta, és örökösen Stiriában maradt, mivel ott Ormosd és Borlin várait Maximiliántól nyerte hozzá való pártolása jutalmául. Legalább azon törökök ellen, akikkel Derencsény Imre bán 1493. eszt Dalmáczián oly szerencsétlenül ütközött meg, amint Bonfin irja, Székely Jakab volt a németek részéről kirendelve. Lásd Bánffy János.

Székely Lukács. (Kevendi, Ormosdi L. B). Jakab fia, és ez is Stajerország kormányozója. Zriny Miklóssal együtt ostromlotta Csáktornyát Keglevics Péterre 1543. eszt. Ő reá bizta volt Ferdinánd Pécset, hogy abban szünteleu ezer lovast, és ugyanannyi gyalogot tartson, kiknek zsoldjokat a stajerországi rendek fizessék. Nem volt ott Pécsen, mikor azt az emlitett esztendőben a törökök megvették. Mikor Ferdinánd Németországba az ugynevezett smalkadi hadra járt 1547. eszt., Drezdából küldött Lukácsra, egy 3. mart. költ parancsolatot aziránt, hogy Szomszédvárához és alsó-stubiczai kastélyához tar-

Digitized by Google

tozó jószágaiból, a zágrábi káptalannak a dézmát fizesse ki. Zriny Miklós bánnal együtt verte meg a törököket 1549. eszt.

Székely Ferencz. Lukács testvérje. Lásd Semsey Ferencz.

Székely Klára. Lukács és Ferencz testvérjök, a hires Perényi Péter házastársa. Azt irják felőle, hogy Valpó várát a törökök ellen három hónapig igen férfiui bátorsággal ótalmazta.

Székely Magdolna. Klára stb. testvérje. Ennek első férje felsőlindvai Széchy Tamás volt, kitől maradt István nevű fia, kiben ez az ág kialudt; és Margit a gróf Salm Miklós felesége. Másodszor Thurzó Elek királyi helytartóhoz ment férjhez, kitől Anna és Erzsébet leányai maradtak. Harmadik férje Morvaországnak főkapitánya Bernstein János lett.

Székely Jakab. Lukács fia. Balassa Jánossal ő is elment volt Genuába 1552. eszt.

Székely Mihály. Egy erdélyi rebellis Mátyás király idejében. Lásd Vizaknay Miklós.

Székely vagy Dózsa György. Ez az ember, vagy inkább nem ember, volt annak a paraszt hadnak fő vezére, mely az egész magyar nemzetnek oly veszedelmes volt 1514. eszt., Erdélyből a Székely földről, egy Dalvok nevű mező városból származottnak irja őt Istvánffy, és épen azért ragadt reá a Székely név, holott igazi vezeték neve Dózsa lett volna. Mind egyéb vitézi tetteivel, mind kivált a közelebb mult esztendei jeles mustrájával kapott hirre és becsületre, mely mustra ebből állott, hogy midőn ő a belgrádi vár őrző serege közt katonáskodnék, és ez a vár őrző magyar sereg egyszer a többek közt, a szendrői törökökkel csatáznék, egy Ali nevű derék török, a lovasok vezérje, a magyarok közől egyet akarkit, egy száll kardra hivott. György állott ki vele a viadalra, még pedig olyan szerencsével, hogy Alinak pánczélos jobb karját egy csapással leszelte, azután pedig magát is megölte. Hogy ezért valami jutalmat kaphasson, feljött Budára Ulászló királyhoz, aki azonkivül hogy őt megnemesitette, szentelt vitézzé tette, arany lánczot, aranynyal szőtt veres ruhát, sarkantyút és kardot; nemesi czimerül egy elvágott és véres kart adván neki; őt egy Temesvár és Belgrád közt fekvő, negyven telekből álló faluval is megajándékozta.

Azonban haza érkezik Rómából Budára Bakacs Tamás érsek, azzal az engedelemmel, hogy az országban a törökök ellen keresztes hadat hirdessen, melyet minekutána kihirdetett, s másuva is, de kivált Pest alá, sok dologkerülő parasztság gyült össze, ennek a rendetlen csordának fővezérévé Bakacs ezt a Györgyöt tette. Budán sz.

Digitized by Google

Zsigmond templomában, a sz. mise tartása után, maga az érsek adta neki által, a Rómában ezen végre készült fehér zászlót, melyre veres kereszt volt varrva. Egy más kisebb keresztet pedig az oltár előtt térdepelve varratott az ő ruhájára az érsek a maga szabójával, és őt megáldván, a Pest alatt összegyült sokasághoz elbocsátja. Hogy azokhoz érkezett György, mindjárt arra inti őket, hogy ők is ruhájokra varrják fel a veres keresztet, és neki engedelmeskedjenek. Hogy az ő minapi vitézségének hirét meghallották a parasztok, egy hónap alatt negyvenezernél többen gyültek ő hozzá, kiket György katonai rendbe szedett, és azokat a fegyverforgatásban gyakorlotta. Eszerént az urak s nemesek nagy részént szolgák s munkások nélkül maradván, a takarás ideje pedig közelgetvén, némelyek közölök, a magok szolgáikat s jobágyaikat, erővel is haza vitték, ha azokat megkaphatták, és voltak olyanok, akik azokkal keményen bántak. Naponként menvén a György füleibe a méltó és méltatlan panaszok, a török ellen kötött fegyvert, a nemesség ellen forditotta, és annak üldözésére, a keze alatt levő paraszságokat reászabaditotta.

El is kezdette az mindjárt Pest és Buda külső városában a nemesek házait dúlni, gyujtogatni, és akiket előtalált, azokat gyilkolni. Hogy ezt a király meghallotta, mindjárt parancsolatot küldött mindenfelé, hogy senki többé a keresztesek közé ne álljon, Györgyöt pedig keményen fenyegette, ha eszére nem jön. Ezt megértvén György, Pestet odahagyta, és seregét két részre osztván, Szegedre igyekezett. Mikor Czeglédnél járna, onnan mindenfelé, de kivált Pest és külső Szolnok vármegyékbe leveleket küldözött szélyel, melyekben a lakosokat, üdvösségök, minden jószágok s fejök vesztesége alatt magához hivja a nemesség és uraság ellen. Ezekben a levelekben, magát a kuruczok főkapitányának, derék katonának, és csak a magyar király, nem pedig az urak jobbágyának nevezi. Azután előbb mozdult, utjában mindenütt ölt vágott, némely várakból ágyukat s puskaport szedett fel, és Szigethez szállott, de azt nem merte bántani, hanem Csanádra ment, azt megvette, prédára bocsátotta, és egyebek közt a püspököt is Csáky Miklóst, hallatlan kegyetlenséggel megölette. A nemesek közől Dóczy Györgyöt, Ravaszdy Pétert, de kivált Telegdy Istvánt végeztette ki a legpogányabb kinzások között.

Csanádról Temesvár alá ment, és azt keményen ágyuztatta. Hogy pedig azt annál könnyebben megvehesse, a Temes vizét más árokra akarta az alól venni, melynek árkát midőn serényen ásatná, Báthori István, aki Temesvárt átalmazta, egykor a várból a maga katonáit kiküldötte, és az árokásókat részszerént levágatta, részszerént

Digitized by Google

elüzette, minekelőtte György azoknak segitséget küldhetett volna. Mindazáltal más oldalról keményen lövette György a várat. Azonban igen véletlen ett lepi őt Szapolyay János az erdélyi vajda, aki Báthorinak jött segitségére, a juliusi legforróbb melegekben. Mikor legelőször meghallotta György a Szapolyay dobjainak és trombitáinak harsogását, már akkor jól tele ette itta volt magát; mindazáltal serényen hozzá látott népe rendbeszedéséhez, és annál vakmerőbben csapott össze Szapolyayval. Egy darabig tartott kemény viaskodás után, megfutamodott a György tábora, melyet midőn minden haszon nélkül tartóztatna s biztatna, őt magát is letaszitotta lováról Petrovich Péter, és elevenen elfogta. Amely czigányokat magával hozott volt Szapolyay, azokra bizta a György kivégezését, abban az időben a czigányok mestersége lévén különben is a hóhérság. Ezek igy végezték ki Györgyöt. A többi foglyok közől kiválogattak negyvenet, akik Györgyhöz közelebb szoktak volt járni, és azokat tizenöt napig éheztették, mely idő alatt azokból csak kilenczen maradtak életben. Eljövén a rendelt nap, amely vas széket, és vas koronát készitettek vala a czigányok, azt akkor megtüzesitették, és Györgyöt mezitelen azon székbe ültették, és a koronát fejébe tették; az életben maradt kilencz foglyot pedig előhozták, és azoknak azt parancsolták, hogy György testét harapdálják, és azt nyeljék le, aki pedig azt nem akarná cselekedni, kezökben kardot tartván, halállal fenyegették. Hárman közőlök nem nyúltak Györgyhöz, azért ott helyben mindjárt meg is ölték azokat a czigányok, hatan pedig, akik ettek az ő félsült husából, szabadon bocsáttattak. Majd minden indulat és kiáltás nélkül szenvedte György mindezeket, és az ő husát evőkre utálattal tekintgetvén, azokat olyan kutya kölyköknek szólongatta, melyeket ő nevelt fel. Mindaddig csipdesték és téptek azután a czigányok őt tüzes fogókkal, mig egyszer a nagy kinok közt meghalt. Felnégyelt testét Budán, Pesten, Fehérváron és Váradon függesztették akasztófára. Nem egyeznek meg az irók benne, hány ezer ember kárt vallott a nemzet ezen kurucz világ vagy háboru„ által. Akik legkevesebbre, negyvenezerre teszik azt. Tubero azt irja, hogy ezt a Györgyöt az ő kuruczai királynak is kiáltották s köszöntötték, mely ha igaz, kétségkivül arra czélozott hát a tüzes szék és korona. Az egész zenebona, mintegy négy hónapig tartott. Taurinus István igy festette akkor le ezt a Dózsa Györgyöt:

Promtus ad omne nefas, cunctorum lerna malorum,
Thesaurus scelerum, gestusque, artemque nocendi

Digitized by Google

Edoctus, violare fidem, sensusque minaces,
Cognatam et ficto fraudem praetexere visu,
Ira ingens, furor atque ingens, ingentibus ausis
Illi animus, fastuque tumens, ambibat honores
Supremos, quem continuo imperiosa cupido
Omne agit in crimen. Non hunc reverentia divum
Non amor aut pietas carorum certa parentum
Ulla movet, mediocre nihil sperabat, et omni
Plenus nequitia, lucrique cupidine flagrans.
Aurea non uni Pactoli stagna rubentis,
Non Tertesiacis tempestas fulva lapillis
Orta Tago, nec opes Croesi, nec scrinia Crassi
Sufficerent, quia auriferae decoctor arenae
Semper egenus, inops, furtis et vivere rapto,
Acrior Eurynno, nece, pejor, tristior orco,
Qui vitio alterius nigrum praefigere Thita
Novit, et integros odiis turbare sodales.
Quodsi tale usquam monstrum transacta tulissent
Secula, Pirithoum Theseus pertaesus, Orestem
Odisset Pylades; ovo prognatus eodem
Dimidiumque sui sprevisset Castora Pollux.

Székely Gergely vagy amint akkor hítták **Geczö**. A közelebb leírt György testvére, akivel mindenütt jelen volt ugyan annak kegyetlenkedéseiben, de azokat soha helybe nem hagyta, hanem szünetelen kárhoztatta. Ez a Geczö vezérlette volt Temesvár alatt a paraszt hadnak egyik szárnyát Szapolyay János ellen. Minekutána ö is kézre került, és Györgygyel együtt Szapolyay eleibe vitték, György ugyan magát bünösnek, és akármely büntetésre méltónak vallotta, de Geczöért maga esdeklett, és azt a bizonyságot tette róla, hogy az csak kénytelenségből hadakozott ö mellette, melynek hogy végére járt másoktól Szapolyay, ö rajta semmi kínoztatást nem vitetett véghez, hanem fejét vétette. Lásd Lörincz. A kuruczoknak többi vezérei ezek voltak: Bagosy Ferencz, aszalói Kecskés Tamás, és megyezöi Mészáros Lörincz.

Székely Antal. Erdélyből a székely földről származott. Együtt ótalmazta Léva várát Dacsó Tamással 1549. eszt. Minekutána a vár kézre került, nehezen tudták öt a gróf Salm Miklós magyarjai a német és spanyol katonák dühössége elöl eldugni Móré Jánossal. Elment volt 1550. eszt. Varkóczy Tamással Csanádhoz, a ráczok megverésére,

Digitized by Google

és ott a térdén olyan sebet kapott, mely miatt azután teljes életében sántított. Egyiket őt rendelte Izabella, Bornemisza Pál püspök Váradig való elkisérésére 1556. eszt., amikor mind őt, mind az ő többi ötszáz kisérő társát a püspök Izabellától Ferdinándhoz édesitette, akik azután Telekesy Imre vezérsége alatt, sok jó szolgálatot tettek Ferdinánd királynak. Nevezetesen Antal együtt hadakozott Telekesyvel 1557. eszt., Perényi Ferencz és más pártosok ellen, és mineknutána Perényitől a nagy szőlősi kastélyt Ugocsa vármegyében elfoglalták, abban Telekesy, Antalt hagyta nyolczszáz katonával őrizeten. Jó erővel jött volt ugyan Balassa Menyhért ő ellene, hogy Szőlőst ő tőle, Izabella számára elvegye, de Antal magát mind addig vitézül ótalmazta, míg aztán Telekesy az ő segitségére jött. Együtt volt Telekesyvel 1558. eszt. Szikszóhoz nem messze, Kaza nevű falunál a törökök megverésében; azután való esztendőben pedig, minekutána ugyan Telekesyvel, Balassa Menyhértet, Kis-Várda alól elszoritották volna, Telekesy őt hagyta ott a vár őrizésére.

De kivált moldvai hadakozásával tette ő magát a magyar históriában nevezetessé 1561. eszt., melyet ha az ember világosan akar előadni, szükségesképen igen fent kell a dolgot kezdeni Abban az időben, igen bevett szokás volt az, a kérkedékeny görögöknél, hogy akarmi alávaló szüléktől származtak, de a magok familiájának eredetét a régi görög császárokra, a Comnenokra, Laskárokra, Cantakuzénokra Paleologokra, stb. vitték fel. Ilyen volt a többek közt egy, aki a maga nevét Basilius, vagy Heraklides Jakabnak adta ki, és despota titulussal élt. Samos, vagy Créta szigetéből származott. Egy ideig ötödik Károly római császár alatt katonáskodott. Onnan Lengyelországfelé Moldvába jött, a Sándor vajda udvarába, ott a maga szivbe és fülbe mászó tanult mestersége által, magát a vajdához igen beszinlette, sőt maga magának soha ellent nem mondó, és egymásból kedvelhetőképen, s láncz szemek módjára szép renddel folyó hazugságai által a vajda feleségével, aki igazán a régi vajdák véréből vette eredetét, atyafiságot vetett. Ezen az okon, szinte vetélkedtek egymással a vajda és vajdáné, az álnok hitetőnek való kedvezésben. Azonban esztendő sem telik belé, mikor a lárvás atyafi foga fehérit mutogatni kezdi, és a bojárokkal, vagy oláh nemesekkel, a vajda eloltásáról, s a vajdaságnak magára való ruházásáról suttog. Vagy megtudta valósággal a jó szivű vendégfogadós vendégének gonoszságát, vagy legalább a lator vendéget afelől gyanakodóvá tette s furdalta a lélek; elég a hozzá, hogy Jakab a vajda udvarát elhagyta, és először ugyan Havasalföldébe, onnan Erdélybe Brassóba vette magát; de itt

Digitized by Google

is megszagolván azt, hogy Sándor vajda az ő hol létét kinyomozta, és Szapolyay János Zsigmond fejedelem pedig őt annak minden czeremonia s gondoskodás nélkül könnyen kiadja; éjszaka Brassóból kiszökött, és együtt másutt való bujkálási s lappangási után, senki sem tudja micsoda szerencse, vagy szerencsétlenség, őt a Szepességre, Laszky Alberthez vetette. Ujra elöszedte, vette itt Jakab a maga megigéző praktikáit, melyek által a Laszky szivét nem sokára a maga markába szoritotta. Azután a pénzt ugyan imádó, és azt mindenfelé halászó, de azzal helyesen bánni és jól élni teljességgel nem tudó Laszkytól tizezer forintot sugott ki, és azt arra beszélte, hogy jövendőbeli szolgálatjáért, segitsen neki a moldvai vajdaságot elnyerni. A mondott summán tehát magyar és lengyel katonákat fogadnak; kilencz taraczkot szereznek, Moldva felé indulnak, de a podoliai palatinus egy kis csata után őket Magyarországra visszaigazitja. Az első próba hajótörést szenvedvén, hatalmasabb és győzősebb kormányost keresett Jakab, mint Laszky vala. Ugyanis az ország felsőbb részei kapitányához, Zay Ferenczhez megyen Kassára, annak eleibe rakja, mely sok haszna lenne abban Ferdinánd királynak, ha ő (Jakab) a moldvai vajdaságot elnyerhetné stb. Zay reáveszi magát, hogy Jakabbal együtt levelet ir Ferdinándhoz a segitségért. Ferdinánd egy igen titkos tanácsot tart a dolog iránt, melyben Oláh Miklós érsek, Draskovich György, Forgách Ferencz püspökök, és Nádasdy Tamás a nádor ispány voltak jelen Titokban azért kellett a dolognak folyni, mert Sándor vajda, már ekkor Zriny Miklós által, akihez feleségéről sógorság volt, megkérte volt Ferdinándot, hogy Jakabot ne segitse. Felolvastatván a kevés számból álló gyülésben a Zay és Jakab levele, többnyire abban az értelemben voltak, hogy Jakab dolgába Ferdinánd magát legkisebbé se ártsa, és annak kérését általán fogva vesse vissza, annyival inkább, mivel most Szulejmán török császárral fegyvernyugyás van, aki pedig Sándor vajdának, mint maga adófizetőjének vajdaságtól való megfosztatását, és Jakabnak Ferdinánd számára leendő adózását, szemei héján által nem fogná nézni. Az egy Forgách Ferencz volt, aki igy okoskodott: hogy nem a világ volna Jakabot valami pénzzel segiteni, ha csak annyival is, aminél csak játékra is többet költ néha az ember. Még valaha nagy haszon háramolhatnék az egész keresztyén világra Moldva elfoglalásából. De különben is Ferdinándnak, mint magyar királynak, nem kell önkényt kezéből kibocsátani Moldvához való régi jusát, és az annak visszanyerésére kinálkozó s vezető jó alkalmatosságot. Ugyanis mind a mohácsi veszedelemig a magyar királyok adtak Moldvának vajdákat, kiket több-

Digitized by Google

nyire magok udvarában neveltek, és akik aztán nekiek adót fizettek, amikor arra szükség volt, katonát adtak stb. Helybehagyta Ferdinánd Forgách beszédét, és Jakabnak nyolczezer forintot (nem hatezer aranyat mint Istvánffy hibásan irja) rendelt s küldött, és szabadságot adott neki, ott ahol tetszik, a katonák fogadására. Mindent elkövettek, Zay, Laszky és Jakab, hogy a katonák szedésének valóságos czélját titokban tarthassák. Sőt Laszky arra vetemedett, hogy mind maga, mind mások által azt a hirt repitette szélyel, hogy Jakab meghalt, és hogy azt annál hitelesebbé tehesse, egy üres koporsót, igen nagy halotti pompával temettetett el az eperjesi nagy templomban, mintha abban a Jakab teste lett volna, aki pedig a várnak egy rejtekében kuttogott fris egészségben. Itt lesz már helye Székely Antal nevének.

Minekutána Jakabnak tizenhétszáz embere gyült volna, annak eleibe Székely Antal állittatott fővezérül, Zay javallásából, aki előtt Antal minden oldaláról ismeretes volt. Elindult hát Antal, Jakabbal, Laszkyval és kicsiny táborával amár mondott 1561. eszt., Ungváron keresztül, Szeregnye és Munkács közt, és minekutána két lengyel csoportocskát, két különböző helyen, és az eleibe vagdalt fákat utjából elháritotta volna, Moldva határában Esztepnicz városához száll. Azon fogadkozott volt Jakab ithon a magyaroknak s németeknek, hogy mihelyt ő Moldvába lábát beteendi, neki egy toppantására seregenként fognak ő hozzá a moldvaiak gyülekezni. Most pedig mikor senkit se látott ő hozzá jönni, azonban hallotta, hogy Sándor vajda huszonötezer főből álló táborral állott ki ő ellene, legelőszőris ő esett kétségbe, és ő gondolkodott a visszajövetelről, annyival inkább, mivel egy oláh, aki eddig ő mellette szolgált, Sándor vajdához általszökött, és az ő vele lévő sereg számának kevés voltát annak minden bizonynyal hirül vitte. De Antal, aki jobb helyen hordozta, mint Jakab a maga szivét, nem ijedt meg, hanem kötelességéhez látott, és olyan hadi ravaszságon futtatta a maga elméjét, melynél fogva az ő gyengébb ereje, a tizenháromszorta nagyobbnak nyakára hághatna. Talált és vetett is olyan csalt, hogy azzal nem csak a hidat foglalta el, (mely már akkor csak egyedül választotta el a két tábort egymástól), hanem azon maga menvén legelől által, az ellenségnek ágyúinak is nagyobb részét elfoglalta. Akkor aztán egész táborát a hidon általszállitotta, és Sándor vajdára, olyan jól talált renddel s bátorsággal rohant, hogy annak emberei közől háromezeret levágott, tőle sok zászlót elvett, minden megmaradt ágyúit elfogta, a jancsárokkal elegyes oláh tábort egészen szélyelszórta, és igy egy legtökéletesebb győzelmet nyert. A sok foglyot mind elbocsáttatta, hogy azzal is az oláhok Jakabhoz édesedjenek.

Digitized by Google

Ez amár mendott 1561. eszt. Márton napja előtt való nap történt. Ekkor aztán Szucsavára, a moldvai vajdák rendes lakóhelyére vitte Antal Jakabot, ahol a püspökök s minden rendü s nevü emberek jöttek ki ő elejökbe, akik győzedelmi pompa formával s örömkiáltással kisérték be őket a várba.

Azonban Antal egyik szemével s fülével szüntelen Sándorra figyelmezett. Meg is hallotta nem sokára, hogy az elszéledt táborának némely maradványit összeszedte, és a Prut vizénél, a havasalföldi vajdát várja maga segitségére. Minekelőtte Mircze, a havasalföldi vajda elérkeznék, szükségesnek itélte Antal, a Sándor erejét megtörni, és azt végképen nem árthatóvá tenni. Megszaporitván s erősebbitvén tehát egynehányezer oláhhal a maga seregét, a Prut vizének másik partján Sándorral általellenben megszáll, az ott lévő kis faluban, a házak közt harminczkét ágyúját elrejti, magyarjait s németjeit a füzesbe állitja, ahol azokat az ellenség nem láthatta, s mind a pattantyúsoknak, mind a füzesben lappangó puskásoknak megparancsolja, hogy csak egy lövést se tegyenek, mig arra ő tőle parancsolatot nem vesznek. A Sándor fővezére Moczok, kétezered magával állott a viz tulsó partján vigyázaton, és a vizhez közelebb menvén, azon által Antallal egy kevéssé beszélgetett. Azalatt más oláhok is bátorkodtak a viz széléhez közelebb menni, de akik csak kópjásokat láttak Antal mellett, puskásokat pedig nem vettek észre Abbeli biztokban, a beszélgetés után is, seregenként tódultak a törökök az Antal szeme közé való bámulásra, és az ő táborának a viz másik partján való nézésére. Mikor már jó sürün állanának a semmi ravaszságtól nem tartó törökök s oláhok, akkor elsütögetteti Antal az ágyúkat, a dugaszból előhivja a puskásokat, és ontatja velök a készületlen, és csak szájongó ellenségre a golyóbisokat, melyek azok közől sokakat a földre teritenek, sokakat pedig sebekkel kisérnek, mindeneket pedig félelemmel küldenek vissza a viztől távolabbacska táborozó Sándorhoz. Nem lehetett üzni az ellenséget, mert a hidat Sándor jókor elbontatta. Antal tehát minden felölről egybehordatta az üres hordókat, azokat kötelekkel, tölgy, cser és nyir ágakkal tekert gúzsokkal összefoglaltatta, reájok felül vesszőből font gyepüket, sövényeket rakat, azokra felül szalmát hintet, a munkát meggátolni akarókat ágyúztatja, puskáztatja, és harmadnapra a hidat egészen elkészíti. Ezt látván Sándor, a vele lévő törökökkel s feleségével, akit minden esetre jó idejében a Dunához előre elküldött vala, Konstantinápolyba vette vala utját, Mircze utjából haza fordult, Antal pedig Jakabot Szucsavára visszavitte, és a vajdaságban megfészkelte; ki is őt, amennyire uj vajdától telhetett, drága ruhákkal, kardokkal,

Digitized by Google

czafrangos paripákkal megajándékozva, aranynyal, ezüsttel megrakva bocsátotta el magától. Mig Moldvában mulatott, követei által sokat sürgette ő a székelyeket az ifju Szapolyaytól való elpártolásra; de maga azokhoz nem ment vissza, hanem Magyarországra jött. Lásd Dévay Péter.

Nagy szükség is volt itt az ő visszajövetelére. Ugyanis a budai basa Zay Ferenczet, és Balassa Menyhértet Szatmáron berekesztve tartotta 1562. eszt., kik mind emberek, mind kivált puskapornak nagy szükében voltak. Ferdinánd parancsolatjára ötezeren gyültek volt már a vármegyékből nemesek s egyéb katonák Antalhoz Ecsedre, akikkel ő Szatmárnak a török ostrom alól való felszabaditására készült. Ide küldött ő hozzá Zay egy fő legényt azzal az izenettel, hogy háromszáz derék gyalogot válogasson ki, mindeniknek hátára egy egy zsák puskaport kötöztessen, és küldje Németibe. Azután maga Balassa Menyhért is elindult ő hozzá, ki is minekelőtte Ecsedbe érkezett volna, már az előtt két nappal Szatmár alól egy jó csoport törökséget küldött Ibraim basa Ecsed felé szaguldozni, mely igen véres csatát tartott Antallal. Ebben a viadalban egy kopjával kikapták az ő fejéből, életének nem kis veszedelemben való forgásával, az ő kócsag tollas csákó süvegét, mely mellé dugta vala a Ferdinándtól mostanában vett parancsolatot is. Azonban Szatmárt a törökök önkényt odahagyták, és igy a segitségre szükség nem lett.

A pozsoni diétán, a Tisza két partjáról öt vármegye tett panaszt az Antal erőszakoskodásairól 1563. eszt., de ő azokat részszerént tagadta, részszerént azt mondotta felőlök, hogy azok akkor estek, mikor azon vármegyékbeli nemesek az ifju Szapolyayhoz állottak volt. Forgách azt irja felőle, hogy ő ugyanakkortájban Szinyér várát erővel foglalta el maga számára, a Báthori familiától, melyre ugy mehetett, hogy azt akkor, egy még vigyázni nem tudó, és könnyen hivő ifju Báthori birta. Ettől azt kérte ki Antal, hogy némely féltőbb drágaságait hadd vigye be ő bátorságnak okáért a várba. Azt az ártatlan együgyü ifju megengedte. Antal egynehány ládákat kövekkel megrakat, azokat szekereken szállittatja be a várba, azonban a ládákat őrző katonákkal a várba berohan, az őrzőket szélyelüzi, a várat elfoglalja. Ezt a ravaszságot, Bethlen Farkas, nem Székely Antalról, hanem Balassa Menyhértről beszéli.

Egyébiránt, hogy eféle dolog Antalhoz is hozzá fért, abból tetszik meg, amint Melius Péter után, Barta Boldizsár irja, mert ez az Antal 1564. eszt. a nyiri pajkosokkal Debreczenre ütött, ott elöszöris a kastélyt gyujtotta meg, melynek az akkori égés miatt, Barta idejében már helye sem látszott; annakutána ugyanazon latrokkal a bol-

Digitized by Google

tokat feltörette, dulatta, a várost égettette, onnan pénzt, ezüstöt, marhát, harmadfélszázezer forint érőt vitt el, és a házak égetésében is sok ezer forint érő károkat tett. Ezenkivül a pozsoni diétán a felsőbb vármegyék arról tettek panaszt ő ellene 1569. eszt., hogy ő egy templomot erőszakkal elfoglalt, azt kastély formára épittette, és abból körülbelől sok kárt teszen. A rendek tehát arra kérték Maximilián királyt, hogy ezt a rendetlenséget, a törvény szokott idején kivül is, akadályoztassa meg, és amit Antal a Mathusnyay Pál özvegyétől erővel elvett, azt is, vagy az al- vagy a főispány, vagy az ország felsőbb részei kapitánya által, vele a méltatlan szenvedő özvegynek adassa vissza. Lásd tallóczi Bánffy Bálint. Mikor Békesy Gáspár 1575. eszt. Erdélybe ment, hogy ott a fejedelemséget Báthori Istvántól elvegye, mint próbált vitéz, ez az Antal volt egyik ő mellé rendelve, ahova ő igérkezett is, de az indulás ideje előtt kevéssel, valami változása történvén, midőn a tüzhelynél magát valami olajjal kenetné, maga tulajdon felesége gyilkosokat küldött reá, akik őt hirtelen megölték.

Szél Péter. Kaposvári kapitány volt 1556. eszt., amikor azt ő reá a törökök megszállották. Tovább is ótalmazhatta volna a várat, mint azt cselekedte, de minekelőtte a vár ura Dersffy István segitségül érkezett volna neki, azt feladta, melyért, hogy őt Török Ferencz Pápán megkapta, egy magas akasztófára függesztette.

Szemere László. Lásd Gyerőffy János.

Szénás. Lásd Szénásy.

Szénásy. Ezen familiának első tudható törzsöke Hégen nevű úr volt, aki magát, ugy látszik, Trencsén vármegyében Proszne nevű faluról irta, mivel vagy onnan származott, vagy talán azt birta, amint az ő maradéki közől egynek temetési pompájára irt ezen versekből gyanithatni:

Gróf Hégen ki magát nevezte Precznéről,

(talán ez a Preczne lesz, a mai irás módja szerint az emlitett Proszne)

Első ezen (Szénásy) házban, hires a nevéről
De sokkal hiresebb számos érdeméről
Mely fényt vett magának éles fegyveréről.

Ez a Hégen, negyedik, vagy Kún László király alatt vitézkedett, ki is őt több vitézeivel együtt, Rudolf császárnak segitségül küldötte, a csch király Ottokár ellen 1278. eszt., amint az elkezdett verseknek folytatása bizonyitja:

Digitized by Google

Hogy ezeren felül két százban irának,
S ehez hetven kettőt ismét számlálának:
Negyedik László lett a magyar hazának
Királya, s kormányát tartá hajójának.

László mellé Hégen siete eleve
És vitézi között nem utolsó leve,
Királyától zsóldot fegyveréért veve,
Melyért dicséretes volt mindenütt neve.

Esmérte azt Rudolf, kit Habsburg grófjának
Tartott, s Németország osztán császárjának.
Az ausztriai ház fundamentomának,
Kit tart, s méltán nevez legelső atyjának.

Mert Lászlót magyarok hires királyokat,
Míg meg nem szerette a kun asszonyokat:
Kihiván, és vele a több magyarokat,
Rudolf mellett tették szerencsés harczokat.

A cseh Ottokárust mindaddig sürgették,
Testéből a lelket mig ki nem kergették,
Rudolfnak számára Ausztriát megvették,
S a magok hireket égig repitették.

Hégen jelen forgott itt a magyarokkal,
S oly volt mint Achilles a mirmidonokkal
Sebesült is teste egynehány árkokkal,
De még szebbé leve személye azokkal.

A sebhely a vitéz egy igaz czimere;
Amely orczát csókol ellenség fegyvere
Szebb csók az, mint Vénus melyet bekevere,
Mert jele, bátran szembeszállni mere.

A virtusnak utja rakva tövisekkel,
Sokszor kell küszködni rémitő szelekkel,
Még a test is sokszor virágzik sebekkel;
Még a nagy tisztesség rád néz vig szemekkel.

Mert a virtus utját akik eltévesztik,
Abból a templomból méltán kirekesztik,
Hol a tisztességnek a tömjént gerjesztik,
És a becses hirnek szárnyára eresztik.

De Hégen ugy futott a virtus utjában,
Hogy a tisztességnek jutott templomában,
Mert László érdemit vévén egy summában,
Irt a grófoknak szűk lajstromában.

Digitized by Google

Szűknek mondom: mert még akkor nem szűklettek,
Hanem csak érdemért a grófok tétettek,
Királyoknak úti társaivá lettek
S szolgálatot tettek mindenütt mellettek.

Amely deák szó: comes, comites a versekben grófnak van forditva, nem kell gondolni, mintha olyan grófokat jelentett volna abban az időben, mint amicsodás nagy méltóságokat most grófoknak hivunk, mert ilyenek sem Kun László idejében, sem azután is még sok esztendeig a hazában nem voltak. Comes nevet az olyan előkelőbb nemesek viseltek abban az időben, akik sok jószággal s jobbágygyal birtak, a király udvarába szabad bemenetelek volt, és a királyt utazásaiban kisérték. A gróf név jól van hát a versekben igy magyarázva, király úti társa. A közönséges nemesek pedig abban az időben szolgáknak, király szolgáinak, servientes regis, hivattak; innen van ma is a szolgabiró, judex nobilium, sive servientium, nevezet. Minthogy hát a gróf név még akkor a hazában ismeretlen volt, Hégent inkább lehet s kell királyhoz szabadon járó, vagy király udvarában forgolódó urnak, vagy király kisérőjének s úti társának, mint grófnak nevezni. Ilyen királyi udvari emberré lett Hégen közönséges nemes emberből, minekutána a királytól a szarvadi jószágot nyerte. Azelőtt is birt már Borsod vármegyében. Hégen fiait igy adja elő a versiró.

Három magzatja lett ezen gróf atyának,
Ambus volt a neve az első fiának,
Másik László; Gogán a harmadikának
Neve, kit a haza esmere bánjának.
Ambusnak s Gogánnak hallgátok dolgáról,
Mivel ezen fának oldalas ágáról
Nem czélom beszélni: szólok hát magáról
Lászlóról, gróf Hégen középső fiáról.
Első Károly Róbert amidőn sokára
A római kolcsnak ajtó nyitására
Vég Szicziliából hozatott Budára,
És szert tett a hires magyar koronára:
László e királynak leve igaz hive,
Mert midőn Trencséni Mátyás (Máté) grófnak szive
Elpártolt s Károlyra vonva volt kézive:
László Károly mellett mindent véghezvive.
Nem kedvezett semmit tulajdon vérének
Amig a pártosok meggyőzettetének

Digitized by Google

S Mátyás (Máté) gróftól igen nagy földet nyerének
Melyet ma is hivnak még Mátyús földének.

Ennek a Lászlónak, maga nevét viselő László fia maradt, aki Zsigmond király alatt virágzott, ki is őt minden jószágaiban ujra megerősitette. Erre az ifju Lászlóra ragadt először a Szénásy név. Ennek fia volt István, aki következik.

Szénásy István. A most emlitett Lászlónak fia. Jelenvolt 1444. eszt. a várnai veszedelemben, azutánis soká vitézkedett a nagy Hunyadi János alatt, amint a versiró, a familiának leveles tárjából beszéli:

— — — István Várnának határát
Tudta, s Amurátnak látta sok jancsárát
Ki miatt vallotta népünk szörnyü kárát,
És a hitszegésnek megadta az árát,
István azutánis kard illvén kezében,
Hunyadi Jánosnak forgott seregében,
Kit az irigység is tisztel nagy nevében,
S hordoz a becsület fényes szekerében.

Szénásy László. Istvánnak fia. Nyitra vármegyében a csejtei várnak kapitánya volt 1465. eszt. Lásd Svela.

Szénásy Lajos. Talán a most emlitett Lászlónak fia, a bizonyos, hogy Istvánnak unokája. A versekirója azt mondja, hogy a kik 1526. eszt. második Lajos királylyal együtt a mohácsi mezőn elestek.

Szénás Lajos is volt ezeknek számában,
Ki érsek Tomory Pál kommandójában
Borulván vérének tiszta biborában
A többb magyaroknak nyugszik sirhalmában.
Ennek a Kapjoni ház egyik szépsége
Kapjoni Erzsébet lévén felesége:
Lett a gróf Károly házzal is vérsége
Mely Kapjoni háztól jó s nő fényessége.

Szénásy Mihály, László, György, István, András és Péter. Mindnyájan első Ferdinánd király alatt virágzottak. Ezek birták Bihar vármegyében Bályogot egészen 1552. eszt. László és Péter Szöplakon is birtak.

Szénásy Serestély. Mikor Szapolyay János Zsigmond, somlyói

Digitized by Google

Báthori Istvánt, aki idővel lengyel király lett, Bécsbe küldötte első Ferdinánd királyhoz 1563. eszt. követségbe, annak egyik kisérője s utitársa ez a Serestély volt. Lásd Szapolyay János Zsigmond életét a mondott esztendőre.

Szennyesy Mátyás. Mikor Bornemisza Pál püspök Erdélyből kijött, ez a Mátyás egy volt annak kisérői közől, és a többiekkel együtt ő is Ferdinándhoz állott Izabellától 1556. eszt., mely időtől fogva Telekesy Imre alatt vitézkedett, kivel is együtt verte meg a törökőket Kaza nevű falunál 1558. eszt Telekesy halála után Zay Ferencz mellett hadnagykodott Együtt vette azzal meg Hadadot 1562. eszt., és őt hagyta ott Zay, mintegy kétszáz katonával a várban, annak őrizésére; de alig lakhatott abban két esztendeig, mikor az ifju Szapolyay János Zsigmond, és somlyói Báthori István, tizenhatezer emberrel rajta mentek, és ámbár magát vitézül ótalmazta, a várat s várost tőle visszavették, katonáit vagy levágták vagy elfogták. A Mátyás ostrom alatt mutatott vitézségét, azzal tisztelte meg Szapolyay, hogy őt sebeiből kigyógyittatta, fegyverekkel, lovakkal, pénzzel, s ruhákkal megajándékozva bocsátotta el magától.

Szent-Annay Tamás. Lásd Figedy Gábor.

Szent-Györgyi. Ez a grófi familia, először Bazinról, azután Szent-Györgyről neveztetett, mely két város Pozson vármegyében van. Első tudható törzsöke Tamás, Imre királytól egy erdőt, második Andrástól pedig Szakolczát nyerte 1209. eszt. Nyitrai főispán volt ez a Tamás, mikor ugyan második András király Bazint adta neki, melynek birásába Pothó, az akkori pozsoni főispán vezette s avatta be őt. Azt a királyi levelet, melynél fogva Bazint adta vala neki András király, 1216. eszt. ujitotta s erősitette meg, mivel az első s eredeti levélen, András királynak első pecsétje volt, mely akkor veszett el, mikor az ő feleségét Gertrudot megölték. Hogy tehát valami csalárdság ne történhessék az első pecsét miatt, egy második és uj pecsétet csináltatott András király, és valamint más egyéb régi királyi leveleit, ugy ezt a Tamásét, azzal pecsételtette ujra meg a mondott esztendőben. A Tamás két fia Sebus, vagy talán József és Sándor árvák, de egyszersmind főpohárnokok voltak már 1217. eszt., amikor András király, Szakolcza határait nekik kimutogattatta, Ugrin kanczellár által, ahova ők sok uj lakost szállittottak vala akkortájban. Azután kevés idővel Sebus, Szent-György várát szerzette meg magának, és azt Ábrahám nevű fiára hagyta. Sándor egyebek közt Csötörtök nevű pusztát birt, és két fiút hagyott, ugymint Kozmát és Achillest.

Szent-Györgyi Kozma. (Bazini). A közelebb emlitett Sándor

Digitized by Google

fia. Ezt a Kozmát, egy 1245. eszt. költ levelében, arról dicséri negyedik Béla király, hogy ő a tatárok ellen igen vitézül hadakozott, és a király szeme láttára azoktól két sebet kapott. Minekutána pedig Béla a szerencsétlen had után Dalmáciába bujdosott, Kozma akkor itthon maga helyén maradt, és Pozson vármegyét, az ausztriai herczeg ellen ótalmazta, és az annak katonáival való csatázások közben, tizenkét sebet kapott, s utoljára azoknak fogságába is esett, melyből Béla váltotta ki őt idővel. Ugyanazon hadban, egyik szemére is megvakult Kozma. Második István király 1280. eszt. költ levelében, két fiát emlegeti ennek a Kozmának, ugyanis Pált és Kozmát, de azok mag nélkül haltak el.

Szent-Györgyi Achilles. (Bazini). Ez is Sándor fia, Kozma testvére. Ezt is arról dicséri negyedik Béla király, hogy ez is emberül viselte magát a Sajó vizénél a tatárok ellen, ott sebet kapott, egy testvérje halva esett; azután Kozmával együtt ótalmazta az ország határát az ausztriai herczeg ellen, sőt Kozmának fogságába lett elesése után is épségben megtartotta Pozson vármegyét az ausztriai katonák erőszakjaitól. Mikor aztán Béla Dalmáciából hazajövén, az ausztriai herczeg ellen hadat inditott, akkoris Achilles Pozsontól fogva Bécsig mindent felprédált.

Szent-Györgyi Tamás. Az oda felebb csak egy szóval emlitett Ábrahámnak egyik fia, országbirája és pozsoni főispán. Sok kárt tett volt ez a Tamás az esztergomi érsekség jószágaiban, melyért őt az érsek Lodomér, az anyaszentegyházból kirekesztette. Idővel magába tért Tamás, és háromezer márkkal kivánt eleget tenni Lodomérnak, de Lodomér azokat el nem vette, hanem azzal megelégedett, hogy Tamás, a maga testvérjének Ábrahámnak jováhagyásával, neki háromszáz márkában, egy Gyorok nevű falut adott Nyitra vármegyében 1287. eszt. Ez a Tamás örökösi maga után nem hagyott.

Szent-Györgyi Ábrahám. A most emlitett Tamás testvérje. Bizonytalan miért volt neki más neve Abics vagy Obics és Veres. Hogy az ő két fia, Péter és Sebus, a győri káptalan előtt 1343. eszt. megosztoztak, Péternek Bazin jutott a hozzá tartozó falukkal, Szelessel, Ujfaluval s t. b. Sebusnak pedig Szent-György vára, és némely ahoz való faluk. Sebusnak két fia volt, Miklós és János, kinek első Lajos király 1361. eszt. költ levele által megengedte, hogy Hedvárán uj várat épitsen, és azt árkokkal körülkeritse. A János testvérének Miklósnak, György nevű fia maradt, kinek neve ott vagyon azon szövetség levél alatt, melyet Zsigmond király a lengyel királylyal csinált 1412. eszt. Ez a György, aki 1426. eszt. halt meg, és a bazini nagy tem-

Digitized by Google

plomban fekszik. Ozdravszky Iratnától a többek közt maga nevét viselő György fiat hagyott, kiről majd alább lesz szó.

Szent-Györgyi Péter. A közelebbi czikkelyben emlitett Ábrahámnak öregebb fia, Sebus testvér bátyja. Borbála nevü leányán kivül, akit Polheimi Farkashoz adott férjhez, három fia volt, Tamás, Péter és János, kiknek Lajos király 1369. eszt. megengedte, hogy Eberhárd nevü falujokhoz közel, a Dunán hidat tarthassanak. Ezek közöl Péter két fiut nemzett, Tamást és Pétert, akik 1397. eszt. a győri káptalanban, familiájoknak sok régi leveleit ujra leiratták. Péternek két fia maradt, Kozma és László, és egy leánya Czeczilia, vagy magyarosan Cziczely, aki következik.

Szent-Györgyi Czeczilia. Szent-Györgyi Péter leánya, egy derék magyar amazon, Rozgony István temesi főispány felesége, Zsigmond király idejében. Elment ez a vitéz asszony a királylyal, és a maga férjével 1428. eszt. Ráczországba Galambócz vára ostromlására, ott a Dunán egy fegyveres hajóra ült, a vizen fel s alá hajókázott, a török hajókkal győzedelmesen csatázott, és Galambócz várára a hajóból ágyúzott, amint erről maga Zsigmond teszen bizonyságot egy 1434. eszt. költ királyi levelében.

Szent-Györgyi Tamás. A közelebb irt Czeczilia atyjának testvérje, első Lajos király alatt tárnokmester, Mária királyasszony idejében dalmát- és horvátországi bán. Mindent elkövetett, hogy a Mária királyi székét erős fundamentomra állitsa Kis Károly ellen; de mikor abban nem boldogulhatna, hivatalát letette, többé magát semmi közönséges dologba nem is avatta, hanem csendes magánosságban vénült meg. Irnak ugyan gyermekeit, de mivel azok, vagy papokká lettek, vagy nem tenyésző házasságban éltek, hamar vége szakadt bennök a Sebus ágának.

Szent-Györgyi Péter. Az oda felebb emlitett Györgynek Ozdravszky Iratnától született egyik fia. Minekutána a tótországi bán Marczali Dienes leányát Hedviget, Imre, László és István nevü fiak anyjává tette volna, 1445. eszt. meghalt. Az ő özvegye Hedvig, micsoda osztályt csinált férje öcscsével, Györgygyel, mindjárt fog emlittetni.

Szent-Györgyi György. Ez is Györgynek Ozdravszky Iratnától való fia, és igy a most emlitett Péternek öcscse. Erre bizta volt Albert király a magyar korona gondviselését, melyet aztán Albert halála után, ő viszszaadott az ő özvegyének, Erzsébet királynénak 1439. eszt. A bátyja özvegyével Marczaly Hedviggel, Csötörtök városában, vagy másképen Leopoldsdorfban, Pozson vármegyében, négy pozsoni káptalanbeli ur előtt, igy osztozott meg 1446. eszt, hogy egy czédulára leirták Bazin nevét Borostyán várával, másikra pedig Szent-Györgyöt Eberhard vá-

Digitized by Google

rával. Akkor egy irás tudatlan gyermeket hoztak elő, aki az ő nevükben czédulát vonjon. Györgynek jutott Szent-György és Eberhárd. Ötödik László király halála után, nem Hunyadi Mátyást, hanem Fridrik császárt iparkodott magyar királylyá tenni, melyért nem csak maga dicséretet nyert Fridriktől, hanem czimerének bővitését is. Első felesége Gitka vagy Judit, Wolfard Pál özvegye volt, aki őt első férjéről reámaradt két várral, ugymint Vöröskővel és Óvárral gazdagitotta. Ez a Gitka, a troppaui herczeg leánya volt, mert magát, Isten kegyelméből, Troppau örökösének szokta irni. Györgynek második felesége, Lichtenstein Margit volt. Ezen kettős házasságból öt gyermek származott, ugy m.: János, Péter, Zsigmond, Kristóf és György.

Szent-Györgyi János. A közelebb irt Györgynek első fia. Fridrik császárhoz pártolt Mátyástól 1459. eszt., de cselekedeteit megbánván, Mátyás őt nemcsak kegyelmébe vette, hanem az erdélyi vajdaságot is neki adta. Ujra hűségtelenségbe esett vajda korában, mert megengedte, hogy az erdélyiek őt királynak kiáltsák. Lásd Veres Benedek. Maga ment Mátyás ő ellene. Jókor megalázta János magát, Mátyásnak eleibe ment, és térden állva tett vallást s kért engedelmet hibájáról, amint azt Mátyás Kolosvárból 1467. eszt. sz. Mihály naptájban Czudar Jakabhoz küldött levelében maga irja. Mátyás akkoris ujra kegyelmébe vette őt, de a vajdaságot róla levette. Ezen pártütésről irta volt akkor Janus Pannónius, vagy igaz néven Czezinge János ama verseket:

Castrorum septem crudelis et impia tellus,
Quid dominum contra perfida colla levas?
Oblita es famulam? saltem te agnosce parentem:
Hic tibi ni Princeps esset, alumnus erat (Mathias)
Divitiisne tumes? cecidit Campania dives,
An populo? Marathon millia quanta premit.
Sed tibi forte animos perjuris proditor auget?
Aspice quam stultum, stulta sequare ducem.
Sit licet ille ferox, et sit bellare peritus,
Sit licet ille potens; improba caussa sua est:
Vincitur ut caussa; pariter vincetur et armis:
Bella placent justo, nonnisi justa Deo.

Ez időtől fogva magányosságban élt János. Felesége a Batthyány házból való volt, kitől született Margitját, Hohenbergi Jánoshoz adta.

Szent-Györgyi Péter. Ez is György fia. Erdélyi vajda, országbirája és székelyek főispánja 1499. eszt. lett. A vajdaságot mintegy tiz esztendeig viselte, és minden nagy dologban benne forgott, melyek azon idő alatt estek. Az ifju Hunyadi Jánossal együtt hadakozott a tö-

Digitized by Google

rökök ellen 1502. eszt. Jelenvolt 1505. eszt. a rákosmezei hires diétán. Azután 1506. eszt. őt küldötte Buzlay Mózessel Ulászló, teljes hatalommal Maximilián császárhoz követségbe. Ő is elkisérte Ulászlót Bécsbe a császárhoz 1515. eszt. Ugyanazon esztendőben adott a tali klastromnak egy Besztercze nevü falut Pozson vármegyében. Szapolyay János lett ő helyébe erdélyi vajda. Országbirája volt még 1517. eszt. is, mikor nagyobb bizonyságnak okáért, Lajos király azon levelének ő is aláütötte a maga pecsétjét Perényi Imre palatinussal együtt, melylyel Bakacs Tamás érseknek szabadságot ad arra, hogy a maga várait s jószágait, aszerént ossza fel a maga atyjafiai közt, amint akarja. Ezen levéllel egy uttal annak is eleje vétetett, hogy az érsek halála után az ő atyjafiai egymással ne perelhessenek, mivel az érsek minden jószágait maga kereste, és igy mindeniknek annyit szabad volt adni, mennyit neki tetszett. Bizonytalan hanyadik esztendőben ajánlotta neki levele által második Lajos király a pozsoni prépostságot, nevezetesen, hogy annak templomát bővittesse. Pécsi püspök Szakmáry György maga közbevetésére, ugyanakkortájban egy szigetet is adott vissza a prépostságnak, de más levelében ujra arra kérte Szakmáry György püspök, hogy a sziget két oldalát mosó vizet is adja oda annak, hogy annak mind a halászatra, mind egyébre nézve hasznát vehesse. Kétszeri, de mindenkor terméketlen házassága volt, első ugyan Czimburgi Kunegundával; második pedik Waldstein Zsófiával.

Szent-Györgyi Zsigmond. Ez is György fia. Nagyszombati kapitány volt 1459. eszt., mikor némely atyjafiaival, Mátyás királytól Fridrik császárhoz pártolt. Őt tette vala Fridrik maga seregei vezérének Mátyás ellen, ki ellen ő egy kevés ideig nagy szerencsével is hadakozott, de azután a koczka megfordulván, Mátyás hüségére visszaállott. Jánossal együtt viselte vala a vajdaságot, kivel együtt adott neki Mátyás arra szabadságot 1486. eszt., hogy a kalocsai káptalan ellen, Bodrog és Bács vármegyében fekvő, Szent-György és Kabold nevü faluk iránt, ujra pert indithassanak. Borbála nevü feleségétől született fia Tamás, 1493. eszt. végezte el az esztergomi érsekkel való régi pert a dézma dolgában, kinek az időtől fogva az ő jobbágyai az eddig való dézmát is tartoztak megfizetni. Ifjukorában s mag nélkül halt el Tamás. Az ő atyjának többi testvérei sem hagyván örökösöket, ez az ág egészen kialudt, és annak jószágai, a mindjárt emlitendő Imre maradékira szállottak.

Szent-Györgyi Imre. Az oda felebb emlitett Péternek Marczaly Hedvigtől való első fia. Rozgony Ilonától, Simeon nevü fiat hagyott. Ez a Simeon birta Csötörtöknek, vagy Leopoldsdorfnak felét 1488.

Digitized by Google

eszt. Gyermekei ezek voltak. 1. László, 2. Péter, 3. Ferencz, 4. Farkas, 5. György, 6. Krisztina, Klistiáni Mithyán János felesége. 7. Borbála, aki a deák nyelvet annyira tudta és szerette, hogy mind másokkal, mind a többek közt Fáncsy Borbálával azon levelezett. Először Lichtenstein Rézmanhoz, 1511. eszt. attól özvegyen maradván, 1524. eszt. másodszor Gragovszky Gáspárhoz ment férjhez.

Szent-Györgyi Farkas. Simeon fia, Imre unokája, második Lajos király főkamarása, kinek Mohácsnál történt halála után, a Ferdinánd követei, Lajos özvegyéhez Pozsonba hitták Farkast 1526. eszt. Lucza napja után való szombaton, ott Pozsonban költ levelök által. El is ment oda Farkas, és attól fogva egész haláláig, mely 1534. eszt. történt, Szapolyay Jánosnak ellensége, Ferdinándnak pedig hüséges pártfogója volt. Felesége zabláti Trencséni Lőrincz leánya Zsófia, ákosházi Sárkány Ambrus özvegye volt, de aki őt semmi magzattal nem örvendeztette meg.

Szent-Györgyi Ferencz. Ez is Simeon fia, Imre unokája. Ez is Szapolyay ellensége s Ferdinánd hive, ki is mennyire becsülte őt, azzal mutatta a többek között meg, hogy őt a maga Bécsben 1527. eszt. 1. aug. született fiának Maximiliánnak, aki idővel császár s magyar király lett, keresztatyjává választotta. Hét gyermeke volt, de azok közől a férfiak mag nélkül haltak el, a leányok pedig Ausztriába német házakba mentek férjhez.

Szent-Györgyi György. Ez is Simeon fia, Imre unokája. Voltak ugyan gyermekei, de mivel azokat mind eltemette, maga aztán 1543. eszt. vitte a Szent-Györgyi familiát koporsóba.

Szent-Györgyi Székely Tamás. Auránai perjel volt ötödik László, és Mátyás királyok idejében. Ő is fegyvert fogott volt Hunyadi Mátyás mellett, mikor az fogságban ült, ugymint akihez különbenis atyafisága volt, és Szilágyi Mihálylyal együtt ment a pesti diétára 1458. eszt., ahol Mátyás királynak választatott. A jeruzsálemi sz. János vitézi rendének jóváhagyásával, ez a Tamás ajándékozott Mehorai Jánosnak Nográd vármegyében Szirág nevü falut 1453. eszt., melyet ez ideig az emlitett vitézi rend birt vala.

Szent-Györgyi Bertalan. A törökök és Fridrik császár ellen való hadakozásokban mutatott vitézségéért, az auránai perjelséget nyerte el, Ujlaky Miklós halála után Mátyás királytól 1477. eszt. Azután is jól viselte magát 1482. eszt. Hamburg (Haimburg) ostromlásakor, sok ellenséget vágott le, és sokat vitt életben is a királyhoz. Nem volt atyafisága az első rendbeli Szent-Györgyiekkel.

Szenthe György. Horvátországban Körös vámegyéből való; Horvát János és Palisna János hires rebelliseknek buzgó követőjök. Ott

Digitized by Google

volt ezekkel akkor is, mikor ők 1386. eszt. Gara és Diákovár közt Verőcze vármegyében Erzsébet és Mária királynékat elfogták. De kétség kivül azután sem hagyta el azokat, mert 1392. eszt. Zsigmond király ő tőle minden jószágát elvette, és azt a Kanisay familiának adta.

Szent-Iványi György. Második Lajos király udvarában lakott. Őt küldötte a király kevés hetekkel a mohácsi veszedelem előtt 1526. eszt. levéllel Zala és Vas vármegyékhez, ezenkivül Hampó Jánoshoz, Erdődy Péterhez, Kanisay László özvegyéhez, Széchy Tamáshoz, a veszprémi káptalanhoz, melyben azt parancsolta, hogy haladék nélkül küldjék fegyvereseiket a török ellen. Utiköltségül huszonöt forintot kapott.

Szent-Iványi Antal. Derék ágyúöntő mesterember volt, második Lajos és első Ferdinánd alatt. Ő vele öntetett a többek közt enyingi Török Bálint egy szertelen nagy ágyút, mely mindaddig szolgált a szigeti várban, míg azt 1556. eszt. az Ali basa ágyúgolyóbisai hasznavehetlenné tették, mikor Szigetvárát Horváth Márk vitézül óvalmazta ő ellene.

Szép Miklós. Vas vármegyei követ volt 1447. eszt. a budai diétára, mikor a rendek Hunyadi Jánosnak Buda várát gondja alá adták. Társai Szász Mihály, Deák Bálint, és begedi Nagy Péter voltak.

Szepessy László. Ott volt a budai országgyülésen, mikor a világ becsülte Hunyadi Jánosnak általadatott Buda vára 1447. eszt.

Szepessy János. Szatmár vármegye küldöttje volt Csáholyi Bertalannal, és Gachály Györgygyel a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Szepessy György, Ferencz, László és **Sebestyén.** Nagy jószágu emberek voltak első Ferdinánd király alatt, Bihar és Szabolcs vármegyékben, aholottis 1552. eszt. a többek közt ezeket birták: Ebest, mely akkor hatvanegy portából állott, Szepest, ahol hetvenegy porta volt, Pácsot, tizenöt portával, Bodóházát egészen, Szováton hatvanhat portát, Kötelesen kilenczet, Mike Pécsen tizenötöt, Boldogfalván is tizenötöt, Puszta Apátiban kettőt, Vasadon huszat, Ér-Adonyban kilenczet.

Szerdahelyi Mátyás. Mislei prépost volt 1558. eszt., mikor Bebek György az ő házára rontott, őt minden ruhájától, pénzétől s egyéb jószágától megfosztotta, és az egész prépostságot tőle elfoglalta.

Szerecsen Miklós. (Goreczi). Zsigmond királylyal ott volt a nagy-nikápolyi hadban 1396. eszt., ott a törökök fogságába esett, és azoknál tizenkét egész esztendeig raboskodott. Onnan lett kiszabadulása után, ismét sokat szolgált Zsigmondnak; kivált a törökökhöz és más vad nemzetségekhez sok izben járt követségbe. Nevezetesen pedig Mesopotámiába őt küldötte Zsigmond, hogy Karaywluk nevü fe-

Digitized by Google

jedelmet ott vegye reá arra, hogy a törökőket tánadja meg, és a Magyarbirodalom háborgatásától azokat vonja el. Mindenben a király kívánsága szerént járt el ebben a dológban. Ennyi fáradozásiért, sok jószágokat adott neki a király 1428. eszt. Körös és Zágráb vármegyékben.

Szerecsen György. (Mesztegnyői). Ott volt a budai diétán, mikor Buda várát a rendek Hunyadi gondviselésére bizták 1447. eszt. Fia lehetett ennek az, akiről felebb Bodó Ferencz alatt egy szó van.

Szerecsen János. Két ezer gyalogot vezérlett 1526. eszt. a mohácsi szerencsétlen hadra, a Dráva mellékéről, akiket részszerént a pécsi káptalan jószágaiban gyüjtött össze. Onnan kiszabadulván, állhatatos követője volt Szapolyay Jánosnak Ferdinánd király ellen, ki is ezen hűségeért neki adta a pécsi püspökséget, melynek jövedelmeit ő egynehány esztendeig húzta, noha világi ember lett volna. Lásd Perényi Péter. Nádasdy Tamással őt küldötte volt Szapolyay 1530. eszt. Szigetvára megvételére, de onnan azzal együtt visszahivta, mivel azalatt a németek Budát megszállották. Őt is az a Balás nevű budai kocsis vezette be Budára Szapolyayhoz, aki az előtt kevéssel Nádasdyt. Lásd Nádasdy Tamás.

Szeredy. Lásd Serédy.

Szerencsés Imre. Második Lajos idejében kincstartó volt. Zsidóból lett keresztyénné. Keresztatyja Perényi Imre palatinus volt, és épen azért adatott neki a keresztségben az Imre név. Azelőtt Salamonnak hitták. Vallásával együtt feleségét és gyermekeit is elhagyta Budán a zsidó-utczában, és egy Kolosvárról származott leányt vett el, aki a királyi udvar előtt is ösmeretes volt. Az esztergomi érsek Szalkay László vette őt maga mellé kincstartónak. Fösvénységére és pénz halászására nézve; soha sem szünt meg zsidó lenni. Belgrád és más várak török kézre lett jutásának az ő szükmarkuságát vetették okúl 1521. eszt. Mind a rákosmezei, mind a hatvani diéta azt kivánta Lajos királytól 1525. eszt., hogy Imrét vonja számadásra, és őt érdeme szerént büntesse meg: azértis Lajos őt 21. maj. Budán a csonka toronyba záratta, és ott tizennégy napig tartotta, akkor pedig szabadon bocsátotta, de amelylyel csak az ő veszedelmét siettette. Úgyanis mind a hatvani gyülésről, mind másunnan sok ember, huszár, hajdu és egyebek sereglettek mindjárt az ő háza eleibe, és ott mindaddig lovalták egymást, hogy egyszer estvéli őt óratájban az ő kapujának szekereket hajtottak, azt betörték, és Imrének minden pénzét, borát és egyéb jószágát egész éjjel ragadozták. Másnap ismét sok ember gyült az ő házához, akik az ő ablakairól a vas rostélyokat is lefeszegették.

Digitized by Google

Eleget akarta ugyan azokat Dobó Ferencz csendesiteni, de csak olajat töltött a tűzre, mert ott hagyták ugyan a prédálók az Imre házát, de a Szalkay László érsek házára mentek, és azt is kipusztitották. Harmadik ház volt az érsekéhez, a hires Fugger nevü kereskedők háza, ez is hasonló sorsra jutott volna, ha abban egy jó erős őrizet nem lett volna. Harmadik nap minden zsidókat sorba vettek ezek a ragadozók, és azokat fosztogatták mindaddig, mig Szapolyay György őket a városból ki nem üzte, és igy a csendességet, s a tulajdonnak bátorságban való létét helyreállitotta. Hatvanezer jó aranyra tette Imre a maga kész pénzét, melyet ekkor elragadoztak. Bujában nem sokára letette mindenek előtt gyülölséges életét. Csak ebből az egy példából is lehet gyanitani, az akkori időknek független és nyomorult voltát.

Szilágyi László. Zsigmond király alatt élt. Lásd Garázda Miklós. Az ő familiája a Szilágyi nevet a Szilágyságtól vette, ahol lakott. Minekutána pedig ez a László 1408. eszt. decz. 29. napján Temes vármegyében, egy Horogszeg nevü várost nyert Zsigmondtól, mind ő, mind az ő fia Mihály, horoghszeghi Szilágyinak hivatott. Belleni István leányától Katalintól hat gyermeke maradt, u. m. Mihály, László, Osvald, Erzsébet, Zsófia és Orsolya,

Szilágyi Mihály. (Horoghszeghi). A közelebb emlitett Lászlónak fia, atyjához hasonló derék vitéz, temesi főispán, macsói bán és magyarországi gubernátor, ötödik László és Mátyás királyok idejében. Ennek gondviselése alá volt adva Belgrád vára 1456. eszt., mikor az alá Mohammed török császár másfél százezer emberrel sietett, annak megvételére; kinek közeledését megtudván, azt a budai diétának levele által mindjárt hirül adta. Nagy bizodalommal ment ekkor Mohammed Belgrád alá, és olyba tartotta, mintha az már kezében lett volna. A maga atyját Amurátot gyalázta, hogy az hét hónap alatt nem tudta azt megvenni, ő pedig azzal biztatta magát, hogy ő azt tizenöt nap alatt megveszi, de a kis-ázsiai basa előre megmondotta neki, hogy a magyarok nem szokták olyan könnyen feladni a várat, mint a görögök. Ugyis lett a dolog, mert ámbár Belgrádot igen nagy erővel és dühösséggel támadta meg, és azt mind a vizről mind a szárazról igen keményen szorongatta, de Szilágyi Mihály is, ámbár nem nagy erővel volt, mindazáltal tiz nap alatt azt igen hatalmasan ótalmazta, mindaddig, mig aztán az ő kedves sógora, a nagy Hunyadi János, az ő segitségére megjelent, és akkor egyesült erővel Mohammedet nagy vérontás után a vár alól elüzték. Lásd Hunyadi János. Ott volt ez a Mihály Belgrádon; mikor ott Hunyadi László a grófi

Digitized by Google

Cillei Ulrikkal összeveszett, és ő vagdalta össze Ulrikot. Onnan Temesvárra kisérte László királyt, az öreg Hunyadi özvegyének látogatására, és az öreg Hunyadinak két fia, László és Mátyás, ott a király előtt, és annak jóváhagyásával adtak neki némely falukat, sok rendbeli hűséges szolgálatiért, épen András napján.

Mely nehezen szenvedte ő az ifju Hunyadi Lászlónak Budán 1457. eszt. történt véres halálát és Mátyásnak fogságát, azzal mutatta meg, hogy mihelyt ő azt megtudta, mindjárt sok katonát szedett maga mellé, és azokkal egész Erdélyt, és abban a királynak minden jövedelmeit elfoglalta. Hogy pedig annál erősebb lehessen a király ellen, magának és a Hunyadi háznak mindenfelől jó barátokat keresett, és régi ellenségeit megengesztelni igyekezett. Igy békélt meg p. o. szent-miklósi Pongráczczal, a liptói főispánnal, akivel egymásnak arra kötelezték a többek közt magokat, hogy egymást minden ellenségeik ellen fogják védelmezni. Mikor igy nevekednék naponként a Szilágyi ereje, és az ország belső háboruja, a király Giskrát küldötte ő ellene, hogy az őt ültesse le, akivel Szilágyi egynehányszor meg is ütközött, de ugy látszik, egyik rész sem akart a másiktól megijedni. Mindazáltal a lármák szép móddal lehető lecsendesitésére a király Pozsonba diétát hirdetett. Próbálták az ellenkező felek a békességet, ilyen feltétel alatt, hogy ha a király Mátyást visszaadja, tehát ennek édes anyja Szilágyi Erzsébet tartozzék a királynak visszaadni Besztercze, Déva és más várait; de ebből a békességből semmi sem lett; mert a király Mátyást magával Prágába vitte, és igy Erzsébet is a várakat maga kezénél megtartotta. Azonban a király, ötödik László, kevés napok mulva, ugyan Prágában meghal 1457. eszt. nov. 23. napján, melyet Szilágyi megértvén, minden mesterségét megvette, hogy e fogoly Mátyást ültethesse a magyar királyi székbe.

A következett 1458. esztendőnek első napjára hirdettek vala a magyarok Pestre diétát, hogy ott egy uj király választásáról tanácskozzanak. Jókor megjelent Szilágyi is Pesten, huszezer fegyveres prókátorral, hogy azok az ő Mátyás mellett való okoskodásit, a főrendek előtt annál fontosabbakká tegyék. Gara László, az akkori palatinus, Ujlaky Miklós, Bánffy Pál és a Hunyadi háznak többi ellenségei, jól látták a budai várból ezt az ő készületét, azért is nem mertek Pestre általjőni, hanem azt kivánták, hogy azok a főrendek is, akik ott gyültek össze, menjenek által Budára, és ott válasszanak királyt egyenlő akarattal. Igen tartott Szilágyi, hogy a Budán lévő rendek, királyt találnak választani, ha szinte oda a pestiek el nem mehetnek is a zajló Duna miatt. De szerencséjére jan. 8. napját követett éjjel a Duna

Digitized by Google

ugy általfagyott, hogy azon bátran lehetett össze-visszajárni. Általment hát maga Budára, és az ott összegyült urakat megkérte, hogy jöjjenek által Pestre. Azok nem bátorkodtak ugyan magokat vonogatni; de azonban a pápa követét kérték, hogy először igértessen engedelmet Szilágyival, a Hunyadi ház ellenségeinek, és azután általmennek Pestre. A követ kivánságára, mind a maga, mind a Hunyadi ház nevében megigérte Szilágyi, mind esküvése, mind kezeirása adása által, hogy sem a Hunyadi László haláláért, sem a Mátyás fogságáért senkin is boszut nem fognak állani; csak hogy akik annak okai voltak, most Mátyásra voksoljanak. Ezzel arra birta a budai urakat, hogy azok Pestre általjöttek. Hogy ezeket Pestre általvehette, ott ismét megjelent a gyülésen, és ott igen hathatós beszéddel előadta, hogy ő nem azért hozott magával oly sok fegyveresst, mintha azokkal a rendeknek, a választásban való szabadságán akarna erőszakot tenni; hanem inkább azért, hogy őket jusaikban ótalmazza azok ellen, akik őket azokban meg akarnák bántani. Mindazáltal meg nem állhatta, hogy a néhai kedves emlékezetü Hunyadi Jánosnak halhatatlan érdemeit elő ne hozta volna; egyszersmind eszökbe juttatta a rendeknek, hogy nekik hatalmokban áll, a Hunyadi János fiát, Mátyást a fogságból kiszabaditani, és azt annak az országnak kormányára ültetni, melyet Hunyadi oly sokszor tartott meg az utolsó veszedelemtől. Bonfin és Dlugoss azt irják, hogy Szilágyi akasztófákat is állittatott fel azoknak számokra, akik Mátyás választásában meg nem egyeznének, de abban méltán lehet kételkednünk, annyival inkább, mert csakugyan voltak olyanok, akik a Mátyás választását, amennyire rajtok állott, mellőzték és késleltették; mindazáltal Szilágyi senkin legkisebb erőszakot sem tett. Ezeknek magok vonogatása miatt esett az, hogy a Mátyás választása, egészen jan. 24. napjáig haladt. Az idő alatt a Szilágyi huszezer embere, negyvenezerre szaporodott, akik ha szinte nem mind fegyveresek voltak is, de volt annyi bátorságok, hogy mikor a mondott napon a rendek sokácska tanácskoznának, azoknak végső magok meghatározását nem várták, hanem egy részök Pest és Buda közt, az egészen általállott Duna jegén, más részök pedig a pesti utczákon, a hideget tovább szenvedni elunván, Mátyást királynak kiáltották. Negyven és több ezer embernek harsogó szava, csakhamar reáhatározta azokat is, akik még eddig Mátyás választását hátráltatták, hogy ők is, azoknak örvendező kiáltásaikhoz, a magokét hozzáadják.

Megesvén a Mátyás választása, addig azon ülésből el sem oszlottak a rendek, hanem Szilágyit ország gubernátorának tették öt

Digitized by Google

esztendőre, mig a tizenöt esztendős Mátyás alkalmatos lesz arra, hogy az ország terheit egyedül hordozza. Még ugyanazon napon feleskette Szilágyi a rendeket a Mátyás hűségére, és egynehány törvényeket helybehagyott és megerősitett, melyeket a rendek csináltak. Azok közől ezek a nevezetesebbek. Amely jószágokat a közelebb mult három esztendőben valaki igazságtalanul elfoglalt, azokat az igaz urának tizenöt nap alatt adja vissza; sem Szilágyi, sem Mátyás a nemesekre és azoknak jobbágyaikra semmi szin alatt taksát vagy adót nem vethet; az ország hadainak őrzésére fenálló katonaság, a király kincstárából fizettessék, ha pedig az elégséges nem lenne az ellenség megzabolázására, akkor a püspökök és az ország bárói, a magok bandájával, ha a sem volna elég, minden nemesek fogjanak fegyvert; minden esztendőben, pünkösd tájban, diéta tartassék Pesten, ahol aki tartoznék megjelenni, azonban törvényes ok nélkül onnan elmarad, minden jószágát elveszti; mind a papi mind a világi tisztségeket, hazafiakra kell ruházni; a papok, nemesek, oskolai tanulók, vámot, és dézmát nem fizetnek; amely várakat az urak csak magok oktából épitettek, és amelyek a vármegye ótalmára szükségteleneknek találtatnak, azok szélyelhányattassanak; hogy a Szilágyi és Mátyás atyjafiai, minden személyekre való tekintet nélkül itéltessenek meg, ha ellenök valaki panaszt teszen; ha a jobbágy a föld váltságot megfizeti, azután ahová neki tetszik, odamehet s a t.

Mennyire örült Szilágyi, hogy Mátyásra nézve czélját elérhette, onnanis megtetszik, hogy még ugyanazon nap, melyen őt királynak választották, azt a vármegyéknek és nagyobb városoknak megirta. Ezekután Budára ment Szilágyi, a várat a Gara László gondviselése alól, a Mátyás számára maga kezéhez vette, ott a Hunyadi László testét felásatta, és azt Erdélybe Gyula-Fehérvárra annak atyja mellé küldötte az eltemetésre. Mihelyt Mátyás hazajött Prágából, és az igazgatást kezéhez vette, első gondjának azt tette, hogy Szilágyi szolgálatját meghálálja; azértis Erdélyben Beszterczét neki ajándékozta, és őt az egész vármegye főispánjává tette, melyet azelőtt a Hunyadiház birt vala. A mult esztendőben, hogy ötödik László király meghalt, egészen ki akarta volt Besztercze városa magát vonni a Hunyadiház hatalma alól, és midőn azt Szilágyi, a Hunyadi Mátyás számára el akarta volna foglalni, a beszterczeiek őt elűzték; melyen Szilágyi megboszankodván, nagyobb erővel ment reájok, a várost megvette, a nyakasabb lakosoknak részszerént szemeiket kitolatta, részszerént pedig kezeiket elvagdaltatta.

Mig Mátyás király Budán mulatott, addig mindég tartós volt a

Digitized by Google

barátság ő közötte és Szilágyi közt; de mihelyt augustus hónapnak vége felé az ország alsó részeinek megtekintésére elindult, Szilágyinak ott lakó irigyei és ellenségei, a királyt ő tőle elidegeniteni kezdették; ezek szavának annyival könnyebben helyt adott a tapasztalatlan ifju király, mivel különben is nem szenvedhette azt, hogy neki valaki keze alá szóljon, vagy neki tanácsot adjon, amint Szilágyi cselekszik vala ő vele. Levele által tehát meghija Szilágyit, hogy valami fontos dolog felett leendő beszélgetés végett, jöjjön ő hozzá a Tiszához; ahova midőn eljött volna, Mátyás őt mindjárt elfogatta október elején, és Világosvárra küldötte. Minden jól gondolkodók sajnállották Szilágyinak ezen szerencsétlen esetét, melyet maga Mátyás is kétségkivül észrevett, mert október 8. napján Belgrádból egy levelet irt a szászoknak, melyben azoknak jelenti, hogy ő Szilágyit fogságra tétette, melyet a szászok, addig is hagyjanak jóvá, mig ő ezen maga cselekedetének helyes okait kinyilatkoztatandja. De hihető, másfelé is küldözött ő ilyen leveleket. Azonban a Szilágyi ellenségei minden praktikájokat elővették, hogy Mátyást az ő megölésére reábirják, mindazáltal némelyek ugy tartják, hogy az ő hire nélkül ment a világosvári kapitányhoz, Lábathlani Gergelyhez, az a parancsolat, hogy Szilágyit ölesse meg. De ha a parancsolat valósággal Mátyástól származott volna is, szerette Lábathlani azt hinni, hogy az másunnan vette eredetét, és ezen az okon a parancsolat végbevitelével nem hamarkodott, hanem maga indult a királyhoz, hogy szájról-szájra adja neki tudtára maga szándékát. Azt kérte volt ki Szilágyi Lábathlanitól, hogy hadd szolgáljon neki a tömlöczben, az ő régi hiv szakácsa, akinek főztéhez szokott, és aki az ő szája izét jól tudja. Mig Lábathlani Mátyáshoz járt, ez a szakács, más három inassal egyetértvén, egyszer nagy lármát üt, és a várban fel s alá futkosván, azt kiabálja, hogy a törökök jönek a vár ellen, s tetteti, mintha ő is fegyverkeznék azok ellen. Ez minthogy hazugság volt ugyan, de épen nem képtelenség, könnyen elhitték a várbeliek, és hirtelen felkészülvén, a várból kirohannak, a magok képzelődéseikben levő törökök ellen. Ámbár legnyughatatlanabb sietséget a szakács mutatott, mindazáltal ő maradt leghátul a maga társaival, és minekutána mások kitakarodtak a várból, azoknak utánok bezárja a kapukat; akik benmaradtak, azok közől egynehányat lekaszabol, azután a tömlöcz ajtaját feltöri, és Szilágyit szabadon bocsátja. Gondot viselt azután Szilágyi magáról, akik a várban maradtak, azokat magához édesitette, és mikor visszajöttek azok, akik a képzelt törökök ellen mentek vala, azok előtt a vár kapuit meg nem nyittatta, sőt hogy erőszakoskodni akartak, őket

Digitized by Google

visszaverte, és kevés napok alatt, a várat maga barátival s katonáival töltötte meg, amikor aztán Mátyásnak, mind szabadulását, mind pedig azt megirta, hogy többet köszön, s többel tartozik a szakácsának, mint Mátyásnak, aki is azt irta neki vissza, hogy szabadulásának maga is örül, és az ő fogságát, némely gonosz emberek okozták volt. Voltak akkortájban olyan emberek, akik ugy gondolkodtak, hogy Mátyás Szilágyin, csak példát akart mutatni, hogy mások ő tőle annál inkább tartsanak, aki a maga legkedvesebb atyjafiával, és az ország gubernátorával is ugy mer bánni, melyet ő felőle valósággal könnyű is feltenni. Már akarmint volt a dolog, 1459. eszt. megbékélt Mátyás Szilágyival, a Tisza mellett. Mátyás Várkonyhoz, Szilágyi pedig Varsányhoz szállott. Itt mindketten közbirákat választottak, akik előtt az olyan állapotban esni szokott egymás vádolása, és magok mentsége után, könyhullatások közt igérték egymásnak a békességet s örökös barátságot. Onnan Egerbe kisérte Szilágyi Mátyást, aki ott neki általadta az alsó Magyarországot, hogy azt a törökök ellen ótalmazza.

Mindjárt hozzá is látott Szilágyi a maga dolgához, és Szendrőhöz nem messze, Kevi várát, minden módon megerősitette, mivel leginkább arról az oldalról félt a törököktől; de azok másfelől ütöttek be az országba, t. i. a Száva vizén jöttek által, ott Mitroviczot, és más városokat felprédáltak s égettek, onnan egészen Futakig feljöttek, Alibeg nevü vezérjök alatt, kiknek pusztitásait Szilágyi megtudván, Szokolyi Péterrel azokat Futakhoz közel megtámadja, és a sok ragadományt tőlök visszaveszi. A következett 1460. eszt. ismét összejöttek Mátyás és Szilágyi Csanádon, és ott a békességet egymás közt még nagyobb tökéletességre vitték; minekutána Mátyás a maga udvarából tizenkét embert kiüzött volna, akik eddig őt szüntelen Szilágyi ellen köszörülték vala. Ezekután elhagyta Szilágyit az ő törökök ellen való szerencséje. Ugyanis mikor még ugyanezen esztendőben Posasin mellett megütközött volna azokkal, először győzött ugyan, de megtudván Alibeg, hogy ő nem sokad magával van, neki bátorkodott, és a kis magyar tábort, a maga sok törökjeivel körülkeritette és közre vette. Látván Szilágyi az utolsó veszedelmet, megmaradt kevés népével, kétségbe esett vakmerőséggel viaskodik, és a dicsőséges halált keresi, de azt ott meg nem találhatta, mert elevenen esett fogságba, és Konstantinápolyban vetette neki fejét a török császár. Felesége Báthori Margit volt, de akitől semmi gyermekei nem maradtak. Bizonytalan ki irta ezt a verset az ő emlékezetére:

Digitized by Google

Supplicio indigno periit Szilágyius Heros,
Fata ita dulcia vel tristia quemque manent.

Szilágyi László. A közelebb leirt Szilágyi Mihály testvérőcscse. Lásd Brankovich György.

Szilágyi Erzsébet. A közelebb leirt Szilágyiaknak testvérje, a nagy Hunyadi János felesége, Mátyás király édes anyja. Temesvároa mulatott akkor, mikor az ő másik fia László, Cillei Ulrik grófot Belgrád várában megölette 1456. eszt., és mikor ötödik László király, az ő látogatására ment Belgrádból, gyász ruhában ment ő ki a király fogadására, és ugy kért attól grácziát a maga fiának. Lásd Hunyadi László. Minekutána pedig a király az ő fiát Lászlót megölette, Mátyást fogságra tétette, nem asszonyi sirással, hanem fegyverrel kivánt Lászlóért boszút állani, Mátyást pedig kiszabaditani. Nemcsak szentmiklósi Pongráczczal, hanem amint hire volt, a törökökkel is akart szövetkezni a király ellen. És talán e volt az oka, hogy a király 1457. eszt. próbálta ő vele a békességet, ilyen feltétel alatt, hogy ha ő Besztercze, Déva, Görgény, Belgrád, Sz.-László, Orsova, Trencsén, Oroszlánkő, és más várait a királynak visszaadja, Mátyás szabadon fog bocsáttatni, de ez a békesség soha sem ment tökéletességre. Azonban mig Erzsébet a bátyjával Szilágyi Mihálylyal a lármákat és zenebonákat csinálja, László király Prágában hirtelen meghal 1457. eszt., melyet Erzsébet megértvén, teljes erővel azon igyekezett, hogy a maga fogoly fiát Mátyást ültesse a királyi székbe. Podjebrád Györgynek, a csehországi gubernátornak negyvenezer aranyat igért s fizetett, csakhogy Mátyást bocsássa szabadon; a bátyjának is Szilágyi Mihálynak, sok pénzt küldözött Pestre, aki ott azon munkálódott, hogy a főrendeket a Mátyás választására reávegye. Meglett az ő kivánsága, Mátyás királynak választatott. Mikor aztán hazafelé jött Mátyás, más főemberekkel Erzsébet is eleibe ment neki Straznicz városáig, és ott a maga pecsétjét ő is aláütötte annak a levélnek, melylyel ott magát Mátyás arra kötelezte, hogy a cseh gubernátor leányát el fogja feleségül venni. A pápa csakhamar megtisztelte őt egy levelével, melyben azon való örömét jelenti, hogy az ő fia oly nagy méltóságra lépett. Mindenkor illendő becsületben tartotta őt Mátyás, és ő neki a maga leveleiben néha magyarországi királyné titulust is adott. Erdélyben Vajda-Hunyadon 1465. eszt. egy klastromot épittetett a sz. Ferencz szerzeteseinek. Sok hadiköltségre lévén Mátyás királynak 1470. eszt. szüksége, valamint más uraktól s nemesektől, ugy ettől a maga édes anyjától is megkivánta, hogy minden portától,

Digitized by Google

egy száz pénzből álló arany forintot fizessen. Még ma is megvan az a deák nyelven irt levél, melyet 1473. eszt. 8. aug. Ó-Budáról irt, vagy iratott a pápához, melyben azt arra kéri, hogy Capistrán Jánost, aki az ő férjének oly hathatós segitségül vala Belgrád megtartásában, számlálja a szentek közé. Ugy látszik 1484. esztendőben halt meg.

Szinyei. Ez a familia Sáros vármegyében Szinye nevü falutól vette maga nevét, melyet mind a mai napig is bir. Régi elei kik voltak lásd Merse.

Szinyei János és **István.** Első vagy Nagy Lajos király alatt virágzottak. Egyéb sok jószágok közt, az ő familiájoké volt Heves vármegyében Oroszi nevü falu, de azt egy Loránd nevü hatalmas ember attól eltulajdonitotta. Loránd halálához közelitvén, átok alatt hagyta meg a maga fiának Miklósnak, hogy Oroszit, ennek a Jánosnak és Istvánnak, minden törvény és perpatvar nélkül adja vissza, melyet Miklós annyival inkább megcselekedett 1364. eszt. a szepesi káptalan előtt, mivel János és István neki tizenkétszáz forintból álló adósságot elengedtek.

Szinyei István és **László.** Második Ulászló, Lajos és első Ferdinánd királyok alatt éltek. Közülök István ifjukorában a csehországi kanczellár udvarában tartózkodott. Mig onnan visszajöhetne, Ulászló király 1514. eszt. Budán költ levele által, mind Sáros, mind más vármegyék tiszteinek megparancsolta, hogy az ő pereit, melyeket vagy ő inditott mások ellen, vagy mások ő ellene, függőben tartsák, és semmi felé el ne döntsék. Lászlóval együtt Temesváron foglalatoskodott István 1519. eszt. az ország dolgaiban, azért akkor ujra hasonló parancsolatot bocsátott Lajos király az ő peres dolgaik iránt a palatinus Báthori Istvánhoz, Ujlaky Lőrinczhez, Verbőczy Istvánhoz s minden más az ő dolgokba szolható birákhoz. Zsigmond nevü testvérjök is volt. Mind a hárman éltek még 1553. eszt. Lásd Bornemisza Gergely.

Szirmay György. Pál fia, Zsigmond királynak hüséges kisérője volt Német, Olasz, Franczia, Arragonia és Angolországba, és a konstancziai (kostniczi) nagy gyülésre való terhes utazásaiban, és épen ezzel nyert ő tőle magának és osztályos atyjafiainak, egy Szirma nevü falut 1417. eszt., Mária Magdolna napján, melyről való királyi levelét Konstancziában adta neki Zsigmond.

Szirmay Pál. Dobó Istvánnal együtt ótalmazta Egert 1552. eszt. Egykor Balogh Andrással és egynehány lovasokkal, kiküldötte őt Dobó a várból, amikor neki olyan szerencséje lett, hogy kicsiny ere-

Digitized by Google

jéhez képest igen sok törököt levágott, maga pedig csak egy embert vesztett.

Szoárd és **Kadocsa.** Mindketten Hülek fiai, aki az Árpád anyjának bátyja volt. Ezeket küldötte volt el Árpád Szvatopluk morva herczeg ellen, Huba nevű magyar fővezérrel együtt (lásd Árpád). Kadocsa ejtette sebbe Zobort, a nyitrai kapitányt (lásd Zobor). Azután mint egy két esztendővel, mikor Árpád Csepel szigetében mulatna 895. esztendőben, ezt a két vitéz vezért és Vojtát küldötte onnan Glád ellen (lásd Glád). Minekutána ezen három vezér a Tiszán általköltözött, egész a Temesig mindent magok hatalma alá hajtottak, a Temes vizénél készen várta őket Glád, akinek sok oláh, bolgár és kun ment vala segitségére. A két ellenkező tábort, a Temes választotta el egymástól, és amiatt egyik is a másiknak nem árthatott. Azértis Szoárd azt javasolta Kadocsának, hogy a tábornak felével menjen alább, és valahol keljen által a vizen, de ugy hogy azt Glád meg ne tudhassa. Ugy lett a dolog. Kadocsa hátulról került a Glád táborának, és azt reménytelen megtámadta. Alig szólaltak meg a Kadocsa kürtjei, egyszerübe neki ment a viznek Szoárd is, és a Glád táborát, két oldalról kaszabolták. Nagy mészárlást vittek véghez, elfogtak két kun vezért, és három bolgár kenézt, azaz fejedelmet. A győzelem után Pancsovánál táboroztak a magyarok, onnan Keve, vagy Kő nevű várhoz mentek, melybe Glád szaladt volt, azt is általadta Glád nekiek, onnan Orsovához szállottak, és ott egy egész hónapig nyugodtak (lásd Boyta). Onnan Szoárd és Kadocsa a Dunán általmentek, Sardikát, vagy amint ma hivják Sófia városát, Filippopolist feldulták, egész Durazzóig árviz módjára mindent elboritottak s pusztitottak. Szoárd vissza sem jött többé Magyarországra, hanem valami görög leányt elvett, azon a részen, és ott meghalt. Azok a magyarok is odamaradtak, akik ő alatta voltak, melyért azokat a görögök soba vagy ostoba magyaroknak nevezték.

Szokolyi vagy **Szakolyi.** Ez a familia Szabolcs vármegyében Szokoly nevű falutól vette maga nevét, mely még ma is ott megvan. Atyafisága volt a Báthori familiával. Elei közől a tizenharmadik század vége felé ez a három testvér virágzott 1. István, kinek örökösi nem maradtak. 2. Feliczián, kinek fiai Mihály, ennek fiai János és Mihály; János fia Péter, ennek fia László, ennek leánya Erzsébet, aki kamarási Zeleméry Lászlóhoz ment férjhez, és igy abban a Feliczián ága kifogyott. 3. Hodos. ki két fiút hagyott, Lászlót és Lőrinczet. Ennek a Lőrinczne k három fia maradt, u. m. Illyés, Domokos és László, akik a Báthori familiával, holmi jószágok felett sok ideig

Digitized by Google

pereltek, mindaddig, mig aztán értelmes jámborok magok közbevetése által 1338. eszt. barátságosan s atyafiságosan megosztoztak. Csak Illyésnek maradt közölök egy István nevű fia, aki még 1394. eszt. élt, azután hova lett, nem tudhatni. Ami a Hodos másik fiát Lászlót illeti, annak két fiút irnak, Jánost és Istvánt. János három fiút nemzett, Györgyöt, Imrét, és a magtalan Lőrinczet. Imrének volt ugyan öt fia, de azok közöl csak Bálintnak volt egy Boldizsár nevű fia, aki 1479. eszt. virágzott, de az is örökös nélkül ment a koporsóba. Ellenben Györgynek, az emlitett János első fiának, volt az a szerencséje, hogy familiáját hosszú időkre terjeszthette. Ugyanis ennek a Györgynek három fia lett, u. m. István, Márton és János. Ennek a Jánosnak, Báthori Tamás leányától Zsuzsannától született Péter nevű fia, aki következik.

Szokolyi Péter. Jánosnak Báthori Zsuzsannától való fia, macsói bán, temesi főispán, és derék hadivezér ötödik László és Mátyás királyok idejében. Más főrendekkel együtt ő is eleibe ment Mátyás királynak Straznicz városáig 1458. eszt., és azt ott illendő czeremoniával fogadta. Mindenkor nagy kedvességben volt ő Mátyás királynál, aki őt minden fontos dolgokban meg szokta kérdezni. Mohammed török császár 1459. eszt. Alibeg nevű vezérje által a Száva és Dráva közt fekvő tartományt nagy részént felprédáltatta, ahol minthogy semmi ellentállásra nem talált Alibeg, a Dunán által Futakig hozta pusztitó táborát. Itt támadta meg őt Szokolyi Péter, a hires horoghszeghi Szilágyi Mihálylyal együtt, és öt egyesült erővel meg is verték. Ezzel meg nem elégedett Szokolyi, hanem minekutána Alibeg futásnak eredt, őt mindenütt nyomban kergette, és egyéb nagy nyereség közt, tizenhétezer keresztyén rabot szabaditott ki tőle. Egészen a Száva vizéig üzte Szokolyi a törököket, ott ujra megverekedett velök, közölök négyezeret levágott, sokakat a vizbe fulasztott, ugyhogy csak kevesen uszhattak által a vizen.

1463. eszt. Mohammed Bosnyákországba beütött, és egynehány jól készült várakat kivévén, az egész országot elfoglalta. Felserkent ezen közel lévő veszedelemre Mátyás király, és parancsolt Szokolyinak, hogy siessen segitségére Istvánnak, a bosnyákországi királynak. Amit tudott, minden katonaságot hirtelen összeszedett Szokolyi a Szerémségen, és a körülbelől lévő tartományokban, és azzal a Száván általment az István segitésére, aki már akkor háza népével együtt Jajcza várába rekeszkedett. Odaizent ő hozzá alattomban Szokolyi, hogy a várat hagyja oda, és amely katonákat összekerithet, azokkal a hegyeket foglalja el, és majd mikor őt a törökök ott fogják ostromlani, akkor

Digitized by Google

Szokolyi hátulról támadja meg azokat. Nem fogadta István ezt a jó tanácsot, hanem a nála lévő temérdek kincscsel, Dalmátországba akart szaladni, de utjában őt a törökök elfogták, és mind kincsétől, mind életétől megfosztották. Ekkor állitott fel Mohammed legelőször a keresztyén fogoly ifjakból harminczezer jancsárt, akik azolta a keresztyéneknek oly sok kárt tettek. Szokolyi megértvén Istvánnak szomoru sorsát, a Száván visszajött, annak innenső partján nagy szorgalmatossággal vigyázott, hogy valamimódon a törökök azon által ne jöhessenek. Kisvárdai Potenciánától négy fiút hagyott: Jánost, Andrást, Albertet és Miklóst, akik következnek.

Szokolyi János. A közelebb leirt Péter fia. 1466. eszt. lett csanádi püspökké. Ő volt egyik követ a pesti diétáról az Ulászló király meghivására Prágába 1490. eszt. Ugyanakkor ő reá volt bizva a korona a budai várban, mig el nem mentek Fehérvárra a koronázásra. Háromszáz katonát adott Ulászlónak 1491. eszt. Albert ellen. Beleúnván a világba, a püspökséget letette 1493. eszt., és Diósgyőrben a remete sz. Pál szerzetesei közé ment. Minthogy nagy tudományával s okosságával magának mindenek előtt nagy tekintetet szerzett, sokszor csak nem erővel is ki akarták őt a rendek a klastromból venni, de ő feltételében állhatatos volt, noha Ulászló király őt a kalocsai érsekséggel is unszolta.

Szokolyi András. Ez is Péter fia. 1486. eszt. Harasztby Ferenczczel szörényi bán. Felesége Dóczy Erzsébet özvegy volt már 1509. esztendőben.

Szokolyi Albert. Ez is Péter fia, nándorfehérvári bán, mely hivatalba második Ulászló király 1495. eszt. 5. nov. állitotta őt csulai Móré Györgygyel, amikor maga is Ulászló ott Nándorfehérváron mulatott, még pedig ilyen feltételek alatt: hogy Albert és Móré szakadatlanul tartsanak magok mellett a belgrádi várban kétszáz könnyű lovast vagy huszárt, a király szolgálatjára, kiknek a király fog minden hónapban fizetni két-két arany forintot kész pénzül, és igy mindössze esztendőt szaka négyezernyolczszázat, sőban pedig két ezer forintot fog adni azoknak. A két bánnak fizetése nyolczszáz forint lesz. Törökországba küldendő kémek fogadására, száz forintig adott nekik Ulászló esztendőnként szabadságot, ugyhogy egy kémnek húsz forint legyen a jutalma. Bizonytalan meddig viselte Albert a bánságot. Ril Katalintól három fia maradt, u. m. Ferencz, aki 1520. esztendőben orodi (nem aradi) prépost volt. András és János.

Szokolyi Miklós. Ez is Péter fia. Báthori Veronikától, egy leánya Margit, Ruszkay Pál felesége, és két fia Miklós és János lettek. Ezek

Digitized by Google

közöl Miklós, kétszer lépett házassági életre, először Telegdy Klárával; másodszor Drágfy Juliannával. Klárától született leányával Borbálával, a pártát Báthori János tétette le, a gyászt pedig Gerendy Péter. Ami Jánost, a Miklós testvérőcscsét nézi, ő négy fiú atyja volt, u. m. Györgyé, Péteré, Lászlóé és Ferenczé. Ezek közöl, mind a László felesége Borbála, mind a Ferenczé Lónyay Ilona, özvegyek voltak már 1526. eszt. László két árvával hagyta Borbálát, u. m. Jánossal és Boldizsárral, annak a Miklósnak atyjával, akiről a leleszi káptalanban, némely 1568. eszt. költ levelek szólanak.

Szokolyi János. A nándorfehérvári bán Albert fia. Ehez a Jánoshoz, és az ő testvérjéhez Andráshoz irt volt Lajos király 1526. eszt. levelet aziránt, hogy a törökök ellen készüljenek, de nem tudhatni aztán, hogy ott voltak-e a mohácsi veszedelemben vagy sem. Podmaniczky Margittól, Miklós nevű fiat nemzett, akit némelyek Istvánnak bérmáltak el. Ennek a Miklósnak vagy Istvánnak, Várday Annától Miklós nevű fia lett.

Szomor János. Lásd Zomor János.

Szondy György. Egy a magokat a hazáért s királyért önkényt feláldozott nagy lelkű magyar Curtiusok közöl, első Ferdinánd király idejében. Az esztergomi érsekséghez tartozott Drégely vára kapitánya volt ő Bekefalusy Gergelylyel 1552. eszt., mikor Ali, a budai basa, a várat ő reá megszállotta, a Bekefalusy távollétében. Mikor már derekasan megrongálta volna Ali a vár faláit, Mártont, az oroszlánfalvi papot, beküldi Szondyhoz, hogy mivel már maga is látja a vár állapotját, magát tovább ne veszedelmeztesse. Szondy üres válaszszal bocsátotta el Márton papot. Azonban a török foglyok közöl, akik nála számosan voltak, kettőt előhivat, azon két ifjút, akiket maga gondviselése alá fogott volt a nevelés végett, ezen két rabbal együtt Alihoz küldi, azzal a kérelemmel, hogy ezen két ifjunak ezután Ali viselje gondjokat, és azokat vitézségre tanitsa. Ezzel minden jószágát a vár közepére hordatja s megégeti, onnan az istállóba megyen, ott minden paripáit általveri, hogy azokon a törökök a magyarok ellen ne harczolhassanak, azután a falak töréseire megyen, ahol már sürün tolultak befelé a törökök, biztatja katonáit, maga jó példát mutat, a legnehezebb helyeken viaskodik, hogy egyik térdén sebet kap, másik térdjére állva vagdalkozik, mindaddig, mig egy golyóbis őt halálra sebesiti; amikor aztán ő neki a törökök fejét vették. Istvánffy azt irja, hogy az ő testét Ali, a várral általellenbe lévő hegyre temettette, és az ő feje felibe egy kopját s egy zászlót tétetett, az ő vitézségének

Digitized by Google

bizonyságául, melyet az ellenségnek is lehetetlen volt nem becsülni s csudálni. Mindezeket ezen versekkel hagyta Tinódy emlékezetben:

Esmét jó Budából hamar készülének
Szándsákok, vajdák, begek, egybegyülének;
Tizenkétezeren álgyúkkal eredének.
Vitéz Ali basa dolgában bölcs vala,
Drégel vára alatt táborával szálla,
Az vár törésre álgyúkkal állata,
Négy álgyúja, hat taraszkja neki csak vala.
Jó vitéz Szondy György ben porkoláb vala,
Bekefalusi Gergely ő társa vala,
De akkort házához kikéredzett vala,
A megszálláskoron el kirekedett vala
Töretni az basa kezdé Drégel várát,
Ott ám lerontotta egy szép magas tornyát,
Szondy ott elveszté egy vitéz szolgáját,
Jó Zoltay János, meghala torony alatt.
Első ostromot basa nagyot tétete,
Ott sok török vesze, ő nem sokat nyere,
Ezt tövé Szondy Györgynek is vitézsége,
Ott meg akar halni, azt ő már elvégezte.
Sőt a várnak falát, tornyát igen törte;
Basa oroszfalvi pappal őt kéreté:
A várat megadná, magát ne vesztené.
Már későn költ ahez, Szondy csak azt izené.
Sok foglya ő neki; kettét előhivata,
Két énekes apródját előállatá,
Azok előtt ily testamentomot szóla;
Az Ali basának, két apródját ajánlá,
Ezen igen kéri basát ő nagyságát;
„Vitézségre tanitsa ő két apródját,
És eltemesse Szondy Györgynek tagját,
Mert majd itt meglátják az ő szörnyü halálát.
Gyorsan mind a négyet skárláttal ruházá,
Pénzzel kápájokat megtölté, megraká,
Az Ali basának szépen kibocsátá.
Ő minden marháját a közepére hordá,
Égeté, elveszté, istállóba méne,
Jó lovait hegyes törrel általveré,

Digitized by Google

Lelkét az Istennek ajánlá, igéré,
Nagy derék ostromát Ali basa kezdeté.
Nagy szép dárda Szondynak kezében vala,
Sebesülve térdén állva ő viv vala,
Romlott torony alatt általlőtték vala,
A fejét a hegyről alávetették vala,
Jó Drégelnek vára lőn basa kezébe,
Szondynak a testét vivék eleibe,
Fejét keresteté, a testhez viteté,
Mint oly vitéz embert, nagy szépen temetteté.
Jó dicséretbe lőn Szondy vitézsége,
Feje felé irott kopját feltéteté s a t.

Szondy halála s a vár Ali kezére való kerülése 9 jul. történt.

Szondy Pál. Esztergomi és zágrábi prépost, rosoni püspök, első Ferdinánd alatt. Ez állitott Olaszországban Bononiában (Bologna), a magyar tanuló ifjak számára valami fundatiót 1556. eszt., mely mig tartott, sok hasznos hazafi készült benne. Különös házat és kertet is vett ott azoknak számokra. Halála 1559. eszt. történt.

Szörényi Péter. Együtt ótalmazta Murány várát 1549. eszt. Basó Mátyással, és ugyanott fogságba is esett.

Szörényi János. Lossonczy Istvánnal együtt vagy elfogták, vagy meg is ölték a törökök Temesvárnál 1552. eszt.

Sztáray. Ez a nagy familia, Vencellinre viszi fel a maga eredetét, aki sz. István király idejében szakadt az országba. Lásd Venczellin. Ennek elei közől András és Jákó, Kun Lászlótól nyertek 1279. eszt., Zemplén vármegyében, Peteche és Staara nevü jószágokat, azon érdemökért, hogy 1278. eszt. a cseh király ellen való hadban magokat különös vitézséggel viselték. Jákó (Nagy-Mihályi) egy volt azon huszonöt kiválasztott nemes közől, akik 1271. eszt., ötödik István király rendelése szerént, aziránt eskettettek meg, az egri püspökségnek, a magok kérésökre, micsoda jusaira, jövedelmeire, jószágaira, emlékeznek? Jákó fia Gergely unokája János volt.

Sztáray Albert. (Ungi és Nagy-Mihályi). Zsigmond király idejében auranai perjel volt Bebek Imre után. Atyja János, nagyatyja Gergely volt. Marczaly és Csáky Miklós temesi főispányok vezérségök alatt, akik azután mindketten erdélyi vajdák lettek, igen dicséretesen hadakozott az ország széleit háborgató törökök ellen, és a pártoskodó bosnyákok ellen. A velenczések ellen való hadban, Ozoray Fülöp vezértársával, még nagyobb dicsőséget szerzett magának 1412. eszt., ugy

Digitized by Google

hogy amely várak s városok a győzedelmes magyarok kezébe estek Istriában és Forojuliumban, azoknak megvételét leginkább neki tulajdonitották. Ezekkel s több jeles cselekedeteivel készitett magának utat a perjelségre. Azon kilenczszáz nyolczvan kisérő között, akik Zsigmondnak a konstancziai (kosztniczi) gyülésre való utazását fényesitették, jelen volt Albert is, harmincz maga rendén való vitézzel. Ezen utjában két királyi levelet nyert ő Zsigmondtól, melyekben az ő érdemei elől vagynak számlálva; egyiket Konstancziában 1418. eszt. husvét után harmad nappal; másikat az onnan haza felé való utazásban Rauensburgban, ugyanazon esztendőben, Bertalan napján. Minekelőtte perjellé lett volna, házas embernek kellett neki lenni, mert a második levélben azt a rendelést teszi a király, hogy ha Albert meghal, az ő jószágai, nem az ő utána leendő perjelre, hanem az ő gyermekeire szálljanak; sem a cruciferaknek pedig, sem azok perjelének nem volt szabad feleséget tartani.

Szűcs László. Lásd Karácson György.

Szuhay István. Lásd Tercsy Mihály.

Szulejmán. Ez az ember magyar volt ugyan, de még gyermekkorában török rabbá esett, és török vallásban nevekedett. Mikor Szulejmán török császár Budát 1541. eszt. csalárdsággal elfoglalta, és abból húsz napig benne való mulatása után Konstantinápolyba visszaindult, ezt a Szulejmánt hagyta Budán Verbőczy Istvánnal, hogy magyarul jól tudván beszélleni, a magyarokat a törökökhöz édesgesse és szoktassa. Azt az épületet foglalta magának Szulejmán szállásul, melyet eddig a kalocsai érsek, Frangepán Ferencz birt vala. Ebben csináltatott ő magának egy pompás feredőt, melyet a templomokból hordatott márványokkal rakatott s padimentomoztatott ki, de abban talán esztendeig sem gyönyörködhette magát, mert még előbb meghalt Verbőczynél.

Szunyogh Gáspár. Ennek ajándékozott volt Mátyás király, Beatrix megegyezésével egy falut 1487. eszt. Bécsben költ levele által.

Szunyogh Móses. Első Ferdinánd alatt élt. Feleségétől, Podmaniczky Sárától, számos gyermekei maradtak, ugymint Venczel, Mihály János, Móses, György, Gáspár, Salomé (aki Majthényi Kristófhoz ment férjhez) Erzsébet, Polixena, Sára, Ivánka. Ezekre hagyta a nagyanyjok Tárczay Katalin minden jószágait.

Szvela vagy Szvola. Egy jó vitéz cseh ember, Mátyás király idejében. Egy darabig a Mátyás seregében katonáskodott, és nevezetesen Fehérváron a király láttára, egy bajvivásban, magát igen derekasan viselte. Onnan midőn Mátyás Zágráb felé indult volna, a Dalmá-

Digitized by Google

cziában pártoskodó Frangepánok, vagy talán inkább a törökök ellen, elment az ő táborába ez a Szvela is, de Zágrábhoz nem messze magát megütötte, és azt kérte Mátyástól, hogy őt a keze alatt lévő többi csehekkel együtt bocsássa vissza. Hogy pedig annál inkább elbocsássa őt a király, mind a maga hó pénzét, mind a többi cseheket igen felső hangon sürgette. Mindaddig kereste a szines okokat, hogy egyszer Mátyás akaratja ellen a magyar tábort odahagyta, az országba visszajött, és Nyitra vármegyében Kosztolán várát elfoglalta. Hogy pedig ott magát annál inkább megfészkelhesse, és a nála czélban lévő pusztitásokra erősebb lehessen, Morvaországból, jó nyereség reménysége alatt, magához hivott mintegy hatezer, ugynevezett cseh atyafiakat (fratres bohemi). Először Pozsonba jöttek ezek az atyafiak, és onnan Szvelával együtt Nagy-Szombatra mentek, de azt meg nem vehették, azértis Kosztolán várába mentek, és onnan jártak ki mindenfelé prédára. A sok kárt vallottak panasza Mátyásnak fülébe érkezvén, Zágrábból mindjárt visszafordult, és Kosztolán alá sietett. Mindjárt általlátta Mátyás, hogy neki nem szükség embereit veszteget ni, mivel éhség által legkönyebben megveheti a várat. Ugy is lett a dolog, mert a várbeliek kevés napok alatt elség dolgában megszükülvén, Szvela a többiekkel együtt egy éjjel a várból kiszökött, és abban csak háromszáz férfit és kétszáz kurvát hagyott, akik függesszék a várra addig a Mátyás figyelmetességét, mig ő elébb állhat! De jókor észrevette a király a csehek szökését, és még azon éjjel azoknak utánok eredt, közölök sokakat levágatott, maga ugyan a várhoz csakhamar visszajött, de elégséges katonákat küldött a csehek üzésére, akiknek igen sokat ségitettek a körül-belőlről összezendült parasztok, a cseheknek az erdőkben való felkeresésökre és öldöklésökre, ugy hogy igen kevesen szabadulhattak meg a csehek közől, másfél százan pedig elevenen kerültek kézre. Ezen nagy zavarodásban, Szvela csak egyedül maradt, és az erdőn fel és alá lóháton tébolygott, ahol egy favágó emberre találván, azt arra kéri, hogy őt vezesse el Morvaország határáig, jutalomul lovát, pénzét, fegyvereit és további szolgálatját igérvén annak, de az ember megtudván, hogy ő az éhség miatt elkényszeredett Szvelával beszél, öt mindjárt megragadja, mivel azelőtt Szvela neki is sok kárt tett, és őt lova zabolájánál fogva, a csejtei vár kapitányához, Szénásy Lászlóhoz vezeti, aki annak kezeit lábait összekötöztetvén, Kosztolán vára alá a királyhoz küldi. Mátyás rövid szemrehányás után Szvelát tömlöczre vettetti, azután pedig a többi gonosztévőkkel együtt, Magyar Balásra hisza, hogy őt lator társaival együtt akasztassa fel. Balás a vár előtt egy hosszu sor akasz-

Digitized by Google

tőfát állittatott fel, azok közől a legmagasbikra Szvelát, a többiekre pedig a többi foglyokat felakasztatta. Szvela jobb keze felől az ő papja, bal keze felől az az ifju függött, aki az ő fegyverét szokta vala hordozni. Ezt látván azok, akik a várban maradtak vala, magokat feladták, és azokat Báthori István Budára kisérte, és ott a csonka toronyba záratta. Czobor Mihály, az akkori budai kapitány ezeket, hogy az eleséget ne fogyasszák, ugy fogyatta el, hogy ő közölök hétnek, nyoloznak éjjelenként nyakára követ köttetvén, őket apródonként a Dunába hányatta. Mindezek 1465. eszt. történtek.

T.

Tahy János. Ezt küldötte volt Baracskay Mátyás, az auránai perjel 1525. eszt. Jajcza vára alá Frangepán Kristóf segitségére, egy csoport katonasággal maga helyébe, ahol ő magát igen derekasan viselte a törökök ellen, és mindenütt a Kristóf oldala mellett forgott. Elkisérte a következett 1526. eszt. a mohácsi szerencsétlen hadra Batthyány Ferenczet, és azzal együtt vezérlette a magyar tábor jobb szárnyát. A veszedelem után sok ideig állhatatos követője és pártfogója volt Szapolyay Jánosnak első Ferdinánd ellen, noha még Ferdinánd őt maga hivének tartotta november utolsó napján, a nevezett esztendőben, mikor Bécsben költ levele által neki is, másokkal együtt, Szapolyay ellen átalmat igért. Megmutatta mindjárt a következett 1527. eszt., kit tartson ő magyar királynak. Ugyanis Frangepán Kristófal együtt üldözte Tótországban a Ferdinánd követőit, mindaddig, mig Frangepán Varasd vára alatt elesett, ki is halála előtt kevés szempillantásokkal Tahyra bizta a hadi sereget, és a hadnak további folytatását; de neki azt félbe kellett hagyni, mivel az elkedvetlenedett sereg, idő nap előtt eloszlott. Azonban Szapolyayra homályos napok következvén, a budai diéta proscribálta Tahyt, ha még Katalin napjára Ferdinándhoz nem állana, az emlitett esztendőben. De ő mihelyt meghallotta, egyfelől ugyan azt, hogy Szapolyay hazajött lengyelországi bujdosásából; másfelől pedig azt, hogy Szulejmán török császár, nagy táborral jön Szapolyay segitségére, Bánffy Jánossal és másokkal ujra fegyvert fogott 1529. eszt. Lásd Erdődy Simon. Ott volt Erdődy Simonnal Horvátországban 1530. eszt. is, mikor a Desnicze alatt fekvő táborában fegyvernyugvást kötöttek a Ferdinánd vezérjeivel, Pekry Lajossal, Keglevics Péterrel, Semsey Ferenczczel s a t. Egynehány esztendeig

Digitized by Google

viselte az auránai perjelség gubernátorságát. Erdődy Simonnal együtt Ferdinándhoz állott 1535. eszt., mely után ugy látszik csak hamar elhalt.

Tahy Bernát. Mikor 1542. eszt. a törökök Majláth Istvánt elfogták Fogaras mellett, ez a Bernát is kikisérte volt őt a török táborba, és Majláth kérésére elbocsátották ugyan őt a törökök, de csak nem anyaszült mezitelen.

Tahy Ferencz. Stettenbergi szabad báró, főlovászmester, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt. Szerencsétlenül hadakozott 1544. eszt. Zriny Miklóssal Horvátországban a törökök ellen, de csak ugyan életben maradt. Ő birta Béla várát első Ferdinánd király adakozásából, aki őt 1554. eszt. tette főlovászmesterré, melyet ugy látszik azzal érdemlett, mert akkortájban ijesztette a reábizott sereggel vissza Lengyelországba Petrovich Pétert, aki Erdélybe szándékozott, hogy azt Izabella számára visszafoglalja. Együtt hadakozott ő Nádasdy Tamással Ali basa ellen 1556. eszt. Hogy ő nemcsak a fegyverforgatáshoz, hanem a törvényhez is értett, onnan tetszik meg, mert a pozsoni diéta azt végezte 1559. eszt., hogy ő a közönséges gyülésekben, a peres dolgok eligazgatásában, mindég ott legyen Zay Ferenczczel, és azonkivül Gregoriancz Pál s Bornemisza Pál püspökökkel. Zriny Miklóssal, akinek testvér húgát tartotta feleségül, együtt verte meg Oroszlán basát Monoszlónál 1562. eszt. Jelen volt 1563. eszt. a Maximilián koronázásán, és ott a kivont kardot ő vitte a koronázandó herczeg előtt. Ott volt a győri táborozásban Maximilián királylyal 1566. eszt., és amint Istvánffy irja, azt a tüzet, amely ott a magyar táborban támadt vala, ő oltotta el a maga katonáival, de Forgách Ferencz püspök ezt az oltást magának tulajdonitja. Meglehet, hogy ketten dolgoztak leginkább rajta. Minekutána Sziget ezen táborozás alatt török kezébe esett, ugyanott Zriny Miklós elesett, és a török tábor onnan haza indult. Maximilián király is Győr alól maga táborát szélyelbocsátotta. Hogy pedig a Szigetben maradt törököket zabolán, Sziget vidékét s környékét pedig bátorságban tarthassa, Győr alól ezer lovassal, s ugyanannyi gyaloggal Kanisára küldötte Tahyt Maximilián. Minthogy pedig akkor Kanisát, a Nádasdy Tamás özvegye, Kanisay Orsolya birta; tehát ahelyett a borsmonostori apáturságot adta a király az özvegynek. Sok jeles ur s ifjú is vállalkozott akkor, akik önkényt elmentek Tahyval Győr alól Kanizsára. Ilyenek voltak Alapy János, és annak fia Gáspár, aki Szigeten török rabságba esett vala ugyan, de abból csak hamar kiszabadult, Palatics György, Keglevics Péter és Máté s a t. Hogy Kanisára elért Tahy, mindjárt annak erősitéséhez látott. A szent-győr-

Digitized by Google

gyi várba is Both Gáspárhoz, száz lovast, és száz gyalegot küldött. hogy azok ott mintegy őrt álljanak, és a törököket szemmel tartsák.

Nagy kárt vallott benne, hogy a berzenczei várat, melyből Szalay Kelemen kiköltözött, és amely tovább negyven napnál üresen állott, elfoglalni elmulasztotta; mivel a törökök annak üresen létét megsajditván, abba beleszállottak, és ott magokat erősen megfészkelték. Ezek a berzenczei törökök, mikor egyszer Tahy otthon nem volt, a kanisai katonákat, valami Recse vagy Reke nevü faluig csalták, ott lest vetettek azoknak, közölök sokat levagdaltak, a többek közt, a ritka termetü ifjú Keglevics Pétert. Azután nem sokkal, nem tudván ezek a törökök, hogy Tahy már haza jött, egy éjjel Kanisára ütnek. Tahy köszvényben feküdt; mindazáltal magát paripájára feltolatta, és olyan jó rendeléseket tett, hogy sok török elhullott, akik megmaradtak, többnyire véresen kullogtak haza Berzenczére, s a többek közt Omerbeg, akit azelőtt való időkben Kerechény László, Morvaországban, Niklásburgban (Nikolsburg) tartott vala fogságban, de aki onnan csudálatos ravaszsággal szabadult vala el; jobb keze nélkül ment most innen haza. Az elesettek fejeit Tahy rudakra szurva, a sánczra állittatta. A Száva mellett maga jószágában Szomszéd várában mulatott 1568. eszt., mikor Bocskay György őt is megpróbálta Szapolyay János Zsigmondhoz vonni; de ő törvényes ura hüségében állhatatosan megmaradt. Betegsége miatt, nem jelenhetett meg Pozsonban a Rudolf koronázásán 1572. esztendőben, azért az ő fölovászmesteri kötelességét ott Czobor Imre teljesitette.

De ha legjobban szolgált volna is egészsége, ugy is elég dolga lett volna otthon neki. Ugyanis bizonytalan micsoda villongás volt már egy darab idő óta ő közötte, és az ő szomszédvári jobbágyai között, melynek jórahozására a király biztosokat küldött vala. A biztosok abban bibázták el a dolgot, hogy épen akkor lévén Tótországnak gyülése, a Tahy jobbágyai közt való pert a gyülésre vitték, holott nekik Maximilián király azt parancsolta vala, hogy a csendességet magok igyekezzenek Tahy s jobbágyai között helyre állitani. Hogy a gyülés a szomszédvári parasztokat maga eleibe idézte, azok irásban azt feleltek a gyülésnek, hogy ők már a felebb való időkben, magok panaszait a királynak beadták, és a kirendelt nyomozó szék által, azok méltóknak s igazaknak találtattak; mind azáltal nekik mind eddig senki igazságot nem tett; azértis ők többé sem Tahyt, sem annak örököseit magok földesurának nem ismerik; akarkit mást nevezzen s adjon jedig a király nekik földesuroknak, annak mindenekben szolgálni s engedelmeskedni fognak. A gyülés a szabadon iró parasztokat mind-

Digitized by Google

nyájokat pártosoknak itélte, és levelesekké tette vagy számkivetette. Ezen a parasztok megfelbődzvén, felzúdulnak, magoknak társakat keresnek, a Stajer és Karniolországbeliek is mellékök állanak, ugy hogy a fegyveres parasztok száma, kevés idő alatt tizenhatezerre, aztán többre is szaporodik, és igy egy veszedelmes pór had támad, melyről oda felebb Gubecz Máté alatt szó vagyon. Ugyanez időtájban, azzal is nagy csorbát ejtett maga becsületén, hogy Szécsénen egy kastélyt épitett, noha hogy azt ne épittesse, felsőbb helyről meg volt intve. Minthogy pedig azt illendőképen nem őriztette, azt a törökök elfoglalták, s benne magokat megfészkelték. Ugylátszik 1574. eszt. hagyta özvegyen Zrinyi Ilonát.

Takaró. Lásd Thakaró.

Taksony. Zoltán fia, a magyaroknak negyedik fejedelme. 947. esztendőtől fogva. Ő is követte eleinek szokásokat, és ahol lehetett pusztittatott. Olaszországban tétetvén próbát, ott Berengár királytól tiz köből pénzt csikartak ki a magyarok; onnan Aquitániába mentek, és amit elől-utól találtak felprédálták, s Olaszországon keresztül haza jöttek. Talán nem hamar küldött volna Taksony Németországra prédálni, tanulván Zoltánnak sok rendbeli szerencsétlenségein, ha őt arra magok a németek nem ösztönözték volna. De Ludolf, az Ottó császár fia, és a lotharingiai herczeg Konrád, az Ottó veje, összeesküdtek Ottó ellen, és Taksonyt is fellázasztották ellene. Amely sereget az ő segitségökre adott Taksony, annak vezérlését Konrád magára vállalta; de mivel maga is elirtódzott azon kegyetlenségektől, melyeket ez a sereg Németországon vitt véghez, megbánta cselekedetét, és a magyarokat oda hagyta, akik azután kevéssel nagy prédával haza jöttek 954. eszt. Ekkor neki bátorodván, azután való esztendőben, Lehel és Bulcsot ismét nagy haddal elküldötte Taksony Ottó ellen, akivel Augsburgnál meg is ütköztek. A szerencse a németeknek szolgált. Lehel és Bulcs is kézre kerültek, s őket Ottó fel is akasztatta. Az egész ott levő táborból, csak hét magyar maradt életben, amint Thuróczi irja, azoknak is füleiket és orrokat a németek elvágták, s tölök azt izenték haza: mondjátok meg magyar atyátokfiainak, hogy többé e győtrelemnek helyére ne jőjjenek. Ezt a hét bénát nevezték aztán a magyarok csufságból magyarkáknak, és mig éltek, mindég koldulásokkal kellett nekik élni, annak büntetéséül, miért nem áldozták fel ők is életöket a többiekkel együtt. Nem mert többé Taksony Németországban próbáltatni, ámbár néha a szomszéd Ausztriát mellesztgette. Inkább a görög császárral ellenkedett, aki az ő vitézeit Ráczországban megverette ugyan 961. eszt., de a következett esztendőben nem több, hanem csak há-

Digitized by Google

romszáz derék magyar Görögországba beütött, és egész Thessalonikáig ment, ott ötszáz görögöt elfogott s haza is hozta. 963. eszt. ismét elmentek kétszázan egész Konstantinápolyig, de mikor prédával terhelve jönnének vissza, negyvenet elfogtak közölök a görögök, akiket idővel Niceforus császár a rabságból kivett, szépen felöltöztetett, és magával Siriába a saracenusok ellen, mint maga testőrzőit elvitte Az augsburgi veszedelem óta, csak ugyan semmi olyas nevezetes dolgot nem cselekedhetett Taksony, azt legokosabban cselekedte, hogy amiatt megnépetlenedett országát, némely idegeneknek befogadása által népesitette. A hazának minden hasznа nélkül folytatott országlását 972. eszt. végezte el, és Taksonyon temettetett el, a Duna mellett, mely helység, ugy látszik ötőle vette a maga nevét. Gejza lett helyébe a fejedelem. Másik fia Mihály volt.

Tallóczi Matkó vagy Mátyás. Zsigmond király idejében, kevi főispány, belgrádi kapitány és horvátországi bán. Mikor Zsigmond Rómába indult, hogy magát megkoronáztassa, Sena (Siena) városából ezt a Tallóczit küldötte el Rómába előre, Slick Gáspárral, hogy a pápával bizonyos egyességre lépjen. Elment Tallóczi, és Zsigmond képében, az evangéliomra tett kézzel, megeskűdt a pápának arra, hogy Zsigmond az anyaszentegyházat és igaz hitet minden pogányok, eretnekek, és más ellenségek ellen átalmazni fogja, a pápáknak tartományait s jószágait sem maga el nem veszi, sem másoknak elvenni nem engedi stb. Ez 1432. eszt. apr. 4. napján esett Rómában. A pápai koronázás után, elment Zsigmonddal a basileai (baseli) gyülésre, ahonnan mikor haza jött, azokat, akik a zágrábi püspökségnek jószágait elragadozták s foglalták vala, száz márka aranyra büntette 1434. eszt.

Albert király halála után, ő volt egyik követ Lengyelországba, Ulászlónak a magyar királyságra való meghivására 1440. eszt. Onnan lett hazajövetele után, midőn az Albert özvegyénél Erzsébetnél udvarlását és követsége felől való hir adását tenné Komáromban, Erzsébet őt megfogatta, és Sopronba küldötte fogságra. De mikorra Ulászló Budára érkezett, Matkó a fogságból, egy borbélynak fortélya által kiszabadult, és Budára Ulászló köszöntésére sietett, akihez azután is mindenkor hűséges maradt.

Tallóczi Ferkő, Frankó vagy Ferencz. Ez is horvátországi bán volt 1442. eszt. Ulászló királylyal sok hadban forgott, nevezetesen 1444. eszt a várnai veszedelemben ott volt, ahonnan ő épségben kiszabadult. Hunyadi Jánosnak segitett, gróf Czillei Ulrikot zaboláu tartani. Mikor Hunyadi Jánost gubernátornak választották, ez a Ferencz is volt ő vele, azon méltóságra kinevezve Brankovich György-

Digitized by Google

gyel, és Ujlaky Miklóssal egyetemben. A rigó mezején esett el 1448. eszt. Mind Ferencznek, mind Matkónak, vér szerént való atyjafia volt Zoványi János az auránai perjel.

Tallóczi Bánffy Boldisár. Első Ferdinánd alatt vitézkedett. A Bánffy név kétség kivül azért ragadt reá, mert az ő elei, a közelebb említett Ferencz és Mátyás, bánok voltak. Mindenkor hűséges volt Ferdinándhoz Szapolyay ellen. Ott volt 1526. eszt. a pozsoni diétán, mikor ott Ferdinánd magyar királynak választatott. Hogy 1530. eszt. Ferdinánd, Roggendorfot, Bécsből, nov. elején, tiz ezer emberrel Buda megvételére küldötte, ott volt a Roggendorf táborában Boldizsár is, és abban a magyar huszárokat vezérlette. Egyszer kicsap a várból Nádasdy Tamás, és Boldizsár áll ki ő ellene, mikor a két ellenséges csoport keményen viaskodnék, és Nádasdy fel s alá lovagolna a maga emberei közt, Boldizsár nagy felszóval bajvivásra hivta őt. Elfogadta Nádasdy ezt a hivatalt, összecsaptak, és kopjájokat egymás pajzsában mindketten eltörték, azzal elváltak egymástól. Amely törököket, Szulejmán török császár, Kőszeg alól, Kászon vezérsége alatt, Ausztria pusztítására küldött vala 1532. eszt., azokat Neukirch körül ez a Boldizsár, Török Bálinttal, és Bakics Pállal derekasan megverte. Ott volt Bécsben 1533. eszt., mikor Ferdinánd, a török követet nagy pompával meghallgatta, és azalatt a király jobb keze felől állott Török Bálinttal s másokkal.

Erdélyi vajdának nevezte őt Ferdinánd 1536. eszt., és egy szép sereggel elküldötte Erdély elfoglalására, melylyel hogy ő Szatmárhoz ért egy éjjel, mind Szatmárt, mind Németit prédára bocsátotta s felgyujtotta. Sok megrémült lakos s gyermek veszett ekkor a Szamos vizébe. Hogy ezt meghallotta Szapolyay János, aki akkor Váradon mulatott, nagy sebességgel Kun Kocsárdot küldötte ő ellene, kinek közelitését Boldizsár megértvén, a szatmári templomot körülsánczoltatta, amint lehetett élelemmel, hadi készületekkel megrakta, Horváth Mátyást annak kapitányává tette, maga pedig bátrabb helyre vonta magát; melylyel magának nem igen szép nevet szerzett. Jelen volt 1537. eszt. Eszék alatt a Katzianer János táborában, és ott ő javáslotta, hogy az éhező tábor menjen Erdőd megvételére, ahol a törökök hagyták vala a magok asszonyaikat s gyermekeiket igen csekély őrizet alatt, és ahol élességet is bőven lehetne reményleni. Mindenek helybehagyták az ő tanácsát, és Katzianer őt küldötte előre, hogy a vár mellett levő falut foglalja el, melyet ő el is foglalt, de nem sok búzát s bort kapott benne. Eljött azután a derék tábor is, és Erdőd várát nagy nehezen megvette, de alig talált benne annyi

Digitized by Google

lisztet s köles-kását, amennyivel két nap beérhette volna. Lásd Katz János és Nyáry Ferencz.

Szapolyay halálát 1540. eszt. Ferdinánd megértvén, Vels generált Buda vára megvételére küldötte, melyet Török Bálint ótalmazott. Ott volt a Vels táborában Boldizsár is, és mikor már Buda alatt tanyáznának, Boldizsár egynehányad magával a város kapujába ment, és a strázsákat kérte, hogy hadd szólhasson ő Török Bálinttal, a maga régi barátjával. Be is bocsátották őt kisérőivel együtt, ahonnan minekutána visszajött, azt a hirt hozta Vels táborába, hogy a városban levő vezérekkel együtt mulatott, de egyszersmind a város készületeit megszemlélte, de ő ugy itél, hogy annyi néppel amennyinek most Vels parancsol, és oly későn (mert már őszszel volt az idő) Budát megvenni lehetetlen. Hogy ezt Vels meghallotta, annyira megharagudott Boldizsárra, hogy őt táborából mindjárt kiküldötte, mind azért, mert az ő hire nélkül ment vala be Budára, mind azért, mert a katonákat az ostromlástól elkedvetlenitette. Azonban maga is Vels Buda alól táborával együtt felkerekedett, és Visegrád alá ment, melyet könnyen meg is vett. Őt rendelte ki Ferdinánd egyiket 1541. eszt. arra, hogy Erdődy Simon püspököt Zrinyi Miklóssal gyalulja össze. Jelen volt 1432. eszt. Perényi Péterrel s másokkal Pest ostromlásában. Többé nincs róla emlékezet,

Tallóczi Bánffy Bálint. Hihető a Boldizsár fia. Balassa Menyhárttal jelenvolt a hadadi hadban 1562. eszt., és az ott nyert prédának kótyavetyélése ő reá bizatott volt Óváron, Szatmár felé való utjokban. Azután három esztendővel ismét elment Balassa Menyhárttal, és Schwendi Lázárral a szatmári hadra. Hogy Szatmár alól Balassa és Schwendi Kis-Ar nevü faluhoz vonták magok táborát, Hasán vagy Haszán basa is utánok ment oda nekik Erdőd megvétele után Szapolyayval, és a maga huszonötezer törökjével, és ámbár derék ütközetre nem került a dolog, de minden nap estek a két táborból kicsapások, és a kicsapások közt aprólékos csaták. Volt a török táborban a többek közt egy Mesopotániából, az Eufrates mellékéről származott Karalikócz nevü vitéz, aki csupán csak azért jött Európába, s különösen Magyarországra, hogy itt a hires neves magyar vitézt Thúry Györgyöt maga szemeivel láthassa s nézhesse meg. Itt volt ez a Karalikócz Magyarországban Maximilián király koronázása alkalmatosságával, a szokás szerént, Maximilián is a mezitelen karddal a világnak négy részeire, és igy napkelet felé is vágott volna, csúfságból Karalikócz a maga homlokát, mintha sebes lett volna, ruhákkal bekötözte, és ugy járt fel s alá fájdalom tettetésével. Akik tőle baját kérdezték, azoknak

Digitized by Google

azt felelte, hogy őt a most koronázott magyar király sebesitette meg. Ez a Karalikócz több törökökkel Kis-Arhoz nem messze, egy erdőben vonta meg magát, és ott leselkedett a magyarok s mások után. Egy reggel azon erdő felé ment Tallóczi Bálint, Mágocsy Gáspárral, Székely Antallal, s egy csoport katonasággal. Mikor már az erdőhöz közel járnának, hirtelen elejökbe ugrik Karalikócz a maga társaival, és Tallóczi Bálintot név szerént szólitja bajvivásra. Székely és Mágocsy biztak annyit Bálinthoz, hogy őt magok sarkalták az összecsapásra. Nem is vonogatta Bálint magát, hanem neki készülvén, mind a két bajnok oly mérgesen hajtott egymásnak, hogy amint összeütődtek, mindketten lovastól együtt a földre rogytak s dobbantak. Szerencsére Bálint előbb felczipekedhetett a földről, és a maga lova alatt fetrengő Karalikócznak horgas inán egy jót szelt. Hihető, hogy a nagy ütés miatt nem ért többre, mert annak fejét, egy fiatal katonával vétette le vállai közől. Thúry György halála után, Schwendi Lázár javallásából, ezt a Bálintot tette Maximilián király kanisai kapitánynyá 1571. eszt., de hivatalát esztendeig alig viselhette, mikor Bécsben meghalt.

Talpas Tamás. Negyedik vagy Kun László királytól nyert Sáros vármegyében Veszveres és Várhegy (talán Várgony) nevü falukat 1286. eszt., melyeknek birásában azután két esztendővel uj királyi levéllel erősitette meg őt. Utóbbi levelében a többek közt azt az érdemét emliti, hogy a Hodos tónál neki sokat segitett a kunokat megverni, és ott a király láttára nagy sebeket kapott. Azután is, mikor az országból kiszökött kunok visszahozására tál a havasokon ment László király egész Tatárország széleig, ahol még ő előtte egy magyar király sem járt, nagy hűséget és vitézséget mutatott ő mellette Talpas Tamás.

Tamásy János. Hederváry Henrik fia. A Tamásy név azért ragadt reá, mert Tolna vármegyében egy Tamási nevü jószágot birt, felesége után-e, vagy másképen? bizonytalan. 1404. esztendőtől fogva erdélyi vajdaságot viselt Laczk Jakabbal. 1411. esztendőben a királynak főajtónállója lett, és azt viselte, mig 1418. esztendőben meghalt.

Tamásy László és Henrik. Mindketten a közelebb emlitett János vajda fiai. László főajtónálló volt 1430. eszt, mikor őt Hederváry Lőrinczczel Litvániába, azután pedig a majlandi herczeghez küldötte követségbe Zsigmond király. Albert király halála után, az öcscsével Henrikkel együtt, az Albert özvegyének Erzsébet királynénak részére állott, és azt átalmazta Ulászló ellen. Mindketten ott voltak az Erzsébet kisdedének Lászlónak koronázásán Fehérvárott

Digitized by Google

1440. eszt. Még ugyanazon esztendőben fogságba esett Henrik, Szekszárd és Bátaszék között, midőn Hunyadi János ellen, és Ulászlónak más pártfogói ellen Gara Lászlóval hadakoznék. A következett 1441. eszt. Ulászló mindén jószágát elvette Henriktől, mint hűségtelentől, és azt Rozgony Jánosnak adta. Már 1442. eszt. kiszabadult Henrik, de bizonytalan mi módon a fogságból, mert april 5. napján, az ő szavára irt Erzsébet, egy Zopa Péter nevü embernek egy levelet. Kétség kivül kegyelmébe vétte őt Ulászló Erzsébet halála után, legalább azt irják felőle, hogy Ulászlóval együtt esett el Várnánál 1444. eszt. Két fia maradt, Miklós és János, de azok mag nélkül haltak el. László felesége Csáky Miklós leánya Ilona volt, akitől semmi gyermekei nem maradtak, és igy a Tamásy ágnak vége szakadt.

Tánczos Ambrus. Első Ferdinánd királytól nyert nemességet 1554. eszt.

Tapolcsányi Gergely. Második Lajos király udvarában lakott. Őt küldötte Lajos 1526. eszt. kevés hetekkel a mohácsi veszedelem előtt, Batthyány Ferencz bánhoz, Tahy Jánoshoz, Báthy Jánoshoz, azzal a parancsolattal, hogy sietve vezéreljék a magok embereiket a törökök ellen való hadra. Uti költségül harminczkét forintot kapott. Talán atyja volt ennek az a Tapolcsányi Benedek, akiről felebb Forgách György alatt egy szó van.

Tapolcsányi Tamás. Valamint a közelebb emlitett Gergely, ugy ez a Tamás is, azon Tapolcsányi nagy familiából való volt, amely sok egyéb jószágai közt, Bars vármegyében Kis-Tapolcsánt birta a régi időkben. Ezt a Tamást rendkivül való kövérségéért első Ferdinánd király lefestette 1563 eszt.

Tar Rupert. Zsigmond királynak egyik kisérője volt olaszországi utazásában: Ettől és Arany Istvántól küldött Zsigmond 1433. esztendő elején Séna (Siena) városából egy levelet Kanisay Lászlóhoz, a soproni főispánhoz.

Tar Lőrincz. Hihető Rupert testvérje. Ez is Zsigmond király alatt élt. Azt mesélik felőle, hogy ő egyszer Zsigmondra reáment, és annak azt beszélte, hogy ő egykor elrejtezvén, a Zsigmond ágyát, a pokol tüzében látta égni, mivel sok leányt szeplősített meg. Zsigmond azt felelte, hogy gondja lesz ágya kiszabaditására; azértis a szepességi tizenhárom várost a lengyeleknek 1412. eszt. zálogba vetette, s azoknak árán épittette Budán a sz. Zsigmond templomát. De sokkal bizonyosabb ennél az, hogy ez a Lőrincz ott volt Zsigmond királylyal a konstanczi (kostnitzi) egyházi gyülésen 1415. eszt., sok más magyar egyházi s világi urral együtt, p. o. Rozgony Istvánnal, Marczaly

Digitized by Google

Dienessel, a pécsi prépost Esky Jánossal, Sztáray Alberttel, Herczeg Jánossal, Czudar Benedekkel, Maróthy Jánossal, Bebek Péterrel, Ispány Jánossal, az érsek Kanisay Jánossal stb.

Tárczay Rikolf. Negyedik vagy Kun László király alatt élt, ki is őt Tárcza nevű falu birásában uj királyi levelével erősitette meg 1288. eszt., mivel arról szóló leveleit, egy Loránd nevű ember ő tőle erőszakkal elvette, mikor őt a szepesi várban testvéreivel együtt elfogta vala.

Tárczay Kakas és **János.** Mindketten a most emlitett Rikolfnak fiai. Abauj vármegyében Gibart nevű falujokat, a Kéczi vagy Kécsi familiának cserélték el, Sáros vármegyében, Veres alma, és Tarkó nevű falukért 1296. eszt. Mivel pedig ezek többet értek Gibártnál, toldásban hatvan márka finom ezüstöt adtak, az egri káptalan előtt.

Tárczay Tamás. Lőrincz fia. Ennek ajándékozott Zsigmond király Sáros vármegyében egy Henig nevű puszta falut Szondon költ levele által 1398. eszt.

Tárczay Tamás. Mátyás király alatt vitézkedett. Arról tett ő panaszt 1471. eszt. a király előtt, hogy János, az egri püspök, az ő héthársi s más jobbágyait, a dézmával felettébb terheli. Mátyás király igy egyeztette őket meg, hogy ezután Tamás, az ő minden jobbágyaitól esendő dézma helyett, hatvan forintot fizessen az egri püspöknek esztendőnként. Dlugos lengyel iró azt irja, hogy 1274. eszt. elején ezt a Tamást, Mátyás hat ezer főből álló sereggel Lengyelország pusztitására küldötte, ki is oda bemenvén, Zmigród városába sötét éjjel a maga katonáit a város falain bemászatta, és a várost elfoglaltatta, azután a várat ágyuztatta, azt is megvette, abban magát megfészkelte, onnan járt ki prédára, közel kétszáz falut felégetett, és sok rabot hozott Magyarországra. Azután négy esztendővel, ismét Lengyelország ellen állitotta ki őt Mátyás, de egy szemenesés fegyvernyugvás, melyre Mátyás lépett a lengyel királylyal, a lengyeleket ez uttal az ő kezétől megmentette. Ugyan Dlugos irja, hogy 1480. eszt. Ausztriába küldötte Tamást Mátyás király, ahol ő Rakersburgot (Radkersburg vagy Regede) egy ideig tartott ágyuztatás után megvette, azután Grécz alá szállott, de azzal mire mehetett, arról hallgat Dlugos.

Tárczay Miklós. Tamás fia, sárosi főispán, Mohácsnál esett el 1526. eszt. Lásd Tomory Pál. Az ő özvegye Bánffy Dorottya, Leboczky Mátyás nevű lengyel urhoz ment férjhez.

Tárczay Katalin. A közelebb emlitett Miklós testvérje, Varkucs

Digitized by Google

Kristóf első felesége. Elkisérte volt Szapolyay Borbálát, a Zsigmond lengyel király jegyesét Krakóba, és ugyanott hirtelen meg is halt 1512. esztendőben. Hideg tetemei a késmárki nagy templomba temettettek.

Tárczay János. Mátyás és Ulászló királyok alatt élt. Mikor Mátyás király meghalt 1490. eszt., ez a János volt Ausztriában, a prukki (brucki) várban a magyar őrző sereg kapitánya. Bécs és Németujhely után, a brucki vár is csakhamar Maximilián császár kezére került a János vigyázatlansága miatt. Ugyanis mikor egykor a várból a város templomába ment volna, őt a brucki lakosok elfogták, és mindaddig kötözve tartották, mig magát a várnak az ágyúkkal együtt való odahagyására nem kötelezte. Ezek után nem fegyverrel, hanem másképen kivánt hazájának szolgálni. Nevezetesen 1505. eszt. székelyek főispánja volt, mikor Erdélyben, Hunyad vármegyében, Aldiód vagy Al-Gyögy városát tizenkétezer forint adósságban adta neki által Ulászló király. Ugyanazon esztendőben jelenvolt ő a rákosmezei diétán. Három esztendő mulva visszabocsátotta a királynak Al-Gyógyot, részszerént kész pénzért, részszerént Ónod váráért, mivel Algyógyot a király Radulnak, a havasalföldi vajdának ajándékozta. Bethlen Sárától született leányai közől Katalin, Podmaniczky Mihályhoz, Lucza pedig a Hagymássy házba ment férjhez.

Tárczay György. Miklós fia, első Ferdinánd király alatt élt, kitől bizonytalan mi okon pártolt Izabellához Bebek Ferenczczel, melyért ő töle Ferdinánd Tarkő várát, és az Ujvári kastélyt elfoglaltatta 1556. eszt. 12. jul., és azt Dessewffy Jánosnak adta.[1] Bebekkel együtt járt Konstantinápolyba 1557. eszt. Ugyanazon esztendőben Balassa Menyhérttel együtt ostromlotta Szőlőst, ahol el is esett, és maga után örököst nem hagyván, ő benne a Tárczay familiának vége szakadt.

Tárczay Anna. A most emlitett Györgynek testvér huga vagy nénje, kivel együtt bátorkodott társalkodni Ferdinánd király ellen 1556. eszt. Bizonytalan fogva volt-e vagy szabadon, de hihetőbb hogy fogva, mikor ő ellene az egri káptalan nyolcz tanut esketett 1559. eszt. Az első tanu Muk Bálint, a Tárczay György hajdani ujvári porkolábja azt vallotta, hogy az oda felebb irt esztendőben, épen sz. háromság vasárnapján, őt Anna Ujvárról a tarkői várba hivatta, és akkor látott ő ott, az Anna asztalán egy nagy csomó levelet, melyet Anna, a Ferdinánd postájától, Szepeshez közel, a Braniszkó hegyénél, tizennégy puskás által vétetett vala el. Ezeket a leveleket a király Verner Györgyhöz inditotta vala, hogy azokat Verner mozditsa tovább

Digitized by Google

Eperjesre, Kassára, Gyulára, Váradra s más egyéb városokba. Amelyek azok közől deákul voltak irva. azokat Anna Kékedy Gáspárral fordittatta magyarra, a németül irottaknak megtolmácsolására hivta pedig ezt a Muk Bálintot, minthogy Kékedy németül nem tudott. Minekutána a leveleknek Anna értelmét vette, azokat viaszkos vászonba takargatta, és a maga tarkői szabadosa, Mislevics János által, kinek úti költségül hat forintot adott. az akkor még Lengyelországban Velihova nevü városban vagy faluban Izabellánál mulató bátyjához Tárczay Györgyhöz küldötte, melyet ugyanekkor Mislevics is, mint egyik tanu, megvallott. Továbbá azt is vallotta Muk Bálint, hogy Anna neki is tiz forintot adott puskaporra, és mikor aztán észrevette Anna, a király seregének Tarkőhöz való közeledését, mindjárt küldött segitségért Báthori Györgyhöz, Perényi Gáborhoz és Bebek Ferenczhez; küldött is Báthori ő hozzá husz puskást. Az ostrom alatt egy fekete zászlót függesztetett ki, mind a királyhoz való hűségtelenségének, mind bátorságának jeléül. Mindjárt első nap, egynehány katonákat küldött ki az ostromlókra a várból, akik négy németet vágtak le, s azok közől egyiknek fejét Annához bevitték, melyért ő azoknak egy tallért adott. Hogy ez a Bálint hazament Ujvárra, ötven latrot küldött oda neki Anna oly véggel, hogy azokkal a Ferdinándhoz hüséges jobbágyokat fosztogassa s nyaggassa; de azokat Bálint be nem bocsátotta, melyért annyira megharagudott Anna ő reá, hogy ujra három tizedes alatt, harmincz zsoldost küldött Ujvárra, akik Bálintot a porkolábságból kivetették s őt őrizet alá tették. Utoljára azt is állitotta Bálint, hogy Anna, Györgynek, a bátyjának hagyásából, az ott körülbelől lévő falukat, Izabella hűségére hajtotta. és minden jobbágyon egy forintot vont. A harmadik tanu, nemes Török Bálint, aki Tárczay Györgynek lovász mestere volt, azt mondotta, hogy ő nem tudhatja mi esett Tarkő ostroma alatt, mivel őt akkor küldötte volt Anna sok lóval Lengyelországba a bátyjához, egyébiránt amiket Muk vallott, azok mind ugy vagynak. A negyedik tanu Péchy Gergely, aki ekkor Laszky Albertet szolgálta, azelőtt pedig Tárczay György fegyverhordozója volt, azt vallotta, hogy Annának, Izabella Bihar vármegyében, egy Széplak nevü falunak felét, és azonkivül hat falut adott, hogy azokat mindaddig birja, mig a Tárczay György adósságát, azoknak jövedelme lejárja. Továbbá azt is vallotta, hogy a közelebb mult nyáron (1588) őt Anna Erdélybe küldötte Izabellához, hogy neki attól több jószágokat is kérjen, de mivel már akkor Izabella beteg volt, semmi választ nem adott. Az ötödik tanu, onori Dacsó István azt vallotta, hogy őt Anna két izben küldötte Perényi Gáborhoz segitségért, a Ferdinánd seregének Tarkőhoz való nyomulá-

Digitized by Google

sakor. A hatodik tanu Porkoláb Imre, Hétharson birságot viselt ember azt vallotta, hogy mikor Bebek Ferencz, Pelsőczön egynehány Ferdinándhoz hűséges jobbágyokat megkötöztetett, sőt meg is ölletett, azt Anna meghallván, Bebeket azért nagyon megdicsérte. Féije Homonnay György volt, kit két fiú atyjává tett.

Tarczal. Egy kun vezér Árpád idejében. Mikor Árpád, Ound és Ketel nevü követeit Szalánhoz Alpárra küldötte nagy ajándékokkal, ez a Tarczal is elment velök; és mikor mind együtt a Bodrog mellett lovagolnának, kedvök érkezett, hogy versenyt futtassanak. Egy hegy volt nem messze tőlök, annak tetejére kellett felnyargalni Tarczalé lett a győzelem, mert ő ért fel legelőször a hegy tetejére Attól fogva azt a hegyet, mind a mai napig Tarczalnak hivják. Minekutána mind a hárman Tarczal, Ound és Ketel feljutottak a hegytetejére, a kezök alatt lévő kisérő katonákkal együtt, körülnézték a körülbelől lévő helyeket, amennyire beláthatták; és mivel azokat igen megszerették, örömökben egy kövér lovat levágtak, s nagy áldomást ettek és ittak. Nem ment onnan tovább Tarczal, hanem a többiektől elválván, a kezе alatt lévő katonákkal együtt, visszament Árpádhoz, aki akkor Zemplén körül táborozott, és hirt vitt neki arról, micsoda szép, és termékeny földön jártak. Idővel mag nélkül halt el Tarczal.

Tarjányi Ferencz. Lásd Pakay Jób.

Tarjányi Kristóf. Dobó Istvánnak fegyverhordózója volt 1552. eszt. Egervárában, és ott ő esett el legutoljára a magyarok közől. Ugyanis mikor már a törökök Eger alól elkészülnének, őt Dobó a bolyki bástyára küldötte, hogy onnan tekintse meg azoknak mozdulásait, ki s midőn oda elment volna, ott egy török puska őt megölte.

Tarjányi Sebestyén. Balassa Jánossal együtt hadakozott Szécsén alatt a törökök ellen 1562. eszt., és mikor futásnak eredt katonáit tartóztatná, a törökök őt összevagdalták, és félholtan s minden ruhájától megfosztva, mint holtat, a többi testek között hagyták. Mindazáltal akkor éjjel teljózanodott, és bátorságos helyre vánszorgott.

Tarnóczy Kristóf. Túrócz vármegye küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Tarnóczy András. Ezt küldötte volt első Ferdinánd király, Mecskey Istvánnal, Nagyváthy Antallal Gyöngyösre 1549. eszt., hogy ott a török követekkel igazitsa el azon peres dolgokat, melyek a közelebbi fegyvernyugvás alatt, a két rész emberei közt adták elő magokat. A törökök részéről, egy Celebin nevü dervis, vagy török barát s mások jelentek meg. Hogy törvényhez ültek a két rész követei, elősőris a török küldöttek kezdettek hazugsággal zagyvált panaszaikkal feddőd-

Digitized by Google

zeni. Azonban ha a török katonák, az ott lévő magyar katonáknál, valami szép ruhát, vagy lovat stb. megláttak, mindjárt azzal garázdálkodtak, hogy azt azok a törököktől vették el erővel, és ha tanu kellett, még felesleg is akar mennyi állott elő, mivel ők a keresztyének ellen hamis tanuságot tenni bűnnek nem tartják. De mint hogy a tanuk előre össze nem beszéltek, tétováztak, és egymásnak ellene mondottak. Nem állhatta Mecskey, hogy kereken ki ne mondja, hogy a tanuk nem egy nyomon beszélnek, azértis ebben a dologban a török tanuk szavát nem lehet bevenni: melyen a török követek annyira megboszankodtak, hogy mindnyájan felugráltak, és Mecskeyt azzal vádolták, hogy ő ezen mosdatlan szavaival nem csak az egész török nemzetet bántotta meg, hanem magát Szulejmán császárt is. Egyéb perpatvarok is adván elő magokat, bizonyosan vérontásra került volna a dolog, ha Celebin, akinek legtöbb esze volt a törökök közt, azokat le nem csillapitotta volna. Tarnóczy és társai általlátván, hogy aki ebbel bánik, botnak kell kezében lenni, mindjárt akkor éjjel, ott hagyván Gyöngyösön sátoraikat s mindeneket, amit lárma nélkül el nem lehetett vinni, nagy csendességben Egerbe szöktek. Ezekután két vagy három esztendővel, Velibeg, a hatvani basa, ezer forint ára buzát küldött volt három hajón Komáromba. Mig a buzát ott árulták, a fegyver nyugvás felbomlott Ferdinánd és Szulejmán közt, azértis Tarnóczy a Velibeg hajói közől kettőt ott fogott, és csak egyet bocsátott neki vissza Hatvanba négy száz forinttal. Mikor aztán 1553. eszt. Ferdinánd Zay Ferenczet és Veráncsics Antalt Konstantinápolyba inditotta volna követségbe, és ezek Ó-Budán egy kevés ideig mulattak volna, ott megkereste őket Velibeg, és általok Ferdinándot arra kérte, a lehetőkben való szolgálatját ő is viszontag igérvén, hogy Tarnóczyval a hátra maradt hatszáz forintot is fizettesse meg, melyet a követek 22. jul. meg is irtak Ferdinándnak Ó-Budáról.

Tárnok Ferencz. Együtt ótalmazta Murány várát Basó Mátyással, és minekutána a vár kézre került, legelőszöris neki vétette fejét gróf Salm Miklós, melyet abbeli kedvezésből cselekedett a gróf ő vele, mert ő Basónak sokszor javasolta, hogy magát adja meg 1549. esztendőben.

Tas. Egy volt azon hét fővezér közől, akiknek vezérlése alatt jöttek be a magyarok az országba 889. esztendőtájban. Szerencsről ezt küldötte volt el Árpád, Szabolcs és Töhötöm nevű vezér társaival együtt, a bihari herczeg Ménmarót ellen 893. esztendőtájban. Ennek, és Kalpunnak, a Botond atyjának ajándékozta Árpád Bodrog vármegye tájékát a Vajas vizéig, mely viz a Dunából Foktánál ered, közel Ka-

Digitized by Google

locsához, és ugyan a Dunába szakad közel Sükösdhöz. A hires Lehel, ennek a Tasnak fia volt. Ugy tartják, hogy azon a Dursak nevü vezéren, aki 921. eszt. Bogáttal Olaszországba ment Berengár ótalmára, ezt a Tast kell érteni. Lásd Bogát.

Tatár. Amely kunok 1122. esztendőtájban, második István király alatt, az országba bejöttek, és Pesten alól, a Tisza Duna közt megtelepedtek, azoknak ez a Tatár volt a vezérjök. Nagy kedvességben volt Tatár a király előtt, annak udvarában sokat mulatott, és pártfogását még az igazságtalan ügyben is megnyerte. Nevezetesen, mikor István utolsó betegségében sinlődözött, panaszt tett nála Tatár, hogy a magyarok sok kunt megöltek, melyen István megilletődvén, azt igérte neki, hogy ha meggyógyulhat, minden megölt kunért, tiz magyart ölet meg, holott pedig azokat a tolvajkodásért ölték volt meg. Talán meg is cselekedte volna, ha azon nyavalyájában, melyet a kun asszonyokkal való tisztátalan élettől kapott, meg nem halt volna.

Tatikai Zeländ. Veszprémi kanonok, azután ugyan veszprémi püspök 1245. eszt., de mikor őt választották a többi kanonokok, és Vancsa Istvánnal, az esztergomi érsekkel, őt hivatalában megerősitették, a királynak, negyedik Bélának, hirt nem adtak, és annak helybehagyását ki nem kérték, amelylyel pedig tartoznak vala. Eziránt Béla panaszt tett a pápánál, hogy nem csak a veszprémiek, hanem más pap urak is, a tatár világ olta őt jusaitól nagyon kezdik fosztogatni. De a panaszszal be nem érte, hanem a veszprémi káptalant, a budai dézmától, és egyéb némely jusaitól s jövedelmeitől is megfosztotta, melyeket az soha többé vissza nem nyert. A pápa Benedekre, a kalocsai érsekre, bizta a dolog megvizsgálását, ki is bizonytalan mit irt vissza a pápának. Zelánddal azután talán megbékélt Béla, mert némely diplomáiban előfordul a neve. Ő ujittatta meg Zala vármegyében a tatikai várat, mely az ő eleiről maradt vala ő reá, és ugyanabban halt meg 1254. esztendőtájban.

Tekus. Dienes fia, mindketten valami mesteremberek voltak. Mikor harmadik Béla 1192. eszt. sz. Lászlót a szentek közé számláltatta a pápával, és a sz. László teste a közönséges tiszteletre először kitétetett, ez a Tekus nyitotta fel az ő koporsóját, mely szolgálatjáért Béla mind magát, mind minden maradékát örökös szabadsággal ajándékozta meg.

Telefus János. A Szepességen Krompachoz nem messze riknói kapitány. Egy volt azon fő csehek közől, akik első Ulászló király idejében, és azután is sok esztendeig kártékonykodtak az országban. Egernél mint járt ez a Telefus, Lásd Rozgony Simon. Sáros-Patak-

Digitized by Google

hoz közel, újra megverte őt és Axamitot Rozgony Sebestyén 1458. eszt., amikor csak tizenötöd magával beszaladt ugyan Telefus Sáros-Patakra, de kevés napok mulva az is kézre került. Mindazáltal azután is hatalmas ember maradt Telefus a Szepességen és ott körül-belől, amely csak onnan is megtetszik, hogy Palóczy László az országbirája, Homonnay István és Bertalan, és Perényi István, a zempléni főispány 1460. eszt. ezer forintot fizettek neki, csak hogy a hozzája közelebb levő négy vármegyét a maga pusztitásitól kimélje meg. De minekutána Giskra János magát 1462. eszt. Mátyás királynak megadta, valamint minden egyéb cseh rablóknak, ugy Telefusnak sorsa is alábbszállott. Ugyanis egy szerencsétlen ütközete után, Csehországba hazament, ahol utoljára olyan szegénységre jutott, hogy kezében kosarat hordozván, a piaczon kéregetett.

Telegdy. Lásd Thelegdy.

Telekessy Imre. Egy igen derék vitéz és hadivezér első Ferdinánd király alatt. Régi nemes familiából származott. Igen ifju volt ő még a mohácsi veszedelemkor 1526. eszt., amikor ő a győri püspök Paksy Balás huszárjai közt, csak közlegény fővel jelent meg a mohácsi mezőn a török ellen, aholott is, mikor már az egész magyar tábor, és igy Imre is futásra hanyatlott volna, őt egy igen előkelő török vette üzőbe. Kénytelen volt Imre a törökkel összecsapni, mert az ő ellankadt lovát a török könnyen beverte, amikor neki olyan szerencséje lett, hogy a törököt megölte, és utját bátorságos helyre folytathatta. Ezen első vitézi remekjétől fogva, sok esztendeig mintegy eltünik Imre a magyar históriából. De hogy ő ez idő alatt is nem hevert valami munkátlan henyeségben, hanem az élőfák módja szerént, ha mind észrevehetetlenül is nevekedett, onnan tetszik meg, mert ha szinte későre is, ugymint huszonhárom esztendő mulva, veszprémi kapitány ranggal felékesitve, és egy uj vitézi tettel diszeskedve állitják őt ki a világ piaczára a történetek irói. Már ebben az időben igen sok erős várat elfoglaltak a törökök a hazában, és azokból a még Ferdinánd hatalmában levő magyar birtokokra, kényökre csapkodtak ki pusztítás s prédálás kedvéért. Nevezetesen 1549. eszt. Veliczián a székes-fehérvári veres török (persa) basa, mintegy négy ezred magával, a Pápa és Győr között fekvő vidéket kezdette igen kegyetlenül dúlni, az akkori fegyvernyugvás törvényei ellen. Hogy ezt Veszprémben megtudta Imre, segitségül hitta magához Pápáról Rátkay Pált, Győrből Gyulaffy Lászlót, Paksy Jánost, Kolosy Jánost s másokat, Tatából pedig Petry Gergelyt, kikkel magát egyesitvén, a veres törökneb eleibe ment. A Bakon nevü erdő kezdeténél. Vesz-

Digitized by Google

prémhez nem messze, találkozott szemközbe Imre, a ragadománynyal megrakatott Velicziánnal, ki is, hogy a mieinket meglátta, a velők való ütközettől legkisebb idegenségét sem mutatta; sőt velők nagy bátran farkas szemet nézett, és a verekedéshez kászolódott. Jól tudta Imre, micsoda titkos, de nagy gyülölség uralkodik, az ő mellette lévő két nagy ember, u. m. Paksy János és Petry Gergely között. Mikor már a két ellenséges sereg egymáshoz közelitene, nagy felszóval megszólitják Imre és Rátkay az ellenkező Paksyt és Petryt, s azt mondják: hogy a keresztyén katonákhoz a gyülölködés nem illik, melynek azt is utánavetik, hogy Paksy és Petry vagy visszamenjenek a seregtől, vagy béküljenek össze. Az utolsót választották a versengők, és az egész sereg láttára kezet fogtak. Ezzel neki hajtottak a magyarok a törököknek, és azokat nyakra-főre való szaladásra kényszeritik, a keresztyén rabokat megoldozzák, hatszáz törököt, sokkal több lovat elfognak, a nyert tizenhárom zászlót pedig Ferdinánd királyhoz küldik.

Lévai kapitány volt ő 1555. eszt., amikor két dorgálódzó levelet kapott, egyiket ugyan 26. jul. Pozsonból, a Ferdinánd legöregebb fiától Maximiliántól; másikat pedig 11. nov. Bécsből magától Ferdinánd királytól. Az elsőbb arra inti őt és Pestheny Balást, hogy többé a báti lakosokat holmi adókkal ne terhelje, az utolsóbb pedig arról dorgálja őt, hogy ő Szondy Pálnak, az esztergomi prépostnak marosi dézmájában sok kárt okozott, nevezetesen, hogy a mult esztendőben, annak tizennyolcz hordó dézma borát fegyveres kézzel foglalta el, és azért csak egy pénzt sem fizetett; az idén pedig felégetés s prédálás büntetése alatt tiltotta meg a marosiakat, hogy az árenda pénzt, melyen a prépositól a dézmát kiárendálták, annak lefizetni ne merjék. Nagyobb dicséretet szerzett magának azzal, hogy 1556. esztendőben Nádasdy Tamással szerencsésen hadakozott Babocsához közel a törökök ellen.

Ezen had alatt felső Magyarországon sok ur elpártolt Ferdinándtól Izabellához, a Szapolyay János özvegyéhez. Azoknak megzabolázásokra Puchaim nevü vezérjét küldötte vala Ferdinánd, de azt Bebek Ferencz Krasznahorka alól igen csúfosan üzte el. Minthogy már egy darab idő óta a német vezérekhez nem volt Ferdinándnak szerencséje, most Puchaim helyébe Imrét küldötte az ország felsőbb részeire. Nem csalatkozott meg felőle való reménységében. Elindulván Imre a keze alá bizott német és magyar seregekkel, Kassát választotta hadi fő szállásának. Épen akkortájban kiséretté volt ki Izabella Erdélyből Székely Antallal, Szennyesy Mátyással s másokkal, és ötszáz lovassal Bornemisza Pál püspököt. Mindaddig beszélt a püspök ezeknek az uton, hogy őket mindnyájokat Ferdinándhoz éde-

Digitized by Google

sitette, Imre pedig őket mind maga táborába fogadta, s azoknak azután sok hasznokat is vette. Először is Zemplén várát vette meg, onnan Palócz alá szállott, melynek ostromlásakor legelől forogván, s adván példát katonáinak, a csipőjén lövést kapott, de amelyből nem sokára kigyógyult, Palóczot a földig lerontotta. Ezen két várat abban az időben Perényi Gábor birta vala, aki akkor Izabella mellett mulatott Erdélyben. Azoknak Imre kezére lett jutását meghallván Perényi, mindjárt egy jó sereggel jött Imre ellen. Utjában megértette, hogy Gersaker, háromszáz némettel, s ugyanannyi magyarral Varanó körül jár. Ennek elfogására sietett hát Perényi Varanóba, de mire oda érkezett, már akkor Gersaker a Báthori familia kő házánál, benn a városban magát besánczolta, és Imréhez levelet küldött, hogy az ő segitségére minél hamarabb jöjjön, de a postákat Perényi elfogta. Mindazáltal a Homonnay Gábor özvegye, Gyulaffy Rozina módot talált benne, hogy a Gersaker szorultságát Imrének tudtára adta. Noha még akkor sebéből ki nem gyógyult, mindazáltal mindjárt maga is személyesen elindult Varanó felé. A sok esőzés miatt nagy árja volt a Bodrognak, ugy hogy Perényi ingyen sem vélte, hogy azon ő reá Imre általmehessen; sőt magok az Imre katonái is azt lehetlennek tartották; de hogy lehető, azt Imre megmutatta, azon maga legelől általúsztatván Csicsvánál. Az ő váratlan megjelenésén megrettenvén Perényi s katonái, szaladtak amerre tudtak, Gersaker pedig megszabadult, Bécsbe ment, és ott az aranyos vitézek közé vétetett be. Lásd Hagymássy Kristóf. Másik ellenségét is megalázta Imre Ferdinándnak 1557. eszt., ugymint Perényi Ferenczet. Ezt Ugocsa vármegyében szőlősi kastélyában feleségével s gyermekeivel egyetemben elfogta, és ott a tisztjeinek engedett ajándékokon kivül, negyvenezer forintot érő prédát nyert. Azután a leleszi várat vette vissza Perényi Gábortól. Szatmárt is megpróbálta, de azt Báthori Istvántól, aki idővel lengyel király lett, el nem vehette, annyival inkább, mivel annak Balassa Menyhért és Bebek Ferencz segitségül jöttek, igy aztán csak Németit égette fel, és onnan hazament. Hogy a Szamos 23. dec. általállott, Balassa jó erővel jött által a jégen, és Szőlőst megpróbálta visszavenni Székely Antaltól, akit Imre hagyott vala ottan. Mindaddig állotta Székely az ostromot, mig Imre elérkezett az ő mentségére. Imre és Balassa több vért nem akarván vesztegetni, abban egyeztek meg, hogy Székely őrző seregével együtt bocsáttassék szabadon, a kastély pedig, hogy több vérontást ne okozhasson, földig rontassék le.

Digitized by Google

Ezek után hazament ugyan Imre Kassára, de a következett 1558. esztendőnek elején, két helyen ütött a pártosokra. Maga ugyan Sárospatakra ment Perényi Gábor ellen, és valamit a város kőfalain kivül kapott, azt mind elvitte, kapott pedig ott sok szarvasmarhát, lovat, juhot stb. Másfelől Dersffy Istvánt küldötte Tokajra, ahova az is jó szerencsével járt. Még legkisebbet sem tágitott a nagy hideg, mikor amár emlitett Báthori István Kis-Várdát megszállotta, és azt napkeleti oldaláról lövette. Hogy ezt megtudta Imre, menten küldötte Szavoli Farkast előre, hogy a kis-várdaiakat tartsa szóval és biztatással, azonban maga német katonáinak ugyan szűr posztóból rögtön készitteti a köpönyegeket, az eső és hó ellen, a magyaroknak pedig gyártatlan bőrből a telekes bocskorokat, és azokkal olyan hamar általszáll a Tiszán, hogy az ő előljáró csoportját előbb meglátta Báthori, mintsem az ő indulását gondolhatta volna, mely váratlan elérkezésével annyira megrémitette Imre a maga ellenségét, hogy az ő előtte megfutamodván, két részre szakadt, melynek egyikét ugyan Székelyhidig, másikát pedig Szatmárig kergettette s vágatta Imre. Sokan estek belőle mind fogva, mind halva. Azon tiz ágyut, melyekkel Várdát lövette vala, Olcsván hagyta Báthori a futás közben, nem gondolván, hogy Imre addig elvinné a maga győzedelmes fegyverét. De oda is elment Imre, az ágyúkat kezéhez vette, a kastélyt pedig szélyelvonatta. Onnan Zeten várához ment, az olcsvai tiz ágyut annak szegeztette, még pedig csak üresen, melyektől való féltökben, a várbeliek a várat Imre nevetségére feladták. Minthogy ez a vár a pártos Némethy Ferenczé volt, azt a király ettől fogva Imrének ajándékozta. Azután Barkó és Kövesd várait foglalta el, az elsőbbet ugyan Kendi Ferencztől, az utolsóbbat pedig Némethy Ferencztől, ki is azt nem régiben vette vala meg erővel.

Visszament ugyanekkor Imre Kassára, de ott nem soká nyughatott. Ugyan is a tokaji kapitány, Némethy Ferencz, Kassa felé ment prédálni, akit egész Tokajig kergetett vissza Imre sz. György havában. Kétség kivül a Némethy inderkedései vették őt arra, hogy azután nem sokkal, ismét a szerencsi kastély ostromlására menjen, de azt bizonytalan mi okon, oda kellett neki hagyni. Talán azért, mert már akkor hallotta, hogy a budai basa Szikszó felé, a Bebek György jószágaiba egy prédáló sereget akar bocsátani. El is küldötte az nem sokára a fületi beget Velicziánt háromezer válogatott törökkel, kik is midőn Szikszón és annak vidékén pusztitanának, Bebek Györgygyel és Pethő Jánossal, Enyiczke nevü faluból indult Imre azok ellen, tizenkétszáz főből álló kis sereggel. A Sajó mellett egy Kaza nevü falunál

Digitized by Google

érte utól 13. okt. a törököket, és azokkal mindjárt összecsapott. Az első csatában megparancsolta, hogy a katonák, becsületök veszteségе alatt, csak egy elfogandó törököt is életben ne hagyjanak. Egynehányszori összecsapás után, megfutamodtak a törökök, és Imre három mértföldig űzte és vágta azokat. Több mint két ezer keresztyén rabot ragadott ki azoknak körmeik közől, magok közől pedig három százat fogott el, és négy zászlót. Az utfelek rakva voltak holt törökökkel, melyek közt sok előkelő törökök is hevertek. Maga Veliczián is nagy sebet kapott. De kevésbe maradt még Imre is meg. Ugyan is a viaskodás közben a váczi török lovasok hadnagya, egy jó erejében lévő izmos török rohant nagy erővel erre az ősz vitézre. Ótalmazta ugyan magát Imre ugy mint egy hatvan esztendőn felül lévő embertől telhetett; de a fiatal török, aki neki már nem csak lova fülét sértette vala meg, hanem aranyos sisakjának is hátulsó csúcsát, az ő nyakszirtjén lecsapta, őt minden bizonynyal elgyalázta volna, ha Bencze nevü fegyverhordozója és Kurucz János ő róla a törököt el nem verték volna. Még azon nap megirták a vezérek Szendrőről a királyhoz a győzelem hirét. Csak hét vagy nyolcz embert vesztett Imre. Másnap Putnokra ment, és az ott való erősséget, a minapi parancsolat szerént megnézegette, s felőle a királynak azt iratta, hogy az még ótalmazható állapotban van, csak katonák kellenek bele. Velicziánnak Konstantinápolyba kellett menni, a nagy veszteségért való számadásra, aholott nem győzvén várni ügyének eldülését, az utolsó szükségre tartogatott mérget bevette, és kevés órák alatt meghalt.

Jól meg sem nyughatott Imre Kassán, mikor karácson felé ismét Kis-Várdához kelle neki indulni, melyet Balassa Menyhért szállott vala meg. Tárkánynál, a Tisza partján állapodott meg Imre, mig több erő érkezhetnék hozzája. Addig is pedig száz lovast szusszantott be onnan Kis-Várdába, mig azt Balassa észrevehette. Sokat próbálta ő a magát igen erősen beásánczolt Balassát sánczaiból kicsalni, hogy vele megütközhetnék, de reá nem mehetett. Ugy helyheztette tehát tul a váron és városon a maga táborát, hogy amiatt Balassához semmi eleséget vinni nem lehetett. Igy aztán kénytelen lett Balassa hátrálni, a következett 1559. eszt. elején. Kis-Várdát jó karban hagyván Imre, maga is haza indult. Mikor a Tiszán akarna általköltözni, Balassa meg akarta őt akadályoztatni, de oly bátran szemközt állott azzal Imre, hogy Balassa maga kért ő tőle fegyvernyugvást, és igy minden vérontás nélkül ment mindenik tábor a maga nyájához. Sürgették ugyan némelyek Imrét, hogy nyomuljanak utána Balassának, de voltak neki okai arra, hogy ezuttal elég nyereségnek tartsa Kis-

Digitized by Google

Várda szabadulását. Ez volt Imrének utolsó hadi tette. amennyire tudni lehet. Élt még ebben az esztendőben szüretkor, mert akkor azért panaszkodott ő reá Veráncsics Antal, az egri püspök, hogy ő már hetven hordó bort tett a maga pinczéjébe a dézmából, mikor ellenben a királyéban alig kong tiz. De ugy látszik meghalt 1560. eszt. hatvanhárom esztendőskorában Kassán. Nem volt ő sem tanult, sem nagy testállásu, sem valami kellemes ábrázatu ember; egyébiránt pedig minden virtusok és tulajdonságok feltaláltattak benne, melyek egy első rangu hadivezérben megkivántatnak. Maga Ferdinánd király, mikor Lednicz várát neki ajándékozta, azt merte mondani ő felőle, a maga főemberei előtt, hogy a Telekessy hibája, félénksége, vigyázatlansága, vagy restsége miatt soha legkisebb kárt sem vallott. Az is dicsérettel emlitendő ő benne, hogy soha sem habozott, hanem eleitől fogva mind végig, szakadatlanul hűséges volt Ferdinándhoz, melylyel pedig az akkor élt nagy emberek közől igen kevesen dicsekedhettek.

Tercsy Mihály. Balassa Zsigmond kapitánya volt Nógrád vármegyében Bussa várában. Minekutána Ali, a budai basa, egyebek közt Szécsén várát megvette volna 1552. eszt., onnan Arszlánbeget először csak három század magával küldötte Bussa alá, hogy azt Tercsy Mihálytól, aki abban Szuhay Istvánnal és egy igen gyenge erővel volt, vegye el. Akkor emberül visszaigazitotta Tercsy a beget, de hogy másnap kétezered magával jött vissza, akkor aztán kénytelen volt azt annak feladni, melyet Tinódi igy ad elő:

Vala Ali basa igen nagy örömbe,
Csak három százan Arszlán béget ereszté,
Bussa tornyot elől ő megkisértené;
Kis palánkja vala; vala Balassa Zsigmondé.
Abban kevesen de vitézek valának,
Vitéz Tercsy Mihály porkolábja annak,
Nagy András, András Deák és Szuhay István mondák:
Hogy a tornyot halálig meg nem adnák.
Röttenetesen bég faluját égeté
Tercsy Mihály belől erősen lőteté,
Bég ezen haragvék táborába siete,
Két ezeren másod nap alája méne.
Nagy öreg két álgyut alávonatatta,
Tizenkét golyóbist toronyhoz bocsáta,
A tornyot fejekre töreté rontatá,
Tercsy a toronyba ott meg nem maradhata.

Digitized by Google

A palánkba onnan mindnyájan kijövének,
Még is ők a bégtől nagy hitet vövének,
Palánkot megadák, ugy elvitetének
Kiket Buják alól békével eresztének.

Tessényi Kelemen. Együtt ótalmazta Dacsó Tamással Lévát, és ugyanott esett el 1549. eszt.

Thakaró Mihály. Első Ferdinánd és Maximilián alatt vitézkedett. Öreg hadnagy volt már, mikor 1573. eszt. Alapy Gáspár kapitánysága alatt, Kanisán szolgált, s ugyanakkor hamvazó szerdára virradólag, a törökök a városba berontottak, ott öltek, vágtak, prédáltak. Thakarót egy házba szoritották, s minthogy különben nem árthattak neki, az ablakon szénát, szalmát dugdostak be a házba, azt meggyujtották, melynek füstje Thakarót megfojtotta.

Thekule vagy **Fekete.** Ez a familia hajdan sok ágra oszlott. Már elfogytak a Ternyei, Sztraszy, Nyomarkay, Ratvay s a t. ágak, ma is virágzanak pedig belőle a Dobók, Roskoványiak, Uszyak és Gombosfalvyak.

Thekule Tamás, Ite és **András.** Arról panaszkodtak negyedik vagy Kun László király előtt, hogy az ő eleiktől Kálmán király minden igaz ok nélkül elvett Sáros vármegyében valami Kuknaalja nevü falut, azért is annak visszaadásáért esdeklettek. A király a bárókkal az ő panaszokat megvizsgálván, azt méltónak találta, azért is az emlitett falut nekik visszaadta 1274. eszt.

Thekule Pál és **Péter.** Első Károly király idejében éltek. Atyjok András, nagy atyjok Ite volt. Lublyó és Sáros várai alatt, ezenkivül Rozgonynál, a Trencséni Máté ellen való hadban olyan jelesen viselték magokat, 1312. eszt., hogy azért nekik Károly Sáros vármegyében egy jó darab földet adott 1314. eszt., Sz. Mihály és Urkuta nevü faluk közt. Ezeknek testvérei voltak Jakab és Miklós. Ezek is jól viselték magokat, mind Komárom alatt, mind egyebütt. Jakab a torkán nagy sebet kapott, mikor Mikes vezérlése alatt, egy Rikolf nevü embernek rebellis fiai ellen harczolt. Miklós szabaditotta meg Drugeth Fülöpöt Szepesnél, a Trencséni Máté embereinek kezéktől, amikor a karján igen nagy seb esett, és az ilyenekért adta nekik Károly Sáros vármegyében Tót falut, melynek birtokában őket 1323. eszt. költ királyi levelével ujra megerősitette.

Thelegdy. Ez a familia, attól a Csanádtól vagy Sunádtól származott, akiről a felebb a C. betüben szó vagyon. Ezt a Csanádot a Béla király nevetlen iródeákja, Doboka nevü embernek, sz. István ki-

Digitized by Google

rály nénjétől való fiának irja. Ennek a Csanádnak maradékai, egész negyedik Béla király idejéig homályban vagynak; akkor élt azok közől Csanády Pongrácz, kinek Tamás nevű fiától négy unokája maradt, u. m. Csanád, Miklós, Pongrácz és Lőrincz. Minthogy egyéb jószágaik közt, ezek birták Bihar vármegyében Telegd városát, őket Thelegdi Csanádyaknak nevezték. Ezekről következik már valami.

Thelegdy Csanád. Dekretomok doktora, váradi prépost, első Károly királynak sekretáriusa, notáriusa, 1322. eszt. egri püspök, azután nyolcz esztendővel pedig esztergomi érsek. Az ő atyja Tamás, nagy atyja pedig Pongrácz volt. Mihelyt a püspökséget elnyerte, mindjárt azon igyekezett, hogy az ahoz tartozó jövedelmeket és dézmákat jó rendbe szedje. Az ő kérésére parancsolt a király a palatinusnak, Drugeth Fülöpnek, hogy akik a dézmát nem akarják fizetni, azokat a fizetésre, maga emberei által kényszerittesse; melyet a palatinus véghez is vitt, mind a király iránt való tiszteletből, mind a maga kedves komja Csanád iránt való jó indulatból. Érsekségének első esztendejében Bars vármegyében a Béd familiától Bél és Saron nevű falukat cserélt, azok helyett Bogdán városát adván 1332. eszt. Istvánnak az első Károly király fiának keresztatyja volt, mely alkalmatossággal Komárom vármegyében, egy Girich nevű várost nyert a királytól ajándékba. Odajárt Csanád első Károlylyal Nápolyországba 1333. eszt., a hová Károly a maga fiát Andrást azért vitte, hogy azt oda való királynak koronáztassa.

Abban az időben az a szokás kapott volt lábra, hogy ha valaki nem természeti, hanem akármi névvel nevezendő erőszakos halállal halt meg, az olyan embert nem engedték különben a közönséges temetőhelyre temetni, ha csak érte, minden szokott halotti költségeken kivül, annak az esperestnek egy márka ezüstöt nem fizettek, akinek megyéjében kellett annak eltemettetni. Ha pedig az ezüst márka ki nem telt sem a holtnak, sem annak gyilkosának jószágából, az az eklézsia, melyben a holtnak kellett temettetni, mindaddig megfosztatott az isteni-tisztelettől, mig a szóban forgó márkát ki nem fizette, vagy magának az esperestnek, vagy annak helytartójának. Erről a dologról maga Károly király tett panaszt a pápánál, ki is a dolgot megértvén, 1335. eszt. levele által keményen megparancsolta Csanádnak, hogy ezt a rosz szokást, annak régisége ellent nem állván, haladék nélkül törölje el az országban. Ebben az esztendőben ujitotta ő meg a veres barátok klastromát Telegden a franciskánusok számára, Ugyanakkortájban cserélte el a király Csanádtól Pozson vármegyében Szerdahelyt, Győrök és Leek nevű helyekért Nyitra vármegyében. Ő

Digitized by Google

koronázta meg első Lajos királyt 1342. eszt. Két izben feküdt az ország igazgatásának terhe a Csanád vállain. Először 1343. eszt. azalatt, mig az özvegy királynéval Erzsébettel Gilet Miklós a palatinus Olaszországba járt, másodszor azután négy esztendővel addig, mig Lajos király Nápolyban, az öcscsén Andráson véghezvitt gyilkosságért boszut állott. Sok baja volt neki 1349. eszt. Gvidó kardinállal a pápa követével, aki a megöletett András dolgában jövén Magyarországra a királyhoz, mind Csanádtól, mind más pap uraktól azt kivánta, hogy azok őt tartsák, és azon felül neki bizonyos summa pénzt fizessenek. 1450. eszt. halt meg. Egyebek közt azzal hagyta jó emlékezetét, hogy nemcsak Esztergom várát és az érseki házat erősittette és ujittatta meg, hanem a városban is sok uj és jó izléssel készült épületeket állittatott, ugy hogy halálakor egészen más, ujabb és vidámabb formában hagyta Esztergomot, mint azt találta vala.

Thelegdy Miklós. A közelebb irt Csanád érsek testvérje. Három fia maradt, István, György, Miklós. Ezek közöl Györgynek, Miklós és Péter nevü fiai voltak, akik 1380. eszt. virágzottak. Miklósnak pedig Miklós. Ez az utolszór emlitett Miklós, első Mária király asszonynak főkomornyikja volt, és maga után János és András nevü fiakat hagyott. Ezt a János és Andrást, Zsigmond király, a váradi káptalanhoz irt levele által, valami más jószágának erőszakos elfoglalásáért, maga eleibe idézte 1387. eszt. A János fia Pál, hasonló vétekért volt idézve 1413. eszt., mely időtől fogva erről az ágról nincs többé emlékezet.

Thelegdy Pongrácz. Ez is Csanád érsek testvérje, kinek is két fia maradt, u. m. Tamás, esztergomi lektor és Kelemen. Ez a Tamás és Kelemen, az ő atyjok testvérjének, Miklósnak fiaival, tovább harmincz esztendőnél pereltek, először ugyan a felebb irt Csanád érsek, azután pedig a váradi és esztergomi káptalanok ellen. A dolog veleje ez: Thelegdy Miklós és Pongrácz egy pár testvérek, a váradi káptalan keze alá, apró gyermekeik számára, nem kis summa pénzt adtak. Miklós és Pongrácz elhalván, ezt a pénzt Csanád érsek magához vette, és az esztergomi sok épitésre költötte. Miklós és Pongrácz gyermekei, az érseket a pénzért perbe fogták. Az érsek halála után, a váradi és esztergomi káptalanokat idézték törvénybe, az elsőt ugyan azért, hogy a pénzt miért bocsátotta ki keze közöl az ő hire nélkül; a másodikat pedig azért, miért lakik más pénzén készült épületben. Sok törvényszéken ment ez a per által, mindaddig, mig aztán 1380. eszt. Gara Miklós palatinus elölülése alatt, a Miklós és Pongrácz pénzt kereső maradékai, perükben megbuktak, minthogy keresetök tárgyának megbizonyitására, sem perfolytató leveleket, sem tanukat nem

Digitized by Google

mutathattak elő; mind a két káptalan pedig ment lett. Ami már továbbá Pongrácz fiát Kelement illeti, ennek János, Egyed, Jakab és László nevü fiai maradtak.

Thelegdy László. Kelemen egyik fia, Pongrácz unokája. Ennek a Lászlónak Ferencz nevü fia lett, akinek minthogy Zombor nevü város jutott az osztályban, és őt annak birtokában Zsigmond király 1418. esztendőtájban meg is erősitette, zombori Thelegdy Ferenczuek három gyermeke maradt, u. m. Klára, aki Szokolyi Miklóshoz ment férjhez; Miklós és László, akik ugy látszik, mindketten a Rigó mezején estek el 1448. eszt. Lászlónak Drugeth Miklós leányától Annától, Katalin nevü leánya maradt, kit Sövényházy Istvánhoz adott férjhez. Hogy férfi gyermekei is voltak, bizonyos, de igen dirib-darab, amit felőlök csak homályosan is tudhatni.

Thelegdy Lőrincz. Csanád érseknek, Miklósnak és Pongrácznak testvérjök. János és Tamás nevü fiai maradtak. Ez a Tamás a rátoldi Kazay familiával 1336. eszt. némely jószágait megcserélte. Két fia volt, de azok mindketten mag nélkül haltak el. Jánosnak két fia lett, u. m. János és Lőrincz. Jánosnak ugyan János nevü fia lett, és attól ismét János nevü unokája. Ennek az utoljára emlitett unoka Jánosnak, Báthori Erzsébettől maradt István nevü fia, aki 1488. eszt. erdélyi vice-vajda volt, és akiről alább lesz szó.

Thelegdy János. Amint felebb mondatott, Thelegdy Pongrácznak, Kelemen nevü fiától, a többek közt, János nevü unokája maradt. Már ennek a Jánosnak, Pál nevü fiától való unokája volt ez a János, akiről ez a czikkely szól. Bizonytalan mikor esett volt török fogságba. Elég a hozzá, hogy ő abból nagy summa pénzen változott ki, melynek nagy részét kölcsön vette vala fel. Mindezen kölcsönnek kifizetésére, mind más szükségeinek pótolására, kénytelen volt 1460. eszt. Temerkény nevü faluját, a csanádi káptalan előtt eladni. Ez hozta el Mátyás királynak az oroszlánokat Florenczből, melyeket neki Florencz városa ajándékozott 1479. eszt. Ezekről irta Janus Pannonius ezen verseket:

Non tibi, Mathia, rex invictissime frustra
Gens Massyleum misit Hetrusca pecus.
Multarum fecit par convenientia rerum,
Haec merito possint ut tibi dona dari.
Tu princeps hominum; princeps leo nempe ferarum:
Nobilis ille juba; pulcher es ipse coma.
Ungvibus ille ferox; gladio tu fortis es hasta,
Parcere tu victis; parcere et ille solet.

Digitized by Google

Quid quod idem ducibus clarum est insigne Bohemis;
Grande novi sceptri scilicet omen habes.

Amely nap Mátyás király Bécsben meghalt, ugyanazon napon dögöltek meg Budán ezek az oroszlánok, amint Bonfin irja. Ami továbbá Jánost illeti, neki Anna nevü feleségétől Ferencz és András fiai maradtak.

Thelegdy István. Felebb a Lőrincz czikkely alatt emlitett Jánosnak Báthori Erzsébettől való fia, 1488. eszt. erdélyi vice-vajda, második Ulászló idejében pedig királyi kincstartó volt. Az Ulászló testvérje Sándor, a lengyel király, arról tett panaszt Ulászlónál, hogy a moldvai vajda, a Dnieper vize mellett, egy nagy darab földet a lengyelektől elfoglalt, egyszersmind pedig haddal fenyegetödzött, ha Ulászló a vajdával az elfoglalt földet vissza nem adatja. Ezen földnek és pernek megvizsgálására, ezt a Thelegdy Istvánt küldötte el Ulászló Moldvába, Balassa Ferenczczel és Czobor Imrével 1503. eszt. Azután két esztendővel jelenvolt a rákosmezei hires, de sikeretlen diétán. Amár emlitett Sándor király halála után, ezt a Thelegdyt küldötte Ulászló Lengyelországba 1506. eszt., hogy ott az ő képét viselje, az ő másik testvérjének Zsigmondnak, lengyel királylyá való koronázásán, onnan pedig Moldvába menjen, és ott Bogdán vajdát tartóztassa meg, a magyar korona iránt való hüségben. Mikor Bakacs Tamás a keresztes hadat Budán legelőször ki akarná hirdetni, senki sem szegezte annak magát nyomósabban ellene, mint Thelegdy, gyanitván eleve, az abból kövekezhető veszedelmet, mely őt magát is csakhamar utolérte. Ugyanis mikor Budáról haza felé menne, Székely György őt Csanád körül elfogatta, és olyan kinos halállal ölte meg, melyet csak olvasni is irtódzik az érzékeny ember, annak képzelését pedig kerüli, valaki nem kegyetlen és vérengező. Ez történt 1514. eszt. Igy aztán nem fekhetett azon koporsókő alá, melyet ezelőtt kilencz esztendővel készittetett a thelegdi templomban magának, mely ott talán még ma is megvagyon. Pelsőczi Bebek Margittól négy gyermeke maradt, u. m. 1. Katalin, somlyói Báthori István, erdélyi vajda felesége. 2. Orsolya, aki nagyfalusi Bánffy Miklóshoz ment férjhez. 3. Frusina, aki először Zólyomi Lászlóval, másodszor Ártándy Pállal lépett házassági életre. 4. Miklós.

Thelegdy László. Lásd Kuttassy Lukács.

Thelegdy Miklós. Istvánnak Bebek Margittól való fia. Eleinte Szapolyay János hive volt Báthori Andrással, de Szapolyay halála után, mikor Majláth Istvánhoz küldetett volna a békesség dolgában követségbe, maga is ehez a pártos vajdához állott, melyért minden ő jószágát, valamit Csanád vármegyében birt, elfoglalta ő tőle Petro-

Digitized by Google

vich Péter, a Szapolyay árvájának egyik tútora 1540. eszt. Idővel minden jószágait visszanyerte, és 1562. eszt. Hadadnál a Balassa Menyhért fogságába esett Csáky Pállal, Bornemisza Benedekkel s más előkelő urakkal. Szapolyay János Zsigmondot Belgrádhoz elkisérte 1566. eszt., a Szulejmán nem csak táborába, hanem sátorába is. János és Miklós nevü fiai maradtak. Miklós az ő sirja feleibe ezen verseket iratta 1583. eszt.

Nicoleos, veteri procerum de sangvine cretus,
Acer et ingenii virtutibus, acer et armis,
Clara Thelegdynae tulit haec insignia gentis,
Virtutis monumenta suae, veterumque laborum,
Sed ne longa situ consumeret ista vetustas;
Filius ejusdem renovavit nominis haeres
Nicoleos; patriae sanctissimus arbiter aulae
Addidit, et prisco vexilla recentia busto.

Thelegdy Miklós. A közelebb irt Miklósnak fia. Ennek ajánlotta a hires reformátor Béza Tódor egy munkáját 1573. eszt. Mely munkásan igyekezett a tudósokat szaporitani, s a tudományokat előmozditani, a többek közt azzal mutatta meg, hogy Paksy Mihály nevü jó igyekezetü ifjunak hat száz tallért adott, melyeken tudományát a külső országokon öregbithesse. Telegden halt meg, s ugyanott temettetett el is 1584. eszt. Kassai Dávid Zsigmond, gyula-fehérvári lektor, igy irt az ő márvány kövére:

Ille ego cui patrium dedit aula Thelegdya nomen
Hic tegor, Heroum gloria Nicoleos.
Ortus ab antiquo magnorum sangvine Regum
Famigera clarus nobilitate fui.
Acer erat bello genitor meus; ipse parente
Non minor, et priscis major habebar avis.
Nestora consilio vici probitate Camillum,
Cura fuit nobis maxima nosse Deum.
Sumtibus innumeris fovi pietatis alumnos,
Nec me plus Esdras religiosus erat.
Pacis amans, nunquam nisi debita proelia movi
Juraque praescripsi civibus aequa meis.
Arcani verique tenax, et fortis in armis
Servavi Patriae Principibusque fidem.
Innocuo vitam traducens denique cursu

Digitized by Google

Pectoris exemplum labe carentis eram.
Jam prope contigeram decimi confinialustri,
Cum fera me tristi funere Parca rapit.
Uxor CLARA suo monumentum moesta marito
Flebile supremi ponit amoris opus.

A czimerre vagy zászlóra pedig ugyan Kassai irta a következő verseket:

Editus Heroum de stirpe Thelegdyus ille
Nicoleos haec arma potens, haec stemmata gessit
Vexillo quae picta dedit patrioque sepulchro
KLARA, secuturis spectanda nepotibus, uxor.
At dotes, famamque Viri ventura loquentur
Secula, tu paucas vicíno in marmore laudes
Perlege, et Herois tumulum venerare Viator.

A következőkből, melyek bizonytalan kitől származtak, az ő feleségének Klárának vezeték nevét is ki lehet tanulni, hogy t. i. az a Lónyay házból való volt:

Inclyta contulerat cui gens Thelegdya nomen,
Hic tegor Heroum gloria Nicoleos.
Rex tulit a nobis materni sangvinis ortum,
Qui sedet in solio Sarmatis ora tuo.
(Báthori Istvánt érti, a lengyel királyt)
Dotibus ipse meis insignia sangvinis auxi,
Stemmate nec major, quam probitate fui.
Numinis imprimis cultor, fideique patronus,
Munifica fovi templa scholasque manu.
Candoris nemo vixit studiosior alter,
Nemo fide major justitiaque fuit.
Arcani, verique tenax, et fortis in armis,
Acer et ingenio consilioque fui.
Jam prope lustra decem tuleram, cum moesta sepulto
Hunc posuit tumulum Lonia Clara Viro.

Thelegdy János. Miklósnak fia, Miklósnak testvérje. Mikor halt meg, bizonytalan, csak azt tudhatni felőle, hogy Miklós testvérjét a halálban megelőzte, mint az ő temetési czimerére irt következő versekből megtetszik:

Joannes habet hac proavita Thelegdyus arma,
Martia quem virtus felicibus extulit ausis,

Digitized by Google

Fecit et acceptum Ducibus bellique domique
Non unquam mutata fides, constansque, voluntas.
Ergo licet tellus mortalia texerit ossa:
Clara tamen vivit terarum fama per orbem.
En etiam signis fraterna recentibus auget
Nicoleos vexilla Thelegdyus, inclyta cujus
Gloria non unquam venietibus excidet annis.

Thelegdy Lőrincz. Annak a felebb irt Lőrinczuek, János nevű fiától való unokája, aki testvér volt Csanád érsekkel, Miklóssal és Pongráczczal. Első Lajos király udvarában virágzott 1374. eszt. Lőrincz nevű fia maradt. Ez az ifju Lőrincz Dorottya nevű feleségétől nemzette Mártont. Ennek a Mártonnak fia Ferencz volt, egy vigyázó és jó hadakozó férfiu, akinek köszönhette Bihar vármegye, hogy a paraszt hadban több kárt nem vallott. Ez a Ferencz két fiut hagyott: Miklóst és Mihályt, aki most mindjárt nyomban következik.

Thelegdy Mihály. Ferencznek fia. Losonczi Bánffy Zsófiát 1550. eszt. vette magának feleségül. Minekutána Báthori István 1571. eszt. erdélyi vajdává lett, némely jószágokért ezt a Mihályt perbe fogta, s azokat tőle el is foglalta. Micsoda jószágok voltak azok, bizonytalan. A bizonyos, hogy ez előtt való időkben, a többek közt ezeket birta Mihály, a bátyjával Miklóssal: Gálos Petriben harmincznyolcz portát, Oroszi és Gyapjú nevű falukat egészen, Pósalakon két portát, Telkiben hetet, Telegden tizenhatot, a Lakságon negyvent, Battyánon hetet, Jenőben tizenkettődfelet, Kabalás Patakot, Őrvéndet, Ujfalut egészen s a t. Ezen való boszuságában, Mihály kiköltözött Báthori birtokiból, a Maximilián királyéiba. Mikor aztán 1575. eszt. Békesy Gáspár Erdélybe ment, hogyha lehet Báthorit a fejedelemségből kivesse, ez a Mihály örömest bekisérte oda Békesyt, de a szent-páli szerencsétlen ütközet után, Békesyvel ujra ki kellett neki szaladni Magyarországba. Ugyanazon esztendőben, a kolozsvári diétán, a több elfutókkal együtt, u. m. Csáky Pállal, Bornemisza Boldizsárral, Harinnay Miklóssal, Veres Jánossal, Barabásy Ferenczczel, Várfalvy Bálinttal, Csákor Györgygyel s Mihálylyal s a t., őt is feje s minden jószága elvesztésére itélte a győzedelmes Báthori. Négy gyermeke maradt Mihálynak, u. m. 1. Katalin, Szokolyi Miklós felesége, 2. Borbála, aki először Csapy Kristóffal, másodszor pedig azzal a Rákóczy Zsigmonddal lakadalmazott, aki idővel erdélyi fejedelem lett. 3. Pál 4. János.

Digitized by Google

Tholdy Miklós. Ilyen nevű magyar bajnoknak életét s cselekedeteit Ilosvay Péter deák irta meg versekben 1574. eszt. Budán a bécsi kapunál a bolthajtásról, most is függenek némely régiségek, melyeket az ő maradványinak beszélnek. Vagyon ott nevezetesen egy nagy kő golyóbis, melyről azt mondják, hogy ő azt a hadakba magával el szokta vinni, ezenkivül egy szántó vas, melyet ő láncsával likasztott volna ki. Azt mondják, hogy Nógrád vármegyei fi lett volna, és hogy első Károly s Lajos idejében élt volna ez a rendkivül való erejü bajnok; de mindenek bizonytalanok ő felőle.

Tholdy Mihály. Lásd Ártándy Tamás.

Tholdy Miklós. Nagy jószágu nemesember volt Bihar vármegyében első Ferdinánd alatt. Nevezetesen Váradhoz közel ő birt Talpas nevü várat, ahol őt, mivel ő Izabella pártját fogta, Tahy Ferencz elfogta, Zaberdin Mátyás pedig, a váradi püspök neki Váradon fejét vétette 1554. esztendőtájbán. Nagy kárt tett a püspök ezzel a helytelen buzgólkodással Ferdinándnak, mert akik eddig annak mellette voltak is, tőle igen sokan elpártoltak. Több Tholdyak is voltak akkor Bihar vármegyében, kik mindnyájan p. o. Mihály, Tamás s a t. jószágos nemes emberek voltak. Told vagy Tód nevü falutól vették mindnyájan vezeték nevőket, mely kis falucska, most is megvagyon azon vármegyében. Ezt a falut is, mely abban az időben huszonegyedfél portából állott, egészen ők birták, egy teleket kivévén, mely Bidy Mihályhoz tartozott. Nagyfalut, Oloszit, Sz. Miklóst is egészen ők birták, Gálos Petriben egy portát s a t.

Thudun. Hárman voltak ezen a néven az avarok fejedelmei 795. esztendőtől fogva. Mikor a második Thudun uralkodnék, Nagy Károly császár elfoglalta Pannóniának egy részét, és elvette az avaroktól, magokat pedig járma alá vetette 803. eszt. Csakugyan megengedte nekik, hogy magok közöl, a harmadik Thudunt válasszák magok királyának. Ennek a harmadik Thudunnak idejében, sok papot küldött Nagy Károly az avarokhoz, akik ő közőlök sokakat a keresztyén vallásra téritettek. Ezután elvettetett jobbágyi állapotban éltek az avarok a frankok hatalma alatt, mindaddig, mig a magyarok hozzájok nem érkeztek, de mihelyt azok Dácziába s Pannóniába beütöttek, az avarok is hozzájok adták magokat, és ekképen egyesült erővel, régi szabadságokat s dicsőségöket visszanyerték.

Thuróczy Tamás, Benedek és Márton. Mind hárman Thuróczy Imre fiai. Sok virtusaikért negyedik Béla ujonan megerősitette az ő kezők közt azt a Bene nevü jószágot 1269. eszt., melyet az ő atyjok

Digitized by Google

Imre, már azelőtt birt volt. Ezt a földet azután Benefalvának nevezték, ma pedig Benicznek híják Turócz vármegyében. Valamint ettől a falutól nevét, ugy ezektől a testvérektől eredetét vette a Beniczky familia.

Thuróczy Benedek. Mikor a magyarok 1451. eszt. Fridrik császárhoz követjeiket küldötték, hogy nekik adja ki az ő választott királyokat ötödik Lászlót, akkor a Cillei grófok ezt a Benedeket küldötték magok részéről a magyarok követeivel a császárhoz, ugyanazon dologban, de mindnyájan hijában jártak. Nagy ellensége volt ez a Benedek a Hunyadi háznak. Ott volt Budán a király udvarában, mikor Hunyadi Lászlót 1457. eszt. a király megfogatta. Mindazáltal Hunyadi Mátyás királyságot érvén, őt a maga nagy lelke szerént, nem csak eltürte, hanem nagy dolgokra is felvette, nevezetesen ő volt a hetedik azon követek közt, akiket 1463. eszt. Fridrik császárhoz küldött a korona kiváltására.

Thuróczy Miklós. Ezt tette első Ferdinánd király a maga koronázásakor Fehérváron, Herczeg Imrével, a maga királyi udvara főmesterének 1527. eszt. Jelenvolt Prágában 1528. eszt., mikor ott Ferdinánd, a lengyel király, Zsigmond követét meghallgatta, aki a többek közt azon az okon kérte Ferdinándot a Szapolyayval való megbékélésre, Zsigmond nevében, mert a most ő hozzá hajlott magyarok hűsége állandóságához bizonyos számot nem tarthat. Nem hagyhatta Thuróczy ezt szó nélkül, hanem azt mondotta a követnek: Fájdalommal értjük, Zsigmond királynak a magyar nemesség hűsége felől való kétségét, melynél királyát jobban szerető s tisztelő nemzet az ég alatt sincsen. Miolta felséges királyunkat Ferdinándot megkoronáztuk, senki sem állott ő tőle Szapolyayhoz, sőt sokan jöttek ő hozzá Szapolyaytól. Mond meg tehát a te királyodnak, hogy a magyarok, Ferdinánd mellett, javaikat s életöket feláldozni készek. Hol s mikor halt meg bizonytalan. Enyit tudhatni felőle, hogy már 1544. eszt. nyomtatásban voltak az ő emlékezetére a következő versei Eck Bálintnak:

Quidquid Dii faciles mihi donavere bonorum,
Consilii, eloquii, dexteritatis opis:
Id totum patriae impendi, testatus alumnum
Me gratum, grati regis in obsequiis,
Huic studio unanimes cives incumbite, salvas
Qui miserae cupitis relliquias patriae.

Digitized by Google

Thúry Kozma. Ez volt egyik Somogy vármegyei küldött a budai diétára, melyen Buda vára Hunyadi Jánosra bizatott 1447. eszt. Társai Zopa Péter, Fajzy Miklós és Ugron Imre voltak.

Thúry György. Szentelt vitéz, palotai és kanizsai kapitány, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett. A sági várban lakott ő 1544. eszt., és mikor az esztergomi törökök Balassa Menyhértet Léván megtámadták, az ágyú szót meghallván, odament Balassát segiteni. Ott volt ő is Gyöngyösön 1549. eszt., mikor ott Tarnóczy András és társai, némely előkelő törökökkel, a fegyvernyugvás alatt esett illetlenségeket és erőszakoskodásokat akarnák jó móddal eligazitani, és kevésbe mult, hogy ő, ha mind ártatlanul is, ott alkalmatosságot nem adott egy szomoru vérontásra a magyarok s törökök között. T. i. egykor magához hivja ebédre a drégelyi törökök Jusuf nevü hadnagyát, és azt a jó kedv közben, egy czifra szép kopjával megajándékozza. Minthogy Jusuf az ebéd felett, a maga prófétájának Mohammednek törvényét lába alá tapodta, és a maga lelkét a bor utjából félretiltotta, olyan méretlen dósisban találta ezt a Bachus recipéjét bevenni, hogy ő annak embere nem tudott lenni. Mikor tehát ebéd után szédelgő fővel felült volna a maga lovára, és azon ide s tova keringve, az ajándék kopját a levegőben elébb, tovább, hányná, s vetné, ürgetné, forgatná, mindaddig hadarász vele, hogy azzal egyszer a maga hasán olyan sebet ejt, mely miatt kevés pillantatok mulva meg kelle neki halni. Kaptak ezen reménytelen dolgon a Gyöngyösön lévő, a kötekedésre örömest okot kereső fő törökök, és noha magok, a Jusuf katonái jó bizonyságot tettek Thúry mellett, mindazáltal a törökök őt kiabálták a Jusuf halálában bünösnek. Ez nem volt elég, hanem lóra s fegyverre kaptak, és Thúryt nagy lármával halálra kivánták a magyaroktól, kik is jól látván annak ártatlanságát, őt ki nem adták, mely miatt úgy neki dühösödtek a törökök, hogy minden bizonynyal reájuk rohantak volna a magyarokra, ha egy török barát közöttök nyargalódzván, őket hol szép szóval, hol haraggal nem csendesitette volna. De igy is a lett a végezés, hogy más nap ki kell keresni a Jusuf halálának igaz okát. Azonban akkor éjjel, mind Thúry, mind Tarnóczy, mind a többi magyarok Gyöngyöst csendesen odahagyták, és magokat Egerbe vonták.

Jelenvolt Thúry 1552. eszt. Bördögh Mátyás vezérsége alatt a palásti mezőn, a törökök ellen való szerencsétlen hadban, és ott maga részéről mindent véghezvitt, amit lehetett; nevezetesen Jakusics Ferenczczel, ő szabaditotta meg az olaszokat a török kezétől. Lévai kapitány volt ő 1558. eszt., mikor Lévát a király Dobó Istvánnak ajánt-

Digitized by Google

dékozta. Továbbra is marasztotta ott őt Dobó, de nem maradt, hanem Palotára ment, mely akkortájban szállott vala a királyra Podmaniczky Rafaelről. Onnan ment ő 1563. eszt. a Maximilián koronázására Pozsonba, ahonlott is a vendégség után Gyulaffy Lászlóval, sok néző előtt bajvíváshoz kezdett, de nehogy a fegyveres játék szomoruságot szüljön, Ferdinánd azt ő velök félbehagyatta. Palotai kapitány volt ő még 1566. eszt. is, mikor Szulejmán török császár egy roppant táborral Magyarországra, s név szerént Szigetre, Zrinyi Miklósra igyekezett. Oroszlán, a budai akkori basa, ezt a maga urát valami jeles tettre akarván várni, Palotát vette czélba, hogy azt Thúrytól elveszi. Evégre más várakból is a segitséget Fehérvárra parancsolja, hogy onnan azokkal egyesülve mehessen Palotának. Hogy megtudta Thúry az Oroszlán szándékát, Pápáról, és a győri kapitány Eck gróftól segéd katonákat kért. Azonban a maga öcscsét Thúry Farkast Pálffy Ferenczczel Bécsbe inditja, s általok maga félelmes környülállásit Maximilián királynak megizeni. Épen akkor nap érkezett a király haza Augsburgból a Dunán Bécsbe, amelyen Farkas és Pálffy oda mentek. Harmad nap elérkezett az a négyezer zsoldos is, akiket a király a Rajna mellékén fogadott. Azértis a király mindjárt visszabocsátotta Farkast ezzel a biztató válaszszal, hogy ezen katonákat mindjárt le fogja Győrbe inditani, s Eck grófnak parancsolni, hogy a palotaiakat idejekorán segitse. Azonban Orosalán nyolcz- vagy kilenczezred magával Palotához száll, és négy nagyobb s ugyanannyi kisebb súgárágyúval, azt a kerekded bástyát vereti, melyet annak épitőjéről, Móré Lászlóról, Móré bástyájának hittak. De hogy azt keményebbnek találta, mintsem annak leontását kevés idő alatt lehetne várni; a vár napkeleti oldalához került, és azt egy kápolna irányában, olyan erővel töreti, hogy egyszer a fal repedezni kezd, leomlik, és a várárkát betölti. Már tehát ugy lehetett gondolkodni, hogy ezen a törésen Oroslán a maga törökjeivel beronthat. De minekelőtte ő azt megpróbálta volna, Thúry Györgynek Fehérváron raboskodó két katonáját, Pap Pétert és Deák Pétert magához hozatja, s tőlök kérdezi, ha belől a törésen, a kápolna körül, nincsen-e valami árok? mely a várpiaczára való rontást nehezitené. A foglyok azt felelték, hogy tiz, vagy tizenkét lábnyi mélységen keresztül való ugratás nélkül, nem lehet a vár udvarára menni. Azalatt mind a két részről szakadatlanul folyt az ágyuzás. A többi elhullottak közt, elesett Oroszlánnak két ágyúmestere, vagy pattantyús kapitánya, akiket Budáról hozott vala magával. Ezeket drága fehér szönyegekbe takargatva tétette földbe. Valami hir üthette az Oroszlán füleit, hogy Thúry Győr felől valami segitséget

Digitized by Google

vár. Azértis junius tizenharmadikán, mely az ostromnak tizedik napja volt, a tatai várból ő hozzá jött besliák, vagy lovas törökök hadnagyát, aki a bakonyi s vértesi erdőkön a járást jól tudta, negyven besliával, Pápa s Győr felé küldi száguldóba. A hadnagy még akkor éjjel Győrhöz közel Menyfa nevű faluhoz ér, ott meglapul s leselkedik. Épen arra ment a Csallókőzből háromszáz szekér, az említett erdőkre fáért, melyeket oda Eck gróf küldött. Bátorságnak okáért, minden szekérhez négy katonát adott a gróf, akik még most, üresek lévén a szekerek, mindnyájan azon ültek. Mikor már az elsőbb szekerek, vagy amint ott hiják kocsik, a lappangó törökökhöz közel járnának, hirtelen előugrik Lufti (e volt a török főhadnagy neve) a maga besliáival, és a kisérő magyar s német katonákkal, akik felől ő nem tudta mi járatbeliek, s hányan legyenek, csatázni kezd. De mikor látná, hogy számosan érkeznek a kocsik, és mindenikről puskás katonák ugrálnak le, ő is csak hamar visszatekeriti lova száját, s Oroszlánnak azt a hirt viszi, hogy az ellenség nagy sebességgel jő, és gyalogjait hamarabb voltáért kocsikon szállittatja. Annyira megriadt Oroszlán ezen hirre, hogy ágyúit azon nyomban Fehérvárra indittatta, s táborának nem trombita s dob által, hanem a tisztek által sátoronként suttogva adta hirül, hogy kiki haza takarodjék. Kiptek-kaptak mindenfelé a megrémült törökök, és ki merre tudott szaladtak. Ott hagyták a nagy ágyuknak kettejét, mivel hamarjában nem találták meg a legelőn a lovakat, melyeket azok eleibe kellett volna fogni. Ott hagytak sok sátort, árpát, lisztet, sok besózott húst, sajtot, s egyéb afféle ennivalót. Mikor már elrepült az ellenség, akkor jött elő Eck gróf a segéd táborral, és a törökök elhagyott tanyájára szállott. Thúry arra kérte a grófot, hogy ő róla vegye le a kapitányságot, melyet a gróf, ha mind nem örömest is, megcselekedett, és Palota vára gondját s ujitását, Thúrynak egy atyjafiára, Thúry Mártonra bizta, aki eddig Győrben, a gróf mellett hadnagykodott.

Mindazáltal nem dugta ekkor Thúry örökösen hüvelyébe a maga fegyverét, sőt azután is, az utolsó csepp vérig forgatta azt, fejedelme s hazája mellett. Most nevezetesen Palotáról, egyenesen ment a gróffal, Török Ferenczczel, Gyulaffy Lászlóval s másokkal, először ugyan Veszprém, azután pedig Tata alá, és azoknak a törököktől való visszavételét, mind észszel mind kézzel hathatósan mozditotta elő. Mikor ezek igy folynának, Maximilián király bejön az országba a törökök ellen, és Győrnél állapodik meg. Odament Thúry annak táborához százhusz húszárral, és a tábornak épen a szélén, az ott kiszegezett ágyúkhoz közel fogott magának helyet. Azonban Mohammed a székesfehérvári beg,

Digitized by Google

egynehány század magával felkerekedik, Győr felé szerencse próbálni indúl, és oly szemtelen bátorságra vetemedik, hogy egy éjjel a Maximilián táborához közel, egynehány magas fák közt lesbe áll, és viradatkor egynehány bátran járó németeket s magyarokat elkapat. Hogy ezt Thúry megtudta, a magyar könnyü lovasokkal a beget mindjárt üzőbe vette. Mentek utána német nehéz lovasok is. Mig a Bakonyig nyomhatta Thúry a beget, nem egy izben fordult ő reá vissza, de Thúry mindenkor erőt vett rajta. Utoljára a Bakony szélében állott szembe a beg ő vele. Mind a két részről sokan hulottak el, Thúry alatt is keresztül dőlték a lovát, mindazáltal akkoris ő győzött. Maga kezével is fogdosta, s tette rabokká a törököket. Két közkatonának szerencséje volt magára is Mohammed begre bökkenni, és azt elfogni, kire Thúry mindjárt reáismert. Nyolcz zászlót és negyven foglyot vitt haza a győzedelmes Thúry. Más nap azon arany czafrangokkal ékes kancza öszvérre ültetve vitte a beget Maximiliánhoz, melyen azt elfegták. Előtte az előkelőbb elesett törökök fejét hordozták a begnek, hosszú rudak végébe ütve. Egy ideig nem mutatott a beg megindulást, de mikor a Karamanjából származott Rustán fejét meglátta s megismerte, sirva fakadt. Ő tőle hallotta először Maximilián király, hogy már Gyulát elvették a törökök Kerechény Lászlótól. A király Harrach Lénártnak ajándékozta őt, akitől magát nem sokára kiváltotta. Thúryt pedig a király az egész tábor előtt, az ugy nevezett aranyos vitézek közé ujra bevette, és egy sokat nyomó arany lánczot függesztett nyakába.

Azonban kevés napok mulva hire futamodik, hogy már Szigetet is a törökök Zrinyi Miklóstól elfoglalták, melyhez azt a hazugságot is hozzá toldották, hogy Szulejmán császár Sziget alól a maga győzedelmes táborával Győrhöz igyekezik, hogy ott Maximiliánnal megütközzék. Még eddig Eck gróf Komáromnál külön táborozott a királytól. Most tehát a hirt hallván a király, mindjárt parancsolt neki, hogy Komáromot hagyja oda, és a keze alatt lévő erővel Győrhöz siessen. Ei is jött a gróf Győrhöz, de már akkor az az igaz hir szárnyalt, hogy Szulejmán császár Szigetnél meghalt. Hogy tehát a keresztyén nagy tábor teljességgel haszontalan ne füttözzék Győrnél, 24. sept. a király a magyarok kérésére a grófot tizennégy ezered magával, és huszonkét ágyúval azon törökök ellen küldi, akik Sziget alól Fehérvárhoz jöttek, ott az ugy nevezett Sóstónál megszállottak, és onnan csapkodtak ki körülbelől prédálni. Mikor már nem igen messze járnának Fehérvárhoz, a gróf előre elküldötte Thúryt, hogy szemlélje meg a törökök fekvését. Istvánffy azt irja, hogy Thúry ezen utjában

Digitized by Google

egynehány törököt levágott, egyet pedig magával elvitt. Továbbá azt is irja Istvánffy, hogy mikor már mind a törökök, mind a gróf ütközethez készülnének, a grófnak a királytól parancsolatja érkezett, hogy mindent félbehagyván, haladék nélkül visszamenjen Győrhöz. De Forgách, aki maga is ott volt akkor a király mellett, erről a parancsolatról nem emlékezik, hanem egyedül a gróf gyarlóságának, és a hétezer főből álló német katona függetlenségének tulajdonitja, hogy akkor ez a különben jó erő, semmi jeles dolgot nem mivelt, és minden próbatétel nélkül ment vissza. Ezenkivül azt is mondja Forgách, hogy Thúry egykor Török Ferenczczel, a pápai kapitánynyal, és Gyulaffy Lászlóval a táborból kivállalkozott, és a törököket két különböző helyen megtámadta, s közölök ezeret vagy levágott, vagy elfogott.

Azutánis mindenkor igen nagy ostora volt ő a törököknek, melyért azok megvetették minden mesterségöket, hogy őt valami csalárdság által hálóba kerithessék, mely czéljokat el is érték 1571. eszt., amikor Thúry kanisai kapitány vott, de amelynek módját, minthogy másképen beszéli Forgách, másképen irja Istvánffy, itt csak azt szükség emliteni, amiben mind a ketten megegyeznek, hogy t. i. azok őt, a mondott esztendőben, Kanisáról kicsalták, és sokkal nagyobb erővel támadván meg őt, mint az övé volt, őt elnyomták s megölték, fejét Konstantinápolyba küldötték. Testét Zriny György Kanisán temettette el. Az ő képe alá bizonytalan kicsoda irt ilyeténképen:

Quem pictura refert? Thury ille Georgius ille est,
Cujus adhuc pavidus nomine Turca tremit
Hoc vultu profugos terrebat saepius hostes,
Kanisae tutans fortiter arcis opes.
Concidit Hungariae turris, formido Getarum,
Heu quantum secum roboris illa tulit
Est aliquid proprio patriam servare cruore
Hic cruor aeterni nominis instar erit.
Quem non ulla dies memori delebit ab aevo
Hanc famam serae posteritatis habet.

Még a dicséret osztogatásában igen szük kezü Forgách is dicséri őt nem csak vitézségéről, hanem erkölcséről is.

Thurzó Márton és **György**. (Betlemfalvi). Az elsőbb Bertalan fia, az utolsóbb János fia, Zsigmond király alatt éltek. Márton ujvári

Digitized by Google

kapitány volt. Jelenvolt ő a nagy-nikápolyi hadban 1396. eszt., ahol neki egynehány vérszerént való atyjafiait a törökök levágták. Azután Györgygyel együtt vitézül viselte magát a lengyelek ellen, akik az országba beütöttek vala. A havasalföldi vajdának, Mercsének fia Lajk, vagy László a Zsigmond udvarában nőtt s nevekedett, egykor pedig lopva, onnan egynehányad magával elment. Már a Szepesség és Lengyelország közt fekvő hegyeknél járt, mikor az ő szökését a két Thurzó észrevette. Utána eredtek hát mindketten a magok embereikkel Lajknak, és őt erős ellentállás után, a hegyek közt elfogták és Zsigmondhoz vitték. Márton nagy dolgokban járt követségben a lengyel királyhoz Ulászlóhoz, és annak öcscséhez Vitold Sándorhoz a litván herczeghez, ahol mindenütt jó választ nyert Zsigmondnak, amint mind ezekről maga bizonyságot teszen 1430. eszt. Nagy-Szombatban költ levelében. Ezek után Márton ugy látszik mag nélkül elhalt, György pedig Lőcsén a legnagyobb tisztséget s hivatalokat viselte. Őt küldötték a lőcseiek a város részéről 1452. eszt. Bécsbe, hogy ott az ausztriai rendekkel, Fridrik császár ellen szövetkezzék össze, aki ötödik Lászlót nem akarta a magyaroknak kiadni. Életben volt még György 1457. eszt., amiker Garai László palatinus parancsolatot küldött a szepesi káptalannak, hogy őt és az ő gyermekeit, Mártont, Jánost, Theofilust, Márthát, Borbálát és Dorottyát, Pongrácz nevű falunak birtokába állitsa be. A palatinus maga részéről ezen végre Lomniczy Gáspárt, Göböl Miklóst, és Aranyasy Jánost küldötte.

Thurzó Márton. A közelebb emlitett György fia. Gyermekségétől fogva fegyverben és hadakozásokban forgott. Minekutána a magyarok Szepes várát visszavették a husszita csehektől, igen derekasan ótalmazta azt, hogy azoknak kezökbe vissza ne essék, sőt annyira féltette azt, hogy még magának is Mátyás királynak azt különben által nem adta, hanem némely felső magyarországi városoknak, Bártfának s egyebeknek kezességet kellett magokra vállalni, és leveleket adni afelől, hogy senki nem fogja vádolni s kárhoztatni, ha szinte a várat kezei közől kibocsátandja is 1460. eszt. Mind ezért, mind más szolgálatiért, 1465. eszt. Sáros vármegyében Vörösvágás nevű falut nyert, melynek birtokába a szepesi káptalan állitotta őt be, az ország szokása szerént, Palóczy László országbirája parancsolatjára. György, János, Zsigmond, Péter és Gáspár nevű fiai maradtak.

Thurzó Péter. A közelebb emlitett Márton fia. Ifjukorában egynehány esztendeig lakott a Várday Péter, kalocsai érsek udvarában, az akkori szokás szerént. Mig ez a Várday fogságban ült, kivonta vala magát az ő keze alól a pétervaradi apátúrság, melyet hogy visz-

Digitized by Google

szaszerezhessen, ezt a Thurzó Pétert küldötte volt el Rómába 1496. eszt. Abauj vármegyéből Fancsali Györgygyel őt küldötték volt a rákosmezei diétára 1505. eszt. Felesége Rákóczy Dorottya, Hangácsy Mihály özvegye volt. 1513. eszt. halt meg.

Thurzó János. Ez is Márton fia, a magyarországi ércz bányák gondviselője. Igen hamar el tudta az ezüstöt s aranyat választani a réztől. Azt mondják, hogy ezt a mesterséget ifjukorában Velenczében tanulta volna, ahova csupán csak annak tanulásáért ment vala el, de mivel a velenczések senkit oda be nem bocsátottak, ahol ezt a mesterséget űzték, magát eszelősnek tettette, és mikor már annyira láthatott s tanulhatott, amennyit akart, élete veszedelmeztetésével elszökött. Ide czéloz egy valaki ezen versekkel:

> A Venetis Thurzó didicit confusa metalla
> Secernendi artem, qua regno commoda multa
> Attulit Hungariae.

Az augsburgi hires kereskedő Fuggerekkel, nem csak sógorsága, hanem kereskedésbeli közösülése is volt. Iglón halt meg 1508. eszt. Ennek fiai voltak Thurzó János a boroszlói, és Stanisló az olmüczi püspökök, ezenkivül György, a Zólyom vármegyei főispán s körmöczi kamarásúr, és Elek aki következik.

Thurzó Elek. János fia, tárnok és főkamarásmester, kincstartó, országbirája és király helytartója, Lajos és Ferdinánd királyok alatt. Ő is egy kereseten volt a Fuggerekkel vagy magyarosan Fukarokkal, (innen van a fukar szó), akiket oda akart ugyan hagyni 1517. eszt., de azok őt megkérlelték, azért azutánis velök együtt miveltette az érczeket. Valami uj formáju pénzt veretett volt ő vele Körmöczbányán Lajos király 1521. eszt., melylyel nem akartak a bányavárosok megelégedni; hogy tehát azok abban többet ne gáncsoskodjanak, Tolnáról küldött azokhoz Lajos Egyed napján egy parancsolatot. Belgrádnak a török ostrom alól való felszabaditására indult vala akkor Lajos, de már késő volt, mert Belgrád a levél irása előtt harmad nappal török kézre került. Hampó Jánostól a Fuggerekkel együtt árendálta ki 1522 eszt., annak beszterczei ércz bányáját, tizennyolcz esztendőre, annak esztendőnként negyedfélezer aranyat igérvén. Pozson vármegyében Vöröskő várát, melyet a Lajos király felesége Mária ajándékozott vala neki, a Fuggereknek eladta 1523. eszt. Ujlaky Lőrincz halála után, Galgócz várát nyerte Lajostól magától ajándékba 1524. eszt. Mig a hat-

Digitized by Google

vani gyülésre járt Lajos 1525. eszt., mint bizott emberét ugy hagyta Bornemisza Jánossal a budai várban. Kétszáz gyalog katonát küldött ő 1526. eszt. a mohácsi véres hadra, de maga oda el nem ment, mivel Budán hagyta őt akkoris Lajos a királynéval. A veszedelem után, Pozsonba ment az özvegyen maradt Mária királynéval, és ott munkálódott az első Ferdinánd királylyá lett választásában, kihez is mind holtig hűséges volt Szapolyay János ellen. Ő volt 1527. eszt. 1. jun. egyik küldött Ferdinánd részéről az olmüczi gyülésre. Lásd Statilius János. A többi urakkal együtt ő kisérte be Ferdinándot Köpcséntől az országba, és Esztergom vára az ő szavára adta magát fel Ferdinánd számára.

Mikor aztán Ferdinánd Szapolyayt Budáról kiijesztette, és gróf Salm Miklóssal a Tisza felé üzette, ez az Elek egy postát küldött Budáról a gróf után, aki neki hirt hozzon annak szerencséjéről. A Tokajnál nyert győzelemnek örvendetes hirével, visszaküldötte a gróf a postát ő hozzá, ki is midőn éjjel jutott volna Pestre, történetből Nádasdy Tamásra bökkent, aki őt mindjárt vitte Budára Ferdinándhoz, aki ő tőle azt tudakozta, micsoda hirrel jár? de a posta semmit sem felelt. Mikor hallgatásának okát tudakoznák tőle, azt mondotta, hogy még minekelőtte a gróf után indult volna, Elek őt megeskette, hogy senkinek semmi ujságot nem mond, mig azt először Eleknek ki nem jelentendi, a gróf levelét nem adja senkinek, ha csak erőszakkal nem veszik el tőle. Megdicsérte Ferdinánd a postát, és azt a levelekkel együtt Elekhez küldötte, és ez vitte aztán meg Ferdinándnak az örvendetes hirt. Elkisérte Budáról Ferdinándot Fehérvárra, aholottis az arany golyóbist vagy almát ő vitte a koronázandó személy előtt; a koronázás pedig végbemenvén, az uj király Szepes várát, minden hozzá tartozó városokkal, falukkal s jövedelmekkel, ezenkivül Gönczöt, Telkebányát, Abauj vármegyében; és Bajmóczot Nyitrában, neki és György s Ferencz nevü atyjafiainak ajándékozta. Ugyanakkor tétetett országbirájának.

Hogy 1528. eszt. a regensburgi diétára ment a király, ő reá bizta egyikre az ország kormányát, Óváron költ levele által. Szemmel látó tanuja volt ő annak a siralmas pusztitásnak és rablásnak 1530. eszt., melyet a belgrádi basa Mohammed, Pesttől fogva fel, Verebély, Léva, Marót, Sz.-Benedek s a t. felé az országban tett. Amennyire lehetett, azzal késleltette a basa haladását, hogy Sinta vagy Sentava mellett, a Vág vizén lévő hidat elrontotta. Mikor aztán a basa visszajött Pest alá, Elek mindenfelé embereket küldözött, akik az árván maradt és elszéledt gyermekeket s kisdedeket felkeressék; azokat sze-

Digitized by Google

kerekre rakatta, és őket Sintára vagy Sentavára hordatta. Ezen gyermekek közt, egy olyan találkozott, aki három egész nap egyet sem szólott, s azt már mindenek némának tartották. Azonban az atyja reménytelen előjön a gyermeknek, akit ez meglátván, örömében igy szólitotta meg: Apám! mikor megyünk innen haza? Lásd Podmaniczky János és Ráfael.

1535. eszt. lett királyhelytartójává. Ugyanakkor Trencsén várát, azután öt esztendővel pedig, Vas vármegyében, a sz. gróti apáturságon való jus patronatust adta neki Ferdinánd. A maga galgóczi várából irta ő meg 1541. eszt. 5. sept. az eperjesieknek azt a nagy vérontást, melyet azelőtt kevés napokkal szenvedett a király népe Budánál, Roggendorf vezérlése alatt a törököktől; s egyszersmind arra inti mind őket, mind a többi körülbelől lévő városokat, hogy magokat ótalmazható állapotba helyheztessék. Egy levelet küldött Ferdinánd 1542. eszt. 9. jul. Bécsből, melyben azt parancsolja neki és Loboczky Mátyásnak, hogy a szepesi káptalant és annak jószágait, minden erőszaktól ótalmazzák. Ugyanazon esztendőben sok aggódást s töprenkedést okozott neki, az ő kedves sógorának, Perényi Péternek Esztergomban fogságba lett esése. Istvánffy azt irja: hogy ő személy szerént felment a királyhoz Bécsbe, hogy annál a Perényi szabadulását munkálja; de bizonyosabb az az ó Galgóczról 12. nov. Nádasdy Tamáshoz irt leveléből, hogy annak fogságát csak otthon maga házánál könnyezte, mivel már ekkor őt az ő betegsége az olyan hosszas utra alkalmatlanná tette. Arról is panaszkodik ezen levelében, hogy neki sokan nem hisznek; sőt a királyt is elhitették, hogy ő nem igaz beteg, a napokban épen azt megkémlelni fordult meg ő nála Pereghy Albert prépost, micsoda állapotban legyen ő, de hiszem, ugymond, megláthatta a jó prépost mennyire elasztam. Továbbá azt jelenti, hogy ő az irigy nyelvek és hamis vádak miatt, kénytelen a helytartóságot letenni; ezenkivül azt is panaszolja, hogy ő nem tudja, mi okon akarja Ferdinánd ő tőle az ő szepességi jószágait, minden visszapótolás nélkül elvenni. Hihető semmit nem tudott Elek abból, hogy Ferdinánd akkortájban a Szapolyay János özvegyének Izabellának az egész Szepességet odaigérte, ha az királyi rangjáról s az országnak többi részeiről lemondana. Testének naponként mind inkább-inkább való bádjadásait s hervadozását érezvén, testamentomot tett, még pedig ugy látszik, hogy Perényi fogsága előtt, mert azt tette egyiket testamentoma végrehajtójának.

Az ő utólsó rendelése summásan ebből állott: hogy Thurzó János az ő testét Lőcsére vitesse, és azt ott minden pompa és czeremónia

Digitized by Google

nélkül, melyet csak botránkozás nélkül el lehet mulatni, a nagy templomban takarittassa el, és oda őt még csak a felesége se kisérje el. Ugyanott emeljenek egy követ az ő atyjának, s annak minden fiának emlékezetökre. Thurzó Jánosnak hagyta Bajmócz és Szepes várait, a maga feleségének Trencsén várát, Anna és Erzsébet leányainak, Sempte, Galgócz és Temetvény várait. Ami a nyitrai várat s püspökséget illeti, annak mindén jószágait vissza kell adni Thurzó Ferencz nyitrai püspöknek. Amely nyolczvanezer forintban neki adta volt a király a beszterczei érczbányák árendáját, melyeket amár emlitett hires Fuggerek tartoztak neki részenkint lefizetni; még azokból negyvennyolcz ezer forint volt hátra. Ezen summából tizezer forintot arra rendelt, hogy azon olyan fekvő jószágot vegyenek, melynek hasznából a lőcsei predikátornak esztendőnként száz forintja járjon; ugyanabból szüntelen tanittassék két jó igyekezetü ifjú, akik annak idejében alkalmatosak legyenek a népnek az Isten igéjére való tanitására. Mindeniknek negyven vagy ötven forintot adjanak, vagy annyit, amennyit a tanács szükségesnek tartand. Ugyanazon tanács, azon jószágnak jövedelméből házasitson ki két árva leányt, és tápláljon s ruházzon hat koldust, mindezek pedig a predikátor hirével s megegyezésével történjenek. Hogy pedig a lőcsei tanács annál örömestebb függessze a maga gondját ezen tárgyakra, tehát Elek Lőcse városának ajándékozza Kassán lévő két házát, és a szántai hegyen két darab szőlejét. A jövedelem megmaradandó részéből, fizettessenek ki a hitelezők, akik meg tudják mutatni, hogy nekiek valaha Elek adós volt, és akiknek ő valaha valami kárt tett volna. Az öregebb és ifjabb Thurzó Györgynek ötezer forintot, ezen felül az öregebbnek, különösen ismét ezer forintot hagyott sok esztendei szolgálatiért. Noha Thurzó Ferencz püspök számára maga költségén szerzette vissza a nyitrai püspökség jószágait, mindazáltal azokon felül is, hatezer forintot ad annak. Mind Margit, mind Magdolna nevü nénjei gyermekeinek ezer forintot. A pozsoni, nagyszombati, galgóczi ispotályoknak külön-külön kétszáz forintot, a lőcseinek pedig ötszázat; a felesége elsőbb szolgálóinak hatvan, vagy nyolczvan forintot, az alábbvalóknak tizet stb. Valami kincse Semptén van, legyen a feleségéé s két leányáé. Ruda-Bányát Thurzó Jánosnak, a lerontott Riknó várát, a hozzá tartozó jószágokkal, az öregebb Thurzó Györgynek, Vámost, az ifjabb Thurzó Györgynek, Ozora várát a maga két leányának, Járó, Ressi, Mezőkeszi, Majtén, s más pusztákat, Semte, Galgócz és Temetvény körül ugyanazoknak stb. Testamentoma betöltőinek, Perényi Péteren kivül, magát a királyt, Várday Pál és Frangepán Ferencz érsekeket kérte ki. Halála

Digitized by Google

1543. eszt. 25. jan. történt ötvenhárom esztendős korában. Első felesége Szakmáry Anna, Szakmáry György érsek testvérje volt, kitől semmi gyemekei nem maradtak; második feleségétől Székely Magdolnától, Anna és Erzsébet leányai lettek, kik közől Anna Báthori Bonaventurához ment férjhez, Erzsébetnek három cseh férje volt, kik közől egyikben sem nyert vigasztalást. Hogy Elek a Luther tudományát bevette, bizonyos dolog. Eck Bálint, akit ő tett a bártfai oskola tanitójává, ezen versekkel siratta az ő halálát:

Ne pars ulla mali qua torqueremur abesset,
En rapit in luctus nos quoque Thurzó novos.
Intempestive hunc fati inclementia nobis
Eriquit, clarum dexteritate virum.
Quem tristes merito cuncti lugemus ademtum
Namque amissa in eo sunt bona multa viro.
Consilio illius stetit haec respublica nostra
Hactenus aegra licet, sed stetit illa tamen.
Nunc sublato illo respectant cuncta ruinam,
Heu! quantum nobis imminet exitium!
Hinc civile odium; rabies hinc Turcica turbant
Omnia, sic misere patria cara perit.
At Thurzó vita dignus meliore, solutus
Jam curis, patria vivit in aetherea.

Lang János pedig ezeket irta az ő emlékezetére:

Hoc tibi Thurzonum posuit commune sepulchrum
Gens vetus, et terris inclyta Pannoniis,
Hic comes est Janus, Zoliensi providus arci
Qui Cremnicensi praefuit et camerae — —
At Comes Hungaricam servavit Alexius oram,
In patriam mira dexteritate suam.
Atque suae genti decus immortale paravit,
Quod tenuit summo Regis honore locum.
Hei mihi! posteritas jacturam sentiet istam,
Praesidii quantum perdidit Hungaria!
Ut Jakob imponi proprio Josephque sepulchro
Mandavit cineres Patris ad ossa suos:
Sic se crudeli fatorum lege peremtum
In tumulum chari jussit humare patris. etc.

Digitized by Google

Thurzó Ferencz. A sánta Thurzó János fia, nyitrai püspök, árvai főispány, a királyi kamara elölülője, királyi udvar fő mestere, első Ferdinánd és Maximilián idejében. A közelebb leirt Elek költségén tanult Olaszországban. Püspökké 1534. eszt. lett. Sokat kellett neki fizetni a hires Török Bálintnak, mig püspöksége jószágait annak kezéből kivájhatta. A szkalkai apáturságon való jus patronatusban megerősitette őt Ferdinánd 1553. eszt., melyet Podmaniczky István püspökségében adott vala ugyan Ferdinánd a nyitrai püspököknek. A püspöki hivatalt 1588. eszt. letette, világi emberré lett, és a Koczka Miklós leányát Borbálát feleségül vette, kivel Letava várát is elnyerte. Ő birta azután Árvát és Bajmóczot is egyéb jószágai közt. Sokat tett ő arra, hogy az ő sógora Balassa Menyhért, az ifju Szapolyaytól visszaálljon Ferdinánd király hűségére 1561. eszt. A pozsoni diéta, Perényi Gáborral s Révay Mihálylyal, az ország Lengyelország felől való határinak megvizsgálására rendelte őt 1563. eszt. Ugyanazon dologra neveztetett ő ki 1569. eszt. a pozsoni diétán. Azelőtt mintegy két esztendővel szállott ő reá a főudvarnoki hivatal Dessewffy Jánosról. Első felesége örökös nélkül halván el, a Szigeten elesett Zriny Miklós leányával, Katalinnal lépett házassági életre, ki is őt hat gyermek atyjává tette. Első volt Ágnes, Serényi Ferencz házastársa; második György, aki idővel palatinus lett; harmadik Ferencz, aki csakhamar elhalt; negyedik Anna, Perényi György hitvese; ötödik Katalin, Révay Gábor élete párja; hatodik Orsolya, kinek első férje rátóti Gyulaffy István, második pedig ablanczkürti Géczy Ferencz volt. Ami magát Thurzó Ferenczet illeti, ő Letaván halt meg 1576. eszt. Az özvegyen maradt Zriny Katalinnal Forgách Imre tétette a gyászt le.

Thúz Osvald. (Sz. Lászlói). Mátyás király előtt nagy kedvességben levő ember volt. Minekutána Csupor Demeter a zágrábi püspökségről önkényt lemondott, ezt az Osvaldot, veszprémi papból, zágrábi püspökké tette Mátyás 1465. eszt., a pápa ellenzette ugyan egy kevéssé az ő választását, de Mátyás kereken megirta a kardináloknak, hogy ő készebb a magyar koronán levő kettős keresztet meghármaztatni, mint a hivatalok osztásában mástól függeni. Bizonytalan mi okon proscribálta őt egykor Mátyás király. Némelyek ugy tartják, azért, mert Czezinge Jánost, vagy más névvel Janus Pannoniust magához befogadta 1472. eszt., aki Mátyás ellen pártot ütött vala. De ugy látszik, még azután egynehány esztendővel kellett esni az ő proscribáltatásának, mert még 1474. eszt. Lengyelországba küldötte őt Mátyás követségbe, dengheleghi Pongrácz Jánossal s egyebekkel; a

Digitized by Google

proscriptió alól pedig 1481. eszt. szabaditotta őt fel, s azután mindég megtartotta Osvald királyához tartozott hüségét. Mátyás király halála után, megjelent ő is a pesti diétán némely tótországi urakkal, és ott a rendek eleibe terjesztette, helybenhagyás végett, azt az egyezést, melyre ő a dézma dolgában lépett a tótországiakkal, sok versengés után 1490. eszt. Az alku ebből állott, hogy neki minden kalangya buzától, rozstól, árpától, zabtól, olyan hat pénzt fizessenek, amilyen szász van egy forintban; az esztendős malacztól, vagy süldő sertéstől egy pénzt, minden báránytól egy pénzt, minden gödölyétől fél pénzt, mind szük, mind bő terméskor két pint musttól egy pénzt stb. Ő fogadta és köszöntötte Ulászlót, mikor Budára megérkezett. Ő vitte el a koronát Visegrádról Fehérvárra, és ott ő koronázta meg az uj királyt, mivel az esztergomi érsek Hippolit, még gyermek lévén, papságra fel nem szenteltetett. Ugyanott kincstartóvá tette őt Ulászló Dóczy Orbán helyébe. A következett 1491. eszt. közel háromszáz katonát adott Ulászlónak Albert öcscse ellen. Sok viszálkodása volt neki a maga régi jóltevőjének Mátyás királynak fiával, az ifju Hunyadi Jánossal mind egyéb jószágok, mind a többek közt Rokonik vára felett, ugy hogy a dolog fegyverre is került közöttök 1494. eszt. A királynak tizezer forint kész pénzt hagyott, háromezer ötszáz forint adósságot pedig elengedett annak; ezenkivül egy almás szürke és egy fehér paripát, két ezüst kupát, egy ezüst mosdó medenczét, stb. Belgrád, Szabács és más várak erősitésére rendelt harminczkétezer forintot. Czázmán esett halála, Zágrábon temetsége, ilyen koporsói felirással 1499. eszt.

Zagrabiae Osvaldus manet hic sub marmore Praesul,
Exemplum verae qui probitatis erat.
Fama suum celebrat, pereat ne pulvere, nomen,
Virtutum meritis, spiritus astra tenet.

Thúz János. (Laki). Mátyás király idejében nem egyszer volt tótországi bán, Osvaldnak, a zágrábi püspöknek atyjafia volt, aki neki egy Blagussa nevü várat ajándékozott a király hirével és jóváhagyásával 1470. eszt. Ugyanakkor vett ő négy ezer forinton Kladus János nevü embertől Pécs és Kladus nevü várakat; aki azokat azért volt kénytelen eladni, mert rajta kérték a hadi költséget, s különben is elégtelennek itélte magát arra, hogy ő azokat a törökök ellen ótalmazhatná. Bonfin azt irja: hogy 1480. eszt. Mátyás király Zágrábon, egy királyi törvényszéket tartván, ezt a Thúz Jánost is valami okon oda

Digitized by Google

idézte; de amint maga Mátyás azt előre megjövendölte, ott Thúz meg nem jelent, hanem azután kevés idővel, hatvan ezer aranyat összeszedvén, gyermekeivel együtt Velenczébe költözött, onnan soha többé vissza sem jött, és a patriciusok közé bevétetett. Sok várat s várost birt Magyarországon, Tótországon is sokakat szerzett bán korában. Még akkor nem volt felesége neki, mikor, bizonytalan melyik esztendőben, Mátyás király ő vele s másokkal Tolnán egy nevetséget csinált. Galeotus Martius, aki a dolgot szemeivel látta, azt igy adja elő: Egy vizkereszt napján, mikor Mátyás Tolnán mulatna egynehány fő embereivel, s nevezetesen Thúz Jánossal, az akkori szokás szerént némely papok házanként hordozták a feszületet, ritmizáltak és alamizsnát kértek. Elmentek a Mátyás király szállására is, ahol dolgokat elvégezvén, mikor enni innivalót várnának, Mátyás király némely uraknak kezét megfogta, és azokat egyenként a kolduló papok közé vezette. A többek közt oda vitte Thúz Jánost is. Mikor mindenek csudálkoznának rajta, mit akar? megszólal Mátyás és azt mondja: Régi példabeszéd, ebnek eb, papnak pap a barátja. Ezen szóra mindnyájan elnevették az urak magokat, és akiket a papok közé vitt volt Mátyás, mentették magokat, hogy ők nem papok, sőt most is csak erővel vitte őket a király azok közé. Erre Mátyás azt felelte: „az igaz, hogy sokakban különböztök a papoktól, de azokhoz sokakban hasonlók is vagytok, nevezetesen ebben, hogy ti is feleségtelenek vagytok, mint ezek a papok, és azért üztelek ki benneteket magunk közől, akik feleségesek vagyunk, hogy ti nőtelenek lévén, társalkodjatok a nőtelenekkel; de vettem is észre, hogy örömest mentetek közéjök, mert semmi erőmre nem esett, hogy benneteket oda vontalak, már most hát betölt a példabeszéd:" Ott volt ez a János Visegrádon a Mátyás király disputációján. Lásd Gattus János.

Tibold. Első András király idejében valamelyik, talán Borsod vármegyének főispányja volt. Ismeretesnek kellett neki hűségéről lenni a király előtt, mert midőn az Béla ellen készülne hadakozni, a maga fiát Salamont, minden kincsével s drágaságaival együtt ő reá bizta, hogy azokat Ausztriának Melek nevű várába vigye, bátorságnak okáért.

Tibold János. Borsod vármegye részéről e volt egyik jelen a budai diétán, mikor Hunyadi János gubernátornak Buda vára általadatott 1447. eszt. Társai Keresztúry Tamás, Balay György, és Bay György voltak. Mind ez a Tibold János, mind a közelebb említett Tibold, aki első András király idejében élt, annak az Örsnek maradéki közől valók voltak, aki annak az Osád, vagy Acsád nevű kun

Digitized by Google

kapitánynak fia volt, aki Árpáddal jött be az országba, és egyéb jószágai közt Borsod vármegyében Dorogma nevű falu jutott neki, a magyarok közt történt első osztályban.

Timár György. Erdélyben beszterczei főbiró volt 1461. eszt., mikor egy Korláth László nevű, ugyan beszterczei esküdt emberrel, azt kérte Mátyás királytól, hogy amely szabadságokat annak atyja, Hunyadi János adott vala 1453. eszt. Besztercze városának, azokat ő is erősitené meg. Meghallgatta őket a király, és Szikszón, Mária Magdolna napján költ királyi levelével, megvigasztalva bocsátotta el magától.

Timár József. Mátyás királytól, Timár nevü falunak egy részét ajándékba nyerte, melybe, hogy őt a székesfehérvári káptalan állitsa be, Szegeden 1458. esztendőben, 1. sept. költ levele által parancsolta.

Tinódi Sándor. Lásd Antalffy Imre.

Töhötöm. Ez egy volt azon hét első vezér közől, akik alatt a magyarok az országba bejöttek 889. eszt. Midőn Árpád Szerencsen táboroznék, onnan követeket küldött Ménmaróthoz a bihari fejedelemhez, akik által ő tőle azt kivánta, hogy adja neki a Szamos és Nyir között való földet. Minthogy erre nem állott Ménmarót, három vezérét u. m. Töhötömöt, Szabolcsot és Tast küldötte Árpád ellene. Általmenvén a Tiszán ezen három vezér, a sereget két részre osztották. Az egyik részszel Töhötöm a Nyirséget elfoglalta, és egész Zilahig ment. Azután a Meszesnél ismét összetalálkozott a két tábor. Onnan egy Ogmánd nevű kémet küldött el Töhötöm, hogy Erdélyről neki hirt hozzon. Minthogy Ogmánd Erdélyt igen megdicsérte, követeket küldött Töhötöm Árpádhoz Szerencsre aziránt, hogy engedje meg neki azt, hogy Erdélybe beüssön, és azt elfoglalja, melyet könnyen meg is nyert. Sietve ment ugyan Töhötöm a nagy hegyeken s erdőkön által Erdélybe; de csakugyan készen várta őt az Almás vizénél Geló, Gelú vagy Gyalu, az oláhok fejedelme, aki akkor Erdélyt birta. Csak az Almás vize volt a két ellenkező tábor közt, mely miatt egyik is a másiknak nem árthatott. Töhötöm feltalálta magát. Vitézeinek egy részét egy hajnalban elküldötte, hogy a vizen menjenek által olyan helyen, ahol őket az oláhok észre nem veszik. Végbevitték a vitézek a parancsolatot, és véletlen reáütnek a Gyalu oláh táborára, azt megfutamtatják, magát is Gyalut megölik. Eszerént egész Erdély Árpádé lett, aki azt Töhötömnek ajándékozta. Azután a Töhötöm maradéki birták Erdélyt egész a sz. István idejéig. Töhötöm fia Horka volt, Horkának két fia volt, Gyula és Zombor. Gyulának két leánya

Digitized by Google

volt, Karolda és Sarolta, és ez a Sarolta volt a sz. István király édes anyja, Zombornak egy fia volt, t. i. az ifju Gyula. Ezt a második vagy ifju Gyulát, az ő Bua és Bukna nevű két fiával együtt szent István megfogatta s országától megfosztotta, mivel keresztyénekké nem akartak lenni, s különben is neki ellenére jártak.

Töke Kristóf. Egynehány esztendeig a zólyomi vár kapitányává tette volt ezt Thurzó Elek, mely hivatalt 1525. eszt. vett le ő róla, Budán egy bizonyság levelet adván neki arról, hogy a várnak jó gondját viselte. Nagy pártfogója volt Szapolyay Jánosnak első Ferdinánd király ellen. Azt izente volt 1528. eszt. Árva várából a lekniczi barátoknak, hogy ha Szapolyayhoz nem állanak, rajtok fog menni Koss Péterrel és Horánszky Péterrel, és az ő klastromjokat lerontja; de a fenyegetődzésből semmi sem lett, mert azután kevéssel Liptó vármegyében, Szt.-Miklós mellett nagyon megverte őt, a Ferdinánd részén levő hires Katzianer János. Minekutána a nevezetes Laszky Hieronim, aki egyebek közt Eperjest is birta, kiment az országból 1535. eszt., ezt a Kristófot küldötték az eperjesiek Szapolyayhoz, hogy őket vegye maga ótalma alá.

Tököly András és Miklós. Mindketten Mátyás király idejében vitézkedtek. Kinisy Pállal igyekeztek 1481. eszt. általmenni Szerbiába a törökök ellen, de mikor a kezök alatt levő száz lovassal Kinisy Pál seregéhez mennének, Haram nevű kikötő helyhez, hogy ott hajókra üljenek, még korán sem érkezhettek a Kinisy nagy táborához, mikor őket az uton négyszáz török egy ligetből megtámadja. Látták a Tökölyek, hogy sokkal nagyobb az ellenséges erő; azért is a terhes szekerekkel magokat körülkeritik, de a törökök azokat felgyujtják; kénytelenek voltak azért a törökökkel kardra menni. Reggeli kilencz órától fogva, egész naplementig tartott a csatázás, sokan estek el a törökök közől, és seb nélkül talán egy sem maradt, és azért ők hagyták el először a csatapiaczot; de a magyarok közől is ötvenen maradtak halva a csatázó helyen, seb nélkül pedig csak hárman maradhattak. Tököly Miklós mindjárt az összecsapás elején két dárda döfést kapott; mindazáltal szinte estvéig viaskodott; de más reggelt sem érhetett, hanem a gyónás és sakramentommal való élés után, még azon éjjel meghalt. András is igen nehéz sebeket kapott, de megéledhetett e vagy sem, még akkor maga Mátyás király sem tudta, mikor ezt a dolgot Belgrádból Rómába megirta, a maga ott mulató követének, Rangoni Gábornak, az egri püspöknek és kardinálnak.

Toldy. Lásd Tholdy.

Digitized by Google

Tomory Pál. Budai kapitány, azután franciskánus barát, utoljára kalocsai érsek 1522. eszt. Gömör vármegyében tisztességes szülőktől származott, kik őt gyermekkorában illendőképen tanittatták. Első ifjuságát katonaságra szánta, még pedig olyan előmenetellel, hogy magának vitézségével jó idején tekintetet s tisztességet szerezne. Első hadi vezéri próbáját, a székelyek ellen tette 1506. eszt, ilyen alkalmatossággal: A régi időkben, mikor a királynénak első gyermeke született, a jászok, kunok, székelyek, minden háztól egy ökröt tartoztak a királynak ajándékba adni. A nevezett esztendőben második Ulászló király felesége Lajos fiat szülvén, a jászok s kunok, magokat a szokáshoz s törvényhez tartották, és az ökröt megadták; de a székelyek igen nyakasan kezdették magokat attól vonogatni, mivel ez a szokás és tartozás ő nálok feledékenységbe ment, már közel kétszáz esztendő óta nem lévén a magyar királyoknak férfi gyermekeik; azért is a király embereit, akik erőszakkal akartak velők bánni, részszerént megöldösték, részszerént magok közől kiűzték, akik aztán egyenesen a királyhoz mentek panaszra és segitségért. Már ekkor a király udvari lovas katonáinak hadnagya volt Tomory Pál, őt küldötte tehát el a király, egy csoport gyalogsággal, és ötszáz lovassal, hogy a székelyeket tartozások teljesitésére kényszeritse. Parancsolt az erdélyieknek is, hogy őt segitsék. Székely-Vásárnál (Forum-Siculum) várták őt készen a székelyek, és mivel sokkal nagyobb erővel voltak, az ő embereit hamar elszélesztették. Mindent véghezvitt Tomory, amit egy vezértől lehetett várni, és maga volt utolsó a megfutamodásban, de akkor is közel húsz sebet vitt el magával állhatatossága bizonyságául. Ujra szerencsét próbált a király parancsolatjára, és mivel már akkor elégséges ráczok, oláhok s magyarok mentek segitségére, akik Belgrádon, Temesváron, Szörényen s másutt gyakorlották magokat a katonaságban, azokkal aztán a székelyeket megverte, és az ajándékot rajtok megvette. A paraszt kuruczok ellen is dicséretesen viselte magát 1514. eszt. Lásd Bornemisza János.

Ulászló halála után, annak fia, amár emlitett Lajos gyenge lévén az igazgatásra, a Rákos mezején összegyült rendek 1519. eszt. azon vetélkedtek a diétán, Perényi Imre palatinus halála után, palatinust tegyenek e annak helyébe, vagy gubernátort adjanak a gyermek király Lajos mellé? Mivel pedig ez igen lármás diéta volt, a Lajos mellett levő fő rendek azt javallották neki, hogy oda el ne menjen, hanem az előkelőbb embereket, onnan hivassa magához Budára, és ott végezzen azokkal. Senki sem ment a Lajos hivására, oly véggel, hogy a diéta helyét megváltoztatná; hanem több mint három

Digitized by Google

ezer magyar, hajókon általment a Dunán a budai vár elébe, és ott mezitelen karddal fenyegették s hitták Pestre által, a várban levő fő rendeket, a királylyal együtt. Tomoryra volt bizva a vár kapujának őrzése. Ő tehát kinyitja a kaput, ágyúkat s puskákat szegeztet az ott lármázó nemeseknek, közölök sokakat a hidról az árokba nyakra főre lehányat, a többieket ágyúkkal fenyegetvén, visszanyomja; mely idő alatt a királytól követek érkeztek, akik a lármát lecsendesitették, és azt igérték, hogy ha most szép szerént mind elmennek, és másnap reggel ugyanott fegyver nélkül jelennek meg, akkor a király is el fog velök menni a kivánt helyre, mely meg is lett.

Azonban mig ezek igy folytak, két izben szándékozott Tomory megházasodni, de mind a két izben hirtelen meghalt az ő jegyese, minekelőtte azzal összekelhetett volna. Először a Putnoky familiából jegyzett vala el magának egy leányt; másodszor pedig egy igen gazdag özvegyasszonyt akart elvenni. Ez a két váratlan szomorú történet arra határozta őt, hogy magát örökös nőtelenségre szánja, és valami szerzetbe menjen. Beriszló Péter halála által 1521. eszt. üresen maradván az aurájai perjel helye, azt kérte magának Tomory a királytól, de mivel már az előtt másnak volt igérve, el nem nyerhette. Elment hát a Szerémségre, és ott a cseri barátok, vagy a sz. Ferencz szerzetesei közé öltözött. Alig lappanghatott azok közt esztendeig, mikor a király, a diéta és a pápa követe őt onnan, akaratja ellen is kihozták, és őt kalocsai érsekké tették, ilyen érsekre lévén akkor szükség azon a részen, aki a kardot is meg tudja markolni, és a törökök nyakához mérni, akik már akkor Belgrádot megvették, és idéhb is haladni szándékoztak. Maga Kelemen Pápa is megtisztelte őt egy 1524. eszt. 20. febr. költ levele által, melyben az ország ótalmazására hathatósan serkenti őt.

Még korán sem mult el ez az esztendő, mikor Bosnyákországból a verbosanai basa Ferhát, tizenötezer törökkel a Száván általjött, és a vele levő gyalogságnak felét a hajóknál hagyván, a Szerémségen fel s alá prédált. Jókor megtudta Tomory Ferhát szándékát kémjei által; azért is Ujlaky Lőrinczet, a szerémi herczeget, s másokat segitségül híván, megindul Ferhát ellen. Batthyány Györgynek a péterváradi kapitánynak meghagyja, hogy mig ő maga Ferháttal küszködik, addig Batthyány a hajóknál maradt törököket szórja szélyel, a hajókat pedig tegye haszonvehetetlenekké. Hogy összetalálkozott Tomory a Ferhát előljáró seregével, az minden szerencse próbálás nélkül visszafutott ő előle; azután hogy a derék török táborhoz jutott, az is ugy megrettent ő tőle, hogy a keresztyén foglyokat mindjárt

Digitized by Google

szabadon bocsátotta; mindazáltal egész nap lementig állotta a Tomory tüzét és kardját, amikor aztán megfutamodott, és az igen vitézül vagdalkozó Ferhát is elesett. Igen kevesen maradtak meg a törökök közől, annyival inkább, mert Batthyány a reá bizott dologban eljárt, és igy a hajókhoz szaladtakat is a magyarok utolérték, és vagy levágták, vagy elfogták. Tomory nyolczszáz embert vesztett. Egynehány jelesebb foglyokat, előkelőbb törökök fejeit, negyven zászlót, sok lovat, aranyos ezüstös kardokat s a t. küldött Budára a királyhoz.

Szokása volt Tomorynak, hogy mindenkor tartott a török földön drága pénzen fogadott spionokat, akik őt azoknak szándékáról mindenkor tudósitsák. Ezek 1526. esztendőnek elején, azt hozták neki hirül, hogy Szulejmán török császár igen nagy készülettel akar Magyarország ellen jöni. Nem elégedett ő azzal meg, hogy ezt egynehányszor megirta a királynak, hanem tavaszra kelve maga is kocsira ült, és 20. mart. a királynál Visegrádon termett. Elbeszélte micsoda veszedelem következik az országra, ha annak idejében elejét nem veszik; hogy ő magától elégtelen a nagy erőnek ellenállani; de ha illendő segitséget adnak neki, igyekezni fog a törököket a Száván való általjöveteltől elsorompózni. A király mindjárt diétát hirdetett sz. György napjára, a Rákosmezejére, ahol minekutána igen nagy gyülés tartatott volna, azt végezik, hogy julius második napjára, minden urak s nemesek személy szerént, a parasztoknak egy részével, Tolnára gyüljenek fegyveresen a királyhoz, akivel aztán tovább menjenek, amerre az idő kivánandja. Azalatt Tomory két ezred magával a Duna körül vigyázott a törökök mozgásira, és hogy Péterváradot megtarthatná, abba népének felét beszállitotta, másik felével a Dunán visszajött, és amint lehetett, a törököket mind a szárazon, mind a vizen késleltette. De mind haszontalan, mert Péterváradot a török megvette, és az őrző sereget mind levágta.

Ha mind későbben is, mint feltette vala, de megérkezett a király Tolnára, onnan Szekszárdon keresztül Bátához augustus közepetáján. Itt már ideje volt, hogy a magyar tábornak fővezért rendeljen, mivel akit a diéta kinevezett vala, az magát egészségtelenségével mentette. Minthogy tehát vette észre, hogy majd mindenek Tomoryra czéloznának a vezérséggel, oda hivatta őt magához Palma György bosnyákországi püspök által, és őt fővezérnek nevezte. Sokat és soká mentegette magát Tomory, mind hivatalával, mind próbálatlanságával, mind olyan nagy tehernek hordozásához való gyengeségével, mivel ő még ilyen hadat, amilyen most következik, soha szemeivel sem

Digitized by Google

látott; javallotta maga helyébe Báthori Istvánt, Szapolyay Jánost s másokat, sőt azt is mondotta, hogy ő ezt a terhet fel nem vállalja, ha a király neki fejét véteti is. A király megállott szava mellett, és ő mellé Szapolyay Györgyöt rendelte vezérnek. Nagy nehezen tehát felvállalja a vezérséget, és Szapolyayval együtt Bátáról Mohács alá megyen, hogy ott a tábornak helyet nézzen s válasszon. Onnan egy Krassó nevü kis vizen általmegyen a maga táborához, mely Perényi Péternek s másoknak odaérkezésök által már hatezer főre szaporodott, oly czéllal, hogy azt a kirendelt helyre hozza által: de mikor azoknak a király és a maga szándékát megjelentette volna, azok mindnyájan zúgni kezdettek, hogy az ellenségtől nem hátra felé, hanem inkább ahoz közelebb kellene menni, ha emberek akarnak lenni stb., és azt kivánták, hogy inkább a többi magyarok is ő hozzájok költözzenek által, és igy a magyar tábor két felé hasonlott. Mig Tomory ekképen küszködik a maga embereivel, a magyar tábornak másik része megszállott a Mohácsnál neki kimutatott helyre, a király pedig kevesed magával, Mohács és Báta közt, Szekcső táján tartózkodott. Egy éjjel nagy sietséggel ide érkezik a mohácsi tábortól Podmaniczky Mihály, a királyt álmából felveri, és a tábor nevében arra kéri, hogy siessen a táborba, az ütközet felől való tanácskozásra, mivel a törökök már a Dráván általjöttek, és a harczot elkerülni lehetetlen. Akkor mindjárt elküldötte a király a maga kanczellárját, Brodarich Istvánt a táborba, hogy az urakat az ütközethez való szándékról verje le, de reggelre kelve, maga is jókor utána ment annak, és a városhoz közel, a püspöknek egy házához szállott, hogy ott a főbb urakat a harcztól elidegenitse; de valamint a kanczellár, ugy az ő beszéde is hijába veszett. Általjött volt akkor ide a másik tábortól Tomory Pál is, de ő sem mutatta az ütközettől semmi kedvetlenségét. Megkérdezte tehát őt a király az ellenség és a magyarság száma felől, ő azt felelte, hogy a két táborban sincsen több huszezer embernél, a törökök pedig háromszázezeren vagynak, és háromszáz ágyújok vagyon, amint neki a szökevények és kémek állitják, de nincsen több köztök hetvenezer hadakozó személynél. Ezen beszélgetés közben, a Tomory Krassón túl lévő táborából követek érkeznek, kik minekutána a királylyal, egy különös szobában, először csak magánosan beszéltek volna, azután a mohácsi tábortól, a királynál lévő urakat szólitották meg, hogy a királyt a harcztól ne ijeszszék, mert a győzelem minden bizonynyal a magyaroké lesz, és ha ők nem akarnának a törökökkel megütközni, és a túl a Krassón lévő táborhoz, a törökökhöz közelebb Mohács alól általköltözni; tehát akkor a túl a krassói tábor, a törö-

Digitized by Google

kökhöz fogja magát kapcsolni, és azokkal együtt fogja a mohácsi tábort megtámadni. Ezen éretlen és izetlen beszédre, kénytelenek voltak mindnyájan magokat az ütközetre határozni, annyival inkább, mivel az ellenség már igen közel lévén, és a kergetésre sok alkalmatos lovassal birván, különben sem itélték bátorságosnak, azelől visszavonni csata nélkül magokat. Ezenkivül Tomory azzal biztatta magát, hogy az ellenséges táborban sok keresztyénnel, keresztyénektől származottal és pattantyússal egyetértőleg vagyon. De hátra volt még a meghasonlott két tábor egyesülése. Ezt is végrehajtotta Tomory, és a Krassón túl lévőknek mindaddig beszélt, hogy azokat reá vette a vissza való jövetelre, és azok is Mohácshoz közel fél mértföldnyire, a másik táborhoz visszajöttek; mindazáltal azzal össze nem elegyedtek, hanem egy kis köz maradt közöttök. Ugyanakkor érkeztek Budáról egynehány hajók ágyúkkal, puskaporral s a t., de érkeztek uj fegyveresek is, nevezetesen 26. aug. vasárnap elérkezett Horvátországból Batthyány Ferencz, Erdődy Simon és Péter s a t., ugy hogy csakhamar valami huszonnégy vagy huszonöt ezerre szaporodott a magyar tábor.

Amely három nap még a derék ütközetig volt, az ellenséggel való holmi apró csatázásokban töltetett el, melyekben a mieink mindenkor nyertesek voltak, ezenkivül elrendelték hol ütközzenek meg, hol legyen a király, hol a lovasság, hol a gyalogság, hol a nyolczvan ágyú, melyeket még csak hasonlitani sem lehetett az ellenségéhez.

Eljött egyszer keresztelő sz. János fővétele napja, augusztus huszonkilenczedike. Akkor két seregbe osztatott a tábor. Az első seregnek jobb szárnyát Batthyány Ferencz, a balt Perényi Péter vezérlette, mivel Szapolyay János el nem érkezett. Tomorynak és Szapolyay Györgynek nem volt bizonyos helyök, hanem ők ott jártak, ahol nagyobb szükség volt reájok. A második sereg egy hajitásnyira állott az elsőtől. Itt állottak három sorban a király fő kamarásai és a bárók, kiknek Tárczay Miklós volt vezérjök A negyedik sor közepén állott a király: annak háta mögött ezer vasas. A hely, melyen hadi rendbe állottak, Mohácstól egy mértföldnyire, a Dunától pedig csak fél mértföldnyire feküdt. Bal kézre a tábor és a Duna közt, volt egy lapos, mocsáros, és nádas hely, másfelé mindenütt fa és bokrok nélkül való sik mező látszott. A tábor ellenében nyult el egy hosszú laponyag, vagy halom, Földvár nevü falu felé; ezen halom alatt túl felől táborzott Szulejmán. Egész dél utánig hadi rendben állott a magyar tábor, még sem lehetett észrevenni az ellenség szándékát, akar e akkor nap, vagy sem, megütközni. Mikor ilyen függőben vol-

Digitized by Google

nának a mieink, egyszer jobb kéz felől egy völgyben észre vesznek egy csoport törököt, hogy előre nyomul, melynek csak lándzsáinak hegyét láthatták. Tomory mindjárt ugy gondolkodott, hogy ez a csoport, vagy hátulról akarja a miéinket megtámadni, vagy pedig a tábor tanyáját akarja felverni s prédálni. Hátralovagol tehát az első seregtől a másodikhoz, és onnan egy csoport lovasságot elküld, ezen ellenségnek megkémlelésére, és ha lehet visszaigazitására. Lásd Ráskay Gáspár. Mig ez a csoport odajárt, a várakozást megunt urak arról kezdettek beszélni, hogy jobb volna már a hadi rendet megbontani, és a tábori tanyára visszamenni. Már dél után, három óratájban volt az idő. Hogy ilyen beszédet hallott Tomory, Szapolyay Györgygyel együtt, mindjárt a királyhoz repül, és annak azt tanácsolja, hogy már tovább az összecsapást nem kell halasztani, mert jobb lesz most az ellenségnek csak egy részével megütközni, mint más nap annak egész erejével birkózni, most kételkedni sem lehet a győzelemről. Ezen szóra mindjárt parancsol a király, hogy adjanak jelt az ütközetre. Egyszerre megszólalnak a trombiták és dobok, és a keresztyén magyarság nagy kiáltással segitségül hivja a Jézus nevét. Már akkor nagy sürűséggel szállingózott alá az emlitett halomról a törökség. Ezzel összecsap a mi elsőbb seregünk, ropognak minden ágyuk, de az ellenségnek kevés kárt tesznek, csakugyan az első sereg oly vitézül harczolt, hogy a törökséget visszanyomta és kergette. Utánanyomult hát ennek a kergetésére a második sereg is, a két részről elesett sok holt és félholt testeken keresztül. Hihető, nem csak kénytelenségből, hanem önkényt is vonta magát vissza a törökség, hogy a mieinket, a maga ágyuival inkább czélba vehesse. Ugyanis mikor a miéink a legveszedelmesebb helyen volnának, egyszerre megdördül a háromszáz ágyú, melyeknek iszonyú harsogása, oly rettenést okozott, hogy bal szárnyunk, mindjárt hanyatlani, sőt futni kezdene. De voltak sokan állhatatosak és vakmerők is, akik az ellenség ágyúihoz tiz lépésnyire is bátran vagdalkoztak, mindaddig, mig a füst miatt láthattak, mikor pedig nem láthattak, amár mondott nádas hely felé szaladtak. Mindazáltal még ekkor is maradtak, ha mind kevesen is az ágyúk előtt; ezeknek segitségökre ismét visszajöttek akik a völgyre futottak vala, de nem soká állhatták a füstöt, és az ágyúk erejét, annyival inkább, mivel már igen kevesen maradtak; azért ők is mind egyig, amerre menedéket láttak, futásnak eredtek. Már ekkor a tábori tanya is fel volt prédálva, és akik annak őrzésére maradtak vala, mind halva feküdtek. Másfél óráig tartott a derék ütközet. Nagy szerencse volt, hogy

Digitized by Google

az ellenség nem üzte a mieinket, és hogy a szép fényes nappal után éjszakára igen nagy eső lett, mely miatt nem is kergethette azokat. Sokan vesztek el az emlitett mocsárban. Az első seregben vitézül viaskodván, vitézül is esett el Tomory Pál. Másnap az ő fejét egy hosszu dárdán az egész táborban meghordoztatta Szulejmán, azután a maga sátora eleibe szuratta azt fel, a tizenötszáz nemes foglyot pedig tábora előtt karikába állitotta, fejöket szedette, és csak keveseket hagyott életben, akiktől tudakozódhassék.

Tomory Lajos és Miklós. Mindketten Szapolyay János királynak hiv emberei. Lajos Szapolyaynak főkamarás mestere volt. Miklóst igen szerény eszü, hazáját szerető, csak hogy szurós nyelvü embernek irják. Nagy ellensége volt ő Erdélyben Majláth István és Balassa Imre pártos vajdáknak, e volt az oka, hogy mihelyt 1540. eszt. Szapolyay meghalt, és ezek a vajdák aug. 29. napjára Segesváron gyülést tarthattak, ott mindjárt arra sentencziázták őt, hogy tizenöt nap alatt Erdélyből kimenjen, és ezen idő eltelése után szabad legyen őt akárkinek is megölni, ha őt Erdélyben kapja; de felesége és gyermekei kezeinél minden jószágát meghagyták. Azonban még a tizenöt nap el sem tölt, mikor Balassa az ő jobbágyait felprédálta, méneseit gulyájit elhajtotta s a t. De ugy látszik, számkivetésbe sem ment, marháit is visszakapta, mert nem sokára megbékélt Balassával, aki maga is a Szapolyay özvegyéhez és árvájához állott, és igy szüksége volt olyan emberre, kinek mind esze, mind pénze, mind mások előtt való tekintete volt.

Tomory András. E volt a vitéz Lossonczy István fegyverhordozója, mikor azt a törökök Temesvárnál, hitetlenül elfogták s megölték 1552. eszt. Tomory, minekutána őt lováról letaszitották, elevenen esett a török kezébe. Azt irják felőle, hogy ő török vallásra állott, és a keresztyéneket sokat becstelenitette és szidalmazta. Istvánffy azt mondja, hogy a Pál érsek testvérjének fia lett volna. De ugy látszik, hogy haza szabadult a törököktől, és ő volt az a Tomory András, aki György nevü testvérjével, azoknak a székelyeknek hadnagya volt, akik Békesy Gáspár mellett, Báthori István vajda ellen hadakoztak 1575. esztendőben.

Tomizoba. Taksony fejedelem idejében jött Bosniából az országba, akitől itt a Tisza mellett szép jószágokat nyert Abád körül. Életben volt ő szent István király idejében is, de soha a keresztyén vallásra nem állott, hanem feleségével együtt holtig pogányságban maradt, akivel Abádon temettetett el. Némelyek ugy tart-

Digitized by Google

ják, hogy a lossonczi Bánffyak ő tőle származtak volna, s nevezetesen az a Bánffy Dienes, aki harmadik István király idejében derék vitéz s vezér volt.

Tompa György. Glogonczai prépost, azután pécsi püspök 1550. eszt., prépost volt még 1543. esztendőben, mikor őt Oláh Miklós a zágrábi püspökség administrátorává tette, mivel maga Oláh Miklós a rendes püspök, Ferdinánd király mellett való sok dolga miatt oda le nem jöhetett.

Tompa István. Kétség kivül György atyjafia, Zrinyi Miklós lovasainak zászlótartója volt, mikor azzal együtt Nádasdy Tamás alatt hadakozott a törökök ellen 1556. eszt. Egy volt Tompa István azok közől, akik legelőször léptek fel a korotnai sánczra.

Torday Miklós. Lásd Ártándy Tamás.

Torday Zsigmond és **Péter.** Jószágos urak voltak első Ferdinánd király idejében. Kivált Bihar vármegyében sokat birtak 1552. eszt. u. m. Tordát egészen, Gáborjánban két portát, Nagy Kágyán ötöt, Bojton egyet s a t.

Tormay Tamás. Liptó vármegye követe volt a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Tornallyay János. A mohácsi szerencsétlen had áldozatja lett 1526. eszt.

Tornallyay Jakab. Szapolyay János király kincstartója. Eperjes városa a tüz miatt nagy károkat vallván, megnyerte vala második Lajos királytól, hogy tizenkét esztendeig mindenféle adozástól ment legyen. Minekutána Lajos király Mohácsnál elesett és a királyságot Szapolyay magára ruháztatta, az eperjesi lakosok őt is kérték, hogy őket a mondott tizenkét esztendei szabadságokban erősitse meg. Hajlott Szapolyay az ő kivánságokra, és 1526. eszt. Tamás apostol napján, Esztergomban költ levele által, ennek a Jakabnak, mint maga kincstartójának megparancsolta, hogy az eperjesieket, a tizenkét esztendő lefolytáig, semmi adóért is meg ne szálitsa. Szerencsétlenül hadakozott Jakab 1528. eszt. a Ferdinánd részén lévő Török Bálinttal, aki őt megverte, és amint irják, minden várait elfoglalta; mely ha ugy volt is, ugy látszik, hogy ő azokat visszanyerte, legalább a bizonyos, hogy ő Murány várát azután is birta, melyben Basó Mátyást tette kapitánynak. Bizonytalan hanyadik esztendőben halt meg. A maga csak négy esztendős fiának tutorává Basó Mátyás kapitányt tette, mig a tizenkét esztendőt az ő fia elérné, ki is a kis árvát Lengyelországba, Tarnóvi János nevü főember udvarába küldötte, olyan szin alatt, hogy ott katonaságot tanuljon, valósággal pedig azért,

Digitized by Google

hogy annak minden jószágait itthon maga számára elfoglalhassa, mely czélját, hogy annál könnyebben elérhetné, azt a hirt hintegette, hogy a kis árva meghalt. Minekutána Basót 1548. eszt. megölték, ez az ifju Tornallyay Lengyelországból hazajött, és megmaradt jószágait, nevezetesen Murányt, kezéhez vette.

Török József. Török nemzet volt, bizonytalan hanyadik esztendőben esett a magyarok fogságába, Zsigmond király idejében. Szüntelen a király udvarában lakott, ott keresztyénné lett. Ugyanakkor, mikor Zsigmond Szerecsen Miklóst, a mesopotamiai fejedelemhez küldötte, ezt a Józsefet az ahordai tatárok urához rendelte követségbe, hogy azt a Magyarbirodalmat háborgató törökök ellen ültesse fel. Egészen a király kívánsága szerént járt el ezen dologban, melylyel, és egyéb szolgálataival Körös és Zágráb vármegyékben sok szép jószágot nyert Zsigmondtól 1428. eszt. Bizonytalan, ha valjon ennek fia volt-e vagy sem Ambrus, aki következik.

Török Ambrus. Soproni főispán és kapitány volt 1464. eszt., amikor Fridrik császár Mátyás királynak egy levelében azt irta, hogy amely császár embereit ez az Ambrus elfogott, és most is fogva tart, azokat el ne bocsássa, hanem küldje a császárhoz, hogy azokat érdemökhez képest megbüntethesse. Mátyás azt irja vissza, hogy azoknak elfogása, az ő akaratjával nem esett, mindazáltal gondja lesz reá, hogy vaktában el ne bocsáttassanak, minthogy sok kárt tettek, mikor Sopron külső városát felégették. Azután való esztendőben ismét arról tett panaszt Fridrik, Ambrus ellen, hogy amely városokat Fridrik Magyarországon bir, p. o. Kis-Mártont, Kőszeget, Forchensteint és egyebeket, azokat Ambrus arra kényszeriti, hogy Mátyás királynak, a törökök ellen való hadra bizonyos adót fizessenek, és hogy Ambrus Fridriknek hadat izent. Ezen vádnak első részére azt felelte Mátyás, hogy Ambrus igen helyesen cselekszi az adó sürgetését, mert azt az egész országnak megegyezéséből cselekszi, és abban azelőtt maga Fridrik is megegyezett volt. A vádnak második részére pedig azt a megjegyzést tette Mátyás, hogy ő a levél párját Ambrustól elkérte, melyet Fridrikhez küldött volt, de ő abban hadizenést nem lát, hanem abban csak azokat a városokat fenyegeti Ambrus, amelyek a tartozott adót meg nem adnák. Utoljára azt is jelentette volt Fridrik, hogy őt némely jobbágyai kérték, hogy engedje meg nekik, hadd pótolják vissza a magyar jobbágyokon az Ambrus erőszakoskodásit, és hogy már azokat nehezen is tartóztathatja. Erre azt jegyzette meg Mátyás, hogy Fridrik könnyen meghallgatta jobbágyai kérését, mert azok igen sok méltatlanságot követtek el a magyarokon, azért kéri Fridriket,

Digitized by Google

hogy jobbágyait a békesség pontjaihoz szoritsa. Semmi haszna nem lett ezen kérésnek, mert azután kevés napokkal a Fridrik emberei Ambrust az uton megtámadták, hét szolgáját elfogták, magát Sopronba bekergették, onnan hit alatt kihitták, de esküvésök ellen, nyillal egyik karját általlőtték, és a külső várost felperselték. Idővel letette Ambrus a főispánságot, és Somogy vármegyében Sziget várában lakott magánosságban, melyet Mátyás király ajándékozott neki. Mindazáltal Szent-Erzsébeti Györgygyel ismét felvállalta a szörényi bánságot 1479. esztendőben. Fiai András és Imre voltak.

Török István. Bizonytalan micsoda atyafisága volt Ambrussal. Ennek huga volt Török Orsolya, Nádasdy Ferencz felesége, Nádasdy Tamás palatinus édes anyja. Nagy gondja volt ennek az Istvánnak Nádasdy Tamás tanitására.

Török András. Ambrus fia. Két leánya maradt, u. m. Margit, aki Sulyok Gáborhoz, és Ilona, aki osztopáni Perneszy Imréhez ment férjhez.

Török István. Ugy látszik a most emlitett András fia. Egy leánya Margit, aki a pápai várban született 1540. eszt., Nyáry Lőrincz felesége lett, és Király-Helmeczen halt meg 1570. eszt.

Török Imre. (Enyingi). Ambrus fia. Belgrádi bán volt második Ulászló idejében. Az enyingi vagy eningi vezeték név, Fehér vármegyében fekvő Enying faluról ragadt reá. Jelenvolt a rákosmezei diétán 1505. eszt. Azután tiz esztendővel, mikor Szapolyay János Sarnónál a törökökkel szerencsétlenül ütközött meg, hitta volt oda Imrét is, de ő változó egészsége miatt el nem mehetett, hanem a keze alatt lévő őrző seregnek egy részét elküldötte az ő segitségére, és egynehány ágyut. Kérte ugyan Szapolyayt, hogy ágyukat ne kivánjon ő tőle, mivel egy törökökhöz olyan közel lévő várat, mint Belgrád, veszedelmes dolog, ágyuk nélkül hagyni, de haszontalan volt az ő kérése; Szapolyay pedig az ágyukat mind oda vesztette, melylyel aztán idővel nem kevéssé siettetett Belgrádnak török kézre kerülése, mivel az elvesztett ágyuk helyett, soha másokat oda nem vittek. Nagy kedvességben volt ő az ifju Hunyadi János előtt, ki is ő neki Zágráb vármegyében Krupa várát, Bács vármegyében pedig Futak városát adta ajándékba. Épen akkor halt meg 1521. esztendőben, mikor Szulejmán török császár nagy erővel készült Belgrád elfoglalására, melyben ugy látszik, nem boldogulhatott volna, ha Imre élt volna, Pákosy Krisztinától Miklós és Bálint fiai maradtak.

Digitized by Google

Török Bálint. (Enyingi). A közelebb leirt Imre fia. Atyja hivatalát viselte 1521. eszt. Lásd Báthori András. Minthogy Hederváry Ferenczczel kiváltképen ketten voltak okai Belgrád török kézre lett jutásának, a budai diéta mindkettőjöket számkivetette, és Lajos király a Bálint jószágait Batthyány Ferencznek adta 1522. eszt., amint Istvánffy irja; mely ha ugy volt is, de bizonyos az, hogy már 1525. eszt. Bálint a királynak kegyelmében volt, és minden vád alól felszabadult, noha még akkor Hederváry grácziát nem kapott. Jelenvolt ő a mohácsi veszedelemben. Lásd Ráskay Gáspár. Mely után midőn Szapolyay János és első Ferdinánd egymással a magyar királyság felett villonganának, ezt a különben nagy embert, a zenebonáknak szélvésze, hol Ferdinándhoz, hol Szapolyayhoz hajtotta, mindaddig mig utoljára csakugyan a Szapolyay ház áldozatja lett.

Hogy először inkább akarta Ferdinándnak magyar királyságra való magasztalását, azzal mutatta meg, mert ő is ott volt 1526. eszt. a pozsoni diétán annak megválasztásakor; de már Szapolyayt követte 1527. eszt., mikor a hires Iván czárt Szegedhez közel egy Diód, vagy amint mások irják, Hágtornyos nevü faluban megölte. Lásd Fekete János. Azonban még el sem mult ez az esztendő, mikor Ferdinánd augusztus hónapban Budához közelitvén, onnan Szapolyayt kizaklatta, Bálint pedig azelőtt harmad nappal, Batthyány Ferenczczel és Orbánnal a Ferdinánd táborába ment, és azzal mentette magát, hogy ő eddigis elment volna Ferdinándhoz Ausztriába, de a Szapolyayhoz ragaszkodó tartományokon keresztül, oda a maga katonáit el nem vihette volna, ha pedig egyedül, vagy kevesed magával ment volna oda el, ott kevés hasznot tehetett volna. Most tehát örömmel jött a maga huszárjaival a Ferdinánd táborába, és neki a hadakozásokban teendő szolgálatját igéri. Örömmel fogadta őt Ferdinánd is, annyival inkább, mivel az ő mintegy négyszáz főből álló, és mind tánczoló paripákon ülő válogatott magyarjainak tekintetőkből és ábrázatjokból, Mars lelke tündöklött ki, az Ursinus Velius kifejezése szerént. Sokat is tett ő ezekkel azután kevés hetekkel, Egerhez közel, a Szapolyay fővezérének Bodó Ferencznek megverésére és elfogására. Pekry Lajossal háromszáz könnyü lovast vezérlett Katzianer János alatt, mikor az Kassához közel, Szina nevü falunál, Szapolyay János seregét megverte 1528. eszt. Azután Tornallyay Jakab ellen küldötte őt Katzianer János, aki a szinai veszteség után sem akarta Szapolyayt elhagyni. Szerencsés volt Bálint itt is, és Jakab embereit szélyelszórta, s minden várait elfoglalta. Ott volt Katziáner Jánossal Likava és Trencsén megvételében is, s kivált Trencsént az ő ta-

Digitized by Google

nácsára adták fel Baracskay Pál és Kosár Benedek. Nem szolgált igy neki a szerencse a Bárczaságon Erdélyben 1529. eszt. Lásd Gerendy Miklós.

Ő átalmazta 1530 eszt. a Somogyban Sziget várát, mikor azt Nádasdy Tamás, Szerecsen János, Kápolnay Ferencz és mások Szapolyay számára el akarnák foglalni. Az ostrom alatt sokszor, még pedig igen kedvező szerencsével ütött ki a vivókra, mind a magyarok, mind az azokat segitő törökök közől sokakat levágott. Elfogta pedig egyszer a többek közt Nagy Imrét, huszonötöd magával, és minekutána azt először igen megmocskolta volna, megölette, és fejét egy rudon a vár falára felszuratta, és Nádasdynak azt izente, hogy ő ezt azért cselekedte Nagy Imrével, mert azelőtt harmad nappal, Imre, egy töröknek, egy lóért egy keresztyén gyermeket adott cserébe. Lásd Báthori György.

Elment Bálint Ferdinánd királylyal és Bakics Pállal 1532. eszt. a regensburgi német diétára, aholott is a magát kedveltetni tudó Hippolit kardinál, a pápa követe, mind Bálintnak, mind Bakics Pálnak egy-egy zászlót ajándékozott, melyen mindeniken, a megfeszitett Krisztus képe, igen szép munkával volt kivarrva: de adott ezenkivül mindeniknek aranyos bársony ruhákat, olasz kardot és arany lánczokat, mely ajándékokat Bálint és Bakics szép paripákkal és magyar görbe kardokkal váltottak fel a kardinálnak.

Azonban naponként közelgetett Magyarországhoz Szulejmán török császár, háromszáz ezer főből álló roppant táborral. Hazajöttek tehát Bálint és Bakics Regensburgból, és a pápa pénzén fogadott nyolczezer zsoldos magyarnak vezérlését, kezökhöz vették, s azokkal magokat Bécs alatt bosánczolták Beérkezik egyszer Szulejmán az országba, és Kőszeg ostromlásában egynehány napokat csak hijába tölt, Jurisich Miklós hallatlan vitézsége miatt. Hogy tehát ilyen messze földre való utazása teljességgel hijába ne veszne, Kászon nevü basát elküldi Szulejmán Ausztria prédálására tizenötezer emberrel, ahol az már azelőttis próbálta a járást. Valamerre ment Kászon, mindenütt lángban és füstben hagyta a városokat és falukat, azoknak lakosait pedig rabszijra kötözve hurczolván, Linczhez közel, egészen az Ens vizéig hatott, ugy hogy Ferdinánd Linczben meg nem mert maradni, hanem Straubingába Károly császárhoz ment, a segedelem sürgetésére. Nem ment tovább Kászon, hanem az eddig zsákmányolt nagy prédával, Kőszeg alá Szulejmánhoz visszaindult, de aki már akkor onnan Grécz alá szállott, melyből Kászon semmit sem tudott. Ezen

Digitized by Google

visszafelé való utjában, egyebek is derekasan megritkitották ugyan a Kászon seregét, de utoljára Bálint, Bakics és tallóczi Bánffy Boldizsár kaszabolták azt le Németujhelyhez nem messze, annyira, hogy abból igen kevesen szabadulhattak el.

Az auránai perjelség gubernátorságát magára vállalta Bálint 1535. eszt., amikor egyszersmind azt is megengedte neki Ferdinánd, hogy amely jószágai a perjelségnek zálogban vagynak, nevezetesen azokat, melyeket Zrinyi János és Miklós tizenháromezer magyar forintban birnak, kiválthassa, és mindaddig maga kezénél tarthassa, mig vagy maga Ferdinánd, vagy annak maradéki a váltságot neki megforditandják. Ugyanakkor az ő fiát Jánost, auránai perjellé tette Ferdinánd, oly feltétel alatt, hogy mihelyt nevekedik, a jeruzsálemi sz. János szerzetébe álljon.

Istvánffy azt irja, hogy ennek az esztendőnek vége felé ismét megcserélte Bálint a maga urát, és Szapolyayhoz állott, melynek ilyen okát adja: Bakics Pál, a maga születése napjára, t. i. Péter Pál napjára, magához hitta Bálintot vendégségbe Lak várába. Ebéd után, mikor haza felé való utjában Bálint a maga kocsijába szunyókálna, Dely Pál, a Bakics lovasainak egyik hadnagya, az ut mellett lévő bokrokból előlugrik, és egy fejszével nagy erővel Bálinthoz vág, de szerencsére nem találja, hanem a fejsze a kocsi oldalában marad, Dely pedig lóra kap, és az erdőben utat veszt. Bálint azt hitte, hogy ezt Dely, a Bakics izgatásából cselekedte, és épen azért Bakicsot egy szál kardra hitta, melyet Bakics el is fogadott, noha tagadta, hogy Delyt ő lovalta volna. Ferdinánd vetette magát közbe, a bajvivást keményen megtiltotta, és azt parancsolta, hogy az ő birósága alatt pereljenek. Késöllötte Bálint azt várni, ázértis Szigetről, a maga várából Pécsre, onnan Budára ment Szapolyayhoz, és akkor adta neki Szapolyay Debreczent, mig azt tőle tizenhatezer forinton kiválthatná, és Hunyad várát. Ettől fogva mind végig Szapolyaynál maradt. Mikor Szapolyay 1540. eszt. Majláth István és Balassa Imre vajdák ellen ment Budáról Erdélybe, Hunyadnál ezer lovassal és ugyanannyi gyaloggal jött neki Bálint eleibe, amikor őt Szapolyay mindjárt maga hadainak fővezérévé tette. Csakhamar megvették Almás, Léta, Diód várait, melyek után Fogaras vára vivását bizta ő reá és Báthori Andrásra ötezer magyarral Szapolyay, ahova a két vajda miutegy három század magokkal zárkózának, maga pedig Szapolyay Gyula-Fehérvárra ment. Sokszor kivánt volna Majláth szembe lenni Bálinttal, de nem engedte meg Szapolyay. Azután követek által alkudoztak, de nem köthettek. Hogy a vár meg nem vétethetett, egyik oka az volt, mert Bálint

Digitized by Google

igen terhes nyavalyába esett, és Gyula-Fehérvárra kellett neki magát vitetni.

Azonban kevés napok alatt Szapolyay meghalt, és őt hagyta egyiket a maga fia tutorának, és a hadak főkapitányának. Tutor társai Martinuzzi György püspök, és Petrovich Péter voltak. Ezekkel együtt irta meg Zsigmond lengyel királynak, mint Szapolyay ipjának, annak halálát. Azokkal egyetértvén küldötte Szulejmán török császárhoz Verbőczy Istvánt, általa annak védelmébe ajánlván Ferdinánd ellen a Szapolyay árváját. Azokkal hirdetett volt egy gyülést Tordára, de amelyből semmi sem lett, mert őket mindnyájokat a holttesttel együtt a Szapolyay özvegye Budára parancsolta. Igen nagy szükség is volt Budán ő rájok. Ugyanis az ő oda érkezésök után, csakhamar egy alkalmas sereget küldött Ferdinánd az országba, Vels vagy Fels fővezér alatt, ki is Visegrádot, Váczot, Pestet elfoglalván, Budát is keményen próbálgatta, de azt Bálint olyan állapotba helyheztette, hogy Vels onnan nem sokára kénytelen volt Esztergomba visszaindulni. Utjában próbát tett Vels Fehérvárral, mely fel is adta neki magát Perényi Péter szavára. Hogy ezt megtudta Bálint, utánament Velsnek egynehányad magával, és Fehérvárt vissza akarta foglalni, de a városbeliek ő előtte a kapukat bezárták, melyen való boszúságában, a külső várost felprédálta. Segitsége érkezvén a városnak Perényitől, ő azt odahagyta. Még minekelőtte Vels Buda alá szállott volna, követei által Mohammedet a belgrádi, és Usrefet a bosnyákországi basákat, arra kérte vala a Szapolyay özvegye Izabella, hogy neki Ferdinánd ellen jőjjenek segitségére; de azok magok fejétől, Szulejmán császár parancsolatja nélkül, nem bátorkodtak eljőni. Azonközben Verbőczy megérkezik Konstantinápolyba, és ott Szulejmántól igen jó választ nyer. Ugyanis mindjárt parancsolatot küld, amár emlitett Mohammed és Usref basákra, hogy fejők vesztesége alatt Izabella segitségére siessenek. Azok mindjárt a Dunára gyüjtik a Dráva és Száva vizéről a hajókat, azokat ágyúkkal, eleséggel s a t. megrakják, és a Dunán felinditják 1541. esztendő elején. Mivel pedig igen nagy hidegek jártak, ezen hajók a jég miatt Tolnánál tovább nem jőhettek. De mihelyt a tavaszi szelek a Dunát felolvasztották, ugy hogy az többé nem is zajlott, megindították a basák a hajókat, és a kezők alatt való népet. Hogy Budához közelitettek, elejőkbe ment nekik Bálint Budáról, és a maga magyarjait, a török sereggel egyesitette, s azzal együtt Váczot Izabella számára elfoglalta, Pestet is próbálta, de ott meggyőzhetetlen ellentállásra talált.

Digitized by Google

Azonban Ferdinánd a német rendektől segitséget kapván, azt a Roggendorfot egy alkalmas táborral Buda alá küldi, aki már ezelőtt tiz esztendővel hijába próbálta azt megvenni. Sokszor kicsapott az ostrom alatt Bálint a Roggendorf embereire, és erejéhez képest, azoknak sok nyughatatlanságot okozott. Hogy meghallotta Szulejmán Buda állapotát, ismét két basát küldött annak segitségére, maga pedig egy más táborral Adrinápolyban állapodott meg. A török sereg eleibe két ezer lovassal ment ekkor ki Bálint, és a basákat a dolognak miben léte felől tudósitotta, kik is a Duna partján vontak sátort, nem messze a Roggendorf táborához, melylyel sok apró csatázást próbáltak a törökök, még pedig többnyire szerencsével. Bálint sokszor kicsapott a városból a magyarokkal, és ő is többnyire nyertes volt. Egykor a többek közt, törököket is vévén maga mellé, Perényi Pétert a sz. Gellért hegyéről leszoritotta, és akkor a németekben igen sok kárt tett, de még többet tett volna, ha a Pestről, a Dunán általrepdeső golyóbisok, őt nem tartóztatták volna. Irják, hogy egykor győzelemmel térvén vissza Budára, az ablakon kinéző Izabellának, és a maga tutor társainak, a maga véres kardját s karját mutogatván, azt mondotta nekiek, hogy ő az efféle fáradságaiért ő tőlök, rövid nap jutalmat és ajándékot fog kivánni. Ugyanakkor Varkóczy Tamás által azt izente Perényi Péternek, aki a Roggendorf táborában vitézkedett, „viseljen gondot magáról, és az alatta katonáskodó magyarokról, mert nem sokára el fog jönni ama nagy fene vad Szulejmán, aki őket szájának egy feltátásával el fogja nyelni.“ El is jött nem sokára Szulejmán, de már akkor ugy megzilálták a törökök és Bálint a Roggendorf táborát, hogy annak csak kevesed része költözhetett által a Dunán Pestre, és onnan tovább.

Hogy megszállott Szulejmán Ó-Buda mellett, a Szapolyay árváját kivánta ki a maga sátorába, akit oda Bálint is kikisért, a maga tutor társaival s egyebekkel, de nem is jöhetett többé vissza Budára. Ugyanis mihelyt elfoglalhatta Szulejmán Budát, mindjárt szemére lobbantották neki a basák, hogy Perényi Péternek megjelentette a Szulejmán jövetelét, melyet ha nem cselekedett volna, a Roggendorf táborából a magyarok és a német lovasok idejében el nem mehettek volna, és azok közől csak egy is a török fegyvert vagy fogságot el nem kerülhette volna; melyre ő nagy bátran azt felelte, hogy ő kötelességének tartotta a maga nemzetét megkimélni; továbbá, hogy annál könnyebb volt bánni a Roggendorf táborával, minekutána az a magyarok és német lovasok elmenetelével nagyot gyengült. Semmit nem használt az okos felelet, mert noha Szulej-

Digitized by Google

mán mind a kis árvát, mind annak többi kisérőit visszabocsátotta; de Bálintot magánál örökösen megtartóztatta, ámbár Izabella is sokat munkálódott az ő elbocsáttatásán, a Szulejmán veje Rustán basa által. Nem egyeznek benne meg az irók, mi okon tartóztatta őt le Szulejmán. Némelyek azt mondják, hogy az jutott Szulejmánnak eszébe, amit az előtt kilencz esztendővel Kazon vagy Kászon basa seregén követett el Bálint Németujhelyhez nem messze, melyről oda felebb már emlékezet tétetett. Mások ugy gondolkodnak, hogy ő tőle, mint nagy eszü, bátor és jó vitéztől Szulejmán tartott, és minthogy ő reá a magyarság nagyon hallgatott, attól félt, hogy ha őt itthon hagyná, ő miatta magát az országban jól meg nem fészkelhetné. A bizonyos is, hogy Melius Péter, debreczeni hires pap, aki ő vele egynehány esztendeig élt, azt hagyta ő felőle emlékezetben, hogy mikor őt Buda alatt Szulejmán őrizet alá adta, neki azt mondotta: „Nem tudom jó Bálint te féltél e én tőlem, vagy nem? de az igaz, hogy én még otthon Konstantinápolyban is te veled álmodtam.“ Mindezekkel épen nem ellenkezik az, amit ismét mások gyanitanak, hogy t. i. az ő tutortársa Martinuzzi György vágta volna le a fát ő alatta, és az ingerlette fel Szulejmánt ő ellene. Az a nagy és sok jószág, melylyel Bálint a két hazában birt, az a nagy tekintet, melyet ő magának az egész nemzet és Izabella előtt szerzett, az a titkolódzást megvető nemes kinyilt szivüség, melylyel ő a maga értelmét, minden tartózkodás nélkül szokta kimondani; az a minden akadályokat meggyőző eszesség és bátorság, melylyel ő a maga feltett czéljait végrehajtotta; és egyéb efféle elme és testbeli tökéletességek; oly hegyes és szenvedhetetlenül szuró szálkák voltak mindenkor a magánál nem csak felebb valót, de csak magához hasonlót is irigységgel és boszúsággal néző Martinuzzi szemeiben, melyek miatt ő semmi eszközt és utat módot nem láthatott illetlennek és tilalmasnak, amely csak a Bálint megbuktatására és megrontására szolgálhatott. Mind ezekhez kétség kivül hozzá járult az is, hogy Bálint, a Calvin uj tudományát, nemcsak maga szitta be, hanem annak mások előtt is, igen buzgó pártfogója s előmozditója volt, és azt minden maga jószágaiban, u. m. a Balaton mellékén, Somogy és Veszprém vármegyékben, ahol többnyire minden várak s faluk őt uralták, ezenkivül Debreczenben és Erdélyben is Déva és Hunyad körül igen hathatósan terjesztette. Akarhogy, akarmint volt pedig a dolog, elég a hozzá, hogy őt őrizet alatt vitte el Szulejmán magával Ó-Buda alól.

Ugy látszik megérzette veszedelmét még Budán, mert épen akkor borzogatta őt ki a hideg, mikor már kellett indulni a Szulejmán

Digitized by Google

sátorához, és amint Istvánffy irja, sokat kérte társait, hogy őt engedjék otthon maradni, de azok reáerősödtek. Mikor Belgrád körül járnának, Bálint még változóbb egészséggel kezdett lenni. Szulejmánban volt annyi emberség, hogy őt beteges erővel a további utazásra nem erőltette, hanem Belgrádban hagyta, és asztalára minden napra egy aranyat rendelt neki, azzal a parancsolattal, hogy mihelyt megforduland és lábbadozni kezd, haladék nélkül neki utána induljon. El is ment Bálint nem sokára őrizőivel Szulejmán után Konstantinápolyba, ki is ott őt a hét toronyba záratta, aholott neki mind haláláig kellett az unalmak közt senyvedni. Mind maga, mind az ő felesége, és két fia, sok ajándékozással próbálták az ő szabaditását, de mind haszontalan. Ezen egy pont alatt igért neki Szulejmán nem csak szabadulást, hanem basaságot is, ha a török vallásra állana, de ő attól természettel irtódzott. A tömlöcz unalmait a többek közt azzal enyhitette, hogy vasárnaponként, Calvin tudománya szerént kidolgozott magyar prédikációkat hallgatott. Istvánffy őt, Bethlen pedig tiz esztendőre teszi az ő fogságban való szenvedéseinek idejét. De bizonyosabb az, az akkor élt Veráncsics Antal leveleiből, hogy 1550. eszt. hozták neki holt hirét Konstantinápolyból október előtt, a Martinuzzi onnan haza jött követei, azt állitván, hogy ő a hosszas unalom miatt a basákat megbántotta, és azok őt boszúságokban Ázsiába küldötték el, de minekelőtte a neki kirendelt helyre eljutott volna, az utban meghalt, és igy kilencz esztendeig tartottak az ő tömlöczi inségei. Az ő felesége Pemflinger Márk leánya volt. Ez az ipa izelitette meg legelőször ő vele a Calvin tudományát. A többek közt még ma is két helyen van fenn az országban az ő emlékezete, u. m. Budán, a fehérvári kapun, aholottis ezek a betük vagynak V. T. (azaz Valentinus Török) 1541., ezenkivül Budához közel egy Turbal nevü faluban, melyet ő birt, és a melynek neve, a Török Bálint névből van összevonva s forrasztva. Fiai János és Ferencz voltak, kik is atyjok jószágain ugy osztoztak meg, hogy amely várak s városok Erdélyben, vagy ahoz közelebb estek, azok Jánosi lettek, amelyek pedig Magyarországon voltak, azok Ferencznek jutottak. Sziget várát önkényt általengedték Ferdinándnak, mivel azt a török ellen magok erejével nem ótalmazhatták.

Török János. A közelebb leirt Bálint fia. Igen jó módot talált benne 1550. eszt., hogy legalább egynehány törökökön boszút álljon édes atyja szenvedéseiért. Ugyanis a Szapolyay János özvegye Izabella sürgetéseire, Kászon, a budai török basa, Erdélybe ment egynehány ezered magával, Lippa felé, és Tótváradján szállott meg, oly czéllal,

Digitized by Google

hogy Martinuzzi György püspökön, s Izabellának más rosz akaróin boszútálljon. Ámbár mind ez ideig a legnagyobb hűséggel viselte magát Török János Izabellához, mindazáltal a törökök iránt való boszúságból, ekkor oda hagyta Izabella udvarát, és haza Hunyad várába ment, hogy ott módot keressen a törökökön való boszúállásra. Azonban meghallja, hogy Kászon, Ferhát nevü agával, kétszáz törököt küldött előre Dévára. Forgách azt irja, hogy ismét ötszáz török jött volna Dévára Kászontól Ferháthoz. Ezen törökök ellen egy éjjel, csak száz tizenhárom lovassal, és hatvanhét gyaloggal indult János Hunyadról. Hogy hajnal felé Dévához ért, a még álmos törököket minden felől megtámadtatja, és nagyobb részént levágatja. Maga János lovon ülvén, a gyalog viaskodó Ferhátra találkozván, azzal összecsapott, és azt jó ideig tartott vagdalkozás után, ha mind igen nehezen is, elgyalázta s általverte. Annyival örvendetesebb volt ez a győzelem, hogy János csak négy embert vesztett; azonban Kászon is ennek hirét meghallván, Erdélyben nem merészlett megmaradni, hanem minden további szerencse próbálás nélkül Budára visszavándorlott. Forgáchnak ezen előadásától, egy keveset különbözik a Tinódié, ki is igy irja le a dolgot:

Ifjú vitéz Török János elbúcsúzék,
Királyné asszonytól, mert ő néki nem tetszék;
Gondola és szóla: „Kérlek meghallgassad
„Kegyelmes asszonyom nékem megbocsássad
„Én búcsúmat veszem, kérlek ezt ne bánjad,
„A török émékem nem barátom azt tudjad.
„Lám Felséged tudja, törökek elveszték,
„Én vitéz atyámat megrágák, megevék,
„Jó Török Bálintot hamis hittel veszték,
„Én szegény fejemet ócsémmel árvává tevék.
„Én velek egy hadban nem akarok járnom,
„Inkább mindenkoron ellenek állanom;
„És ha lehet tőlem, azon gondolkodom,
„Atyám haláláért rajtok akarok halnom.
Királyné asszonytól az urfi elválék,
Jó Hunyad várába mikoron érkezék,
Csak másod nap neki vígan azt beszéllék:
„Déva városában kétszáz török nyugodnék.
Vitéz Török János oly nagy örömbe lön.
És a nagy Istennek hálaadásba lön,

Digitized by Google

Ő jó szolgáival hamar tanácsba lőn,
Csak száz hetvenöt magával készületbe lőn.
Ez urfi indula, az várost megüté,
Tisztességgel nagy nyereséget ott nyeré,
A két száz törökct, mert ő ám megveré,
A fő agájokat ám ő ott megöleté.
Zászlót igen szépet egy törökkel küldé
Ajándékon Frater (Martinuzzi) Györgynek hamar küldé,
Azt jó neven vévé, ugyan megköszönő,
És mind Erdélyország tőle jó neven vévé.
Ezt meghallá Kászon, el kivakarodék. —
Elindula Kászon basa nagy éhséggel,
Maroson költözék éjjel sietséggel,
Lippa felé siet nagy hertelenséggel.
Akkor Varkucs Tamás vala egy kis erővel,
Simándnál gyüjtezik; mert nem sokan vala,
Kászon basa hallá, ottan elindula,
Varkucs hallá; hamar előle elszála;
Reávigyázván ő, a Körösön általszála.
Ezt megérté Kászon onnan ő éltére
Kéncses Buda felé ő hamar siete.

Igen meghomályositotta azzal ezen győzelmét, hogy még ugyanebben az esztendőben, a maga feleségét, Balassa Borbálát, akit parázsnasággal, igazán-e, vagy hamisan vádolt? nem tudhatni, csak maga oktából, s minden törvénylátás nélkül fővétellel büntette meg.

A következett 1551. eszt. ujra hasonló vitézséget mutatott Lippa várának s városának Ulaman, Uliman vagy Ulomán török basától való visszavételekor, amikor már ő igen hűséges követője volt első Ferdinánd királynak, minekutána már Izabella Erdélyből kiment volna. A maga magyarjaival, és a vasas németekkel a Maros vize mellett állapodott ő meg Lippánál, közel a Báthori András és Nádasdy Tamás huszárjaihoz, a fővezér Casztaldó rendelése szerént. Itt kellett neki a parancsolat szerént akkoris állani s vigyázni, mikor a tábornak másik része, a városbeli törökökön erőt vett, és a város kőfalain szabadabban mászkálhattak be a mieink. A városban megrémült törököknek egy része a várba vette magát, mintegy hétszáz lovas pedig a Maros felől való kapun rohant ki, de azok is a bódúlás közben kétfelé szakadtak, és közőlök mintegy negyedfélszáz a parancsolt helyen álló Török Jánosra bökkent, amikor ő is álló helyéből kimozdult magyar-

Digitized by Google

jaival, és azokat nagyobb részént levagdalta, ami kevesen elszaladhattak közőlök, azokat a Báthori lovasai apritották le mind egyig. Ezt bővebben adja elő Tinódi ezen verseiben:

Lajtrákat nagy sokat falhoz támogatnak;
Sok helyen vitézek kőfalon behágnak,
Belől törökekkel nagy viadalt tartnak,
Az álló seregek, mind helyeken állanak.
Zörög az ég Lippán nagy sivalkodástól,
Jézust, Allát, nagy felszóval kiáltástól,
Sok puska hányástól, sok kard csattogatástól,
Az ég homályosult mind a kétféle portul.
Az Ulimán látá, népével futamék,
Jó Lippa várába szertelen béesék.
Népe a kapuig kegyetlen vágaték,
Árokba a hidról nagy sok török leesék.
Legottan a török kétfelé szakada,
Egyik rész a várba el beszalada,
Másik rész egy kis kapun kiszalada,
Hétszáz lovag török városból kiszalada.
Álló sereg ám ott háromfelől vala,
Az egyik sereggel Török János vala,
A szerencse akkor lám ugy hozta vala,
Fele a hétszáznak ő reá talált vala.
Midőn a töröket, vitéz hogy meglátá,
Ottan a sereget reája nóditá,
Szömbe törökökkel ott erősen viva,
Vitézekkel ösze sok töröket hullata.
A Maroson törökek általgázlának:
Báthori Andrással vitézi jutának,
Vitézek meg vissza törökeket vágák,
Spaniolok miá a vizbe behalának.
Sőt jó Török János ügyében találá
Az egy fő törökre, kivel szömbe álla;
Török János lován immár hét seb vala,
Szömbe a törökkel ott oly igen ví vala.
A szerencse neki bizony jól szolgála,
Töröket lábáról mert ő letaszita,
Hegyes törrel földön oly igen jakdosa:
Török a földről hozzá igen vág vala.

Digitized by Google

Találá a török urfinak a lábát,
Félig ketté vágá az ő kengyel vasát
És megsebesité csizmáját kapczáját,
Végre ott megöle Török János a pogánt.
Dúlák fel sákmánlák a Lippa városát,
Minden felől körülvevék ők az várat,
Kasokat töltének, rakának tornyokat
Négy felől szegezének reá szép álgyúkat stb.

Hogy még nagyobb jussal birhassa Debreczen városát, mint eddig birta, négyezer forintot adott Izabellának, melyben már akkor is volt ezer kétszáz tizenhat porta. Erdélyben Déva és Lippa közt, egy kastélyt kezdettek volt a törökök épiteni, hogy abból egész Erdélyt zabolán tarthassák, és már a kastélyba katonákat is szállitottak. Minthogy Hunyadot és Dévát ez a János birta, leginkább őt érdeklették volna azok, ha ott magokat megfészkelhették volna; reájok ütött azokra 1555. eszt., és azokat mind levágta, a kastélyt pedig szélyelhányatta. A török császár Debreczenben az ő jószágában 1561. eszt. egy kastélyt akart épittetni, s azt katonákkal megrakni, melynek mimódon vehette János elejét, nem tudhatni. Halála 1562. eszt. 7. jun. történt, ugy látszik Déván. János és Bálint fiai maradtak.

Török Ferencz. Ez is a nagy Török Bálint fia, és igy a közelebb irt János testvérje. Az osztályban neki jutott jószágok s várak-Pápa stb., nem a Szapolyay ház, hanem első Ferdinánd király birodalmában esvén, mindenkor megtartotta hűségét, mind Ferdinándhoz, mind annak fiához Maximiliánhoz. A győri kapitány Eck gróffal, Magyar Bálinttal, Gyulaffy Lászlóval s másokkal, együtt fáradozott Hegyesd várának a törököktől való visszavételében 1562. eszt. Ugyan Eck gróffal együtt ment Palota vára alá 1566. eszt., hogy onnan, a Thúry György nyakáról elűzze a budai Oroszlán basát. De mivel már akkor csak a hült helye volt a törököknek Palotánál, arról kezdett tanácskozni a gróf és vele lévő urakkal, mit és hol mozditson már valamit a törökök ellen. Azelőtt harmad nappal, a maga egyik hadnagyát, Csokonay Demetert, elküldötte vala Ferencz a táborból egynehányad magával, hogy kémlelje meg a törökök mozgásait. Épen mikor legjobban állana a beszéd az urak közt, akkor érkezik elő Csokonay egy török fogolylyal, aki azt állitotta, hogy Veszprémből kétszáz török mostanában kiment, és csak kevesen maradtak otthon. Maga pedig Csokonay azt mondotta, hogy mikor őt a veszprémi törökök meglátták, ő reá sütöttek egy ágyút, és abban a pillantatban a

Digitized by Google

vár falának egy része, nagy ropogással a mélységre lezuhant, melyből a még fenálló résznek mivoltát is lehet gondolni. Ezt hallván Török Ferencz, Thúry György s a többiek, mindjárt kérték a grófot, hogy ezt a jó alkalmatosságot ragadja üstökön. Hajnal hasadtakor meg is inditotta a gróf a tábort Palota alól, és déltájban Veszprém alatt állapodott meg. Hogy megláttak a törökök a keresztyén tábort, két ágyút lobbantottak arra. Amint elsültek az ágyúk, a vár falának az a része is, az ágyúkkal és pattantyusokkal együtt, a mélységre omlott. Akkor berohantak a magyar s németek a várba prédálni s öldökölni. Sok török kereste a haláltól való szabadulást a magyar katonák ölében, melyből a lett, hogy a felhevült németek, a törökökkel együtt, a magyarok közől is sokakat megöltek. Elégett a templom, melyet a sz. István király felesége Gizela épittetett vala, elégett a torony is, a benne lévő harangokkal együtt.

Azután kevés napokkal jelenvolt Ferencz Maximilián királylyal a győri táborozásban. Lásd Thúry György. Jelenvolt 1567. eszt. a pozsoni diétán, és ott ő rendeltetett ki Pethő Jánossal arra, hogy a túl a dunai egynehány vármegyékben lakó uraknak pereit, holmi jószágok felett igazitsa el, és a törvény ülést, még azon esztendőben Pápán 15. aug. kezdje el. Ugy látszik öt is megkereste volt, a Maximilián király ellen háborúságot gerjeszteni kivánó Bocskay György, de mivel semmi roszban világosan utól nem éretett, neki a király megkegyelmezett a pozsoni diétán 1569. eszt. Ezen diéta után két esztendeig sem élt. Ugyanis az ő halálát, mint ujságot 1571. eszt. 15. jan. irta meg Veráncsics Antal érsek Bécsből, Maximilián királynak, talán Prágába. Országh Borbálától egy fia István, és három leánya maradt, u. m. Zsuzsanna, Nyáry Pál felesége; Rosina, aki Hommonay Istvánhoz ment férjhez; és Ilona, de akiből mi lett, még eddig nem tudhatni. Az özvegy Országh Borbála, férje halála után, csak hamar gróf Eckhez, a győri kapitányhoz ment feleségül, de azzal csak kevés hónapokig, vagy hetekig élhetett, mivel Eck Győrben a most emlitett 1571. eszt. 14. máj. meghalálozott. Harmadik házasságra Geszty Ferenczczel lépett Borbála.

Török Bálint. János fia, Bálint unokája. Erdélyben lakott. Első felesége Cserepovics Katalin 1572. eszt. halt meg, és Dévához közel egy oláh faluban temettetett el, ahonnan az ő koporsó kövére ezen versek metszettek:

Olczaravit moerens hoc Margaretha sepulchrum
Condiderat natae quae Catharina suae.

Digitized by Google

Ista virum Kató dilexit amore, Deumque :
Hanc genus, hanc pietas, nobilitatque thorus.

Második feleségétől, Orbay Margittól, egy fia János lett, de aki mag nélkül halt el; és Katalin leánya, aki először denghelegbi Mihálylyal, másodszor Vadász Mihálylyal lakadalmazott. Az özvegységre maradt Orbay Margit, Apaffy Miklóssal, Kükülló vármegye főispánjával lépett második házasságra, kitől Ferencz és György fiai lettek.

Tosu. Lásd Tas.

Tóth László. (Szomszédvári). Zsigmond és Albert királyok idejében, Zágráb vármegyében, az Unna vizénél egy Kosztanicza nevű várat birt, de ő mag nélkül elhalván, azt a várat az Albert özvegye Erzsébet királyné, Cillei Fridrik és Ulrik grófoknak ajándékozta 1440. eszt.

Tóth Mihály. Egynehány esztendeig szegedi főbiró volt első Ferdinánd idejében. Minekutána pedig a törökök Szegedet elfoglalták, és ott Szulejmán török császár téglából egy erős várat épittetett, Mihály a török jármot megunván, Szegedről, ahol őt a lakosok közönségesen szerették, Debreczenbe jött lakni. Hálálos ellensége volt a török névnek. Jelenvolt 1551. esztendőben Lippa ostromlásában, és Balassa Menyhérttel ő is elment onnan Ulomán basa után, annak megfosztására.

A következett 1552. esztendőnek elején Erdélybe ment ő Casztaldóhoz, a Ferdinánd fővezérjéhez, és annak azt igérte, hogyha valami sereget bizna az ő kezére, ő Szegedet könnyű móddal visszavenné a törököktől, mivel az ő ott lévő ismerősei s jó akarói, ő neki a kapukat minden bizonynyal megnyitnák, és ő az ott való hétszáz halászszal is titkos egyetértésben van, akik az ő seregét a Tiszán s Maroson oda szállitanák, ahova ő akarná. Minthogy egy szélesen kiterjedő hasznú nyereség lett volna, ha Szeged kézre kerülhetett volna, nem vélte Casztaldó siketségre az ő beszédét, hanem tavasz felé, egynehány ismeretes vitézeket, mind magyarokat, mind idegen nemzetbelieket, Mihály mellé kirendel. Ilyenek voltak Bakics Péter, Dóczy Miklós, Dersffy István, ezenkivül a lippai kapitány Aldana Bernát és Perez Alfons, mindketten spanyolok s a t. Debreczen környékén ötezer hajdút szedett össze Mihály, kiket ő Nagy Ambrussal vezérlett. Minekutána ő ezeket egyesitette az emlitett vezérek seregeivel, azok őt a maga hajdúival előre elküldötték szerencsét próbálni. Járatlan s szokatlan utakon, sásas nádas helyeken vezette ő a hajdúkat, és olyan tekervényesen tette a mozdulásokat, hogy minde-

Digitized by Google

nek azt gondolták, hogy Becskerekre szándékozik. Azonban egy éjjel Szegednek fordul, a halászokkal a vizen katonáit általszállittatja, a városnak legnagyobb kapuját megnyittatja, a bátorsággal alvó törököket, nagy orditások közt szabdaltatja, úgy hogy maga Hederbeg is, akire volt a város és vár őrizete bizva, fél mezitelen szaladhatott a városból a várba. Sok török veszett el, mind fegyver által, mind a Tiszába. Ekképen a várost elfoglalván, ötszáz hajdút küldött el, hogy azok a várba is rontsanak be, de Hederbeg magát rendbeszedvén, azokat nagynehezen visszatolta. Ezek is tehát visszamentek a város dúlására s prédálására. Szörnyű volt a kincs, a pénz, az arany és ezüst edény, ezeken felül a selyem és egyéb ruhák, melyeket a boltokból s másunnan a török és zsidó kereskedőktől, vámosoktól s a t. összeszerzettek s ragadoztak a hajdúk. Azonban elérkeznek a többi vezérek is, Aldana s mások a spanyolokkal, németekkel s magyarokkal. Ezek is mindnyájan szintén olyan édesdeden iszogatták a szerémi, baranyai és somogyi jó féle borokat, melyeket a pinczékben találtak, mint a hajdúk, úgy annyira, hogy a keresztyén táborban nagy zabolátlanság s függetlenség kezde uralkodni, és a közkatonák a vezérekre s tisztekre igen keveset hajtottak, az őrállóhelyekre ki nem állottak s a t., kivált Horváth Ferencz sokat javaslotta, hogy tovább ne szerencséltessék, hanem a nyert nagy prédával álljanak elébb; de őt a hajdúk s egyebek kicsúfolták, és nyúl szívűséggel vádolták.

Ezek alatt Hederbeg, Alit, a budai herélt basát segitség iránt megkeresi. Egy Damián nevű rácz ember által küldötte el hozzá a levelet. Istvánffy azt irja, hogy Damián, egy galambot vitt el magával, és Budán Ali basával, két ugyanazon egy értelmű levelet iratott, melyekben mindenikben igérte Ali, hogy sietve fog menni Hederbeg szabaditására. Egyik levelet vékony fonallal, vagy czérnával a galamb lábára kötötte, másikat magánál tartotta, hogy igy vagy egyik, vagy másik levél annál bizonyosabban elérkezzék Szegedre. Amint Budán elbocsátotta Dámián a galambot, az a czédulával együtt egyenesen haza repült Hederbeghez, maga is pedig Damián egynehány napok mulva utána érkezett annak, és igy Hederbeg mind a két czédulát vette. Ali sok várból magához vonván az őrző seregeknek nagyobb részét, egy jó erős táborral nyomult éjjel-nappal Szeged felé. Az ő közelgetésének hirére sem józanodtak ki a hajdúk, és sokan mások is; sem pedig a tisztek parancsolatjokra is a csapszékeket s pinczéket oda nem hagyták. A lovasok inkább engedtek. Azok Bakics Péter és Aldana szavára lóra ültek, és a városból Ali eleibe kimentek. Épen a kapuban a Bakics lova lerogyott, és arról maga Bakics is a földre leesett, melyből mindnyájan

Digitized by Google

roszat jövendöltek. Hederbeg a lovasok kimenetelét látván, a városra ágyúztatott, amikor aztán a hajdúk is csapatonként mentek ki onnan, ha mind ténferegve is a lovasok után. Hogy a szegedi mezőre jutott Ali, kétszer csapott össze a mieinkkel, és azokat mindenkor visszatolta. Főként a hajdúkat üldöztette Ali, és akiket megkaphatott, mind levágatta. Tóth Mihály nád kévéken uszott által a Tiszán huszad magával. Ali a győzelem után a városi népen kegyetlenkedett. Ötezer orrt, és negyven zászlót küldött Konstantinápolyba. De neki is igen sokba került a győzelem.

Még el nem mult ez az esztendő, hogy Tóth Mihály ismét egy bizonyságát mutatta annak, hogy a törökök ellen nem elég a gyülölség, hanem okos vigyázóság, és jó erő kellene azoknak szarvoknak letörésére. Ugyanis ő volt a fő oka, hogy Lossonczy Istvánnak Temesvárba semmi segitsége sem érkezett, amint felebb Lossonczy István alatt meg lehet látni.

Tóth Sebestyén. Ez is első Ferdinánd király alatt élt. Általánfogva ellenkező indulattal viseltetett a törökökhöz, mint a közelebb irt Mihály. Ugyanis ő önkényt török vallásra állott, és azután amint csak tőle telhetett, nem csak tanácsával, hanem mint különben nem utolsó bátorságú s karú vitéz, a keresztyén magyaroknak fosztogatásival is rontására járt. Ez volt az oka, hogy mikor aztán a szigeti katonák őt horogra keritették s elfogták, őt a nádor-ispány Nádasdy Tamás, a keresztyén tábor szemei láttára megégettette 1556. eszt.

Toxus. Lásd Taksony.

Trencsényi Máté. Lásd Csáky Máté.

Tuhutum. Lásd Töhötöm.

Tvartkó. Bosnyákországi bán lett 1349. eszt., de Lajos magyar király megegyezésével 1366. eszt., magát királynak koronáztatta, és az időtől fogva királyi titulust viselt. A Tvartkó atyja Ulászló testvérje volt, a Lajos magyar király felesége Erzsébet atyjának, István bánnak, és e helyébe lett vala bánná huszonkét esztendőskorában. Mig Lajos élt, mindég megtartotta Tvartkó a magyar koronához tartozó hűségét és engedelmességét; azután is igérte ugyan 1385. eszt. Gara Miklóssal kötött szövetségében Erzsébet és Mária királynéknak barátságát, de szava mellett nem soká maradt, sőt már 1388. eszt. mindeneknek szállást adott, valakik csak a Magyarbirodalom békességének felzavarását munkálták, p. o. Horváth Jánosnak, Palisna Jánosnak és ezeknek követőinek. Nem elégedett azzal sem meg, hogy Chulm vármegyét visszavette, melyet Lajos vett vala el ő tőle; hanem Dalmáczióban is sokat elfoglalt, mint Spalatró, Tragur (Traw) és Sibenik (Sibenico) városait 1389. eszt. Ugyanazon esztendőben sze-

Digitized by Google

rencsésen hadakozott Lázárral, a ráczok királyával, a törökök ellen, amikor Lázár ugyan elesett, de a győzelem a keresztyéneké lett. 1391. eszt. halt meg. Egy maga nevét viselő, házasságon kivül származott fia maradt ennek a Tvartkónak, aki idővel hasonlóképen bosnyákországi király lett. Zsigmond magyar király ellen sokat torzsalkodott ez az ifju Tvartkó. Nevezetesen pedig 1406. eszt. Nápolyi Lászlóval olyan egyességre lépett, mely szerént a Zsigmond ellenségit és pártosait, nem csak segitette, hanem mikor azokat Dalmácziából kinyomták, azok ő nála szabad menedékhelyet találtak. Ezen az okon 1408. eszt. hatvanezerből álló fegyveressel ellene ment neki Zsigmond, őt meggyőzte, Tvartkót száz huszonöt pártossal elfogta, ezeket mind a Bosna vizébe hányatta, Tvartkót pedig fogságra Budára hozta. De nem sokára szabadon bocsátotta őt, mi után a maga hűségére őt feleskette volna. A Tvartkó fogságba esésének és Zsigmond hűségére lett esküvésének az a gyümölcse lett, hogy sok dalmácziai város, u. m. Tragur, Spalatró, Sibenik, Auráná és Knin, követeik által magokat Zsigmond kegyelmébe és ótalmába ajánlották.

U.

Ubul Mihály. Negyedik Béla és ötödik István királyok idejében élt. Mikor még ötödik István 1262. eszt. csak erdélyi herczeg, és Magyarország egy darab részének ura volna, ennek a Mihálynak ajándékozott a sáros-pataki várban egy félben maradt tornyot, hogy azt épittesse meg és örökösen birja maga és maradéka. Minekutána pedig István királylyá lett, 1271. eszt. Szabolcs vármegyében két pusztát nyert ő tőle Mihály, melyeknek nevök Nunkupul és Tuth volt. Ez a Nunkupul és Tuth, talán csak az, ami alább Ubul István alatt, Napkor és Guth. Ezeket a pusztákat ugyan még második András király ajándékozta vala Ubulnak, a Mihály atyjának azért, mert mikor Kálmán herczeg az oroszok ellen hadakozott, Egyed, az Ubul testvérje, ő mellette vitézül esett el; de valami módon elidegenedett volt az a jószág az Ubul gyermekeitől, most hát azt István ennek a Mihálynak visszaadta. A többek közt ez az érdeme volt Mihálynak, hogy mikor István mellett hadakozott, jobb kezén és bal lábán nagy sebeket kapott. Ez az Ubul volt a Kállay familiának törzsöke. Két fia volt, u. m. István és Pál. Ezeknek adta Kun László 1290. eszt. egy Karansebesen költ levele által, a leleszi klastromon való jus pa-

Digitized by Google

tronátust, melyet a Miczbán Simon fiától vett el, azoknak valami hűségtelenségökért.

Ubul István. (Semjéni). Mihály fia, első Károly király alatt élt. Amade palatinus némely jószágokat elfoglalt vala erőszakkal, már vagy ő tőle, vagy pedig az atyjától, p. o. Semjént, Szt.-Mihályt, Gúthot és Napkort. A szalacsi gyülés, ahol a Bihar, Szabolcs, Szatmár, Közép-Szolnok, Kraszna vármegyei uraság és nemesség jelenvolt, Rátold Dósa elölülése alatt, ezeket a jószágokat Ubul Istvánnak visszaitélte 1317. eszt. A gyülés végezését Rátold Dósa elküldötte a királyhoz, aki akkor épen Komárom vára alatt volt, melyet Trencséni Mátétól akart visszavenni. A király a szalacsi gyülés szentencziáját, a vele levő érsekekkel, püspökökkel és egyéb főrendekkel közölvén, azt helyesnek találta, és királyi levelével azt meg is erősitette. Belenics Pállal és Benedekkel is volt Ubul Istvánnak valami osztó pere. Lásd Rátold Dósa.

Ubul. (Kállai). Mikor a génuai köztársaság első Lajos királyt a velenczésekre hitta segitségül, és Lajos abbeli boszuságából, mert a velenczések azt nem engedték vala meg, hogy a Pádua és Ferrara városbeliek ő tőle vegyenek sót, tizezer embert küldött 1379. eszt. a velenczésekre, ott volt ebben a seregben ez az Ubul is, és igy akikkel itthon valami pere volt, azt azokkal nem folytathatta. Ezen az okon maga Lajos azt parancsolta Diósgyőrben kelt levelében a palatinusnak, Gara Miklósnak, és az ország birájának, hogy az ő perének elővételét halasszák, és hagyják abban az állapotban, melyben akkor volt. Ugyanezt parancsolta Ubul Mihály iránt is, aki itthon volt ugyan, de a hadban lévő Ubul nélkül, dolgát folytatni nem tudta. Talán ez a velenczésekre járt Ubul volt az is, akihez, Lajos halála után, annak özvegye, Erzsébet királyné 1384. eszt. egy levelet küldött Temesvárról, melyben őt eddig való hűségéről megdicséri, és arra inti, hogy ezután is a királyi ház ellenségivel, s különösen Laczk Istvánnal, a volt erdélyi vajdával, ne társalkodjék s ne tartson.

Ugody Ferencz. Székesfehérvári prépost, kit is Martinuzzi György ajánlására, Ferdinánd király, csanádi püspökké tett 1549. eszt. Két vagy három esztendő mulva hagyta üresen a püspöki széket, Medgyaszay Ferencznek.

Ugra. E volt a legelső horvátországi bán, akit tudni lehet. Kálmán király idejében élt. Minekutána Kálmán nem csak egész Horvátországot meghódoltatta; hanem Dalmáczíát is nagyobb részént a maga hatalma alá hajtotta; de még Arba nevű sziget és város hátra volt, annak megvételére, ezt az Ugrát, a bánt küldötte el tizenhárom

Digitized by Google

hajóval Kálmán; de azuttal Ugra Arbát el nem foglalhatta; mert a magyaroknak hajóit a nagy szél elszórta, az arbaiak is bátran viselték ellenök magokat, és egyet a hajók közől el is fogtak 1102. eszt. Amint nevéből is lehet gyanitni, ez az Ugra magyar volt, és talán ő volt az is, aki felől azt irja Thuróczy, hogy mikor Kálmán sz. László idejében az egri püspökség elől Lengyelországba futott, Ugra nevü volt egyik utitársa.

Ugrin. Harmadik Béla és Imre királyok alatt győri püspök, és mind a két király előtt nagy tekintetü és kedvességü ember volt. Mikor veres szakállu Fridrik császár 1189. eszt. a keresztes hadakkal a szent-föld felé, Magyarországon keresztül utazott, Béla nem csak az, hogy őt szivesen fogadta, és egész táborát mindenféle enni-inni valóval dosztig tartotta; hanem egynehány ezer magyarokat is adott mellé, akik vele együtt a szent-földre vándoroljanak. Ezen magyarok vezérévé Ugrin püspökőt tette. Sok hasznát vette eleinte Fridrik ennek a magyar segitségnek, mert mindenütt e járt elől a csehekkel, és a magokat előadott sok akadályokat, azokkal együtt elháritotta, melyeket a bolgárok és szerbek hánytak volt a Fridrik tábora eleibe. De Nissa (Neisse) városán tul nem messze mentek Ugrin és a magyarok Fridrikkel; mert Béla követeket küldött utánok, kik által azt kérte Fridriktől, hogy az ő magyarjait mindnyájokat bocsássa vissza; kiknek Fridrik, ha mind ránczos szemöldökkel is, szabadságot adott a visszajöhetésre. Visszajött hát ekkor Ugrin és a magyarság nagyobb része; de csak ugyan maradtak Fridrik mellett még is némely magyarok, akik ő vele utjokat tovább is folytatták. Nevezetesen Filippolis városa alól magyar főembert küldött Fridrik a görög császárhoz, hogy attól a keresztes hadnak Görögországon szabados általmenetelt kérjen. Hihető azért hitta Béla a magyarokat vissza, mert megtudta, hogy a görög császár és Fridrik közt, nem igen jó egyetértés van, neki pedig a görög császár veje volt, és igy annak rontására nem akarta a maga népét bocsátani. Micsoda kedves embere, sőt barátja volt Ugrin Imre királynak, megtetszik azon levélből, melyet ő iránta küldött harmadik Incze (Innocentius) pápa a magyarországi papsághoz. Nagy hűséggel viseltetett Ugrin a kisded harmadik László királyhoz is, Imre halála után, és mikor Lászlót az atyja Bécsbe vitte, ugy látszik Ugrin is elment azzal; mert ott Lászlónak reménytelen halála történvén, holttestét Ugrin hozta vissza, hogy Fehérváron eltemettessék 1205. eszt. Talán maga is azon esztendőben halt el, amikor már esztergomi érseknek volt választva.

Ugrin vagy **Hugrin.** Második András király kanczellárja és a

Digitized by Google

szent-földre egyik utazótársa, azután pedig kalocsai érsek 1218. esztendőtől fogva Berthold helyébe. A nevét sokféleképen irják, p. o. Ugolinus, Hugelinus, Hugnevillus s a t. Mikor András király a sz. földre szándékoznék, költségeinek pótolására a magyar korona némely jószágait elidegenitette; mint p. o. Zádort a velenczéseknek adta hajókért. Ezen dologban 1220. eszt. azt irta harmadik Honorius pápa Ugrin érseknek, hogy az olyan jószágokat, ha szinte András esküvés alatt idegenitette is el, esküvését nem tartozik megtartani; mert mikor őt megkoronázták, akkor arra esküdött meg, hogy az országot és annak jusait a magok egész voltokban csonkulás nélkül meg fogja tartani. Ugyanakkortájban, ismét a szent földre készült Ugrin, és evégre a pápától kért tanácsot mikor induljon el. A palatinus, Miklós, és Róbert, a veszprémi püspök lettek volna nevezetesebb társai; de bizonytalan mi okon a szándék idétlent szült. Itthon igyekezett hát Ugrin kipótolni amit a szent földön elmulatott. Ugyanis a király Bosnyákországba küldötte őt, hogy onnan a patarén nevü eretnekeket irtsa ki, azt igérvén neki, hogy amely helyekből azon eretnekséget kitisztitandja, azoknak jövedelmeit neki fogja adni. Nagy hűséggel eljárt Ugrin a reábizott dologban, András is megállott szavának, és a pápa is Ugrinnak azokhoz való jusát levelével megerősitette. Hogy pedig az elnyomott eretnekség magát többé ki ne adhassa, a szerémi püspökséget 1229. eszt. felállitotta. Bácson pedig egy olyan ispotályt fundált, melyben sok beteg s nyomorult talált magának enyhelyet s tápláltatást. Negyedik Béla király alatt 1240. eszt., a pápa parancsolatjára Rómában kell vala már húsvét ünnepét tölteni Ugrin érseknek; de mikor épen oda készülne, híre futamodik az országban a tatárok jövetelének, azért mind neki, mind a többi hivatalosoknak itthon kelle maradni. Voltak olyan agyafúrt magyarok, akik azt hireszlelték, hogy a tatárok felől való hirt, csak a papok költötték, hogy Rómába ne keljen nekik menni; sőt ugy látszik maga a pápa is kételkedett azon hírnek igazsága felől; mert mind az esztergomi érseket, mind magát a királyt nagyon szorgalmaztatta, hogy a hivatalos papokat minél hamarabb küldje. De nem sokára utána érkeztek a hírnek a tatárok, és 1241. eszt. márczius hónap közepén, már Pest körül égettek, gyilkoltak, pusztitottak. Béla király Pest kősalai közé rekeszkedett, s mivel igen kevés katonái gyültek össze sok iparkodása utánis, onnan ki nem jött, ámbár sokképen igyekeztek a tatárok őt onnan kicsalni. Nem tetszett Ugrinnak a király félénksége, azértis egy csoport magyarsággal rajtok hajt a tatárokon, a király tilalma ellen, és velök csatába akar bocsátkozni; de a tatárok, mintha megfélemlettek volna töle, megszaladnak előtte,

Digitized by Google

melyet Ugrin látván, vérszemet kap, és annál inkább neki sarkanyuztatja a lovakat. Egy mocsáros helyre akadnak a tatárok, melyen magok általgázolnak, és csak azt lesik, hogy Ugrin is, társaival együtt azon helyre jöjjön; azonban mihelyt abba Ugrin beleért, visszafordulnak a tatárok, a mocsárt körülveszik, repitik a magyarságra a nyilakat, és annyira elfogyasztják, hogy Ugrin csak negyed vagy ötöd magával nyargalhatott vissza Pestre, a királyt vádolván, hogy neki segitséget nem küldött. Mindazáltal azutánis mindég hevesebb volt Ugrin Bélánál, és nem nyugodott, mig őt seregével együtt Pestről ki nem olvasta. Kiindul hát Béla a tatárok ellen, akik szokott hadi fortélyok szerént, neki meg nem állanak, hanem mindaddig hátrálnak előtte, hogy őt a Sajó vizéhez csalogatják, magok a vizen általmennek, és ott egy szép térségre szállanak. Biztatta és nógatta Béla a népet, hogy magát a tatárok ellen, hazája s házanépe mellett emberül viselje; de mivel már ekkor, ugy látszik önkényt futottak a magyarok a magok veszedelmére, a király beszédét csak nevették, magok sokaságához biztak; sőt ami csudálatos, még magok azt kivánták, hogy a király Béla veszitsen. Minden éjszaka ezer katona állott vigyázaton. Mindazáltal egy éjjel, mégis oly titkon lopakodott vissza a tatárság a Sajó vizén, hogy az őrállók csak azon vették észre magokat, hogy a nyilak zápora sürün hull rájok. Nagy kiabálással hirt adnak a magyaroknak, akiket nagyobb részént aluva találtak. De résen állottak Kálmán herczeg, a Béla öcscse, Ugrin, az érsek és a templáriusok, vagy amint a magyarok hitták, a veres barátok nagy mestere. Ezek összevervén magokat, a kezök alatt lévő csoportokkal elejökbe mentek a tatároknak, és darabig keményen viselték magokat ellenök, mig a többi magyarok a magok szemeikből törölgették az álmot; de mivel sáska módra reájok felesedtek a tatárok, a sokkal nagyobb erőnek engedni kénytelenek voltak. Visszamenvén a szabadszájú Ugrin a táborba, mind Bélát, mind az országnak nagyjait szunyátalansággal vádolja, és lésákoknak nevezi, hogy hazájokat a veszedelemből kiragadni nem iparkodnak. Némelyek az ő pirongatására felkészültek, és az emlitett három vezérrel ujra a tatárokra ütöttek, némelyek pedig ugy neki szelesedtek, hogy az alattok lévő lovat is keresték. Kivált pedig Ugrin oly nagy erővel rontott be a tatárok közé, hogy aki csak őt meglátta, nagy sikoltással takarodott előle. A többek is emberül vitézkedtek, de minthogy igen kevesen voltak, nem soká állhatták a tatárok dühösségét. A veres barátok nagy mestere elesett, Kálmán és Ugrin sebet kaptak. Napfeljötte után két órával, közelebb nyomultak a tatárok a magyar táborhoz, azt körülvették, nyillal lövöldözték, és olyan félelembe hozták,

Digitized by Google

hogy az csak a futásról gondolkodott, és hijába biztatta azt hol szép szóval, hol fenyegetéssel a király és Ugrin. Magok nyitottak utat a tatárok a magyaroknak, akik nagy részént Pest felé tartottak, de mindenütt nyomokban voltak azoknak a tatárok, és nagyobb részént elöldözték. A többi nagy emberek közt elesett ebben a hadban Ugrin is, és a kevés megmaradtaknál jó emlékezetét hagyta.

Ugrin. Magyar volt ugyan, és a közelebb leirt Ugrinnak közelről való atyjafia; de császmai prépost, azután pedig spalatrói érsek lett 1244. eszt., ahová maga negyedik Béla nagy dicséretekkel ajánlotta őt. Az akkori időhöz képest tanult tudós ember volt; a bátyja, a kalocsai érsek költségén tizenkét esztendeig tanult Párisban. Maga is tudta mind ezeket maga felől, valamint azt is, hogy ő jó familiából való, a király előtt kedves, magas, sugár termetű, kellemetes ábrázatu, ékesenszóló. Mindezeket megvallja felőle, Tamás a spalatrói esperest is, akinek boszújára lett érsekké, és aki az ő életét megirta. Kevéssel volt több negyven esztendősnél, mikor 1248. eszt. meghalt. Az ő kedvéért ajándékozta Béla a spalatrói érsekségnek azt a földet, melyen a cettinai ispányság (jupanatus cettinensis) vagy uradalom fekűdt.

Ujfalussy Mátyás. A Szalkay László, esztergomi érsek, huszárjainak kapitánya volt, 1526. eszt., mikor őt Péterváradról némely török szökevényekkel, Lajos királyhoz küldötte Tomory Pál, hogy azoktól a török császár szándékáról s készületeiről a király tudakozódhassék. Tizenhat forintot kapott Budán uti költségül.

Ujhelyi György. Ugocsa vármegye küldöttje volt, Bekényi Miklóssal a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Ujlaky Ugrin. Egy volt azon pártos főemberek közől, akik 1299. eszt. nyolczadik Bonifacius pápától, harmadik András király ellenére, az egész ország nevével más királyt kértek. A pápa el is küldötte nekik Robert Károlyt, a nápolyi királynak Máriától, az ötödik István magyar király leányától való unokáját, aki 1300. eszt. augustusban Spalatróba érkezett. Onnan mikor kevés idő mulva Zágrábhoz ment Robert Károly, Ujlaky neki oda eleibe ment, őt királyi módon fogadta, és vele együtt ott mulatott mindaddig, mig harmadik András meghalt 1301. esztendőnek mindjárt az elején. Akkor Amadéval, Csáky Mátéval, és a többi pártosokkal, Fehérvárra kisérte Károlyt a koronázásra; de mivel az ellenkező rész őket oda be nem bocsátotta, Esztergomba mentek, ahol az érsek Katupány Gergely, bizonytalan micsoda koronával Károlyt megkoronázta, de mind ha-

Digitized by Google

szontalan, mert még azután tiz esztendővel nyerhette el a királyságot.

Ujlaky László. Macsói bán volt 1412. eszt., mikor a lengyeleknek zálogba vetett tizenhárom szepességi város contractusának Zágrábban ő is aláirta a maga nevét, több fő magyarokkal együtt. A Hederváry familiából származott. Atyja Bertalan, nagy atyja pedig az a Hederváry Tót, vagy Kont Miklós volt, aki első Lajos király idejében Nápolyországban magát oly jelesen viselte, azután pedig vajda és palatinus is lett. Az Ujlaky név a Szerémségen lévő Ujlak vagy Illok nevü városról ragadt Lászlóra, melyet ő birt.

Ujlaky Miklós. A közelebb leirt László fia, macsói bán, erdélyi vajda, utoljára bosnyákországi király, és egyszersmind aurának perjel, Albert, Ulászló, ötödik László, és Mátyás királyok idejében. Ifjuságának egy részét a Zsigmond király és császár udvarában volt neki szerencséje tölteni. Mind Zsigmond, mind Albert idejében kezdette nagyra menendő vitézségének jeleit mutatni, a törökök és csehek ellen való hadakban. Némely irók, Fristáki, vagy Fristáczki nevet is adnak neki, mivel Nyitra vármegyében Galgócz várát s városát birta, melyet a tótok Freystáknak hivnak. Macsói bán volt már 1440. eszt., mikor Erzsébet, az Albert özvegye, és Ulászló egymással a magyar korona felett huzalkodtak. Ő eleinte az Erzsébet részére állott, annak kisdedének, Lászlónak koronázásán Fehérváron megjelent, és azt a pólyabeli csecsemőt, annak derekára kardot kötvén, katonának beavatta, amint Aeneas Silvius irja. De az emlitett esztendő még korán sem tölt el, hogy Erzsébetet odahagyta, és Ulászlóhoz állott; annak udvarlására Budára ment, és talán akkor tette őt Ulászló erdélyi vajdává, Hunyadi János mellé, akinek ő aztán mig az élt, igen sok hadakozásában oly hűséges Achátese volt. Elment az Ulászló koronázására is Fehérvárra, ott másokkal együtt annak hűségére feleskűdt, és ott Rozgony Simonnal ő viselte gondját Gara Lászlónak, akit fogva azért biztak vala ő reájok a magyarok; mert a koronát Erzsébetnek általadta, és most nem lehetett azzal Ulászlót megkoronázni.

Gara kiszabadulván a fogságból, fegyverrel akart magáért boszútállani; de Ujlaky Miklós és Hunyadi János, őt Bátaszék és Szekszárd körül igen megvertók. A következett 1441. eszt. Belgrád körül segitett Hunyadinak, Isák török basát megverni; azután való esztendőben, a Vaskapunál nyert győzelem dicsőségének is egy része ő reá háramlott. Mikor 1443. eszt. Hunyadi, Ulászló királylyal Szerbiába, Rácz és Bolgárországba a törökök ellen ment, akkor nem mehetett

Digitized by Google

el ő velők Ujlaky valami betegsége miatt. De mig oda jártak, meghallotta Hunyadi, hogy már megfordult, és jobbacskán van; mindjárt levelet küldött hát ő hozzá, Antal nevű postája által, és addig nyert szerencsés győzelmeit megirja neki; egyszersmind pedig arra kéri, hogy ő hozzá minél hamarabb siessen; bár ha mind csak tizenhat lovassal is, mivel az uton semmi veszedelemtől nem tarthat. Elment Ujlaky, nem tizenhat, hanem annyi fegyveressel, amennyit összegyüjthetett, és minekutána seregét a Hunyadiéval egyesithette, azzal együtt, egész Sófia városáig mindent felprédált, és a törököknek sok fészköket felverte. Ulászló szerencsétlen halála után, a magyarok, az Albert és Erzsébet már emlitett fiát, Kis Lászlót választották királynak, akit Fridrik császár maga tutorsága alatt tartott. Követeik által tehát 1445. eszt. kérték a magyarok Fridriktől a Kis Lászlót, hogy azt ő nekiek adja ki; de a követek Fridriken semmit sem vehettek, s tőle a Kis Lászlót ki nem vájhatták. Mind a két fél abban egyezett meg, hogy Ujlakyt hivják fel Bécsbe. Vissza is jöttek ő érette Gara László és mások; de bizonytalan mi okon, ő akkor el nem ment, hanem azt kivánta, hogy Fridrik császár követei hivják meg őt. Maga küldött hát a császár ő érette olyan embereket, akik nagyobb részént Magyarországon is ismeretesek voltak; akik őt Sopron mellett egy faluban találták, és a császár nevében meghitták. Elment ezeknek szavokra Ujlaky, maga mellé vévén Marczaly Imrét, és sok más nemest, ötszáz könnyü lovast, kétszáz vasast és huszonnégy kocsit. Miker már Bécshez közelitene, nemcsak az egész város népe kitódult az ő nézésére, amint az emlitett Aeneas irja, hanem maga Fridrik császár is kijött ő eleibe. Nem tudják mi volt az oka, hogy Fridrik előtt sem szállott le lováról. Minekutána tanácskozásra került a dolog, Ujlaky kivánsága is csak a volt, ami azelőtt a követeké, t. i. hogy Fridrik a Kis Lászlót adja ki, hogy azt a magyarok magok királyának megkoronázhassák. Sok vetélkedés után a császár igy adta ki utolsó akaratját, hogy ámbár már a Kis László meg van koronázva; mindazáltal ám koronázzák meg őt ujra a magyarok; de fel ne kenjék, azután Pozson várával s városával együtt, adják vissza őt a császárnak, hogy azt tovább is magánál nevelhesse. Erre a magyarok nem állottak, hanem Bécsből hazaindultak. Maga is a császár kikisérte őket a városból. Már ekkor a Kis László király Laxenburgban volt, és némelyek arra kérték Ujlakyt, hogy forduljon el annak látogatására, de ő azt felelte: még nem tudom ki lesz királyom, én azt a gyermeket nem tisztelem, mig királyomnak nem szólithatom. Mindazáltal sok más magyar el ment Kis Lászlóhoz, s a többek közt

Digitized by Google

Széchy Dienes az esztergomi érsek, aki mihelyt meglátta a Kis Lászlót, azt megcsókolta, sok aranynyal megajándékozta, és neki ezt mondotta: Ah mely sokat futottam fáradtam melletted, mely sok kárt s veszedelmet láttam miattad, de mind azokat elfelejteném, csak téged hazámban királynak láthatnálak. Még azután harmad napig mulatott az érsek a császárnál, Ujlaky pedig egyenesen hazajött. Mindazáltal azután sem volt soha Ujlaky idegen a Kis Lászlótól; sőt mihelyt haza érkezett, vajdatársával Hunyadi Jánossal összebeszélt, hogy annak jusát teljes erővel ótalmazzák, és a császárnak is alattomba hirül adták, hogy ők azokat is kényszeriteni fogják a Kis László bevételére, akik eddig idegenkedtek tőle. Azonban mind a két vajda, külön uton elindul a fehérvári diétára, ahol a Bécsbe járt követeknek számot kellett adni róla, micsoda haszonnal jártak. Kevésbe mult akkor, hogy a két vajda közt fel nem bomlott a barátság, de annak az Ujlaky okossága elejét vette. Lásd Hederváry Lőrincz. Jelenvolt Ujlaky Rakelspurgban (Radkersburg vagy Regede) 1447. eszt., mikor ott a magyarok Fridrik császárral két esztendőre békességet kötöttek. Egynehány rendbeli levelezései voltak 1450. és azt követő esztendőben neki a pápával. Az elsőre az adott alkalmatosságot, hogy a pécsi püspökségben a széki klastromra egynehány törökök ráütvén, azokat a klastrombeliek szerencsésen visszaverték, ugy hogy csak az apátúr, maga kezével négyet ölt meg azok közől. Ennyi ember vérének kiontásáért, le kellett volna tenni az apáturnak, a törvény szerént, a maga hivatalát; de az Ujlaky kérésére, őt a pápa abban meghagyta. Második levelében azt engedte meg Ujlakynak a pápa, hogy az ujlaki klastromból a minorita vagy conventualis barátokat kiűzhesse, akik magok botránkoztató életökkel, magokat mindenek előtt gyülölségesekké tették vala, és azoknak helyökbe observans barátokat szállithasson. Harmadikban azon átok alól szabaditja fel őt a pápa, mely álá amiatt eshetett volna, hogy amely száz ötven arany forint Ujlakon gyült vala alamizsnából, a basileai (bazeli) gyülés számára, ő azokat oda nem engedte elküldeni, hanem az ujlaki nagy templomnak épittetésére forditotta. Ezt annyival könyebben megnyerte, mivel maga tudta a pápa, mely sok költségbe kerül neki a török ellen való hadakozás. Mikor ezek és több olyas levelezések igy folynának, Hunyadi Szendrő várába küldötte Ujlakyt, Vitéz János váradi püspökkel s másokkal, hogy ott ő közte és Brankovich György rácz despota közt a békességet állitsák helyre. Elment Ujlaky és oly szerencsével járt, hogy a despota unokáját is egyszersmind a Hunyadi fiának, Mátyásnak számára eljegyzette. Odajárt Hunyadival 1452. eszt. Bécsbe,

Digitized by Google

és ott sok több főmagyarokkal együtt, összeszövetkezett Fridrik császár ellen, az austriai rendekkel; másodszor is el ment oda, minekutána Fridrik a Kis Lászlót elbocsátotta; sőt harmadszor is még ugyanazon esztendőben, amikor együtt ment Hunyadival s másokkal, hogy a császárral némely váraknak s városoknak, és koronának visszaváltásáról végezzen. Minekutána a Kis László az országlást magához vette, 1453. eszt. költ levele által, az őt Galgócz és Temetvény várainak birtokában ujra megerősitette. Galgóczot még az ő ősének, Hederváry Miklósnak adta vala első Lajos. Ebben a levélben azt az érdemét is emliti László király Ujlakynak, hogy ő a Somogyban és Győr körül pusztitó pártosokat s latrokat maga embereivel szélyeloszlatta, és a lakosokat azoktól megmentette. A nagy Hunyadi János halála után, bizonytalan mi okon, igen nagy ellensége lett ő a Hunyadi háznak, és egyik ő eszközlötte az ifju Hunyadi Lászlónak fogságát s erőszakos halálát. Ő volt egyik közbenjáró, László király és a Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet közt, a békesség dolgában, mig a Hunyadi másik fia Mátyás, Bécsben fogságban tartatott, és ő volt arra kirendelve, hogy Bécsből ezt a Mátyást visszahozza, és mindaddig tartsa magánál, mig Szilágyi Erzsébet azon várakat visszaadandja a királynak, melyeket igért vala, de ebből soha semmi sem lett. Ez az ő Hunyadi ház ellen való vétke volt az oka, hogy László király halála után, mikor a magyarok Pesten királyt akarnának választani, és oda Szilágyi Mihály sok fegyverest vitt, hogy ott az ifju és fogoly Hunyadi Mátyásnak, királylyá való választását sürgesse, Ujlaky nem bátorkodottt oda elmenni, hanem Gara Miklóssal, Bánffy Pállal s másokkal Budán tartózkodott. Oda ment nekik utánok Szilágyi Mihály, és esküvéssel fogadta nekik, hogy minden eddig való hibájok el fog felejtetni, ha Hunyadi Mátyásra voksolnak. Igy aztán általmentek Ujlaky s a többiek is Szilágyival Pestre, és ott Mátyást királynak választották, ámbár azon méltóságra Ujlaky magát méltóbbnak itélte volna.

Minekutána Hunyadi Mátyás haza jött, és az országot kezéhez vette, ezt az Ujlakyt küldötte egyiket a váczi püspökkel Prágába a cseh király koronázására. Lásd Vincze. Alig töltött Mátyás esztendőt a királyságban, mikor némely főemberek, s a többek közt Ujlaky is, Németujváron összegyülvén, ő ellene összeesküdtek, és Fridrik császárt hitták meg ő helyébe magyar királynak. Senki erősebben nem fogta a dolgot Mátyás ellen, mint Ujlaky, ha igaz amit Bonfin ír, hogy t. i. ő Fridrik segitségére három ezer lovassal ment, és Szent-Györgyi Zsigmonddal együtt vezérlette a Fridrik táborát a Mátyás fővezérje,

Digitized by Google

Simon ellen, és azt egyszer meg is verték, de hogy a magyar vért megkiméljék, a kezök alatt lévő katonaságot a Simon üzéséből visszahitták. Hogy ezt a kedvezést megtudta Fridrik, nem titkolhatta el egészen Ujlakytól és Zsigmondtól neheztelését, azért mindketten annál örömestebb visszaállottak Mátyáshoz, aki önekiek kegyelmét ajánlotta. Ezekután mindenkor megtartotta Ujlaky Mátyáshoz tartozott hűségét. Amint Mátyásnak a leleszi prépostho küldött leveléből megtetszik. 1461. eszt. Ujlakyt és Kanisay Szaniszlót, magához Hatvanba hitta Mátyás, hogy onnan velök együtt induljon, az országba beütött cseh latrok ellen, akik Kassa és Eperjes körül, magoknak már erősségeket is készültek csinálni; de mit lenditett akkor Ujlaky, elment e Hatvanba s a csehekre? nem bizonyos. Ugyanakkortájban egy levelet irtak az ország rendei ő mellette Váczról a cseh királyhoz. T. i. Henrik fia ezelőtt egynehány esztendőkkel eljegyzette vala az Ujlaky leányát Hieronimát. A vőlegényt egy ideig tartotta a szokás szerént Ujlaky a maga udvarában, hogy magyarul megtanuljon, a maga leányát is odaadta a cseh király udvarába, hogy az a cseh nyelvbe kapjon. Ámbár pedig már az összeesküvésnek ideje eljött vala, de azt a cseh király halogatta. Eziránt irtak tehát, mint ő reájok is tartozó dolog iránt, a rendek, hogy a király az esketést tovább ne halassza, mivel már mindketten alkalmatosak a házasulandók a házasságra. Oda járt Ujlaky 1463. eszt. Fridrik császárhoz, a korona kiváltására, és Péterváradjára. Lásd Vitéz János. Amely rangot Magyarországon el nem érhetett, megadta azt neki Mátyás Bosnyákországban; mikor őt 1470. esztendőtájban odavaló királylyá tette, ugy mindazáltal, hogy mindenkor a magyar királytól függjön. Mennyire bizott ő hozzá azutánis Mátyás, azzal mutatta meg, hogy mikor 1471. eszt. Kázmér, a lengyel király fia az országba bejött, hogy attól Mátyást megfossza, Mátyás Ujlakytól kérdett tanácsot, mimódon füstölhesse ki Kázmért az országból? Ujlaky azt javaslotta, hogy minél több katonát lehet szerezzen össze ugyan, de a lengyelekkel soha meg ne ütközzék, hanem azokat csak fenyegesse, és szüntelen való félelemben tartsa, melylyel azt fogja nyerni, hogy amely magyarok Kázmérhoz pártoltak, azok azt lassanként oda fogják hagyni; a lengyelek pedig eleség dolgában megszűkülnek, és azután könnyű lesz velök bánni. Megfogadta Mátyás az ő tanácsát, és mindenek ugy lettek, amint Ujlaky eleve megmondotta. Amely nagy ünnep, vagy jubileum Rómában tartatott 1475. eszt., elment az abból való részvételre Ujlaky is, és ott a maga buzgóságának eleget tett. Öregsége ellent nem állván, megjelent Fehérváron is 1476. eszt., mikor oda a Mátyás felesége Beatrix elérkezett, és ott igen so-

Digitized by Google

kat tett annak megkoronázása pompájának fényesitésére. Igen drágának irják az ő öltözetét, melyben ott megjelent; ugy hogy azt, egyéb drága köveken kivül, ötszáz darab gyémánt ékesitette. Nem sokára meghalt ezen pompa után, és az auránai perjelséget testamentomban Szent-Györgyi Bertalannak hagyta, akit azon hivatalban a király is megerősitett 1477. eszt. Meglátogatta őt beteg ágyában Mátyás király, és amint Bonfin irja, maga Mátyás sokszor dicsekedett vele, hogy ő a beteg Ujlaky lába ujjait megvakargatta. Két felesége volt, első a Gara házból, második a pozsoni főispánnak, Rozgony Istvánnak leánya Margit. Egyik leánya Rosina, a goriczi utolsó herczeghez, Lénárthoz ment férjhez, a másik Orsolya, Perényi Istvánhoz, a Zemplén vármegyei főispányhoz, harmadik Katalin, Maréthy Lajoshoz.

Ujlaky Lőrincz. Szerémségi herczeg, a közelebb leirt Miklós fia. Mátyás király udvarában nevelkedett, aki előtt mindenkor igen nagy kedvességben volt, és akit Lőrincz minden hadakozásaiban követett, minekutána fegyverfoghatóvá lett. Ott volt nevezetesen Szilézziában Borosnó alatt, a lengyelekkel való csatázásokban 1474. eszt., és ott egy lovas csoportot vezérlett. Mikor 1479. eszt. Mátyás király, Olmüczben, Ulászlót a cseh királyt megvendégelte, Lőrincznek volt gondja az étkekre s asztal készitésre, mely dologban midőn igen virgonczan forgolódnék, egy lengyel urnak orrát, a maga viseletével, igen felszurta. Igen czifrán volt ekkor Lőrincz öltözve. Atyjáról maradt öve ragyogott derekán, melyet a rajta csillámló jóféle gyöngyökért s drága kövekért, hatvanezer aranyra becsültek. Módot talált benne a lengyel ur, hogy őt sietö foglalatoskodása közben valamivel megháboritotta, melyen való boszuság, oly hamarkezüvé tette Lőrinczet, hogy maga is alig vette észre, mikor a lengyel urat arczulcsapta. Lárma esett ezen dologra az urak közt, de Mátyás és Ulászló jól végére járván, Lőrincz nemcsak büntetés nélkül maradt, hanem dicséretet is kapott. Jelen volt Lőrincz Mátyással az ausztriai hadakban, s nevezetesen Bécs elfoglalásában is 1485. eszt. Mátyás király halála után, mikor a pesti diétán azon versengenének a magyarok, kit válaszszanak királynak, megjelent ott ha mind késön is Lőrincz, Hampó Zsigmonddal, a pécsi püspökkel s másokkal, a maga részéről ezer lovast vezérelvén oda, oly czéllal, hogy ott az ifju Hunyadi Jánost királynak tegye. Seregét a Dunán általszállitván, Pesthez közel vonatott aszal sátort. Ide jött ő hozzá s társaihoz setét éjjel az ifju Hunyadi, Várday Péterrel, a kalocsai érsekkel, és öket arra kérte, hogy az ő ügyét mozditsák elő; azonban általvitte öket a budai várba vacsorára. Azután megjelent Lőrincz Pesten, a b. szüz templomában,

Digitized by Google

az országgyülésen, de Hunyaditól ott sem lehetett őt elállitani, sőt harmad nap mulva, visszaszállitotta társaival együtt a Dunán seregét, és Buda városát el akarta foglalni, melyet a rendek Pesten meghallván, sietve visszarepültek Budára, és Báthori Istvánt rendelték ki Hunyadi és pártfogói ellen, hogy azok által a várost elfoglalni ne engedje, sőt a várat is tőlök visszavegye. Mindazáltal ekkor a dolog vérontásra nem került, hanem mind a két rész Budán, a Zsigmond templomában, próbálta az egyezséget. Lásd Hunyadi János. A Sárvizénél esett ütközet után, hazament Lőrincz Ujlakra, és az Ulászló koronázása pompájára sem ment el; noha ott maga Hunyadi is megjelent, és a rendek őt is várták oda. Nem is volt ő neki soha Ulászlóhoz azután is igaz hajlandósága, ha szinte kénytelenségből 1491. eszt. adott is annak négyszáz katonát Albert ellen; Kinisy Pálnak is egynehányat a törökök ellen. Sok háborusága volt Lőrinczuek a ráczok despotájával, melyeket Várday Péter érsek igyekezett jóra hozni, melyet Lőrincz azzal köszönt meg, hogy az érseknek hét malmát, és ugyanannyi jobbágyát Poruska nevü helyből Futakra erővel elvitte, és őt egyéb károkkal is illette. Futakat sem régen vette vala pedig el torkon verve a pécsi püspöktől. Micsoda indulattal volt pedig Ulászló király iránt, azt igen szembetünőképen kezdette mutogatni 1493. eszt. a budai diétán, ahol nyilván kisebbitette a királyt, és azt restséggel s tunyasággal vádolta. Azután való esztendőben, mikor Ulászló Lőcsén a maga öcscsével Alberttel, a lengyel királylyal össze akarna jönni, hitta oda a többek közt Lőrinczet is, de ő a hivatalt megutálta s megvetette. Azzal meg nem elégedett, hanem még azon esztendőben a király adószedőit, egy falujában megölette, sőt Mitrovicsnál, a törököket a Száva vizén, önkényt általbocsátotta, akik mindenfelé iszonyu prédálást, rablást csináltak; de a Lőrincz faluinak mindenütt kedveztek, melyeket arról ismertek azok meg, hogy azok tököket és rongyos lepedőket aggattak ki. Az a hire is volt, hogy minden töröktől egy aranyat vett volna fel, akit Illyria pusztitására bebocsátott. Ezekhez járult az is, hogy ő Ulászlót rendszerént ökörnek szokta nevezni. Mindezekkel annyira felboszantetta Ulászlót, hogy neki Ulászló mindazt a háromszáz lovast, kiket a törökök ellen adott vala; mindazokat a poharakat s egyéb drágaságokat, melyeket ajándékba ajánlott vala, visszaküldötte; magát pedig Ujlakyt, maga eleibe Bácsra törvénybe idézte. Nem bátorkodott ide eljönni Lőrincz, hanem az édes anyját küldötte oda el, hogy az őt, ha lehet kimentse, maga pedig feleségét s háza népét Németujvárba szállitotta. Nem igen jó választ hozott neki az anyja a királytól, azért ő is sok gyülevész né-

Digitized by Google

pet szed maga mellé, az ujlaki várat erősiti, amely borokat a király számára szedett vala, azt oda beviszi, és amint lehet, hadhoz készül.

Azonban a király kirendeli ő ellene Drágfy Bertalant, aki két napi ostrom után, Ujlak városát megveszi, azután a várat fogja ostrom alá. Lőrincz messziről nézte a maga várának inségét, melytől hogy azt megszabadithassa, Szapolyay István palatinust kereste meg, de az ő mellette különben fel nem költ, hanem annyit megcselekedett, hogy Bácsra emberét küldötte a királyhoz, aki által azt kérte tőle, hogy mivel még Lőrincz törvényszéken nincsen meggyőzve, a hadat hagyja félbe, és őt idézze diétára. De a király még annál keményebben szoritotta Ujlak várát. Mikor aztán látta, hogy már annak falai eléggé meggyengültek, setét éjjel, miker a várbeliek ingyen sem gondolták volna, a falakra katonáit felmászatja, és a várat karácson előtt ötöd nappal elfoglaltatja Más nap, tizenkét órakor, maga is bement Ulászló a várba, melyhez mikor már közelitene, a Lőrincz anyja gyász ruhában jött neki eleibe, és nagy sirások között arra kérte, hogy elégedjék meg az eddig való büntetéssel, és az ő fijának már engedjen meg. A király azt felelte Bakacs Tamás egri püspök által, hogy ha a diéta Lőrinczet ártatlannak itélendi, ő is Lőrinczneк mindenét vissza fogja adni. Azonban ezt a nagy matrónát tisztességes kisérökkel Budára vitette, minden házi butorait neki visszaadván. Azután kevés idővel, három várost is adott neki, hogy azokból rangjához képest élhessen. Ulászló a várba bemenvén, nagy nyereséget talált abban, s egyebek közt háromszáz öltöző drága béllésü és prémü ruhát; arany ezüst edényeket; háromezer hordó bort s. a t. Másutt is a Száva vize és Tata körül sok várát vétette el Lőrincztől a király, ezen két hónap alatt A következett 1495. eszt. elején, ismét Lőrincz ellen indult Ulászló, nevezetesen Somy Józseffel üldözte őt; Drágfyt Kaposvár alá küldötte; maga pedig Ulászló Verőczén Tótországban tartott gyülést. Ide küldött ő hozzá ujonan Szapolyay követeket, kik által ismét azt kérte, hogy a Lőrincz büntetését, s a reá való törvénylátást halassza a jövendő diétára. Maga Lőrincz is küldött ide ő hozzá egy kegyelmet kérő emberét, aki által Ulászló azt felelte Lőrinczneк, hogy annak az ökörnek, melyet Lőrincz csúfol, már egy jó nagy szarva van; sőt egy második szarva is nőtt már ki, mely naponként derekasan nevekedik, és igy az ökör reményli, hogy két szarvával rövid időn minden ellenségeit összedöfölheti. Azonban Lőrincz a maga eddig való magaviselését igazán megbánta, és a királyi kegyelmet szivesen ohajtotta.

Digitized by Google

Mondják, hogy a törökök jó segitséget ígértek volna neki, csak hogy Illyriában valamely várat adjon által nekik, melyből aztán ők szabadon járhassanak ki prédára; de Lőrincz azt felelte, hogy akármi keserü állapotot inkább kiáll, mintsem olyan hitetleneséget mivelne törvényes királya ellen. Minekutána Kaposvár és Raholcz várai kézrekerültek, Somy József is Németujváron igen megszoritotta Lőrinczet; tavasz felé Pécsre utazott Ulászló, és ott kezdette valami hajlandóságát mutatni a Lőrincz iránt való engedelmességre; kivált hogy maga is Lőrincz Németujváron megszorulván, egynehány napig tartandó fegyvernyugvásért esdeklett. Meghagyta tehát Somy Józsefnek, hogy Lőrinczet kisérje el ő hozzá Pécsre, ha pedig nem akarna jöni, még keményebben lássou az ostromhoz. Örömest elment Lőrincz, bolondságát megvallotta a király előtt, és azt mondotta, hogy őt minden roszra mások ingerelték. Külön hitta őt Ulászló, és végére járt tőle, kik voltak az ő lovalói és izgatói?

Még el sem indult a király Pécsről, mikor onnan Budára diétát hirdetett, ahová maga is április elején eljött. Elkezdődvén a diéta, két embert küldött Lőrincz a gyülésbe, hogy ott a királytól neki kegyelmet kérjen. Maga is megjelent a gyülésben Lőrincz, és ott lesütött fővel, szomoru ábrázattal és igen alázatos arczával fel és alá járván, sokakat szánakozásra inditott. Mindazáltal maga a király az emlitett két követnek semmi bizonyost nem felelt; hanem valami kis biztatást nyujtott aziránt, hogy Lőrincz jószágait vissza fogja nyerni; dolgának tökéletes eligazitása pedig, a következendő diétára halasztatik; aminthogy esztendő mulva vissza is adattak neki minden jószágai a diétán, olyan feltétel alatt, hogy ha örökös nélkül talál meghalni, azok a királyra visszamaradjanak. Bakacs Tamás püspök irta meg és hirdette ki az egyezség levelet, amikor aztán Ulászló Lőrinczczel kezet fogott és őt asztalához ültette. Ekképen visszanyervén jószágai mellett méltóságát és becsületét is Lőrincz, szelidebben viselte magát Ulászló iránt, és az ország dolgaiba kezdett befolyása lenni. Nevezetesen 1499. eszt. ő is aláirta nevét Budán a lengyel békességnek. Szapolyay palatinus őt hagyta egyiket a maga gyermekei tutorának. Ott volt a rákosmezei diétán 1505. eszt. Ulászló halála után a bácsi diéta őt rendelte egyiket az ifju Lajos király mellé tanácsosnak 1518. eszt. Még aztán hat esztendeig élt. Feleségétől Bakes, vagy amint mások tartják Széchy Magdolnától semmi gyermekei sem maradtak, és igy minden birtokai a királyra maradtak. Az ő özvegye Móré Lászlóhoz ment férjhez.

Ujlaky Ferencz. Pozsoni prépost, aztán győri, utoljára egri püspök és királyhelytartója. A Szerémségen született, ahonnan minekutána a törökök Belgrádot 1521. eszt. megvették, özvegy édes anyjával

Digitized by Google

együtt, Pestre jött lakni; onnan ismét a mohácsi veszedelemkor, Pozsonba költözött, ahol Klára, az ő édes anyja, nem sokára meghalt; kinek emlékezetére Oláh Miklós ezen verseket irta:

Si tibi fert animus sortem, patriamquae viator
Nosse meam; lecto carmine cuncta scies.
Sirmia me genuit tellus, gratissima quondam
Regia, quae fuerat dulcis Iache tua.
Hinc ego dum gnati precibus devincta fuissem
Emigro et Pesthi commoror urbe diu.
Inclytus at postquam cecidit Ludovicus atroci
Turcarum rabie, cunctaque marte ruunt;
Huc me longaevam pietas migrare cōegit
Summa mei nati, et figere in urbe pedem.
Ac velut Aeneas grandaevum ex cede parentem;
Filius haud aliter me extulit ipse pius.
Et quamvis magnos fueram perpessa dolores
Ac crebris fugiens undique pressa malis:
Attamen omne malum luctus, pietate perenni
Solabar gnati qui mihi vita fuit
Id quoque laetitiae fuerat pars maxĭma nostrae
Quod licuit matrem Praesulis esse Viri.

Prépost és egyszersmind királyi titoknok volt Ferencz már 1531. eszt., mikor ő szemellátó tanuja volt Koloniában (Köln) első Ferdinánd császárrá létt választatásának, azután Achenben megkoronáztatásának. Ő irta azon királyi levelet, melylyel Ferdinánd Kőszeget Jurisich Miklósnak adta 1537. eszt. Azután két esztendővel lett győri püspökké; királyi helytartóvá pedig 12. apr. 1550. eszt. Várday Pál helyébe Bécsben tette őt a király, mivel maga az augsburgi német diétára igyekezett ilyen feltétel alatt, hogy az igazságot minden felebb való apellálás nélkül szolgáltathatja ki; hogy a király hirével akármikor is tarthat particuláris gyülést; az ország határain lévő tisztteknek parancsolhat; a király jószágaiból, harminczkét jobbágyig, akinek jónak itéli, ajándékozhat; a kegyelmet kérő pártosoknak a király nevében meggrácziázhat s a t. A többi helytartónak is ugyanez a hatalmok szokott volt lenni, mind ő előtte, mind ő utána. A pozsoni prépostságot püspök korában sem tette le, aholottis a prépost épülete mellett, egy kőfallal bekeritett udvart akart ő tőle elperelni egy pozsoni lakos. A hosszu per után azt itélte a pozsoni tanács, hogy az udvar sem egyiket, sem másikat nem illeti a perlekedők közől. Igen

Digitized by Google

jól járt Ferencz ezzel a sentenciával, mert Ferdinánd az udvart, mint királyhoz tartozót, neki ajándékozta 1551. eszt. Mint az ország törvényeiben jártas ember, együtt dolgozott ő Mérey Mihálylyal és másokkal, ez időtájban, a Quadripartitumon. Az emlitett esztendőben őt is megkérdezte a pápa követe a Martinuzzi György halála módjáról s okáról Sopronban. Maga pedig Ferdinánd 1552. eszt. 8. jan. Prágából irta meg neki, mint maga helytartójának, hogy az országgal is közölje azon helyes okokat, melyek Casztaldót a Martinuzzi megöletésére birták. Egri püspökké 1553. eszt. lett. Hetven esztendős korában halt meg Pozsonban 1555. eszt. 1. februar, és ugyanott az édes anyja mellé a szent Márton templomába temettetett. Az ő veres márvány koporsójára, melyen az ő képe is püspöki ruhában látszott, ezen verseket vágatta Ujlaky Farkas:

Hic posuit cineres Dominus Franciscus ab Ujlak
Effigiem cuius nobile marmor habet.
Stemmatis hic radios almis virtutibus auxit,
Ingenii clarus dexteritate sui
Vir gravis et constans, observantissimus aequi,
Praeditus et rerum cognitione fuit.
Magnus erat quondam Ludovici Regis in aula,
Maior Ferdinandi tempore Regis erat.
Namque per Hungariam fuit hic a Rege secundus,
Paverat atque tuas Agria, Praesul, oves.
Hic posuit monumenta nepos Volfgangus ab Ujlak;
Ne caderet virtus digna perenne cani.
Mille et quingentas et quinque sequentia messes
Lustra abiere decem cum super astra feror.
Post actae vitae bis septem lustra quiesco
Februus exoriens ultima fata tulit.

Ujlaky Sebestyén. Sziget várát együtt oltalmazta Horváth Márkkal, és a várból való kiütéseivel sok kárt okozott a török táborban 1552. eszt.

I. Ulászló. Harminczkettedik magyar király 1440. esztendőtől fogva. Annak a Jagellónak, a lengyel királynak fia volt, akihez Hedvig, első vagy nagy Lajos magyar király leánya ment vala férjhez. De ez az Ulászló, nem Hedvigtől, hanem Hedvig halála után, a negyedik feleségétől született Krakóban 1424. eszt. október utolsó napján. Tiz esztendős volt Ulászló, mikor atyjáról maradt a lengyelki-

Digitized by Google

rályság, tizenhárom esztendős volt pedig akkor, mikor Borbála, a Zsigmond király és császár özvegye, őt maga férjének akarta választani, és Magyar s Csehországot neki adni 1437. eszt. De akkor abból semmi nem lett, hanem Albert király halála után, magok a magyarok, a budai gyülésen azt végezték, hogy Ulászlót a magyar koronával kinálják meg, olyan feltétel alatt, hogy Erzsébetet, az Albert özvegyét válassza feleségül. Maga is megegyezett akkor abban Erzsébet; de mihelyt 1440. esztendő febr. 22. napján László fia megszületett, akivel Alberttől maradt vala terhesen, mindjárt más esze jött, Magyarországot a maga most született kisdedének szánta, és küldött Krakóba a magyar követek után, hogy már Ulászlót ne hivják; de azok már akkor Ulászlóval alkudoztak. Könnyen lemondott volna ennek a hirnek hallására a Magyarkirályságról; mindazáltal a követek sürgetésére, azt mart. 8. napján felvállalta, a többek közt ilyen pontok alatt: hogy Magyarországot lengyel segitséggel fogja a török ellen ótalmazni; a szepességi tizenhat várost pedig, melyeket Zsigmond király a lengyeleknek zálogba vetett vala, minden váltság és pénz nélkül vissza fogja adni a koronázás után, de ezt az igéretét Ulászló nem teljesithette, sőt a krakói püspöknek vetette azokat zálogba, Magyarország felé való utazásában, Sandecz városában, és mig élt, attól azokat ki sem válthatta. April. 23. napján ért Ulászló Késmárkra, ahol tizenkét nap mulatott, és oda mentek őneki eleibe a magyar főrendek. Onnan Igló, Kisszeben, Eperjes és más városokon által, Egerbe ment, pünkösd ünnepét ott töltötte; mig azalatt Erzsébet a maga pólyabeli fiát, Lászlót, Fehérváron megkoronáztatta. Ezzel Ulászló semmit nem gondolt, hanem az ünnep harmadik napján Egerből elindult, és először Kompolton, más nap Hatvanban ebédelt. Minekutána Budára elérkezett, mindenfelől oda gyülekeztek ő hozzá a főrendek, és az ő megkoronázására jul. 17. napját rendelték, mely azon napon meg is esett Fehérváron, de mivel Erzsébet az ország törvényes koronáját már akkor eltőkitette vala, a sz. István koporsójából hoztak ki egy arany koronát, és azt tették az ő fejébe. Ezekután Erzsébettel és a törökökkel kellett ő neki küszködni. A szendrői basát Hunyadi János által megverte, aki magát az Erzsébet követői ellen is vitézül forgatta; de m. u. Erzsébet 1442. eszt. meghalt, Ulászló a maga gondját leginkább a törökök ellen forditotta. Hogy pedig háta megett ellenség ne maradjon, Fridrik császárral két esztendeig tartandó fegyvernyugvást kötött. Azután 1443. eszt. Ráczországba vezette táborát, egész Ráczországot a törököktől visszafoglalta, és nagy győzelemmel tért vissza Budára. Egész Európában elterjedt azon győ-

Digitized by Google

zelemnek hire, és majd minden királyok s köztársaságok követeik által jelentették ő neki magok örömét; egyszersmind arra is kértek, hogy a törökök ellen való szerencsés hadakozást félbe ne hagyja, azonban magok is alkalmas segitséget igértek ő neki. De minekelőtte azokkal Ulászló szorosabban összeszövetkezett volna, Amurát, a török császár, őt békességgel unszolta; melyre ő könnyen reáállott, és Szegeden 1444. esztendő elején a törököknek tiz esztendeig tartandó békességet igért esküvéssel. Mindenek sajnálták ezt az ő hirtelenkedését, a többek közt a görög császár, Paleolog János, levele által; a római pápa pedig Julián nevü követe által ösztönözte őt a békesség felbontására. Annyira is ment Julián, hogy Ulászló, a főrendekkel együtt, Szegeden aug. 4. napján ő neki magát esküvéssel kötelezte a törökök ellen haladék nélkül haddal való menetelre, aminthogy 20. sept. meg is inditotta Ulászló a maga táborát Szegedről. Orsováról ment által a Dunán. Mikor Nagy-Nikápolynál járna, ott ment az ő udvarlására, Drakula, az oláhországi vajda, aki midőn látná az ő kevés számból álló seregét, arra kérte őt, hogy forduljon vissza, és magát oly kevés néppel ne koczkáztassa, mivel a török császár csak vadászni is viszen annyi embert, mint amennyi fegyveresei neki vagynak; de mivel arra nem vehette őt, maga is négyezer oláht adott mellé segitségül, akikkel Ulászló sebes lépésekkel sietett a maga veszedelmének helyére, Várna nevü városkához, a Fekete tenger mellé. Ott ütközött meg 1444. eszt. nov. 10. napján az Amurát seregével, melyet először derekasan meg is tolt Hunyadi János, de mivel Ulászló is részt akart venni a győzelem dicsőségében, ő is igen hevesen csapott be a törökök közé, ahol a jancsárok a lovát csakhamar kiöltek ő alóla, magát is a földön nyomták, fejét vették, és azt nagy örömmel Amuráthoz vitték. Az ő halálának hire elterjedvén a magyarok közt, mindnyájan megfélemlettek, és futásnak eredtek. Huszezer emberből állott az Ulászló tábora, Amurát népe hat annyi volt, mindazáltal alig esett el a magyar tábornak ötöd része, a törökök közt pedig micsoda vérontás lehetett, onnan lehet megitélni, mert Amurát azt mondotta, hogy ő csak a maga ellenségének kiván olyan győzelmet, amilyen az övé. Bizonytalan ki irta Ulászló emlékezetére a következő verseket:

Romulidae Cannas ego Varnam clade notavi
Discite mortales non temerare fidem
Me nisi Pontifices jussissent rumpere foedus
Non ferret Scythicum Pannonis ora jugum.

Digitized by Google

II. Ulászló. Harmincadik magyar király, Mátyás király helyébe, 1490. esztendőtől fogva. Atyja Kasimir vagy Kázmér lengyel király, a közelebb leirt első Ulászló testvére volt; anyja pedig Albert magyar király leánya, Erzsébet, kitől 1456. eszt. 1. mart. született. A csehek 1471. eszt. 21. aug. koronázták őt fel magok királyának, Podjebrád György helyébe, Mátyás királyunk ellenére. És igy már közel husz esztendeig viselte a cseh koronát, mikor őt a magyarok, Mátyás király özvegye, Beatrix bizgatásából, és Szapolyay István tanácsából Prágában meghivták, a többek közt ilyen feltételek alatt: hogy Morvát, Sziléziát, Lusáciát, Ausztriát, és amely várakat s városokat Mátyás Stiriában, Karinthiában s Karnioliában szerzett vala, a magyar koronától elidegenedni nem fogja engedni; melyre magát Ulászló Farkashidán, Nagy-Szombat és Galanta közt, kötelezte is, julius utolsó napján, a felebb emlitett 1490. eszt. Budára 9. aug. érkezett. Már azelőtt való nap Pest alá, a Duna partjára szállott volt az ő testvéröcsese, Albert herczeg, nyolczezer lengyelkel, hogy a koronát az ő kezéről elüsse, semmit nem hajtván Fodor István püspök szavára, akit az utból küldött volt Ulászló Szécsén nevü faluhoz ő eleibe, hogy az őt, ha lehet, Lengyelországba beszélje vissza. Budáról Pruis János püspököt küldötte által Ulászló Alberthez, aki annyira is vitte a dolgot, hogy Albert Pest alól, ötöd napig ott tartott mulatása után visszaindult. Mikor már valami öt olasz mértföldnyire haladt volna, utána izent neki Ulászló, hogy állapodjék meg, oda maga elmegy Alberthez, és őt személyesen kérte s intette, hogy minden képzelt jusáról mondjon le; de mivel csak ugy akart engedni, ha neki Ulászló Erdélyországot általadná, minden jó végezés nélkül váltak el egymástól. Másnap ismét János püspököt küldötte ő hozzá Ulászló Báthori Istvánnal, akik csináltak is ugyan vele valami békességet, de amelytől Albert csakhamar elállott, Várad és Eger vidékét felprédálta, és Kassát megszállotta. Azalatt Ulászló magát Fehérváron 21. sept. megkoronáztatta. Hogy ekkor mindjárt Albert ellen haddal nem mehetett, Maximilián császár okozta, aki nemcsak Bécset és egész Ausztriát visszafoglalta; hanem a Magyarországot is vadászta, mely czéljáig hogy elérhesse, alkalmas sereggel jött be az országba, és itt egyebek közt Fehérvárat 18. nov. megvette; Budát is próbálgatta, de mivel azzal nem boldogulhatott, népét Fehérvár körül, Veszprém, Somogy vármegyékbe, és túl a Dráván téli kvártélyra szállította, maga pedig Bécsbe visszament. Ekképen pihenést kapván Ulászló Maximiliántól, az öcsese, Albert ellen Kassa alá indult 1491. eszt. elején. Bevárta ugyan őt Albert, de mikor épen

Digitized by Google

már mind a két sereg az ütközetre készen állana, Albert: békességet kért 20. febr., melyre Ulászló örömest reáállott, ilyen feltétel alatt: hogy Albert a Magyarkirálységhoz való jusáról lemond; Ulászló pedig esztendőnként háromezer aranyat fizet, és Sziléziában némely városokat általad neki. Azután egész erejét Maximilián ellen forditotta Ulászló, akitől mind egyéb helyeket, mind nevezetesen Fehérvárat visszavette 19. aug. Ezzel is békeségre lépett 7. nov. Pozsonban, melynek nevezetesebb pontjai ezek voltak: hogyha Ulászló férfi örökös nélkül haland el, akkor Magyarország Maximiliánra, vagy annak maradékira szálljon; addigis pedig mindketten viseljék a magyar király titulust; továbbá, hogy Ulászló fizessen százezer aranyat Maximiliánnak; ezenkivül amely százezer aranynyal Fridrik császár adós maradt vala Mátyás királynak, azokat is Ulászló odaengedi. Nagy zendülést okozott az effélékhez nem szokott magyarok közt ezen gyalázatos békességnek hire; mikor azt a követek Budára lehozták. Sokan az utfelekre és a templomok ajtaira táblákat szegeztek, melyekre azt irták, hogy ők készebbek ezerszer meghalni, mintsem olyan pontokra állani. Nemis vehetett reá Ulászló többet tizenöt főembernél, akik neveiket azon békességnek aláirták volna. Fehérvár alatt, annak ostromlásakor betegségbe esett vala Ulászló, és onnan magát Palotára vitette, melyet Albert megértvén, ujra beütött az országba, ennek örvével, hogy Ulászló ő neki az igért háromezer aranyat meg nem fizette; de akkor még sokkal nagyobb gyalázattal kelle neki, mint a minap haza pironkodni. Nemis alkalmatlankodott többé a bátyjának, annyival inkább, hogy 1492. eszt. királylyá lett, és akkor Ulászló is Lengyelországhoz való minden jusát neki általvallotta, és vele jobbágyaik történhető nyugtalanságai és pártoskodásai ellen összeszövetkezett. Kétség kivül vette már akkor észre, hogy a magyarok nem elégesznek meg az ő magaviselésével s uralkodása módjával, melyet azok nyilván ki is mutattak, főképen 1493. eszt. a budai diétán, ahol kivált Szapolyay István és Ujlaky Lőrincz igen nagyon kikeltek az ő gyávasága és munkátlansága ellen. Hogy ezt a vádat és panaszt fundamentom nélkül valóvá tehesse, 1494. eszt. tavaszszal Albertet, a lengyel királyt, és többi testvéreit Lőcsére hitta, ott velök a két ország közt fenforgó holmi nehézségeket eligazitott, onnan Váradra, aztán Erdélybe ment, és ott az egyik vajdáról, Losonczy Lászlóról hivatalát levette, ahelyett a maga udvarának főmesterségét adván neki, mely változással igen sokat használt az erdélyi dolgok folyamatjának. Erdélyből Temesvárra, Péterváradra és Bácsra ment. Ide idézte maga eleibe azokat az urakat, akiknek hűségök felől gyanakodott, neveze-

Digitized by Google

tesen Ujlaky Lőrincz herczeget; de mivel meg nem jelent, Ujlak vagy Illok várát s városát tőle elfoglalta. Hasonló keménységgel bánt más nyakas urakkal is. A következett 1495. esztendő elején ismét Illyriába ment, és mig az ő vezérjei Lőrincz herczeg várait foglalgatták; addig maga Verőczén gyülést tartott, és az ügyes bajos dolgokat, illendő keménységgel, s részre hajlás nélkül igazitotta. Mikor onnan haza felé utaznék, Lőrincz herczeg, Pécsen kereste meg őt, ott neki maga vétkét megvallotta, és magának grácziát kért. A törökök ellen micsoda szerencsével hadakoztak még eddig az ő vezérjei, onnan tetszik meg, mert azok ő tőle tiz esztendeig tartandó békességet kértek, de ő csak háfom esztendőt engedett azoknak, még pedig azt is ugy, hogy ezen időnek lefolyta előtt is szabad legyen neki, ha kedve tartandja a fegyvernyugvást felbontani; csak hogy azt három hónappal előre adja hirül. Mivel pedig a törökök ezen békesség után is, ottan-ottan Lengyelországba becsapkodtak, 1496. eszt. Bajazethez követet küldött, aki által egyéb panaszai közt Lengyelország sérelmeit is jelentette, és ha a törökök tovább is bántanák a lengyeleket, őket haddal fenyegette. Mióta Magyarországba bejött, soha azóta nem volt Csehországban Ulászló; melyből az lett, hogy ott a tolvajság és erőszakoskodás igen lábra kapott; elment hát 1497. eszt. Prágába, és mindeneket jó rendbe hozván, még azon esztendőben visszajött, és novemberben Pesten országgyülést is tartott, de amely minden haszontétel és végzés nélkül oszlott el, a rendek azt neheztelvén, hogy a külföldieknek a hivataloktól való kirekesztéséről szóló törvény illendő tekintetben nem tartatott. Uj diétát hirdetett tehát Ulászló 1498. eszt. Budára, és az ott hozott törvények által a magyarok szivét megnyerte. Ugyanekkor szövetséget kötött a lengyel királylyal a törökök ellen; Moldvát és Havasföldét pedig ujra ótalma alá vette. Amely jubileumot 1500. eszt. a pápa Rómában tartott, az abból való részvételre, a magyarok is sokan elmentek, és utjokban a törököktől sokat szenvedtek. Ugyanazok a velenczéseknek is sok kárt tettek. Ezen okokon könnyen reáállott Ulászló a velenczések kérésére, akik esztendőnként százezer aranynyal kinálták őt, csak hogy a törökök ellen inditson hadat. Még el sem mult ez az esztendő, hogy ezt a szövetséget a törökök megtudván, Ulászlót megelőzték, és Jajczát megszállották, de az ifju Hunyadi János onnan őket szerencsésen elűzte. Nem mozditott akkor többet Ulászló a törökök ellen; hanem 1501. eszt. valami eretnekek kigyomlálására ment Csehországba. Ugyanakkor Albert halála után sok lengyel maga királyának választotta őt; de mivel többen voksoltak az ő testvér öcscsére, Sándorra, maga is annak

Digitized by Google

választását helybehagyta, és annak megkoronáztatását siettette. Az özvegy Beatrix alkalmatlankodásaitól megszabadulván Ulászló, nyomosabban kezdett a házasságról gondolkodni, és 1502. eszt. Kandalli Annát feleségül hozatta magának Franciaországból, akinek az oda való királyokkal vér szerént való atyafisága volt. Ezen házasságnak örömét valamint eleinte megkeseritette vala az, hogy a törökök a Száva vizén általjöttek, és nagy prédálást tettek; ugyanazután megédesitette az a győzelem, melyet azokon az ifju Hunyadi János ujonan nyert; melynek az a haszna lett, hogy 1503. eszt. magok a törökök koldultak hét esztendeig tartandó fegyvernyugvást, melyet meg is nyertek. Nyughatott Ulászló a külső ellenségtől, de ithon nagy panaszt vett magára, mind azzal, hogy a sokszori törvények ellen veszprémi püspökké idegen nemzetből való embert tett; mind azzal, hogy Luzsácziát Zsigmondnak, a maga testvérjének adta 1504. eszt. Ezen annyira felindultak a magyarok, hogy a rákosmezei diétán 1505. eszt. 13. oct. azt végezték, hogy ha Ulászló férfi örökös nélkül haland el, soha többé idegen nemzetből való királyt magoknak ne válaszszanak. Lásd Perényi Imre. Senki sem szenvedte ezt a végezést nehezebben, mint Maximilián császár, aki jusát tartotta Magyarországhoz, melyet hogy annál inkább megerősithetne, a maga unokái, és Ulászló már született és születendő gyermekei közt házassági szövetséget kötött; azután pedig fegyveres erővel az országba beütött 1506. eszt., de mind ezekkel a magyarokat előbbeni végezésöknek visszavonására reá nem birhatta, noha abban maga Ulászló is munkálódott. Ezen alkudozások közt nagy bánatba borult ugyan Ulászló, a maga feleségének halála által, mindazáltal nem vette le olyan teljességgel és átaljában minden gondját az ország dolgairól, mint azt közönségesen irják; mely onnan tetszik meg, hogy 1507. eszt. a Rákos mezején diétát tartott; Zsigmond lengyel királylyal nemcsak a törökök ellen szövetkezett össze, hanem olyan alkura is lépett vele, hogy ezután Moldvát a magyar királyok, a lengyeleknek minden ellenmondása és jusoknak kétségbehozása nélkül birják, és az oda való vajdák mindenkor a magyar királyok hűségére esküdjenek fel. Gyermekei házasságáról sem felejtkezett el, hanem a minapi végezést Budán 12. nov. költ levele által megerősitette. Sokat ingerlette őt Maximilián császár 1508. eszt. a velenczések ellen, hogy azoktól Dalmácziát vegye vissza: de a törökök mozgásai őt abban meggátolták. Annyi gyönyörüséget s hasznot csakugyan hajtott magának, hogy a maga fiát, Lajost, 4. juniusban megkoronáztatta. Mind a Magyarországban harapódzó döghalál, mind a csehországi lármák, mind a maga fiáról Lajosról való gon-

Digitized by Google

doskodás, arra határozták Ulászlót 1509. eszt., hogy Prágába menjen, ahol a jó rendet helyrehozván, Lajost 11. mart. Thurzó Szaniszló, olmüczi püspök által cseh királynak koronáztatta. Hazafordult vala ugyan Ulászló 1510. eszt. Budára, és ott a törököknek ujra három esztendeig tartandó fegyvernyugvást engedett; de a pestis miatt ismét kifutott az országból, és gyermekeivel együtt Magyar-Brodán (Ungrisch-Brod) állapodott meg Morvaországban, és a következett esztendőben jött vissza Budára. Igen emlékezetessé lett az ő idejében az 1514. esztendő, melyben a paraszt kuruczok, Székely György vezérjök alatt nagy öldöklést vittek véghez az országban a nemesek között; mindaddig mig őket Temesvárnál Szapolyay János vajda megverte és elszórta. Lecsillapodván a paraszt háboru, október hónapjára diétát hirdetett Ulászló Budára, melyre midőn mindenfelől gyülekeznének az urak s nemesek, egykor mikor épen Ulászló isteni tiszteleten volna, két gonosztevő azt gondolván, hogy ő maga szobájában vagyon, két puskával a szoba ablakán két golyóbist lőttek be. Mind a puska szó, mind az ablak összetört üvegei által, nagy összefutás lett a királyi udvarban, de a gonosztevőket nem lehetett kitanulni.

Általlátta ekkor Ulászló, mely nagy szüksége legyen neki s gyermekeinek, egy hatalmas pártfogóra; azértis tanácsosai szavára, arra határozta magát, hogy a maga gyermekei és a Maximilián császár unokái közt kezdett házassági szövetkezést nagyobb tökéletességre vigye. Szerencsére szintén azon való tanakodásai közt érkezett ő hozzá Maximiliántól egy követ; még pedig ugyanazon dologban, melyben akkor az ő feje fölött. Ugyanis a követ a császár nevével azt kérte ő tőle, hogy rendeljenek egy bizonyos helyet, ahol a császár és Ulászló szembejöhessenek, és az emlitett házasságról egymás közt végezhessenek. Azon czélnak elérhetése végett Ulászló, a maga két gyermekével, Annával és Lajossal Budáról Pozsonba ment 1515. eszt. 18. mart. Nem sokára elérkezett oda az ő testvérje, Zsigmond lengyel király is, kinek midőn már Nagy-Szombatnál való járását meghallotta volna, annak eleibe Szakmáry György püspökőt küldötte. Hogy Pozsonhoz közelitett, maga Ulászló is kiment a városból annak eleibe, de a szekeréből sem szállhatott ki a köszvény miatt annak fogadására. Mindazáltal igen szépen ment véghez az ő egymást köszöntésök s megölelésök. Sok és terhes foglalatosságai lévén Maximiliánnak a Németbirodalomban, tovább várakoztak ő utána Pozsonban a királyok három hónapnál. Mind másokat, mind nevezetesen Székely Miklóst, utána küldötte tehát Tirolba neki Ulászló, hogy hozzon tőle bizonyos hirt, mikorra fog haza érkezni? A válasz a lett, hogy a császár Linczbe,

Digitized by Google

és onnan Bécsbe siet. Hogy ezt meghallotta Ulászló, mindjárt eleibe inditotta a császárnak Szakmáry György püspökőt és Buzlai Mózsest, 6. jul. annak köszöntésére. Hogy Bécsbe megérkezett a császár 10. jul., más nap mindjárt maga eleibe bocsátotta Szakmáry Györgyöt, aki ő előtte egy csinos és tudós, de kelletinél hosszabbacska beszédet tartott, melyre a császár egy tudós spanyol Mota Péter által felelt. Azután a fejedelmek szembejövetele helyéről és idejéről kezdettek beszélni. Az Ulászló követei teljességgel nem állottak reá, hogy ez a hely Bécsbe határoztassék. Utoljára abban egyeztek meg, hogy az összejövetel helye az a szép sik mező legyen, mely Trautmansdorfhoz közel, a Duna és Lajta vizei közt fekszik. Itt fog a császár egy fát felállitani, és ott Ulászlóval s a többi felséges fökkel szembejöni 16. jul. Azelőtt való nap pedig, a császár Trautmansdorfba, Ulászló gyermekeivel Bruckba, Zsigmond lengyel király Hamburgba (Haimburg) fog szállani. Mindenek épen ugy lettek. Felvirradván a rendelt nap, a császár Trautmansdorfból a felállitott fa felé indult, melyhez mikor már csak egy ágyú lövésnyire járna, a királyok is arrafelé mozdultak. Elölmentek a magyar huszárok, azokután sok főember. Országh Ferenez és Imre, Perényi István, Kanisay László, Bánffy János s a t. ezekután a királyok, legutól a pap urak, Bakacs Tamás, Keserű Mihály s a t. Előre elküldötte Ulászló Szalkay László püspökőt, és Sárkány Ambrust, a császár köszöntésére. Minekutána a mondott fához elértek, maga Ulászló is könnyhullatások között köszöntötte a maga szekeréből a császárt. Az üdvözlések után arra kérte a császár, követe által Ulászlót, hogy Bécsbe menjen, a tanácskozás és egyezés végett, melytől noha eleinte idegenkedett, de azután Zsigmond biztatására magát reávette. Bement tehát Ulászló nagy pompával és számtalan nézők közt 18. jul. Bécsbe, és a szent István templomában tartott istenitisztelet után, a császári palotába szállott. Négy nap alatt tökéletesen végbement a házassági egyezség, mely szerént az ifju Lajos király elvette Máriát, Maximilián császár unokáját; ennek a Máriának testvér bátyjának Ferdinándnak pedig Anna, Ulászló leánya jegyeztetett el. Ezekután gazdagon megajándékozta a császár a maga királyi vendégeit, és maga Németujhelyre ment. Utánamentek oda neki, julius utolsó napján a vendégek, és ott vettek tőle vég búcsút. A császár 3. aug. Linczbe indult, Zsigmond Bécsen, Morván és Szilézián keresztül, Lengyelországba ment; Ulászló pedig még az nap kisérőivel együtt Sopronba jött. Értésére esvén a török császárnak, ily sok keresztyén koronás fejeknek együttléte, könnyen általlátta, hogy azok minden bizonynyal őt is emlegették, azértis követei által vagy állandó békes-

Digitized by Google

séget, vagy legalább három esztendeig tartandó fegyvernyugvást kért Ulászlótól. Minthogy a pápa levele által a török békességnek ellenemondott, Ulászló a követeket tartóztatta. Ezért a késedelmezésért annyira felboszankodtak a törökök, hogy Jajcza várának elfoglalásához kezdenének. Mikor annak védelméről tanácskoznék a rendekkel Ulászló, mind a podagra, mind egyéb nyavalyák oly keményen fogták őt, hogy életének 1516. eszt. 13. mart. Budán estéli hét órakor véget vetének. Ezt hitták volt a magyarok Dobse Lászlónak, amint Pethő Gergely irja, azon az okon, mert akármely fontos dolgot jelentettek őneki, egész hideg vérrel mindenre csak ezt a cseh szót szokta felelni: Dobse! Dobse! Teste Fehérváron temettetett el 19. mart. Az ő gyáva uralkodása alatt szembetünőképen kezdett a Magyarbirodalom alkotmánya ingadozni és rogyni. De hiszen hol is találkozott volna oly alkalmatos kéz, mely annak kötéseit, azon feszes állapotban meg tudta volna tartani, melybe azokat a halhatatlan Hunyadi Mátyás szerkeztette vala?

Uldin. Karaton után lett a húnok királya, Krisztus születése után 999. esztendőtájban, kiken tiz esztendeig uralkodott. Árpád, a napkeleti császár kedvéért, Gajna nevü góth vezérre fegyvert fogott, azt meggyőzte, megölte, és annak fejét Árpádhoz küldötte Konstantinápolyba.

Upor László. Ezt küldötte volt Mátyás király 1461. eszt. Szapolyay Istvánnal együtt, az ország felső részeiben garázdálkodó s latorkodó csehek ellen, akik ellen ők jó szerencsével is hadakoztak. Sáskői kapitány volt ez az Upor 1469. eszt. Az odavaló kapitányoknak már régtől fogva az a szokások volt, hogy valamikor csak módját találhatták, a selmeczbányaiakkal mindenkor igen roszul bántak. Nem akarta ezt a rosz szokást Upor is elhagyni; hanem a selmecziekét, az ő tulajdon erdeiktől, rétjeiktől és szántóföldjeiktől kezdette eltiltogatni; sőt azoknak az utazást is félelmessé tenni. Épen akkor tettek a selmecziek Mátyás királynak panaszt eziránt, mikor táborával Morvaországba igyekezett; azértis maga nekik igazságot nem tehetett; hanem a többi Bányavárosokból válogatott közbirákra bizta, hogy a dolgot vizsgálják meg és igazitsák el. Azok a selmecziek igazságát általlátván, azt a sententeziát hozták, hogy soha többé Upor azokat háborgatni ne merészelje. Az 1471. eszt. Budán tartott diétán költ törvényeknek 29 czikkelyében azt végezték a förendek, hogy ennek az Upornak, Zemplén vármegyében lévő két várát, Gellyérest és Albarát, le kell rontani és szélyelhányatni. Ott kellett neki járni Mátyással az ausztriai hadakban, ha igaz amit irnak, hogy t. i. mikor

Digitized by Google

Mátyás halála után Szapolyay István Bécset odahagyta, őt hagyta ott négy század magával, a várnak Maximilián császár ellen való ótalmazására 1490. eszt. Mihelyt a bécsiek Szapolyay eltávozását megtudták, egymást mindjárt fellármázták, és Maximiliánért követeket küldöttek, aki már akkor Klosterneuburgnál táborozott. Mindjárt más nap két oldalról lövette a császár a várat, de Upor és a keze alatt lévő magyarok őt hatalmasan visszaverték. Magyarul tudó szökevények által próbálta tehát a császár őket meghóditani, de ők megátalkodtak. Azután ismét nagy erővel megtámadta őket Maximilián, és hogy katonáit neki bátorithassa, oly közel ment a várhoz, hogy maga is a vállán sebet kapott, mely miatt az ő katonáinak minden ostromhoz való kedvök elesett, és azt félbehagyták. Azonban mivel látta Upor, hogy már a vár falai sok helyen megcsorbultak, Szapolyaytól pedig segitség nem érkezik, magát tovább szerencséltetni nem merte, hanem a császárral alkuba ereszkedett, és tized napra a várat feladta, oly feltétel alatt, hogy katonáival együtt arra, és oda mehessen, ahova neki tetszik. Az ő példáját követték a németujhelyi várban lévő magyarok is, mivel már minden eleségből általjában kifogytak vala.

Upori. Lásd Upor.

Urményi. Lásd Ilméri.

Uros. Kálmán király idejében élt. Mikor Kálmán Álmos herczeget megvakittatta, ugyanakkor ennek az Urosnak is szemeit kiszuratta, mivel Álmosnak nagy pártfogója volt.

Uros. Második Gejza idejében főispány és jó katona ember volt. Mikor 1146. eszt. Gejza Ausztriába beütött, abbeli boszúállásból, hogy azelőtt való esztendőben az ausztriai nemesség Borics ingerlésére Magyarországba becsapott vala, Rapolt nevü vezér alatt, és Pozsont el is foglalta, elment akkor Gejzával ez az Uros, és szerencséje lett Rapoltot elfogni.

Urosa. Első András király idejében, derekasan ótalmazta Pozson várát Henrik császár ellen 1052. eszt.

Urosa János. Kálmán és második István királyok idejében palatinus volt. Mig István gyenge volt az ország igazgatására, kétség kivül ezen az Urosán fordult az ország dolga és gondja. Mikor 1116. eszt. egy Solt nevü csalárd embernek izgatásából István összecsapott a morva herczeggel, Lászlóval, és az első csatában Istvánt László visszanyomta, János a palatinus segitségére érkezvén, és a futó magyarokat is összeszedvén, ujra megtámadta a László seregét, annak nagyobb részét levágta, ami megmaradt, visszaüzte. Igen bizonytalan

Digitized by Google

az, amit némelyek tartanak, hogy ez az Urosa János lett volna az az Iván, aki magát királylyá választatta, és akinek István fejét vétette. Lásd Bors. Ennek leánya volt Ilona, második Béla király felesége.

Usubu. Lásd Öcsöb.

V.

Vadász Mihály. Mikor Báthori István és Békesy Gáspár egymással az erdélyi vajdaság felett huzalkodnának, mindketten igyekeztek ezt a Vadász Mihályt, mint jó vitézt, magoknak megnyerni. Báthori lett nyertesebb, ki is őt 1573. eszt. Bánffy Györgygyel Fogarasra küldötte, hogy ott Békesyt fogják el. Jelenvolt Báthori Istvánnal és Békesy Gáspárral a lengyelországi hadakozásokban, és ugyanott esett el Poloczkó vára ostromlásában 1579. eszt. Felesége az ifjabb Török Bálint leánya, Dengeleghy Mihály özvegye, Török Katalin volt

Vajay István. Nikomediai tituláris püspök, második Ulászló király idejében. Minthogy Hippolit, aki esztergomi érsekből lett vala egri püspökké, egyszersmind ferrari herczeg levén, többnyire Olaszországban mulatott, ezt az Istvánt hagyta itthon maga helyett, hogy a püspökség dolgait vigye s igazgassa 1501. esztendőtájban, mely dologban ő el is járt, egy okos és tanult emberhez illő vigajozással. Lásd Hippolit.

Vajay László. Talán István testvérje, legalább vele egy időben élt, és egri prépost volt.

Vajda János. A Dobó István huszárjainak hadnagya, kivel együtt vitézül ótalmazta Eger várát 1552. eszt. Minekutána elmentek a törökök, egyiket ezt küldötte Dobó Ferdinánd királyhoz a győzelem hirével.

Vajdaffy György. Vigyázó szemes vitéz volt Zsigmond király idejében. Ő fogta el Hederváry Istvánt, és még ő rajta kivül harminczegy főnemest, a Száva vize mellett, akiknek aztán Zsigmond mindnyájoknak fejöket szedette Budán 1393. eszt.

Vajdaffy László. Mátyás királynak atyjafia volt. Mikor a mohácsi veszedelem után, a bátai templom szent edényeit s ruháit rendbe szedték, a többek közt volt ott egy fekete bársony, aranynyal igen gazdagon varrott papi ruha, melyet ez a László ajándékozott vala oda.

Valkai Demeter. Harmadik András király idejében élt. Ő birta Erdélyben Magyar-Valkot, más ahoz tartozó jószágokkal egyetemben,

Digitized by Google

és ugyanonnan vette a Valkai nevet. Ennek fia volt Pál 1345. eszt. Pál fia Miklós 1370. eszt. Miklós fia István 1410. eszt. István fia János 1445. eszt. János fia Tamás 1490. eszt. Tamás fia Rafael 1526. eszt. Rafaelnek két fia volt, u. m. János és Miklós. Jánosnak István nevü fia volt. Ami Miklóst illeti, ő róla szól a következő czikkely.

Valkai Miklós. Rafael fia. Micsoda dolga volt ennek Szapolyay János Zsigmonddal. Lásd Forró Miklós. Több gyermeke nem volt egy Zsuzsanna nevü leányánál, kit is Sombory Lászlóhoz adott férjhez. Maga Miklós 1585. eszt. halt meg, amikor Budai János ezen verseket irta az ő emlékezetére:

Nicoleos lugete boni, jacet inclytus Heros,
Maxima Valkaicae lux, columenque domus.
Hic inopum tutela, Senum decus, hic erat almae
Exemplum fidei; Nobilitatis honor.
Artibus hic pacis validis et clarus in armis
Sustinuit Patriae saepe labantis onus.
Auspicioque Dei pro libertate piorum
Hostica Threicii contudit arma Ducis.
Cum Mavortis opus tractans juvenilibus annis
Invida honoratum fata tulere senem.
Quam fragile est, heu vita bonum, hoc quam mortis acerbae
Saeva per incertas vis premit usque vices.

Ez a Miklós egyéb sok jószága közt, Bihar vármegyében, Álmosdon három portát birt.

Valkai Zsuzsanna. Miklós leánya, Sombory László felesége, Krisztina nevü leánya 1584. eszt. halt meg, kinek maga is kevés napok mulva utána ment ugyanazon esztendőben, amint látszik gyermekszülés után. Mindkettőnek koporsó kövére, kassai Dávid Zsigmond irt verseket, Kristináéra ugyan ezeket:

Hic Christina jacet Christo cognominis infans,
Quae parte Somborio Praeside nata fuit.
Vix bene vitales vagitibus hauserat auras,
Christinam Christus cum super astra rapit.
Hanc Mater lacrimans ad coelos usque secuta est,
At Pater in terris haec Monumenta locat.

Digitized by Google

Zsuzsannáéra pedig a következőket:

Hoc sita Somborii est sub marmore Praesidis uxor
Femina Valkaicae stirps generosa Domus.
Viva decus generis virtutibus auxit, et inter
Fulsit honaratas conspicienda nurus.
Nam pietatis amans, observatrixque Mariti
Fidaque ceu turbae Mater egentis erat.
Moribus imprimis et mansvetudine clara,
Qua patet Albani Principis aula, fuit.
Corporis hic cineres angusta coërcuit urna
Spiritus in coelum, venerat unde, redit.

Valter. Először bakon-beeli, azután csanádi kanonok, sz. István király idejében; és első olyan iskolamester vagy professzor Magyarországon, akinek nevét tudni lehet. Minekutána sz. Gellért csanádi püspökké lett, és azontájékon sokakat megtéritett, harmincz uj keresztyén kereste őt aziránt meg, hogy az ő gyermekeiket fogná fel, és azokat tanitaná. Ezen gyermekeknek ő különös házat rendelt, és őket erre a Valterre bizta, hogy grammatikára és muzsikára tanitsa. Ezeknek előmenetelét látván a többi urak és nemesek, ők is Valter keze alá adták gyermekeiket, kik is oly sokra szaporodtak, hogy már tovább Valter velők nem birt, hanem segitőt kért maga mellé sz. Gellérttől, ki is hozatott egy Henrik nevűt Fehérvárról, ahol már akkor meglehetős iskola volt. Erre a Henrikre bizta azután sz. Gellért az olvasás, Valterre pedig az éneklés tanitását.

Vancsai István. Váczi püspök, esztergomi érsek, azután Olaszországban prenesti püspök, és egyszersmind Magyarországon legelső kardinál, negyedik Béla idejében. Még akkor váczi püspök volt, mikor 1240. eszt. a tatárok az országba beütöttek, és egyikkel ő vele kisértette el Béla maga házanépét, a tatárok elől bátorságosabb helyre, Ausztriába. Ott mulatott ő a királyi familiával mindaddig, mig Bélát a tatárok a Sajó vizénél megverték, és a magyarokat egészen elgázolták. A veszedelem után házanépe felkeresésére indult Béla Ausztriába 1241. eszt., de ott majd hasonló veszedelmes tőrbe hágott. Mert minekelőtte feleségét megtalálta volna, Fridrik az odavaló herczeg, őt minden megmaradt kincsétől megfosztotta. Mihelyt pedig feleségét, és azzal együtt Vancsai püspökőt megtalálta, ezt nagy sietséggel a császárhoz és pápához segedelemért követségbe küldötte. Junius hónapban ért a püspök a császárhoz, és annak a Béla levelét

Digitized by Google

általadta, melynek veleje a volt, hogy ha a császár a tatárokat kiűzi Magyarországról, tehát azután mind a király, mind az ország a német császártól függőleg fog lenni. Onnan a pápához ment Vancsai, de sem egyiktől, sem másiktól szánakozó és vigasztaló szónál egyebet nem nyert, annyival inkább, mivel azok egymással épen üstökben voltak, és Fridrik császár akkoris a pápa tartományiban zsákmányolt. Visszajövén Vancsai a követségből, azután is hűséges szenvedő és bujdokló társa volt a királynak és annak házanépének Dalmáczziában.

A tatárok kitakarodása után, esztergomi érsekké tette őt Béla 1242. eszt., mely helyet Mátyás hagyott vala üresen, akit a tatárok a Sajónál öltek meg. Tudományának s jámbor életének hire minden felé elterjedvén, a pápa őt Olaszországba parancsolta, ott prenesti püspökké, s egyszersmind kardinállá tette. Őt tartják a magyarok közől első kardinálnak, de kétség kivül második volt, ha igaz az, hogy az a János, aki 1169. eszt. római pápának választatott, azelőtt tuskuláni kardinál volt. Lásd János. Annyiban mindazáltal elsőnek lehet tartani, hogy János nem Magyarországon lakott, mikor kardinálnak tétetett. Vancsai Istvánnak az országból való kimenetele után, Benedek, a kalocsai érsek, választatott törvényes uton-módon ő helyébe érseknek, a Béla megegyezésével. Ezen dolog iránt maga a király irt a pápának, hogy Benedeket erősitse meg, de azt akkor a pápa elhalasztotta, kétszeri kérésére is. A halogatásnak pedig oka a volt, mert Vancsai az olaszországi levegő-éghez nehezen szokott, és Esztergomba visszavágyakozott. Kétség kivül nem tudta Béla a pápa mellőzésének okát, azért ujra irt a pápának egy magyaros levelet, abban kereken és Istent hiván maga mellé bizonyságul, megirja, hogy sem ő, sem az esztergomi káptalan, sem az ország bárói, Benedeken kivül mást, érseknek nem fognak ösmerni; és ha szinte az angyal sugallana is ellenkezőt a pápának, de azt ne hidje. A pápa mindazáltal megállott a maga feltétele mellett, és Vancsait 1253. eszt. követségbe küldötte Magyar- és Tótországokba, amikor egyszersmind levelet küldött mind a királynak, mind az esztergomi káptalannak aziránt, hogy ha Vancsai esztergomi érsek szeret maradni, ám legyen; ha pedig visszamegyen a kardinálságra Olaszországba, azzal is szabad. A dolog oda ment ki, hogy Benedek esztergomi érsek maradt, Vancsai pedig a kardinálságot megtartotta, és hazáján kivül halt meg.

Ványi Sándor. (Szendrei). Ötödik István királynak kedves vitéze. Mikor még István az atyjának negyedik Bélának idejében erdélyi herczeg volt, és az atyjával együtt a cseh király ellen hadakozott, István herczeget ugy körülvették volt a csehek, hogy már kevés remény-

Digitized by Google

ség volt hozzá; de ez a Ványi utat nyitott neki, hogy elfuthasson, maga pedig tovább is gyalog a csata helyén maradt, Olmütz alatt öt nagy sebet kapott. Ugyanazon diplomában, melyből ezek kiirattak, és amely 1268. eszt. költ, az is benne van, hogy mikor István Svécziába (Svédország) sereget küldött, oda Ványi is elment, a ezek alatt való katonasággal; a svédek táborába nagy bátorsággal bevágott és kivánatos győzelmet nyert. De mikor? s micsoda okon? volt ez a svéd had, annak egy históriai Aedipus kell.

Várallyay Szaniszló. Először fehérvári prépost, azután pécsi püspök, utoljára szepesi prépost, Szapolyay János és Ferdinánd királyok idejében. Sáros vármegyében Kis-Szebenben származott, középszerü, de tisztes szüléktől. Tanulását végezvén, Szapolyay János udvarában keresett szerencsét, ki is őt fehérvári préposttá tette. Ezen jó indulatját kétszeresen szolgálta ő vissza Szapolyaynak, azalatt mig 1530. eszt. Roggendorf, a Ferdinánd vezérje Budát ostromlotta. Először azzal, hogy azon három rendbeli czédulákat, melyekkel Szapolyay Nádasdy Tamást Sziget alól Buda védelmére visszahitta, Szaniszló szolgáltatta kézhez, egy Zermeg János nevü udvari embere által, aki azoknak az időknek históriáját megirta; másodszor azzal, hogy ugyanazon ostrom alatt, a Budán benszorult Szapolyaynak, az emlitett Zermeg által, egy fáczánokkal, huros és fogoly madarakkal, gesztenyével, száraz halakkal és kenyerekkel jól megterhelt lovat küldött, mely micsoda jól esett Szapolyaynak, abból gondolhatni, hogy a városbeliek már akkor a lóhust is jó izün ették, sok ló pedig a város utczáin fel és alá ténfergett, és az éhség miatt döglött. Zermeget és társát, tiz-tiz aranynyal és egy-egy öltöző bársony ruhával ajándékozta meg Szapolyay. A következő 1531. eszt. Baksay Bernáttal őt küldötte volt Szapolyay Visegrádra, hogy ott a Ferdinánd követeivel Révay Ferenczczel és varjassi Nagy Imrével igazitsák el azon ügyes-bajos dolgokat, melyek a közelebbi fegyvernyugvás alatt, a két koronás fő jobbágyai közt előadták magokat. Akkor bizatott által Szapolyaynak a megbüntetésre Móré László. Ugyanazon esztendőben, egy bizonyságát mutatta annak, hogy ő Szapolyaynak az igazat meg meri mondani. Ugyanis Nádasdy Tamással és másokkal, teljességgel nem akarta a maga nevét aláirni annak a királyi levélnek, melylyel Szapolyay a hires Gritti Lajost Magyarország gubernátorává tette. Váradon együtt mulatott és vadászott Szapolyayval 1536. eszt., mikor Kun Kocsárd győzelemmel jött oda vissza Szatmárról.

Szapolyay halála után, ugy látszik, csak hamar Ferdinándhoz állott Szaniszló, ki is őt pécsi püspökké tette 1543. eszt. De jól ki

Digitized by Google

sem nyughatta magát Pécsen, mert még azon esztendőben, hogy Szulejmán török császár Siklóst elfoglalta, azt nem merte Szaniszló Pécsen bevárni, hanem onnan Veszprémbe költözött, és igy Pécs, minden fegyverzördülés nélkül török kézre jutott, melynek képében az akkor időben élt Lang János igy kesergett:

Floruimus quondam, quum res invicta maneret
Pannoniae; sed nunc fana sepulta sumus.
Vita fuit nobis sub sacris libera Christi,
Imposuit gravius funere Turca jugum.
At tu subsidium miseris qui ferre recusas,
Nec te fata premant deteriora cave.

Veszprémben mulattában az a hir ütötte az ő fülét, hogy Nádasdy Tamás, egyedül őt vetette Pécs elvesztése okául; azértis kihirdette, hogy akárki találhatja valahol Szaniszlót, őt bátran kifoszthatja minden vagyonából, sőt a büntetéstől való félelem nélkül meg is ölheti. Még a nevezett esztendőben 28. jul. egy maga mentő levelet irt tehát ő Veszprémből Nádasdyhoz, melyben azt mondja, hogy ő mindeddig az ország határait hűségesen ótalmazta, királyát még ereje felett is szolgálta, a végvárak mostani elvesztésének nem ő, hanem azok az okai, akikre azoknak védelme volt bizva; ami Pécset illeti, ő eleve látván a következő veszedelmet, sokszor megkereste követe által segitségért a királyt és annak tanácsosit, mind Pozsonban, mind Bécsben; de maga Nádasdy jól tudhatja, hogy soha semmi vigasztalást nem kaphatott; azonban mikor látták Pécsen, az ott lévő lovasok, a Szulejmán közeledését, onnan mindjárt elindultak, és ő azokat sem Paksy János, sem Alapy János közbenjárások által meg nem tartóztathatta; egynehány gyalog katonák maradtak ő mellette, de ugyan mit mozdithatott volna ő azokkal, a rettentő török erő ellen? s a t. Igy kenyér nélkül maradván Szaniszló, maga kérte és el is nyerte a királytól a szepesi prépostságot, melyet Horváth János hagyott vala üresen 1544. eszt. Azt a Kajata nevü falut, mely felett egy ideig az eperjesiekkel versengett, a szepesi káptalan előtt, örökösen általvallotta az eperjesi birónak, Szebeni Istvánnak és a többi esküdteknek 1545. eszt., de oly feltétel alatt, hogy Eperjes városa annak minden jövedelmeit, és mindenkor egyedül csak az eperjesi ispotály szükségeire, nem pedig máshová forditsa. Egy zsinatot is tartott ő ebben az esztendőben Szepesen, a sz. Márton templomában, de amelynek végezéséről még eddig semmit nem tudhatni. Halála 1548.

Digitized by Google

eszt. 21. apr. történt. Az emlitett templomban temettetett el, aholottis ezen verseket metszették az ő koporsó kövére:

Summa petens virtus humiles levat, atque superbos
Qui se contemnunt, deprimit in vitiis.
Ecce Stanislaus virtute adscendit honores
Praesulis, etsi humilis Cibiniensis erat.
Regibus acceptus; quoniam jus novit utrumque,
Discordes gnarus conciliare Viros.
Quid juvat in mundo titulos habuisse superbos?
Magnus eram, et modo sum pulvis, et umbra, cinis.
Orta cadunt, si quae dnrant, veterata senescunt;
Sola manet virtus; caetera mortis erunt.

Várdai Aladár. Mihály fia. Ez a familia Szabolcs vármegyében virágzott, és ott lévő Kis-Várda nevü várostól vette maga nevét, melyet több más jószágai közt birt. Atyafisága volt a Báthori familiával, ahonnan annak czimere is egy farkát szájában tartó kigyó volt. Ami Aladárt nézi, ő ötödik István király alatt élt. Akkor történt az, de bizonytalan melyik esztendőben, hogy az egri káptalannak szabadság leveleit, melyeket negyedik Béla király ujitott vala meg, valami Szebeny Sámuel nevü ember megégette. Huszonöt szavahihető férfit kellett hát a káptalannak állitani az egri megyéből, akiknek fris emlékezetében voltak a káptalan jusai és szabadságai, és akik azokról, kezöket a sz. keresztre téve tartoztak esküvéssel bizonyságot tenni. Ezen huszonöt érdemes férfi közől való volt már Aladár is. Fiai Jakab, Aladár és László. Ezek közől a két elsőbb azt vállalta magára, 1311. eszt., hogy Kassa városánál mindaddig kezesek lesznek, mig annak lakosaival és Károly királylyal a palatinus Amade fia megbékélnek. Erről a dologról oda felebb az Amade czikkely alatt, valamivel bővebb, de csakugyan a czirkálódást nem egészen kielégitő szó vagyon. Aladár harmadik fiának Lászlónak, Jelethei Márton leányától Margittól, János nevü fia maradt.

Várdai János. László fia. Aladár unokája. Ez ujittatta és bővittette meg a kis-várdai várat, mely után meghalt 1357. eszt. Miklós és Domokos nevü fiakat hagyván.

Várdai Domokos. A közelebb emlitett Jánosnak fia. Sokat perelt 1380. esztendő körül, holmi jószágokon, a Báthori familiával. Négy fiuval nevelte familiáját, u. m. Zsigmonddal, kinek egyetlen egy

Digitized by Google

leánya Katalin, albisi Zólyomi Tamáshoz ment férjhez. Mihálylyal, Miklóssal, Pelbárttal.

Várdai Mihály. Domokos második gyermeke. Zsigmond királynak Német, Franczia és más országokban való utazásaiban hűséges kisérője. László nevü fia után, aki 1471. eszt. halt meg, négy unokája volt, u. m. 1. Hedvig, akit agárdi Tőke Péterhez adott férjhez. 2. László. 3. András, aki magtalan halt el. 4. János. Ezek közől Lászlónak két felesége volt. Első albisi Zólyomi Anna, kitől való két fia, László és György, talán a bőlcsőből sem költek ki; de két leánya Judit és Klára házasságot értek; ez ugyan Verebélyi Jánossal, ama pedig Kállay Jánossal élt 1524. eszt. János sem volt szerencsésebb, familiájának férfi ágon való terjesztésében. Ugyanis noha bácsmonostori Tőtes László leányától, Orsolyától, akivel Bars, Hont, Fehér, Bodrog és Tolna vármegyékben, igen sok jószágot kapott vala, László nevü fia született, de az hamar elhalt, egyetlen egy leánya Katalin pedig, csábrági Erdődy Bálinthoz ment férjhez.

Várdai Pelbárt. Domokos negyedik gyermeke. Mind a két nemen három-három gyermeke volt. Leányok Suskó vagy Zsuzsánna, Pocsaji János felesége; Potenciána, aki Szokolyi Péterhez; és Anna, aki városkeszi Lépes Jánoshoz ment férjhez. Fiuk Mihály, Aladár és István az érsek, kikben az ő ágának vége szakadt.

Várdai Miklós. Domokos harmadik fia, Mihály és Pelbárt testvérjök. Miklós nevü fia maradt, akit ugyanazon rákosmezei diéta tett Szabolcs vármegyei főispánná, amely a nagy Hunyadi Jánost ország gubernátorává választotta 1446. eszt. Ötödik László király kincstartója volt pedig ez az ifju Miklós 1455. eszt. Ez az ifju Miklós továbbá Perényi Katalintól négy fiut nemzett s hagyott, 1. Miklóst, akiről mindjárt lesz szó; 2. Simont, kinek egyetlen egy fia Tamás, egri pap ur volt 1545. eszt. 3. Mátyást, aki grádicsonként bosnyai püspök lett, de minekelőtte a pápa jóváhagyását megnyerte volna, meghalt 1489. eszt. 4. Aladárt, kinek egy leánya csebi Pogány Zsigmondhoz ment férjhez.

Várdai Miklós. Miklós fia, Miklós unokája, Domokos unokájának fia. Bizonytalan kicsoda Eufemiától, Anna nevü leányán kivül, akit Drágfy János jegyzett el, hat fiut nemzett, kik közől 1. István, aki terjéni vagy másképen csuzi Markos László leányától, Ilonától született leányát Borbálát, Apaffy Ferenczhez adta férjhez. 2. Ferencz a püspök. 3. János, kinek Ráskay Kristinától való leánya Frusina, először Bécsi Istvánhoz, másodszor bekényi Alaghy Györgyhöz ment férjhez. 4. Mihály, akiről alább lesz szó. 5. Imre, egy nagyra született és menendő ifju, de akit megemésztett a mohácsi veszedelem

Digitized by Google

1526. eszt. 6. Ambrus, kinek losonczi Bánffy Petronellától való leánya Klára, Serédy István felesége volt 1544. eszt.

Várdai Aladár. Pelbárt fia, főpohárnok és Szabolcs vármegyei főispán volt 1459. eszt., mikor Mátyás király azt észrevevén, hogy Garai László és mások sokan Fridrik császárt akarják magyar királynak tenni, egyebekkel együtt, ezt az Aladárt is ujra feleskettette a maga hűségére.

Várdai István. Ez is Pelbárt fia, Olaszországban tanulásakor dekretomok doktora, azután egri prépost, utoljára kalocsai és bácsi érsek 1457. esztendőtől fogva, melyben őt ötödik László király Franciaországba küldötte Prágából, hogy az odavaló királynak leányát neki feleségül hozza; mely követségben mikor már illendőképen eljárt volna, és a menyasszonynyal hazafelé indulna, László véletlenül meghalt, és igy a menyasszonyt oda kellett neki hagyni. Hunyadi Mátyás jutván a királyságra, mindenkor nagy becsületben tartotta István érseket. Egyiket őt küldötte volt Mátyás király 1463. eszt. Németujhelyre Fridrik császárhoz, hogy azzal békességet csináljon, és attól a koronát visszaváltsa, ahova mikor ő Ujlaky Miklóssal és más társaival és háromezerből álló lovassággal elért volna, a császár nem bátorkodott olyan számos népet a városba bebocsátani; azértis csak Vitéz Jánost, a váradi püspökőt eresztette oda be, kétszázad magával, az érseknek pedig, többi társaival, Sopronba kellett visszajönni, és ott mulatni, mig a békesség a többek közt ezen feltétel alatt megkészült, hogy ha Mátyás mag nélkül hal meg, a magyar királyság Fridrikre szálljon. Ugyanazon esztendőben ott volt Péterváradján, mikor Mátyás a velenczésekkel olyan szövetséget kötött, hogy mig ő a törökökkel hadakozik, mindaddig negyven jól készült hajóval segitsék őt a velenczések. A következett 1464. eszt., mikor Mátyás Ráczországban Sztrebernik várát ostromlaná, ezt az István érseket, jó sereg lovassággal, a Száva vizénél hagyta, hogy ott az ő utját a törökök el ne vághassák. Sok izben irt Mátyás, még pedig az István tudta nélkül is, a pápához, hogy őt kardinállá tegye, és leveleiből kitetszik, mely nagyra tartotta őt, nevezetesen, hogy Széchy Dienesnél, az esztergomi érseknél, sokkal többre becsülte. Kardinál volt már 1468. eszt., mikor Pozsonban kezességet vállalt magára Mátyás király mellett, az ország előtt az iránt, hogy amely adót akkor az országra vetett, azt több esztendőben nem fogja kivánni. Mindazáltal a sok hadakozás azután is szükségessé tévén az ilyen rendkivül való adót, ugyanazon dologban, azután is két esztendővel, ujra kezességet kellett neki Mátyás mellett vállalni több förendekkel együtt. 1470. eszt. halt meg.

Digitized by Google

Várdai Péter. Először esztergomi kanonok, földvári apátur, azután kalocsai érsek 1481. esztendőtől fogva. A Kis-Várdáról nevezteteti Várdai nagy familiából származott, de bizonytalan kik voltak szülei. Még gyermekkorában árvaságra jutván, a váradi püspök, Vitéz János, őt maga udvarában tartotta és tanittatta, azután bővebb tanulás, látás, hallás kedvéért, Olaszországba Bononiába (Bologna) küldötte maga költségén. Hogy Mátyás király őt, érsek és kanczellár korában, tömlöczre tétette, azt senki sem tagadja; de abban nem egyeznek meg, mi okon cselekedte azt ő vele? Bonfin azt irja, hogy az ő fogságának oka, az ő szabad szája lett volna, mivel sokszor dorgálta Mátyást, a rendkivül való adóért, melylyel az országot terhelte, és azért szenvedett volna, mintegy hat esztendei fogságot némely várakban. A bizonyos is, hogy ő indulatos és szót kimondó ember volt, és épen azért hivták őt az akkori magyarok Gyühös vagy Dühös Péternek. Révay Péter pedig igy adja elő a dolgot: Mátyás király békességet kötött vala Bajazet török császárral, és a békesség levelet, mint kanczellár, Várdai Péter irta meg, de valamimódon kimaradtak a levélből Oláh és Moldvaországok, hogy azokat sem szabad Bajazetnek bántani; azértis Bajazet, a fekete tengerhez közel, Kilia és Nestorálba nevü várakat Mátyástól a béke után elfoglalt. Még ma is meg van a levél, melyben azt a hitszegést szemére hányta Mátyás Bajazetnek. Ebben a levélben a többek közt azt irja neki Mátyás, hogy ő reményli azt, hogy ezen szövetség megrontása miatt, Bajazet soha sem fogja látni az Isten országát, s ő sem fog többé Bajazet szavának hinni. Bajazet azt irta vissza, hogy ő a Mátyás fenyegetéseit fülei mellett elbocsátja; azonban a békesség levelet visszaküldötte Mátyásnak, hogy abból lássa meg, hogy ő a várakat elfoglalván, a szövetség ellen semmit sem vétett, mivel abba Oláh és Moldvaországok nincsenek befoglalva. Ezt látván Mátyás, Bajazet ellen való mérgét és boszuját Péter érseken töltötte, őt maga kezével megverte, és ilyen szókkal az árvai tömlöczbe küldötte: árva voltál Péter, árva is leszesz, és Árvában fogsz meghalni. Ugy tartják, hogy ez 1484. eszt. történt volna. Maga a pápa is irt ő mellette Mátyásnak 1486. eszt. 3. mart., de semmit nem nyert. Mátyás király halálakor a visegrádi várban ült Péter, onnan küldött levelet a Mátyás fiához, aki őt aztán szabadon is bocsátotta 1490. eszt., melyet azzal köszönt meg az érsek, hogy ezt a maga szabaditóját, az ifju Hunyadi Jánost, mindenképen igyekezett magyar királylyá tenni, és az Ulászló koronázásán meg sem jelent. Mind azáltal mivel az ifju Hunyadi önkényt lemondott a királysághoz való jusáról, az érsek is Ulászló mellé állott és iránta hüsé-

Digitized by Google

gét mind végig meg is tartotta. Irigyei vádjára magához idézte őt a pápa 1491. eszt., de ugy látszik ismét feloldozta őt a római utazástól, mivel maga Ulászló irt ő mellette. Ugyanakkor adott Kinisy Pál mellé ezer katonát, aki akkor Fehérvár alá igyekezett, az ország alsóbb részeiről. Azután két esztendővel, egy török levat küldött a pápának, mely Szendrőről került ő hozzá. Sok méltatlanságról panaszkodik leveleiben, melyeket neki rosszakaróitól kellett nyelni. A Duna vizét egészen Bács vára alá vette, ahol szokott volt rendszerént lakni. Még ma is megvagyon sok levele, melyek, ha nem a legjobb deáksággal vagynak is irva, de egy olvasott és jó szivü emberről tesznek bizonyságot. 1501. eszt. halt meg. Ő vele szedette volt rendbe Mátyás király a Janus Pannonius verseit.

Várdai Máté. A közelebb irt Péter érsek testvéröcscse. Mivelhogy a bátyja érsek volt, őt arról Érsek Mátónak is hitták. Adorján nevü faluról pedig, mely az osztályban neki jutott, Adorjáni Mátónak is nevezték. Ő keritette vala az ifju Hunyadi János kezére a magyar koronát és az országnak más drágaságait 1490. eszt. Temesi főispán volt 1509. eszt. Pál nevü testvérje, földvári apáturkorában halt meg.

Várdai Pál. Veszprémi, egri püspök, azután esztergomi érsek, a Mohácsnál elesett Szalkay László helyébe, uteljára pedig egyszersmind király helytartója. Ennek sem lehet szülőit kitapogatni. Budai prépost és a király jövedelmeinek administrátora volt még 1514. eszt., mikor a főrendek egyikre ő reá bizták, a Verbőczy tripartitumának megrázogatását. Veszprémi püspökkorában 1524. eszt., a pápa egy levelet küldött ő hozzá, melyben neki a maga követét ajánlja, s egyszersmind az ország javát is szivére köti. Azután való esztendőben már egri püspök fővel küldötte őt Lajos király május 23. napján Budáról harmad magával a hatvani zenebonás gyülésre, azzal az izenettel, hogy már Verbőczy István palatinussá lett választatását jóváhagyja, és mindjárt nyomban ország kanczellárjává tették őt a nyughatatlankodó urak. Elindult volt ugyan ő is 1526. eszt. a mohácsi szerencsétlen hadra, és a királyt Tolnán érte utól, akivel még azon tul Bátáig elment, de Bátáról őt a király, valami dologban Budáról visszaküldötte, és igy a veszedelmet elkerülte. Lásd Bebek János.

Azokban a homályos időkben, melyekben Szapolyay János és első Ferdinánd tusakodtak egymással a Magyarkirályság felett, valamint sok más akkori nagy ember, ugy Várdai is habozott, és hol Szapolyayhoz, hol Ferdinándhoz ragaszkodott, amelyiket t. i. előbb kaphatta, és amelyiknél nagyobb bátorsággal hizelkedhetett magának,

Digitized by Google

a kétséges környülállások között. Eleinte Szapolyayval tartott, és épen azért tette az őt érsekké 1527. eszt. elején. Azonban el nem mult ez az esztendő, mikor Ferdinánd az országba bejött, és Esztergomot útjába ejtette. Nem várta be Várdai Ferdinándot, hanem a katonasággal nagyobb részével elillantott; de a többi pap urak illendő tisztelettel fogadták Ferdinándot, és őt a sz. Albert templomába vezették. Mindazáltal amely diétát, Budára érkezvén, ugyanoda hirdetett vala Ferdinánd, azon Várdai is megjelent, és ott a Ferdinánd beszédjére ő felelt, mely feleletnek summája a volt, hogy Lajos király szerencsétlen halála után, minden jól gondolkodó magyar Ferdinándot óhajtotta maga királyának, és Szapolyayhoz csak kénytelen kelletlen állottak némelyek; most hát már örülnek Szapolyay Budáról lett elszaladásának, ellenben a Ferdinánd Pozsonban királylyá lett választatását helybehagyják; minél hamarabb lehető koronázását óhajtják; a különben itélőt, ország háboritónak, haza ellenségének tartják. El ment Várdai maga is a koronázásra kétszáz huszárral, melynek végével, a főkanczellárság ő nála meghagyatott, mikor Ferdinánd a tisztségeket osztogatná. Olyan bizodalma lett ő hozzá Ferdinándnak, hogy mikor aztán 1528. eszt. a regensburgi német diétára szándékoznék, Óváron költ levele által, őt tette azalatt az ország dolgai kormányzójának. Nem soká felelt meg Várdai ezen bizodalomnak.

Ugyanis, mikor 1529. eszt. Szulejmán török császár, Mohácz, Buda, és Esztergom felé, Bécs alá tartana, Geszthy Lászlót annak jókor eleibe küldötte, és általa magát annak kegyelmébe ajánlotta. Mikor aztán Esztergomhoz közelitett Szulejmán, maga is kiment annak eleibe Várdai, és annak kezét megcsókolta, melyen való örömét az egész török tábor, nagy Allah kiáltásokkal bizonyitotta. Elvitte magával Szulejmán Várdait Bécs alá, és annak vivását ott kellett neki nézni, ahonnan gyalázatosan jövén vissza Szulejmán, magával Budára is lehozta Várdait Szapolyayhoz, és ott vele összegyalulta. Zermeg azt irja, hogy mikor Szapolyay eleibe ment Várdai, zokogva ezt mondotta neki: „Király! megismerem, hogy sokat vétettem ellened, de hidd el, hogy a boldogságos szűz sem siratta keservesebben a maga keresztfán függő fiát, mint én téged számkivetésedben s nyomorúságodban," melyre azt felelte volna neki Szapolyay: „Meglehet amit mondasz, ugyde a boldogságos szűz, a maga fiát a keresztfáig követte; te pedig csak az akasztófáig sem kisértél el engemet; mindazáltal vénségedet tekintvén, neked megengedek, és kegyelmembe veszlek." Lásd Perényi Péter.

Alig tartott esztendeig Várdainak Szapolyayval való barátsága.

Digitized by Google

Ugyanis, mikor Ferdinánd Roggendorf nevű vezérjét 1530. eszt., november elején, Bécsből, tizezerből álló sereggel Buda alá küldötte, annak Várdai Esztergomot minden erőltetés nélkül feladta. Ez időtől fogva, mind halálig megmaradt ő a Ferdinánd hűségében. Hogy Báthori István palatinus meghalt 1535. eszt., annak helyébe nem palatinussá, hanem csak királyi helytartóvá tette Ferdinánd Thurzó Eleket. Ezzel az elsőség felett valami pere támadt Várdainak, melyet a főrendek kérésére maga Ferdinánd igazitott el 1536. eszt. Szapolyay halála után megtudván a pápa, hogy Szapolyay árvájának tutorai, a török császárhoz folyamodtak Ferdinánd ellen való segitségért, egy levelet irt Rómából 1540. eszt. 3. októbr. Várdainak, melyben arra kéri őt, hogy amennyiben rajta áll, ez a törökkel való barátságot akadályoztassa meg, és Ferdinánd csendességét munkálja. Ez a levél, a jézsuiták szerzetének helybehagyatása és megerősitése után, hét nappal kelt. Horváth Bertalan kapitánysága alatt, ötszáz lovast küldött Várdai Pest ostromlására 1542. eszt. Thurzó Elek halála után, őt tette Ferdinánd királyi helytartóvá 1543. eszt.

Még el sem mult ez az esztendő, hogy Szulejmán, minekutána Valpót, Siklóst, Pécset megvette volna, Esztergomot vette szemügybe. Nem merte ekkor őt, mint a minap Várdai bevárni, ne hogy ő rajta Szulejmán a Szapolyaytól való elpártolásért boszút álljon; hanem időnek javában, talán Nagy-Szombatba ment. Módot talált mégis benne, hogy a várban maradtaknak, Horváth Bertalan által, kétszáz ökröt hajtatott be, noha már Szulejmán annak egyfelől alatta ült. De haszontalan volt minden igyekezet, mert Esztergom csakugyan nem sokára török kézre került, melyet Lang János igy siratott meg:

Accisis membris, capite a cervice revulso
Pannoniae; Buda, Turca superbus ait:
Corporis Hungarici cor jam mihi porro petendum,
Ut dives Sceptris pareat ora meis.
Dixit et Istrogranum vi debellavit iniqua,
Proh dolor! auriferi summa ruina soli,
Teutonis Istrogranum sed enim tellusque Polona,
Si cor habent, armis restituisse volent.
Id quoque consilium respublica tota sequetur,
Pellere publicitus publica damna decet.

Hatvanhat esztendős volt Várdai, mikor Pozonban 1549. eszt. 12. októb. meghalt. Ugyanott temettetett is el, nem Nagy-Szombatban, mint

Digitized by Google

Istvánffy vélte. Ő kezdette Nyitra vármegyében Érsekujvárát épittetni, melyet Oláh Miklós vitt ő utána tökéletességre. Istvánffy azt irja, hogy Ferdinánddal, nemcsak az, hogy sokszor evett egy asztalnál, hanem mikor Ferdinánd látná egykor, hogy az öreg érseket az álom elnyomta az asztalnál, őt a maga szobájában lefektette s kialtatta. Micsoda fenyitékben tartotta ő a maga udvarát, onnan megitélhetni, hogy a pajkos és erkölcstelen ifjakról, abban az időben azt szokták példabeszédben mondani: hogy az nem tanult s nevekedett a Várdai Pál udvarában.

Várdai Ferencz. Az oda felebb emlitett Miklósnak, bizonytalan kicsoda Eufemiától való második fia, királyi kincstartó, váczi és erdélyi püspök, második Ulászló és Lajos királyok alatt. Nagy segitségére volt 1514. eszt. Szapolyay Jánosnak, a paraszt had lecsendesitésében, amikor már Erdélyben lakott; amint Taurin István azon hadról irt könyvében, a többek közt ezen szókkal bizonyitja:

Franciscus Várdai praestans cognomine avito
Praesul, turrigeras Daci qui temperat urbes.
Phoeboeis celeber studiis, cui docta Thalia
Composito dedit ore loqui, quo pectora Regum
Mollescunt, bonus, et pius extremam usque ad amussim:
Huic Regnum, huic Reges, huic Transilvania debet;
Namque suo innumeros contraxerat aere Quirites,
Bella manu gessit propria, punctum tulit omne,
Omniaque emeruit placidae palmaria pacis.

A leleszi káptalan előtt, 1520. eszt. a familiának minden jószágait, Bácsmonostort, Kis-Várdát s a többeket, Szabolcs, Bodrog és Baranya vármegyékben, általvallotta a maga testvéreinek, Jánosnak, Mihálynak, Imrének és Ambrusnak, egyszersmind azoknak tútorságát is letette, és magánál csak azon öt falut hagyta meg, melyeket Perényi Imrétől maga pénzén vett vala. Ezt az öt falut, 1523. eszt. tett testamentomában, János és Ambrus testvéreinek hagyta, mivel csak ezekhez volt reménysége, hogy örökösöket fognak hagyni; de megcsalatkozott, mivel Mihálynak lett leggyümölcsösebb házassága. Ezekután egy vagy két esztendővel meghalt, és a gyulafehérvári templomban temettetett el ilyen felirással:

Quis situs hic? Fecit qui tot donaria templis,
Franciscus Vardae gloria rara suae.

Digitized by Google

Qui Latio primos egit feliciter annos,
Regibus hinc Divis munia grata dedit.
Libertatis erat vindex, hic rustica bella
Compressit, cives urbibus adseruit.
Ornarat prae se claris virtutibus orbem,
Ut coelum exornet, Spiritus astra adiit.

Várdai Mihály. Ferencz püspök testvérje. Együtt forgott Imrével a testvérjével a mohácsi veszedelemben 1526. eszt., de onnan megszabadult, mikoron az odaveszett. Szabadulása után, Tolna vármegyében, a familiának Málé nevű várába ment, és a familiának eleiről maradt ott lévő kincsét jobbadán maga hasznára forditotta, melyért sok ideig tartott perrel vesztegették őt, akiknek az fájt. Élt még 1552. eszt., amikor Martinuzzi György, a váradi püspök, neki Kis-Várdát visszaadta, melyet azelőtt való időkben, bizonytalan mi okon foglalt vala el. Ugy látszik két felesége volt. Első amely nem egészen világos, Báthori Klára; második, amely bizonyos, Sarmasághy Erzsébet. Ettől maradtak István, Miklós, Ferencz és Mihály nevű fiai. Anna leányát Szokolyi Miklós vette el.

Várdai István. A közelebb irt Mihálynak Sarmasághy Erzsébettől való legöregebb fia, Maximilián király alatt élt, kihez testvéreivel együtt, mindenkori hűséggel viselte magát. Mint régi eleiről maradt örökségét, ő birta egyéb jószágai közt Szabolcs vármegyében Kis-Várdát, melyet Szapolyay János Zsigmond 1564. eszt. ő tőle el akart venni. Igen váratlan szállotta meg őt Szapolyay, mindazáltal bátorsága még el nem csüggedt, hanem a vár kapuit bezáratta, ótalomhoz készült, és a Szapolyay sánczásóit oly találósan ágyúztatta, hogy azok kénytelenittettek a munkát éjszakára hagyni. Minthogy Szapolyaynak Kassa és annak vidékének elfoglalása volt a fő czélja, itt nem akart sok időt tölteni; azértis somlyói Báthori Istvánra bizta, hogy szép szóval vegye rá Várdait a vár feladására. Hit alatt kijött Várdai a várból, beszélt is Báthorival, de a vár feladásáról hallani sem akart; sőt mikor Báthoritól elvált, és a várba visszaindult, a vár előtt való szigetben, az ott lévő két nagy kazal gabonát maga kezével meggyujtotta, hogy annak az ellenség hasznát ne vehesse. Nagy nyughatatlanságot okozott az előre sietö Szapolyaynak ez az ő átalkodása, azértis ujra visszaküldötte ő hozzá Báthorit, hogy már akármi feltételek alatt ő vele kössön; kiváltképen azzal nyerte meg Báthori a Várdai szivét, mert azt adta neki elméjére, mely sok károkat fognak az ő jobbágyai az ostrom alatt szenvedni. Azt meggondolván

Digitized by Google

Várdai, hogy ha hatvan nap alatt a királytól segitsége nem érkezik, akkor a várat fel fogja adni. Ezzel akkor elment Szapolyay Kassa felé, de nem is volt azután ideje Várdait szavára emlékeztetni; és igy a vár Várdai birtokában s Maximilián király hűségében megmaradt. Minekutána Szapolyay Erdélybe hazatakarodott hadával, Várdai Bécsbe ment maga mentségére, aholott is a király a Szapolyaynak tett igéretért először ugyan keményen megdorgálta őt, azután pedig egynehány hónapi áristom után hazabocsátotta. Bizonytalan mikor halt meg. Semmi örökös nem hagyott.

Várdai Mihály. Ez is Mihály fia. Jelenvolt 1572. eszt. Pozsonban Rudolf koronázásán, és azután az asztal felett, ő tette az öreg s ifju királynak, és a királyi herczegeknek a főpohárnoki szolgálatot. Azután is jelenvolt minden diétákon, és ott hol az eperjesi nyolczados törvényszékre, hol pedig az ország határainak, itt vagy amott való megtekintésére rendeltetett ki. Utoljára 1582. eszt. vagyon róla emlékezet. Házasságban élt ugyan ruszkai Dobó Kristinával, de tőle semmi örököse nem maradt. Az özvegye Kristina, gersei Pethő Gáspárhoz ment férjhez.

Várdai Miklós. Ez is a fölebb irt Mihálynak fia, és igy a közelebb emlitettnek testvérje. Lossonczy Dorottyától négy fiút nemzett vala ugyan, Istvánt, Aladárt, Miklóst és Jánost, de akiket mindnyájokat maga rakott koporsóba. Egyetlen egy leánya Katalin, aki 1580. eszt. 5. máj. született, először Telegdy Pálhoz, attól özvegyen maradván pedig, bedeghi Nyáry Pálhoz, a váradi kapitányhoz, s egyszersmind Bihar, Kraszna, s Közép-Szolnok vármegyék főispánjához ment férjhez, ki is 1630. eszt. vitte a Várdai familiát végképen sirba.

Varjasy vagy **Vargyassy Nagy Imre.** Vicepalatinus volt második Lajos és első Ferdinánd királyok alatt. A mohácsi veszedelem után jelen volt Pozsonban, a Ferdinánd királylyá lett választásában 1526. eszt., és épen azért, egyebek közt, őt is maga ótalma alá fogadta Ferdinánd, Bécsben 30. nov. költ levele által, Szapolyay János üldözései ellen. A többiek, akik ezen levélben emlittetnek, ezek: Báthori István palatinus, Szalaházy Tamás, Brodarich István, Batthyány Ferencz, Thurzó Elek, Tahy János, Horváth Gáspár, Görög László, Gerendy Miklós, Nádasdy Tamás, Oláh Miklós, Révay Ferencz. Ő volt Ferdinánd részéről 1531. eszt. egyik követ Visegrádra. Lásd Révay Ferencz. Akkor végezték azt ott ezek a követek, hogy a mind Ferdinándhoz, mind Szapolyayhoz hűségtelen Móré Lászlót meg kell zabolázni, aminthogy azt Laszky Hieronim Palota várából ki is zaklatta, és a várat minden kincsével együtt elfoglalta.

Digitized by Google

Varjú Pál. (Varjufalvi.) Mátyás király alatt élt. Mikor Szapolyay Imre 1467. eszt. a király táborát odahagyta, azzal együtt elpártolt volt Mátyástól, ez a Varju Pál is; de mindazáltal kegyelmébe vette Mátyás Szapolyayt, Moldvából Budára való visszautazásakor, ugyanakkor megengedett ennek a Pálnak is. 1468. eszt, Skolastika napján, Szabolcs vármegyében, Nádudvaron költ levele által, melyben szabadságot ad neki arra, hogy akarmikor tetszik, a királyi udvarba bátran mehet, ott mulathat, a királylyal beszélhet, tanácskozhatik, onnan oda mehet ismét, ahova akar. Ezen kivül megtiltja, hogy akárkinek kárt tett Varjú, a maga pártoskodása ideje alatt, akár méltán, akár méltatlan, senki azért őt perbe többé ne fogja. Életben volt még Pál 1476. eszt., mert akkor neki parancsolta azt Mátyás király Budáról a szepesi káptalanhoz irt levelében, hogy Perényi Istvánt és Kázméri Andrást, a sárosi kapitányt intse meg, hogy amely jószágokat Rozlaviczay Györgytől elvettek, azokat haladék nélkül annak adják vissza. Ha pedig ő valami akadály miatt arra nem érkeznének, vagy Úszfalvy Péter, vagy Nomorkay László, vagy rákosi Gombos Lőrincz, vagy Buzlay László, vagy Nádfőy László cselekedje azt.

Varkucs vagy **Varkóczy Kristóf.** Szilériából jött be az országba, a Szapolyay István feleségével, Hedvig herczegasszonnyal, ki is őt Késmárk vára kapitányává tétette, és Sztrasnka, Szent-Keresztsat. falukkal megajándékoztatta. Magyar nemességet kapván Kristóf, sok jósága mellett, három nagy magyar familiába házasodhatott, és eképen egészen megmagyarosodhatott, és Varkucs vagy Varkocs neve Varkóczyra változott. Első felesége Tároczay Tamás leánya Katalin, második Bebek Margit, harmadik Homonnay Borbála volt, kiktől három fia, Menyhért, Gáspár, György; két leánya, Margit, Bebek Ferencz felesége, és Borbála maradtak, aki Homonnay Gáborhoz ment férjhez. Maga Kristóf 1520. eszt. 9. febr. halt meg, és a késmárki nagy templomban takarittatott el. Halála előtt esztendővel, Berzeviczy Zsigmondtól és Ferencztől Farkasfalván és Hunsdorfon lévő minden birtokaikat elzálogositotta, mely ellen azoknak testvérei, az ő halála után protestáltak a szepesi káptalan előtt 1534. esztendőben.

Varkóczy György. Első Ferdinánd király alatt vitézkedett. Hogy 1541. eszt. Mohammed és Usref nevű basák, Izabellának, a Szapolyay János özvegyének segitségére Budához érkeztek, onnan általjöttek ezek a basák a Dunán, és Váczot könnyen megvették; azután Pestet is próbálták, melynek ótalmazása akkor erre a Györgyre volt bizva. Oly derekasan is ótalmazta ő azt Nyáry Ferenczczel s mások-

Digitized by Google

kal, hogy onnan nagy veszteséggel kellett a törököknek a Dunán vissza Budára költözni. Azután hogy még ugyanazon esztendőben, Ferdinánd királytól, Roggendorf Vilhelm jött Buda ostromlására, de onnan Vilhelmet, az ellene állhatatlan erővel Izabella ótalmára közelgető Szulejmánnak hire elrezzentette, ez a György sokat segitett a király szaladó táborának a Dunán Pestre hajókon való általszállitásában. Minekutána pedig Szulejmán Budát ravaszsággal elfoglalta, György sem állhatott ellene, hogy Pest is annak kezére ne jusson. A következett 1542. eszt. ő is próbálta Joachim márkió fővezérsége alatt visszavenni Pestet a törököktől, és Perényi Péter ellenére, ő is abban a vélekedésben volt, hogy jobb lesz, ha Joachim nem Budát, hanem Pestet próbálja meg először.

Ujra eljött Szulejmán 1543. eszt. Magyarországra, ki is minekutána Valpó, Siklós, Pécs, Esztergom, Tata várait megvette volna, Székesfehérvárt vette sorba. György volt kirendelve annak védelmére. Hogy ő elérkezett Fehérvárra, mind az odavaló birót Szügyes Tamást, mind az egész tanácsot, mind maga keze alatt lévő hadnagyokat egybegyüjti, és azt a kérdést teszi elejökbe, nem jobb volna e a külső várost felégetni, hogy az a töröknek menedékül s ótalmul ne szolgálhasson, mivel igy a belső várost, amely a körülötte lévő tó által elég bátorságos állapotban látszik lenni, kevesebb ember kárral lehetne ótalmazni? Ennek általán fogva ellene mondottak a fehérváriak. Nem akart György azoknak kedvök ellen járni, azértis kimegyen a külső városba, a maga ott megszállott katonáihoz, azokat maga meggyőződése ellen is a győzelemmel biztatja, és hogy magokat sánczolják be, parancsolja, és az erősséget kivált a boldogságos szűz és a sz. Ferencz temploma között készitteti. Azonban a törökök elérkeznek, és a Buda felé nyiló kapu irányában telepednek meg. Ide vonta tehát György is a maga nagyobb erejét. Innen kicsaptak egyszer az ő emberei, és a törökben sok kárt tettek. Hogy maga is elérkezett Szulejmán, az ő törökei, a mondott templomok közt hányt sáncz ellenében, egy más, annál magasabb erősséget kezdettek felállitani. János fővétele napján támadták meg először a törökök a György erősségeit. Az ótalmazók közt megjelent egy jó szál magyar asszony is, egy kaszával, és a sánczra mászó törökök közől, kettőnek a fejét ütötte azzal le egy csapással. Mindazáltal elfoglalták a törökök a mondott két templomot, és az ott lévő sánczot. Megmaradt volt ugyan az az erősség, melyet az olaszok csináltak volt, de negyed napra, nyugodott és nagy erővel azt is megtámadták a törökök, s meg is vették; amikor aztán mind Györgynek, mind az ő alatta lévő néme-

Digitized by Google

teknek, olaszoknak s magyaroknak, a hátorságosabb helyre vezető útról kellett gondoskodni. György sok másokkal együtt, a belső városba akart vonulni, de mivel a sorompók bevoltak zárva, a törökök őt a kapuban megölték, fejét és jobb kezét, az ujjaiban lévő szép arany gyürükért elvágták. A biró Szügyes Tamás, a vár faláról kezdett alkudozni Szulejmánnal, és annak a várost feladta. A városban lévő németeknél láttak akkor a törökök legelőször sárkányos puskákat, melyeket nem kanóczczal kellett elsütni, melyeket ők igen csudáltak s tőlök el is szedték. Szügyes biró azt a hasznát vette a Varkóczy czélja meggátolásának, hogy őt s a többi gazdagabb lakosokat Szulejmán maga táborába kihívatta, ott megölette, s jószágaikat a városban őrizeten maradt törökök közt felosztotta. Lang János ilyen versekkel tisztelte meg Varkóczyt.

Quod si morte sua Decii servasse feruntur
Imperium, patrii Scipiadaeque soli
Non hoc Varkóczy cum laude minore Georgi
Trunca jacent sacro membra reposta loco.
Qui virtute sua Regalem fretus ad Albam,
Exigua Turcas distulit unus ope.
Et sic a nostris vertit cervicibus hostem,
Grassantique suo corpore clausit iter.
O! contemptorem sublimi pectore lucis!
O! Patriae Decium Scipiademque suae!

Ugyan Lang János Fehérvár elveszteését igy siratta:

Hostis cum Grajam rapuisset barbarus Albam,
Qua jungunt socias Savus et Ister aquas (Belgrád)
Quum dolui casum raptae miserata sororis,
Tum mens nostra parem coepit habere metum.
Et spes magna fuit, reparatam Marte potenti
Sumpturam voto pristina jura suo.
Sed dum me frustra solor, solorque sororem!
En eadem collo vincula capta gero!

Ezeket is Lang irta ugyanakkor:

Pannonius Rex unde suum diadema petebat;
Quo sacra functus, ossa ferebat humo:

Digitized by Google

Regia barbariae nunc servio turpiter Albae,
Quia jam sum potius triste cadaver ego,
Omnis cum dulci spes libertate salutis,
Amissa Christi relligione jacet.

Varkóczy Tamás. A felebb emlitett Kristófnak, bizonytalan melyik fiától való unokája. Eger vára kapitánya volt egynehány esztendeig, melyet Perényi Péter számára átalmazott, aki azt az oda való püspöktől torkon verve vette vala el. Istvánffy azt irja: hogy ő ugyan Perényi Péter udvarában nőtt s nevekedett, és mikor 1541. eszt. Perényi Roggendorffal együtt ostromlaná Budát, ettől a Tamástól izent Török Bálint Perényinek, hogy magáról s magyarjairól gondot viseljen, mert Szulejmán nem soká Buda alá fog jönni, az ő elnyerésökre. Kapitánykorában Egerből kicsapkodván, sok kárt tett ő a törököknek. Ő épitette meg Eger várának egyik oldalát, melyet aztán ő róla Varkóczy, vagy Varkucs bástyájának s fokának hittak. A Perényi özvegye s fia megegyezésével, általadta Egert Ferdinánd királynak 1549. eszt., mely után váradi kapitánynyá tette őt Martinuzzi György püspök. Onnan ment ő Csanád alá, Cserepovics Miklós megverésére 1550. eszt. Mikor Mohammed beglerbeg 1551. eszt. Zádorlak, Horogszeg, Csanád s a t. váraít elfoglalta, akkor Tamás Erdőhegy nevű falunál feküdt egynehány ezered magával, de semmit nem mozditott a törökök ellen, mivel Martinuzzi őt attól eltiltotta; hanem azután kevéssel, ugyan Martinuzzi parancsolatjából, Erdőhegyről Tótváradjára vezérlette az alatta való sereget, és onnan Martinuzzival s Casztaldóval együtt ment el Lippa megvételére, ahol egyiket őt rendelte volt ki Casztaldó annak megszemlélésére s határozására, melyik oldalról kelljen a várost s várat megtámadni. Ezekután is hűségesnek mutatta Tamás Ferdinándhoz magát; de mihelyt 1556. eszt. Petrovich Péter Izabella számára Erdélyt foglalgatni kezdette, Tamás is mindjárt Izabellához állott, és annak számára, Báthori Györgygyel ostromlotta Váradot, melynek azelőtt való időkben ő is vala kapitánya. Ezért a pártosságért, minden fekvő jószágait, melyeket ő Szepes és Bihar vármegyékben felesen birt, annak a Horváth Márknak ajándékozta Ferdinánd, aki Sziget várát a törökök ellen oly vitézül átalmazta. De kétség kivül Bihar vármegyei jószágai megmaradtak az ő kezénél azután is, mivel azok Izabella birtokában feküdtek. Bihar vármegyében a többek közt ezeket birta ez a Tamás. Sámsonban három portát, Vámos-Pércsen kettőt, Sárfün kilenczet, Semjánben tizenegyet, Oltományban tizennégyet, Albison kilenczet, Székelyhidon tizennyol-

Digitized by Google

czat, Kólyon hármat, Diószegen ötödfelet, Jankán hetedfelet stb. Kapitánynyá 1566. eszt. lett ő helyébe Hagymássy Kristóf. Tamás felesége, albisi Zólyomy János leánya, Klára volt, kinek ő már harmadik férje volt, lévén annak már azelőtt két férje, u. m, Makó Miklós és Paksy Ferencz. Tamás, Miklóst és Sárát nemzete Klárától.

Varkóczy Miklós. A közelebb irt Tamásnak Zólyomy Klárától való fia. Keveset tudhatni felőle. Felesége Hagymássy Leustak leánya Katalin volt, de akit igen ifjukorában özvegyen hagyott 1583. esztendőtájban. Az ő halála után Katalin, Bocskay Istvánhoz ment férjhez, aki idővel erdélyi fejedelem lett. Miklós Szalacson temettetett el ilyen koporsókői felülirással:

Varkoczyo tellus dedit haec Szalacsina Sepulcrum
Natalem dederat Chrysius ante diem.
Viventem tenuit Siculi modo regia pontis; (Székelyhid)
Nunc Varadinensis nobilis aula soli.
Slesia majorum servat genus; acta Parentis
Chrysius, et totis, Agria novit, agris.
Inclyta non humili descendit origine Mater
Edita Principibus Dacia clara tuis.
Semine quo ducit laudatus avunculus ortum,
Qui nunc Telegdyacae possidet arcis opes.
Sed genus et proavos bona novimus esse Parentum,
Major erat propriis pectoris ille bonis.
Pectore nam toto Christum veneratus, et ore,
Nil habuit pura relligione prius.
Viva Dei sedes mens, et venerabile templum,
Et plenum sacro numine pectus erat.
Sensit in adversis suplex Ecclesia rebus.
Assiduam magni Principis hujus opem.
Favit et ingeniis Musarum cultor, et artes
Propagare sui credidit officii,
Ipse etiam potuit Ciceronis more diserti
Promere Romano verba Latina sono.
Consilio patriam, non fortibus extulit armis;
Debile nam morbo corpus inerte fuit.
Denique nil illi, nisi corpus defuit unum,
Omnia consimilis cetera Patris erat.
Jam septem autumnis, bisdenos junxerat annos,
Cum vitam summo reddidit ille Deo.

Digitized by Google

Quem moriens votis ardentibus usque vocabat,
Ingeminans fidei praemia certa suae.
Filiolus Patria casta cum Matre relictus,
Haeredem patriae Nobilitatis habet.

Valamint ezeket, ugy a következőket is bizonytalan ki irta:

Nicoleos hac Varkóczyus sub mole quiescit,
Gloria nobilium conspicienda Ducum.
Slesia cui proavos, natalem Chrysius ortum
Stemmate donarunt lilia, penna leo.
Martia laus Patrem, commendat, et inclyta virtus,
Mater ab antiquis Regibus orta fuit.
Ipsum autem virtus, et regia stirpis origo,
Et celebrem pietas, ingeniumque facit.
Quod nisi morborum vis frangeret invida nervos:
Laude minor nulla Patre futurus erat.
Nunc cadit infelix, et funere tollitur, ante
Quam peragat vitae bis tria lustra suae.
Spiritus in summo capit immortalia coelo
Gaudia; nil praeter, tumba, cadaver habet.

Varkóczy György. Bizonytalan melyik ágából volt a Varkóczy familiának, s nem testvér volt-e a közelebb irt Miklóssal. Elég a hozzá, hogy György is a tizenhatodik század vége felé virágzott. Első felesége Hagymássy Margit; második Nyáry, vagy talán Homonnay Borbála volt. Ettől maradt valamelyiktől, hihető az elsőbbtől, Margit nevü leánya, aki Lónyay Zsigmondhoz ment férjhez. Margitnak három leánya lett Lónyaytól, u. m. Zsuzsanna, Anna, Margit. Zsuzsanna, Bocskay István (de nem az erdélyi fejedelem) házas társa lett. Anna első házasságra Vesselényi Istvánnal, másodikra Kemény János erdélyi fejedelemmel lépett. Margit először Telegdy Istvánhoz, azután keresztszegi Csáky Istvánhoz ment férjhez, akit Margit hagyott özvegyen, mert Csáky második felesége, nagymihályi Bánffy Erzsébet volt. Ennél többet mindeddig nem lehet tudni a Varkóczy familiáról.

Varsányi Albert. Thury Györgygyel együtt csatázott 1566. eszt. a széhesfehérvári beg, Mohammed ellen, a Bakony mellett, és ugyanott elesett. Thury az erdő szélében, az utfélen, egy puszta templomba temettette őt.

Vass Mihály. A siklósi vár kapitánya volt első Ferdinánd király

Digitized by Google

idejében, melyet akkor Perényi Péter birt, Szatmár vármegyéből, Nagy-Károlyból való volt. Istvánffy azt itéli felöle, hogy ő inkább Ón mint Vass nevet érdemlett volna. Ugyanis, hogy Szulejmán török császár 1543. esztendőben, Valpó várát megvévén, Siklós felé tartott, annak csak hirére is a városból mindjárt felköltözött Mihály a várba, holott azt, egynehány napig ótalmazni lehete vala. De a várra sem várt csak egy lövést is; hanem mihelyt meglátta a török tábort, mindjárt egyet, a nála lévő török rabok közől szabadon bocsátott, és attól a török táborba azt izente, hogy ha ő és társai épségben bocsáttatnak el, a várat feladja. Hogy a hir Szulejmán fülébe ment, mindjárt arany és kék betűkkel irt neki menedéklevelet szabad elmehetéséről, sőt őrzőket is rendelt melléje. Mindazáltal sokakat megöltek s fosztottak az uton lesben állott törökök az ő katonái közől. Mondják, hogy nagyon örült Szulejmán, hogy Siklóshoz ilyen könnyen juthatott, melynek erővel való megvétele, neki nagy akadályt és késedelmet okozhatott volna, nagyobb czéljainak elérhetésében.

Talán ugyanez volt az a Vass Mihály, aki 1552. eszt. veszprémi kapitány volt, és akitől Veszprém várát Ali, a budai basa megvette, de már ezt nem az ő hibája miatt, hanem az ő semmisem gaz katonáinak nyulszivűsége miatt. Ugyanis ő egy hétig a várat derekasan ótalmazta, akkor pedig az ő hire s akaratja nélkül, katonáinak nagyobb része a vár falain lebocsátkozott, Ali barátságába bizakodván; de aki azokat mind levagdaltatta. Igen kevesed magával maradván Vass Mihály, oly feltétel alatt feladta a várat, hogy megmaradt katonáival szabadon bocsáttassék; el is bocsátotta őt Ali, de nem messziről ismét visszahozatta; soha sem is szabadult ki többé Mihály a török fogságból. Ezeket igy irja le Tinódi:

Halljátok már Ali basa bölcsességét,
Budából hadával gyakran kiütését,
Veszperim vár alatt lőn hamar megszállása.
Ez Veszperim vára szép püspekség vala,
Az Balaton mellett merő köven vala,
Az jó Paksy János ott főhadnagy vala,
De a megszálláskor király felé ment vala.
Ezen Ali basa nagy örömbe vala,
Álgyút igazgata, lőni parancsola,
Egy hétig a várat erősen rontatá,
De avval ő neki csak keveset árthata.
Ott benn a porkoláb jó Vass Mihály vala,
Ki miatt a basa sok kárt vallott vala,

Digitized by Google

Éjjel nappal löni basa siet vala,
Melytől várbeliek igen röttentek vala.
Tőnek hasonlást a sok gaz népek a várba,
Támadának porkoláb ellen haragba.
A fokról zászlókat lehányák buokba,
Mint zákmánt tevének kéncsbe ott a tárházba.
A várból gaz népek sokan kiugrának,
Csak kevesen porkolábbal maradának.
Erről a törökek hamar hirt hallának,
Az árúlók vár körül mind levágatának.
Lőn nagy röttenése szegény Vass Mihálynak,
Hamar szót kiadá; fogadá basának,
Békével marhástól ha elbocsátnának:
Várat ő megadná az hatalmas császárnak.
Jó Ali basa ezt hogy hallá örüle,
Neki fogadá, várat kezéhöz vévé,
Békével Vass Mihályt eleresztété.
Basa hagyásából megfogák, megfoszták,
Pénzétől, javától őt megtisztiták,
Őt meg vissza a basának bemutaták,
Kaworokhoz ment volna őt ugy beárulták,
Az törőket basa hamar levonatá,
Előtte Mihálynak igen loholtatá:
Vass Mihályt ez okkal ő megtartóztatá,
Hogy zpájáságot császártól nyerne adna,
Sok fohászkodással most is jó Budában
Vagy Törökországban vagyon nagy fogságban,
Ugy higyetek török hitbe, szavában,
Basa onnat szálla nemes Scambriában.

Vass Miklós. Első Károly király idejében, eleinte a király ellenségeivel czimborált, s nevezetesen Csicsó várát Erdélyben nem akarta neki általadni, hanem azt erőszakkal maga kezénél tartóztatta; de azután ő is mást gondolt, a várat Károlynak általengedte; Károly is őt kegyelmébe vette, és hogy régi engedetlenségeiért, és akarki ellen tett hibáiért, senki őt ne háborgassa, arról két izben adott neki királyi levelet, t. i. 1321. és 1338. eszt.

Vass Deső. Első Lajos király idejében vitézkedett. A pártoskodó és engedetlen Lajk vagy László ellen, aki Bazarád Sándor helyébe lett vala oláhországi vajda, ez a Vass Deső is elment volt Miklóssal,

Digitized by Google

az erdélyi vajdával, és ott ugyan Miklós vajdával, és sok más magyar urakkal elesett 1371. eszt. Kükülővári kapitány volt.

Vass János. (Vasdinyei). Komárom vármegye küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505. eszt.

Vass János. (Gyalái). Lásd Veseni János.

Vasváry Vitus. Első Károly király káplánja, mind tudományáról, mind erkölcseiről s életéről jó hirű nevü papi ember; és épen ez inditotta XXII. János pápát arra, hogy őt 1332. eszt. milkovi püspöknek nevezze, ha ugyan az a püspökség helyre állhatott volna. De minthogy abból, még akkor, ugy látszik, semmi sem lehetett, Vitus 1335. eszt. a nyitrai püspökséget nyerte el. Jelen volt 1342. eszt. az első Lajos koronázásán, a következett esztendőben Erzsébetet, a Lajos édes anyját, elkisérte Nápolyba, az ifju András zürzavaros dolgainak lehető igazitására; onnan pedig egyéb főemberekkel együtt Avenióba (Avignon) küldötte őt Erzsébet, a pápához követségbe.

Vata. Egy ördögi mesterségekhez és pogányi babonaságokhoz ragaszkodó magyar előkelő ember, Péter és első András királyok alatt. E zenditette egyik fel a keresztyén hittől idegenkedő magyarokat Péter király ellen 1046. eszt. Minden felől összekeritette az ugy nevezett varázslókat, bűvösbájosokat, boszorkányokat, és más féle igen sok tudatlan nagyobb s kisebb rangu embereket. Ezek a hittől szakadtak, azzal a jellel különböztették meg magokat a keresztyénségben megmaradottaktól, hogy fejöket mindnyájan megnyirták, és azon csak annyi hajat hagytak, amennyiből három lefüggő fürtöt köthettek s fonhattak össze. Lóhúst ettek és magokat az ördögöknek ajánlották. Mikor némely főemberek hivására, első András Leventével, az ócscsével Oroszországból haza érkezett Abaujvárhoz 1046. eszt., hogy Pétertől a királyságot elvegye, már akkor ott várta őt Vata töméntelen gyülevész néppel, és azon dühös népnek nevével, azt kivánta Andrástól, hogy sz. István törvényeit, melyek a keresztyén vallásról szólanak, törölje el; engedje meg a nemzetnek, hogy a pogány rendtartásokra visszaállhasson, a püspököket, barátokat, keresztyén hit hirdetőit, idegen nemzetből valókat megölhesse, a templomokat leronthassa, régi pogány isteneit tisztelhesse. Irtódzott ugyan ezen ostoba kivánságtól András; de egy részről életét s a koronát féltvén, más részről Leventétől ösztönöztetvén, aki maga is Vata szándékának hathatós előmozditója vala, legalább ideig, óráig, kénytelenségből reáállott. Alig ment ki az András megegyezésének hire, mindjárt neki estek az összeesküdtek az öldöklésnek, nem csak Pétert üldözték, hanem mind azokat a külső és belső renden lévőket, valakik keresztyének voltak, minden

Digitized by Google

irgalom nélkül gyilkolták, a templomokat égették. Ezen vérengző zenebonában ölték meg sz. Gellértet is sept. 24. napján, midőn Pestre az András udvarlására széndékoznék. Lásd sz. Gellért.

Vata János. A közelebb leirt gonosz Vatának gonosz fia. Ez is munkás eszköz volt az öreg Vata mellett a keresztyének öldöklésében. Mindenfelől összekereste ez a Vata az olyan személyeket, akik azzal álmodoztak, hogy ők ördögi mesterséget tudnak, és azokat a maga udvarában tartotta. Lásd Rasdi. Melylyel magának a pogányságra hajlandó tudatlanok előtt nagy tekintetet szerzett, és kétség kivül egy oldalról ő okozta azt a lármát, mely első Béla király alatt, Székesfehérváron támadt 1061. eszt., t. i. Béla az egész országban meghirdettette, hogy az országban minden városok és faluk, küldjenek oda egy-egy pár értelmes okos embert, hogy azok a diétának teendő végezéseit meghallhassák, hirül haza vihessék, és végre hajthassák. De nemcsak a parancsolt öregek, hanem mások is igen sokan elmentek Székesfehérvárra, akik a keresztyén vallástól idegenkedtek, ott előljárókat választottak magoknak, a királyhoz és a diétára egybegyűlt főrendekhez követeket küldöttek, és általok azt kivánták, hogy ők a pogányságra visszaállhassanak, a vallástanitóit megölhessék, a templomokat leronthassák, a harangokat összetörhessék. Harmad napot kért Béla a gondolkodásra, azalatt a katonákat kirendelte a lármások ellen, és mikor már azok a választ várnák, a katonák rajtok mennek, közölök sokakat levágnak, megkötöznek, és egész csoportjokat szélyelverik. A Vata familia, olyan utálatba ment volt a keresztyén magyarok előtt ettőlfogva, hogy az abba való házasodást törvénynyel tiltották meg. Mindazonáltal, mivel 1073. eszt. ezt a Vata Jánost küldötte volt követségbe és kezesül Gejza herczeg Salamon királyhoz, és társul ugyanakkor a váradi püspökőt adta mellé, ebből talán lehet ugy gondolkodni, hogy már akkor ő is, legalább álorczás keresztyén lehetett, és az emlitett törvény alól ez által familiáját felszabaditotta. Katona ugy gyanakodik, hogy ez a Vata, talán Béla-Bányán, Hont vármegyében lakott; de mivel Gejza küldötte őt kezesnek, ugy látszik, az ő tartományában a Nyirségen lakott, az az vagy Szabolcs, vagy Szatmár, vagy Közép-Szolnok, vagy Bihar vármegyében; és p. o. ha vagy Belényesben, vagy Bélszerinden, vagy Bélen lakott, ahol most az üveg huta van, közelebb érte a váradi püspökőt, mint Hont vármegyéből. Máig is többet tartanak Bél és Belényes tájékán a boszorkányokról, mint Hont vármegyében.

Vazul vagy Basilius. Sz. István királynak vér szerént való atyjafia. Lásd Mihály. Ezt valami tettéért sz. István a nyitraitömlöczbe

Digitized by Google

tétette vala. Némelyek ugy gondolkodnak, hogy talán egy volt ő azon négy főember közől, akik egykor sz. Istvánt a maga szobájában meg akarták ölni, és azért esett volna fogságba; de az nagyon bizonytalan. Minekutána sz. Istvánnak Imre herczeg fia meghalt, amint Thuróczy és mások irják, arra hajlott sz. István, hogy ezt a Vazult tétesse maga helyébe királynak, és el is küldötte érte Budát, hogy őt a fogságból vegye ki és vigye ő hozzá. De mivel Gizela királyné férje sz. István helyébe, maga fiát Pétert akarta királynak tétetni, ezzel a Budával összebeszélt, hogy utját halogassa. Azalatt Sebőst, a Buda fiát előre elküldötte Vazulhoz, és annak szemeit kitolatta, fülei üregét pedig ónnal beöntötte, hogy a királyságra alkalmatlan legyen. Végbevivén Sebős a kegyetlenséget, onnan Csehországba szaladt, nem is jött haza mig Péter királylyá nem lett. Elérkezett nagy később Buda is Nyitrára, és a nyomorult Vazult sz. Istvánhoz elvitte, ki is látván Vazult, őt keservesen megsiratta, de beteges állapotja miatt a gonoszságot meg nem boszulhatta. Féltette a többi atyjafiait is; azért a Vazul testvérjének, Kopasz Lászlónak három fiát, Andrást, Bélát és Leventét, kik közől a két első idővel csakugyan királyságra lépett, magához hivatta, és azt javallotta nekik, hogy az országból menjenek ki, melyet azok meg is fogadtak, és Lengyelországba mentek.

Végh János. Bornemisza Pál erdélyi püspök, Dobó István és Kendi Ferencz vajdák, ezt küldötték volt követségbe Konstantinápolyba, ahová ő 1554. eszt. 23. jan. érkezett el, azzal az izenettel, hogy Erdély első Ferdinánd királyon kivül, senkit mást nem akar maga urának ismerni. Ugyanakkor a Ferdinánd Konstantinápolyban mulató követeinek, Veráncsics Antalnak és Zay Ferencznek is küldöttek a vajdák és a püspök Végh Jánostól egy levelet, melyben azt irták, hogy ők már Erdélyt egészen lecsendesitették, és ott a pártütőket meggyőzték és onnan kiüzték.

Velek. Árpád idejében nagy magyar ember volt, és nagy dolgokban forgott. Lásd Usubu. Veleknek Zaránd vármegyét ajándékosta Árpád.

Venczel. Huszonnegyedik magyar király 1301. esztendőtől fogva. Minekutána harmadik András királyban az Árpád vére férfiágon kifogyott, némelyek a nápolyi királynénak Máriának, az ötödik István magyar király leányának unokáját, Károlyt választották királynak; némelyek pedig Venczelt, a csehek királyát, aki negyedik Béla leányának, Annának unokája vala. Ámbár már Károly az országban benvolt, mindazáltal Ilméri János a kalocsai érsek, Osl Henrik és más főemberek elmentek a cseh király hivására; aki jó neven vette ugyan a magyarok hivatalát, de a királyságot maga fel nem vállalta; ha-

Digitized by Google

nem a magyaroknak a maga tizenkét esztendős egyetlenegy fiát Venczelt ajánlotta. Örömmel vették az ifju Venczelt a magyar követek, őt haza hozták, és Fehérváron megkoronázták. Minthogy pedig az akkori pápa nyolczadik Bonifacius is Károly részén volt, mihelyt meghallotta a Venczel koronázását, mindjárt irt egy levelet az öreg Venczelhez, melyben arra inti őt, hogy a fiát Magyarországról vigye ki; de minthogy arra nem hajtott, őt 1302. eszt. maga elébe idézte, hogy ott adjon számot róla, micsoda juson bocsátotta a fiát magyar királyságra. Ezen czitálásra sem sokat ügyelt az öreg Venczel; azértis a pápa a dologban sentenciát hozott, és a magyar királyságot Venczeltől el, Károlynak pedig odaitélte 1303. eszt., sőt az eklésia kebeléből kizárta mind azokat, valakik többé Venczelt királynak nevezték s tartanák, és valakik Károlyt törvényes uroknak és királyoknak nem ösmernék. Ez által sokan elidegenedtek Venczeltől és Károlyhoz hajlottak; annyival inkább, mivel magok látták, hogy Venczel nem csak az, hogy gyermek, hanem királyságra sem termett, és a magyar borba igen beleszeretett. Nem akart hát többé az öreg Venczel viz ellenébe uszni, hanem fegyveres kézzel a fiáért indult Budára. Utjában egyebütt is ugyan, de kivált Esztergomban sok kárt tett, mivel az oda való érsek, Mihály, az ő fiának ellensége volt. Ott a Sz. Adalbert templomának ajtaját betörette, a segrestyében lévő kincset, szent edényeket, ruhákat elvitette, sok nemes levelet és az érsekségnek régi privilegiumit vagy összetépte, vagy magával elvitte. Onnan Pesthez szállott, a fiát Budáról magához általhivatta, de az ország koronáját sem felejtette el, hanem azt is kezéhez vette, és fiával együtt Prágába vitte 1304. eszt. Harmadik András leányát Erzsébetet jegyzette vala el Venczel, de boszuságában annak üres kosarat adott, és a tesseni herczeg leányát vette el. 1305. eszt. meghalt az öreg Venczel. Nem sokára utána ment az ifju is, mert mikor Lengyelországba igyekeznék magát megkoronáztatni, Olmüczben, Potsein Konrád őt megölte 1306. eszt. A magyarok ezt a Venczelt Lászlónak hitták, és maga is Lászlónak irta magát azon levelekben, melyeket magyar király korában némelyeknek adott.

Venczellin. Egy derék német vitéz, aki hihető akkor jött be Magyarországra, mikor Gizelával, a sz. István feleségével, Bavariából (Bajorország) más német nagy emberek is ide költöztek. Mikor sz. István Kupa ellen hadakozott 998. eszt., ezt a Venczellint tette a maga seregének fővezérévé. Vitézül is viselte magát Venczellin, mert Kupát maga kezével vágta le, és annak pártos táborát elszéleszteté.

Veránczics Antal. Budai és gyulafehérvári kanonok, és prépost,

Digitized by Google

pornói apátur, pécsi, egri püspök, Heves, Hont, Esztergom és Bereg vármegyei főispán, esztergomi érsek, primás és királyi helytartó, Szapolyay János, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt. Dalmátországnak Sibenik (Sebenico) nevű városában 1504. esz. 29. maj. született. Régi ebei Bonyákországban laktak, kiket vitézségökért, Nagy Lajos magyar király, nemcsak nemességgel ajándékozott meg, melynek czimeréül három arany liliomot adott nekik, hanem mind Bosnyák, mind Magyarországon szép jószágokkal is. A török dühössége miatt, kénytelen volt az ő elei közől, egy Ivanácz vagy magyarul János nevű, születte földét elhagyni, és először ugyan Horvátországban, azután pedig Sibenik városában magának lakóhelyet keresni. Ennek maradéki közől származott Ferencz, az Antal édes atyja, egy jó katona ember. Ami közelebbről Antalt illeti, ő először Berizló Péter, azután Statilius János püspökök udvarában nevekedett, akik édes atyjáról és anyjáról, mindketten közelről való atyjafiai voltak ő neki, és akikről mind kettőjökről oda felebb különös czikkelyek alatt, emlékezet van téve. Tanulmányit Olaszországban Pádnában végezte, ahová az említett Statilius, esztendőnként ötven aranyat küldött neki élelmére és ruházatjára. A mohácsi veszedelem után hazahitta őt onnan Statilius, Szapolyay János udvarába, kivel együtt állotta ki Budán, a Roggendorf ostromát 1530. esz. Akkortájban tette őt Szapolyay, ó-budai prépostá és maga titoknokjává. Az ostrom után, Erdélybe küldötte őt Szapolyay, Statilius püspökből. Mind Szapolyay, mind Statilius eleinte csak az ország határain belől való követségekben gyakorlották öt; de azután Zsigmond lengyel királyhoz is elküldötte őt Szapolyay. Háromszor járt Bosnyákországba, Useref és Mohammed oda való basákhoz; kétszer a velenczei köztársasághoz; egyszer Rómába Kelemen pápához; ujra három izben Zsigmond lengyel királyhoz; azután harmadik Pál pápához; második Ferencz franczia királyhoz; Angliába nyolczadik Henrikhez; onnan hazakerülvén, Bécsbe első Ferdinándhoz.

Valami hibája jött neki világosságra 1540. esz. elején, melyért őt Statilius igen nagyon meggyülölte és utálta; annyira, hogy kénytelen volt Antal magához Szapolyayhoz is aziránt egy esdeklő levelet irni, hogy azt ő hozzá engesztelje meg. De irt magának Statiliusnak is, bűnét nem tagadván, és annak elhagyását igérvén. Miből állott ez az ő vétke? ahból a levélből gyanithatni, melyet ő 1. mart. Bornemiszának Gergelyhez küldött. Ebben a levélben, égre-földre kéri ő Bornemiszát, hogy az Orsolya állapotjáról s mint létéről őt tudósitsa; és azt a Statilius haragjától, és valami közönséges helyen való gya-

Digitized by Google

lázattól ótalmazza. Egyébaránt ő még ekkor nem volt papságra felszentelve, noha már fehérvári és budai prépost volna.

Azonban még ugyanezen esztendőben meghalt Szapolyay, kinek halála után, annak özvegyének Izabellának és árvájának pártfogására magát levele által kötelezte, és november közepén az erdélyieket arra kérte sok okkal levelében, hogy a Szapolyay özvegyének és árvájának hűségére esküdjenek fel. Már ekkor irta Magyar és Erdélyországnak az ő idejében történt dolgait, mely munkája, hogy elveszett, igen nagy kár, melyet az ő, akkor időben egyhez máshoz küldözött, és még ma is valamely részben meglevő, alkalmas deáksággal és igen allérozott izléssel irt levelei pótolnak valamennyire ki. Hunyadi Mátyás király halálától fogva kezdette lehozni a magyarok históriáját a maga idejéig. Sok ideig megtartotta a Szapolyay házhoz való hűségét, melynek nevében, legalább is harminoz követséget viselt, Szapolyay halála után, hol a fényes kapuhoz, hol a keresztyén uralkodókhoz. Nevezetesen Izabella Lengyelországba küldötte őt az ifju Zsigmond király koronázására, olyan parancsolattal, hogy onnan menjen Prágába első Ferdinándhoz, és annak igérje oda Lippát és Temesvárt, csak hogy Ferdinánd is adja vissza neki a Szapolyay ház régi örökségeit. De maga oktából is igen sokat utazott, ugy hogy amint maga dicsekszik vele, igen kevés zugolya maradt el Europának, melyet nem látott volna.

Az ő szép talentomai, nevezetesen a dolgokba való éles belátásai, szenvedhetetlenné tették őt, a mások felett csak egyedül kilátszani és tündökleni szerető Martinuzzi György püspök előtt, aki a maga sok ajánlása, mézes-mázos szava, reávaló édes mosolygása mellett, melyeket ez a régi ravasz az előtte leggyülölségesebbektől szokott legkevesebbé kimélni és sajnálni, mindaddig kedvetlenitette Antalt, mig ő a szövevényes bizonytalanságban való lételt elunván, 1549. eszt. mind Izabellától, mind Petrovich Pétertől és György püspöktől vég bucsut vett, és Gyula-Fehérvárról Váradra, onnan pedig Lengyelország felé indult öt szolgával és egy kis gyermek öcscsével, és már 18. oktob. Krakóból irt levelet Mihály nevü öcscsének. Krakóból Vas vármegyébe Sárvárra igyekezett a nagy Nádasdy Tamáshoz, ahova két hónap előtt el is érkezett, mert már 18. decz. onnan küldött Pesthy Gáspárhoz egy azon örvendező levelet, mely nyugodalmas kikötőhelyre talált sok hányattatása után Nádasdynál.

Ezen utjában igen kevésbe mult, hogy először ugyan csak pénzétől, de azután életétől is meg nem fosztatott. Ugyan is amint Krakóban a külső városban szállott meg, egykor a városba bemenvén,

Digitized by Google

azalatt az ő szolgái azon tanakodtak, hogy az ő, a szálláson maradt kis öcscsét, a fellajtár késelné meg, a többi gonoszok pedig, a pénzes ládát hasogatnák fel, és a pénzzel s lovakkal, szöknének vissza Magyarországba; de mivel ez egy kis csetepaté nélkül meg nem eshetett volna, arról letettek; hanem azt találták fel, hogy mihelyt Krakóból kiindulván erdőt érnek, abban a kocsis a szekeret önkényt fordítsa fel, és akkor Antalt öljék meg, mindenével pedig osztozzanak és álljanak elébb. Mihályffy János volt legfőbb a gonoszok között. Szerencsére a fellajtár az egész összeesküvést kinyilatkoztatta Antalnak. Ez úgy viselte magát, mintha a dologban semmit nem tudna, és még durvábban kezdett velök bánni, mint azelőtt; azonban mind szemök, mind kezök járását szemmel tartotta. Kevés idő mulva utnak indul Antal, és két nap alatt békével egy Pszcina nevű városhoz ér, Lengyelország és Silézia határában. Más nap egy olyan nagy erdőn kellett utazni, mely a fegyveres és jó kisérőkkel levőknek is félelmes szokott lenni. Az indulás előtt való este, a fellajtár ismét megszólította Antalt, hogy magáról gondot viseljen, mert holnap minden bizonynyal el fogják őt az erdőben veszteni. Ugyanakkor még émelyetten feküdt a maga ágyában, mikor egy krakói barátjától levele érkezik, ki is arra kéri őt, hogy akarhol éri utól a levél őt, onnan tovább tapodt se menjen, mert szolgái eloltják. A kettős intés arra vette Antalt, hogy másnap reggel, csak a leggyengébbet hagyta meg maga mellett a gonosztévők közől, a hűséges fellajtárral, a többieket pedig kifizetvén, azokat magoknak akasztófát keresni bocsátotta.

Minekutána amár emlitett Martinuzzi Györgyöt, Castaldó Alvinczon megölette volna 1551. eszt., a pápa elküldötte Martinengó nevű kardinált, hogy az vizsgálja meg annak erőszakos halálának okát, méltó vagy méltatlan voltát. A kardinál először Gréczben, azután Bécsben nyomozta a dolgot: Gréczbe Oláh Miklós és Bornemisza Pál püspököket idézte a kardinál maga eleibe; Bécsbe Blandrata Györgyöt, az Izabella udvari orvosát; Sopronba pedig gersei Pethő Jánost, aszúi Bornemisza Ferenczet, Nádasdy Tamást, Ujlaky Ferencz püspököt és Veráncsics Antalt, ki is már akkor pornói commendatarius volt. Mindenütt nyolczvanhét kérdésre kellett esküvés alatt felelni a beidézteknek. Igen panaszkodott Veráncsics 1552. eszt. 16. máj. Pornóról Oláh Miklóshoz küldött levelében, a maga odavaló jövedelmének csekélységéről: és azt irja, hogy ha csak a szántás vetésbez s egyéb gazdálkodáshoz, ugyan szorgalmatosan nem lát, asztalát sem tudja rangjához illendőképen tartani. Költsön sem kap pedig

Digitized by Google

senkitől is pénzt, azonban azt is megkivánják tőle, a közelebbi dióta végzései szerint, hogy Pornót kőfallal keritse be, és bástyákat is raknssen, ezen kivül a lakosok számához képest, a huszárokat is ki kell neki állitani, azokat tartani s ruházni. Pécsi püspökké tette ugyan őt Ferdinánd 1559. eszt., de a pornói préposságot is meghagyta nála, mivel Pécset a török birta.

Ugyanezen esztendőben, mint már próbált és sok nyelven beszélni tudó férfiút, őt küldötte Ferdinánd Konstantinápolyba Zay Ferenczel, a dunai hajós sereg főkapitányával követségbe, a békesség megcsinálására, Komáromból 17. jul. indultak Budára, ahol Tojgon, vagy magyarúl Gólya basa elég emberséggel fogadta őket. Ó-Budán szállottak meg. Onnan 25. jul. indultak el négy hajóval és hat sajkával. Miker Pest és Buda kőst éreznének, mind Budáról, mind Pestről sok ágyú kisütögetésével tisztelték meg őket a törökök. Akkor nap a Csepel szigetébe Ráczkevibe mentek. Más nap Telnára értek. Julius utolsó napján Belgrádba szállottak ki. Konstantinápolyba 25. aug. érkestek, aholottis mindjárt dolgokhoz láttak, és a basákat mind szép szóval mind ajándékkal igyekeztek megnyerni. Reá is mentek csak kevés napok alatt, hogy az ő előttök való követet Malvezzi Jánost, akit Erdélynek Izabellától való elfoglalásakor a hét toronyba, melyet a törökök jedikulának hinak, záratott vala Szulejmán császár, nem csak szabadon eresztették, hanem Bécsbe Ferdinándhoz is elbocsátották, oly feltétel alatt, hogy fél esztendő alatt ismét visszajőjjön a békességes pontokkal, mely idő alatt fegyvernyugvás lesz a két hatalmasság között. Ez előtt mintegy ötven esztendővel találta vala fel Norimbergában (Nürnberg), egy Hele Péter nevü órás mester, a hordozható, vagy zsebbeli órák csinálásának módját, melyeket aztán egy darabig, minthogy elsinte nem kerek formájnak voltak, mint amilyenek ma, hanem hosszúkásak, vagy tojás formák, norimbergai tojásocskáknak hittak. Az ilyen zsebbeli kis óra, hihető, hogy vagy igen nagy ritkaság, vagy épen még eddig látatlan s hallatlan ujság volt Konstantinápolyban. Vagy Veráncsicanál, vagy Zaynál ilyet látott meg egyet Hajdár basa, a nagy-vezír, melyet ő tőlök mindjárt kért jó pénzen. Nem pénzért, hanem ingyen küldötték ők el a kis órát Hajdárnak, egy levéllel együtt 5. sept., melyben őt kérték, hogy azt vegye jó neven, azonban azt megjelentették neki abban, hogy Malvezzi János által már irtak Ferdinánd királynak, hogy ő utánok több ilyen órácskákat is küldjön, melyekkel ők mind Hajdárnak, mind a többi basáknak kedveskedhessenek. De minden ajándékaikkal sem mehettek annyira, hogy Erdélynek Ferdinánd ke-

Digitized by Google

zénél való maradhatását, esztendőnként való adó igérés mellett is, még csak előhozni is megengedték volna nekiek, amely lett volna pedig követségöknek egyik fő czélja. Annyival inkább nem bátorkodtak tehát emliteni czéljoknak másik ágát, hogy t. i. Szulejmán Magyarországon adjon vissza Ferdinándnak egynehány várakat. Azért megirták Ferdinándnak, hogy Szulejmánnak egy megváltozhatatlan akaratja az; hogy Erdély Izabellának adassék vissza, de oda tették azt is, hogy Szulejmán Erdélyt, nem annyira Izabellának, mint magának látszik vadászni. Irták azt is, hogy igen roszat akarnak azok a királynak, akik azt igyekeznek vele elhitetni, hogy most volna legjobb Szulejmánt haddal megtámadni, mivel most Ázsiában is hadakozása lévén, egész birodalmának alkotmánya megrendült, söt az eldülésre hanyatlott; maga pedig Szulejmán már elsorvadt beteges öreg, akinek a halálról kell gondolkodni. Ugyanis ők látták Szulejmánt, mind ülve, mind sétálva, mind paripázva, de annak nem hogy ereje s vidámsága az időnek szárnyain már elrepült volna, söt magát olyan könnyen birja, mint akármely harmincz esztendős ember; ami pedig ázsiai hajait illeti, azt ő csak egyik ujjával is elnyomhatja. Ezeket 9. sept. irták, mely után csakhamar elindult Szulejmán az ázsiai lárma csendesitésére, mert már 1. nov. azt irták, hogy Szulejmán Aleppóban vagyon, és hogy már akkor a maga császárságra vágyó fiát Mustafát megölette ezen utjában. A következett 1554. eszt. is sok levelet küldöztek ők mind a királyhoz, mind annak belsőbb tanácsosaihoz, nevezetesen Oláh Miklóshoz, melyeknek csak az a veleje, hogy a basák hallani sem akarnak, Erdélynek Ferdinánd kezében való maradásáról; hogy ők költség nélkül szükölködnek, mind azért, mert minden nap kell nekiek, hol törököket, hol keresztyéneket, sokszor pedig mind a két rendbelieket vendégelniök, s egyéb költséget tenniök; mind azért mert Konstantinápolyban az olyan magyar aranyakat, melyek itthon száz negyven pénzben járnak, nem veszik el többe, hanem csak száz tizenkét pénzben, az az ötven hat asprában vagy krajczárban; hogy a basák igen nehezen szenvedik Malvezzi Jánosnak az adópénzzel való késedelmezését; hogy Szulejmánt a persák megverték; hogy mind Izabellának, mind Petrovich Péternek, sok rendbeli követei mentek Szulejmán után Ázsiába stb.

Ami Malvezzi Jánost illeti, az ő késedelmének oka, az ő betegsége volt, mely őt Komáromban szegezte ágyba, ahonnan Bécsbe viszszament, s ugyanott nem sokára megis halt. Busbeck Gislent rendelte hát Ferdinánd ő helyébe követnek, ki is még Komáromban életben, de beteg ágyban találta Malvezzit, és tőle a török szokásról, s mi-

Digitized by Google

képen kelljen magát viselni, tudakozódhatott. Ez a Busbeck 1555. eszt. 20. január érkezett Veráncsicshoz és Zayhoz Konstantinápolyba. Hogy megtudta Szulejmán az ő elérkezését, mindjárt parancsolt, hogy mind a hárman menjenek ő utána Ázsiába, Amásia vagy Amasán nevű városhoz. Böjt más havának 9. napján indultak el Konstantinápolyból által Ázsiába, és az nap Skutari városába érkeztek. Onnan más nap szép virágokkal szagoskodó mezőn Karralíba mentek, azután Gebise, vagy amint a régiek hitták Libissa városába értek, mely a Hannibal koporsójáról híres. Elindulások után harminczadik nap, az az 7. apr. jutottak Amasiához, ahol egynehány törökök jöttek eleikbe tisztesség tenni. Minthogy akkor maga Szulejmán ott nem volt, a fő basa Ahmed köszöntésére vezették őket. Hazaérkezvén Szulejmán, ahoz is engedelmet nyertek a bemenetelre. Csak valami egy lábnyi magasságu királyi vagy császári székben ült a nagy ur, mely külömb-különbféle igen drága és szép munkáju szőnyegekkel volt beteritve. Mellette kézivek és nyilak hevertek a földön. Tekintete s egész ábrázatja, inkább mutatott ugyan komorságot, mint vidámságot, de amellett az őt nézőkben egy tiszteletet szerző méltóság s felségesség derült azon ki, mely szerencsés test s ábrázatbeli alkotás, ugy látszik a törököknek, a föld minden más népei felett való tulajdonok. Miolta egy horvát ember Amurát török császárt megölte, azolta soha félbe nem hagyott szokás az, hogy mikor keresztyént bocsátnak be a török császárhoz, annak két felől, két török fogja meg két kezét, hogy a mondott eset ismét elő ne forduljon. Igy kezeiket megragadva vezették Veráncsicsot s társait is, Szulejmán keze megcsókolására, legalább annak ajakaikkal való megilletésére. Onnan háttal vitték őket vissza, a Szulejmánnal általellenben lévő falhoz, hogy igy a visszamenetel közben is, mindég szemközt lehessenek Szulejmánnal. Akkor aztán elmondotta Busbeck Ferdinánd nevében, amit akart. Nem tetszettek Szulejmánnak Ferdinánd kivánságai; azért is a követeket néminemű megvetéssel, ezen szókkal bocsátotta ki szine elől: Jusel, Jusel, az az, jó, jó. Busbeck azt jegyzi meg, a Szulejmán körül forgolódott legfőbb törökökről, hogy azokra szüleikről s eleikről, semmi nemesi rang s méltóság nem maradt, valaminthogy közönségesen a mathesis, a számvetés s muzsikálás mestersége, és egyéb tudomány, nem szokott az emberekre örökségül reájok maradni; hanem ezen fő törökök, méltóságoknak azon polczára, csupán magok virtusaik s érdemök által emelkedtek fel, és többnyire barom pásztoroktól származtak, mely alacsony eredetöket azok nem hogy titkolták, vagy szégyenlették volna, hanem amint illett, azzal tele torokkal dicsekedtek. A persa követ is elér-

Digitized by Google

kezett május tizedik napján, a békességes pontokkal, és sok drága ajándékokkal, babilóniai sátorokkal, nyergekkel, damaskusi zománczos kardokkal, egy alkoránnal stb. Mindjárt elfogadta Szulejmán a pontokat, és a követtől, a tisztességnek s becsületnek semmi nemét nem vonta meg; azonban Veráncsicsnak s társainak nem igért többet fél esztendei fegyvernyugvásnál. Busbeck olyan szándékkal jött vala, hogy mint rendes követ Szulejmán mellett maradjon; de mivel azzal semmi békességet, a fél esztendeig tartandó fegyvernyugváson kivül, nem köthetett, magok a basák azt javasolták neki, hogy menjen haza Ferdinándhoz. Búcsút vett hát Szulejmántól, és Veráncsicscsal s Zayval együtt visszaindult Konstantinápolyba, ahova 23. jun. érkeztek el. Onnan 3. jul. mozdult ki Busbeck Bécs felé, Veráncsics és Zay pedig továbbra is ott maradtak. Amint kijött Busbeck Konstantinápolyból, igen sok szekeret talált szemközbe, melyek mind magyar gyermekekkel s leányokkal voltak megrakva, kiket odavittek eladni. Az ifjakat s öregeket, lánczokkal egymáshoz kötözve, gyalog hajtották. Egynehány hetek mulva, maga Szulejmán is haza érkezett Konstantinápolyba.

Az ott maradt Veráncsics és Zay, mind hizelkedő szók, mind drága ajándékok által igyekeztek magokhoz hajtani a basák szivét. Csak hamar Amasánból való haza jövetelök után, ötszázhatvan aranyba került a Rustán basának s egyebeknek adott ajándék. Főként a franczia király vetett gátat az ő előmenetelöknek. A basák azt mondották, hogy a békesség dolga akar jobbra, akar balra eldűlhet, mihelyt Ferdinánd ezen kérdésre: vissza akarja-e adni Izabellának Erdélyt, vagy sem? Olaszosan csak rövideden ezen két szó közől valamelyikkel felel: O si, o no. Azzal is fenyegették őket, hogy a Malvezzi sorsára fognak jutni. Minden környülállásokból azt lehetett kihozni, hogy Szulejmán nem akar nyugodni, mig Bécset maga birodalma határába nem ejtheti.

Azonban 1556. esst. elején visszament Busbeck Konstantinápolyba az Óno válasszal A szokás szerént, először a basáknak jelentették meg Busbeck és társai Ferdinánd maga meghatározását, mely szerént az Izabellával tett cseréhez kivánja magát továbbra is tartani, és igy Erdély birtokában megmaradni. A basák egy szájjal arra kérték őket, hogy ezt a választ, a mindenütt győzedelmes Szulejmánnak meg se jelentsék, ne hogy őt azzal a boszuállásra mostani nyugodalmából felköltsék. Sőt voltak olyanok, akik azt jövendölgették nekiek, hogy Veráncsics és Zay ugyan a jedikulába fognak küldetni, Busbeck pedig orra nélkül fog Ferdinándhoz haza bocsáttatni, ha Ferdinánd

Digitized by Google

kivánságát sürgetendik. Nem hánt ugyan Szulejmán ilyen embertelenül a követekkel, de azonban parancsolt az erdélyieknek, hogy Izabellát vigyék vissza; ezenkivül Ali basát Sziget vára megvételére küldötte Somegyba; aminthogy Izabella vissza is ment Erdélybe, de Ali tizezer török veszteséggel sompolygott el Sziget alól, Nádasdy Tamás és Horváth Márk vitézségök által. A következett 1557. eszt. kivájhatták magokat valahára Veráncsics és Zay a törökök kezei közől, kiket Szulejmán nevében, ilyen válaszszal bocsátott el Rustán basa Ferdinándhoz, hogy mind Ferdinánd, mind Szulejmán birják tovább is azt békével, ami most Magyarországból kezök közt vagyon; Ferdinánd Szigetvárát rontassa le; az elmaradt két esztendei adót Konstantinápolyba küldje meg; az eztán esztendőnként fizetendő ajándékról, s a békességnek többi pontjairól pedig eztán kell végezni; és épen azért maradt maga Busbeck a fényes kapunál.

Ugyanezen esztendőben, egri püspökké tette a király Veráncsicsot, Prágában 28. dec. költ levele által. Bécsből 1558. eszt. 12. sept. küldött levele által kérte ő a pápától, ezen püspökségben való megerősittetését, de ugyanabban azt is kérte, hogy a pápa ne kivánja meg ötöle az annátát, vagy a maga első esztendei jövedelmének általadását, mind azért, mert a püspökség régi jövedelmeinek, alig maradt meg az ő kezénél ötöd része, mind azért, mert az egri várat neki kell ujittatni, abban több mint ezer katonát tartani stb. A pápa akkor mindjárt nem csak meg nem erősitette őt, hanem az ő követét is tömlöczbe vettette, melynek a volt az oka, mert az ő követe magát Rómában el találta árulni, hogy ő nem idegen a Luther tudományától. Azonban maga Veráncsics ártatlan lévén, idővel megerősittetett méltóságában, a követ is elbocsáttatott.

A mondott esztendőnek végén, a király Pethő Jánossal Eperjesre küldötte őt, hogy Ung, Zemplén, Sáros és Abauj vármegyéket katonák adására serkentse, és a kiállitandó katonákat, a pártosok ellen hadakozó Telekesy Imréhez küldje, mely dologban ő serényen el is járt. Az augsburgi német diétára hitta őt Ferdinánd maga után 1559. eszt., ahova ő 24. jun. el is érkezett. Vagy Rómába, vagy Angliába akarta őt akkor Ferdinánd követségbe küldeni; de Antal nagy örömére, akkor ez a követség elhalasztatott, és ő igen nagy kedvvel jött haza Egerbe, de szomoruságra, mivel az ő távollétében a budai basa az ő megyéjében roszul gazdálkodott; azértis meg nem állhatta, hogy ahoz 28. sept. egy feddődző levelet ne küldjön. Őt küldötték a rendek egyiket Poszonból Bécsbe, Maximiliánnak a koronázásra való meghivására 1563. eszt., és annak megtudására, mikor s melyik nap

Digitized by Google

szándékozik a császári királyi família Pozsonba lejőni? Egynehányszor megújított kéréseire, még ugyanazon esztendőben Egervárát kivette Ferdinánd király az ő keze alól, és azt Mágochy Gáspárra bizta, Antalnak pedig Érsekujváron mutatott lakóhelyet, és jövedelmül a turóczi prépostságot adta neki.

Amicsoda készen állott Veráncsics mindenkor a Ferdinánd parancsolatjára, szintén olyan serény és elfankadhatatlan volt annak halála után, Maximilián király szolgálatjában is. Egynehány katonával ment annak eleibe Ovárig 1566. eszt., mikor az lejött az országba a törökök ellen, és mindég oldala mellett volt, mig az itt Győrnél táborozott. Az ellent nem állván, hogy már hatvan esztendőn felül volt, ujra Konstantinápolyba küldötte őt Maximilián 1567. eszt., de már most nem Zay Ferenczczel, minapi kedves társával, hanem Tiefenbach Kristófal. A kész pénz, az ezüst edények s órák, melyeket uti költségre, s a szükséges helyekre adandó ajándékozásra, Pozsonban 28. jun. kezéhez vett, mind össze kilenczvenhétezer háromszázharmincháromm forintot, ötvenhat krajczárt, és három pénzt tettek s értek. Komáromban várta meg a maga követtársát, ki is mihelyt oda érkezett, azzal együtt Esztergomba jött 9. jul. Az odavaló beg számára két ezüst kupát, vagy kancsót küldött volt a király Veráncsicstól; de mivel a beg, valami hádjadozását vetvén okul, őt maga eleibe sem méltóztatta, Veráncsics is a kupákat emberültudóbb, s maga alkalmaztatáshoz értőbb személy számára akkor magánál megtartotta. Más nap 10. jul. Budára jött Veráncsics a maga társával, aholott is már a basa őket nagy emberséggel s nyájassággal fogadta, a békességhez különös kedvét mutatta, melyet hogy ő is maga részéről annyival inkább eszközölhetne, ő általok a királyt arra kérte, hogy a tényes kapunál vesse közbe magát, az ő további Budán maradhatása iránt, mivel ő ugy értette, hogy őt onnan másuvá akarják rendelni. De az idő megmutatta, hogy ez a basa, a maga bizelkedései által, csak titkokat akart ötőlök kihalászni, s maga begyébe szedni. Hogy Budáról 13. jul. elindultak, 1. aug. Bolgárországnak Sófia nevű városába értek, aholottis egészségök változása miatt, egynehány napig mulattak. Aug. 8. napján Tatár-Pasarcsicsból irtak levelet a királyhoz, melyben azzal dicsekedtek, hogy őket utjokban, mindaddig mindenütt egész becsülettel s illendő pompával látták a törökök. Konstantinápolyba 22. aug. érkeztek. Hat napi pihenés után, a basákat keresték meg az ajándékokkal. Azután a divánba, és magához a nagyurhoz is, aki már ekkor nem Szulejmán, hanem Szelim volt, 21. sept. bebocsáttattak. A mindég háboruság szerző izgága franczia követ, valamint más ut-

Digitized by Google

tal, ugy most sem mulatott el semmit, valami csak a két hatalmasság összeférkezését akadályoztathatta. Ugy bocsátotta vala el ugyan Maximilián Veráncsicsot és társát magától, hogy harminczezer aranyat, nem adóban, hanem csak önkényt való ajándékúl adjanak a török udvarnak; de mivel ők azt megsajditották, hogy ha ők azt a summát csak ajándékba adnák, ugy a török udvar ujra más hasonló summát kivánna adóban a királytól, tehát nem ajándék, hanem adó név alatt fizettek azt le. Az is reájok volt bizva, hogy az esztendőnként való harminczezer arany adóból, a következő esztendőkre tizezeret alkudjanak el; próbálták is, de mivel látták, hogy annak sürgetésével urok becsülete s tekintete marczongására adnak alkalmatosságot, azt abbahagyták. A török udvar kivánságai ezek voltak: amely magyar jobbágyok eddig közösek voltak, és mind a török császárnak, mind a magyar királynak adóztak, osztassanak kétfelé, és ki melyik hatalmasság részire esik, azután csak annak fizessen; hogy a török birtokot a Maximilián királyétól ezek a várak válaszszák el: Szolnok, Hatvan, Eger, Fülek, Végles, Léva, Esztergom, Csákakő, és a Somogyban a Rinya vize: továbbá magának kivánta a fényeskapu a kunokat s jászokat is; ezenkivül azt is egész megátalkodottsággal sürgette, hogy Tata és Veszprém várai rontassanak le, melyet sok untatás után meg is igértek a követek, azzal a hával, hogy a törökök is vonassák szélyel Babocsát és Berzenczét. Találták egyszer a követek egyszóval emliteni Sziget és Gyula visszaadását is, de mivel látták, hogy azzal igen az elevenbe vágtak, a rekeszt lecsapták. Azon kivánságokra, hogy Szapolyay János Zsigmond hagyassék ki a kötendő szövetségből, a volt a felelet, hogy Szapolyayt csak ugy kell gondolni és nézni, mint valamely basát, vagy szandzsákot, aki Erdélynek nem tulajdonosa, hanem azt csak a török császár nevében igazgatja, mint annak jótétemónyese, október 23. napján Szelim Drinápolyba ment, kinek oda Veráncsics utána indult 1568. esst. 5. jan

Mikor itt mulatna, a persa követ, mint egy hatszáz lovas kiséröjével, 16. febr. oda érkezett Szelimhez, ki is minden ott lévő lovasait annak eleibe a városból kiküldötte, és a basáknak keményen megparancsolta, hogy azt a lehető legnagyobb pompával vigyék be a városba. Sok egyéb nép is tódult ki a városból annak nézésére. Kiment a többek közt Veráncsics, és neki a basák egy alkalmatos helyet mutattak ki, ahonnan mindent láthasson. Mikor az ő irányában lovagolt a persa követ, megmondották neki a basák a helyet, ahol Veráncsics állott. Igen gondosan s hunyorgó szemekkel vigyázta ő a persa, de minthogy nem vehette jól fel, tehát lova száját ő felé rán-

Digitized by Google

totta. Akkor Veráncsics is a persa felé indult, kivel mihelyt összeérkezett, először is a persa köszöntötte őt minden jóknak kívánásával, mintegy nagy császárnak képét; örülte ő hozzá való szerencséjét, s azt igérte, hogy ha a basa megengedi, őt szállásán meg fogja látogatni. Hasonló emberséggel s nyájassággal felelt Veráncsics a persának; de hogy a látogatásbeli kölcsönös igéretet, valamelyik rész teljesitette volna, annak semmi nyoma nincsen.

Azután való napokon, egynehányszor hivatta Veráncsicsot a nagy-vezír magához, és azt kivánta, hogy a békesség pontjai közá, azt is oda tegyék, hogy Maximilián és Szelim, egymás barátinak barátji, s ellenségeinek ellenségi lesznek. Sok untatást kellett Veráncsicsnak kiállani, mig ezt a feltételt elhárithatta, s Veszprém s Tata lerontásának kivánását feledtségbe hozhatta. A nehézségek eligazitásában 9. mart. ért utolsó véget. Nyolcz esztendőre igért békesség volt az ő fáradozásinak gyümölcse. Drinápolyban volt ő még 19. mart., amikor egy levelet irt onnan Maximiliánhoz, melyben azt kérte, hogy a mag nélkül elhalt Országh Kristóf jószágai közől, a király adja neki Csejte, Jókő és Szomolán várait, vagy legalább csak egyiket azok közől, mivel a tároczi prépostság jövedelméből, csak élelme is szüken telik ki, és a király szolgálatjában kölcsön és uzorás pénzzel kell neki járni.

Azután csakhamar elhagyta Drinápolyt, és 28. apr. Budára érkezett, onnan Komáromon s Pozsonyon keresztül, Bécsbe sietett, aholottis egyebek között a hires Zsámbóky János örvendező versekkel fogadta s tisztelte meg őt. 12. máj. Az emlitett várakat nem nyerte ugyan meg Veráncsics a királytól, de azok helyébe, Oláh Miklós halála után, az esztergomi érsekség adatott neki 1569. eszt. a pozsonyi diétán, ilyen feltételek alatt: hogy a királyi kamarának fizessen hatezer magyar forintot, ezenkivül Érsekujvárát épittesse, ujittassa meg, és abban szüntelen tartson maga költségén harmadfélszáz lovast s kétszáz gyalogot békesség idején; mikor pedig valami megszállástól lehetne tartani, akkor a király több erőt fog oda küldeni. Azután való esztendőben, az ő és testvérei Péter és Mihály nemességét, a király megujitotta s erősitette.

Lakóhelyül Érsekujvárát választotta magának, aholott is sokat kellett neki az esztergomi Mohammedbegtól szenvedni, kihez egykor a többek közt, szóról-szóra ezt a panaszló irást intézte magyar nyelven: „Az K. békességnek megtartására való intését, jó neven és jó kedvvel vöttük. Egyéb gondolatunk sincsen mostan, hanem hogy az békesség, ki két felséges császár között vagyon, megtartassék. Az ki-

Digitized by Google

nek bizonyságára ez vagyon, hogy a mi szolgáink sok időtől fogva, kin nem voltak, noha elég okonk ti töletek volt mívelni valamit. Mert az ti vitézitek valasztig nyargalnak és rabolnak imitt amott. Miképen tegnap is három farnadi embereinket fogtanak; az előtt egy darabontonkat is szintén közel ide a várhoz. Nem is számláljuk most az Thúry (György) veszését, és egynehány személy Győrmé való fogását, Gedő várnak is elvételét, kiknek nem kellett volna lenni, ha bizonynyal és igazán békességet megtartjátok. Mindazonáltal az mi végeinkben, mindenot az szolgáló népeink vesztegségben vadnak. Azért K. lássa, ha minket, vagy K. inteni kell az békességnek megtartására. Miért pedig azon békességnek mi szerzői voltonk, bontói nem akaronk lenni. Mely okáért kérjük is K. hogy ne bocsássa ide tova rablóidat, mert az mi uraink is igyel nem kezdik azokat szenvedni. Egyébképen, mi K. jó szomszédi akaronk lenni. Hogy pedig az K. intése igaz legyen, küldje meg nekönk az farnadi embereket, és az darabantot, kit vehessönk jó neven K. kinek jó egészséget kivánok. Wywárba sz. Jakab havának 9· napján 1571. eszt." Azelőtt mintegy három hónappal pedig, a Szapolyay János Zsigmond halála után, a budai basa küldött volt Veránosicsnak egy magyar levelet, ezen szókkal: „Mi Mustafa pasa, az hatalmas török császárnak fő helytartója, és gondviselője Magyarországnak, tekéntetes és nagyságos úr, nekönk szerelmes szomszéd barátónk, köszönetönknek, és barátságónknak ajánlásának utána. Hiszük, hogy hiretekkel vagyon, az erdéli király halála, ki ez előtt, ugymint 19. vagy 20. nappal holt meg, és minket csoda hirekkel értetnek, hogy mivel Erdélyhez közel való várbeli kapitányoknak, meghattátok volna, hogy valami inditást tennének Erdélyre. Ennekelőtte hogy Sz. Miklós alá jöttenek vala is, sokszor azt irtátok, hogy nem ti akaratotokból mentenek volna; jóllehet ha valami nyereséggel jártanak volna, talán ti akaratotokból lett volna az indulat. De az mind muljék el, el is mult. Hanem mostan mi azon kérönk, hogy az végbelieknek, főképen Erdélyhez közelvalóknak erősen megparancsoljátok, hogy vesztegségben legyenek; miért hogy Erdély is az mi kegyelmes fejedelmönk jószága, mostan pedig ebből megtetszik, hogy ha híven akarjátok a mi kegyelmes fejedelmönkkel a frigyet megtartani, tehát minden ellenkezőknek inditásit leszálitsátok, kit az mi kegyelmes fejedelmönk és mi, jó neven vehessönk töletek; ha pedig ugyan az szándékok, hogy valami háborúságot inditsanak, bizonyába semmit benne nem nyernek. Mert hiszük bizonynyal hogy egy hónapot nem ár, Erdély határába ötven, az vagy hatvan ezer tatár beárkezik. Más az, hogy ismég az erdélyiek az mi kegyel-

Digitized by Google

mes fejedelmünk jó akaratjából önnön magok között az urak közül, választottak fejedelmet közöttök magoknak, kik ő felségét mindenben híven akarják szolgálni. Azért ha mit indítnak is, magoknak tesznek kárt vele. Isten éltesse nagyságodat. Budán, 6. apr. 1571.

Ami továbbá Veráncsicsot illeti, királyi helytartóvá 1572. eszt. 24. jun. tette őt Maximilián, Bornemisza Pál helyébe. Ugyanazon esztendőben, ő koronázta meg Pozsonban 25. sept. Rudolfot, a Maximilián legöregebb fiát magyar királynak, kinek az előtt Köpcsinig ment vala eleibe, és ott egy szép üdvözlő beszéddel fogadta az ország nevében. Sokan munkálódtak, s utoljára meg is nyerték, az ő számára a római udvarnál, a kardináli veres süveget, de minekelőtte az ő hozzá elérkezett volna, meghalálozott 1573. eszt. 21. jul., vagy amint mások irják 15. jun. Eperjesen, ahová az ugynevezett nyolczados törvényszékre (judicia octavalia) vala kirendelve. Teste Nagy-Szombatban, a sz. Miklós templomában temettetett el. Ami teste állását illeti, arról az ő testvérjének fia, Veráncsics Faustus azt irja: hogy ő magas, de vékony termetű, hosszú, de diszes orrú volt, tisztes szakálla köldökét verte, ősz hajszálai füleit fölig eltakarták. Olyan állandó egészséggel birt, hogy halála előtt nem sokkal is, azzal mert dicsekedni, hogy ő vénebbnek látszik, mint amilyennek magát érzi. Az ő bölcsességének csalhatatlan bizonyságai, annyi fejedelmeknek ő hozzá való bizodalma, s annál fogva oly sok rendben viselt követségei. Ha mások mindenek javasolták is a törökök ellen való hadat, ő azt mindenkor ellenzette. Hogy a minap a velenczések a török hajós sereget meggyőzték vala, sokan úgy itéltek, hogy most könnyű volna az egész Törökbirodalmat felforgatni; de Veráncsics, akinek oly sok esztendő alatt volt módja benne, a török erőt kitanulni s megismerni, állhatatosan nevetségesnek mondotta azoknak vélekedését, s azt állitotta, hogy ezen a tengeri győzelmen, csak úgy lehet valamit épiteni s azt nagy következésüvé tenni, ha a szárazon is valami nagy roppant és próbált vitézekből álló táborral lehetne a fényes-kaput megtámadni, s a hold két szarvát azzal megtörni. A pénznek rendkivül való szeretetével őt senki méltán nem vádolhatja. Harminczezer forintból való adósságot engedett önkényt oda Ferdinándnak. A méltatlan boszúság eltürésére, maga jusaival, a jó békességért való nem gondolásra, igen reászokott a Statilius, több mint fenyitéke alatt, mely oly húzós és feszes volt, hogy azt Mihály, a Veráncsics testvéröcscse, aki annak udvarában egy ideig ő vele együtt lakott, ki nem állhatta, hanem azt oda hagyta; mikor ellenben Antal, azt oly nemes spártai gyomorral emésztgette, hogy maga

Digitized by Google

Statilius is, az ő békességes tűrése által, magát meggyőzöttnek vallotta. Már embernyi emberkorában sem hagyta el Statilius ő hozzá való kedvetlen komorságát, sőt őt titoknok s következőkorában is durva és becstelenitő szókkal illette s szólongatta, és mikor már mind mások, mind a király őt püspökségre méltónak itélnék, nem átallotta Statilius a tanácskozás közben magát ugy kiadni, hogy készebb püspökségétől maga megválni, mint egy széket ülni ő vele. De mind ezek is Veráncsicsban az indulat kelevényét nem fakaszthatták meg, a Statilius szemei közé való lövellésre. Egy szóval olyan mértékben birta Veráncsics az erkölcsi tökéletességeket, amilyenben csak üstökös csillag módjára szoktak azok, az olyan nagyelmék mellett, olykor olykor elvélte váratlanul előtűnni, amilyennel őt, az effélékben különben mostoha és szükkezű természet gazdagon megáldotta vala.

Veráncz vagy Vráncsics. Lásd Veráncsics.

Verbőczy István. Itélőmester, királyitábla előlülője, egy kevés ideig palatinus, kanczellár, második Ulászló, Lajos és Szapolyay János királyok alatt. Bod Péter azt irja, hogy Erdélyből, Kükülló vármegyéből származott, és hogy ott egynehány falukat is birt volna, melyet Szent-Pali Ferencz is ama verseivel bizonyit:

Verbőczy Istvánt is Kükülló vármegye
Szülte Szőkefalva és Adános völgye,
Övé volt Szt.-Márton. Borzás, Majos hegye,
Désfalva, Kápolna, Dombó, Pánat, Bénye.

Mások Hont, mások ismét Nógrád vármegyéből származtatják őt, aholott Alsó-Petény nevű faluban, még ma is megvagynak az ő mulató házának némely düledékei. Ugyanott, hogy Szente nevű faluban, szép jószágokat szerzett Zoby Mihálytól s másoktól 1498. eszt., az is bizonyos, melyeknek birásában Ulászló is őt megerősitette, sőt maga is megajándékozta őt Dobronyiva várával s városával Zólyom vármegyében. Jelenvolt 1505. eszt. a rákosmezei diétán, és annak végezését ő olvasta fel. Ő irta a tripartitumot Ulászló parancsolatjából, melyet minekutána tiz arra kiválogatott magyar törvénytudó megvizsgált s rázogatott volna, maga a király is azt helybehagyta 1514. eszt. költ királyi levele által; mindazáltal ez a levél pecsételetlen maradván, az is kétségben maradt, valjon ezt a törvénykönyvet ellenemondhatatlan tekintetűnek kellessék-e tartani?

Ulászló halála után, mindinkább-inkább csipkedvén a Magyarbirodalmat, Lajos király a külső hatalmasságoknál sürgette a segedelmet. Verbőczyt tizedik Leó pápához küldötte 1521. eszt Mikor Ró-

Digitized by Google

mába ért Verbőczy, épen akkortájban hallotta vala meg a pápa, Szelim török császár halálát, és épen akkor ment a maga udvarából mezitelen lábakkal a b. szűz templomába könyhullatások közt imádkozván, hogy az Isten a keresztyén uralkodók közt adjon békességet, és azokat gerjessze fel a törökök ellen, összevetett vállakkal való hadakozásra. Elvégezvén a pápa maga áhitatoskodását, igen idejében esett Verbőczynek maga és követsége czélja jelentése. A pápa nem sokára elbocsátotta őt magától, és igérete szerént, Vius Tamás kardinált, csak hamar utána inditotta neki Lajos királyhoz, egy bizonyos summa pénzzel. Esztendő mulva, úgymint 1522. eszt., a Norimbergában (Nürnberg) összegyült német rendekhez küldötte őt Lajos király segitségért. A rendek 22. dec. költ levelök által (melynek az austriai főherczeg, és a császárnak a Németbirodalomban helytartója Ferdinánd, a mogunczíai (mainczi) kardinál Albert, és a bajor herczeg Lajos, irták vala alá magok neveit) azt a választ adták, hogy annyi segitséget, amennyit a minap a vormácziai (vormsi) gyülésen igértek vala, a Németországot fenyegető veszedelmek miatt nem adhatnak; de csakugyan fognak négyezer gyalogot küldeni, a horvátországi várak ótalmazására, csak hogy azoknak a magyarok illendő áron elegendő élelemre valót szolgáltassanak; ezenkivül a német vezér mellé adjanak két olyan előkelő magyart, akik a törökök ellen való hadakozásnak módjához jól értenek; hat hónap mulva pedig, az egész segitő sereg hazabocsáttassék.

Még eddig mindenkor dicséretes volt Verbőczynek maga viselete, de a következett időkben szüntelen hintegette az országban az egyenetlenkedés és gyülölködés magvát. A rákosmezei diétán 1525. eszt. ütötte ki magát először az ő nyughatatlansága. Sokat beszélt ő itt, mind a király, mind az érsekek, mind a palatinus, mind mások ellen. Fegyveresen gyült vala ezen diétára a nemesség. Csak az első ülés volt csendes, az is csak azért, mert akkor érkezett vala török császár Szulejmántól egy követ. A második ülés 10. máj. szerdai napon tartatott Pesten, a szt. Péter templomában. Itt kezdette Verbőczy maga száját megnyitni, szavát felemelni, s mindenek szemeit magára forditani. Itt végezték azt az ő inditásából, hogy ha a király parancsolandja is, hogy a fegyvert letegyék, annak ne engedjenek. Itt patvarkodtak mind az uj pénz, mind annak veretője Szerencsés Imre ellen. A király, püspök Podmaniczky István által, azt kivánta, hogy tegyék le a fegyvert, és azt az ellenség ellen forditsák, most pedig fogjanak az ország megmaradását tárgyazó tanácskozáshoz. Verbőczy azt felelte, hogy a királynak kivánságait majd pénte-

Digitized by Google

ken fogják meghallgatni, addigis pedig a kardot magok derekán fogják csörgetni. Más nap csötörtökön a sz. János templomába vezette Verbőczy maga zajgó nemeseit. Itt azt kivánták, hogy a jobbágy parasztoknak szabad legyen azt a földes urat választani, akit akarnak. Akik annak okai voltak, hogy a mult esztendei végezések meg nem tartattak, azokat halálra kérték ki. Pénteken az érsek Szalkay Lászlót kisebbitették, a királyt pedig, hogy hozzájok menne, kérték. A király nem ment, hanem őket az apostoli követ által, csendességre intette; azután pedig egy püspök és zászlós ur által, a törökök ellen segitséget kért tőlök. A felelet elhalasztatott. Szombaton, az az 13. máj. hatvan követet küldöttek a királyhoz Budára, ilyen kivánságokkal: hogy a németeket udvarából bocsássa el, és azok helyébe magyarokat fogadjon be, mint cselekedett az austriai főherczeg Ferdinánd is, minekutána a király nénjét Annát feleségül vette; a császár és velenczések követeit magától küldje el, mivel amaz szükség nélkül a magyar dolgokba avatkozik, ez pedig inkább spion mint követ; régi tanácsosit bocsássa el, és ujakat válasszon; Szerencsés Imrét égettesse meg. A feleletre negyed napot határoztak. Lajos a feleletet önkényt tovább halasztotta volna, azonban egynehány főembereket küldött, akik a lármázókat csillapitsák, de azok ezekre semmit sem hajtottak; sőt Pestre, Budára semmi eleséget bevinni nem engedtek, hogy igy oda Lajos katonákat ne szállithasson, ezenkivül előbbeni kivánságaikkal ujra százhúsz követet küldöttek Budára, azután 17. máj. ismét más százhúszat, általok arra kérvén Lajost, hogy ő hozzájok menjen el, holmi dolgok eligazitására, melyeket magával akarnak közleni. Elment Lajos, de minden haszon nélkül jött vissza.

Ezzel Verbőczy és az ő lármás társai a Rákos mezejéről felkerekedtek, s Hatvanba mentek, hogy ott uj gyülést tartsanak. Ide is elment a király ő hozzájok, Báthori Istvánnal s másokkal, és ott az ő ülésökben megjelent. Akkor felállott Verbőczy, és két egész óráig beszélt magyarul. Az országnak eddig szenvedett nyomorúságain kezdette beszédét. Azoknak okául a király tanácsosit vetette, akiknek csak a magok erszényére volt gondjok; azért kérte a királyt, hogy válasszon másokat s a t. A király más napra halasztott; akkor pedig két követet küldött hozzájok, azzal az izenettel, hogyha Budára vissza megyen, végére fog járni, a tanácsosok ellen tett vádaknak; de a gyülés nagyobb része, ezt a halogatást nem szivelte, hanem ott mindjárt helyben, Verbőczyt palatinusnak választotta s tette, Báthori István helyébe, és hogy azt a király is hagyná helybe, kivánta. La-

Digitized by Google

jos engedett az időnek, és Kanisay Lászlót, Drágfy Jánost két püspökkel a gyülésbe küldötte, jelentvén, hogy Verbőczy palatinusságában megegyez.

Május 24. napján, ismét a gyülésbe ment Lajos, és hogy a tegnapi végezéseket olvassák fel, parancsolta. Maga olvasta el az uj palatinus nagy felszóval azokat, melyeknek summája e volt: Lajos válasszon uj tanácsosokat, azok mellé rendeljen nyolcz nemest, kiknek hasonló erejü voksok legyen; minden vármegyékben rendeltessék egy katonasághoz értő férfiu, kitől a hadi nép függjön; az arany és ezüst pénzt ugy kell verni, mint Mátyás király idejében; Sárkány Ambrus jószágait Bodó Ferencznek kell adni; Zeng városát vegyék el a Frangepán familiától, és ahelyett más, azzal felérő jószágot adjanak annak; a lovasság zsoldja minden hónapra egy aranynyal neveltessék; az Ujlaky Lőrincz herczeg jószágai mind Szapolyay Jánosnak adassanak, akinek azokhoz különben is néminémü jusai vagynak. Mind ezeknek aláirta Lajos a maga nevét, azonvaló sajnálkozását mindazáltal el nem titkolhatta, hogy a gyülés magát az ő királyi jusaiba avatta. Egyéb dolgokat a Lajos tetszésére bizott a gyülés; de azonban minden háznak adóját egy forinttal nevelte, melynek negyed része a királynénak adassék ajándékba. Miket cselekedett Verbőczy palatinus fővel, azokból egyebet annál nem igen tudhatni, hogy őt 1526. eszt. aprilisben a király, Ráskay Gáspárral a Bányavárosokra küldötte, hogy ott a Luther hatalmazni kezdett tudományát gátolja meg, melyben ő hűségesen el is járt, és sokakat megesketett, hogy arról örökösen lemondanak. Onnan a rákos-mezei diétára ment, mely szent György napján kezdődött. Már ekkorra a hatvani pártosok is nagyobb részént meghunyászkodtak, és minapi cselekedeteiket megbánták. Jókor észrevette Verbőczy, hogy ez a diéta nem az ő kedve szerént fog kiütni; azértis 28. apr. a király és királyné előtt a palatinusságot önkényt letette; azután egy éjjel Zoby Mihálylyal együtt Pestet odahagyta. A diéta két izben is idézte őket maga eleibe, és minthogy meg nem jelentek, proscribálta, számkivetette 4. máj. Báthori Istvánt pedig a palatinusságba visszatette.

Verbőczy Erdélybe Szapolyay Jánoshoz szaladt, és ott lappangott mindaddig, mig a mohácsi veszedelem megesett; akkor pedig Tokajba jött Szapolyay Jánoshoz, és ott annak királylyá lett választásában, minden eszével s ékesen szólásával serényen és foganatosan munkálódott, melyért őt Szapolyay maga főkanczellárjává és titoknokjává tette. Mind holtig meg is maradt ő Szapolyayhoz való hűségében, és minden erejét arra forditotta, hogy az első Ferdinándhoz haj-

Digitized by Google

lottakat is, Szapolyayhoz hóditsa; és épen e volt az oka, hogy őt és Szapolyayt Ferdinánd, a maga koronázása után negyed nappal, Fehérváron proscribálta. Együtt ótalmazta Budát Szapolyayval, a Ferdinánd fővezérje Fels ellen 1530. eszt. Azután való esztendőben, az ő izgatásából tette Szapolyay Gritti Lajost magyarországi gubernátorrá. Ő volt egyik követ, Szapolyay részéről, Nádasdy Tamással s másokkal 1532. eszt. a Csallóközbe Magyar nevű faluba, ahol a Ferdinánd küldöttjeivel, négy hónapig tartandó fegyvernyugvást kötött. Lásd Román Zsigmond. Amely békességre Szapolyay 1538. eszt. 24. febr. Váradon, a Ferdinánd követeivel lépett, annak egyebek közt Verbőczy is aláirta a maga nevét. Ugyanazon esztendőben, a Szapolyay helybehagyásával, a sz. Domonkos Budán lakó szerzeteseinek, Pest vármegyében, egy Csaba nevű falut ajándékozott, oly feltétel alatt, hogy azon szerzetesek, az ő fogadott atyjának, amár felebb is emlitett Zoby Mihálynak, Hederváry Ferencznek, és az ő maga lelkének javáért, hatenként őt misét szolgáltassanak. Ő járt egyik Krakóba 1539. eszt. Szapolyaynak feleséget kérni.

Szapolyay halála után, annak árvájának tutorai őt küldöttek Konstantinápolyba, Eszéky János püspökkel, a török császárhoz, hogy az árvának főtutorságát, Szulejmán császár vállalná fel, Szapolyay testamentoma szerént, és annak minden ellenségei ellen lenne pártfogója s ótalmazója, mint eddig magának Szapolyaynak vala. Hogy Szulejmán kegyelmét annyival inkább megnyerhetné, nemcsak az ötvenezer aranyból álló adót vitte annak meg, hanem a basák számára is sok arany és ezüst edényt, és aranynyal varrott drága selyem ruhát adtak az ő kezébe a tutorok. Igen szerencsés volt az ő követsége, annyival inkább, mert ő előbb ért Konstantinápolyba, mint Laszky, a Ferdinánd követje. Mind hasznosnak, mind dicsőségesnek tartotta Szulejmán, a kis árva ügyét magára vállalni. Azértis egykor Verbőczyt és társát magához hivatván, három basa jelenlétében azt mondotta, hogy ő a meghalt Szapolyaynak, oly czéllal engedte által Magyarországot, hogy azt annak maradékai is mindaddig birják, mig azok a fényes kapuhoz háládatosak lesznek; annak okáért maga áll hatatossága bizonyságául, a kis árva mellett fegyvert fog, és azon lesz, hogy a németek, az árva ellen kezdett hadat megkeserüljék. Utoljára a kis Szapolyay számára, egy aranynyal szőttes veres bársony palástot, egy pajzst, egy arany nyelű vas buzgányt, és egy drága kövekkel kirakott hüvelyű görbe kardot adott Verbőczy kezébe. Azonban Mohammed és Usref basáknak fejök vesztesége alatt parancsolt, hogy minél hamarabb Szapolyay özvegye segitségére siessenek. Ist-

Digitized by Google

vánffy azt irja, hogy mikor 1541. eszt. haza jöttek Verbőczy és Kazéky a követségből, már akkor a Ferdinánd vezérje Roggendorf Budát megszállotta Izabellára, a Szapolyay özvegyére; azértis oda egyenesen a jó válaszszal nem mehettek be, hanem Pécs felé kerültek; de már akkor az is Ferdinándhoz állott volt; azértis a Dunán bátorságosabb helyre általjöttek; mely ha ugy volt is, de benvolt már Budán Verbőczy, mikor Szulejmán Buda alá érkezett, és egyik ő kisérte ki onnan a Szulejmán sátorába a Szapolyay árváját, mikor azt Szulejmán magához kivánta. Mikor aztán odahagyta Szulejmán Budát, Verbőczyt hagyta ott a magyarok közt előforduland6 törvényes dolgoknak eligazitására; melyekben ő nem soká forgolódhatott, mert amint némelyek mondják, méreg által meghalt Budán 1542. eszt., aholottis az ő teste a zsidók temetőjébe takarittatott. Istvánffy azt irja felőle, hogy ő vallásához ragaszkodó buzgó ember volt, és hogy a szegények számára és a templomok ujitására, jó summa pénzt hagyott.

Verbőczy Imre. A közelebb irt István fia. Atyja példája által okosodván, sem Izabella, sem a török gallérjához nem kapaszkodott, hanem törvényes urát Ferdinándot tisztelte, ki is őt Tolna vármegyei főispánynyá tette. A beszterce-bányai 1542. eszt. tartatott diéta, azon kérte a királyt, hogy neki Dobronyiva várát adassa vissza. Amint Istvánffy irja, ugyanazon esztendőben, jelenvolt Imre, Perényi Péterrel s másokkal Pest ostromlásában. Kétségkivül akaratja nélkül esett az ő neki, hogy az ő katonái 1543. eszt. azokat, akik Pécsről az oda közelgető Szulejmán török császár elől szaladtak, fosztogatták; mert bizonyos, hogy ő Zriny Miklóssal, Báthori Bonaventurával s másokkal, már akkor a haza ótalmazására összeszövetkezett volt a törökök ellen.

Verebélyi Mihály. Török fogságba esett első Ferdinánd király alatt. Nádasdy Tamás palatinus irt ő iránta, Veráncsics Antalnak Konstantinápolyba, hogy őt váltsa ki 1555. eszt. Veráncsics azt felelte, hogy mivel Verebélyi különösen a török császár rabjai közt van, akiket nem szoktak soha sem eladni pénzen, sem pedig akarmi váltságért is szabadon bocsátani, az ő szabadulása nagyon kétséges; mindazáltal igyekezni fog továbbra is rajta, hogy azt kiválthassa. Ki is szabadult Verebélyi idővel, és babocsai kapitány volt 1566. eszt., mikor Alapy Gáspárral a törököket igen elgázolta Siklósnál.

Veres Tamás. Erzsébettel, az első Lajos király édes anyjával, oda járt 1343. eszt. Nápolyba, és másokkal együtt őt is elküldötte onnan a pápához Avenióba (Avignon). Talán ennek fia volt az a Veres Péter, aki Lucak Miklóssal, az erdélyi vajdával, Vass Demsővel és

Digitized by Google

sok más nagy emberrel elesett, az oláhországi vajda, Lajk vagy László ellen való szerencsétlen hadban 1371. eszt.

Veres Benedek. (Farnasi). Ettől a Benedektől, és Nagyvölgyesy Lászlótól, a főpohárnoktól cserélt volt Hunyadi János Erdélyben négy falut, Bocsárdot, Unokát, Magyar- és Szász-Filpest; de azokat Szilágyi Mihály 1457. eszt. nekiek visszaadta, a Szilágyi Erzsébet és Hunyadi Mátyás megegyezésével. Ez a Hunyadi Mátyás azután kevéssel királyságot érvén, a sok hadakozás miatt, valamint Magyarországra, ugy Erdélyre is szokás ellen való adót vetett. Mindezen, mind más okokon, Veres Benedek magának pártos társakat keresett, és majd az egész Erdélyt felzenditvén, az akkori vajdát, Szent-Györgyi Jánost, királynak kiáltatja. Ezen zenebonának eloltására, maga ment el Mátyás király 1467. eszt., kinek elérkezését az erdélyiek megtudván, magoknak grácziát kértek, és igy a lárma minden vérontás nélkül lecsendesedett. Ami Benedeket illeti, ő Lengyelországba szaladt, János nevü atyjafiával, és ott a királyi udvar előtt magát nem csak ismeretessé, hanem érdemessé is tette, mely onnan tetszik meg, mert mikor Albert, lengyel királyi herczeg, a maga bátyjával, Ulászló magyar királylyal 1491. eszt. békességet kötött, abba azt is bele tétette Albert, hogyha még Benedeknek s az ő öcscsének Jánosnak, valami jószágok volna, mely másnak nem volna ajándékozva, azt nekik adja vissza, és őket hazájokba békével bocsássa vissza. Ha pedig nem volna, vizsgáltassa meg ujra az ő ügyöket, és ha ártatlanoknak találtatnak minden jószágokba állitsa vissza; ha pedig bűnösök lesznek, ugyis rendeljen nekik valamit, amiből holtig tisztességesen élhessenek hazájokban.

Vermes Mátyás és Miklós. Első Lajos király alatt éltek. Miklós a királynak különös bajnokja volt. Azt kérték ők 1356. eszt. Lajostól, hogy amely nemességre az ő eleiket László és András királyok emelték, őket abban ujra erősitse meg; melyet annál könnyebben megnyertek, mivel magok is hűségöknek s bátorságoknak nem kevé próbáját mutathatták.

Verner László. Budai biró volt, mikor Venczel, a cseh király, 1304. eszt. az ifju Venczelért, a magyar királyért jött, és mivel ez a Verner az ő fiának Venczelnek ellensége volt, az öreg Venczel ő helyébe budai birónak Petermant tette; őt pedig fogva magával Csehországba vitte. Minekutána mind a két Venczel elhalt, ez a Verner kiszabadult a fogságból 1307. eszt. Budára setét éjjel ment be Csáky Jánossal, régi ellenségeit felkereste, azokat sokképen rongálta, Peterman is alig szabadulhatott ki körmei közől. A tizenkét esküdtnek ket-

Digitized by Google

tejét lófarkon hurczoltatta a város utczáin, és azoknak csontjaikat megégettette, jószágait magának foglalta. Erre a Verner Lászlóra bizta vala Amade, az akkori palatinus, hogy Csáky Móriczot, az ő vejét, a klastromból vegye ki, s vele a barát ruhát vetkeztesse le. Igyekezett is rajta László, és őt toronyba záratta, de nem boldogulhatott vele, és őt a klastromba vissza kellett bocsátani. Talán atyjafia volt ennek a Lászlónak az a Verner, aki budai barát, és egyszersmind dekretomok doktora volt. Ezt a cseh király Venczel 1303. eszt. maga helyett küldötte nyolczadik Bonifácz pápához. Ugyanis a pápa Venczelt maga eleibe idézte törvénybe, hogy mutassa meg micsoda juson s fundamentomon akarja a maga fiát, az ifju Venczelt, a magyar királyságban megtartani. Venczel maga nem jelent meg, hanem ezt a Vernert, harmad magával elküldötte, és általa azt izente a pápának, hogy sem ő, sem az ő fia, az ifju Venczel, a pápát magok birájának nem ismerik, és igy sem idézésére megjelenni, sem magok jusait előtte felfedezni s átalmazni nem kötelesek.

Veseni László. Ezt Mátyás király, a maga királyi udvara maresaljának nevezi, abban a levélben, melyet ő tőle 1460. esztendőtájban a pápához küldött. Amely dolog iránt őt a pápához küldötte, azt ugyan nagy részént csak szóval adta által ennek a Lászlónak; mindazáltal abból a levélből is észre lehet venni, mi volt az ő követségének czélja, melyet a pápa Mátyáshoz küldött, t. i. hogy Mátyás király a zágrábi elpusztult püspökséget akarta ujra felállitani, melynek jószágait már legalább is tiz hatalmas ember elfoglalta vala; és hogy a váradi püspököt, Vitéz Jánost, nagy nehezen reávette Mátyás, hogy oda püspöknek elmenjen, csak addig, mig a püspökség megzavarodott dolgait helyrehozandja. Két esztendő mulva, mint már jártas embert, ujra őt küldötte Mátyás a pápához és a velenczésekhez, hogy azoktól a törökök ellen segitséget kérjen.

Veseni János. Külső-Szolnok vármegye küldöttje volt gyalui Vass Jánossal, és Bánrévy Fülöppel, a rákosmezei diétára 1505. esztendőben.

Wesselényi Farkas. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett. Balassa Jánossal együtt próbálta 1562. eszt. a törököktől Szécsén várát visszavenni, és ha ott akkor mindenek, legalább sokan viselték volna ugy magokat, mint Farkas viselte, a Balassa szándéka olyan gyalázatos hajótörést nem szenvedett volna. A Bebek György feleségével, Patócsy Zsófiával, együtt szoritották volt őt be Szádvárba, Schwendi Lázár és Forgách Simon; és őt küldötte onnan ki Zsófia Schwendihez, a vár feladása feltételeivel 1567. eszt.

Digitized by Google

Wesselényi Miklós. (Hadadi). Itélőmester volt Erdélyben, Szapolyay János Zsigmond és Báthori István fejedelmek alatt, az előtt pedig az öregebb Szapolyay fegyverhordozója. Ő olvasta fel a Békesy Gáspár s pártos társai ellen hozott sentencziát könnyhullatások közt Kolozsváron 1575. eszt. A Fejes familia kihalása után, Gyeke nevű falu ő reá szállott Erdélyben. 1584. eszt. halt meg, és a gyekei kápolnába temettetett, aholottis a következő verseket irta valaki az ő emlékezetére:

Nicolaus patrio Wesselényi hic accubat arvo,
Octuaginta annos non sine laude senex.
Arma tulit primi, Janique sigilla secundi
Regis, at hic annos bis tulit ille decem.

Wesselényi Ferencz. Báthori István lengyel királynak főkamarása, kivel az oroszok ellen folytatott hadban mindenütt jelenvolt. Ez vette el magának feleségül a hires Békesy Gáspár özvegyét, Sárkándy Pál leányát. Második felesége a Nyáry familiából való volt.

Vetéssy Albert. Veszprémi püspök lett 1459. eszt. Gatalóczy János helyébe. Azután való esztendőben a tárnokmester Rozgony Jánossal, Olmüczbe járt követségbe. Lásd Rozgony János. Országh Mihály palatinussal, Báthori Istvánnal, és még egynehány főemberekkel, Nissa (Neisse) városába küldötte őt 1473. eszt. Mátyás király, hogy ott a pápa követe közbenjárására, a lengyelekkel békességet kössenek. Másfél hónapig tartott alkudozás, vagy inkább veszekedés után is, és a pápa követének kérésére és istenkedéseire is, a békesség meg nem készülhetett; azt mindazáltal megnyerte a pápa követe, hogy mind a két résznek követei Opolia (Oppeln) városában ujra gyüljenek össze nagy boldog asszony napjára, de már akkor ugy látszik, nem jelent ott meg Albert. A püspöki széket 1486. eszt. hagyta üresen.

Vetéssy Mihály. Második Lajos király udvarában lakott. Ettől küldött Lajos 1526. eszt. kevés hetekkel a mohácsi veszedelem előtt, parancsolatot Perényi Gáborhoz, ezenkivül Szatmár, Bereg, Kraszna, Közép-Szolnok, Ugocsa és Máramaros vármegyékhez, hogy a katonákat minél hamarabb küldjék a törökök ellen. Uti költségül huszonöt forintot kapott.

Viczay Sándor. Ezt küldötte Perényi Gábor száz lovassal Lossonczy István mellé Temesvárba 1552. eszt.

Viczmándy Tamás. Balassa Menyhérttel és Schwendi Lázárral, együtt fáradozott Tokaj, Szatmár, Erdőd és Kővár megvételében 1565.

Digitized by Google

eszt., amikor Schwendinek az ő vitézsége szemébe tünvén, az őt Zólyomy Péterrel kővári kapitánynyá tette. Alig viselhette hivatalát két esztendeig, mikor attól is, életétől is megvált, mely is igy történt: A szatmári német kapitány, Mager Rézmán, mind őt, mind Zólyomyt elvitte magával, némely Sz.-Jobb körül zsiványkodó erdélyi katonák ellen. Azalatt, mig ők Sz.-Jobbra jártak, Szapolyay János Zsigmond Kővárt megszállotta Bebek Györgygyel 1567. eszt. Mindazáltal módot találtak benne Viczmándy és Zólyomy, hogy Kővárba ott maradt katonáikhoz beszöktek. Minekutána a külső várnak déli oldalát Bebek ágyuval letörette volna, Sasa Jánosnak parancsol, hogy a keze alatt lévő katonasággal ott rohanjon be. Semmi panasz nem lehetett Sasa magaviseletére, mindazáltal Viczmándy is ugy forgatta magát, hogy annak sebbel kelle magát viszavonni. Azután maga Szapolyay is próbát tett némely válogatott csoportokkal, de azok is sok hijokkal tértek vissza Egy ideig tartott nyugvás után, kétfelőlről támadtatta meg Bebek a várat. Mindenütt ott forgolódott Viczmándy, ahol legnagyobb szükség volt ő reá. A felmászni akaró ellenséget, vagy puskával, vagy s reáhengeritett termés kövekkel hordatta vissza nyakraföre alá a mélységre, maga katonáinak neveteségére s mulatságára. Ezenkivül apró hordócskákat puskaporral, gyantával, vad fenyő száraz gyökereivel megtöltött, és azokat meggyujtva görditette az ellenség közibe. De mikor ebben a sietség miatt vigyázatlanul foglalatoskodnék, a puskapor elébb meggyult, mint kellett volna, és az ő ábrázatját, sőt egész testét ugy összeégette, hogy őt félholtan vették fel a földről. Az ő esete által a katonák elkedvetlenedvén, az őrállok sem vigyáztak ugy, amint kellett volna, melyből a lett, hogy az ellenség őket meglopta, rajtok erőt vett, Viczmándyval együtt mindnyájokat levágta, az ostrom tizenharmadik napján, és csak az egy Zólyomyt hagyta életben.

Vid vagy Vitus. Szájról szájra, és könyvről könyvre általadott hagyomány, hogy ez a Vid vagy Vitus, sz. István király alatt élt, amikor Szatmár vármegyében, az ecsedi tóból s posványságból, egy sárkány forma állat, vagy nagy kigyó járt ki, és az ott körülbelől lévő lakosokban sok kárt tett. Ezt a veszedelmes állatot, ennek a Vidnek volt szerencséje megölni, melynek hire sz. István király füleibe jutván, ennek a Vidnek s maradékinak nemesi czimerül három sárkányfogat adott, melyeket azután farkas fogaknak is neveztek s gondoltak. Ez a Vid volt a Báthori nagy familiának legelső tudható törzsöke. Kétség kivül az emlitett kigyó ölésre czéloz hát a Báthori familia czimerében, nem csak a három fog, hanem a farkát harapó kigyó is.

Digitized by Google

Igen hihető, hogy Szabolcs vármegyében, az a Vid nevü puszta, mely Dorog és Balmaz-Ujváros közt fekszik, ettől a Vidtől vette maga nevét; mivel tudni való, hogy a Báthori familia ezen vármegyében is sokat birt. Csupán csak a nevek hasonlatossága okozta tehát azt a hibát, hogy némelyek attól a Guthkeled Vidtől származtatták a Báthori familiát, aki mindjárt következik, és a Báthori familiának más ágait is, ugymint a Butkay, Szokolyi s a t. familiákat.

Vid. Egy Guthkeled nevü embertől származott, aki Péter király idejében Sváborszagból jött hazánkba. Vid már Bács vármegyei főispány volt, mikor 1055. eszt. a tihanyi apáturság diplomája aláirta a maga nevét. De kivált Salamon királyhoz ugy betudta magát ez az álnokságban fogantatott született és élt ember szinleni, hogy az mások szavát semmibe hajtván, egyedül Vid után hallgatott, és épen azzal nyerte azt, hogy őt Vid olyan veszedelem örvényébe vezette, melyből soha ki nem gázolhatott. Ugy tartják, hogy ő palatinus is volt, de az nem egészen bizonyos, ámbár könnyü feltenni, hogy Salamon akármely nagy hivatalt könnyen ő reá fűzött. Mikor 1072. eszt. Salamon király, Gejza és László herczegekkel Belgrádot megvette, ott volt ez a Vid is, és a bácskasági katonaságot vezérlette. Amely nagy prédát azon hadban nyertek, Vid mesterkedéséből azt a király négyfelé osztatta, egy részt magának vett, másikat, már eleve lehet tudni, hogy Vidnek rendelte, harmadikat Illyésnek, a Vid vejének, az utolsót Gejza, László és Lambert herczegeknek adta. Sokkal elevenebben érzette Gejza ezen osztálynak egyenetlenségét, mintsem azon való megilletődését eltitkolhatta volna; melylyel azt nyerte, hogy Vid azután még jobban ingerlette a királyt ő ellene, mint azelőtt, és azt verte annak fejébe, hogy addig bátorságban soha nem lehet, mig a három herczeg él, azértis azokat valami uton-módon veszesse el; a tartományt pedig, melyet birnak, ajándékozza neki, és ugy fog állandó lenni a király országlása. Hogy ezen gonosz czélját Vid elérhesse, arra veszi Salamont, hogy 1073. eszt. a herczegeket hijja ki Nissa (Neisse) vára ellen, mely a lator bosnyákoknak fészke lehetett akkor, és ott találjanak módot az ő eloltásokra. De vigyáztak már ekkor a herczegek magokra, és csak Gejza ment el, László pedig a sereg felével itthon a Nyirségen maradt, és igy a Vid gonosz szándéka is dugába dőlt.

Minthogy naponként inkább-inkább gerjesztette Vid a király gyülöségének tüzét, és annak füstje mindennap sürübben ment a Gejza orrába, minden esetre elküldötte Lászlót Orosz, Lambertet pedig Lengyelországba segitségért, melylyel ujabb okot adott Vidnek

Digitized by Google

a vádaskodásra, mindazáltal Ernyeynek s némely egyenes gondolkodású püspököknek munkája által, ha mind ideig óráig is, hamu alá takarták az ellenkező felek a tüzet, Esztergomnál békességet kötvén, és egymástól kezeseket váltván. Salamon részéről Vid és Ernyey voltak kezesek. Vid ismét mindent zavarba hozott, és azt sem várta, hogy a szövetség ideje lefolyjon. Szekszárdon reábeszélte Vid a királyt, hogy üssön Gejzán. Lásd Vilhelm. Meg is verte első izben Salamon a Gejza táborát, de mikor másodszor támadta meg őt 1074. eszt., először is a sok háborúság kovácsa Vid esett el; a Salamon tábora a futásban kereste minden védelmét; maga Salamon is alig szabadulhatott el, és az országtól örökre elmaradt. Lásd Ernyey. László herczeg reáakadván a holtak közt a Vid testére, megállapodott felette, és azt mondotta: Sajnállak téged Vid, noha ellenségem voltál, bárcsak tovább élhettél volna, hogy eszedre jövén, köztünk a békességet megerősitetted volna. Azon csudálkozom, hogy vágyhattál herczegségre, holott nem herczegi ágyból való voltál; miért kivántad a koronát, holott nem királyi familiából származtál? Ime most a te szived, mely herczegségre kacsingódzott, által van ütve lándzsával; fejed, melyre koronát vártál, ketté van hasitva." Azután megparancsolta a katonáknak, hogy őt temessék el, melyet azok meg is cselekedtek ugyan; de megemlékezvén arról, mely sok vérontást okozott a haza és atyafiak közt, először mellébe kést vertek, szeme közé port szórtak, és ezzel búcsúztatták el: Azok a szemeid, melyek életedben kincscsel s becsülettel meg nem elégedhettek, most teljenek meg porral.

Vilhelm. Szekszárdi apátur volt Salamon király idejében. Mikor 1074. eszt. Salament arra beszélné Vid, a szekszárdi klastrom templomában, hogy Gejza herczeget, aki akkor egy erdőben vadászattal mulatta magát, fogatná el, és szemeit vájatná ki, ezt a beszélgetést jól hallotta Vilhelm, az apátur, és azt Gejzának titkon mindjárt megizente. A beszélgetés este történt, Salamon reggelre halasztotta, hogy akkor ki fogja mondani szándékát. Reggel ugyanazon dologra sarkalta Vid Salamont, aki utoljára meg is egyezett a Gejza megnyomoritásában. Ezt is végig hallgatta Vilhelm, és a templomból kimenvén, szerzetes ruháját leveti és világiu ölt magára, kardot köt, lóra ül, sebesen nyargal Gejzához, akit épen aluva talált, őt felkölti, az egész dolgot elbeszéli, és szorgalmaztatja, hogy szaladjon a Salamon katonái elől, kik már kivágynak rendelve. Lásd Bikás.

Vincze. Váczi püspök lett 1455. eszt., őt küldötte el Mátyás király Ágostoninal a győri püspökkel 1458. eszt. Prágába, hogy ott

Digitized by Google

Podjebrád Györgyöt cseh királynak koronázzák fel, melyet ők meg is cselekedtek; de mivel Podjebrád a husziták tudományára igen hajlandó volt, először esküvését s keze irását vették afelől, hogy a római anyaszentegyház tudományát fogja vallani, és a pápához engedelmes fog lenni. A magyarok előtt kiváltképen két dologgal tette magát emlékezetessé, t. i. a verebeknek szertelen üldözésével, és a váczi vásárnak elrontásával; melyet ilyen emlékeztető szókkal tettek ki az akkori magyarok: Veréb vesztő váczi Vincze, vesztette el Vácz városának virág-vasárnapi vas vásárát. Eleibe ment volt ő is Straznicz városáig Mátyás királynak, és ott aláirta a maga nevét annak a levélnek, melylyel magát Mátyás arra kötelezte, hogy Katalint, a Podjebrád György leányát el fogja venni feleségül.

Vinkur. Dalmácziában belgrádi komendáns volt akkor, mikor 1097. eszt. Buzila, a siciliai gróf Roger leánya, Kálmán király jegyese, Belgrádhoz érkezett, akit is ő illendő pompával fogadott, eleibe ment, annak öt ezer katonával parádérozott, azután Kálmánhoz elkisérte, melyből megtetszik, hogy már ekkor Belgrád, és igy Dalmáczia is, a magyar koronához tartozott.

Visce vagy Viska. Sz. István, Péter és Aba királyok alatt élt. Péternek igen nagy ellensége volt, és Pezli s Toislán nevü főmagyarokkal igyekezett őt a koronától elejteni, és Abát a királyi székbe ültetni. Nagy pártfogójok volt az országon kivül bujdosó András, Béla s Levente magyar herczegeknek; és Aba halála után más magyarokkal együtt, azokat akarta behíni az országba, melyet *midőn* Péter király, Buda és Devecser sugallásából megtudott volna, őt megölette. Lásd Bue.

Vitéz János. (Zrednai). Zsigmond, Albert, Ulászló királyoknak, és Hunyadi János vajdának s gubernátornak titoknokja, váradi püspök és esztergomi érsek. A várnai veszedelemben a váradi püspök elesvén, mind Hunyadi János, mind a Bihar vármegyei rendek, leveleik által kérték az ő püspökké való létét a római pápától, melyet meg is nyertek attól 1445. eszt. Ez időtől fogva mindenkor nagy dolgokban forgott János az országban. Hunyadi János 1447. eszt. nyolczad magával Bécsbe küldötte őt Fridrik császárhoz, hogy azzal békességet kössön; de minden fáradtsága hiába veszett. Mennyire szerette a tudományokat, onnan tetszik meg, mert ámbár az akkori időben élt tudós emberek, ugy emlékeznek ő róla, mint már nagy tudományú emberről, melyet fel is lehet tenni annyi királyok sekretáriusáról; mindazáltal ő 1451. eszt. engedelmet kért s nyert arra a pápától magának, hogy hadd mehessen amerre neki tetszik, tudomá-

Digitized by Google

nyának öregbitésére. Szándékozott tiz társával a Krisztus koporsójának és más szent helyeknek meglátogatására is, de hogy vagy egyik, vagy másik szándékát véghez vihette volna, annak semmi nyoma nincsen. Ugyanezen esztendőben Brankovich Györgyhöz, a ráczok despotájához küldötte őt Hunyadi János követségbe, Szendrőbe, hogy ő közte és a despota közt békességet csináljon. Garai László, Ujlaky Miklós és Palóczy László voltak az ő követ társai, akikkel ő nemcsak békességet, hanem sógorságot is állitott fel Hunyadi és Brankovich között. Ugyanis Erzsébetet, a Brankovich unokáját, Cillei Ulrik gróf leányát, a Hunyadi kisebik fiának Mátyásnak, feleségül eljegyzette, még pedig olyan feltétel alatt, hogy ha két esztendő mulva a menyasszonyt haza nem akarná Brankovich adni, tehát az ő Magyarországon lévő minden jószágait Hunyadi, maga s fiai számára örökösen foglalja el, p. o. Száva Szent Demetert, Szalánkeményt, Zimont, Becsét, Becskereket, Világosvárt, Munkácsot, Németit, Szatmárt, Asszonypatakát, Debreczent, Böszörményt stb. Mindazáltal ebből a házasságból semmi nem lehetett, mivel a menyasszony idő nap előtt meghalt.

Háromszor kellett neki 1452. eszt. Bécsbe utazni. Először akkor, mikor az országnak többi főrendeivel együtt, Fridrik császár ellen szövetkezett a bécsiekkel, aki a kis László királyt nem akarta kibocsátani maga keze alól, másodszor minekutána a bécsiek Lászlót Fridriktől erővel kivették és azt Bécsbe vitték. Elment akkor Vitéz János ujonan az ifju király udvarlására. Épen akkor érkezett László látogatására a császártól az az Aeneás Silvius is, aki idővel második Pius név alatt római pápa lett. Ezzel a beszéd közben Vitéznek egy kis ártatlan összeszólalkozása történt. Ugyanis mikor Vitéz Aeneásnak azt mondotta volna, hogy bár azt javasolná Aeneás Fridriknek, hogy minekutána már egyszer az ifju László király kimenekedett az ő kezei közől, adja vissza a koronát, és erővel elfoglalt városokat is, és az országot többé ne ingerelje. Erre azt felelte Aeneás, hogy még a császár sok dologban szolgálhat Magyarországnak. Melyre Vitéz: a mi országunk is ugymond oly derék és nemes ország, hogy a maga jóltevőinek jótéteményét vissza tudja szolgálni. Hogy a dolog szóról szóra többre ne menjen, Aeneás engedett, azt mindazáltal szó nélkül nem hagyhatta, hogy Vitéz szavaiból a tetszett ki, mintha valami unalmas fogságnak tartotta volna, Lászlónak a Fridrik udvarában való mulatását, és az onnan való kijövését, szabadulásnak; azért arról elég hosszasan beszélt, micsoda rangjához s atyafiságához mérsékelt illendőséggel tartatott László az udvarban s a t. Ekkor aztán Vitéz is magát észrevette, és eddig való beszédét azzal hozta helyre,

Digitized by Google

hogy ő nem is tartotta azt, mintha László fogoly lett volna a császárnál, hanem most annak örül, hogy már ezután mind ő, mind a többi magyarok, könnyebben mehetnek ahoz. Harmadszor Márton naptájon ment Vitéz Bécsbe Hunyadi Jánossal, a palatinus Garaival, s másokkal, hogy ott közbirókat választván, amely per Fridrik császár és a magyarok közt a korona és némely városok iránt fenforgott, azt eligazitsák, de nem boldogulhattak.

Mikor az ifju László király 1457. eszt. Hunyadi Lászlót elfogatta, és azt meg is ölette, ugyanakkor a Hunyadi háznak többi jó akarói közt fogságra tétette ezt a Vitézt is, és őt Esztergomba, a Széchy Dienes érsek gondviselése alá küldötte; de Budáról Bécs felé való utjában, maga Esztergomba befordult László, és őt szabadon bocsáttatta, melyen való örömét a felebb emlitett Aeneás, mind a királyhoz, mind Vitézhez küldött leveleiben kijelentette.

Azonban László királynak 1458. eszt. Prágában hirtelen halála történvén, Szilágyi Erzsébet, Vitézt mindjárt küldötte Prágába, hogy a cseh gubernátortól, az ő fiát Hunyadi Mátyást, akármibe kerül, kiszabaditsa. Ugy tartják, hogy hatvanezer aranyon váltotta ki Mátyást. Ez a Hunyadi Mátyás királyságot érvén, Palóczy Lászlóval Brünnbe küldötte Vitézt 1459. eszt., hogy ott a Fridrik császár követeivel békességet csináljon, a Podjebrád György elölülése alatt, aki már ekkor gubernátorságból királyságra lépett vala Csehországban. Valamint máskor, úgy most sem lehetett boldogulni a Fridrik követeivel. Már sok esztendő olta szakadatlanul villongásban volt a zágrábi püspökség, melyből a lett, hogy annak jószágait némelyek, minden igaz ok nélkül elragadozták s foglalták. Ezen püspökségben, a csendességnek visszaállitására, és annak birtokainak visszaszerzésére, senkit alkalmatosabbnak nem itélt Mátyás király Vitéznél; de mikor a király őt arra kérte, hol gyengélkedő egészségével, hol azon dolognak terhes voltával, hol más okokkal mentegette magát. Utoljára csakugyan reávette magát ezen nehéz dologra; azon püspökségnek birtokait visszaszerzette, és azokat abba a jó rendbe helyheztette 1460. eszt., melyben azok az előtt harmincz esztendővel voltak.

Kétszer járt Németujhelyre Fridrik császárhoz, a magyar korona és a békesség dolgában; először ugyan csak egyedül 1462. eszt., másodszor pedig 1463. eszt., Várday István érsekkel, Palóczy Lászlóval és másokkal. Minthogy pedig ezek a magyar követek, háromezer lovassal mentek Németujhely alá, a császár a városba nem bátorkodott egyebet bebocsátani, hanem csak Vitézt kétszázad magával, a többieknek Sopronba kellett visszalovagolni. Egy hónapig tartott Vi-

Digitized by Google

téznek a császárral való alkudozása, amikor aztán a többi magyarokat is Sopronból visszahitták, és a város kapujában Fridrik nem elébb, hanem abban a szempillantásban adatta nekik által, a több mint húsz esztendő olta nála lévő koronát, melyben a hatvan vagy hetvenezer aranyat kiszámlálták. A békesség pontjai, melyekre Vitéz a császárral lépett, ezek voltak: A császár Mátyás királyt fia gyanánt, Mátyás pedig a császárt atyja gyanánt tartsa; ha Mátyás törvényes gyermek nélkül halna el, ugy Magyarország Fridrikre szálljon; egynehány magyar koronához tartozó városok, maradjanak Fridrik kezénél az ő haláláig, akkor pedig negyvenezer aranyon azokat a magyarok kiválthatják s a t. Azalatt, mig Vitéz, társaival együtt, a császárhoz járt, Mátyás király meghallván, hogy Mohammed Bosnyákországot elfoglalta, annak visszavételére indult; azért is a koronát nagy örömmel hozó Vitéz és a többi követek őt Budán nem találhatták, hanem a koronát a budai várban hagyván, Mátyás után indultak a Szerémségre, és Pétervárad jan ők is aláirták magok neveiket a velenczésekkel kötött szövetségnek, mely szerént azok negyven hajóból álló tengeri erőt igértek Mátyásnak, mindaddig mig a török ellen hadakozandik.

Eddig való érdemeiért 1464. eszt. a Bihar vármegyei főispányságot Mátyás ő néki örökösen általadta, a maga koronázásának alkalmatosságával. Azután való esztendőben esztergomi érsekségre emelte őt Mátyás, és az iránt maga irt a pápának, hogy őt abban erősitse meg. Ujra megerősitette őt Mátyás 1466. esztendőben azon szabadságában, melyet még püspök korában adott vala neki, hogy t. i. akármely perlekedésben is, ne maga, hanem más esküdjék meg ő helyette.

Midőn eképen halmozná Mátyás Vitézre a maga jótéteményeit, elérte az ő közöttök való egyetértés és barátság, azt a legfelsőbb pontot, melyről aztán naponként alább-alább kezdett szállani, a gyengébb résznek romlására. Ugyanis Mátyás király, a maga hadi költségeinek pótolására, nem csak a világi, hanem a pap uraktól is, rendkivül való adót szokott volt már egynehány esztendőtől fogva venni, annyival inkább, mivel a pápának az országban levő követe, Roborella Lőrincz, neki arra szabadságot adott. Ezen adón felül hétezer aranyat vett fel költsön Mátyás Vitéz érsektől, melyeket ő egy nagy oskolának épittetésére szánt vala, de azokat neki Mátyás nem akarta megfizetni. Mind ezért, mind egyéb cselekedeteiért, bátorkodott Vitéz ottan-ottan Mátyást, talán a rendin túl is, megszólongatni. Gyermekségétől fogva gyengébb gyomra volt Mátyásnak, mintsem az efé-

Digitized by Google

léket kiállhatta volna, azértis nemcsak szóval nem szokott adós maradni Vitéznek, hanem az ő érseki jószágait s jövedelmeit is kezdette körülnyirogatni. Ezekért való boszúságában, feltette Vitéz, hogy Mátyást abból a királyi székből kitaszitja, melybe való ültetéséért azelőtt fáradozott; aminthogy 1471. eszt. Perényi Istvánnal s más pártos társaival, az országba be is hitta Kázmért, a lengyel király fiát, aki majd minden ellentállás nélkül Kassa alatt, Szikszón, Egeren, Hatvanon pedig keresztül Nyitrára ment, és oda beszállott. Soha még ilyen veszedelmes örvényben nem kerengett a Mátyás királysága. Kénytelen volt tehát annál a kéznél keresni abból való kiszabadulását, amely azt odataszitotta. Azértis egy sereggel Esztergom alá száll. maga a városba bemegyen, Országh Mihályt és Szapolyay Imrét a várba küldi az érsekhez, hogy azt ő hozzá engeszteljék meg, s kössenek vele szövetséget, melyet azok végre is hajtottak, ilyen feltételek alatt: hogy az eddig való boszúságtételeket mindenik fél elfelejti; Mátyás az érseknek mind a hétezer aranyat, mind egyéb jövedelmeit visszaadja, és atyjafiait nem háborgatja; Vitéz pedig más királyt Mátyáson kivül nem ismer, sőt fegyverét Kázmér ellen forditja; amely erősségeket Szekszárdon s másutt mostanában épittetett, azokat elhányatja stb. Ezen békesség után a többi pártosok is Vitéz példáját követték; ugy hogy 26. deczemberben kénytelen volt Kázmér Nyitráról hazaindulni, és Magyarországon két hónapig tartott mulatása után Lengyelországba visszamenni.

Ezekután ugy tartotta Vitéz, hogy ő már teljes bátorságban lehet, és a maga gondját egészen az ország dolgaira függesztette; nevezetesen, más főrendekkel együtt, a regensburgi német diétára, a török ellen való segitségért, követeket küldött; a Mátyás udvarába Budára bátran járogatott, ahol 1472. eszt. Mátyás őt megfogatta, Visegrádra küldötte, és ott egy ideig tömlöczben tartatta; onnan a főrendek kérésére, nagy nehezen Esztergomba haza bocsátotta; de a többek közt oly feltétel alatt, hogy Flans Jánost, az egri püspököt, mindig udvarában tartsa, hogy az neki minden szavára s mozdulására vigyázzon. Eszerént nem egyéb, hanem csak tisztességes fogság lévén a Vitéz állorczás szabadsága, az abból származott unalmak, egyesülvén az ő öregségével, neki halált szültek a közelebb írt esztendőben aug. 9. napján. Pethő Gergely azt irja ő felőle: hogy ő az „esztergomi várban egy nagy szép palotát csináltatott vala, melyben nagy költséggel a magyarországi királyoknak képeit, drága szép festékekkel kiiratta vala, mind Mátyás királyig. Azután négy képnek való helyt hagya. Az első helyen irata egy képet, ki a székben ülvén ott szunnyadoz vala.

Digitized by Google

Ezzel Ulászló királyt jövendölte. Második helyen irata egy képet, ennek lábai előtt tüzet, mely körül embereket sütnek vala. Ezzel Lajos királyt jelentette, hogy az ő idejében tüz emészti meg az országot. A harmadik helyen, két mezitelen embert irata, kik Magyarországért küszködnek vala egymással, ezzel Ferdinánd és János királyt jelentette. A negyedik helyen iratott egy koronás patyolatot. Ezzel nyilván azt jövendölte, hogy a török császár az országot magának foglalja el.

Vitéz János. A közelebb leirt Vitéz János püspöknek s érseknek vér szerént való atyjafia, dekretumok doktora, szerémi és veszprémi püspök. Ifjukorában Olaszországban Bononiában (Bologna) tanult, és ott annak a Galeotus Martiusnak tanitványa s lakótársa volt, aki azután való időkben Mátyás király udvarában nagy kedvességben lakott. Az ő érsekkel volt atyafisága volt az oka, hogy Mátyás neki még csak emlékezetét sem jó kedvvel hallgatta. Ez a Galeotus szerzette őt be a királynak nem csak ismeretségébe, hanem szeretetébe is. Ugyanis egykor ez a Galeotus valami eretnekség iránt való gyanuságból, Olaszországban tömlöczbe vettetett, de Sixtus pápa őt abból kivette, és Rómába hitta. Ott is sok ellensége támadt Galeotusnak, mindazáltal a pápa őt ártatlannak találván, régi becsületét s gazdagságát neki visszaadta. Mind fogságában, mind Rómában sokat szolgált Galeotusnak ez a Vitéz János, mind a régi ismeretségért, mind azért, mert tudta, hogy azzal Mátyás király előtt kedves dolgot cselekszik, melyet mikor Galeotus Mátyás királynak előbeszélt volna, mindjárt más indulattal kezdett lenni a király Vitézhez, és mihelyt haza jött Olaszországból, őt a király mindjárt nyájasan fogadta, és megígérte neki, hogy nem fog hűségéről elfelejtkezni. Teljesitette is igéretét, mert nem sok idő mulva Franciaországba küldötte őt követségbe; azután pedig szerémi püspökké tette 1481. eszt. A következett esztendőben, ujra meglátogathatta Vitéz Rómát. Ugyanis az egri püspökkel, Rangoni Gáborral, a pápához küldötte őt Mátyás király, hogy a Fridrik császárral való hadnak okát háritsa egészen a Fridrik nyakába, amint volt a dolog valósággal. Mátyás halála után veszprémi püspök lett 1490. eszt., amikor ő nem a Mátyás fia János, hanem Ulászló részére állott; és annak királylyá való tételében a pesti diétán másokkal együtt munkálódott. Azonban Maximilián császár is igyekezett Ulászlótól elvenni a magyar koronát; azértis az országba beütvén, itt némely városokat elfoglalt, és némely nagy embereket magához vont. Ezek között volt Vitéz is. Ő megizente Ulászlónak és a rendeknek, hogy őt a császár szép igéretekkel sürgeti a hozzá való pártolásra;

Digitized by Google

más oldalról pedig haddal fenyegeti, ha melléje nem áll; küldjének tehát neki segitséget, hogy az erőnek ellene állhasson. De mint hogy a sok felé való kapás miatt rajta segiteni nem lehetett, ő is a császár táborába általment, és annak Veszprémet általadta. Hogy ő ezt akkor kénytelenségből cselekedte, onnan tetszett meg, mert a pozsoni diétán neki közönséges megegyezésből grátiát hirdettek a rendek 1491. esztendőben, és ő azutánis mindég hűséges volt Ulászlóhoz. Őt küldötte Ulászló Czobor Imrével s másokkal Krakóba 1498. eszt., hogy ott a lengyel királylyal békességet kössön. Ugy látszik, hogy azután csak esztendeig élt.

Vizaknay Miklós. Erdélyi vajda volt 1460. eszt. Erdélyi Istvánnal. A segesvári dominikánus barátoknak ez testálta Fehéregyház nevű falujának felét, a Kükűllő vize mellett egy malomnak is fele jövedelmét, és ahoz közel egy kaszáló rétnek harmadát. Vagy ez maga vagy pedig ennek fia lehetett az a Vizaknay Miklós, akiről azt irja Bonfin, hogy egy volt Erdélyben azon pártosok közől, akik 1467. eszt Szent-Györgyi János vajdát királynak kiáltották. Lásd Veres Benedek. Mikor aztán bement Mátyás király ezen támadásnak lecsendesitésére, másoknak megkegyelmezett ugyan, de a támadás fejei és okai közől némelyeket kinos halállal öletett meg. Ezek közől valók voltak ez a Miklós, Aladár és Székely Mihály, akiket Kolosvár utczáin meghordoztatott, testeiket tüzes vasfogókkal tépette, utoljára fejöket vétette.

Vizi Balás. Ettől küldött második Lajos király 1526. eszt., kevéssel a mohácsi veszedelem előtt, parancsolatot Somogy vármegyének, és a Buzlay Móses özvegyének az iránt, hogy sietve küldjék katonáikat a török ellen Tolnára. Utiköltségül tizennégy forintot adtak neki.

Wolfard. Egy német jó vitéz ember, első Lajos magyar király német seregének fővezére. Ez is elment volt Lajossal Nápolyba 1348. eszt. az András gyilkosinak megboszulásokra. Mikor visszajött Lajos, maga képében ezt a Wolfardot hagyta Nápolyban, Laczk Istvánnal; és ő reájok kettőjökre bizta, mind seregeit, mind pedig az ország gondjait. Nem sokára Lajos hazajövetele után, némely pártos nápolyi lakosok Wolfardot megtámadták, és őt Nápoly városából kiüzték. Azután Laczkot is megpróbálták, de az őket, Nápoly és Aversa közt, egészen elgázolta. Volt ennek a Wolfardnak egy Konrád nevű öcscse is, aki négyezer sisakos németnek kapitánya vala. Mikor visszament Lajos Nápolyba 1350. eszt., ezeket a Konrád komandója alatt lévő német katonákat is elvitte magával, és velök Barlet városát megvette; azután Bari nevű városnál jól megajándékozta őket, minthogy még

Digitized by Google

eddig mindég hűségesen csatáztak ő mellette, de most hirtelen más eszök jött, a bőven kiadott hó pénzzel meg nem elégedtek, és ugyanazon Bari nevü városban a királyt és a magyarságot megtámadták, és a várost is fel akarták prédálni. De szerencsére jókor kitanultatott igyekezetök; a város lakosai a magyarokkal együtt fogták a dolgot, közölök sokakat levágtak, másokat megkötöztek, a többieket pedig a városból kikergették; akik aztán a mezőről kértek engedelmet Lajostól, aki megengedett ugyan nekiek, de ugy hogy az országból kitakarodjanak, és a Lajos ellenségivel ott ne czimboráljanak. De voltak olyanok is köztök, akik a támadásban meg nem egyeztek, az ilyeneket Lajos magához visszafogadta. Kivált pedig igen ellenére esett ez a dolog Konrádnak, az ő kapitányoknak, akit is, hogy teljességgel részesnek nem tartott maga Lajos is ebben a hűség felejtésben, megmutatta azzal, hogy őt Hederváry Miklós palatinussal, és tizenöt emberrel, aztán kevés idővel, Aversa ostromlására küldötte. Ezeken kivül volt még a Lajos táborában nyolczezer német, akik nem csak nem zenebonáskodtak, hanem vérőket s életöket is ő mellette nem kiméltek.

Voyta. Egy volt azon hét kun kapitány közül, akik 889. eszt. Álmossal az országba bejöttek. Ennek a Voytának ajándékozta idővel Árpád Torna vármegye tájékát. Mikor Árpád a Csepel szigetéből Glád ellen küldött egy sereget, ez a Voyta volt annak egyik vezérje. (Lásd Zuárd). Minekutána Gládot minden birtokából kivetkeztették a magyarok, és Orsovánál megnyugodtak, a többi két vezér, Szoárd és Kadocsa, a seregnek harmad részével, és sok kezességbeli zálogul felszedett gyermekekkel, Voytát Árpádhoz visszaküldötték, és egyszersmind engedelmet kértek Árpádtól arra, hogy az ott maradt sereggel a Dunán általmehessenek, melyet könnyen meg is nyertek tőle. 896. eszt. Százhalom tájékáról, ismét Baranyavár ellen küldötte őt Árpád, Ete nevü társával együtt, melyet környékével együtt meg is vettek. (Lásd Ete).

Wragovich. Bárói familia volt Horvátországban, mely 1720. eszt. halt ki. Mikor egykor Kálmán király Dalmáczia felé ment a velenczések ellen, a kocsijában lévő lovak az uton igen megszeleskedtek és neki bokrosodtak. A király kisérői közt volt egy szerecsen, aki látván, hogy annak élete veszedelemben forog, a kocsihoz ugrik, a kocsist onnan a földre lerántja, a gyeplőt kezébe veszi, a lovakat megtartóztatja, és eképen a Kálmán életét megtartja. Hogy maga Kálmán is szükségtelennek és felesleg valónak nem tartotta, sőt inkább nagyra becsülte ezt a szerecsen szolgálatját, onnan tetszik meg,

Digitized by Google

mert neki Horvátországban szép nemes jószágokat adott. Ennek a szerecsennek maradéka volt a báró Wragovich familia. Kétség kivül ebből a familiából való volt az a Wagonovich János, akiről felebb Erdődy Simon püspök alatt egy szó vagyon.

Z.

Zaach vagy **Zács Feliczián.** Első Károly magyar király idejében élt. Először Trencséni Mátéhoz adta volt magát, aki őt palatinusságra is emelte vala, és azzal együtt hadakozott Károly ellen; de azután Mátét odahagyta, és a király hűségére állott, aki előtt olyan kedvességet talált, hogy ahoz neki akarmikoris szabad bemenetele volt. Egykor pedig, mikor a király Visegrádon, a maga házánál ebédelne, 1330. eszt. apr. 16. napján, Feliczián nagy dühösséggel berohan a király ebédlő szobájába, kardot ránt, először is magához a királyhoz vág, és annak jobb karján sebet ejt; azután a királynénak esik, annak a jobb kezén négy ujját elcsapja; utoljára a király gyermekeit akarta összevagdalni; de azoknak tanitóik vetették közbe magokat, és mig azokhoz vagdalt, addig a király gyermekei elszaladtak. Nagy lárma esvén, Cselley János egy csákányt kap, és azzal ugy üti nyakszirten Felicziánt, hogy mindjárt ledobban. Már akkor több segitő is érkezett, kik a földön elnyult Felicziánt összevagdalták. Egy fiát és szolgáját elfogták, és lófarkon mindaddig hurczoltatták, mig meghaltak; testöket az utczán hagyták, és ott az ebek ették azokat meg. Magának Felicziánnak fejét Budára, kezeit s lábait pedig más városokra küldözték. Egy Klára nevü igen szép leánya lakott a királyi udvarban, ezt is a boszuság miatt neki dühösödött magyarok elővették, orrát, felső alsó ajjakát elmetélték, ugy hogy minden fogai kilátszottak, két kezéről nyolcz ujját elvágták, csak a két hüvelykét hagyták meg; némely városoknak utczáin lóháton meghordozták, és vele ezt kiáltoztatták: Igy büntettetik a hűségtelen. Az öregebb leánya egy Kopay nevü nemes embernél volt férjnél, ennek a lévai vár előtt vették fejét, a férje pedig tömlöczben halt meg. Igen szivökre vették az ország nagyjai ezt a dolgot, hogy tehát ezt a mocskot az országról lemossák és megmutassák, hogy ettől a gonoszságtól a nemzet ártatlan, csak hamar a szomoru történet után, apr. 22. napján Visegrádon gyülést tartottak, a palatinus Drugeth János elölülése alatt, melyben azt végezték, hogy Felicziánnak harmad izig minden atyja-

Digitized by Google

fiai, az ő nénjeinek s hugainak is minden gyermekei halállal büntettessenek. Az ő vejeinek atyjokfiai, megmaradhatnak ugyan jószágaiknak birtokában; de soha a királyi udvarba menni ne merészeljenek, akik pedig azok közt a Feliczián bűnében részesek volnának, azok minden jószágok nélkül ellegyenek, és halál legyen fejökön. Akik a harmadik gráduson túl való atyjafiai ő neki, azoknak életök megmarad ugyan; de minden jószágaiktól s nemességöktől megfosztatnak, és a jobbágy parasztok közé számláltatnak. Hogy Feliczián erre a nagy vakmerőségre vetemedett, annak némelyek azt az okát adják, mert a királynénak egy Kázmér nevű lengyel herczeg atyjafia, az ő leányát, a felebb emlitett Klárát, erőszakkal megszeplősitette. Mások azt tagadják, de maguk azután még képtelenebb okát mondják, hogy t. i. Feliczián királyságra vágyott volna. A históriai környülállások, és az ő minden ész nélkül való cselekedete, inkább mutatnak egy neki keseredett atyára, mintegy koronára vágyakodó emberre. Irják, hogy némelyek az ő atyjafiai közől Lengyelországban telepedtek meg, Amade név alatt, és nemesi czimerök egy lábatlan fehér sas volt.

Zacharias. Egy pozsoni zsidó orvos doktor, második Ulászló király idejében. Hogy ő a maga mesterségét jól értette, onnan tetszik meg, mert arról maga a király dicsérte meg őt, abban a levelében, melyben a pozsoni tanácsot arra kéri, hogy Zachariást olyan csuklyának viselésére ne kényszeritsék, amilyet a többi zsidóknak kellett viselni, hogy őket a keresztyénektől meg lehessen különböztetni. Ezt a levelet Buzlay Móses, az akkori országbirája irta a király nevében 1511. eszt.

Zache. Erről egyebet nem lehet tudni annál, hogy első András király alatt 1055. eszt. palatinus volt, és azon esztendőben irta a maga nevét azon diploma alá, melyet a király azon apáturságnak adott, melyet maga állitott fel Tihanyon.

Zagyva. Lásd Zagyvai.

Zagyvai Simon. Salgó vára kapitánya, melyet Derencsényi Farkas birt 1554. eszt., amikor Zagyvai puhasága által jutott az török kézre. Ugyanis Arszlán, vagy magyarosan mondva Oroszlán, a fehérvári beg, azt el akarván foglalni, látta hogy azon hegyre igen nehéz volna az ostromló ágyukat felvonatni, mely a vár ellenében volt, és amelyről azt lövetni akarta; azértis azt a hadi szabados családságot találta fel, hogy két kerekű talyigákra fa derekakat rakatott, azokba sok ökröt fogatott, és ezeket a tuskókat, mintha nagy és nehéz ágyuk lettek volna, az ökrökre való nagy lármázás közben vonatta fel a hegyre; azonban magyarul tudó törököket küldött előre, akik által azt

Digitized by Google

izente a várbelieknek, hogy imhol ő viteti a rettentő ágyukat, de jobb lesz nekik azt meg nem várni, hogy azok megdördüljenek, és a várból békével kimenni; mert azután senkit nem fog a beg közölök életben hagyni. Ezen az együgyű Zagyvai megrémülvén, a várat minden erőszak nélkül feladta, és szabadon bocsáttatott.

Zámbó Miklós. Első Lajos király kincstartója volt 1380. eszt., mikor annak édes anyja, Erzsébet királyné, Budán a maga kincsei iránt testamentomot tett, és egyiket ezt a Miklóst nevezi ki a testamentom levélben a maga rendelései végrehajtójának. Mint tárnokmester, ugy van aláirva azon levélnek, melyben Mária királyné 1384. eszt. megerősiti a nemességnek azon szabadságait és jusait, melyeket második András és első Lajos adtak volt. Egyszersmind Pozson vármegyei főispányságot is viselt.

Zámbó László. Esztergomi lakos volt 1365. eszt., amikor az odavaló bíróval, Jaksa Miklóssal és más lakosokkal, p. o. Zelizi Egyeddel, Kéry Jánossal és Szekeres Jakabbal, Lajos király őket maga eleibe idézte, hogy adják okát, miért nem akarják ők és a többi lakosok az esztergomi káptalannak esztendőnként megadni azt a vásárbért, melylyel sok régi király parancsolati szerént, annak tartoznának, akiknek leveleiket a káptalan most is előmutatta? a dolog kimenetele a lett, hogy a lakosok a nyakasságért büntetésre méltók lettek volna, mindazáltal a király és a káptalan engedelmes volt hozzájok, és nem kivánt egyebet tőlök, hanem hogy a százhatvan márkát, melylyel adósak maradtak, még ebben az esztendőben, a király szeme láttára, mulhatatlanul megfizessék a káptalannak.

Zápolya. Lásd Szapolyay.

Zay Ferencz. (Csömöri). Szolnoki, egri, kassai és munkácsi kapitány, első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt. Odajárt 1547. eszt. Németországba a smalkaldi hadra Bakics Péterrel s másokkal. Ő volt a szolnoki várnak, a Zagyva vizének a Tiszába való szakadásánál, első kapitánya, melyet 1550. eszt. 16. sept. kezdettek épiteni, és oly mohón dolgoztak rajta, hogy az tizenhét nap alatt nagyobbára el is készült. A király hajos seregeinek kapitánya volt ő már 1553. eszt., mikor őt Ferdinánd, Veráncsics Antallal Konstantinápolyba küldötte a békesség iránt követségbe. Ott való dolgaik, melyek mindkettőjöket egyiránt illetnek, nagy részént oda alább Veráncsics Antal alatt vagynak leirva. Együtt mentek 1555. eszt. Ázsiába, Amasán városához, Szulejmán kivánságára. Minekutána általeveztek Kostantinápolyból Natóliába, vagy Kis-Ázsiába, ezen városokon mentek keresztül, mig Amasánba juthattak: Skutari, Kartali, Gebise, Nikomédia, Ka-

Digitized by Google

sokli, Niczéa, aholottis abban az épületben szállottak meg, melyben azelőtt mintegy tizenharmadfél száz esztendővel, a híres eklézsiai közönséges gyülés tartatott; továbbá Jenisár, Akbiuk, Bazargik, Csauszada, Karaly, Mazotó, Mahatli, Zugli, Csiláncsik, Jalancsics, Potugin, Ancira, Baligazár, Zarekukt, Zernekzü, Gukurtó, Koron, Teketiol, Baglison, Amasán. Azalatt mig ők Amasánban mulattak, a Csepel szigetéből, a ráczkevi törököktől érkezett oda két követ, kik is arról panaszkodtak a basák és császár előtt, hogy a felebb való esztendőkben, az egri magyarok nekiek sok kárt okoztak, és sokat érő portékáikat s jószágaikat elfogdosták, és embereiket is levagdalták, kivált pedig magok kárai okának Zayt vetették, mivel akkor ő volt egyik egri kapitány; azértis tele torokkal azt sürgették, hogy őt ott mindjárt fogják perbe, és mind a kárért, mind a vérontásért vele tétessenek eleget. Két nappal azelőtt hogy Veráncsics és Zay Amasánból Konstantinápolyba visszaindultak volna, a főbasa két csauzt küldött ő hozzájok, először ugyan csak azzal a kérdéssel, mit szólnak a dologhoz? azután pedig azzal az intéssel, hogy minthogy a ráczkeviek panasza igaz, Zay azoknak, amivel tartozik, fizesse meg, mert azt a török császár Szulejmán nem türheti, hogy valaki az ő jobbágyait háborgassa s fosztogassa. Veráncsics és Zay egész megindulással azt felelték, hogy ők csudálkoznak rajta, hogy nekik olyat tud az izenni, akinek okossága igazgatja azt a nagy Törökbirodalmat, holott az a nemzetek törvénye ellen van, őket vetélkedésre szoritani, amelynek most ideje és itt helye nincsen. Egyébiránt emlékezzék reá a basa, hogy Szulejmán koránt sem azért adott nekik menedéklevelet, hogy ő nála a ráczkeviek ügyesbajos dolgaikról feleljenek, hanem azért, hogy a békességet megujitsák, azért hát ők a bátorsághoz, és a török udvar igéretéhez továbbra is számot tartanak; ami pedig a ráczkevieket illeti, azoknak baját ott kell igazitani, ahol az kezdődött, és nem Törökországban; és Ferdinánd minden bizonynyal igazságot fog azoknak tenni. Ezzel vége lett akkor a szóbeli csereberének, de minekutána visszajöttek Konstantinápolyba, ott ismét megujitották a ráczkeviek magok panaszaikat, sőt azokhoz ujabb vádakat is toldoztak, és Veráncsicsot is a dologba belekeverték, azt állitván, hogy ők ugyan, t. i. Veráncsics és Zay, a követség örvével s lárvájával Konstantinápolyban vagynak, de katonáik által a Baranyaságon és Somogyságon pusztitanak, azértis nem csak tömlöczre, hanem a legkegyetlenebb halálra is méltók. A basák a gyökeres feleletekre azt végezték, hogy most nem kell tovább sürgetni a dolgot. A ráczkevei követek ezen meg nem nyugodtak, hanem Szulejmán hazajövetele után, annak nyujtották

Digitized by Google

be irásban kivánságokat, ki is a basák tanácsából azt rendelte, hogy Veráncsics és Zay irjanak Ferdinándhoz, a ráczkeviek ügye törvényes megvizsgálásáért, s azoknak kárának megforditásáért, melyet ők meg is cselekedtek a felebb irt esztendőben 8. sept. Ugyanazon esztendőben novemberben beboesáttattak Veráncsics és Zay a divánba, ahollottis minekutána tudtokra adatott volna nekik, hogy mindaddig a két császári udvar közt a békesség vissza nem jöhet, mig Ferdinánd Erdélyt kezei közől ki nem bocsátja, és már Zay s Veráncsics ki akarnának jönni a divánból, Rustán a fővezir Zayhoz fordul, s neki azt mondja: Ti előkelő magyarok ugyan mit csináltok? miért nem jöttök eszetekre? Fogadjátok meg az én tanácsomat, és azoktól a németektől álljatok a mi császárunkhoz. Én fejemre fogadom nektek, hogy a mi császárunk ti köztetek fel fogja szanzákságokra osztani az egész Magyarországot, hogy azt csendesen birhassátok örökké. Melyre Zay azt felelte: Azt mi semmiképen nem mivelhetjük, hogy a mi urunkat s királyunkat elhagynánk, aki minket csak nem gyermekségünktől fogva nevelt és még most is táplál s tisztségekre méltóztat. Az ilyen gonoszságtól eltilt minket mind eskünésünk, mind becsületünk szeretete, kegyelmed is bosszan kodnék, ha olyan szolgája szöknék el tőle, akit maga kenyerén saván tartott fel. Erre ismét igy felelt Rustán: Látjátok-e magyarok, mit cselekszik a ti királyotok? önkényt mellőzi a békességet, nem akarván Erdélyt visszaadni; azonban ti vesztek, szenvedtek, senki nem gondol veletek, a németek szintén ugy gyülölnek titeket, mint a törökéket, némelyeket csak azért tartanak közőletek, és azoknak csak azért kedveznek, mert nálok nélkül el nem lehetnek.“ Zay pedig igy felelt: „A mi királyunk a békességet mindenkor tiszta szivvel ohajtotta, amint azt mind adó igérésével, mind pedig követek küldésével eléggé megmutatta. A közelebb mult esztendőkben, nem volt a török császár birodalmában, hanem a persák ellen járt hadakozni; azalattis az ő jobbágyai sok kárt okoztak a mi királyunk jobbágyainak, még is ez a mi királyunk, hogy megbizonyitsa a békességre való hajlandóságát, csak egy fegyveresi sem küldött a török császár ellen, basa urak! magatok jól tudjátok, hogy akkor a mi urunk csinálhatott volna valamit, de semmit nem mozditott. Hogy Erdélyország dolgában még eddig nem ugy felelt, a mint azt a török császár és diván kivánta volna, arról nem szükség nekem hosszasan beszélnem, mert már az én társam Veráncsics, amit kellett, elmondotta, t. i. az csak azért esett, mert mindég olyan jó indulatot reménylett a török császártól, mint amilyennel ő ahoz viselte magát. Azt pedig ingyen se hidjék uraságtok, hogy

Digitized by Google

a németek a magyarokat nem szeretnék; mert azok a jó embereket mi köztünk mindenkor szerették, a roszakat pedig mi magunk is gyülöljük." Rusztán ismét igy szólott: „Jobb volna nektek magyaroknak, ha szómat bevennétek, minekelőtte elvesznétek. Nem látjátok-e miként fogyatnak benneteket a mi császárunk seregei? Jobb volna ha a németeket egy felől ti vágnátok, más felől mi, igy hamar véget vethetnénk nekik. Igy ti az ő mezeiken aratnátok, és az ő szőlőikben szüretelnétek; magatokévá tehetnétek az ő ezüstjöket, aranyjokat, házaikat, és a mi császárunk árnyékában házatoknépével együtt bátorságban élnétek." Akkor Zay igy okoskodott: Azt cselekedni ellene volna a mi vallásunknak s becsületünknek. Mert noha a németeket, spanyolokat, olaszokat, franciákat, cseheket, lengyeleket, és minket magyarokat, egymástól nyelvünk megkülönböztet, de ugyanazon egy hit minket azokkal egybe köt és egyesit. Nem jó hát nekünk egymást elhagynunk, mert eddigis azért ostorozott bennünket az Isten, hogy egymás vérét ontottuk, de már ezután megszününk az ilyen belső háborutól, mert már annyira leköteleztek egymást a magyarok a németekkel, hogy azokat többé nem lehet egymástól elszakasztani." Utoljára nem szólott Rusztán ennél egyebet: „Ugyde nem kellett volna megölni Martinuzzi Györgyöt, melyre Zay: sőt inkább ugymond bár azelőtt egynehány esztendővel elveszett volna, mert ha ő nem kinálta volna meg önkényt, és Izabella a mi királyunkat Erdélylyel, most sem a mi urunknak, sem a török császárnak semmi baja sem volna, mi is magyarok boldogok volnánk. Az a gonosz ember, aki mind a mi királyunkat, mind a ti császártokat szóval és hazugsággal tartotta, hogy magának fejedelemséget szerezhessen, maga kereste magának a veszedelmet, s utól is érte őt az Istennek méltó ítélete." Ezzel kibocsátották őket a divánból. Minekutána haza jöttek, ismét hasznos tagja lett Zay a hazának, mind eszével, mind kardjával. Lásd Tahy Ferencz. Kassai kapitánynyá tette őt a király, Telekesy Imre helyébe, 1560. eszt. Balassa Menyhérttel és Báthori Miklóssal együtt ment 1562. eszt. Hadad alá, melyet minekutána megvettek volna, Szatmárra mentek, ahova Ibraim a budai, és Malkocs a temesvári basák, őt beszoritották. Mind az eleségnek, mind kivált a puskaporuak, nem sokára szükit kezdették látni; azértis Zay Ecsedre izent Székely Antalhoz, hogy minél hamarabb puskaport küldjön. Rendelt is bizonyos időt ki, melyben a port Németiben fogja keresni. Mikór eljött az idő, nagy csendességgel általszállott Zay éjjel a Szamos hidján Németibe, táborának nagyobb részével, hogy a port kezéhez vegye, de semmit ott nem talált. Azonban alig ért Németibe,

Digitized by Google

mikor a törökök Szatmárra a városba nagy sivalkodással berontottak. Szerencsére otthon maradt vala Dobó Domokos, ki is a törökökkel hatalmasan szembe szállott; visszaérkezett Zaytól Forgách Simon is, aki legutól ment volt Zay után, igy aztán Dobó és Forgách egyesült erővel a törököket a városból kihajtották, és azoknak az erősséget elfoglalni nem engedték. Jól adta a szerencse, hogy a huszezer töröknek is, az élelembéli szükség miatt, a magok sokaságok terhökre kezdett lenni. Ugyanis csak tizenhat napig tartott ostrom után, még aratás előtt kénytelenek voltak Szatmárt odahagyni, egynehány szál hijokkal honjokba visszavándorolni. Száz lovassal ment Zay Pozsonba a Maximilián koronázására 1563. eszt., és az ország bárói közől ő választatott Pethő Jánossal, kivel Bécsbe menjen, annak megtadására, mikor fognak onnan a felségek leindulni. Schwendi Lázárral és Balassa Menyhérttel együtt járt a szatmári hadra 1565. eszt. Istvánffy ugyan már 1567. eszt. a holtak közé számlálja őt, de bizonyosabb, hogy ő még 1569. eszt. is az élők között, és munkácsi kapitány volt, ugyanis akkor 18. oktober Pozsontól neki és az ő kapitány társának Szent-Benedek Jánosnak, egy tiltó parancsolatot küldött Maximilián király aziránt, hogy a munkácsi ó-hitű papságot semmiféle adóval ne terheljék, s más jusaikban és szabadságaikban meg ne bántsák. Első felesége Garai Lőrincz leánya, Borbála, második, Mindszenthy Katalin, a Báthori Bonaventura özvegye volt. Az elsőbbtől maradtak András és Lőrincz fiai, és egy leánya, kit Csáky Pálhoz adott férjhez. Mindszenthy Katalin, másodszor is özvegyen maradván, Bánffy Lászlóhoz ment férjhez.

Zayk. Lásd Zeyk.

Zeleméry Miklós. (Kamarási). Maximilián király alatt vitézkedett. Lásd Bay Ferencz. Ez a familia Zelemér nevű falutól vette maga nevét, mely már most puszta, Debreczen és Böszörmény közt. A kamarási nevet az ugy nevezett Kamarás-Halom tartja fenn Debreczen alatt, Szovát és Szoboszló felől.

Zeleméry László. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt élt. Testvérje volt a közelebb emlitett Miklósnak. Mindketten kamarási Zeleméry János fiai voltak, Dobó Annától, a hires Dobó István testvérjétől. László az egri várban gondviselő volt 1559. eszt., Verancsics Antal püspökségében. Mint sógorát őt küldötte Dobó 1569 eszt. Bécsbe, hogy ott őt Maximilián király első ministerénél, az összeesküvés gyanuságából tisztitsa ki. A minister jó válaszszal bocsátotta el őt, és általa Dobónak azt izente, hogy a beállandó diétára Pozsonba bátran menjen el. Azonban Dobót a diéta vétkesnek találta, és fog-

Digitized by Google

ságra tette, melyből 1572. eszt. kiszabadult ugyan, de olyan betegen, hogy maga személyében a király grácziája meghálálására Bécsbe nem utazhatott, azértis ezt a Lászlót küldötte el maga képében. Mennyire bizott az emlitett Veráncsics püspök a László nyelvekben való jártasságához, s tapasztalt okosságához, onnan tetszik meg; mert hogy ugyanazon esztendőben arról gondolkodott Maximilián, kit küldjön Konstantinápolyba követségbe, Veráncsics püspök Pozsonból 5. nov. a királyhoz irt levelében, őt ajánlotta egyiket azon végre a királynak; de akkor ez a követség elmaradt. Bizonytalan mikor halt meg. Nyitra vármegyében a sárfői templomban temettetett el, aholottis ilyen irást függesztettek fel az ő emlékezetére: Hic jacet nobilis Vir, Dominus Ladislaus de Zelemér, Caesaris Maximiliani Provisor in Archiepiscopatu Strigoniensi, cum Domina Scholastica, sua conjuge, filia magnifici Marci Yaxit de Nagylak.

Zerednay Jakab. István fia, jól viselte magát Zsigmond király alatt 1389. eszt. a rebellis ráczok ellen való hadban, és azzal nyert magának s atyjafiainak jus gladiit, melyet ők attól fogva gyakorolhattak Ung vármegyében, Zeredna nevü falujokban.

Zerzovoy. A Zbima fia. Pozsonyi jobbágy volt, de Imre király, akit ő a testvérje András ellen való hadakozásaiban igen különös vitézséggel szolgált, őt 1192. eszt. megnemesitette, és neki Pozsony vármegyében egy falut adott, melynek neve akkor Ilka vagy Jolka volt, ma pedig Jóka. Az ő maradéki 1342. eszt. ezt a falut hat részre felosztották, és annak egy része Istvánnak, az Ugut fiának, és Tamásnak az István fiának jutott. A fentmaradt öt részt ismét háromfelé mérték; az első részt Miklósnak, Márknak, Poos Andrásnak s a t.; a másodikat Betlehem Jánosnak, Balásnak, Györgynek s a t.; a harmadikat Egyed Andrásnak és Benk Jánosnak adták. Amely hatod rész az első osztályban Istvánnak esett, azt még ma is Fő-szegnek híják a jókai lakosok; a második osztálynak első részét pedig Pangi-Harmadnak; a másodikat Farkas-Harmadnak; a harmadikat Nagy-Harmadnak. Első Lajos idejében 1358. eszt. Nemze Miklós és Sudár Mihály kétségbe hozták volt ugyan a Zerzovoy maradékinak Jokához való jusokat, de azok azt, megmutatván Hederváry Miklós palatinus előlülése alatt, Pozsonyban, annak birtokában meghagyattak, azután ötödik László is megerősitette őket abban.

Zeyk. (Zeykfalvai). Ilyen nevü embernek maradéki egy tiltó parancsolatot nyertek Hunyadi Jánostól 1446. eszt., Illyés napján, hogy az ő erdejekről, Zeykfalva határán belől, senki fát vágni és vinni ne

Digitized by Google

merészeljen. Ekkor Hunyadi épen Hunyad várában mulatott, ahova a pesti gyülésről épen akkortájban jött vala gubernátor fővel.

Zichy György. Együtt ótalmazta Gyula várát Kerechény Lászlóval a törökök ellen 1566. eszt., melynek feladása után, mikor setét éjjel Várad felé tébolyogna, Serényi Miklóssal találkozott, aki ugyan Gyuláról futott a hiteszegett törökök elől. Mivel pedig egymást mindketten törököknek vélték, kardra kőltek, és mig észrevették hibájokat, egymást meg is vérezték; akkor aztán Váradra mentek, s magokat meggyógyittatták. Zichy Moson vármegyei alispány lett 1580. esztendőben.

Zichy Margit. György testvérje, Forgách azt irja felőle, hogy ő Trencsén várát hatszázezer forinton vette meg Maximilián királytól 1565. esztendőben. Ugy tartják, hogy az ő férje Viczay Mihály lett volna.

Zobi Péter. Lásd Disznós László. Bizonytalan hol és mikor halt meg. A bizonyos, hogy 1470. esztendőben ő nem volt már többé. Hogy pedig valami hadban kellett neki elesni, a következő versek bizonyitják:

Petrus in hoc tumulo Zobius jacet, alter Achilles:
Iste Bohemorum terror; at ille Phrygum.
Mente tamen prior hic: Paridis cadit ille sagitta,
Hunc balista modo fulminis acta rapit.

Ezeket Czezinge János irta az ő sirhalmára.

Zobi Mihály. Péter fia, János unokája, Bertalan unokájának fia, nagy ember volt Ulászló és Lajos királyok alatt. A hires Verbőczy Istvánnak, mind egyéb szolgálatiért, mind kivált a törvénykezésekben való segitségéért, minden jószágait általvallotta s adta a sági káptalan előtt 1498 eszt., melyeket Nógrád vármegyében Szente nevü, és még egy más faluban birt. Ezenkivül maga fiává is fogadta őt. Jelenvolt Budán azon szövetség csinálásban, melyet 1500. eszt. Ulászló a tizenkettedik Lajos franczia király követeivel a törökök ellen kötött. Jelenvolt azután őt esztendővel a rákosmezei hires diétán is. Hogy nem tökkel ütött embernek kellett neki lenni, onnan tetszik meg, mert 1514. eszt. egyik ő volt kirendelve a Verbőczy Tripartituma megrostálására. Ulászló halála után a bácsi diéta, az ifju Lajos király mellé, egyiket őt adta tanácsosnak s igazgatónak 1518. eszt. A rákosmezején 1525. eszt. tartott zenebonás diétán ő volt a lármás Ver-

Digitized by Google

bőczynek legbuzgóbb pártfogója és segitője, ő költ fel legelőször is, és holmiját összeszedvén, ő indult el legelőször Hatvanba, s mindeneknek azt kiabálta, hogy aki hazáját s becsületét szereti, menjen oda ő utána. A hatvani törvénytelen gyülésen ő dolgozott azon legtöbbet, hogy Verbőczy palatinusnak tétessék, melyért azután való esztendőben, kevéssel a mohácsi veszedelem előtt, számkivetésre büntettetett, és ott halt el.

Zobor. Mikor Árpád 893. eszt. három vezér, ugymind Szoárdot, Kadocsát és Hubát, a morva fejedelem Szvatopluk ellen küldötte, ezt a Zobort tette volt Szvatopluk, a nyitrai vár kapitányává. Vitézül is viselte magát Zobor egy ideig a magyarok ellen; három nap csatázott velök, és azalatt őket a Nyitra vizén által nem bocsátotta. Utoljára nem állhatván a magyarok nyilainak záporát, mind Zobor, mind a keze alatt lévő többi tótok futásnak eredtek. A futás közben sokakat megöltek közölök a magyarok; magát is Zobort Kadocsa sebbe ejtette, és el is fogta. Akik a nyitrai várba beszaladhattak, azok is más nap kézre kerültek, mivel a magyarok nem nyugodtak, mig a várat meg nem vették. Zobort pedig egy közel lévő hegynek tetején felakasztották, mely hegyet máig is, ezen dolognak emlékezetére, Zobor hegyének hinak, Nyitrához közel. Ezen a Zobor hegyén épittetett volt szent István király egy klastromot a benediktinusoknak.

Zobor Gáspár. Jelenvolt 1526. eszt. a pozsonyi diétán, melyen első Ferdinánd magyar királynak választatott.

Zoerard Sz. Más neve András, sz. István király idejében élt Magyarországon; szent életéről s csudáiról igen elhiresedett. Lengyelországból származott, a szent Benedek szerzetén volt, és először a Zobor hegyén épült klastromban lakott; azután Trencsénen felül, a Vág vize mellett, egy Szkalka nevü pusztában remetéskedett. 1009. esztendőben halt meg. Teste Nyitrán a sz. Emerán templomába temettetett, és ugyanott égett meg a sz. Benedek testével együtt. 1317. esztendőtájban, mikor Trencséni, vagy Csáky Máté a nyitrai várat s templomot felégette. Ez a sz. Benedek neki hajdan kedves tanitványa és követője volt. Életét s cselekedeteit Maurus, a pécsi első püspök irta meg.

Zoltán. Árpád fia, ugyan ő helyébe lett a magyarok fejedelmévé 907. eszt., amikor még csak mintegy tiz vagy tizenkét esztendős gyermek volna. Örült ezen Lajos, az akkori németországi király, hogy ilyen gyenge főre szállott a magyarság gondja; mert nem felejthette, hogy Arpád Pannoniát az ő kezéből erőszakkal kitekerte. Azértis még azon esztendőben nagy sereggel indult Zoltán ellen. De nem készü-

Digitized by Google

letlen várták őt a magyarok, sőt jókor eleibe mentek, a Lajos táborában nagy vérontást tettek, és nem csak a köz, hanem a nagy emberek s püspökök közől is sokakat levágtak. De e még csak kezdete volt azoknak a gonoszoknak, melyeket azután való esztendőkben kellett Németországnak szenvedni a magyaroktól. 908. eszt. Saxoniát (Szászország) s Thüringiát feldulták. Látván Lajos német király, mely veszedelmes szomszédi ő neki a magyarok, ismét nagy hadi készületeket tett ő ellenök. Észrevették ezt a magyarok, és hogy neki megfelelhessenek, ők is igyekeztek magokat jó rendbe szedni. Látták, hogy Zoltán, gyermeki ideje miatt, még mindenre alkalmatlan, azértis egynehány főrendeket választottak ő mellé, akik az igazságot kiszolgáltassák, és a hadakozást folytassák. Ilyenek voltak Lehel, Bulcs és Botond. Ezen rendelés után 910. eszt. betőttek a magyarok Németországba. Ágosta városánál (Augsburg) Lajossal megütköztek, őt meggyőzték, esztendőnként való adófizetésre kényszeritették, melyen való bánatjában Lajos azután való esztendőben meghalt, és eképen Konrádnak utat nyitott a német királyságra. Mikor ezen győzelemből nagy prédával jönének vissza a magyarok, megtámadták őket a németek, és közölök sokakat levágtak. De azután való esztendőkben sokszorosan visszaadták ők ezen vérontást a németeknek, mert szakadatlanul portyáztak Németországra, azt mindenéből kipusztitották, Alsátiát (Elszász), Lotharingiát dulták, Basilea (Bazel) városát a földig lerontották 918. eszt. Olaszországot is egynehány izben megnyomorgatták, Pápia városát felégették. Madarász Henrik császár kezdette jól megrángatni a délczeg magyaroknak zabolájokat. Ugyanis midőn 926. esztendőtájban Németországon kóborlanának, egyet az ő főembereik közől a németek elkaptak, és azt kötözve Henrikhez vitték. Nagy summa pénzzel kinálkoztak a magyarok ezért a fogolyért, de mivelhogy Henriknek nagyobb szüksége volt a békességre, és a magyaroktól való nyughatásra, mint a pénzre, azt ki nem adta, mig a magyarok kilencz esztendeig tartandó békességet nem igértek. Pray és Katona urak, ugy gyanakodnak, hogy ez a fogoly személy, talán maga Zoltán lett volna, ezen az okon, mivel a magyarok oly nagy nyughatatlansággal munkálódtak annak kiváltásán. De egy az, hogy arra semmi bizonyságunk nincs, hogy Zoltán akkor Németországon lett volna, sőt ugy látszik, hogy valamint Árpád, ugy ő is többnyire csak vezérei által hadakozott, más az, hogy feltehetjük azt a magyarokról, hogy ők akármely más nagy emberért is, p. o. Lehelért, Bulcsért, s a t. nagy summa pénzt s békességet igérni készek lettek volna olyan állapotban, s feltehetjük azt is, hogy ha Henrik magát Zoltánt kerithette

Digitized by Google

volna kézre, ő vele nemcsak kilencz, hanem sokkal több esztendei békességet igértetett volna. Már akármint volt a dolog, elég a hozzá, hogy a magyarok igéretöket megállották. Németországnak egynehány esztendeig békét hagytak, és igy nyilást engedtek Henriknek arra, hogy jó készülettel várhassa őket, ha valahogy még belé találnának kötni. Aminthogy 934. eszt. először ugyan Konstantinápoly alá mentek, de minekutána a görög császár őket a békességre reávette, Henrikbe kötöttek, aki nekik adó pénz és ajándék helyett, egy füle farka vágott rühes ebet küldött, vele százezerből álló sereggel, Merseburgnál megütköztek. Mintegy harmincshat ezeren elestek. Sokan a vizbe vesztek, sokan pedig fogságra estek a magyarok közől. Még sem tanult Zoltán ezen nagy veszteségen, sőt Henrik halála után, az ő fia Ottó császár ellen 937. eszt. Botond, Szabolcs és Irkund nevű vezéreit elküldötte. Ezeket visszatolta ugyan egy helyen Ottó, de csakugyan nagy pusztitást tettek ők, nem csak Német, hanem Franczia és Olaszországokban is. Azután való esztendőkben is megkeresték a magyarok a közelebb emlitett országokat s a görögöket is; néhol drága pénzen osztogatták a békességet; néhonnan pedig véres fővel küldözték őket haza. Negyven esztendei uralkodása után meghalt Zoltán 947. eszt., minekutána a maga tizenhét esztendős fiának Taksonynak a birodalmat általadta, és annak hűségére a magyarokat feleskette volna.

Zoltán. Hogy ezt a közelebb emlitett Zoltántól megkülönböztethessék a magyarok, őt erdélyi Zoltánnak nevezték; mert minekutána sz. István király, második Gyulát az erdélyi fejedelemségtől megfosztotta, ezt a Zoltánt tette annak helyébe, már nem fejedelemnek, vagy herczegnek, hanem csak vajdának, hogy még szorosabban függjön azután Erdély Magyarországtól, mint addig függött is. E volt hát az erdélyi első vajda, minekutána a Töhötöm maradékiból való herczegek onnan kifogytak. 1002. eszt.

Zoltán József. Lossonczy Istvánnal együtt ótalmazta Temesvárt, és ott Lossonczyval együtt őt vagy levágták, vagy elfogták a Prajkó kapu előtt a törökök 1552. eszt.

Zolthay vagy Zoltay János. A török császárhoz járt követségbe a békesség dolgában 1518. eszt., de semmi hasznot nem tehetett. Talán testvérje volt neki az a Zoltay Ferencz, aki Kenderessy Mihállyal Bács vármegye küldöttje volt a rákosmezei diétára 1505. esztendőben.

Zoltay Lőrincz. Várdai Pál esztergomi érsek huszárjainak hadnagya. Jó segitsége volt ő Nyáry Ferenczeknek az Ipoly vize mellett a

Digitized by Google

törökök megverésében 1544. eszt., nevezetesen egy Huszaim nevü török tisztet, akit a törökök Odalbasának hittak, ő vert által dárdájával a csata közben, mikor az igen hevesen biztatná a maga törökjeit. Hasonló vagy még nagyobb vitézségét mutatta 1551. eszt. a törökök ellen, amikor ő már érsekujvári kapitány volt, mely is így történt, Ali a budai basa sokfelé küldözött az országban basákat és begeket, a Ferdinánd birtokainak vagy elfoglalására, vagy legalább azoknak pusztitására. Nevezetesen a Mátyus földére Velit, a hatvani beget bocsátotta. Mikor már rabokkal s ragadománynyal megrakva jönne vissza Veli a Mátyus földéről a maga négyszáz törökjével, Zoltay, Esztergomhoz valami két mértföldnyire, egy Bart nevü falunál kilenczvenhárom huszárral eleibe áll, és a négyszáz törököt arra ösztönözi, hogy ha magokat legényeknek s vitézeknek tartják, ő vele ütközzenek meg; mert ő ám az a Zoltay Lőrincz, aki amely törökökre még valaha akadt, azokat soha sem bocsátotta el, hogy azokban a maga kopját el ne törte volna, és kardját azoknak vérével meg ne pirositotta volna. A törökök erre a fennyen való beszédre is, legkisebb belső vágyódásokat sem mutatták a csatázásra, hanem csak azt feleltek, hogy csak tartsa más időre s alkalmatosságra magát az a jó katona, és most a maga megfáradt szomszédjait ne bizgassa, máskor majd elég módja lesz benne, amire most oly igen éhezik. Hogy annál inkább reávehesse őket Zoltay az összecsapásra, őket szidni, mocskolni kezdi, utoljára puha banyáknak, csapottas ringyóknak nevezi. Már ekkor megszégyenleték magokat a törökök, és hadirendbe kezdették magokat szedni. Mind a két fél megvárta mig a másik tökéletesen elkészült. Zoltay huszonnégy legényt rendelt a zászló átalmazására, és csak hetvenkilenczet vitt viadalnak a négyszáz törökre. Egyszer jelt adnak, összecsapnak, Zoltay hétszer vágja magát keresztül meg keresztül a törökökön, közölök huszonnyolczat megöl, tizenötöt elfog, sokakat megsebesit, két zászlót kap, a törököket megszalasztja, a prédát tőlök visszaveszi, és Bart faluját is azoknak felperzseléséből s prédálásoktól megmenti. Két ága esett el, öt sebesen szaladt el; mig Esztergomba verekedtek, ötvenhét török dülengezett ki az utfélből sebe miatt. Maga Velibeg is fogva esett, csak az volt kár, hogy nem valami próbált, hanem egy fiatal huszárhoz, akinek kezéből kifejtődzött. Ne hogy a kétségbe való esés uj erőt öntsön a törökökbe, nem igen messze üzte őket Zoltay, hanem visszafordult, és a foglyokat mind megölte, hogy azok neki akadályára ne legyenek, ha talán a törökök utána találnának neki iramodni. Nem esett hijába az ő gyanusága, mert alig ment hatezer lépésnyire, és alig gázolt által egy

Digitized by Google

tócsán, mikor a magokat megszégyenlett, és beszállást kereső törökök, neki egész a tó partjáig nyomultak utána; de azon általmenni nem bátorkodtak, annyival inkább, mert látták, hogy Zoltay meg nem ijedt, hanem megállapodott, és katonáit rendbe állította. Egy kevés ideig tehát a tón által barátságosan beszélgettek a törökök a magyarokkal, azután minden szerencsés próbálás nélkül váltak el tőlök, amint mind ezeket az akkor időben élt Verancsics Antal írja.

Zoltay János. Drégely várában esett el 1552. esztendőben. Lásd Szondy György.

Zoltay István. Egy volt azon előkelőbb vitézek s hadnagyok közül, akik Dobó Istvánnal együtt oltalmazták Egert 1552. eszt. Azután két esztendővel esett Bornemissza Gergelylyel, a félebb említett hatvani beg Veli fogságába, melyből kiszabadulván, ismét elővette a törökök ellen fegyverét, és azt azok ellen mind holtig vitézül forgatta. Verancsics Antal püspök, maga mellé vette 30 egri kapitánynak 1558. eszt., ki is mindenkor nagy dicsérettel említi a királyhoz küldözött leveleiben, az ő jó hatmanságát, szemességét, gyorságát, maga mérsékléssé s más virtusait. Fogságában nagy barátságot vetett volt ő egy törökkel, akinek aztán kapitány korában is sok hasznát vette, mivel az Budáról neki, az oda való basának szólásait tudtára adta. Mátyus Demeter hadnagy vezérsége alatt, száz huszárt s annyi gyalogot küldött Egerből Balassa Jánosnak segítségül, a szécsényi hadra 1562. eszt., ahol azok nagy részént, vagy halva, vagy fogva estek, maga Mátyus is mikor az Ipoly vizén akarna keresztül úsztatni, de a partra fel nem kaphatva, lovastól együtt abba veszett. Szendrői kapitány volt 1565. eszt, mikor Bécsben 17. sept. költ levele által, azt parancsolta neki Maximilián király, hogy Oláh Miklós éreknek rosnyóbányai, püspöki, velkenyei s más jószágait, oltalmazza mind egyebek, mind a többek közt Bebek György erőszakai ellen.

Zólyomy Péter. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt vitézkedett. Lásd Vicmándy Tamás.

Zólyomy Miklós. Rimaszombathoz közel esett el a törökök ellen való csatában 1566. eszt. Lásd Forgách Simon.

Zólyomy László. Birtokos nemes ember volt Bihar vármegyében, első Ferdinánd idejében, Sámsonban husz portát, Vámos-Pércsen négyet, Semjénben nyolczat, Okonáryban tizenegyet, Mónus Petriben kettőt, Albison tizenkettőt, Székelyhidán is tizenkettőt, Kölyön pedig egynehányat birt. Az ő felesége özvegy volt már 1552. eszt. Ugyanakkor élt Zólyomy Mihály is, akinek Diószegen tizenhárom, Jankán pedig öt portája volt.

Digitized by Google

Zomer János. (Pókateleki). Első Ferdinánd királynak fiskálisa. Amely háromszász teleket Ferdinánd 1552. esztendőben a Forgách familiától elvett vala, azok közül ötvenet ennek a Jánosnak adott volt; de mivel ő idővel mag nélkül halt el, azok ismét visszaszállottak a Forgáchokra. Egy volt ő azon válogatott magyar törvénytudók közül, akik Méray Mihálylyal a Quadripartitumot készitették.

Zonuk vagy Szolnok. Fehér vármegyei főispány, sz. Gellért egyik utitársa Pestre, lásd sz. Gellért. Mikor a többieket szerongatnák a pogány magyarok, Zonuk lovával a Dunába ugratott s uszott. Épen akkor menvén ott hajón egy Mortmur nevü ember, akit ő kereszteltetett vala meg, őt hajójába felvette, hogy életét megtarthatná, de mivel őt halállal fenyegették, ha Zonukot életben hadja, Mortmur őt megölte 1046. eszt

Zonuk. Lásd Bikás.

Zopa Péter. (Berekfalusi). Erzsébet királyné, az Albert özvegye 1442. eszt. 5. april. egy levelet küldött Pozsonból ehez a Zopához, melyben azt irja neki, hogy Tamásy Henriktől, a Vajda fiától hallja, mely hűségesen fáradozik ez a Péter a királyné és annak kis fia László dolgában, és Ulászló ellen való átalmazásában; továbbá arra inti őt, hogy ezután is másokat az ő hozzá való engedelmességre bíjon és hajtson, melyért idővel leendő megjutalmaztatást igér neki. A levélre kivül ez volt irva: Nobili Petro Zopa de Berekfalu, fideli nobis sincere dilecto.

Zotmund. Derék vizi búvár ember első András király idejében. Mikor 1052. eszt. Henrik császár Pozsont nagy erővel megszállotta, és keményen szorongatta, ez a Zotmund éjszakának idején a Dunába ereszkedvén, a viz alatt a Henrik elenséges hajóihoz úszott, és azoknak mindnyájoknak fenekét kifúrta, mely fortélynak az a hasznos következése lett a magyarokra nézve, hogy Henriknek minden ilyen megfúrt hajói a Dunába süllyedvén, az ő tábora nagy éhségre jutott, ugy hogy kénytelen volt Andrásnak örökös békeséget, ellenségi ellen átalmat igérni, Magyarországhoz való azon jusáról, melyet Fehérváron 1045. esztendőben Péter király és egynehány magyarok adtak volt ő neki, örökösen lemondani; Judit nevü leányát Salamonnak, az András király fiának ajánlani; csak hogy az ő éhel haláshoz közelitő táborának eleséget adjon; melyre András könnyen reáállott, és annak számára ötven nagy vizát, kétezer szalonnát, ezer bikát, még több ökröket s juhokat, kenyeret s bort bőven küldött. Oly mohón kapták mind ezeket a Henrik elébezett katonái, hogy sokan közölök a mértékletlenség miatt meghaltak.

Digitized by Google

Zoványi János. (Tallóczi). Auránai perjel volt 1440. és azután való esztendőkben Sztáray Albert után. Amurát a török császár megértvén azt, Albert király halála után, miképen szakadtak a magyarok két részre, miképen vetélkednek a királyság felett egymással Erzsébet, az Albert özvegye, és Ulászló, a zűrzavaros vizben akart halászni, és Belgrádot szándékozott megvenni, hogy onnan aztán az egész Magyarbirodalom elfoglalására magának utat verhessen. Ez a Zoványi volt akkor belgrádi kapitány, mikor tehát látta, hogy jő Amurát, eleibe ment annak, és vele megütközött, de csak hamar észrevette, hogy tanácsosabb lesz neki a vár kőfalai közől lövöldözni a törökökre. Beveszi hát magát a belgrádi várba, és ott magát oly derekasan ótalmazza, hogy jóllehet Amurát a vár kőfalait egynehány helyen lerontatja, de ő azt éjjel ujra felrakatja, és Amurátnak minden igyekezetei eleibe olyan erős gátat vet, hogy annak egy különös hadi fortélyról kelle gondolkodni. A várhoz valami egy magyar mértföldnyire volt egy halom, ennek háta megett kezdett Amurát egy föld alatt való lyukat ásatni, melyet ő ugy akart intézni, hogy az belől Belgrád várában adja fel magát, és azon vigye ő be Belgrádba a maga katonáit. Erről Zoványi és a vele lévő magyarság s egyéb katonaság semmit sem tudhatott, mivel a halom miatt, semmit a várból látni nem lehetett. Azonban, nem tudhatni kicsoda, a várba egy nyilat belő, melyre tekergetett papirosra, az Amurát czélja s foglalatossága le van irva. Ezt Zoványi elolvasván, az Amurát árkának ellenébe, a várból, a föld alatt egy másikat ásat, és azt puskaporral s egyéb könnyen gyuladó matérjával megtölteti, és mikor már észre lehetett azt venni, hogy közel járnak az Amurát katonái az ásással, Zoványi a puskaport meggyujtatja, mely Amurátnak a föld alatt lévő minden katonáit s barmait hirtelen megöli, melyet Amurát látván, tizenhétezer ember hijával táborát Belgrád alól hazavezeti. Ezt a dolgot igy beszéli el Thuróczy. De Dlugoss egy lengyel iró azt másképen adja elő, t. i. hogy Amurát maga lövöldöztetett be a nyilakon czédulákat, melyekben bolgár nyelven nagy igéreteket tett a várbelieknek, ha magokat feladnák; de azok semmire sem hajlottak, sőt azokat a czédulákat s leveleket Ulászlóhoz küldötték Budára. Amurát tehát annál mérgesebben ágyuztatja a várat, és a várnak árkait fákkal tele hordatja. Örömest nézte Zoványi, hogy a fákat oda hordják a törökök; ugyanis egy éjjel, azon fák közé sok helyen puskaport rejtett el, más nap pedig mikor a sok török a fákra jött, hogy azokról a vár falaira felmásszanak, Zoványi égő fáklyákat, üszköket és tüzes szeneket szóratott le a falakról, melyektől a fák közt lévő puskapor meggyuladt, és a törökökben

Digitized by Google

sok kárt tett. Már akármint volt a dolog, a bizonyos, hogy Zoványi 1440. eszt. Belgrádot a törökök ellen igen hatalmasan megótalmazta, és sokszori kicsapásai által azokban igen sok kárt tett. Itt olvassuk legelőször, hogy a magyarok a puskaport a hadakozásban elővették, melyet azelőtt épen száz esztendővel találtak vala fel Németországon. Ennek a Zoványinak atyjafia, sőt talán testvérje volt Tallóczi Matkó, a horvátországi bán. Ennek a Matkónak halála után a Cillei grófok a zágrábi püspökségnek jószágait s várait foglalgatni kezdették, az auránai perjelségtől is sz. György várát és más jószágokat Tótországban elvették. Midőn Pökreez várát ótalmazná azok ellen Zoványi, ott elesett.

Zrinyi Pál. Azonban a zenebonás időkben, melyekben Horváth János, Pálisna János, és más pártosok nagy zendüléseket csináltak, Tót-, Horvát- és Dalmátországban 1386. és azután való esztendőben, mindenkor megtartotta a maga hűségét a királyi házhoz, mely miatt sok alkalmatlanságot és jószágában való kárt kellett neki a pártosoktól szenvedni. Az ő tetemes kárainak valamennyire lehető visszapótolásokra, Zádor városában a sz. Stoss utczában adott neki Zsigmond király derék házat 1380. eszt., melyet még első Lajos foglalt vala el egy Czirják Gergely nevü hűségtelenségben találtt embertől. Két fia maradt, Péter és Miklós, kik mindjárt fognak emlittetni. Lásd Subich György.

Zrinyi Péter és Miklós. Mindketten Pál fiai. Bizonytalan micsoda félség ellen való vétekbe esett volt Péter, melyért minden jószága, sőt feje is veszedelemben forgott; mindazáltal a törökök ellen való jeles viselt dolgaiért Zsigmond királytól általános grácziát nyert 1420. eszt. Ami Miklóst illeti, ő 1435. eszt. arról tett panaszt a király előtt, a dalmát és tótországi bánok, Frangepán János és István ellen, hogy azoknak még az atyjok, Miklós bán, az ő atyjától, Zriny Páltól, Szlún várát, erőszakkal visszafoglalta; holott azonban a kétezer forintot, melyekért a várat tőle Pál zálogban birta vala, Frangepán Miklós meg nem fizette. Zsigmond király, aki akkor Pozsonban mulatott, mindjárt irt a Frangepánokra, hogy vagy a várat okvetetlen adják vissza Miklósnak, vagy pedig a pénzt minden haladék nélkül fizessék meg neki. De hogy azok egyiket sem teljesitették, onnan tétszik meg, mert ő ellenök ujra panaszkodott ezen dologban a Zriny familia Albert királynál 1438. eszt., és attól ujra parancsolatot nyert, de mi haszonnal? bizonytalan. Miklós 1439. eszt. halt meg mag nélkül; Péter pedig 1452. eszt. hagyta árván Pál, György és Péter nevü fiait.

Digitized by Google

Zrinyi Péter. A közelebbi irt Péternek legkisebbik fia. Modrusánál esett el, vitézül hadakozván 1493. eszt. Gyermekei: Miklós, Bernát, Margit és Ilona.

Zrinyi Miklós. A Modrusánál vitézül elesett Péternek fia. Hiven óvalmazta első Ferdinánd király pártját, Szapolyay János ellen. Az ő felesége Joanna, a corbavai gróf és horvátországi bán, Karlovicz János testvérje volt, ki után a Karlovicz familiának minden jószágai a Zrinyi familiára szállottak. Ettől a Joannától, öt emberkort ért gyermeke maradt, ugymint: 1. Ilona, Tahy Ferencz házastársa. 2. Margit, nagykemléki Alapy János felesége. 3. Mihály, aki Mohácsnál esett el 1526. eszt. 4. János. 5. Miklós. A két utolsóról szól a következő czikkely.

Zrinyi János és Miklós. Első Ferdinánd király alatt éltek, ki is nekik Horvátországban, a mag nélkül elhalt Karlovicz János bán váraik s jószágait, mind általadta 1531. eszt., mivel ők annak testvér nénjének gyermekei voltak. Lásd Bika Imre és Török Bálint. Miklós életre meg Katzianer Jánost 1538. eszt. Sok viszálkodásuk volt ezeknek a Zrinyeknek Erdődy Simonnal, a zágrábi püspökkel. A bosnyákországi és klisszai basák, Usref és Amurát, megszállották volt Miklósra Zrin várát 1540. eszt., de nagy veszteséggel kellett onnan nekik elmenni. Azutánis sok kárt tettek János és Miklós, a dubiczai és kamengrádi törökökben. Lásd Erdődy Simon. Zrinyi János halála után, naponként még inkább kezdett nevekedni a Miklós hire neve, törökök ellen való szerencséje, akik ellen Verbőczy Imrével, Báthori Andrással s másokkal egy különös szövetségre lépett, hogy azoktól a hazának általok elfoglalt részeit, javai s élete kárával is igyekezni fog visszaszerezni. Ott volt ő 1542. eszt. Pest ostromlásában, ahova épen akkor érkezett, mikor Perényi Péter legnagyobb tüzzel viaskodnék, a Vitellivel közre vett törökökkel. Semmi nyugvó időt nem adott ő a maga négyszáz derék lovasának, hanem azon hevenyében, fáradtan és izadtan vágott a törökök közibe, és Perényivel együtt igen vitézül szabdalta azokat. Ő fogta el 1543. eszt. Csáktornyán Keglevics Pétert, aki helyébe azelőtt nem sokkal tette vala őt horvátországi bánná Ferdinánd király, minden gondolkodni tudók örömére. Ugyanazon esztendőben a Veszprém vármegyében Somlyó körül prédáló tatárok ellen indult. Utjában maga mellé vette Rattkay Pált a tatai kapitányt. Mikor már nem messze volnának a tatárok, előre küldötte azok ellen Zrinyi Rattkay Pált, Katics Miklóssal és a két Horváth Bertalannal, maga pedig vigyázva léptetett azoknak nyomokba. Legkisebbet sem vonogatták magokat a tatárok az ütközettől, hanem Rattkayval s társaival

Digitized by Google

tüzesen összecsaptak. Hirtelen ott termett Zriny a Rattkay segitségére, és minekutána egyesült erővel a tatárok melleikben sok láncsát eltördeltek volna, azokat futásra kényszerittették, és egy fertős s mocsáros helyhez szoritották, ahol azokat kényökre aprították, ugy hogy mindössze is legalább háromezeren vesztek el a tatárok, és csak kevesen szabadulhattak meg a fegyver élétől; akik pedig innen elszaladhattak is, azokat is többnyire a parasztok agyon sulykolták, és csak kevesed részök szinedezhetett vissza Szulejmán császárhoz Székes-Fehérvár alá, ahonnan jöttek vala. Nagyot homályosodott ezen győzelme, az 1544. eszt. vallott vesztesége által, Ulomán a bosnyákországi, és Málk a herczegovinai basák, minekutána a mondott esztendőben Velika és Monoszló, vagy Monyoró várait, (Mons Claudius) megvették volna, Varasd vármegyében a zágori vidékét vették czélba a dulásra. Ide ment azoknak elejökbe Zriny, Rattkay Pállal és a stiriai s karinthiai katonák fővezérjével Bildenstein Györgygyel. A törökökneк elöljáró csoportjai a Konszka, vagy Selnicz vára mellől lévő kis térségen bökkentek elő egy erdőből a Zriny táborára. Ezek gyengébb erővel lévén, mint sem derék ütközetbe bocsátkozhattak volna Zrinyvel, hirtelen feltalálták magokat, és azt kérték Zrinytől, hogy különben legyen fegyvernyugvás a két sereg közt, hanem mind a kettőből álljanak ki egynehány magokhoz bizó legények a magános bajvivásra. Rattkay eléggé mondotta, hogy nem jó lesz ezen kivánságra állani, mert a törökök csak az időt akarják húzni s vonni, míg a nagyobb erejök oda érkezhetnék. Mindazáltal már kétszáz kopját törtek el egymás mellén a kiállott legények, mikor Ulomán igen váratlan előtűnik az erdőből, és azt kiabálja, hogy a fegyvernyugvásnak vége. Összecsap tehát Zriny egész bátorsággal Ulománnal, és annak törökjeit a gyalogokkal egy berekből ontatja s teritteti a földre. De nem sokára Málk is elérkezett, amikor aztán a Zriny gyalogjai hátat forditottak, s a lovasoknak is minden kedvök s bátorságok elesett. Mindnyájokat hijába tartóztatta Zriny és Rattkay. A futó gyalogoknak jó fedezőjök volt a berek és erdő, melyben a lovasok oly bátran mint ők nem mehettek, azok is tehát lovaikról leugráltak, és gyalog futottak amerre tudtak. Már ekkor szaladni kellett Zrinynek is. Az ő két nagy sebet kapott kedves Markos nevü paripája, Konszka vára hidján rogyott le ő alatta, maga pedig gyalog szaladt be a várba. Utána iparkodott neki Bildenstein, s hogy el ne foghassák a sarkában lévő törökök, a vár árkában lévő vizbe ugrott, melybe oda veszett volna, ha öt Baletics István onnan szakállánál fogva, mert haja nem volt, ki nem ragadta volna. Jobb szerencsével hadakozott 1559. eszt. ugyan Ulomán ellen Nagy-

Digitized by Google

Kemleczhez közel. Ugyanis akkor azt Székely Lukácscsal közre szoritotta, sok prédát visszavett tőle, és őt szaladásra kényszeritette. Egy fia is elesett itt Ulománnak.

Némely Dráva melléki nemesek, p. o. Haramia Mátyás és mások arról panaszkodtak a királynak 1551. eszt., hogy Zriny a Dráva vizét hajdani s természeti útjából s folyásából ki akarja venni, egy más uj árokra s csatornára, melyre ha reámehetett, ugy azon nemeseknek földjeiket a Dráva vize s árja el fogja boritani és haszonvehetetlenekké tenni; megtiltotta tehát őt a király Bécsben 18. jun. költ parancsolatja által, hogy a természetet ne erőszakolja, és mások kárával maga hasznát keresni meg ne próbálja. Abban az időben igen bevett szokások volt az a törököknek, hogy hazugságaik által bizodalmatlanságot, sőt gyülöléseget is gerjesszenek a magyar király és az ország főbb emberei között, és hol a királylyal akarták azt elhitetni, hogy e vagy ama főember ő hozzá hűségtelen, hol pedig valamelyik nagy urnak verték azt fejébe, hogy a király neki vesztére igyekszik. Akármelyik hitt könnyen, annak hasznát ők aratták, mert amennyit gyengült a király, vagy valamely főember, az igy támadt egyenetlenség által, ők annyit erősödtek. Igy akarták ők Zrinyt is nem egyszer magok haszna eszközévé tenni, sokszor hirlelték azt felőle, hogy ő a török császárhoz akar Ferdinándtól pártolni, ha özulejmán neki adná Horvátországot, és hogy már az meg is igértetett volna neki. Verancsics Antal és Zay Ferencz, Ferdinándnak Konstantinápolyban mulató követei, egynehány izben irták ezt a hirt a királynak, de mindenkor oda tették, hogy semmi bizonyost magok nem tudnak, és igy nem is állithatnak. Jól adta a szerencse, hogy Ferdinánd könnyen nem hitt, mert különben vagy magát igen szövevényes bajba keverte volna, vagy Zriny méltatlan szenvedett volna. De nem is mocskolta meg magát Zriny legkisebb hűségtelenséggel is, sőt királya iránt való jó indulatjának mind annyiszor tagadhatatlan bizonyságait s próbáit mutatta, valahányszor csak arra mód adta elő magát. Nevezetesen 1556. eszt. Nádasdy Tamással igen vitézül hadakozott a Somogyban Ali basa ellen, mind egyebütt mindenütt, mind a Rinya vize mellett. Itt lőtték el ő alóla a lovat, és mikor másra akart volna ülni, az ő mentéjét egy taraczk golyóbis lyukasztotta ki. Istvánffy azt irja, hogy mikor ebben a csatában látta volna a veröczei beg az ő vitéz forgolódását, nem állhatta meg, hogy meg ne kérdje tőle a nevét, ő pedig azt felelte, hogy ő Zriny Miklós, és arra kéri a beget, hogy az ő nevével Ali basát köszöntse. Azzal a beg neki sarkantyuzza lovát s elnyargal, este pedig épen vacsorakor egy levél jött Zrinyhez Alitól, melyben az neki a köszöntést megköszönte és szolgálatját igérte. Ámbár pedig legkisebb-

Digitized by Google

bet sem, tapasztalt Ferdinánd Zrinyhez, mindazáltal a sokszori bal hirek, úgy látszik, hagytak valami kis fulánkot az ő elméjében. És talán e volt az oka, hogy mikor Izabella Husztot ostromoltatná, és Zriny önkényt kinálkoznék, hogy ő Husztot az ostrom alól maga költségén felszabaditja, csakhogy aztán ő azt addig birhassa, míg költsége megforduland belőle, arra Ferdinánd nem állott; melyből a lett, hogy Korláth Mihály kénytelen lett azt Izabella számára feladni. Önként letette ő 1557. eszt. a bánságot, de ahelyett tárnokmesterré tette őt a király. Ebben az esztendőben, valami foglyok felcserélgetése alkalmatosságával, a bosnyákországi basát megtalálta Zriny hamis lelkűzni, melyért őt a basa egy szál kardra hitta. Örömest elfogadta Zriny az unszolást, és tizezered magával meg is jelent a rendelt helyen, Kapronczához közel, de a basa tanácsosabbnak itélte, maga részéről otthon maradni. Szigeti kapitánynyá 1561. eszt. lett Horváth Márk helyébe, mely időtől fogva igen kemény és szúrós farkas zabola lett ő ott körülbelől a törökök szájokban, akik sokszoris igyekeztek őt csalárdság által elfogni, de nem boldogulhattak. Hogy az ő kiütéseit annál inkább meggátolhatná Oroszlán basa, tehát tul a Dráván, Monoszlónál, egy kastélyt kezdett csináltatni, melynek hogy Zriny eliant ne álhasson, a basa egynehány ezered magával a Dráva partján táborozott 1562. eszt. Zriny ezt megtudván, maga mellé vette a babocsai kapitányt, Perneszy Farkast, és a maga sógorát Tahy Ferenczet, és háromezered magával a Dráván általevez, Tahyt bocsátotta előre négyszáz lovassal, a többi katonákat pedig két seregre osztotta, egyiket maga mellett tartván, másikat Perneszyre bizván. Mikor már oly közel volna a két tábor egymáshoz, hogy már csak az ütközetet lehetne várni, valami titkos és szokatlan félelem foglalta el a törökök szivét, mely miatt, még minekelőtte Zriny tüzet adatott, vagy kardot rántatott volna, mindnyájan nyakraföre való szaladásnak eredtek. Maga Oroszlán basa olyan jó példát adott a futásban, hogy a paripája is ő alóla kidöglött, és egy más közönséges lovon alig állhatott el láb alól. Nem csak az ő igen drága nyereg szerszámát, hanem minden tábori butorát, sátorát, iszákos öszvéreit, vadászó hálóit, agarait, kopóit is s a t. elnyerték a mieink, ebben a mulatságban s játékban inkább, mint hadban. Legnagyobb nyereségnek tartotta pedig Zriny, a két nagy és négy sugárágyut s puskaport, melyeket Oroszlán az épitendő kastélyba szánt vala el. Jelen volt Zriny Pozsonban a Maximilián koronázásán 1563. eszt., kinek is Ferdinánd király halála után, szüntelen a törökök ellen való hadakozást javasolta; mivel látta, hogy azok a legszentebbül igért fegyverszünés idején is szinte ugy pusztit-

Digitized by Google

nak s várakat foglalgatnak, mint hadakozáskor. Elment ő 1566 eszt. febr. a Pozsonban tartatott zsémbes diétára, melynek lármáit azzal csendesitette, hogy az ott összegyülekezett uraknak tudtokra adta, hogy ő kémjei által Szulejmán török császárnak Magyarországra tett nagy készületeit kitanulta. Igy aztán a rendek nyomosabban gondolkoztak a törökök ellen való készületről. Ugy látszik, hogy a diétáról a királyhoz ment Zriny, és annak is megjelentette Szulejmán czélozásait. Onnan haza jövén Szigetre, szent György nap tájban, némely törökök akarták őt ostrom alá fogni, de ő azokat megelőzte, és reájok kiütvén, azokat négy óráig tartott csata után elűzte. Azonban megindul Szulejmán junius elején Konstantinápolyból egy roppant táborral, melynek valamely részét Pertaf basa vezérsége alatt Drinápolyból, Kerechény László ellen, Gyulára előre küldi, maga pedig Belgrádhoz száll, meghatározatlan lévén, Sziget vagy Eger ellen folytassa-e további utját. Utoljára abban állapodott meg, hogy Egernek tartson, azértis Péter-Váradnál a Dunán keresztül hidat csináltat, melyen ásiai s görög lovasainak egy részét már által is szállitotta Bács vármegyébe mikor megtudta, hogy a Zriny hadnagyai, Alapy Gáspár és Kovács Miklós, Mohammed basát, Siklósnál összetörték. Boszúságában tehát megváltoztatja Szulejmán Egerre igyekező szándékát, lovasait visszahíja, a hidat felszedeti, és a pécsi begnek Hamzának fejére parancsol, hogy Eszéknél, a Dráván minél elébb hidat készitsen, melyen Szulejmán minden táborával általszállhasson, és Szigetre Zrinyre siethessen. Nagy veszedelme volt Hamzának, hogy a Drávának épen akkor nagy áradása volt, mely miatt lassan haladhatott a munkában. Elküldötte volt már hozzá Szulejmán a fekete gyolcsot, mely a nyakszegésnek csalhatatlan előljáró póstája szokott lenni. Mindazáltal életben maradhatott Hamza, minekutána Szulejmán maga szemeivel látta a viz árját. Hogy a viz apadni kezdett, az egy mértföldnyi hosszuságu, és tizennégy ölnyi szélességü hid is, melyen huszonötezer ember szüntelen dolgozott, mind össze tizenkét nap alatt elkészült. Nagy Harsánynál szállott volt meg Szulejmán, mikor ő hozzá elérkezett Oroszlán a budai basa, aki a mult napokban hijában próbálta Thury Györgytől elvenni Palotát, de őt Szulejmán maga színe eleibe sem bocsátotta, hanem a sátor előtt minden czeremónia nélkül mindjárt megfojtatta. Istvánffy azt irja, hogy 1. aug. érkezett Szulejmán Szigethez, mások ellenben azt irják, hogy ő akkor még Mohácsnál volt, és 6. aug. ért oda el maga, noha már azelőtt való nap táborának nagyobb része ott nyugodott.

Az akanczgyák, asapok, jancsárok s több katonák, puskáik kilő-

kilő-

Digitized by Google

vésével és olyan ágyúzással fogadták magok urát, melynek dörgése Kanisára és Lindvára is könnyen meghallott. Nagy volt a háromszori Alla kiáltás is, melyre Zriny a várból a Jézus nevét hangoztatta vissza. Legalább is vetik kétszázezer főre a török erőt, mikor ellenben Zriny csak harmadfél ezered magával volt a várban. Mindazáltal nem olvadt el az ő szive, annak a rettentő sokaságnak látására, sőt maga embereit a vár piaczára gyüjtötte, és azoknak ily formálag beszélt: „Atyámfiai"! már látjuk nyakunkon a maga erejéhez bizakodó ellenséget, mi pedig Istenbe vessük reménységünket. Ha ő felségét könyörgésünkkel kérjük, nem fog elhagyni bennünket, mindenek felett szükséges, hogy egy szivvel s akarattal legyünk. Azértis hittel kössük le magunkat egymásnak, legelőszöris én esküszöm meg, hallgassatok reám: „Én gróf Zriny Miklós, igérem először ugyan a nagy Istennek, azután a császári felségnek, a mi urunknak, és ennek a nyomorult tartománynak, s nektek is összegyülekezett vitézeknek, hogy benneteket soha el nem hagylak, hanem veletek akarok élni s halni, mind jót s mind gonoszt szenvedni; Isten, szent-háromság, atya, fiú, szentlélek egy Isten engemet ugy segéljen! Azután a katonákat s lakosokat igy eskette meg: Mi szigeti lakosok s katonák esküszünk a nagy Istennek, felsőségünknek, tartományunknak, s gróf Zriny Miklósnak, hogy mind holtig ő hozzá engedelmesek leszünk, vele élünk s halunk s a t. Továbbá ilyen parancsolatokat adott ki Zriny, hogyha ő meg találna halni, az ő nénjének fiát, Alapy Gáspárt ismerjék mindenek magok fejének; aki maga tisztje szavát nem fogadja, meghaljon; aki a törökök nyilaikon belövendő czéduláit olvasandja, és azokat mindjárt tisztjének be nem adandja, halál a fején; aki a neki rendelt helyről, tisztje híre nélkül eltávozik, menten fojtassék meg; aki másod magával setteg-suttog, azzal együtt felakasztatik; aki csak egy pénz árú tolvajságban éretik, halállal büntettetik s a t. Nagyobb bizonyságnak okáért, a vár kapujához közel, egy akasztófát állittatott fel egy katonának pedig fejét elcsapatta, aki tisztjére kardot rántott vala, Más nap az az 7. aug., mely akkor szerda volt, jókor lőni kezdettek a törökök az uj várost, és a vivás szinte estéig tartott. Csötörtökön s pénteken tovább is keményen folytatta Aliportuk az ostromot, azértis Zriny az uj várost meggyujtatta, az ó-város kapuit pedig berakatta s töltette. Szombaton s azt követő napokon, mind addig ágyuztatta Aliportuk az ó-várost, mig 19. aug., hétfő nap, nagy vérontás után, a mieink kénytelenek voltak abból magokat a várba vonni, és az ó-várost a törököknek hagyni. Akkor nap háromezer török esett el, mindazáltal annyira örült Szulejmán az ó-város elfoglalásának, hogy Aliportuknak

Digitized by Google

mindjárt kétszáz aranyat küldött ajándékba, és őt további maga jól forgatására is serkentette. Aliportuk nem annyira az ajándéktól, mint az ura előtt való becsülettől lelkesittetvén, még nagyobb tűzzel törette a külső várat két oldalról, de alig tölt két vagy három nap belé, hogy egy ágyú golyóbis, az ő állát, szép hosszú szakállával s gégéjével együtt elsodrotta, s őt egy szempillantás alatt megölte. Sejfedint állitotta Szulejmán ő helyébe, aki egyébkoris ugyan, de kivált a Szulejmán jeles napján, ugymint 29. aug., melyen ő ez előtt való időben Belgrádot s Budát elfoglalta, és második Lajos királyt Mohácsnál megverte, nagy reménységgel s erővel támadta meg a várat, maga Szulejmán is lóra ült, és ugy elevenitette katonái szivét a bátor ostromlásra. De valamint azelőtt már sokszor, ugy most is tört agyarakkal igazitotta azokat Zriny vissza, noha azok egészen a kétségbe való esésig viaskodtak. Sok beg hullott el. A többek közt szélyelszaggatta az ágyú golyóbis a memfisi basát, Egyptom igazgatóját. Mikor legvakmerőbben folyna a külső várba való berohanásnak próbája, és a vár alá szolgáló lyuknak ásása, Szulejmán, a török császár, aki a mohácsi veszedelem, és igy negyven esztendő olta oly rémitő és gyászos név vala Magyarországnak, 4. sept. Sziget alatt meghal, hetvenhat esztendős korában. De mivel az ő haláláról senki Mohammed nagy-veziren kivül semmit sem tudott, az ostrom minduntalan hevesen folyt; ugy hogy 5. sept. a külső vár, a sok zabbal, árpával, liszttel, füstölt hússal, halakkal, háromszáz hordó eczettel, ötven hordó borral s egyéb töméntelen enni s innivalóval, az ágyúknak nagyobb részével török kézre jutott. Zriny pedig maradék kevés számu népével, a belső várba kénytelen volt magát vonni, ahol csak kevés ágyú s élelem volt, annyira, hogy a következett napokon egynehány gyermekek s asszonyok éhen haltak el. Elégett volt már a külső vár, de meggyujtották a törökök 7. sept. a belsőt is, reggeli hat óra tájban, melyet a legmunkásabb igyekezet sem volt képes megoltani többé. Azonban Mohammed nagy-vezir a számtalan törökséggel a várat ugy körülkeritette, hogy a várból egyebet csalmánál, puskánál, s más fegyvernél látni nem lehetett. A belőlről fenyegetődző veszély, semmivel sem volt kisebb. Ugyanis a tűz már a puskaporos épülethez közelitett.

Mindezeket Zriny látván, előhozatja legkönnyebb ruháját, dolmánya zsebjébe a vár kulcsait és száz aranyat teszen, annak számára, aki őt elesése után meg fogja fosztani. Továbbá kardjait rendbe próbálgatja, és amelyiket azok közől legalkalmatosabbnak s erősebbnek gondolt, kiválasztja. Azután kimegyen a vár piaczára az őt váró katonákhoz, akik már akkor hatszázra olvadtak vala, azokat egy rövid

Digitized by Google

fontos beszéddel a bátor viaskodásra serkenti, és hogy azok is azt cselekedjék amit ő, arra kéri. Az elesendőknek Istentől jutalmat, az életben maradandóknak az emberektől dicséretet igér a jövendől. Utoljára a Jézus nevét háromszor segitségül hijja, a vár kapuját kinyittatja, egy vas darabokkal töltött ágyút az ellenségre sütet, mely a közől mintegy hatszázat a földre terít, az ágyú füstje közt maga Zriny legelől kivont karddal és egy kiadod pejusával a hídon álló törökökre rohan, kik közt minekelőtte még elvesztendő drága életéért illendőképen boszut állhatott volna, őt a janecsároknak három golyóbisa a földre verte, melyen való örömöket a törökök egynehány Allah kiáltással jelentették; a Zriny megrémült magyarjai s derék horvátjai pedig a várba visszafutamodtak, kiknek oda a törökök utánok lódultak, őket, magok türhető kárával ölték, vágták, és csak keveseket hagytak közölök életben, az asszonyokon s gyermekeken kivül, akiket örökös rabságra vittek. Azonban mikor a törökök a várban fel s alá kutatnának, és a prédát egymás kezéből kapkodnák, a tüz a puskaporos toronyhoz jut, azt fellobbantja, melynek a törökök közől mintegy háromezeren lőnek áldozativá. Nagy sirást-rivást okozott ez kivül a török táborban, ki atyját, ki fiát, ki egyéb rokonságát keseregvén Mindössze mintegy húszezerre teszik a Szigetnél elveszett törökök számát, de azok helyébe legalábbis elvittek ők ugyanannyi számu keresztyén rabot Somogy, Zala és Vas vármegyékből magokkal. Más nap 8. sept, mely akkor vasárnapra esett, a Zriny fejét a többiekével együtt, amár hátán fekvő Szulejmán táborához egy hajitásnyira üttette karókra s rudakra Mohammed nagy-vezir. Hétfőn pedig különösen a Zrinyét a maga öcscséhez Mustafához, a budai basához küldötte, ki is azt selyembe takargatta, és két paraszt által Győrhöz, a Maximilián király táborába vitette, ahonnan azt az ő egyik veje Batthyány Boldizsár Csáktornyára vitte, és ott minden érzékeny szivüeknek s vitézségét becsülni tudóknak siránkozásai között, az ő első felesége Frangepán Katalin, és attól való egy leánya s két fia mellé, a szent Ilona templomában eltakarittatta. Negyvennyolcz esztendős korában történt vitéz halála. Nem hitelre, hanem nevetségre méltó az a beszéd, hogy ő ölte volna meg Szulejmánt. Mind első, mind második feleségétől Rosenberg Évától, számos gyermekeit látta, kik közől itt csak azokat szükség emliteni, akik házasságot s emberkort értek. Csak egy fia volt, t. i. György, aki ő helyébe tárnokmester lett. A többiek mind leányok, ugymint Ilona, először Országh Kristóf, azután Balassa István felesége; Katalin, ki is először Thurzó Ferenczczel, azután Forgách Imrével élt házasságban; Dorottya, amár emlitett Batthyány

Digitized by Google

Boldizsár hitvese; Orsolya, alsó-lindvai Bánffy Miklós kedvese; Borbála Thurzó Elek házastársa; Margit, Homonnay Miklós élete párja; és Magdolna, kit Teleky István tartott maga kebelében s ölében.

Zsigmond. Harminczadik magyar király, negyedik Károly császár és cseh király fia, 1368. eszt. febr. 15. napján született. Nagy Lajos királyunknak férfi gyermeke nem lévén, a maga leányát Máriát ennek a Zsigmondnak szánta 1372. eszt., azután pedig azt neki el is jegyzette 1377. eszt. Hogy pedig Zsigmondot a magyarokkal annál könnyebben megszerettesse, egyszersmind a jövendőbeli igazgatásra alkalmatosabbá tehesse, őt még jókor, gyermekkorában, a maga udvarába hozatta, ott nevelte és a magyar nyelvre megtanittatta. Érezvén Lajos a maga naponként való gyengülését, halála előtt kevéssel, 1382. eszt. a lengyeleknek Zólyomba diétát hirdet, és azokat ide kihija. A megjelent lengyel rendeknek, a tizennégy esztendős Zsigmondot királyoknak ajánlja, és azokat annak hűségére feleskteti, azután Zsigmondot egy magyar sereggel Lengyelországba küldi, hogy ott némely rendetlenségeket hozzon helyre. A gnesnai (gnieznói) érsek Bodzanta, a nagy Lengyelország kapitánya Domarat, és más főemberek voltak a Zsigmond kisérői. Jól kezdettek eleinte folyni az ő dolgai, Kozmin várát nem sokára megvette, az engedetlen maszóvi herczeget Szemovitot keményen szorongatta. Azonban Lajos kevés idő alatt meghal, és a Zsigmond szerencséje hirtelen megváltozik. Ugyanis a lengyelek arra kérték őt egynehány izben, hogy Domaratot, a felebb emlitett kapitányt, hivatalából tegye ki, melyre mivel nem hajlott, a lengyelek annyira meggyülölték őt, hogy a radomski gyülésben elvégezték, hogy nem őt, hanem Hedviget, a Lajos második leányát fogják magok királyának tenni, és annak magok fognak egy férjet választani. Sokan voltak akik Szemovitot, a maszovi herczeget szánták férjül Hedvignek. Eleget protestáltak ez ellen a dolog ellen a gyülésben a Zsigmond jó emberei Bodzanta és Domarat, de mind haszontalan, mert az ott levő lengyel főrendek a végezést megpecsételték, és a visliczai gyülésre elküldötték, hogy az ott is erősittessék meg. Ez a gyülés ugyanazon 1382. eszt. tartatott Visliczán Miklós napján. Megjelent ott Zsigmond is, hogy a krakóiakat és sandomiriakat maga hűségére feleskesse, de abból semmi sem lett, mert Erzsébet, a Lajos király özvegye, ezen gyülésre az egri és csanádi püspökőket követségbe küldötte, akik által azt kérte a lengyelektől, hogy sem Zsigmondnak, sem másnak hűségére fel ne esküdjenek, mig ő a maga két leánya, Mária és Hedvig felől rendeléseket nem te-

Digitized by Google

szen. Örömest reáállottak erre a Zsigmond ellenségi, és neki Magyarországra vissza kellett jönni. Minthogy pedig sokan a lengyelek közül, nem akartak a még neveletlen Hedvig után várakozni, Szemovitot választották magok királyának. Ezt hallván a Lajos özvegye Erzsébet, 1383. esz. Zsigmondot Szemovit ellen küldi tizenkétezer magyarral, akikkel ő Masoviában igen sok kárt tett Szemovitnek és jobbágyainak. Kétség kivül tovább is pusztított volna Zsigmond, de közbevetette magát László, opoliai (oppelni) herczeg, aki ez előtt való esztendőkben magyar palatinus volt, és Szemovitnek ő tőle fegyvernyugvást nyert. Azonban a lengyeleknek nagyobb része, megszünés nélkül sürgette Erzsébetet, hogy Hedviget ő hozzájok küldje el, hogy azt ők megkoronázhassák; de mivel tovább is szerette volna azt magánál megtartani és nevelni, 1384. esz. Zsigmondot küldötte el, hogy igazgassa a lengyeleket, mig Hedvig értelmesebb esztendőket érne. Mihelyt meghallották a lengyelek, hogy Zsigmond akar ő hozzájok menni, mindjárt összegyültek Sandecz városához, és Zsigmond eleibe, aki már akkor Lublyónál járt, követeket küldöttek, s neki kereken megizenték, hogy ő hozzájok ne menjen, mert őt se királynak, se igazgatónak nem fogják befogadni; ha pedig csakugyan bemegyen országokba, mint ellenséggel úgy fognak vele bánni. Megállapodott Zsigmond ezen izenetre, tovább nem ment Lublyónál, és csak azt kérte ki a lengyelektől, hogy legalább pünkösdig még várakozzanak Hedvig után.

Azalatt mig ezek igy folynak, némely magyar és horvát főrendek mindinkább-inkább elidegenednek az özvegy királynétól Erzsébettől, és Máriától a Zsigmond jegyesétől. Nyilván panaszkodtak az asszonyi uralkodás ellen, és Nápolyból Kis-Károlyt magyar királynak meghiják. Miker meghallotta Erzsébet, és az ő neki kedvezők, hogy Kis Károly már a Magyarbiredalomba beérkezett; hogy neki annál inkább ellenállhassanak, tovább nem halasztották Zsigmondnak Máriával való lakadalmát s összekelését, hanem őket összeeskettették 1385. esz. De nem merte Zsigmond Kis Károlyt Budán bevárni, hanem Csehországba hasa szaladt; mely Károlynak értésére esvén, annál bátrabban sietett Budára, és magát kevés napok alatt Fehérváron megkoronáztatta. Minekutána ezt a Károlyt Erzsébet megölette, kezdett Zsigmond is valami részt venni az ország igazgatásában, egészen pedig azalatt adatott neki által az ország, és az alatt koronáztatott királynak Fehérváron 1387. esz., marczius utolsó napján, mig az ő felesége Mária az ujvári fogságban ült. A velenczei követ Barbó Pantaleon sokat munkálódott benne, hogy Zsigmond a magyar koronát elnyerhesse.

Digitized by Google

Első gondja az volt Zsigmondnak a koronázás után, hogy a maga feleségét Máriát a fogságból kiszabaditsa, melyben a már nyolcz hónap óta szenvedett, annyira is ment a velenczések segitsége, az ifju Gara Miklós, Maróthy János, Lossonczy István és mások hüsége által, hogy azt onnan két hónap alatt szerencsésen kimentette, annak halálos ellenségeit pedig, Horváth Jánost és egyebeket üldözte, közölök Bosnyákországban sokakat el is fogatott 1388. esz. De másfelé is kellett neki a maga figyelmetességét függeszteni. A ráczok ki akarták magokat vonni az ő hatalma alól, ezek ellen kellett ő neki 1389. esz. hadakozni, akik ellen ugy látszik szerencsés volt, nevezetesen Borics várát, Orsovához nem messze megvette. 1390. esz. a moldvai oláhok rebellis vajdáját, Istvánt kellett az engedelmességre visszahajtani.

Azalatt mig ennyifelé osztja Zsigmond a maga hadi erejét, Hedvig, a lengyel királyné, Gács és Lodomér országokat ő tőle fegyveres kézzel elfoglalja. Kénytelen volt ezt akkor Zsigmond behunyt szemmel elnézni, sokfelé való kapásai lévén. Szükségesebbnek itélte a Bosnyákországban zenebonáskodó pártosokat leültetni. Elment tehát oda 1392. esz., és Dobor várát megvette, melynek az a jó következése lett, hogy az oda való király Dabissa, személy szerént ő hozzá ment, és neki örökös engedelmességet igért. Hasonló szerencsével hadakozott 1395. esz. Oláhországban a törökök ellen, akiktől Kis-Nikápoly várát visszavette. Mig odajárt, mag nélkül meghalt Mária, az ő felesége, mely értésére esvén a Hedvig férjének, a lengyel királynak, az egész Magyarországot el akarta foglalni, de Kanisay János esztergomi érsek őt abban meggátolta.

Azonban Bajazet a török fejedelem mindinkább-inkább terjesztette Európában a maga birodalmát, és Bolgárországban is kezdette magát megfészkelni. Zsigmond, követei által megintette őt, hogy Bolgárországnak hagyjon békét, de Bajazet az ő követeit mindaddig magánál tartotta, mig egész Bolgárországot el nem foglalta, akkor pedig fegyvereit a követeknek megmutogatta, és azt izente tőlök vissza, hogy ő az elfoglalt földekhez elegendő jusát tartja. Minthogy a török hatalom, nem csak a Magyarbirodalmat, hanem az egész keresztyénséget fenyegette, Zsigmond segitséget kért magának Német, Olasz, Francia és más országokból, aminthogy sok felől alkalmas segitő népet is kapott, annyira, hogy mikor roppant hadával megindult Bajazet ellen, azt merte mondani, hogy ha az ég leszakadna is, azt az ő tábora, kopjája hegyén meg tudná tartani. Orsova és Vidin várain próbált Zsigmond szerencsét, és azokat a törököktől visszavette. On-

Digitized by Google

nan Nagy-Nikápoly várához szállott, közel oda, amint az Olt vize a Dunába szakad. Már itt elhagyta őt az eddig kedvező szerencse. A heves franciák nem vártak az ő rendeléseit, hanem külön vállalkoztak, és a törökökkel idő előtt összecsaptak. Thuróczy azt irja: hogy lovaikról leszállottak, és gyalog viaskodtak a törökökkel, lovaik pedig a táborba visszaszaladtak, melyeket a magyarok és más nemzetek látván, azt gondolták, hogy a franciák már mind meghaltak, mely képzelődés annyira megrettentette őket, hogy mindnyájan futáshoz készültek. Azonban a franciák derekasan küszködtek ugyan, de a sokkal nagyobb erőnek engedni kénytelenek lévén, a derék táborhoz visszaszaladtak. Nyomokban voltak mindenütt a győzedelmes és neki bátorodott törökök, és kevés ellentállás után az egész keresztyén tábort szélyelverték, és nagy vérontás közt elszélesztették. Ez a veszedelem 1396. eszt. sz. Mihály napja tájban esett. Látván Zsigmond népének veszedelmét, Kanisay Miklóst és Gara Jánost Magyarországra visszaküldi, hogy itthon a szerencsétlen történetről tegyenek hirt, és az ő képében az országot igazgassák, maga pedig kevés kisérőivel a Dunán Konstantinápolyba evezett, onnan talán Rhódus szigetébe is elment, és a következett esztendőnek elején zádori hajókon jött vissza Dalmácziába.

Mig odajárt, némely nyughatatlan emberek, p. o. Laczk István és egyebek, a Kis Károly fiát Lászlót Nápolyból királynak meghitták, de annak előtte forogván atyja szomoru példája, még ekkor nem mert eljőni. Mindezért, mind máskori hűségtelenségeiért, Zsigmond Laczk Istvánt a körösudvarhelyi gyülésen megölette 1398. eszt. De még ezzel nem fogytak el az ő roszakarói, sőt annak megöletéséhez hozzá járulván Mária halála óta az ő fajtalan élete, az ország nagyjainak nagyobb részét magától annyira elidegenitette, hogy azok őt 1399. eszt. Budán elfogták, és a visegrádi várba fogságra vitték. Onnan Gara Miklós őt kezességen kivette, és hogy a nagyobb veszedelemtől megőtalmazhassa, a maga várába Siklósra vitte. A volt Zsigmondnak szerencséje, hogy a főrendek közt hasonlás támadt, és nem egyezhettek meg benne, kit tegyenek ő helyébe királynak. Némelyek Albert ausztriai herczeghez, mások a lengyel királyhoz, mások ismét Nápolyi László hoz ragaszkodtak; Gara Miklós pedig egynehányad magával a Zsigmond visszállittatását sürgette, és annyira is boldogult, hogy a rendek megegyezésével, tizennyolcz hétig tartott fogsága után, őt Siklósról szabadon bocsáthatta, m. u. vele azoknak grácziát igértetett volna, akik az ő fogságát okozták. A hazánkbeli irók az ő fogságát nem 1399., hanem 1401. esztendőre, aprilis végére teszik,

Digitized by Google

amely ugy látszik hihetőbb is. Ugyanezen esztendőben október végén adott Pápán költ királyi levelében grácziát mindazoknak, valakik csak ő ellene vétettek.

Ez idő után mindég kegyelmesebben bánt ő az engedetlenekkel és rebellisekkel, mint annakelőtte, melylyel igen sokat nyert. Sokat nyert azzal nevezetesen 1403. eszt., amikor Bebek Imre, Hervoja és mások Nápolyi Lászlót Dalmácziába hitták, és Zádorban királynak koronázták; mert akkor is mind azoknak grácziát hirdetett, valakik Lászlóhoz hajlottak, és ebből az lett, hogy az ő hűségére oly sokan visszaállottak, hogy Lászlónak három hónapi rövid királysága után, Nápolyba haza kellett pironkodni. Sok viszontagságai között, különös hűségét tapasztalta maga iránt Debreczen városa lakosainak, és épen azért erősitette meg azoknak 1405. eszt. régi szabadságaikat, és azokat ujakkal is toldotta. Ugyanakkor azt is parancsolta, hogy az a város kőfallal kerittessék be, de bizonytalan micsoda sikere lett a parancsolatnak. Nem volt többé panasz Zsigmondnak életére sem, m. u. Borbálát, a Cillei gróf leányát 1400. eszt. elvette.

Másképen is igyekezett ő az ország nagyjainak szivöket megnyerni; nevezetesen 1408. eszt. feleségével Borbálával együtt a sárkány rendet felállitotta, és abba a felsőbb rangú magyarokat bevette, p. o. Garai Miklóst, Tamásy Jánost, Laczk Jakabot, Maróthy Jánost, Széchy Miklóst, Cheh Pétert, Csáky Miklóst, Nádasdy Mihályt és másokat. Akiket ő ezen rendbe bevett, azoknak királyi kegyelmét igérte, sőt azt is magára vállalta, hogy ha azok meghalnak, az ő árváiknak és özvegyeiknek, ugy fogja gondjokat viselni, mint maga saját gyermekeinek és tulajdon feleségének. Ezenkivül azt is fogadta, hogyha ezen rendnek valamelyik tagjára meg talál haragudni, az olyannal, nagy indulattal és furiával nem fog bánni, hanem annak dolgát a rendek többi tagjai eleibe terjeszti, és amit azok itélnek, azon meg fog nyugodni. A rendek tagjai pedig a többek közt arra kötelezték magokat, hogy akármely veszély értésökre esik, mely a királyi házat fenyegetné, azt annak bejelentik, s az országot mindenféle ellenségi ellen hűségesen ótalmazzák. Ezenkivül kötelességök volt azoknak, hogyha valaki közölök meghal, annak temetési pompáján mindnyájan megjelenjenek, aki pedig oda el nem mehetne, a megholtért harmincz misét szolgáltatni tartozzék. Csak egy nap tartoztak ugyan a megholtat gyászolni, de a gyász ruhát más nap valami szegénynek kellett ajándékozni s a t. Megváltozván Zsigmondnak maga viselete, megváltozott a mások ő iránta való hajlandósága is, és nem csak a magyarok, hanem más nemzetek is annyira becsülték őt, hogy 1410.

Digitized by Google

esztendőben az angol király, Stokes János nevű követet küldötte ő hozzá, hogy az által barátságát kikérje, és a két hatalmasságnak országai közt kereskedést állítson fel, de micsoda sikere lett ennek a követségnek, bizonytalan.

Azonközben nem felejthette Zsigmond Gács és Lodomér országoknak lengyel hatalom alá való jutását, de sem ideje, sem költsége arra nem lévén, hogy azokat fegyverrel vegye vissza; a lengyel királyt Ulászlót Lublyóba hitta, hogy ott azon országok felől személyesen végezzenek egymással. Egy ideig tartott tanácskozás után, 1412. esztendő mart. 15. napján örökös békességre, és ilyen egyezségre lépett a két király: hogy mind Veres-Oroszország, mind Podolia maradjon a lengyel hatalom alatt mindaddig, mig vagy Zsigmond, vagy Ulászló meghal, sőt azután is öt esztendeig, és azon öt esztendő alatt határozza meg aztán Magyar és Lengyelország, melyikhez tartozzanak az említett tartományok. Hasonlóképen Moldvaországa is lengyel kéz közt maradjon, hanem mikor Zsigmond a törökök ellen hadakozik, akkor tartozik a lengyel király a moldvai vajdát arra kényszeriteni, hogy Zsigmondot egész erejével segitse, ha pedig a vajda nem akarna segitséget adni, akkor Zsigmond és Ulászló, Moldvaországot egymás közt osszák két felé. Megkészülvén a békesség, Zsigmond Ulászlót belebb is hitta Lublyóból az országba, hogy itt a nevezetesebb városokat nézze meg. Elfogadta Ulászló a hivatalt, és először Kassára, Tokajba, Debreczenbe, Váradra, Egerbe, onnan Budára utazott, melyhez hasonlitó királyi udvart, épületeire, pompájára és fényességére nézve, az akkori irók abban az időben, egész Európában nem tartottak. Ugyanakkor másunnan is sok fejedelmi ember érkezett Budára, ugymint a bosnyákországi király, ausztriai, bajor herczegek, ezenkivül Franczia, Olasz, Cseh, Bolgár, Görögországból sok nagyméltóságú személy, akiket Zsigmond bajvivásokkal, a Csepel szigetében való vadászattal, és egyéb efféle mulatságokkal gyönyörködtetett. Mintegy öt hónapi mulatása után Ulászló haza indult. Visszaadta neki Zsigmond Lengyelország arany koronáját, a királyi pálczát, arany almát, és egyéb drágaságokat, melyeket még Erzsébet, első Lajos király édes anyja hozott vala el Lengyelországból, mikor annak igazgatásából hazajött. Még ugyanezen esztendőben zálogba vetette Zsigmond Ulászlónak a tizenhárom, vagy inkább tizenhat szepességi várost, kilenczvennyolczezer hatszáz hatvanhat forintba, de amely summát ennél mások többre, mások kevesebbre tesznek. Ezt a pénzt kiváltképen azért vette fel, hogy a velenczések ellen kezdett hadat annál könnyebben folytathassa, akik öt egész Dalmácziából ki akarták szoritani.

Digitized by Google

De sok oka volt neki arra, hogy azokkal 1413. eszt. békességre, legalább öt esztendeig tartandó fegyverszünésre lépjen.

Nem utolsó volt azon okok közől az a veszedelmes szakadás az anyaszentegyházban, mely már harminczöt esztendő olta várta az orvosló kezeket; t. i. annyi esztendő olta szüntelen két pápa volt, akik mindketten magokat törvényes pápáknak tartották, és egymást üldözték. A közelebb irt esztendőben pedig, már annyira ment a dolog, hogy nem két, hanem három pápa volt, kik egymással vetélkedtek, u. m. XXIII. János, XII. Gergely és XIII. Benedek. Minden jól gondolkodó óhajtotta ezen hasonlásnak elenyészését. Maga János pápa követei által Zsigmondra bizta, hogy rendeljen időt és helyet a közönséges eklézsiai gyülésnek, melyen a három pápa közt fenforgó pert az összegyülendő atyák eligazitsák. Zsigmond az egész keresztyénséghez intézett levelében kihirdette, hogy ő a gyülés helyéül Konstanczia (Kostnicz) városát választotta, a gyülésnek ülései pedig 1414. eszt. nov. 1. napján fognak elkezdődni. Minekelőtte a gyülés beállott volna, elment Zsigmond János pápához, és ő vele először Placentia, azután Lauda városában hosszas beszélgetést tartott. Még az emlitett esztendőben Achen városában magát ezüst koronával megkoronáztatta, nov. 8. napján onnan Konstancziába indult, és oda még karácsonra el is érkezett, ahol ő előre olyan jó rendeléseket tétetett, hogy az amintegy százezer idegen, akik oda gyülekeztek, és azoknak lovaik, semmi szükséget nem láttak. A következett 1415. eszt. a gyülés fő czéljának elérésén munkálódott Zsigmond, és először is János pápát vette sok küszködés után reá, hogy a pápaságról lemondjon. Azután Gergelyt akarta arra venni, de Gergely ezt a gyülést nem akarta törvényesnek ismerni, azon az okon, mert azt az ő ellensége János pápa hitta vala össze. Hogy tehát az összegyült atyák ő vele annál könnyebben bánhassanak, jul. 4. napján, melyen a tizennegyedik ülés tartatott, Zsigmondot tették előlülőnek, amikor aztán Gergely levele által a gyülést törvényesnek vallotta, és a pápaságot hosszas erőltetés nélkül letette, és azzal Zsigmond is az előlülő helyet ott hagyta. Már csak Benedek volt hátra, akivel le kellett volna tétetni a pápaságot; de ez Spanyolországba vette vala magát, és ámbár hetvennyolcz esztendős öreg volt, még is legerősebben ragaszkodott a pápasághoz. Arra határozta tehát magát Zsigmond, hogy Spanyolországba elmenjen, és ott személy szerént beszélje reá Benedeket a pápaságról való lemondásra. September 18. napján érkezett Zsigmond Perpinián városába, de ott Benedeket sok untatás után se vehette semmire, mindazáltal az a haszna volt ennek az ő utjának, hogy az arragoniai,

Digitized by Google

castiliai és navarrai királyokat a Benedek iránt való engedelmességtől elvonta, és tőle egészen elidegenitette, akik pedig annak mind ekkoráig nagy pártfogói voltak.

Azalatt mig Zsigmond Spanyolországban járt, a franciák az angolokkal megütköztek. Zsigmond feltette magában, hogy ezen két nemzet közt békességet szerez. Minthogy pedig a franciák vesztettek vala a hadban, ugy gondolkodott, hogy azok könnyebben fognak hajlani a békességre. Először is tehát azokhoz ment, és 1416. eszt. mart. 1. napján Párisba érkezett. Minekutána ott Károly királynak eszét megértette, Angliába indult. Mikor ott a partra a maga tizennégyszáz kisérő magyarjával kiszállott, készen várta őt a király országának nagyjaival, és őt igen nagy örömmel fogadta. Május 7. napján vezette be őt a király Londonba, és neki Vestmünsterben, a maga lakóhelyében mutatott szállást. Már közel végrehajtá Zsigmond a békességet, mikor Párisból izenetet veszen, hogy Károly király neki tett igéreteitől elállott, és őt a békességnek további eszközlésétől eltiltja. Megboszankodott ezen vizeszűségen Zsigmond, és az angolokkal a franciák ellen Kantuáriában szövetséget kötött aug. 15. napján.

Ezekután Zsigmond Konstanciába (Kostnicz) visszaindult, és oda 1417. eszt. 27. jan. az atyáknak nagy örvendezéseik közt érkezett meg, onnan való elmenetele után másfél esztendővel. Sok viszálkodás után meglett Márton napján a pápa választás, és épen azért választotta magának az uj pápa az V. Márton nevet. Mihelyt megtudta Zsigmond, kire mentek a voksok, mindjárt bement a választóhelyre, és ott az uj pápát, annak lábainak megcsókolásával tisztelte meg, és mikor az onnan lóháton kijött, annak lovának zaboláját jobb felől ő fogta, másfelől pedig a brandenburgi választó fejedelem, akinek már azelőtt Zsigmond négyszázezer forinton Brandenburgot eladta, és akinek maradéki közől való a mai porosz király. Vége lett egyszer ennek a hires gyülésnek 1418. eszt. aprilis vége felé; de vége lett a velenczésekkel kötött fegyvernyugvás idejének is; és épen ezért Zsigmondnak haza felé kellett indulni Konstanciából. Utjában eleibe mentek neki a velenczések követei Passau városában, és bizonyos feltételek alatt kérték őt a békességre, de ő arra akkor nem állott, ámbár hatezer aranyból álló ajándékkal is kinálták. 1419. eszt. február elején ért haza Zsigmond Pozsonba.

Azután való esztendőben, Venczel halála után, cseh királynak koronáztatott Prágában, a Husz János követőinek elienőkre, akik ellen ő azután közel halálig hadakozott, még pedig többnyire mindég szerencsétlenül. Ezek a husszíták Ulászlót, a lengyel királyt hitták vala

Digitized by Google

meg cseh királynak, de m. u. Zsigmond ő vele 1423. eszt. békességet kötött, többé Csehországnak Zsigmondtól való elfoglalásán nem iparkodott. Ekkor ismét behitta volt őt Zsigmond Késmárkra és Lőcsére.

Ebben az esztendőben ismét más nagy vendégei is érkeztek ő neki, u. m. az austriai, bavariai (bajor) siléziai herczegek, és Mánuel a görög császár. Ennek jövetelét meghallván, eleibe ment a főrendekkel, és ugy kisérte be őt Budára. Ennek elmenetele után, Amurát török fejedelem követe érkezett ő hozzá, aki látván az ő udvarának fényességét, annyira elbámult, hogy alig tudta ura kivánságát előadni, ajándékit mindazáltal előmutatta, és két esztendeig tartandó békességet nyert. A következett esztendőben Erik a dán király jött Zsigmond látogatására. Ezzel elment maga is Krakóba, Zsófia lengyel királyné koronázása pompájára. Ott létében ismét megerősitette Ulászlóval való barátságát, és az ő neki a husziták ellen ötezer embert igért. Erik visszakisérte őt onnan Budára, maga pedig jeruzsálemi utját tovább folytatta. Azután kevéssel a portugál király fia jött az ő udvarába tapasztalás kedvéért. Ez a királyfi, mint Portugalliában hallatlan ujságot, ugy adta hirül atyjának, hogy a Duna keresztül fagyott.

Már egynehány esztendőktől fogva, akarmerre forditotta Zsigmond a maga fegyverét, mindenütt szerencsétlen volt. Szerencsétlen volt nevezetesen 1428. eszt. Ráczországban Galambócz váránál, melyet a frigyszegő törököktől akart vala visszavenni. Ezen hadra semmi segitséget nem küldetett neki a lengyel király a moldvai vajdával, melylyel pedig tartozott volna az 1412. esztendei alku szerént, melyről felebb volt emlékezet. Erről a dologról panaszkodott Zsigmond, mind magánál Ulászlónál, mind a lengyel főrendeknél, mind a litván herczegnél, Vitáld Sándornál, levelei által. Sándor herczeg tartván attól, nehogy a levelezésről fegyverkezésre kerüljön a dolog, azon volt, hogy Zsigmond és Ulászló erről a dologról szemben beszéljenek s végezzenek. Annyira is boldogult, hogy Zsigmond feleségével együtt 1429. eszt. Luczkó városába ment, és azt kivánta Ulászlótól, hogy a régi egyezés szerént, Moldvaországon osztozzanak meg, de azt Ulászló holmi keresett szinek alatt csak mellőzte, melyen Zsigmond megboszankodván, feltette, hogy Sándor herczeget, aki maga is megjelent volt Luczkóban, és aki neki kedvezni látszott, Litvániában királylyá teszi s koronáztatja. Mikor 1430. eszt. a norimbergai (nürnbergi) diétán volt Zsigmond, onnan követeit el is inditotta volt a koronával Litvániába, de a Sándor halála ezt a pert ketté szakasztotta.

Digitized by Google

Haza fordult volt ugyan Zsigmond 1431. eszt. Budára Norimbergából, de itthon kevés ideig mulatott, hanem Olaszországba indult, hogy ott magát Majlandban, a császári vas koronával megkoronáztassa, mely nov. 25. napján meg is lett, a sz. Ambrus templomában, a majlandi érsek által. Azutánis ugy látszik mindenkor Olaszországban mulatott Zsigmond, ott sok kedvetlenség között töltötte idejét Sena (Siena) és más városokban, mindaddig, mig valami nehezen reámehetett, hogy IV. Eugen pápa őt Rómában, épen pünkösd ünnepén, 1433. eszt., az arany koronával megkoronázza. Rómából Basileába (Bazel) sietett az eklézsiai nagy gyülésre. Még ugyanazon esztendőben megkeresték őt ott az Amurát török császár követei drága ajándékokkal, egy örökös békesség iránt, akiket ő a basileai templomban hallgatott meg, császári ékességeibe felöltözve. Minthogy a gyülésen minden dolgok deák nyelven folytaki, a németországi fejedelmek pedig ahoz teljességgel semmit sem értettek, azt irják, hogy Zsigmond azokat keményen megdorgálta, és arra intette, hogy kövessék a magyarok példájokat, akik a magok gyermekeiket alkalmatos tanitók kezei alá adják, és a deák nyelvre idején megtanittatják. Basileából 1434. eszt. indult hazafelé Zsigmond. Utjában Regensburgban köszöntötték őt a csehek követei magok királyoknak.

Hazaérkezése után többnyire Pozsonban mulatott, hogy onnan minden országaira ügyelhessen. Mindazáltal nem felejtkezett el régi lakó helyéről Budáról, hanem azt szorgalmatosan épittette ezutánis és csinositatta. Utoljára 1436. eszt. látta Budát, onnan indult el jun. 10. napján a cseh követekkel Prágába. Ezen utjában Iglón adta arról a cseheknek és morváknak királyi levelét, hogy azok aszerént élhetnek az urvacsorájával, amint akarnak, akar egy, akar két szín alatt. Prágába aug. 23. napján érkezett el. Örömben töltötte volna ő ott a maga napjait, annyival inkább, mert a rebellis Rohacz, aki mindeddig magát neki elleneszegezte vala, kézre került 1437. eszt., ezenkivül a győzedelmes magyarok egynehány fogoly törököket küldöttek oda ő hozzá; de felzavarták az ő örömét egy felől az öregségnek unalmai, és a halálnak közeledését jelentgető nyavalyák; más felől az ő feleségének Borbálának, az ifju lengyel királylyal ideje előtt való házasságbeli szövetkezései, melyek ő neki jókor értésére estek. Mivel pedig voltak már Csehországban olyanok, akik örömest nyujtották a magok kezeiket Borbálának, az ő szándéka előmozditására, és az ő titkos szeretőjét, az ifju lengyel királyt kivánták inkább magok királyának, mint Albertet, akit Zsigmond szándékozott maga helyébe hagyni, nem bátorkodott Zsigmond benn Csehországban Borbálát maga határi köné

Digitized by Google

szoritani, hanem vele együtt, ha mind betegen is, Morvaországba Znoim (Znaym) városába utazott, és ott őt fogságba tétette. Érezvén testében a nyavalyáknak mindinkább való hatalmazását, halála előtt kevéssel, a nála lévő magyar és cseh főembereket szobájába behivatja, és azoknak királyul a maga vejét Albert ausztriai herczeget hathatós szókkal ajánlja. Rendelését megtévén, ugyanott Znaymban meghalt 1437. eszt., boldogasszony fogantatása napján, életének hetvenedik, magyar királyságának ötvenegyedik esztendejében. Erzsébet leánya maradt Borbálától, aki a most emlitett Albertnél volt férjnél. Maga hagyása szerént, holtteste Váradra hozatott, és a sz. László lábaihoz temettetett, ahol ő életben nem egyszer áhitatoskodott. Reusner Miklós a következő versekbe foglalta rövideden az ő életét:

Marchio Brenne, tuus fueram: mox Pannonis ora
Et regni tenui frena Boëme tui.
Sat felix pacis studiis, sed inutilis armis
Adversante gero Turcica bella Deo.
Cura mihi servire Deo, dare praemia Musis,
Et colere, et doctos semper amare Viros.
Jura sequi signata; breves extendere census,
Et dare quae faciles vix tribuere Dei.
Concilium Patrum cogo, regnumque Lemannum
Qua medio Rhenus dividit amne lacum.
Pontifices Latio pello treş orbe; peractis
Bis septem lustris compleo fata senex.

Zuárd. Lásd Szoárd.

Zudar. L. Czudar.

Zuus vagy **Szús János.** Horvát és dalmátországi bán volt, első Lajos király alatt 1357. eszt. és azután is. Mások Chunz vagy Chus Jánosnak is nevezik őt; és igy talán ő volt az a Chucz János magyar, aki első Lajossal 1350. eszt. odajárt a nápolyi hadban, és akiről azt irja Gravina, hogy minekutána ott a szent severini gróf maga hitét egynehányszor megszegte volna, Lajos az ő birtokira nyomult be, azokat elfoglalta, és azokat Laczk Istvánnak, az erdélyi vajdának, és ennek a Chucz Jánosnak ajándékozta. Az ő bánságában 1357. eszt., minekutána ismét felbomlott a békesség Lajos király és a velenczések közt, kétszázezer főből álló táborral beütött Lajos Dalmácziába; roppant seregének felét Zuus bánnál ott hagyta, másik felével pedig

Digitized by Google

maga Istria felé a szárazon Olaszországba a velenczések tartományira sietett. Mind a két oldalról nagy szorongattatásokat kellett kiállani a velenczéseknek, kik is a békességet, melyet azelőtt kevéssel oly igen olcsón megvehetnek vala, már most ugy kivánták megvásárolni Lajostól, hogy Tragur (Trau) és Spalatró városait neki önkényt általigértek. Megtudták ezt ezen két városnak lakosai, hogy tehát őket a velenczések ilyen áruba ne bocsáthassák, ő velők ne kalmárkodhassanak, és hogy Lajosnak annál inkább kedvét találhassák, a velenczéseket megelőzték, és magokat ennek a Zuus bánnak önkényt általadták. Mikor Nona városát ostromlaná Zuus, Sibenik (Sibenico) városa hozzá izent, és a magyar korona alá állott, de Nona mindaddig fejeskedett, mig az éhség őt is engedelmességre hajtotta. Ezt a Zuust rendelte volt ki Lajos 1358. eszt., Széchy Miklóssal azon véres zenebonának megvizsgálására, melyet a mult esztendő végén egy Jakab nevü esperest támasztott volt Tragur városában. Lásd Széchy Miklós.

Digitized by Google

TARTALOM.

Tárgy.	Lap.
Ősesöb	1
Ödönfi	—
Oklics Dienes	—
Okolicsányi	2
Oktár	—
Oláh Balázs	—
„ István	—
„ Miklós	—
„ Máté	8
Ompud	9
Onod	—
Orbai Miklós	—
Orbán	10
Ördög	—
Országh	—
„ Mihály	—
„ János	12
„ János	13
„ László	—
„ János	—
„ Ferencz	—
„ Mihály	—
„ Imre	—
„ Zsigmond	—
„ László	—
„ Kristóf	14
„ Ilona	—
Osád	15
Őse	—
Ősi Bertók és Kristóf	—
Ősi Gáspár	15
„ Miklós	—
Osl Dienes	—
„ János és Imre	—
„ Péter	17
„ Miklós	—
Osló Domokos	—
Osztopáni Dienes	—
Osztrosith Miklós	18
Othmár (barsi főispány)	—
„ (vitéz I. Károly alatt)	—
Ottó (dominicánus barát)	19
„ (bajor herczeg)	—
Ötvös János	20
Őz János	—
Ozoray Fülöp	21
Paczot János	—
Pakos János	—
Paksy Mihály	—
„ Balázs	22
„ Gáspár	—
„ János	—
„ Jób	23
Pál (pécsváradi apát)	—
„ (dominicánus barát)	24
Pálffy Pál	—
„ Miklós	—
„ Lőrincz	—
„ Pál	—
„ Péter	—

Digitized by Google

Tárgy.	Lap.
Pálffy János	25
„ Ferencz	—
Palisna János	—
„ György	—
Palóczy Péter és Máté	—
„ Máté	26
„ Imre	—
„ György	27
„ Simon	—
„ István	—
„ Imre	—
„ László	28
„ Antal	29
„ Mihály	—
„ Katalin	30
Palugyay	—
Pályi László	—
Panky Jakab	—
Parlaghy György	—
„ Menyhért	31
„ Ferencz	—
Pata	—
Patachich Péter	—
Pataky Demeter	—
Patatics Péter	—
Patócsy Miklós	—
„ Ferencz	32
„ György	33
Pattantyús Balás	—
Patzot János	—
Pázmán	34
„ Kozma	—
Pázmány István	—
„ Péter	—
„ János	35
„ Gáspár	—
„ Péter	—
„ Miklós	—
Páznán	—
Pozoni Benedek	—
Péchy Pál	—
„ Mihály	—
„ Farkas	36
„ Gáspár	—
Pekry János	—
„ Miklós	—
„ Lajos	—

Tárgy.	Lap.
Pemflinger Márk	38
Peregi Albert	—
Perényi	—
„ Miklós	—
„ Miklós	39
„ Imre	—
„ Péter	—
„ János	40
„ János	41
„ Miklós	—
„ István	—
„ Imre	42
„ Gábor	44
„ Ferencz	—
„ Péter	45
„ Gábor	56
„ Ferencz és Mihály	59
„ György	60
„ János	—
Peres András	—
Perneszy Miklós	—
„ Farkas	—
„ András	—
Perusith Gáspár	—
Pesthényi Gergely	—
„ János	61
Péter (szalai apát)	—
„ (magyar király)	—
„ (szolnoki főispány	62
„ (vitéz Kálmán alatt)	—
Péterffy Miklós	—
Pete	68
„ Imre	—
Petes	—
Petina Péter	—
„ Péter	—
Pethő János és Tamás	—
„ László és Péter	64
„ György	—
„ János	—
„ Péter	65
„ János	66
„ Antal	—
„ Ferencz	—
„ János	—
„ Gáspár	69
„ Kristóf	—

Digitized by Google

Tárgy.	Lap.
Pethő Mihály	69
„ Miklós	—
„ Miklós	—
„ György	—
„ László	—
Petrovich Péter	70
Pilátus András	72
Piros Péter	—
Podjebrád Katalin	—
Podmaniczky Balás	73
„ László	—
„ János	—
„ Mihály	—
„ István	74
„ János és Rafael	—
Pogány Mihály	76
„ Péter	—
„ Zsigmond	—
„ Menyhért	—
Pohárnok István	—
„ Antal	—
„ Miklós	—
Poháros Péter	—
„ Osvát	77
Pók Móricz	—
„ Péter	—
Pókai Jakab	—
„ János és Péter	78
Pongrácz	—
„ János	—
„ Kristóf	—
„ Fridrik	79
Ponith Jakab	—
Poor Gergely, Imre és Márton	—
Porch Domonkos	—
Porkoláb Péter	—
„ Dienes	—
Pose István	—
Posgai Péter	80
„ Tamás	—
Pottornyay István	—
Poturnyay István	—
Pozova Jakab	—
Prépostváry Bálint	—
Pribék Imre	83
„ István	84
Pruis János	—

Tárgy.	Lap.
Pukur Klára	85
Rácz Péter	—
„ Mihály	—
Radák László	—
Radi	86
Radó	—
Radoán	87
Radványi	—
„ Dienes	—
„ Dienes	—
„ Boldizsár	—
„ László	—
Rajcsányi Péter	—
„ György	—
„ István	88
„ Benedek	—
Rajky Gábor	—
Rajnold	—
Rákóczy	—
„ László	89
„ István	—
„ Zsigmond	—
„ György	—
„ János	—
Rakovszky	—
„ György	—
Raksányi	91
Romocsay Mihály	—
Rangeni Gábor	—
Rasdi	93
Raskay	—
Ráskay	—
„ Demeter	—
„ Balázs	—
„ Gáspár	94
„ István	95
Ratold	—
„ Kakas	96
„ Demonkos	—
Rattkay Benedek	—
„ Zsigmond	—
„ Pál	—
Ravazdy Péter	97
Recsky Pál	—
„ Miklós	—
„ István	—
Rembald	—

Digitized by Google

Tárgy.	Lap.
Rétel	98
Rétházy Pál	—
Révay István	—
„ Ferencz	100
„ Mihály	105
„ Ferencz	—
„ Lőrincz	—
„ László	—
Rhédey Sándor	—
„ Ferencz	—
Robert	—
Rof	109
Roger	—
Román Zsigmond	112
Roskoványi Márton	—
Rozgony Rajnold	—
„ László	113
„ János	—
„ László	—
„ Osvald, Lőrincz, János	—
„ Péter	—
„ János	—
„ Miklós	114
„ Simon és László	—
„ Péter	—
„ István	115
„ Simon	116
„ István és György	118
„ Sebestyén	121
„ Lőrincz	123
„ János	—
„ Rajnold	—
„ Osvát	—
„ Dorottya	—
„ László	—
„ István	126
„ János	—
„ István	—
Rua	127
Rugácsi	—
Rugács	—
Rugila	—
Sághy Imre	—
Salamon (magyar király)	128
„ (IV. Béla tanitója	130
Salán	—
Sámbokréty	—
Sámbokréty György	130
Sámson	—
Sándor Ferencz	131
„ Mihály	—
Sárándy Mihály, Boldizsár és Imre	—
Sárfi Ferencz	—
Sarkady Ferencz	132
Sárkándy Pál	—
Sárkány Ambrus	—
Sárközy János	—
„ Mihály	—
Sarmasághy Miklós	133
„ László	—
„ Miklós	—
Sarolta (Gejza fejedelem felesége)	—
„ (Aba király felesége)	—
Sárosy László	—
Sáry András	134
Sasa János	—
Saul (bihari főispány)	—
„ (II. István unokatestvére)	—
Sebesy László	—
„ Ferencz	135
Sebestyén	—
Sebös	—
Sebus	—
Selyp István	—
Semsey Tamás	136
„ János és László	—
„ Ferencz	—
„ János és Vilhelm	—
„ Ferencz	—
„ Mihály	137
„ János	—
„ Ferencz	—
Senis Péter	—
Sennyey Zsigmond	—
Serédy Gáspár	138
„ György	140
„ Gáspár	141
Serényi Imre	142
„ András	—
„ Miklós	—
Sibrik László	—
„ Gergely	—

Digitized by Google

Tárgy.	Lap.
Sigfrid	143
Sigray János	—
Simándy Tódor	144
Sinka	—
„ Péter	—
Sirokay Pál és Péter	145
Sitkey Gothárd	—
„ György	—
Smaragd	—
Solimán	—
Solt	146
Solyagi János és Miklós	—
Sombory László	—
Somi József	—
„ Gáspár	147
Somkereki János	—
Somlyay Mihály	—
Somogyi András	—
Somosy	148
„ Péter	—
„ János	—
„ János	149
Soós István	—
„ Domonkos	—
„ Albert és Ferencz	—
Sövényházy István	—
„ Ferencz	—
Spanyol István	—
Statilius János	150
Stefel	151
Stibor	152
Stiborius	153
Stock János	—
Subich	—
„ Pál és Miklós	154
„ Mladin, Pál és György	—
„ György	155
„ Mihály, Jakab és János	156
Sukur Pál	—
Sulyok György	—
„ György	—
„ Balás	—
„ István	—
„ György	—
„ István	157
„ Imre	—
Szabolcs	158

Tárgy.	Lap.
Szakadáty Tamás	158
Szakmáry György	—
Szalaházy Tamás	160
Szalai Bálint Deák	163
Szalán	—
Szalánczy János	—
Szalay János	—
„ Benedek	—
Szalkay László	164
„ Márton	165
„ Balás	—
Szántay Osvát	—
Szapolyay	—
„ Tamás	—
„ János	166
„ Dezső	—
„ Loránd, Péter és Leusták	—
„ Imre	—
„ István	168
„ Borbála	174
„ János	175
„ György	188
„ János Zsigmond	—
Szarka Pál	209
Szászy András	—
Széchenyi	210
„ Farkas Tamás	—
„ Mihály	212
„ Miklós	—
„ Ferencz	213
„ Simon	—
„ László	—
„ László	—
„ Mihály	214
Széchy	—
„ Miklós	—
„ Miklós	215
„ Dienes	—
„ Tamás	218
„ János	—
„ Miklós	—
„ Tamás	219
„ István	—
„ Dienes	—
„ Dienes	—
„ Péter és László	220

Digitized by Google

Tárgy.	Lap.
Szecsődy Máté	220
Szegedy Antal	221
Székely Péter	—
„ János	—
„ Jakab	—
„ Lukács	222
„ Ferencz	223
„ Klára	—
„ Magdolna	—
„ Jakab	—
„ Mihály	—
„ György	—
„ Gergely	226
„ Antal	—
Szél Péter	232
Szemere László	—
Szénás	—
Szénásy	—
„ István	235
„ László	—
„ Lajos	—
„ Mihály, László, György, István, András és Péter	—
„ Serestély	—
Szennyesy Mátyás	236
Szent-Annay Tamás	—
Szent-Györgyi	—
„ Kozma	—
„ Achilles	237
„ Tamás	—
„ Ábrahám	—
„ Péter	238
„ Czeczilia	—
„ Tamás	—
„ Péter	—
„ György	—
„ János	239
„ Péter	—
„ Zsigmond	240
„ Imre	—
„ Farkas	241
„ Ferencz	—
„ György	—
„ Tamás	—
„ Bertalan	—
Szenthe György	—
Szent-Iványi György	242
Szent-Iványi Antal	242
Szép Miklós	—
Szepessy László	—
„ János	—
„ György, Ferencz, Lásaló és Sebestyén	—
Szerdahelyi Mátyás	—
Szerecsen Miklós	—
„ György	243
„ János	—
Szeredy	—
Szerencsés Imre	—
Szilágyi László	244
„ Mihály	—
„ László	250
„ Erzsébet	—
Szinyei	251
„ János és István	—
„ István és László	—
Szirmay György	—
„ Pál	—
Szoárd és Kadocsa	252
Szokolyi	—
„ Péter	253
„ János	254
„ András	—
„ Albert	—
„ Miklós	—
„ János	255
Szomor János	—
Szondy György	—
„ Pál	257
Szörényi Péter	—
„ János	—
Sztáray	—
„ Albert	—
Szücs László	258
Szuhay István	—
Szulejmán	—
Szunyogh Gáspár	—
„ Móses	—
Szvela	—
Tahy János	260
„ Bernát	261
„ Ferencz	—
Takaró	263
Taksony	—

Digitized by Google

Tárgy.	Lap.
Tallóczi Mátyás	264
„ Ferencz	—
„ Bánffy Boldizsár	265
„ „ Bálint	266
Talpas Tamás	267
Tamásy János	—
„ László és Henrik	—
Tánczos Ambrus	268
Tapolcsányi Gergely	—
„ Tamás	—
Tar Rupert	—
„ Lőrincz	—
Tárczay Rikolf	269
„ Kakas és János	—
„ Tamás	—
„ Miklós	—
„ Katalin	—
„ János	270
„ György	—
„ Anna	—
Tarczal	272
Tarjányi Ferencz	—
„ Kristóf	—
„ Sebestyén	—
Tarnóczy Kristóf	—
„ András	—
Tárnok Ferencz	273
Tas	—
Tatár	274
Tatikai Zeländ	—
Tekus	—
Telefus János	—
Telegdy	275
Telekessy Imre	—
Tercsy Mihály	280
Teasényi Kelemen	281
Thakaró Mihály	—
Thekule	—
„ Tamás, Ite és András	—
„ Pál és Péter	—
Thelegdy	—
„ Csanád	282
„ Miklós	283
„ Pongrácz	—
„ László	284
„ Lőrincz	—
„ János	—

Tárgy.	Lap.
Thelegdy István	285
„ László	—
„ Miklós	—
„ Miklós	286
„ János	287
„ Lőrincz	288
„ Mihály	—
Tholdy Miklós	289
„ Mihály	—
„ Miklós	—
Thudun	—
Thuróczy Tamás, Benedek és Márton	—
„ Benedek	290
„ Miklós	—
Thúry Kozma	291
„ György	—
Thurzó Márton és György	295
„ Márton	296
„ Péter	—
„ János	297
„ Elek	—
„ Ferencz	302
Thúz Osvald	—
„ János	303
Tibold	304
„ János	—
Timár György	305
„ József	—
Tinódi Sándor	—
Töhötöm	—
Töke Kristóf	306
Tököly András és Miklós	—
Toldy	—
Tomory Pál	307
„ Lajos és Miklós	313
„ András	—
Tomizoba	—
Tompa György	314
„ István	—
Torday Miklós	—
„ Zsigmond és Péter	—
Tormay Tamás	—
Tornallyay János	—
„ Jakab	—
Török József	315
„ Ambrus	—

Digitized by Google

Tárgy.	Lap.
Török István	316
„ András	—
„ István	—
„ Imre	—
„ Bálint	317
„ János	323
„ Ferencz	327
„ Bálint	328
Tosu	329
Tóth László	—
„ Mihály	—
„ Sebestyén	331
Toxus	—
Trencsényi Máté	—
Tuhutum	—
Ttvartkó	—
Ubul Mihály	332
„ István	333
„	—
Ugody Ferencz	—
Ugra	—
Ugrin (győri püspök)	334
„ (kanczellár)	—
„ (spalatrói érsek)	337
Ujfalussy Mátyás	—
Ujhelyi György	—
Ujlaky Ugrin	—
„ László	338
„ Miklós	—
„ Lőrincz	343
„ Ferencz	346
„ Sebestyén	348
Ulászló (I.)	—
„ (II.)	351
Uldin	357
Upor László	—
Upori	358
Ürményi	—
Uros (Álmos herczeg pártfogója)	—
„ (II. Gejza alatt főispány)	—
Urosa	—
„ János	—
Usubu	359
Vadász Mihály	—
Vajay István	—
„ László	—
Vajda János	—

Tárgy.	Lap.
Vajdaffy György	359
„ László	—
Valkai Demeter	—
„ Miklós	360
„ Zsuzsanna	—
Valter	361
Vancsai István	—
Ványi Sándor	362
Varallyay Szaniszló	363
Várdai Aladár	365
„ János	—
„ Domonkos	—
„ Mihály	366
„ Pelbárt	—
„ Miklós	—
„ Miklós	—
„ Aladár	367
„ István	—
„ Péter	368
„ Máté	369
„ Pál	—
„ Ferencz	372
„ Mihály	273
„ István	—
„ Mihály	374
„ Miklós	—
Varjasy Nagy Imre	—
Varju Pál	375
Varkóczy Kristóf	—
„ György	—
„ Tamás	378
„ Miklós	379
„ György	380
Varsányi Albert	—
Vass Mihály	—
„ Miklós	382
„ Deső	—
„ János	383
Vasváry Vitus	—
Vata	—
„ János	384
Vazul	—
Végh János	385
Velek	—
Venczel	—
Venczellin	386
Veráncsics Antal	—

Digitized by Google

Tárgy.	Lap.
Veráncz	400
Verbőczy István	—
„ Imre	405
Verebélyi Mihály	—
Veres Tamás	—
„ Benedek	406
Vermes Mátyás és Miklós	—
Verner László	—
Veseni László	407
„ János	—
Wesselényi Farkas	—
„ Miklós	408
„ Ferencz	—
Vetéssy Albert	—
„ Mihály	—
Viczay Sándor	—
Viczmándy Tamás	—
Vid (Szent István alatt élt)	409
„ (Salamon alatt élt)	410
Vilhelm	411
Vincze	—
Vinkur	412
Visce	—
Vitéz János	—
„ János	417
Vizaknay Miklós	418
Vizi Balás	—
Wolfard	—
Voyta	419
Wragovich	
Zaach	420
Zachariás	421
Zache	—
Zagyva	—
Zagyvai Simon	—
Zámbó Miklós	422
„ László	—
Zápolya	—

Tárgy.	Lap.
Zay Ferencz	—
Zayk	426
Zeleméry Miklós	—
„ László	—
Zerednay Jakab	427
Zerzovoy	—
Zeyk	—
Zichy György	428
„ Margit	—
Zobi Péter	—
„ Mihály	—
Zobor	429
„ Gáspár	—
Zoerard	—
Zoltán (fejedelem)	—
„ (erdélyi vajda)	431
„ József	—
Zoltay János	—
„ Lőrincz	—
„ János	433
„ István	—
Zólyomy Péter	—
„ Miklós	—
„ László	—
Zomor János	434
Zonuk	—
Zopa Péter	—
Zotmund	—
Zoványi János	435
Zriny Pál	436
„ Péter és Miklós	—
„ Péter	437
„ Miklós	—
„ János és Miklós	—
Zsigmond	445
Zuárd	455
Zudar	—
Zuus János	—

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

3 9015 02015 5738

Filmed by Preservation 1991

Digitized by Google

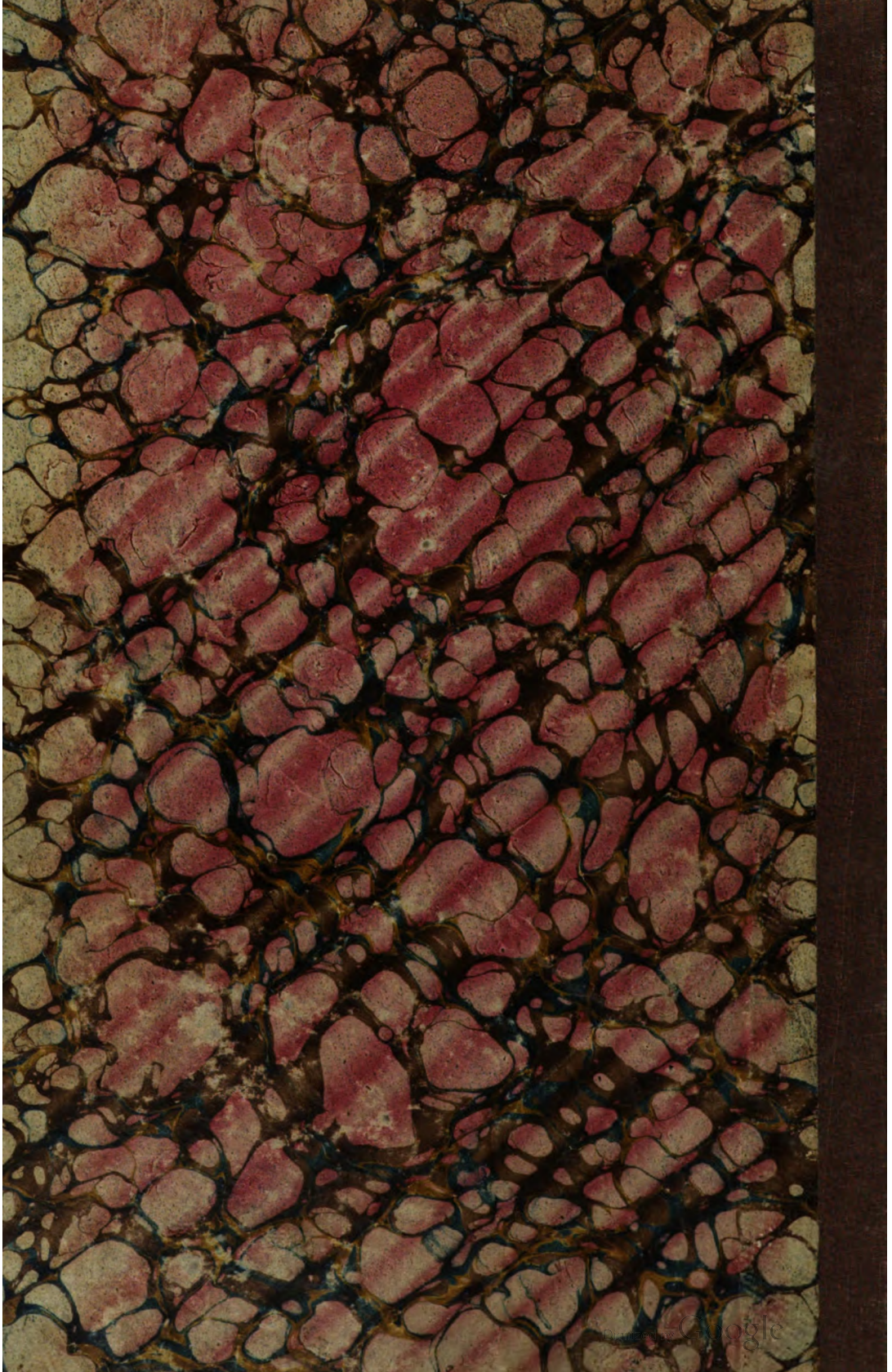
Digitized by Google